

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365114

CO63

Uvezeno k prodeji
SVK Hradec Králové

卷之三

45
v. 23
1896

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze

Odpovědní redaktoři

Jan Gebauer, Jos. Král, Fr. Pastrnek.

Prof. D 110/c

Prof. II 2/5

ROČNÍK DVACÁTÝ TŘETÍ 1896

V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1896.

Obsah ročníku dvacátého třetího.

Pojednání.

	Strana
O prosodii české. Napsal Josef Král	1—33, 161—178, 241—258, 381—444
O novějších řeckých nálezech hudebních. Referuje Josef Král	33—50
K Platonovu Theaitetu p. 191 C—E. Podává Frant. Krejčí .	51—55
Husův traktát „O sedmi smrtečných hřešiech“. Podává Karel Novák	55—72
Glossy a částečný překlad biblický v rkpe c. k. stud. knih.	72—100
Olom. sign. II. E. 18 (BiblJ.). Podává V. Tille	72—100
Klasobraní po rukopisích. Od V. Hauera 109—118, 197—203,	265—274, 455—462
Nový řecký nález hudební. Referuje Josef Král	178—186
Orsothyra. Napsal František Groh	186—189
O rozličné kvalitě dlouhých samohlásek a dvojhlásek indo-evropských. Referuje Josef Zubatý	189—197, 444—455
Hrubá Skála v RKém. Napsal Dr. Josef Pekař	259—264
O nové obraně padělaného Rukopisu Královédvorského. Napsal J. Gebauer	275—379
* * *	
F. P.: Vatroslav Oblak	380

Úvahy a zprávy.

Josef Zubatý: Handboek der Indische klankleer, in vergelijking met die der Indogermaansche stamtaal, ten gebruik van studenten in de Nederlandsche en de Klassieke letteren door Dr. C. C. Uhlenbeck, Buitengewoon hoogleeraar aan

de Gemeende-Universiteit te Amsterdam. — Grundriss der iranischen Philologie. Von Wilh. Geiger und Ernst Kuhn.	
— Altindische Grammatik von Jakob Wackernagel . . .	118—126
Josef Zubatý: The Latin Language. An historical account of Latin sounds, stems and flexions by W. M. Lindsay . .	127—133
Josef Zubatý: De consonarum in Graeca lingua praeter Asiaticorum dialectum Aeolicam geminatione. Scripsit Dr. phil. Ernestus Mucke	133—136
Fr. Čáda: Erwin Rohde, Psyche. Seelencult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen	136—138
Frant. Groh: Octave Navarre, Dionysos. Étude sur l'organisation matérielle du théâtre Athénien	139—142
Frant. Groh: Beschreibung der Skulpturen aus Pergamon. I. Gigantomachie. Berlin 1895. Spemann	142—143
Frant. Groh: Handbuch der Kunstgeschichte von Anton Springer. — Otto Seemann, Mythologie der Griechen und Römer .	143—144
Frant. Groh: Dr. D. Joseph, Die Paläste des homerischen Epos mit Rücksicht auf die Ausgrabungen Heinrich Schliemanns	144—146
Josef Král: Ifigenie Taurská. Z Euripida přeložil skutečný učitel gymnasiální Frant. Šimáček	146—152
Josef Král: Deus ex machina na konci tragœdií Euripidových a jeho příčiny. Napsal Frant. Svoboda	152
Josef Zubatý: Naše příjmení. Studie od Ant. Kotška . . .	153—154
Dr. V. Flajšhans: Vavř. Jos. Dušek, Hláskosloví nářečí jihočeských	154—160
Frant. Čáda: Hirzel, Der Dialog. Ein literarhistorischer Versuch	203—205
Josef Král: Jan, Musici scriptores Graeci	206
Frant. Groh: Euripidovy Fojničánky. Přeložil dr. Petr Durdík .	207
Frant. Groh: Benhart, Otázka jednotnosti první řeči Demosthenovy proti Filippovi	207—209
Josef Král: Řecká slova v palliatách Plautových. Napsal K. Himer.	209—210
František Pastrnek: Z filologie slovanské	210—240
Frant. Čáda: Lykophron's Alexandra. Griechisch und deutsch mit erläuternden Anmerkungen von Dr. Carl von Holzinger	462—465
Fr. Groh: Paulys Real-Encyclopaedie der klassischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von Georg Wissowa.	465—467
Frant. Groh: Stephanus Cybulski, Tabulae, quibus antiquitates Graecæ et Romanae illustrantur	467—468
Jos. Němec: Cvičebná kniha jazyka latinského pro třetí třídu gymnasiální, sestavili prof. František Hrbek a prof. Petr Hrubý	469—473

	Strana
Jos. Němec: Publia Ovidia Nasona Proměny II. (Zpěv VIII. až XV). Přeložil Jan Červenka	473—475
Jos. Němec: Řeči M. Tullia Cicerona. II. Řeč za Sexta Roscia z Amerie. III. Řeč o svěření vrchního velitelství Cn. Pom- pejovi. Přeložil Petr Hrubý	475—477
Petr Hrubý: Demosthenovy Řeči Olynthské. Přeložil František X. Pelikán	477—478
Frant. Čáda: Petr Šesták, O podvrženosti Alkibiada I.	478—479
Frant. Groh: Lukianův Anacharsis čili o tělocviku. Podává dr. Václav Petřík	479—480

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

Hlava pátá.*)

*Prosodie časoměrná a přízvučná v theorii i praxi mezi
r. 1854—1865.*

§ 49. Rokem 1854 počíná se v našem písemnictví básnickém doba nová, dosud, myslím, neukončená. Básnictví naše mohutní v ní rychlým postupem netoliko co do rozsahu, nýbrž i co do vnitřní ceny. V době té lze rozeznati zřetelné tři generace básnické. Náčelníky nejstarší generace byli Jan Neruda, jenž pode jménem Janko Hovora vystupuje poprvé r. 1854, Vítězslav Hálek a Gustav Pfleger Moravský, kteří vystoupili poprvé téhož roku.**) R. 1866 vystupují přední básníci druhé generace Svatopluk Čech a Jos. V. Sládek, k nimž později přidružuje se Jar. Vrchlický; k nim za posledních let připojila se generace nová, třetí.

Pojednáme nejprve obširněji o době mezi r. 1854—1865, o době činnosti první z těchto tří generací básnických. Výklad o době mezi r. 1866—1895 bude moci z příčin, jež níže budou uvedeny, přestati na výkladu prosodických theorii té doby, dotýkaje se jen zcela stručně také praxe básnické.

V době mezi r. 1854—1865 ke konečnému rozřešení prosodického sporu a k utvrzení a zdokonalení theorii proso-

*) První čtyři hlavy tohoto pojednání obsaženy jsou v Listech fil. roč. XX a XXI.

**) Pfleger dle svého tvrzení (v. Gustav Pfleger Moravský. Životopisné zápisky básníkovy k tisku připravil a doplnil F. A. Hora, v Plzni 1880, str. 27) vystoupil vlastně bez zřetelného naznačení svého jména již v zimě 1853 překladem Hugoovy „Babičky“ v Pichlové Krasořečníku III, 1853, str. 194, jenž tam uveřejněn pod značkou G. Bo h. K—s k y.

dických téměř ničím se nepřispělo. Ale v praxi vítězí prosodie přízvučná nad časoměrnou téměř úplně, ponechávajíc jí volnost takřka jen v oboru překladů z jazyků staroklassických.

Přidržíme se tu téhož pořádku, jako v hlavách předešlých; promluvíme tedy nejprve o výkladech z této doby, jež jednají o prosodických theoritech.

V grammatikách této doby bývá výklad o přízvuku zcela stručný, nepodávaje nic nového. Tak Hugo Jan Karlík ve své „Praktische Grammatik zur leichten und schnellen Erlernung der böhmischen Sprache...“ (Prag, 1856), str. 12 má o přízvuku zcela stručnou poznámku, že totiž spočívá vždy na prvé slabice slova a že přechází i na předložky. Totéž je ve vydání 2. z r. 1857, 3. z r. 1858, 4. z r. 1859, 5. z r. 1860, 6. z r. 1863. Zcela takový je výklad Karla Hradeckého v „Praktischer Lehrgang zur Erlernung der böhmischen Sprache...“ (3. Aufl. Prag 1864), str. 2 (ve vydání 4. z r. 1868 je výklad podobný; vydání 1. z r. 1861 a 2. z r. 1862 nemám) a výklad v „České mluvnici a větování...“ (v Plzni 1865), str. 9 (přízvuk nazývá se tu opět „vyslovování slabiky silnějším nebo vyšším hlasem“; stejný výklad je i v 2. vydání z r. 1869, str. 10).

V některých grammatikách jest výklad o přízvuku, někdy také výklad o prosodii poněkud obširnější, ale proto přestává přece jen na věcech nejnutnějších.

Tak v Hattalově „Zvukosloví jazyka staro- i novo-českého a slovenského“ (v Praze 1854), v dílu prvním na str. 80 jest výklad o přízvuku sice správný, ale týká se jen přízvuku hlavního. Co dále přidává Hattala: „Ostatně že přízvuk v řečích kvantitou opatřených není tak silný, jako u těch, kdež on sám panuje, samo se rozumí“, není po mému soudu správné. Toto míňení o domnělé slabosti českého přízvuku a zvláštní síle na př. přízvuku německého jest zděděno z „Počátků“.*)

*) Jak jsem se doslechl, někteří čtenáři mého pojednání vyčetli z něho, že pokládám český přízvuk za tak mocný, že i délky proti němu mizí. Nikde nic takového v mém pojednání není obsaženo. Tvrdím jen, že přízvuk český není tak slabý, za jaký se pořád vydává, nýbrž dostatečně silný, aby se ho mohlo užívat k rozdělování rhythmizomu řeči v takty. V živé mluvě vskutku v jistých případech silou svou dovede i délky oslabovat a slabiky krátké dloužit atd., ale proto přece nikde jsem netvrdil, že by přízvuk český délky zpravidla pohlcoval. Délky vedle něho i při veršování přízvučném dobré obstojí. Tvrdím dále, že naše slabiky dlouhé při normálním vyslovení nejsou o mnoho delší slabiky krátkých; a to jest mi jedním (ale ne nejhlavnejším) důvodem, proč časomíru v češtině zavrhoji. že se při pathetickém nebo příliš hlasném mluvení slabiky dlouhé déle pronášejí než při mluvení klidném, normálním, nic nerozhoduje. Staré bludy, jak vidím, lze nesnažno vykořenit.

V Hattalově „Srovnávací mluvnici jazyka českého a slovenského“ (v Praze 1857), str. 102 nn. není obsaženo v podstatě nic jiného, než co Hattala o povaze přízvuku slabičného, slovného, větného a řečnického a o jeho poměrné slibosti vyložil jednak ve své „Grammatica linguae slovenicæ“ r. 1850 (v. Listy fil. XXI, str. 252 n.), jednak ve svém „Zvukosloví“ z r. 1854, právě uvedeném.

Josef Viktorin drží se ve své „Grammatik der slavischen Sprache“ (Zweite, vermehrte Ausgabe, Pest 1862; vydání 1. z r. 1860 a 3. z r. 1865 nemám) v oddile „Von der Betonung und dem Zeitmasse“ (str. 12) při výkladu o přízvuku docela Hattaly, sdíleje s ním (a arcí i s jinými tehdejšími i dřívějšími grammatiky) také kolísání v definici přízvuku; i on mluví o přízvuku brzo jakožto o sesílení, brzo jako o povýšení hlasu. Výklad jeho o „časomíře“ týká se jen délky a krátkosti slabik. Na Hattalově výkladu zakládá se i stručný výklad o přízvuku v „Stručné mluvnici pro nižší realné školy“ Josefa Kliky (v Pardubicích 1861), str. 61.

Antonín Konst. Viták jedná ve své „Nejstručnější mluvnici české...“ (2. vyd. v Praze 1865), str. 55 n. také o verších, a to o verších časoměrných i přízvučných, ovšem takřka jen několika slovy. Nového neobsahuje výklad jeho nic. V pravidle o obojetnosti slabik následuje Malého (v. Listy fil. XXI, str. 251). Přízvuk dle něho spočívá sice vždy na první slabice slova (str. 57), ale „při nerovném počtu slabik jest první obojetná, tolikéž platí i o jednoslabičných slovech; ku př. do-stati - ď - aneb ď - ď, dnes ă.“ Sotva tu působily na Vitáka podobné, ale přece odchylné theorie Čuprovy (v. Listy fil. XXI, str. 264 n.); činí tu patrné ústupky tehdejší téměř obecné praxi bášnické, ač o přízvuku českém správně tvrdí, že je vždy na první slabice slova. V třetím vydání této mluvnice z r. 1867 jest výklad tento nezměněn; vydání prvního z r. 1864 nemám.

V „Grammatice jazyka českého pro nižší gymnasia“ od Václava Zikmunda I. odd. (v Praze 1865), str. 17 jest stručný, ale správný výklad o míře a přízvuku slabik (arcí jen slovném). „Přízvukem nebo akcentem (accentus) vytýká se jedna syllaba slova nad ostatní syllaby“. V čem toto „vytýkání“ slabiky spočívá, zdali v sesílení či zvýšení hlasu, Zikmund nepraví. Patrně, vida kolísání ve výměrech přízvuku u grammatických dřívějších, a nemoha se rozhodnouti pro to či ono mínění, určitému rozhodnutí této otázky se raději vyhnul; výměr jeho aspoň neobsahuje nesprávností, ač je neúplný. V oddělení druhém, vyšlém r. 1866, jest na str. 184 nn. obširný výklad o verších časoměrných a přízvučných, o něž pojednáme až v hlavě následující.

V mnohých grammatikách této doby není opět o přízvuku a prosodii žádný výkladu. Tak v grammaticce J. C. Formánka

(1861; 2. vyd. z r. 1863 nemám), v Hattalově Mluvnici jazyka slovenského . . . (v Pešti 1864), v grammatici Josefa Kliky (Mluvnice a pravopis pro obor národních škol, v Chrudimi 1863; 2. vyd. 1868), v staročeské grammatici Květově (1860; 2. vyd. z r. 1864), v grammatici Jana Maška (Pravopis český a zvukoslovím objasněná a skrácená mluvnice, v Táboře 1863; na str. 20 n. je pouze dosti zajímavý výklad o quantitě slabik se stanoviska výslovnosti živé mluvy), v Jana Lad. Maška Cvičených mluvnických a pravopisných pro žáky IV. třídy . . . (v Praze 1864), v grammatici Celestina Říhy (1861; 2. vyd. 1861; 3. vyd. 1863), v grammatici Schulzové (1862), Sokolově (1. vyd. 1861; 2. vyd. 1862, 3. vyd. 1863 . . . 10. vyd. 1880), Tesařově (1. a 2. vyd. 1863, 3. vyd. 1873), Vichterlově (1862). Plné tituly těchto knih, pokud nejsou tuto uvedeny, nalézt lze snadno v Douchově Knihopisném slovníku. Mnohé grammatiky jsou mi opět nepřístupny. Tak 4. vydání grammatiky Čebuského (v. Listy fil. XXI, str. 255), Halúzkova Krátká mluvnice a pravopis jazyka slovenského (v B. Bystrici 1863), grammatika Hauschildova (1858), Kovalíková Mluvnica všeslovanská (1864), grammatika Kunzova (1863; 2. vyd. 1866; až ve 4tému vydání z r. 1871 je o přízvuku stručný výklad na str. 22; o prosodii není ani tu výkladu), Mrázová Slovenská mluvnica (v B. Bystrici 1865), grammatika Novákova (1862)*), Palečkova Cvičení mluvnická, pravopisná a slohová (1. vyd. 1864, 2. vyd. v Praze 1865), grammatika Radlinského (3. vyd. 1857; o 1. a 2. vyd. v. Listy fil. XXI, str. 255; druhá jeho grammatika nevím kdy vyšla; v. Douchův Knihopisný slovník), Sýkorova (3. vyd. 1859; o 1. a 2. vyd. viz Listy fil. XXI, str. 254), Vojtíškův Neuer unfehlbarer Schlüssel zur schnellen Erlernung der böhm. Sprache (4. Aufl. Wien 1864; 1. vyd. ?), Wolfsova Prostonárodní česká mluvnice a pravopis (v Brně? 1865).

§ 50. Výklady o theoriiach prosodických nejsou — nehledíme-li ke grammatikám — ani v této době hojně.

Fr. Sušil jednal o prosodii v kalendáři „Moravanu“ na r. 1856, mně nepřístupném. Otisku jeho pojednání, jenž vyšel téhož roku v Brně, nemám rovněž po ruce. Illedím tu tedy k druhému, rozmnoženému vydání tohoto pojednání, vyšlému r. 1861 v Brně pod názvem: „Krátká prosodie česká. Pro začátečníky sepsal František Sušil“ (3. vyd. ib. r. 1863).

Jest to vlastně stručná metrika, obsahující i prosodii. Nebo oba tyto pojmy vyměruje si Sušil nesprávně (str. 3): „Prosodií se tuto rozumí náuka o veršech a rozměrech a ta za-

*) Grammatiky Novákova a Kovalíková v Douchově Knihopisném slovníku nejsou uvedeny.

hrnuje v sobě i metriku či měrosloví.“ Nauka o verších a rozměrech jest však metrika, nikoli prosodie.

Tuto třeba nám hleděti jen k těm výkladům Sušilovým, jež se týkají vlastní prosodie.

České verše jsou dle Sušila trojího druhu: *a) časoměrné, b) přízvučné, c) pro zpěv určené* (str. 3).

Pravidla Sušilova časoměrné prosodie jsou stručná, ale přesná. Od pravidel běžných odchylují se tím, že se mezislovná posice, t. j. polohová délka krátkého záslovného vokálu, spůsobená náslovem následujícího slova o dvou nebo více konsonantech, nepřipouští. Jen v řídkých případech dovolovali prý si spisovatelé užívat takové polohy „přechodné“, zvláště v místě caesury (str. 6). „V řídké jen míše té řecké svobody užiti volno, an našemu jazyku lépe svědčí povaha jazyka latinského, v němž takového dloužení nestává“ (str. 7).

Sušil tu tvrdí totéž, co tvrdil málo let před ním Čupr (v. Listy fil. XXI, str. 265), dovolávaje se při tom jakéhosi domnělého rozdílu mezi prosodií latinskou a řeckou. Ale i latina připouštěla mezislovnou posici; že v ní tato posice není tak hojná, jako v řečtině, toho příčina je ta, že latina mnoho náslovních skupin konsonantních zjednodušila, takže možnost takové posice je v ní mnohem menší než v řečtině (srv. mou Rhytmiku, str. 38, pozn. 7).

Sušilovo zavrhování mezislovné posice je tedy zcela nedůvodné a při tom nesprávné, ježto slova v proudu řeči plynou nepřetržitě, nemajíce mezi sebou přestávek, pokud přestávky v řeči nečiníme úmyslně nebo neúmyslně. Zanedbávání mezislovné posice při dvou slovech, bez přestávky (interpunkce) po sobě následujících, je tedy zcela nemístné: právě v takovém případě vzniká vždy délka polohová. Sušil ji naopak dovoluje výjimkou před caesurou (oddechem), tedy na místě nevhodném. Nebo zrovna při přestávce násloví o dvou nebo více konsonantech nemusí spůsobit polohovou délku krátkého záslovného vokálu předchozího slova. Mezi předložkou a jménem s ní spojeným arci i Sušil tuto posici připouští (str. 7).

Délku polohovou, spůsobenou vokálem či po retnicích, Sušil právem připouští; káže tedy měřiti na př. *tobě - u* (= tobje), *stavěná - u -* (= stavjená) a pod. (str. 6).

O obojetných slabikách Sušil se vůbec nezmíňuje, nepřipouštěje obojetnosti slabik. I to jest zcela libovolné. Proč by čeština zavrhovala obojetnost, když ji řečtina i latina k usnadnění veršování připouští? Je to zcela zbytečné stěžování časoměrného veršování, zaváděné v tomto pojednání Sušilově mlčky a beze všeho důvodu.

Na str. 25 n. Sušil — následuje Jungmanna — zmiňuje se o čtyřech rozměrech indických (vaitalijských, mātrāsamakam, akṣa-

račandas a sárangí), uváděje k nim doklady z Jungmanna a A. Marka.

Pak následuje výklad o verších přízvučných.

Přizvuk český je Sušilovi správně důraznější vyslovení slabiky a spočívá vždy na první slabice (str. 30). Stručná pravidla jeho o přizvuku jsou správná.

V přízvučných verších jsou prý jen dvojí rozměrové nebo raději „chody“: jambický a trochaický (str. 31). „Chodové jinorodí, daktylický, anapéstický atd. tu ovšem možni jsou, ale rozměru jiných leč dotčených (t. j. trochejských a jambických) přizvuk vlastně nepřipouští“ (str. 31). Tvrzení to — jež ve vyd. 3., str. 38 vyjádřeno logicky přesnéji — není správné; že jsou i jiné rozměry přízvučné než jambický a trochejský (na př. daktylský a anapaestický), dokázali již básníci před r. 1818. Sušil tu zbytečně prosodii přízvučnou obmezuje na úzké pole dvou rozměrů, o nichž jediných také jedná. Ze str. 32 vidíme, že žádá, aby řady jambické začínaly se vždy jednoslabičným bezpřizvučným slovem, nepřipouštěje na počátku takých řad ani jednoslabičných předložek, ježto jsou přízvučné, splývajíce se svým jménem — vše to zcela správně. Příklady veršů přízvučných, které ve své prosodii uvádí, jsou také přesné. Žádá tedy od básníků přízvučných touž přesnost, jaké se držel v básních svých vlastních později sám (v. Listy fil. XXI, str. 433). S tím také souvisí, že na str. 38 nepřipouští v básních přízvučných rýmů jako voda — náhoda, ježto prohřešují se proti správnému přizvukování.*)

V oddílu o verších pro zpěv určených (str. 51 nn.) drží se Sušil docela teorií Jungmannových, o nichž jsme pojednali, jak to učinil již o několik let dříve v Blahověstu (v. Listy fil. XXI, str. 260 n. a 416). I tu tedy tvrdí, že v písničkách má padati na notu dlouhou slabiku dlouhá a naopak, že tedy básně ke zpěvu určené „dle časoměry, nevšak dle přizvuku strojiti přijde“ (str. 53). Jen v písničkách, jichž chod velice vážný a zdlouhavý jest, na př. v chorálech a písničkách církevních vůbec, může prý se od tohoto pravidla poněkud odstoupiti (str. 53). Rovněž tak nemusí prý se v písničkách vůbec tak přísně šetřiti posice (str. 54). Že to vše jsou požadavky zbytečné a nesprávné, bylo již výše vyloženo (v. Listy fil. XXI, str. 260 a 414 n.). *Anonymus ... ek v ēl.* „Tisícileté jubileum a kancionál český“ (Blahověst 2, 1857, 1, str. 160) s témito požadavky Sušilovými pro básně zpívané souhlasí.**)

*) Při našich theorických rýmu mluví se často, i nesprávně, o délce rýmujících se slabik, ale zapomínává se na nutný požadavek, že rýmující se slabiky mají míti touž intensitu přizvukovou, týž stupeň důrazu, jímž se vyslovují.

**) V. B. v životopisu Fr. Sušila v Zlaté Praze 1, 1861, str. 41 tvrdí, že Sušil pravidla svá metrická sestavil, „opíráje se o národní

Téhož roku v článku „Čtení ve školách obecných“ (Zábavník učitelský na rok Páně 1861, I. ročník, v Jindřichově Hradci, str. 94) dotkl se také F. M. Černý přízvuku, jejž dělí dle Hattaly v slabičný, slovný a větný. Pravidel slovného (dle jeho terminologie slabičného) přízvuku nepodává, ale správně tvrdí, že nepovstává zvýšením, nýbrž sesílením hlasu.

V „Anthologii z Ovidia, Katulla, Propertia a Muséa“ (v Brně 1861), vyšlé po druhém vydání „Krátké prosodie“, posuzuje Sušil na str. X n. pravidla, jimiž se při veršování časoměrném řídili Blahoslav, Benešovský, Nudožerský, Komenský, a dotyká se opět pravidel časoměrných, stanovených v „Krátké prosodii“. I v této knize své vyslovuje se proti obojetnosti slabik. „Pravda jest, že toho pravidla (o obojetnosti) v řečtině i v latince šetří se; ale měloliby se u nás zachovávat, velice mně pochybno jest a téměř bych mysel, že *l a r u* Řeků a Římanů nějak slaběji a vzdušněji vyslovováno bylo nežli se u nás děje. Jaký medle rozdíl zabíhá do času v prvé slabice mezi slovem bukva a slovem pukla?... „Táži se, proč by měla a mohla posice přestávat ve slově pukla, ježto mnozi Moravané a Slováci tvrdé *l* jako *v* vyslovují?“ (str. X). Tim méně má se prý připouštěti obojetnost při *ř* (= *rj*), jehož vyslovení je pracnější, než vyslovení konsonantů jiných. Jen u jmen řeckých (na př. Afrodita), která by jinak do verše se nehodila, lze připustiti v té příčině výjimku (ib.).

Netřeba připomínati, že důvody ty nejsou dostatečné. Naše *l a r* není jiné, než řecké (na př. řecké *r* bylo zrovna tak alveolární, jako naše, dle zřejmého tvrzení starých; v. na př. Kühner-Blass, Ausführl. Grammatik der gr. Sprache, 3. vyd. I, 1890, str. 58), a není příčiny, abychom sami upírali si tu volnost, kterou Řekové ve své časoměrné prosodii připouštěli. Že *ř* není dvojitý konsonant (= *rj*), nýbrž tak jednoduchý, jako *r*, a rozenému Čechu snadno vyslovitelný, netřeba dokazovati. Ale poněvadž někde nějaký Němec nebo Slovák vyslovil nad naším *ř* nelibost, my hned po něm ochotně věříme a tvrdíme, že naše „vřískavé“ *ř* je pracněji vyslovitelné než hlásky jiné, ačkoli i ti, kteří to tvrdí, sami zajisté nikdy žádné námahy při jeho vyslovování neznamenali. Škoda, že nevíme, zdali také staří Umbrové měli o svém *ř* takové pohrdavé mínění.

Rovněž tak zavrhuje tu Sušil (str. XII) mezislovou pozici. „Řecká řeč v tom nám tu svítiti nemůže, ješto v ní přízvuk nebyval vezdy na prvé syllabě jak u nás. U nich dobře mohlo n. p. krátké *o* v předložce *énò* před slovem *čvγòv* za dlouhou odbývati, poněvadž přízvuk na ně padá. Nic toho nenalezáme u Lat-

písne a o rythmus řeči české“. To je arci, jak z hořenho výkladu patrno, nesprávné.

níků, v jejichž jazyku přízvuk podobně jak v řeči naší na první slabice ulípnul.“ To netřeba ani široce vyvracet; přízvuk latin-ský „neulípnul“ vždy na první slabice, a Řekové (i Římané) připouštěli mezislovou posici i tam, kde záslovny vokál neměl přízvuku.*)

Na str. XIV konečně omlouvá Sušil licenci, že jednoslabičné *a že tu* atd. v thesi běže někdy za dlouhé.

Tato pravidla Sušilova těšila se a těší se dosud veliké oblibě; zcela neprávem, ježto jsou v některých příčinách bezdůvodná a libovolná.

K. A. Madiera v „Rukověti slovesnosti“ (v Praze 1863) jedná na str. 36 n. také o verších časoměrných a přízvučných. Nejstarší básně české dle něho počítají jen slabiky (v. však Listy fil. XXI, str. 55 n.); teprve v 16. století působením humanismu začíná se veršovati dle vzorů klassických. „Avšak úpadkem naší literatury na počátku 17. století pomalu se tento spůsob veršování vytratil, až zase v době nejnovější přední básníci o zavedení veršů časoměrných se zasadili“ (str. 37). Patrně i Madiera pokládá časoměrné veršování za velikou přednost naší literatury. Pravidla prosodie časoměrné (str. 37) jsou převzata ze Sušila, jak vidno hlavně z toho, že ani Madiera obojetnosti slabik nepřipouští; pravidlo o posici jest sice stilisováno tak, jakoby Madiera připouštěl i posici mezislovou, ale z uvedených k pravidlu tomu příkladů poznaváme, že vlastně posici mezislovou zavrhuje.

Jako Sušil, i Madiera na str. 44 uvádí tři rozměry indické (mātrāsamakam, vaitālijā, akṣaračandas). Podivno jest, že na str. 39 za doklad časoměrných veršů trochejských uvádí se strofa, která je patrně daktylsko-trochejská, a za příklad časoměrných jambů (ib.) strofa z Chmelenského, která by mohla být také přízvučná (arci po spůsobu Chmelenského).

Ve výkladech o verších přízvučných (str. 48) jedná Madiera stručně, ale správně o přízvuku. Ion zná jen trochejský a jambický rhythmus přízvučný; drží se i tu patrně Sušila. V příkladech básní přízvučných, které uvádí, jsou arci leckde poklesky proti vlastním jeho pravidlům přízvukovým (srov. str. 46, 48). Sušil byl ve výboru svých příkladů opatrnejší.

Na str. 49 zmiňuje se Madiera o prosodickém sporu. „Nyní všickni znalci snášejí se v tom, že časoměrné verše nejlépe se hodí k následování básničtví staro-klassického a jeho rozměru; veršování pak přízvučné přiměřenější jest básničtví novověkému.“

*) Neprávem vytýká také Sušil Nudožerskému — str. XII —, že *c a č* pokládá za dvojitý konsonant (*ts* a *tš*). To jsou vskutku dvojité konsonenty a měly by vždy tvořiti posici. Správně arci soudí Sušil na str. XIII., že časoměrné verše Nudožerského jsou lepší než verše Komenského.

Některí básníci se vynasnažili ve verších přízvuk s časoměrou spojiti, čím arcíl verše jejich se staly dokonalými a nad mřsu libezuými.“ Na doklad těchto „nad míru libezných“ veršů uvádí dva příklady z Chmelenského, v nichž po spůsobu tohoto básníka za slabiku přízvučnou klade se často slabika dlouhá, tak že verše nejsou vlastně ani časoměrné ani přízvučné. Jak v takovém veršování může kdo shledávat dokonalost a libeznost, nechápu naprosto.

Oboji prosodii připouští Karel Ninger v „Historii literatury české“ (v Praze 1862), str. 53 i Vojtěch Lešetický v „Nauce o slohu“ (v Praze 1863), str. 45.

§ 51. Zmínek přiležitostných o prosodickém sporu a o teoriích prosodických není v těchto letech mnoho.

Jsou ku podivu ještě v této době spisovatelé, kteří vlastně zavrhují prosodii přízvučnou docela, stavice se na stanovisko „Počátků“, patrně proto, že cizí tvrzení přejímají bez důkladného uvážení.

Tak píše J. J. Hanuš ve spisu „Život a působení Fr. Lad. Čelakovského“, v Praze 1855 (Abhandlungen der kön. Gesellschaft der Wissenschaften V. 9), str. 10: „Básníci, co jich tehdy (t. j. r. 1818) po celé zemi českoslovanské bylo, mylně se domnívali, žeby se prosodie česká nezakládala na kolikosti či kvantitě syllab, než na přízvuku toliko. Že takový filologický a esthetický blud všeobecně byl rozšířen, není ovšem divu, poněvadž k němu napomáhala povrchnost a lehkost přízvučné prosodie, a povrchnost a lehkost nalézají, jak známo, vždy milovníků svých.“ — „Celou duši nakloniv se Čelakovský k této knize (t. k. „Počátků“), hájil její teorie kvantity horlivě po celý čas živobytí svého a počal i tenkráte hned i své vlastní, podle přízvuku složené básně proměnovati.“ Ale, jak jsme již viděli, Čelakovský nebyl tak zarytým nepřítelem prosodie přízvučné, jakým jej činí Hanuš.*)

Velmi rozhodným obhájecem časomíry je v této době J. Jiříček. On shledával rhythmus časoměrný i v básních staročeských i v písňích lidových (v. Listy fil. XX, str. 55). K prosodii přízvučné choval se tak odmítavé, jako „Počátky“. Ve spisu „Die Echtheit der Königinhofer Handschrift“ (Prag 1862), str. 71 vyjadřuje se takto: „Will man den Accent zur Grundregel der Prosodie erheben, so gelangt man zu dem absurden Schlusse, dass kurze Silben, je nachdem sie der Accent trifft, für lang, lange für kurz angenommen werden müssen. Wörter, wie dávaná, dávavá, vojáci, dokoná muss man dann folgerecht für

*) Zdá se, že Čelakovský na konci svého života v starém svém přesvědčení prosodickém se značně zvikkal. Aspoň J. V. Frič ve svých Pamětech (I, 1885, v Praze, str. 267) tvrdí, že Čelakovský na jeho otázky „stran prosodie neodpověděl... dosti jasně a určitě, sám jsa patrně na váhách.“

Daktyle, puká, trhá etc. für Trochäen etc. nehmen.“ — „Dobrovský hatte es am Ende des 18. Jahrh. versucht, für die böhm. Prosodie den Accent allein massgebend zu machen; allein sein Versuch misslang vollständig. Nur wenige Dichter hielten sich an seine Regeln; jeder erlaubte sich mehr oder weniger namhafte Abweichungen.“ — „Der Accent hat in der böhmischen Prosodie nur eine secundäre Geltung; entscheidend ist die natürliche Länge und Kürze der Silben.“

Vyvraceti tyto podivuhodné názory Jirečkova po tom, co již bylo vyloženo, není třeba. Připomínám, že celá kapitola tohoto spisu „Versbau“ obsahuje tolik podivuhodných tvrzení, že se musíme věru diviti, proč dosud nebyly velmi rozhodně zamítuty.

Časoměrné i přízvučné prosodie dotýká se Jireček i ve spise „Časoměrné preklady žalmů . . .“ (ve Vidni 1861), str. XXIII a v čl. „Paul Joseph Šafařík, ein biographisches Denkmal“ (Österreichische Revue III, 1865, 8 Band, str. 8.).

V prvém díle vykládá stručně o sporu prosodickém, většinou dle článku Vinařického (v. Listy fil. XXI, str. 323); i ve výkladu tomto jeví se Jireček jako horlivý zastance časomíry, ač nemluví tu tak rozhodně, jako o rok později.

V práci druhé opravuje patrně Jireček své dřívější mínění, že by básně prostonárodní byly psány časoměrně („Es lässt sich nicht verkennen, dass die quantitirende Prosodie fremden Ursprungs war. Und in der That hatte sie niemals in der Volkspoesie Anwendung gefunden“; str. 8). Ale přes to dochází k neuvěřitelnému témaři tvrzení, že teorie Dobrovského příčila se duchu jazyka českého; „es kann die Thatsache, dass dergleichen dennoch gelehrt und eine Zeitlang befolgt wurde, nur als ein Beweis gelten, wie sehr am Ende des 18. Jahrhunderts die Sprache selbst im lebendigen Verkehrs gesunken sein musste“ (str. 8)*). Že velebi „Počátky“ a zavrhuje Hněvkovského „Zlomky“, nesmíme se při tomto jeho stanovisku diviti.

Také J. J. K. (= J. J. Kolář) v čl. „Slovo o deklamací přihlížejíc k umění hereckému“ (Besedník, 2, 1862, str. 5 nn.) vystoupil jako horlivý obráncce časomíry **). Dle něho „živoucí ruch“ našeho jazyka „zvláště v oboru řečnického a básnického na časomíre se zakládá“ (str. 5). Na str. 6 mluví Kolář „o neohrozených hrdinách časomíry“ a soudí, že prosodickým zápasům

*) Jireček toto tvrzení své, jak ještě uvidíme, i později opakoval. Dobře připomíná Zelený, Život Josefa Jungmanna⁹, str. 221 pozn.: „Jak bluboce by musil jazyk náš nyní kleslým být, když . . . jazyk tento posud ve všech vytvorech původních touto prosodii přízvučnou se řídí; když po Kolárovi (sic) a Čelakovském, Vocelu, Jablonském i Erbenu i všickni — mezi nimi i výteční — veršovci našich dnů dle přízvuku verše skládají!“

**) V obsahu je omylem řečeno, že článek ten pochází od Jana Kollára.

„špatné verše padaly za oběť.“ Že to není správné, vysvitá z toho, co výše bylo vyloženo; právě prosodický boj spůsobil veliké množství prašpatných versů časoměrných i přízvučných. Nesprávný je i výklad Kolářů o „sylabním přízvuku“, grammatickém akcentu, jenž prý se zakládá „na pravidelném vyslovování sylab ... každého slova dle zákona jeho vnitřní, kořenné významnosti“ (str. 8).

Zajímavý je zvláště výklad jeho na str. 9: „Podivno, že od Lomnického až na rychtáře Vaváka a dále na Huěvkovského, Nejedlého a td. toho poetického organismu našeho jazyka se nepoznávalo, že naši básníci (anžto si varita přizvučními strunami potáhuuli), tak dlouho za nebevzletným Pegasem na kulhavé, kašlavé herce poklusávali. — Co byla toho příčina? — Poněvadž byli navykli dvořiti německému prosodickému kakrlaku, tuť i jeho kakofonii pěstujíce, naposledy vypěstovali, čeho žádali, německo-českopřízvučnou potvoru. — Na první slabiku pouze důraz klásti, a ostatní slabiky jak pejší setřásati, zdálo se jim mnohem pohodlnější, nežli vážným rozmyslem momenty časové v slovech našeho jazyka skoumati a na nich rytmická pravidla zakládati. V které řeči se krátkost a dlouhost v nejrozmanitějším rozvržení a proporcí nalezá, v které tolik rázného zvuku a mékké lahody u sloveh bujní, tu netřeba k neladným formám cizokrajné (rozuměj podle „Počátků“ německé) metriky sáhati.“ Atd. atd.

Zajisté se každý podíví, že toto psal J. J. Kolár, jenž vždy skládal verše přízvučné a nikdy sám „vážným rozmyslem momenty časové v slovech našeho jazyka neskoval a na nich rytmická pravidla nezakládal.“ Ale čtenář zajisté poznal sám, že všecky ty výroky vzaty jsou — částečně i doslovнě — z „Počátků“, a že tu tedy Kolár opakuje jen tvrzení odjinud vyčtená, kterými v praxi sám nikdy se neřídil. Je mi jen s podivením, že sám tohoto rozporu mezi svou teorií a praxí neznamenal.

Na str. 11 žádá Kolár, aby deklamátor metrické poklesky veršové, „jak to zvláště u všech našich přízvukoveršotepců bývá“ (— a také bylo často u něho samého —), zakrýval a nepřijemný jich dojem seslaboval. To však není povinností deklamátorovou; je to jeho dobrá vůle a jeho milosrdněství, chce-li poklesky básníkovy napravovati. Ale je povinností básníkovou, aby veršoval přesně a tak, aby deklamátor rhythmus jeho versů mohl při správném přednášení podatí beze všeho opravování. Kdo deklamuje správně bezvadný verš přízvučný, musí deklamovati rhythmicke, třeba by neměl o rhythmicce ani ponětí. Rhythmus musí vyniknouti sám zcela zřetelně. V dřívějších i nynějších posudech divadelních často se dočítáme, že naši herci neumějí deklamovati verše.*)

Mělo by se říci: špatné verše; nebo

*) Tak na př. v posudku divadelním V. A. S v o b o d o v a „Skrety“ v Zl. Praze 1, 1864, str. 205 tvrdí se, že herci neumějí verše rádně před-

ke správnému přednešení dobrého verše je třeba právě tolík umění, jako k přednášení průsy. Ale nedivme se, že herci, zvláště ti, kteří nemají znalosti metriky, ztrácejí všechn cit pro rhythmus, když mají deklamovati na př. ryze trochejský verš: „Být či nebýt; taká zde jest otázka“ jako verš jambický. Dovede vůbec někdo takový verš správně přednášti?

Od nějakého horlivého časomérce pochází i životopis bratří Nejedlých v Zl. Praze 1, 1864, str. 213, ježto se v něm touží na to, že J. Nejedlý přeložil Iliadu „veršem tolíko přízvučným“.

Sem tam vyskytuje se v té době hlasy proti přísnému zachovávání Dobrovského pravidel prosodických. Tak V. Zelený v posudku Douchova překladu Shakespearova „Romea a Julie“ a „Richarda III.“ (Obzor 1855, str. 143) míní, že v angličině je jamb nejsnadnější, v češtině snad nejtěžší, a že „největší mistr verše českého nedovedl by přeložiti celou drámu dobrými jamby. Při té okolnosti nezbývá leč hleděti více ke smyslu, k jadrnému jazyku, nežli k bezúhonnému jambu.“ Patrně Zelený omlouvá takto prosodické poklesy Douchových překladů; zbytečně, ježto prosodicky správné jamby jsou v češtině zcela добре možné. Arci vyžadují více píle než trocheje, a té se ovšem leckdy našim básníkům a zvláště překladatelům nedostávalo. Dobrý překlad vyžaduje vůbec více času, než se obyčejně myslí.

Ještě zajímavější jsou některé výroky ve spisu „Zprávy soudců o dramatech z dějin slovanských“ (v Praze 1860), která zadána byla při konkursu o cenu Ferd. Náprstka. Soudci byli (dle str. 8 a 10): K. J. Erben, režisér Chauer, Ferd. Mikovec, V. Nebeský, Ohéral, Dr. Fr. L. Rieger, prof. Šohaj, Jar. Vrátík, prof. V. Zelený a J. J. Kolář. Tito pánové v posudku dramata „Jaroslav“ od Leop. Hansmanna (jež dle Lumíra 1859, str. 1026 a 1860, str. 20 bylo vskutku provozováno) vyslovili se o prosodii Dobrovského na str. 12 n. takto: „Pan spisovatel zachovával až příliš svědomitě verš přízvučný. Pravidla ta, jakož je utvořil Dobrovský, nenalezají se ani v staré poezii umělé aui v poezii národní — staré i nové — a toť již přičiny dost, o neomylnosti jich pochybovat. Však sám Puchmfr, tento mistr verše přízvučného, první tuhá jeho pravidla zase uvolnil.“ Žádá tedy sl. komise „vypravení tvrdostí metrických“.

Nemusím, tuším, již vykládati, jak je stanovisko to mylné, a jaká se tu křivda dělá Hansmannovi za to, že dbal v dramatu svém přesné formy prosodické. Sotva se asi mylím, soudím-li, že vlastním původcem tohoto úsudku o prosodickém tvaru veršů Hansmannových byl Erben, jenž — jak jsme již viděli (v. Listy fil. XXI, str. 427 n.) — sám řídil se v básních svých prosodii

násuti a že klopýtají přes stopy a rýmy. Není divu! Čím více kdo má smyslu pro rhythmus, tím více musí klopýtati přes stopy a rýmy špatných veršů Svobodova „Skrety“.

písni národních, nejsa si arcí ani sám vědom, jakými pravidly prosodie těchto písni se řídí.*)

Spravedlivěji posoudil prosodický tvar veršů Hansmannových *anonymus* — a v Lumíru 1860, str. 20, řka, že Hansmannův „Jaroslav“ bez uchonného verše vyniká nad „Svatopluka“ Jeřábkova. Jistě je ten úsudek správný; nebo verše Jeřábkovy nejsou se stránky prosodické vzorné.

Že ostatní soudcové s tímto úsudkem Erbenovým souhlasili, nelze se diviti: Rieger, Mikovec, Šohaj i J. J. Kolár dovolovali si ve svých básních také všelijaké volnosti. Ze soudců jen Nebeský a Vrtátko hleděli si v té přičině větší přesnosti.

V též spise v posudku Hálkova „Záviše z Falkenštejna“, str. 22 nazývá se naopak verš Hálkův (ne docela právem) v celku „plynným“, vytýká se, že užil jambu, napodobuje dramata německá a anglická, a tím že zavinil mnohé tvrdosti svého verše. Totéž mu vytýká svým jménem Erben (str. 47) i Rieger (str. 49), řka, že se Musa mladších básníků, užívajících jambu, „jaksi zhlídla na této německé formě verše“; ale verš Hálkův shledává „mistrným“. Podivno, že i Vrtátko (str. 50), ač dbal ve svých básních prosodické přesnosti, shledává verš Hálkův „plynným“. Správněji dí Šohaj (str. 50), že metrická forma Hálkova je často chybná.

Když se mohly hlásati takovéto zásady o přízvučných verších, nedivme se, že na př. v posudku divadelním v Zl. Praze 1, 1864, str. 48 vytýká se hercům, že vyslovovali Rómeo a ne Roméo, „čímž verš známenitě tráti na své lahodnosti“. Ale herci tu vyslovovali dobře. Cizí slova (i jména vlastní) mají v češtině přízvuk také na první slabice. V tehdejších posudcích vůbec několikrát i verše dosti vadné se chváli; tak na př. *H—ý* v Lumíru 1858, str. 259 praví, že Douchův verš v překladu Shakespeareova „Caesara“ je „bezúhonny“.

*) Zřejmě toto jeho stanovisko dotvrzuje list jeho z r. 1842 v *Brandlově Životě Karla Jaromíra Erbena* (v Brně 1887), str. 20. V listě tom tvrdí Erben, že libozvuk češtiny ani na přísném přízvuku ani na přísné časomíře nezáleží, časomíra že se hodí jen klassickým metrům, kdežto v moderních lepe na místě jest přízvuk, jímž také národní písni se řídí. Z nich že třeba se učiti české prosodii. Zásady ty Brandl schvaluje. — že Erben příkazoval napodobití tuto prosodii i v básních umělých, tomu třeba se diviti. V předmluvě jeho „Prostonárodních českých písni a říkadel“ z r. 1863 (užívám vydání Al. Hynka, v Praze 1886), tvrdí přece dobré, že hlavní účel básníka národního jest jenom zpěv, že písni prostonárodní povstávají často dle nápěvu již hotového, tak že nota ustanovuje pořádek slov, formu řádků i vede rým. Kdo o vznikání prostonárodních písni soudil tak správně, ten neměl přece prosodii jejich slov, odloučených od nápěvu, doporučovati i pro básně pouze recitované. A doporučovali přece, měl dříve zkoumati, má-li nějaké a jaké zákony. Ale toho ani Erben neučinil, a tak vlastně doporučoval i sám v básních svých prováděl prosodickou libovůli.

Byli však i posuzovatelé, kteří přáli si přísnější formy prosodické. Tak se tyrdí v Obzoru 1855, str. 146, že rhythmus v překladech L. Čelakovského, uveřejněných v ČČM. 1855, místem neuspokojuje; a jiný nejmenovaný posuzovatel Hanušova „Života a působení F. L. Čelakovského“ (ib. 1855, str. 379) správně o verštach Čelakovského praví: „Jedné toliko slabé stránky pozorujeme ve formě některých jeho básní — jakési kolotání mezi přízvučnou a časoměrnou prosodií. Jsa v theorii přívržencem časomíry, nemohl v lyrických i epických básních ucha zavřiti mocným zákonům přízvuku. Mnohé (?) jeho básně jsou vzorem libozvuku, blahého rytmu. Někdy však jako by bojoval náhled o vhodnosti časomíry s citem přízvuku — a verš kulhá. Zdá se, jakoby byl někdy okamžitě nebyl si vědom zákona, že mezi přízvukem a časoměrou není žádného smíru, a že kde se ukáže jeden, musí ustoupiti druhý.“ Kdyby prý se verše četly ústy — praví v poznámce — a ne očima, nikdy bychom časoměrných veršů v jazyku českém nebyli spatřili. Časomíra prý nikdy nebude měrou básničtví českého. Správné tyto názory zcela se shodují s názory Nebeského (v. Listy fil. XXI, str. 329 n.). Není původcem tohoto posudku Nebeský?

Také Gustav Pfleger záhy poznal nerhythmickost veršů některých básníků; aspoň ve svých životopisných zápisích (Gustav Pfleger Moravský. Životopisné záписky básníkovy k tisku připravil a doplnil F. A. Hora, v Plzni 1880), str. 27 mluví o velmi volné formě básní Kalinových, která ho zaváděla tehdáž „ku škrabání těch nejpodivnějších veršů“.

Rozhodným zastancem přísnější prosodie přízvučné byl Jan Neruda. V posudku Květova „Žiti básnického“ (Obrazy života 1859, str. 117; podpis J. N.) vytýká Květovi metrické chyby, jako „hynoucí pro národ“ m. „pro hynouci národ“, „zničili marně lyry tvé hlas“ m. „hlas tvé lyry“, ježto prý slovo hlas závažnější jest než tvé; dále chyby: jak potuček, kvítky své na břehu, tiše plá ve jasnéém atd. Přidává arcí, že ty poklesky jsou nepatrné. Výtky ty jsou vesměs správné, a svědčí o tom, že Neruda měl dobrý sluch pro přízvuk i slovný i větný. Sám také v praxi vskutku dbal daleko více prosodické přesnosti než jiní. O tom bude ještě níže řeč. Na témž místě (1859, str. 238) v kritice Hálkovy básni „Meirima a Husejn“ vytýká Hálkovi „naseté“ metrické chyby, mnoho spatných jambů a i verše skrz naskrz chybné (na př.: „nebuď nedůvěrný k každému druhu“, „o dlaň podepřela svou krásnou bradu“); vytýká také, že Hálek někde nedopočetl se stop, vše „z rychlé práce“.*)

*) Kdo viděl mnohonásobně opravované koncepty Hálkových básní v literárním oddělení Národopisné výstavy, sotva může asi souditi, že Hálek básnil „rychle“. Příčina těch prosodických chyb je jiná.

Z jiných úsudků připomínáme tu ještě dva. E. Novotný v posudku Saska (časoměrného) překladu druhého zpěvu Vergiliovy Aeneidy (Roční zpráva gymu. Klatovského z r. 1864) v Kroku 1 (1865), str. 313 ukazuje dobré na to, jak si Saska grammatickými chybami dopomáhal leckde k posici, jakož i na jiné jeho volnosti prosodické.

Posuzovatel představení „Troubadoura“ v Lumíru 1863, str. 165 kárá překlad libretta, v němž důraz místo na první slabiku padává na poslední nebo na střední. „Bylo by věru žadoucno, aby se podobné překrucování češtiny odstranilo.“ Tento posuzovatel neschvaloval tedy nesprávné zásady Jungmannovy o překládání operních textů a hájil požadavky, které prakticky provedl teprve Smetana.

Celkem možno říci, že v letech 1854—1865 řešení prosodické otázky nepokročilo ani o krok. V teorii uznává se oprávněnost prosodie časoměrné vedle prosodie přízvučné, ba vyskytuje se i spisovatelské, kteří mluví tak, jakoby Dobrovského prosodie přízvučná byla velikým poblouzením a jakoby pravdu měly „Počátky“. Jiní vzpirají se aspoň přesnému provádění Dobrovského pravidel. Ale jsou i mužové, kteří dobře znamenají, že přísné šetření přízvuku ve verších přízvučných je požadavek nezbytný. Všecka ta stanoviska zastoupena byla již v době předešlé. Jediné pozoruhodné dílo, které mělo aspoň v oboru prosodie časoměrné později značné působení, je prosodie Sušilova. Ona vytvořila nová, přesná a jednoduchá pravidla prosodii časoměrné — arci pravidla v některých příčinách neodůvodněná.

§ 52. Vizme nyní, jak jsme učinili také v hlavě předešlé, jaký ráz má prosodie časoměrná i přízvučná v básnické práci této doby. Počneme opět s básničtvím časoměrným.

V krátké této době 12 let (1854—1865) napočetl jsem, pokud mi básnická literatura té doby byla přístupna, přes 650 jmen básnických. Uvážime-li, že v dlouhé době předešlé (1818 až 1854) vystoupilo kolem 600 veršovců, a že veršovci, činní mezi r. 1854—1865, jsou převážnou většinou osoby nové, teprv za této doby vystupující na poli činnosti literární, shledáváme úžasně rychlý rozvoj básnické činnosti; počet básní i básníků vzrostlá znamenitě, tak že doba tato — hledíme-li pouze k počtu básní — i nad dobu předešlou vyniká přese všeliké nepříznivé poměry vnější, jež tehdy ruch literární dusily. Spravedlivější ocenění této doby poučí nás zajisté, že i qualitou svých plodů nikterak nestojí za dobou předešlou, nýbrž že v básničtví našem i v té přičině znamená rozhodný pokrok.*)

*) Prohlédli jsem celou literaturu této doby, časopiseckou vůbec a básnickou zvlášť, pokud je zaznamenána v Douchově Knihopisném slovníku a v Urbánkových seznamech v Österreichischer Catalog, Wien 1866, do konce r. 1865. Nepřístupny mi zůstaly tyto sbírky a časopisy:

Z těchto asi 650 básníků veršovali časoměrně pouze tito:

Almanach slavnostní učitelský (Brno 1863), Besedník Opavský (1862 n.), Besídka, illustrované listy (Jan Vl. Kurtin, 1862 nn.), Besídka čtenářská (1861 n.), Concordia 1858 (měl jsem exemplář necelý), Cyril a Method (1854 nn.), Časník, kal. (1858 nn.), Černokňažník (1861 nn.), Čtení veselé (1860), Daň lásky (Budín 1856), Evangelik (1862 nn.), Hlas jednoty katolické (1861 n.), Hlasatel plzenský (1858), Hlasy nelfičené radosti a úcty . . . Fr. Wintrovi (1856), Hlasy Slováků (1861), Hospodář Moravský (1863 n.), Hospodyně (1865), Hvězda (1859 nn.), Ječmínek (1864?), Junoš (1865), Kalendář vlastenecký (1862), Kazatelna posvátná (1864), Klasy zlaté (1854 od č. 42 a 1856), Koledniček, kal. (1864), Krajan (1865), Krasořečník malý Rozumov (1856), Kvety jarnie (Ban. Bystrice, 1864), Kvítka protvni (J. Dobrovolský, deklam. 1861), Kytičky ke studentské besedě v Klatovech (1861), Kytička Českám (kdy?), Letopis matice slovenskej (1865), Lipa Moravská (1865), Lipa (1864), Listy církevní (1864 n.), Nezabudky Videňské (1864), Noviny katolické (1854 nn.), Noviny evangelické církevní (1860), Obecník, kalendář (1865), Obzor (v Uh. Skalici, 1863 nn.), Orlice (1861 č. 6), Pěstoun moravský (1863 nn.), Písň mládeže Náchodské (Kejkliček Karel, 1858), Pokladnice českomoravská, kal. (1856), Pokladnice, katechetická příloha k Pěstounu (1865), Pomněnky na 50 letou slavnost konzervatoria (1858), Posel míru (1862), Posel od Mže (1862?), Poutník z Prahy, kal. (1854—1858), Pravda a lež (1864), Přiatel školy a literatury (1860?), Prorok, kal. (1859), Přítel zvířat (1856 n.), Rachejtě (1854 n.), Růženeček, upomínka na besedu v Kněževsi (1864), Slávik (1864), Slavnost veliká národní k oslavě památky Havlíčkovy (1862), Slavoj (1863 č. 12), Slovesnost, příloha k Cyrillo-Methodovi (1863 nn.), Sokol (1859 nn. mimo 1861, 1. půl.), Škola deklamatorní (Hovorka A. J. 1861), Skolník (1862 nn.), Stěpnice (1857 č. 6—8), Šumavan (1862?), Učitel (slovenský) národní (1860 n.), Včelka, sbírka deklamací (1865), Večery zábavné (1864 n.), Vedomosti Pešt-Budínské (1861 n.), Věnec (Václav Žirovnický, 1860), Věstník, almanach pro učitelstvo (1865), Vínek, album (1861), Vlast (1863), Vojtěch (1864 n.), Vosa (1864 n.), Výlet (?) zábavný dětské věděnosti (1860), Zora, almanach (1860), Zornička (1864 n.), Zvěst od Nežárky (1862 n.).

Upozorňuji tu opět na to, co jsem ve příčině nesnází, s nimiž mi bylo při prohlížení literatury činiti, vyložil již v Listech fil. XXI, str. 335 pozn. Nesnáze ty r. 1864 pro nedostatek spolehlivých bibliografických pomůcek vztávají a jsou pro celou dobu, počínající r. 1864, někdy ne-překonatelné.

V hořením seznamu časopisů a sbírek, jež mi nebyly přístupny, jsou ty, jež v Douchově Knihopisného slovníku nejsou uvedeny, tištěny proloženě. Znam tyto knihy dle titulů příležitostně uváděných, ovšem nevím, zdali správných. Nebo naše bibliografie je tak nespolehlivá, že i při největší plni a při nejlepší vůli leccos nelze na ten čas vůbec konstatovati. Prohlédly jsem i všecky kalendáře té doby, pokud jsou v universitní knihovně, ježto leckdy obsahují básně. Co z nich v této knihovně schází, nelze určiti, ježto z našich bibliografických pomůcek někdy ani nevyvstívá, jak dlouho který periodický spis vycházel, kdy začal vycházeti a kdy přestal.

V seznamu básníků výše uvedeném obsažena jsou mnohá pseudonyma. K výkladu jich mimo příležitostné zmínky v časopisech posloužil mi dobré článek K. V. Seydlera „Pseudonymy v literatuře česko-

Balcárek Aleš S. (= Slavomír Pustinský) (1), Brezanovský Jaromír (= Šrámek Jan), Crha Václav A. (1), Doučha Frant., Drbohlav J. (1), Fischer Josef (1), Godra Samuel, Hora Fr. A. (Nejnovější gratulant, v Praze 1862, str. 36), Hřivický Fr., Chrudoš Frenštátský a Kyselka Slatnovodský (= Brzobohatý Fr.; v Hořice a křen, v Praze 1863, str. 15 a 20), Jeřábek Fr. V. (1), Jezbera Fr. J., Karlův B., Kouble Josef (Zrnka české soli ... v Praze 1862, str. 5), Lipnický Č. E. II. (= Hrabal) (1), Musil Frant. (1), Neruda Jan (Zrnka české soli, str. 30) (1), Ninger K. (1), Novodvorský R., Pauliny Tóth Vilim, Pfleger Gustav Moravský, Pok Poděbradský Václav, Purkyně Jan (= Libochovický Jan Ev. P.), Saska Frant. Lev, Sládkovič Ondřej (některé nečetné ty časoměrné básně

slovenské" ve Věstníku bibliografickém 3, 1872, str. 167 nn. Věnoval jsem mnoho píle a práce této věci; přes to však přece jen částečně se mi podařilo zjistit, které pseudonyma komu náleží. Uledíme-li k tomu, že tatáž osoba často básní i pod různými jmény, je ovšem možno, že počet básníků mnoh uvedený byl vyskuško u něco menší, myslím však, že chyba tuto možnou, ale na ten čas neodstranitelnou, není značná.

Vynechávám komická pseudonyma, která patrně nejsou stálá, nýbrž méně se dle obsahu básně (arci nelze určitou hranici mezi obojími pseudonymy vymezit), jako na př. Ben Jussuf, Berkić, Břečka Kolinský, Conto Vašek, Čtverák, Jambus, Ježek Kostrbáč, Král Labyinet, Metisto, Starý Svejda, Trnož ze Sáby, Váša z Bílé Hory, která v humoristických listech té doby jsou hojná. Možná, že třeba několik jich patří též osobě; stálými pseudonymy též osoby jsou sotva. Rovněž tak v seznamu básníků, uvedeném nad čarou, vynechána jsou jména potulných zpěváků, jakými za té doby byli na př. Fr. Česka, Frant. Freisinger, Frant. Hais, Josef Tuma, František Záček.

Známi jsou mi jen dle jména následující básníci této doby: Gerich Josef (ze kdy?), Ježovský (v. Doučha s. v. Salis; ze kdy?), Kortynský, Kubišta Ant. Prokop, Machovský Matěj, Orlický Miloslav, Plech, Podhradský, Přibylský M., Sahánek Em., Sasinek V., Vozar S., Zoch Timoteus a j. Snad versovali v té době (aspoň tituly některých jich knih na to ukazují): Galbabý Ivan, Chudovský Mich., Kutnohorský V., Lhota V., Poimon Fr., Püner a j.

Ve sbírce Bašteckého „Z jižních Čech Sokol“ (1865), str. 282 a 382 vyskytají se jména básníků Dr. Razлага a F. Legnar tak uvedena, jakoby český text pocházel od nich. To však jistě nejsou básníci čeští.

Nemaje celé literatury po ruce, nemohu rozhodnouti, náleží-li do této doby či do doby předešlé (nebo básně starší se v té době často znova otiskují bez naznačení pramene) básně Miliny Hlavsové, Marie Hoškové, Janurovy, J. F. Lauschmannova, Marchalovy, J. Svobodovy, jež otiskeny jsou většinou v rozličných sbírkách anebo (jako Marchalovy) samostatně sice, ale bez udání roku. Ježto tito básníci byli činni již v době předešlé (J. Svoboda mohl by při častém vyskytování toho jména být i básník nový), jsou básně jich asi spíše staré, a proto takých básní, mám-li odůvodněné podezření, že do této doby náleží, pomijím. Také vynechávám básně, jež patrně složeny byly některým osobám od jiných (na př. J. Muškové básně „S Bohem“, v Chrudimi 1858). Básně, které z pozůstatnosti osob zemřelých uvedeny byly v této době, uvádím.

jeho, uveřejněné v Nár. bibliothéce, sv. 51, jsou, zdá se, z této doby), Slota Rajecký Jiří, Smetana Jos. Fr., Sobotka Primus, Soukop Jan, Sušil Frant., Šír Fr. (1), Šohaj Fr., Šroubek Damián (1), Štule V. (1), Štúr Ludovít (1), Turnovský F. (= Černohouz Frant. Jan; v. Zrnka české soli, str. 9 a 72, jsou-li tyto verše z této doby) (1), Vinařický Karel, Vondráček Jan.*)

Z asi 650 básníků veršuje tedy časoměrně pouze 39, tedy část již velmi nepatrná. K tomu básně časoměrné té doby pocházejí skoro vesměs od veršovců, kteří básní také přizvučně. Jen Josef Fischer („Oblas Slezska“, KaiserAlbum, Viribus unitis, Wien 1858, str. 142, od něhož máme vůbec jen tuto jedinou přiležitostnou báseň), Č. E. H. Lipnický (v. Hora, Album, v Praze 1859, č. 243), ač není-li totožný se Srdcemilem Lipnickým, a K. Ninger, od něhož máme také jen jedinou báseň, tedy pouze tři veršovci, veršují pouze časoměrně. Ostatní básníci veršují jen výjimkou časoměrně, hlavně skládají-li nějakou báseň slavnostní nebo přiležitostnou, pro niž strofa nějaká časoměrná zdála se jim být vhodnější. Poněkud hojnější verše časoměrné skládali pouze Samuel Godra, Fr. Hřivický, Fr. J. Jezbera, B. Karlův, Gustav Pfleger Moravský, Jan Purkyně, Fr. Lev Saska, Jan Soukop, Frant. Sušil, Fr. Šohaj, Karel Vinařický a Jan Vondráček. Největší počet veršů připadá na překlady děl staroklassických a, což je zajímavé a charakteristické, — na komické epopeje nebo epigrammy, v nichž se hexametru a pentametru časoměrného patrně užívá parodisticky; srn. na př. epigram v knize „Hořčice a křen“ od Kyselky Slanovodského a Chrudoše Frenštátského, v Praze 1863, str. 15 („Nad špatným vysvědčením“, psáno v časoměrných hexametrech), a ib. str. 20 „hrdinskou“ báseň „Martin“, týmž metrem sepsanou, dále hrdinnou báseň v osmi zpěvích „Rozbroj a smíření“ v Humoristických listech 1 (1858), str. 135 n. a podobnou báseň B. Karlova „Goliáš a Pidimužík“ ib. 2 (1860), str. 128 n. V Humoristických listech lze najít vůbec více časoměrných, většinou anonymních veršů, než jinde (srn. 1—1858—, str. 23, 46, 71, 94, 118, 128, 181, 211; 2—1859—, str. 60; 3—1860—1861—, str. 23, 164, 203, 410 a j. v.). Podobně i v Brejlích, Šotku a Diblíku (vyd. A. Štrauch a J. Gros, 1855). V „Zlatých klasech“ 2, 1855,

*) Dle zpráv skládal časoměrné básně i Luborecký Michal (Jinoch z pouti po Slovanště I., v Balaš. Darmotech, 1857). Neznám také Procházkova překladu I. zpěvu Odysseie (Progr. c. k. gymn. v Brně 1855) a Hanáčkova překladu Sofokleova Ajanta (Progr. c. k. gymn. v Brně 1857—1860). — Jména básníků, kteří básnili pouze časoměrně, tištěna jsou v seznamu hořením *kursívou*, jména těch, od nichž máme četnější básně časoměrné, proloženě. Číslo 1, kde je přidáno, značí, že, pokud vám, básník složil jen jedinou báseň časoměrnou.

str. 360 shledáváme se také ještě, jak se zdá, s novou hánkou časoměrnou!

Hledíme-li tedy ke quantu časoměrné produkce básnické, octlo se veršování časoměrné v té době ve velikém a velmi náhlém úpadku, daleko větším a náhlejším, než bylo jeho klesání v době předešlé od let asi čtyřicátých. Příčina jest jasná: prosodie časoměrná povzuesena byla nad přízvučnou Jungmannem a udržována jím a jeho stoupenci. Jakmile krub Jungmannův ustoupil z literárního jeviště, ustoupila s ním i časomíra, poněvadž neměla v naší literatuře pevné půdy a poněvadž vniknutím nových, moderních proudů do literatury české a zatlačením vlivu literatur staroklassických, jenž v předešlé době byl dosti značný, sama sebou nabývala vrchu prosodie přízvučná, jedině obvyklá v jiných literaturách moderních, jež na naši v té době působily. Časomíra od té doby drží se proto jen v překladech děl staroklassických — a v básních parodistických. Jinak vystupuje jen nepatrně, a to hlavně jen u těch básníků, kteří činni byli již v době předešlé, j. Purkyně, Sušil, Vinařický.

V praxi se tedy v té době dokonává již vítězství prosodie přízvučné, třeba v theorii — jakous nemístnou a někdy snad i nerozváženou setrvačnosti — pořád se ještě časomíra velebila jako prosodie pro náš jazyk obzvláště vhodná; viděli jsme výše, že podobné výroky pronášeli leckdy i ti, kteří po celý svůj život ani jednoho časoměrného verše nenapsali. Ale tak často praxe předstihuje theorii.

Co do quality verše časoměrné té doby nejsou skoro o nic lepší než v době předešlé.

Většinou užívali tehdy veršovci časoměrní strof anebo veršů antických; zřídka vyskytuje se u nich metrické útvary v starověku neobvyklé, jakých hojnou shledali jsme v době předešlé.

Tak na př. Samuel Godra v „Epigrammech čili nápisech pro každého Slovana“ (v B. Íarmotech 1857), str. 12, 58 a 92 skládá jakési strofy z hexametru a dvou pentametrů, na str. 82 má dokonce strofu z hexametru a čtyř pentametrů! Fr. V. Jeřábek v básni „Budoucímu geniu“ (Máj 3, 1860, str. 430) skládá strofu, která má býti patrně časoměrná, ale jaká, těžko říci; snad to měla býti strofa alkajská.

Srv. prvé tři strofy této jeho básně:

Šťastného mládce, jejž ruka smířená
zlých osudů mému národu popřeje,
by vlasti skleslý chrám vystavěl opět,
jej věsti, velebí má píseň.

Tříkrát šťastný den, kdež narodí se nám,
kdež jeho jasný zrak vlasti luh pozdravi,

a tříkráte šťastná matka, kterážto
v mateřských vychová jej loktech.

Pakliž je chýžka, v už narodí se nám,
květte kolem teď již bujněji všecky vy
nejkrásnější luhův našich květinky!
Teď již květte v milé mu lůžko.

Chyb prosodických i metrických tu plno!

R. Novodvorský ve svých „Nápisech“ v Lumíru 1854, str. 923 má strofu patrně Archilochovu (hexametr + - \overline{oo} - \overline{oo} - \overline{x}), ale nesprávně v druhém verši této strofy klade místo čistých daktylů i nesměrný spondej. Nesprávnou strofu, která má patrně býti alkajskou (ač obsahuje i verše asklepiadské), skládá i P fleg e r ve svých „Dumkách“ (v Praze 1857), str. 200, podobnou zcela nesprávnou strofu „asklepiadskou“ má V. Štulc v básni „Oblás úcty...“ (Škola 3, 1854, str. 83). Celkem je z toho viděti, jak málo znali básníci i tehdy tu časoměrnou prosodii a antickou metriku, ve které plody své skládali.

Indických strof časoměrných v té době vůbec již neni; ty vymřely zároveň se svými příznivci. Strof časoměrných volně sestavených, které nekryjí se nikterak s žádnou strofou antickou, jest rovněž v této době velmi pořídku. Skládali takovéto strofy pouze Jezbera, Smetana a Sušil.

Fr. J. Jezbera v básni „Josefu Jungmannovi“ (v Praze 1860; svr. i Lumír 1860, str. 694 a Jezberovy Původní zpěvy a básně I., v Praze 1861, str. 74) skládá strofu zvláštní ze čtrnácti tetrapodií daktylských, zakončených veršem adonským:

- o o - o o - o o - - (14krát)
- u u - -

Jiné podobné strofy daktylské má v básni „Václavu Klicperovi“ (Původní zpěvy a básně, str. 84) a v básni „Ke všem slovanským druhům mojím“ (Slověnín 1862, str. 60).*)

Jos. Fr. Smetana v básni „Žebráček“, uveřejněné z jeho pozůstalosti v Lumíru 1865, str. 81, má strofu:

- u u - u
- u u - u
- u u - u u - u u - x } (opakováno dvakrát)

Fr. Sušil má jinou podobnou samostatně složenou strofu v básni „Poutnická ku panně Marii“ v Blahověstu 2, 1856, 1, str. 208. Srv. ještě Šíráv časoměrný překlad z opery „Čarodějnice“.

*) U Jezbery touto časoměrnou písni daktylskou a adonskou rozdělení jest hexametr! Vsunuta je do dvou částí téhož hexametu.

střelec“ (České zpěvy, v Praze 1862, str. 288), uveřejněný, tuším, poprvé teprve r. 1862, ač původem zajisté je daleko starší.

Celkem jsou však takovéto samostatné strofy časoměrné v této době již výjimkou.

Chyb metrických je však v básních tehdejších také dost. Tak Balcarék (Záustalé básně, 2. vyd., v Praze 1874, str. 3: „Můj zpěv“) ve verši sapfickém menším (- ˘ - ˘ - ˘ ˘ - ˘) klade někdy ve čtvrtém taktu nesprávně spondej místo trocheje, Fischer v básni „Ohlas Slezska“ (Kaiseralbum 1858, str. 142) v též verši sapfickém zanedbává zpravidla caesuru, podobně činí někdy i Fr. A. Hora (srv. Nejnovější gratulant, v Praze 1862, str. 36; báseň ta vůbec má mnoho i jiných chyb, prosodických, a také kratší jeden verš) a Pok Poděbradský v básni „Nový dóm“ v „Slovenských novinách“, ve Vídni 1856 (Světozor, str. 69). Purkyně (= Jan Ev. P. Libochovický) v časoměrných distichách, uveřejněných v Obrazech života 1861, str. 182 n., má některé hexametry o sedmi taktech a dělí také v básni „Šotek“ (str. 182) jednou jedno slovo (švingu-lantů) mezi hexametr a pentametr! I sám Frant. Lev Saska v překladu druhého zpěvu Aeneidy (Roční zpráva gymnasia Klatovského na konci školního roku 1864, str. 3 n.) má někdy (v. 307 a 617) špatnou diaresi místo caesury a v jednom hexametu (v. 787), as chybou tiskovou, o takt méně; podobně nemá někdy caesury v hendekasyllabech strofy alkajské (v. Poutník od Otavy 2, 1, 1859, str. 145). F. Turnovský (= Frant. Černohouz) ve „Vině přírody“ (Zrnka české soli, v Praze 1862, str. 9), není-li báseň ta starší, má hexametr s chybou diaeresí po třetím taktu. Vinařický ve svých hexametrech i nyní častěji nedbá caesury (srv. na př. Čas. kat. duch. 1, 1860, str. 82 a 322), v asklepiadiaských a jambických verších klade někdy na nesprávných místech za jamby spondeje a za spondeje daktyly (ib. 1, 1860, str. 9 n.). I Jan Vondráček skládal někdy hexametry bez caesur (srv. Ovid a Katull, v Praze 1858, str. 17, 41, 45, 103) a má i hexametr (snad chybou tiskovou) o slabiku delší (ib. str. 101). Chrovi schází opět v jednom verši časoměrné strofy sapfické slabika a v jednom slabika nadbývá, ale oboji, zdá se, chybou tiskovou (v básni „Karlu Vinařickému“ v Lumfru 1859, str. 834); podobné hojně chyby metrické má Fr. V. Jeřábek („Budoucímu geniu“ v Máji 3, 1860, str. 430). Slotovi (Oda k novému roku 1854, Nár. bibl. díl 68, str. 87) schází rovněž v alkajské strofě v jednom verši slabika. Fr. Doučha má v jednom pentametru (Zasvěcení polnosti, elegie A. Tibulla, ČČM. 1855, str. 213) nesprávnou diaresi: „býky mají, jak pod | pluh kolo klásti se má.“

Mezislovou posici (až na Sušila) uznávají všichni básníci, ač arci připouštějí leckdy výjimky (tak zvl. na př. Godra, Soukup a j.). Pauliny Tóth v časoměrných svých verších

té doby (Basne, Turč. sv. Martin 1877, str. 147), jak se zdá, mezislovné posici se vyhýbal; ale těchto veršů jeho je příliš málo, i nemůžeme tu mluviti dosti určitě.

Chyb prosodických je v té době v básních časoměrných zrovna tak mnoho, jako v době předešlé. Tak měří na př., jak se zdá, F. V. Jeřábek vystavěl u u - , luh pozdraví u - u - a j. (Máj 3, 1860, str. 430*), Neruda v jediném snad svém časoměrném distichu pojmenuj u u - (Kouble, Zrnka české soli, str. 30), Pfleger zapomněl u u - (Dumky, v Praze 1857, str. 200), Saska nezachvátil u u - u (Aeneidy zpěv druhý. Roční zpráva gymnasia Klatovského 1864, str. 3 n., v. 505), J. Fr. Smetana a když procitnul - u u - u , sněžnou sukynku - u u - u , černou pasinku - u u - u (Lumír 1865, str. 81), Vinařický ten ještě u - u (Čas. kat. duch. 1, 1860, str. 82), mluvil Hospodin u u - u u (ib. str. 322), vzývej mne - u u , tvůj jazyk lest - u u - (ib. str. 322), Vondráček zlatoskvoucích u u - - (Ovid a Katull, v Praze 1858, str. 94), nesmrtelného - u u - u (ib. str. 95), příjemně - u u (ib. str. 98) a j. v.

Značné množství takových chyb má Purkyně ve svých verších časoměrných (srov. Obrazy života 1861, str. 182 n., Poutník od Otavy 7, 1861, str. 113). Jeho časoměrné verše jsou snad ze všech časoměrných veršů té doby nejhorší.

Uvážíme-li ještě, že téměř u každého básníka časoměrného vyskýta se dosti slabik krátkých, položených za dlouhé, vidíme, že prosodická nepečlivost a necitlivost pro posici byla v této době tatáž, jako v době předešlé. K poznání tomu dostačí zajisté uvedené ukázky, jež snadno by bylo možno rozhojnit. Že prosodické tyto chyby nevznikaly v ž d y z ledabylosti, bylo již dříve vyloženo (Listy fil. XXI, str. 345 n.).

Některé básně té doby, jak se zdá, časoměrné mají tolik chyb, že věru někdy těžko rozhodnouti, jsou-li vskutku časoměrné či snad přízvučné. Hledíme-li však k tomu, že v této době úplně vymizel obyčej, překládati metra čistě antická přízvučně, musíme je pokládati asi spíše za časoměrné, ač to nelze vždy určitě tvrditi. Jsou to básně Fr. Hřivického v Nezabudkách, v Plzni 1862, str. 56 n. č. I.—V. a č. VIII. a některé básně Plegrový v Dumkách (v Praze 1857), str. 191, 192, 196, 197.

Na př. Hřivický na uvedeném místě má báseň tuto (str. 56):

*) V básni té je jistě dost chyb prosodických, ale ježto nelze někde ani poznati metrum, nelze někdy určitě tvrditi, že právě to nebo ono slovo měreno je chybně.

Lef Polabskou dolinou, ruče Povltavou mile
šepci,
Pozdrav Váh, Moravinku i Odře hlasně
rei: Sláva!

Zdá se, že to jsou časoměrné hexametry, ale kolik je tu pak chyb!

Č. II. jsou as disticha; č. IV.

Příroda v řasné sukni máje kráčí,
kolko zírá ráj po zemi ztepilé!
Ach kdy vám, Čechoslované, zavítá
máj vlasti stálý?!

je patrně strofa s a p fická. Č. V. je podobná strofa alkajská; č. III. strofa alkmanská, č. VIII. nějaká troska strofy asklepiadské (má jen tři kola!).

Jiní nechat pokusi se rozsouditi, jaká je na př. tato Pfegegrova strofa (Dumky, str. 191 „K Múse“):

Skromné srdce mé po slávě prázdué
nikdy v návalu smělému netouží;
ni žádá sobě, vínu válečného by lesk
zlatý se stkvěl na skráni planoucí!

Nebo tato (ib str. 196: Arnoštovi P ... z r. 1854):

Bud s Bohem! ... S Bohem! Marně v zápětí
Volám tobě! Marně zrak vodím touživý
za tebou, by v posledním zaplanutí
zastihl stínu a spěchavého kroku tvého!

Já nevím, jaké metrum a jakou prosodii třeba tu shledávatí.

Aby v této básmi některé části byly časoměrné, jiné přízvučné, jest za této doby (nehledíme-li k překladům některých básní antických, na př. dramat) výjimkou. Tak v básni Sládkovičové „Řečnovanka“ (Nár. bibl. sv. 51, str. 610), jež pochází asi z této doby, jsou vedle veršů přízvučných i časoměrné hexametry, v básni P. Sobotky „Sappho“ (Květy 1, 1865 a 1866, str. 29), jinak přízvučné, recituje Sapfo čtyři časoměrné strofy sapfické.

Celkem lze říci, že se časoměra ani za této doby ze své nehotovosti přese všecky theorie nevybrala. Jeví se v ní (nehledíme-li k některým zdařilým časoměrným básním a překladům), tatáž nedokonalost, jako dříve.

§ 53. Z asi 650 básníků té doby přes 600 jich veršovalo výhradně přízvučně. Abychom jich prosodii posouditi mohli co do správnosti, rozvrhneme si je opět, jako se stalo v hlavě

předešlé, v pět kategorií podle toho, jak přesně drželi se Dobrovského pravidel prosodických.

I. Úplně bez chyb anebo s nepatrným počtem chyb veršovali:

Anderlík J., Babáček J. F., Balcárek Aleš S. (= Slavomír Pustinský), Barák Josef (= Zásmucký Jaroslav), Barták Hynek, Bartoš, Blánický L., Borotický Fr., Borský Josef, Branský B., Breuer M., Brychtinský Jeroným, Březnický Vlastimil, Burian J. (jinde Burian Fr. J.; as osoba táz), Cestzin Em. V., Čejkovský Svatopluk V. (= Wurm Josef), Černohous Quido, Čižkova Marie, Daříč J. S., Dlouhý V., Dobřen F., Dobřenský P., Drozda Václav A. (= Černinský), Dvořák Jindřich, Erlebach J., Filipk V., Fiala J. (v. České zpěvy 1862, str. 153; je ta báseň z této doby?), Fišera V., Formánek Edvard, Gallat Alois (= Šmodrcha Lojzík), Goll Jaroslav (= Chlumecký Jaroslav), Halabala Method, Holub Jindřich, Horšký K., Hynkovec K. N., Chaberský V. J., Chanovský Fr., Chlumecký Jaroslav (v. Goll Jaroslav), Chodníček Jul., Chroust Kilián, Chrudimský Xaver, Illem Fr. Alf. Lánský, Jahn Josef (v. Hlahol, společenský zpěvnik český, 2. vyd., v Praze 1863, str. 307; není to chyba?), Janda Ig., Jansa B. St., Javořský J., Jelínek Jar., Jičínský Karel (= Štefan Kristián?), Kačer Josef S., Kakš Ludvík B., Karlík Hugo, Klásek J. V., Klásterský K., Klatoun Vojt., z Klatov Ladislav, Klinkáč Fr., Knapp Jos. J., Kolář J. (v. Včelka 5, 1854, str. 95; není to chyba?), Kopecký Dalibor (je-li básnička v Zlatých lístcích 3, 1865, str. 149 nová), Koubek Jan Pravoslav, Kocourek Silorád, Koliha Emanuel, Králova Auna, Krejčí Frant., Kropáček Václav, Kubíček F. Jaroslav, Kuchynka Martin, Kulda Beneš Method, Květnický Frant., Lhotka Jaromír Frant., Lindner Gustav Adolf, Lindner (as jiný; v. České zpěvy 1862, str. 182), Liršová Frant., Lopatář Fr., Los Miloslav J., Lošticky Jan, Lužnický V. P., Lysý Bol., Mašek J., Melinský Karel, Meliš Emanuel, Mělnický Boleslav, Menichar Jos. Ant., Metujský E. (v. Týn Em.), Miškovský Gustav (= Bambas Gustav), Musil Jan (sotva týž co Musil Frant.; svr. Blahověst 3, 1857, 1, str. 106 a ib. 3, 1857, 1, str. 199), Nekola Rudolf, Nešvara Josef, Neumann Pauli J., Novák J., Novodvorský R., Novohorský K., Ohéral, Olšanin J., Paneš František, Patočka, prof., Paul, Paulova N., Peřina, Pík J., Piž František, Plachý Jindřich, Pohorský Věkoslav, Pohronský Milko, Pospíšil Stanislav (a choť jeho Veronika; v. Výjev citů k oslavě památky zlaté svatby . . . Jana a Kateřiny Pospíšilových, v Chrudimi 1858), Povltavský Jos. St., Procházka Matěj, Procházka Tomáš, Prokop František (týž co Prokop J. F. v kat. II?), Ptačovský Bohuslav, Rak S., Rank Karel, Rašín, Reiter J. V., Resler Fr., Richterová Tereza, Ruda František, Rybařický, Řezníček J. E., Řimovský František Mir., Saska Frant. Lev, Schneider E. J. (Janota, Zpěvný vínek, v Písku 1856,

č. 4; v obsahu G. J. Schneider. Je to Čech?), Seidl V., Seyček Vavř., Sfinx (v. Otavan 3, 1865, str. 309), Skopalík Frant., Skřivan Vilém, Skřivanova Antonie, Slavíkova Božena, Sluníčko Jan, Smrž August, Sojka Mil., Solphanelus (v. Besedník 2, 1862, str. 532), Soukup Jan Nep. (jinde Soukup; v. Naučný slovník s. v.), Straka Miloslav, Sušil Fr., Svatavský F. Alois, Světelský J. J., Svoboda Bojmíl, Svobodová Julie, Šach J. B. (je-li báseň v Zlatých klasech 1, 1854, str. 309 nová), Šanta Ant., Šedivý Josef, Šelepa F. A., Šimbera Tomáš, Šimůnek K., Šindelář Karel, Šmat Frant., Šrátka Josef Antonín, Šťastný Vladimír, Štefan K., Štíbal Josef (a Bazoni Lukáš; v. Škola a život 5, 1859, str. 105), Štúr Ludovít, Švadlenka Jan L., Táborský A., Táborský Karel, Thorson E. M., Dán (v. Lumír 1857, str. 1269), Tisý Tom. (= Fabián; týž co v kat. II?), Tichý Josef, Tocl František J., Trnobraňský V., Třebický Jan, Tyl Jos. Kaj. (ač jsou snad některé básně jeho, po r. 1853 uveřejněné, původem starší), Týn Em. (= patrně Metujský E.), Týnecký Karel, Vaclík Jan. Valevská Božena, Valouch Frant., Vambera František, Vaněk V., Veltík J. B., Venkryl Vlastimil (= Vinkler Frant.), Vernov J. H., Vicena Hynek, Vlček Adolf Josef Slatinský, Vlk J., Vltavský Bolemír (dle Fričových Paměti IV., v Praze 1887, str. 409 = Švarc), Vokáč Silorád, Volanický Vlastimil, Vorlický Ivan, Vostřebal Jan B., Výšek Dobr., Wurm J. (v. Čejkovský). Zákolník, Zámečník Frant. Jos., Zásmucký Jaroslav (v. Barák Josef), Zemanová Ludmila, Zvonař J. L., Žaba F.

II. S větším počtem úchylek, někdy dost již hojným, veršovali:

Adamec František, Adamec Josef, samouk, Adamec Karel, Amler František, Arbes J., Bačkora Josef, Balzar Bedřich, Bělohradský B. P., Bělohrobský Vojt. M. V. (= Vejškrab), Bendl Václav Čeněk (= Stránický a Čočka Fabián; Bendel Vincenc v Blahověstu 5, 1859, str. 128 as táz osoba), Blahut Karel J., Bohdanecký A., Boleslavský Mikuláš Josef, Böhm Jindřich H., Bradáč Vinc., Brádelský B. (v. Dalibor 1, 1858, str. 35 a níže Hrubý M.), Braum J. Táborský, Brodský J., Brom Jan, Brunclík Frant., Březanovský Jaromír (= Šrámek Jan), Bulla J., Burgerstein Josef, Bydžovský Ant. K., Ceyp z Peclinovce Jan Bohumil, Czernay J., Čermák Filip, Černý Emil, Černý Jan, Čočka Fabián (v. Bendl), Čulen Martin, Dlabač (patří-li do této doby; v. České zpěvy 1862, str. 284), Drahejšovský (z Drahejšova) Alois (= Hovorka Alois), Drahoňovský F. K. (F. A. na titulním listě „Žertovného deklamatora“, v Praze 1865, je asi chyba), z Dražic Vok, Dubé J., Durdík A., Egert Fr., Erhart Gustav, Fabián Antonín (týž co Tisý Tom. v kat. I?), Freiberg Jos., Furek Vincenc, Gebauer Jan, Goller Fr. V. (Fr. K. v Obrazech života 1859, str. 262 as chyba), Gros Jan, Guth Vítězslav, Hajný Václav Ant., Hankovec Josef Václav, Hans-

mann Leopold, Hašková Anna (v. Doucha, Jaré listy, v Praze 1855, str. 152; připsáno: „z rukopisu básní“), Havlík H., Hermann G., Hnojek Ant., Hora Frant. A. (= Vinařovský H.), Horák J. V. (Horák J. v Daliboru 4, 1861, str. 252 as týž), Horna J. O., Hornof (Hornov) V. Kněžoveský (někde asi omylem Hronov; Horno V. v Zlatých Klasech 2, 1864, str. 81 chyba), Horský Bohuslav, Hovorka Alois (v. Drahejšovský), Hrdlička Václav, Hrubý Ant., Hrubý M. (= Brádelský; v. Rod. kroniku 2, 1863, str. 426; as jiný než B. Brádelský; v. výš), Hubertova Růžena, samoukyně, Hukal Josef, Hulakovský J., Hurt Akle, Hynek Ernestin, z Chlumku A. R., Chousnický F. E., Jahn Richard, Jakoubek Hynek, Jakubovič Janko, Janata Jan, Janda Bohumil Cidlinský (= Lánský), Jansa Bohumil, Janota Vojtěch Vlastimil, Jaroš J. Valdemar (týž co Waldau Alfred; v. Obrazy života 1859, str. 118 a Jičínský Obzor 1861, str. 30), Jerie Josef, Jizerská Marie, Jodas Josef, Joves Sv., Just Ed., Kalandra A. J., Karlův B., Kattuyová Antonie, Katz M., Kendík Jos. Lad., Kleinert V. P., Klicpera V. K., Kocian K., Kočí J. V., Kohn Leopold, Kolinský B. Č., Kozlerova A., Körtschnerova - Melišová Antonie, Krásnohorská Eliška, Krátký Václav Edvard, Kratochvíl V., Krška Jos. Fr., Kuba A., Kulich Karel, Kunz Jan, Kursa Kašpar D., Kursa Václav Eugen, Květ Frant. Bol., Lánský V. (v. Janda Cidlinský), Lesecký Vojtěch, Lhota Václav, Lhotka Frant. Alois (týž co Lhotka Jaromír Frant. v kategorii I?), Libenská Marie, Luborecký (Lubořecký) Michal, Lukáš Martin, samouk, Luňák Josef, samouk, Majer Ant., samouk, Malý J. (asi Jan, farář v Čestíně), Marek Ant. Stan., Marianský (jinde Marinský), Martin Josef (= Martinec Jaroslav), Martinovský V. D., Matějovic Josef, Maxa V. V., Melichar J. J., Městecký Jan, Mikovec Ferdinand B., Mirka Em. (= Miřiovský Emanuel dle sdělení prof. Miřovského), Mollenda Venceslav, Musil Fr. (v. Blahověst 3, 1857, 1, str. 199 a Štěpnici 5, 1859, str. 53; sotva týž co Musil Jan v kategorii I.), Müller K., Nadějná Vlastimila, Nápravník R., Nebeský Václav B., Nečpalský Josef, Nejedlý Vincenc, Němcová Božena, Neruda Jan (= Hovora Janko), Nesvadba J., Neumann Gustav, Neumann K. Jos., Neumann Pant., Nikolaus Jos. V., Nocar B., Nový Lud. Jar., Nýdrle Jindřich, Obdržálek P., Palcát Prokop, Pardubický F. J., Pech Fr., Pechánek Fr. Jar. (Fr. Lad. v Besedníku 3, 1864, str. 3 snad chyba), Pelikán Václav, Pešek Jan Lad., Petr Frant., Picek V. J., Pivoda Kašpar, Podurbanský P., Pohorelý, Pokorný Josef V., samouk, Potěhník Alois, Prokop J. F., Purkyně Jan (= Libochovický), z Radostova K. J. (= Košín z Freudentfeldu), Randa Josef, Rieger F. L., Ronek Fr. (v. Štěpnice 8, 1862, str. 97; týž co Ronek Tomáš v kategorii III.?), Rosický J. Ch., Roštlapil J., Růžička Jos., Růžková Anna Vlastimila, Ryšavý Julius N. (= Nejedlý Julius),

od Sávy, Sázavská Anna, Schulz Ferdinand, Schwarz František, Schwarz Karel, Sedláček Václav, Seidl Jan Gabriel, Seifrt, Slota Jiří Rajecký, Smetana Josef Frant., Smolík Josef, Sokolovič G., Solař Jer. P., Starý K., Straka F., Strauch A., Strejček Fr. M., Strejček Fr. S. (obojí asi osoba táž; v. Poutník od Otavy 1, 2, 1858, str. 197 a 1, 1, 1858, str. 81), Stupenský Lud. Jar. (= Wunš Rudolf), Suchánek Josef, Suk K., Světlý Květoslav, Šedivý J. V. Sukdolský, Šenoa Aug. (v. Zlatá Praha 1863, str. 63), Šic Jan, Šolín Jan Ledecký, Špun Napoleon Miroslavič (v. Obrazy života 1860, str. 121, 1861, str. 145), Šrámek Vojtěch, Šroubek Damián, Štefko Jano, ze Štípného Tóma (= Štípný), ze Štody Jaroslav, Štorch Karel B., Strauch Antonín, Tálinský J. (= Trublák Josef), Trnavský, Trudný F. P., Truhelka A. V. (= Truhelkovský A. V.), Truhelka Karel, Třemšínský Budislav (dle Věstníku bibliogr. 4, 1872, str. 82 byl by to Augustin Jedlička, jenž však psal pod jménem Podtřemšínský; v. kat. IV.), Tuma Antonín, Tůma Karel, Týnecký J. Bl., Uhliř Josef, Uman František, Unger Lud., Valečka Ed. M. (= Merklinský; Merklinský Jan J. v Hum. Listech 3, 1860, str. 63, 151, 201 a j. týž?), Valentová Marie, Valteřický J. J., Vilím Jan, Villani Drahotín Maria, Villim Jan z Roudnice (týž co Vilím Jan?), Vinařovský Horymír (v. Hora Frant. Alois), Viškovský (Vyškovský) Josef (= Lederhofer Václav), Vlček J., Vlček Václav, Vocel J. E., Wolf Václav, Volšovský Ferdinand, Vomastek Kilian, Vondráček Jan, Vorbes F., Vršník Václav, Vrťátko Ant. Jaroslav, Všejanský F. (v. Zlaté lístky 2, 1864, str. 121; není to báseň starší?), Vysocký (= Nosek Josef), Wenzig Josef, Wünsch Josef, Xaver J., Zeman F. A., Zychova Anna.

V kategorii první vyskytuje se asi 180 básníků, tedy všech skoro třetina; ale jsou to skoro vesměs básníci málo činní, od nichž máme aspoň z této doby (1854—1865) jen málo veršů. Jen Balcarék, Drozda-Černinský, Gallat, Soukop (Soukup), Sušil a Valouch vykazují značnější činnost; z uznávaných básníků doby předešlé náleží sem také Koubek, arci jen nepatrnou částí své činnosti.

V kategorii II. jest asi 230 básníků, tedy daleko přes třetinu všech; arci také v té kategorii jsou z největší části veršovci, kteří nebyli příliš činni; z činnějších anebo uznávaných básníků jsou mezi nimi: Adamec Karel, Bendl V. Č., Drahejšovský, Drahoňovský, Furch, Janda Cidlinský, Just, Klicpera V. K., Körtschnerová-Melišová, Květ, Lešetický, Martinec, Nebeský, Neruda, Nikolau, Picek, Růžičková, Sázavská, Slota Rajecký, Šolín Ledecký, Uhliř, Valečka Merklinský, Villani, Vlček Václav, Vrťátko.

O básnících těchto dvou kategorií lze tvrditi, že básníci bezvadně aneb aspoň uspokojivě; ježto v obou kategoriích na-

chází se asi 420 básníků, vidíme, že přes dvě třetiny básníků přízvučních veršuje již v této době prosodicky celkem dobře. Proti době předešlé znamená to rozhodný pokrok; nebo v oné době asi polovina básníků přízvučních veršovala více méně nepečlivě. Zdá se tedy, že některá ta napomenutí veřejná, dávaná tehdy a částečně již dříve básníkům přízvučním, aby dbali větší přesnosti verše, padla na dobrou půdu; snad také pozne-nahlé poznávání, jak chybnej jsou theorie Jungmannovy a jeho stoupenců o českém přízvuku, přispělo nemálo k lepšímu zachovávání přízvuku ve verši. Náprava verše přízvučného patrna jest i u Klicpery, jenž na sklonku svého života básnil daleko přesněji než dříve, kdy většina jeho veršů byla vlastně zhola arrhythmická.

III. S dosti značným počtem odchylek veršovali:

Ambrož Ferd., Baćkora Štěpán, Bachat Daniel M. (= Dumníny Miloslav), Benoni Josef, Bergmann Emanuel, Beskýdov J. (= Palárik Janko), Brousek, Brynych Fr., Bursík Ferdinand, Cievárek Ant. z Vyklantic, Čacká Marie, Čajak Janko, Čapek Fr., Čapek Jan, Čejka Josef, Čejka J. Vlad. (v Lumíru 1860, str. 511 — v obsahu „Vlastimil“ — a v Besedníku 2, 1862, str. 377 n.; je to asi jiná osoba; v obsahu uvedeného ročníku Lumíra rozeznávají se jako dvě osoby různé), Čejka Karel, Čelakovský Ladislav ml., Čipka Jonatan Dobr., Čupr Frant., Dobšinský Pavol, Dohnány Mikuláš, Dumníny M. (v. Bachat D. M.), Durdík Josef, Dusl Josef, Dvorský Fr., Dvořáková Albina, Ehrenberger Josef, Emmanuel Josef, Flandera A., Frič Josef V. (= Brodský M., Hynek J. Str.), Godra Samuel, Graichman Jakub, Hněvšín Jan, z Hor Josef, Houška J. V., Hovorka Jindřich, samouk, z Hrádku Leopold, Hrdý Jos., Hroboň Samo Bohdan, Hřivický Fr., Chládek J., Jelínek Josef V. (= Vrchlický J. V.), Jeřábek (v. Orlici 1, 1861, str. 134; týž co F. V. Jeřábek?), Kameš J., Kapper Siegfried, Kašpárek Baltazar, Klika Josef, Kocian Edmund, Kokořinský V. (= Reišl, † 1848), Kolář J. J., Kolda, Konopas Jan, Kopřivka J., Kořínek Branislav, Kotěra Ant., Král Jan k., Krbec Jan Ev., Križko Pavol, Křen, Kusý ze Lvička, Landrok Bedř., Lažanský Svatopluk (= Stejskal Frant.), Lipnický Srdečmil, z Lípy Venceslav, Machatý A., Majer Antonín, prof., Malšecký Vánek, Malý J., Maróthy D., Matoušek, prof., Mattuš Karel Dr., Mayer Viktor Jos., Medle V., Mejsnar Hynek, Müller A., Nezabudický Josef Pr., Novotný Václ., Okenfus J., Paulik Gabriel, Pavlousek Ad. Al., Pelikán Vladimír, Peterka K. A., Pichl J. B., Podlipská Žofie, Popper Jos., Prácheňský Josef, Přerhof H., Pujman Josef, Roemer Fr. Sr., Ronc Tom. (v. Štěpnice 9, 1863, str. 21), Rüffer Ed., Řeháček Frant., samouk, Sabina Karel, Severa Josef, Skromný Boleslav, Slivnický Fr., Smil (= Dr. Jan Palacký), Smrž Jan, Sobotka Ferdinand, samouk, Stroupežnická Marie, Suchodolský Fr.

Bohusl., Sušický Jaroslav, Svakovský Jaroslav, Šebánek Ferdinand, Škorpík Fr. Dr., Šohaj Fr., Šolz J., Štěpánek Fr. Slavomír, Tille A., Timian R. II., Tomsa F. B., Váňa J., Vaněk Václav (v. Národní škola 3, 1865, str. 221; Vaněk v Mělníčanu 1, 1864, str. 37 týž? Jiný než Vaněk V. — v. Školník 1858, str. 150 — v kategorii I.?), Vávra E., Veselský P. M., Vlk V., Vlna Frant., Volšanský Karel, Vrehlický J. V. (v. Jelinek Jos. V.), Záborský Jonáš, Záhorský J. V., Zelinka Fr. Libunský, Zemnický, Zikán Jan, samouk, Zlatoust J.

IV. S ještě značnějším počtem odchylek veršovali:

Bezděka, Botto Ján, Heindl M., Illner, Kalbáč Václav, Kampelik Fr. Cyr. (v. Divčí zpěvy, sestavil Eduard V. Merklinský, v Praze 1863, str. 14; je ta báseň z té doby?), Krčmery August H., Krekule, Krman P., Kršák J. Sl. V., Kubání L., Kuzmány Karol, Ledes Antonín, Leška J., Lodi Jan, Mallý Jan, Miloš, Ormis Sam., Oružníanský Jaroslav, Paulus Jos., Pauliny Tóth Viliam (= Podolský), Picel Hynek, Podtřemšínský Velenbin (= Jedlička Augustin), Prokop K., Pulinyová Karolina, Rittersberg, Sládkovič Ondřej, Snářský Frant., Soběčický Václav, Stírský Leopold, Svoboda Jar., Teisinger Josef, Váňa Václav, Vojáček Josef.

V. S velmi značným počtem chyb, a tedy zcela špatně, veršovali:

Bella J. B., Bráža Karel, Bukovský Jan, Hollman Frant., Houra J. V., Janke Fr. J., Kruch F., Pohronský A., Procházka, Šír F. mladší, Tamaškovič Martin.

Z básníků činnějších nebo známějších jsou v kategorii III.: Čejka, Čelakovský ml., Frič, Godra Samuel, Kolář J. J., Malý J., Přerhof, Sabina, Šohaj, Tomáš, Záborský; v kategorii IV.: Botto, Sládkovič; v kategorii V. nikdo.

V kategorii III., jejíž básníci veršují ještě jakž takž obstoně, vyskytá se asi 120, v kategorii IV. a V., jejichž básníci veršují již rozhodně špatně, jen 45 jmen. I tu tedy patrně jest zlepšení.

J. J. Kolář, Malý, Sabina, kteří činni byli již v době předešlé a veršovali leckdy velmi špatně, jeví v této době v prosodii jakýsi pokrok. Jen u básníků slovenských je pokrok sotva znatelný; ti celkem i za této doby veršují tak, jako dříve, totiž zpravidla prosodicky špatně.

Velikou část nejčinnějších našich básníků této doby a i některé básníky druhého a třetího rádu nemohli jsme ani v této době do vytčených pěti kategorii zařaditi, a to z téže příčiny, jako mnohé básníky doby předešlé, totiž proto, že veršují velmi nestejně, někdy dobré, někdy dosti nepečlivě. Tato prosodická nestejnost jejich básní svědčí ovšem i v této době o tom, že přece ještě prosodie Dobrovského nebyla zachovávána měrou ná-

ležitou; následky prosodické zdivočlosti doby předešlé jsou tedy citelně zřetelné i tehdy.

Do I., II., III. kategorie mohou z těchto básníků náležeti:

Havelka Matěj (Matyáš), Heyduk Adolf, Chládek František, samouk, Jablonský Boleslav, Jahn Jiljí Vratislav, Klumpar Jan Květ. (= Chrastecký Jan Květ.), Pfleger Gustav Moravský, Peška Bedřich.

Do kategorie I., II., III. i IV.:

Baštecký Josef (= Žák J. V. dle Urbánkova bibliografického seznamu na r. 1865), Crha Václav A., Doucha Frant., Drbohlav Jan, Erben Karel Jaromír, Hálek Vítězslav J., Jeřábek Frant. V. (J. V. v Daliboru 2, 1859, str. 65 as chyba), Kaizl Edm. Bř., Kouble Josef, Kolář Josef, Majer Rudolf, Panýrek Jan Duchoslav (Jan V. v Horníku 1862, str. 132 as chyba; = Zlivecký Hanuš), Pok Poděbradský Václav, Smrt Karel Pr., Šálek Gustav, Šembera Vratislav Kazimír, Šír Fr., Šmilovský (= Schmillauer) Alois Vojtěch, Šolc Václav (= Předměstský Václav), Špindler Ervíн J., Štulc Václav S., Vilímek J. R. (= Velešovský Jan dle Rodinné kroniky 5, 1864, str. 104), Vinařický Karel, Zikán Ed. Konr. (= Chanovský), Züngel Emanuel (= Lužanský Em.).

Mimo to mohou se zařaditi ještě do různých kategorií, někdy od sebe dosti odlehlcích (na př. do I. a V., II. a IV. a p.) tito básníci:

Brzobohatý Fr. (= Kyselka Slanovodský, Keselka Slanovodské) (I, II, III, IV, V), Hajniš Frant. (= Zdobnický Frant.) (II, III, IV), Hanka Václav (I, II, III, V), Havlíček Karel (I, II, IV), Hron A. (III a V), Hurban J. M. (II, III, IV), Chalúpka Samo (II a IV), Jezbera Fr. J. (II, III, IV), Junghans Josef (II, III, IV), Kádner Fr. (I, II, IV), Kamennický (Vacek) Fr. Jaroslav (II, III, IV), od Kněžny Jan (I, III, IV), Kořán Jos. J. (I a III), Kutnohorská Auna (= Petrová Anna) (I a IV), Laula K. J. (I, III, V), Litněnský (= Štětka Jos. Jaromír) (II a IV), Mühlsteinova Berta (I, II, IV), Phosphorus (I a IV), Práhyňský Julius R. (= Roth Julius) (II, III, IV), Sobotka Primus (II, III, IV), Stojanov V. D. (II, III, V), Stroupežnická Marie (II, III, IV), Šumavský Franta J. (I, III, IV), z Tardy Heřm. (I a IV), Tichý Jan (II a IV), Vladyla Jan Rafael (I a IV).

Celkem však přece možno říci, že leckterf z těchto básníků většinu básní mají prosodicky správnou; jsou to zvláště Heyduk, Jahn, Pfleger, Doucha, Kolář a Pok Poděbradský. U jiných jsou básně správné a nedostí správné jaksi v rovnováze, u málo-kterých jsou básně prosodicky špatně četnější; tak zvláště u Hanky, Havlíčka a Hurbana.

Příčiny této prosodické nестejnosti u básníků týchž jsou tytéž, jako v době předešlé: někdy je to nepečlivost, nejčastěji však různy stupeň prosodické správnosti podmiňuje různost voleného metra.

I v této době nejlépe se daří trocheje, hůře jamby, nejhůře daktyly a anapaesty. Tak na př. Heydukovy „Písne a romance“ v Zlatých klasech 1, 1863, str. 141, pokud jsou trochejské, jsou prosodicky dosti dobré, kdežto verše jich daktylské jen ujdou (myslím, že je daktylská báseň „Český granát“ na str. 144). Ovšem i tu dle píle, jakou básník na báseň svou vynakladá, často totéž metrum zveršováno jest někde téměř bezvadně, jinde velmi nepečlivě. Z hojných příkladů, které by bylo možno uvést, uvádím tuto jen některé. Tak Hálek má jambické básně „Bludný jezdec“, „Na stráži“ v Zl. Praze 1864, str. 39 a 62 téměř bezvadné, kdežto rovněž jambická báseň „Na břehu“ v též ročníku Zl. Prahy 1864, str. 86 (či má být daktylsko-trochejská?) a jiná „Zazděný mnich“ (ib. 1864 str. 112) mají chyb značně. Dost chyb mívají verše daktylské; srov. na př. Hálkovu báseň „Hadova koruna“ (Lumír 1857, str. 121). Dobrou daktylskou báseň má Hálek ve „Večerních písňích“ (v Praze 1859), str. 64.

Ještě horší bývají verše anapaestické. Nezdářené anapaesty má Kaizl v překladu básní Edgara Alla na Poea (Lumír 1856, str. 1049) a v překladu básní Moorových (ib. 1855, str. 717, 739, 763; srov. i Rod. kroniku 4, 1864, str. 105 n.). Lepší jsou Pflegrovy anapaesty v básni „Vojvoda“ (Máj 1862, str. 313), téměř bezvadné jsou anapaesty Hálkovy v básni „Královna plesu“ (Lumír 1858, str. 49).

Někdy příčina nesprávností prosodických spočívá v tom, že básníci úmyslně napodobují písň národní.

Tak podle národních písni skládal i v té době některé básně své Kamenický; srov. „Písne v duchu národním“ (Rod. kronika 4, 1864, str. 301 a Lumír 1861, str. 695); také Marie Stroupežnická („Kvíti a srdce“, Růže, almanach na r. 1860, v Praze, str. 128).

Volně po spůsobu RK a RZ, kterýž patrně napodobují, a tedy úmyslně nesprávně veršovali: Jan Černý („Jitro slávy“, Vínek na hrob Fortunata Durucha, v Mladé Boleslavě 1861, str. 7), Fr. Kádner („Holoubek“, Nezabudky, v Plzni 1862, str. 13), A. Pohronský („Smútok“, Lipa 1, Budín 1860, str. 150, kde zřejmě je připomenuto, že báseň ta složena dle RK).

Schválně špatně „po slovensku“ složena jest i „Slovenská elegie“ A. Hrona (Máj 2, 1859, str. 286). Bez metra pořízen patrně překlad jedné bulharské národní písni od Vasila D. Stojanova (Rod. kronika 5, 1864, str. 286); jiná národní báseň bulharská přeložena jest jím ještě obstojně určitým roz-

měrem v Zl. Praze 1864, str. 156; ale tento překlad jest jen nepatrн zмenрný překlad Špindlerův v Rod. kronice 2, 1863, str. 615 n.

Po starém spůsobu, jaký byl obvyklý do r. 1795, veršují ještě někdy, snad také schválně: Brzobohatý (v. Burgerstein Josef, Žertovné výpisky z tobolek starých studentů, Vídeň, sv. I., 1860, str. 9 n.: „Píseň, v kteréž se vypisuje to veliké rukopisů falšování v zemi (sic) České“; v. i „Pohřební píseň“ v. Hum. listy 3, 1861, str. 137), Hollmann František (Počátek křesťanství na Moravě a v Čechách, v Praze 1863; některé strofy arcí ujdou), Procházka, rolník (Sokol, kalendář 1863, str. 106).

Případy, ve kterých pro hojnou prosodickou chyb nebo snad proto, že básník vůbec neměl na mysli určité metrum, lze těžko stanoviti nějaké metrum, jsou v této době poměrně řídké. Skládali takové básně, pokud vím, jen tito básníci:

Cejp z Peclinovce „Toužení po milém“ (Lumír 1855, str. 346), kteráž báseň je asi trochejská, ale mohla by se čísti i daktylsky; Čajak „Obraz“ (Concordia, Budín 1858, str. 205), o kteréž básni platí totéž, co o předešlé, ač je spíše daktylská; Čelakovský, Byronova „Dcera Jefty“ a „Zpěv Saulův před poslední bitvou“ (ČCM. 1855, str. 12 a 14; obě básně jsou asi anapaestické, v nichž však často po spůsobu Fr. Lad. Čelakovského slabika dlouhá zastupuje slabiku přizvučnou), Hora, Mickiewiczova „Svítežanka“ (metrum as daktylsko-trochejské, ale s kolika chybami!; v. Zl. Praha 1864, str. 256), Jeřábek „Mater dei“ (Blahověst 3, 1857, 2, str. 208), Jezbera, Vjazemského „Upomínka na Prahu“ (Lumír 1865, str. 545), Kádner „Oharka“ (Nezabudky, v Plzni 1862, str. 18), Kaizl v překladech básní Moorových (Lumír 1855, str. 717, 739, 763 místy), Mejsnar „My“ (Tábor 2, 1865, č. 25) „Na Tábor“ (ib. 2, 1865, č. 8), „K harfě“ (ib. 2, 1865, č. 9), Primus Sobotka „Ukázky z překladů Tennysona“ (Zl. Praha, 1865, str. 75; většinou jsou tu asi verše anapaestické), Šálek G. „Vzdálená“ (Lumír 1855, str. 584), Šírmil. „Dva slavíkové“ (České zpěvy 1862, str. 201), Šmilovský „Poklad Čechů“ (Otavan, 1, 1863, str. 145), Vojáček „Písňe“ (Zl. Praha 1865, str. 15). Je na př. Vojáčkova píseň „Upomínka“ daktylsko-trochejská či daktylská či jambická?

„Jeseně žlutý list
opadlý růže květ —
taková mladosť má
mně marně těšil svět.
Kde lásky bavil vděk,
já láskou nezehnán

prožil svůj mladý věk
zhrzen a pohrdán. Atd.

Metra čistě antická se v této době přízvučně již nenapodobuji, ač nemají-li být přízvučními hexametry daktylské verše Berty M(ühlstein)ové v básni „Boženě Němcové“ (Lada 2, 1862, str. 18):

Pokoj buď popeli Tvému! — Třpyticí v oku se slza
zvěstuje ti, jak milovaná jsi byla,
drabá nám povždy co žena, znajíc lsezně pěti,
dražší co Češka, zdařilá dcera své vlasti. Atd.

Metra taková (v původních básních i překladech) skládají se v této době vesměs časoměrně. Jediný Nebeský, jak činil již před r. 1853, ve svých překladech některých básní staroklassických (Aischylova Promethea a Eumenid z r. 1862) překládá metra antická vesměs přízvučně, jen že leckde metra původní zbytečně zaměňuje za jiná.

Celkem možno říci o této době, že se v ní prosodie časoměrná v theorii stále udržuje a velebí, že však v praxi podléhá skoro docela; prosodie přízvučná vítězí a vrací se poněhlu k původní své přesnosti, jaká v ní vládla v době před r. 1818.

(Pokračování).

O novějších řeckých nálezech hudebních.

Referuje Josef Král.

Hudebních skladeb starořeckých známo bylo do nedávna pramálo. Nehledíme-li k melodii k části první pythické ódy Pindarovu, uveřejněné nejprve od P. Athanasia Kirchera r. 1650, ale nejspíše podvržené (Kircher nalezl prý ji v jednom klášteře messinském) a k melodii ke třem hexametrům homerského hymnu na Demetru, vydané r. 1844 Behaghelem, ale rovněž nepravé, byly do roku 1890 z vokální hudby řecké známy jen tři hymny z doby Hadrianovy, jeden na Musu Kalliopu, pocházející od Dionysia ml. z Halikarnassu, a jiné dva na Helia a Nemesi od Mesomeda.*)

*) Dle mínění Bergkova, naznačeného ve „Philologische Thesen“, Kleine philologische Schriften II, 1886, str. 732 a šířejí odůvodněného v jeho Anthologia lyrics, Lipsiae 1868, st. XCIV, pocházejí všecky tyto hymny od jediného Mesomeda. V rukopisech před nimi předchází εισαγωγή τέχνης μουσικῆς, přikládaná obyčejně Bakcheiovi. Přípisem na

přistupovaly nepatrné skladby instrumentální v auonymovi *περὶ μουσικῆς*.*)

Tento nepatrný počet známých skladeb starořeckých byl právě v poslední době zajímavými a důležitými nálezy rozmnožen, o nichž chceme tuto referovati, přibližejice hlavně k stránce jich rytmické a metrické.

Jednu publikaci z referátu tohoto již předem vylučujeme, spisek Hayetův a Reinachův *Une ligne de musique antique*, Paris 1894 (zvláštní otisk z *Revue des études grecques*). V jednom rukopise Terentia (*codex Victorianus*) shledali tito učenci nad jednou řádkou v Hecyre jakási znamení, která pokládají za instrumentální noty. Referent o tomto spisku Karel v. Jan v Berl. phil. Woch. 1894, str. 1555 právem, myslím, o tom pochybuje, že znamení ta jsou vskutku noty.

Ale vynesen v posledních letech na jevo trojí nález neobyčejně cenný: část partitury Euripidova Oresta, píseň Seikilova a několik hymnů delfských. O těchto nálezech pojednáme v referátu tomto obšírněji.

O papyrusovém fragmentu, pocházejícím ze sbírky arciknížete Rainera, první stručnou zprávu podal Wessely v pojednání z r. 1891 „Antike Reste griechischer Musik“ (Zweitundzwanzigster Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums im III. Bezirk in Wien für das Schuljahr 1890/1, str. 17; v. Listy fil. 1892, str. 394). Úplnější je jeho výklad v *Mittheilungen aus der Sammlung der Papyrus Erzherzog Rainer* (Fünfter Band, Heft 3 und 4, Wien 1892, str. 65 n.: „Papyrusfragment des Chorgesanges von Euripides Orest 330 ff. Mit Partitur“.). Papyrus tento — zbytek závítku dosti nepatrný — pochází asi z doby Augustovy. Za té doby měl i Dionysios z Halikarnassu (de comp. verb. 11) partituru Oresta; vidíme z toho, že ještě v této době vedle pouhých textových vydání básní dramatických byly v oběhu úplné jich partitury. Papyrus ten (9·2 cm vysoký, 8·5 cm široký) je na všech stranách mimo horní utržen (Wessely podává na str. 66 dost nezřetelné faksimile) a pochází z vrstvy kusů papyrusových, jež náleží do 1. století po Kr., nejpozději do doby Hadrianovy. Počází dle domněnky Wesselého, jako papyrus Aristotelův v britském museu,

kraji jednoho rukopisu přičítá se jakémus Dionysiovi, a toho pokládá Bergk za pravého původce tohoto spisu; klade jej do doby Konstantinovy. Ze subskripce tohoto spisu přeneseno prý omylem jméno Dionysiovo k prvému z těchto tří hymnám, ač rovněž pochází od Mesomeda. Úplně přesvědčivě a zcela spolehlivě odůvodněny tyto vývody Bergkovy, jež schvaluje za novější doby i Crusius, přece jen nejsou.

*) Literatura, týkající se těchto zbytků hudebních, sestavena jest v Gleditschově metrice v Müllerově *Handbuch der klass. Alterthums-wissenschaft II^a* (1890), str. 870.

z Hermopolis Magna (str. 66 n.). Obsahuje verše z chorické partie Oresta (v. 338—344 Nauck) :

*κατολοφ]ύρομαι Ζ ματέρος [αῖμα σᾶς,
δ σ' ἀναβ]αχεύει; Ζ ὁ μέγας [όλβος οὐ
μόνιμος ἐμ βροτοῖς· Ζ ἀνὰ[δὲ λαῖφος ὡς
τι]ς ἀκάτοιν θοᾶς Ζ τυάξας δαίμων
κατέκλυσεν Ι]) δ[ειρῶν πόρων] Ι]) ώς πόντον
λεβδοῖς οὐλεθο]ί[οι]σιν [έρ κέμασιν].*)*

Od našeho textu liší se tento text pouze na začátku, kde naše rukopisy mají slova jinak umístěna (*ματέρος αῖμα σᾶς*, *οὐ σ' ἀναβαχεύει*; *κατολοφύρομαι κατολοφύρομαι. ὁ μέγας . . .*). Na posledním řádku papyru Wessely vidi *όσων*, kteréžto nezřetelné *όσων* svádí ho ke zbytečnému domnění, že poslední verše na papyru značně se uchylovaly od našeho textu rukopisného (str. 68).

Nad řádky jsou umístěny noty vokální; nota, která platí pro několik slabik za sebou jdoucích, píše se pouze na slabice první. V textu jsou noty instrumentální, označující průvod hudební ke zpěvu (*κροτίσις, κρούματα*). Průvod ten, jak vidíme, byl velmi jednoduchý; po každém dochmiu stojí jediná nota táž (*Z*). Jen po *κατέκλυσεν* a *δειρῶν πόρων* stojí noty, jak se zdá, tři.**) Byly-li text papyru na tomto místě týž, jako text rukopisů (a to je pravděpodobno), pak v dvojdochmiu *κατέκλυσεν—δειρῶν | πόρων—ώς πόρων* byl zpěv provázen uprostřed prvého i druhého dochmia třemi instrumentálními notami (◦ ◦ ◦ - - - a ◦ - - -), tak že slova *δειρῶν πόρων* tvořila jakousi parenthesi. Nad notami vokálními nebo vedle nich jsou puntíky, které pokládá Wessely za ikty (str. 69).

Někdy označena i délka noty vodorovnou čárkou nad ní, nad slabikou pak *ώς* stojí dvě krátké noty vokální; proto psáno i v textu (podle skutečného zpěvu) místo *ώς* — *ώως*.***)

Papyrus ten potvrzuje to, co Dionysios (de comp. verb. 11) tvrdí o partituře Euripidova Oresta, hledě k v. 140 nn.: že totiž melodie nedala přízvuku slov. Přízvuk řecký byl musikální (vysší tón, ne větší důraz). V melodii mohlo se šetřiti přízvuku a dbát tedy správné deklamace jen tehdy, jestliže

*) Píši tu vždy dva dochmie na jeden řádek k výhlednosti; na papyru, kde psán byl zajisté text in continuo, tomu není vždycky tak.

**) O významu téhoto znamení a o otázce, zda-li všecka značí noty, vykládá Crusius ve zvláštním exkursu „Die Instrumentalnoten auf dem Euripidespapyrus“ v monografii „Die Delphischen Hymnen“ (Philologus Band 53, Ergänzungsheft, str. 147 nn.).

***) Této novotě, jak se zdá, Euripidově posmívá se Aristofanes v Žabách v. 1314 známým εἰπειπειπειούσετε; patrně bylo v starší době pravidlem na slabiku dlouhou klásti jedinou notu dlouhou.

na slabiku přízvučnou dostala se nota vyšší než byla na slabikách nepřízvučných téhož slova. Ale toho ani tu není, jako toho není v partii (v. 140 nn.), o které zmínsku činí Dionysios. Tak *ἀραβαχζέσι* má na posledních třech slabikách touž notu, ač na slabice předposlední je přízvuk. Podobně na druhé nepřízvučné slabice slova *μέγας* je vyšší tón atd. Slova Dionysiova, že Euripides přízvuku v melodii nešetřil, se tedy tímto papyrem potvrzují.

Melodii ovšem při troškovitosti fragmentu rekonstruovati je velmi nesnadno (některé domněnky o ní pronáší Wessely na str. 70 n.); průvod instrumentální je neobyčejně chudý. Známio, že Euripides vysmívá se v Aristofanových Žabách v. 1286 Aischylově zálibě v hojnějších krumatech. I z toho můžeme souditi, že máme v papyru tom skutečnou partituru Euripidovu.

Z iktů, které přidány jsou dle Wesselého k některým notám, soudí Wessely, že ikty dochmia byly takto rozděleny

♩ ˘ ˘ | ˘ ˘ — ;

že tedy první doba prvé i druhé části dochmia měla rhythmicí přízvuk, jak se domníval již Christ Metrik², str. 435 a 449 n.

Leckteré a důležité opravy k čtení Wesselého podal O. Crusius v článku „Fragment einer Partitur des Euripideischen Orestes“ (Philologus 52, 1894, str. 174 nn.).

Čtení papyru je nesnadné nejen pro jeho zlomkovitost, nýbrž často i proto, že nelze vždy s jistotou rozsouditi, zda vše, co na papyru vidíme, jsou zbytky písmen nebo body či všelijak povstalé skvrny (sr. str. 175 nn.).

Jakkoli tedy při leckterých jednotlivostech — zvláště při rhythmicích znameních a notách — může být pochybnost, jak třeba čísti a zvlášť jak třeba zbytky písmen, označujících noty, doplniti, v jedné věci musíme Crusiusovi naprostě dát za pravdu proti Wesselému, že totiž papyrus obsahuje týž text, jaký naše rukopisy; pouze postavení slova *κατολοφύομαι* je na papyru jiné. Při nesnadnosti tohoto místa nepadá to na váhu, a nesmíme z této jediné jisté odchylky souditi, že papyrus obsahoval text značně odchylný od textu našich rukopisů. Wessely po slově *κατέκλυσεν* doplňoval text, na papyru kusý, spůsobem velmi odchylným od čtení rukopisného a částečně i zcela nesprávným — zbytečně; text papyru lze — až na uvedenou odchylku — uvést docela ve shodu s naším textem rukopisným. Držel jsem se již výše na str. 35 doplnění Crusiusova, podaného v tomto článku. V další části článku podává Crusius některá jiná čtení papyru, vykládá některá znamení notová, hovoří o bodech nad notami nebo u not, označujícimi i dle jeho domnění přízvuk rhythmicí, a přepisuje melodii v naše písmo

notové, doplniv arcí nedostávající se části melodie z domyslu. Ve výkladech těch je mnoho velmi pochybného, jak při troskovitosti zachovaného fragmentu ani jinak být nemůže.

S Wesselým shoduje se celkem ve výkladu svém o dochmiu (str. 193 n.). Pravda je, že dochmius v partituře té jeví se jako celek (jednotlivé dochmie odděleny jsou od sebe krusí). Ježto však iktus spočívá prý vždy v tomto papyru na první slabice dochmia ($\circ - \circ -$), nemůže být správné obyčejné mínění, že ikty v dochmiu třeba naznačovati takto: $\circ - \dot{\circ} - \circ -$. Proto Crusius pokládá dochmius za volnou logaoedickou řadu; volnost její jeví se v první části, která může být zvlášt mnohotvárná ($\circ - \circ \circ$, $\dot{\circ} - \circ \circ$ atd.). Jsou-li na místech, uvedených Wesselým a Crusiusem, body vskutku naznačeny a značí-li rhythmický přízvuk, byly by tím mnohé staré i nové theorie o dochmiu vyvráceny. I theorie, která snad měla nejvíce opory a schválena byla i Westphalem, že totiž dochmius je dipodie paionská (dle Westphala $\circ - - | \circ - \times$), pozbyvala by velice své pravděpodobnosti. Neboť řada $\circ - | \dot{\circ} - \circ -$ arcí nemohla by být dvojtaktí paionské. Nemáme sice na papyru žádny celý dochmius zachován, ale dle určitých tvrzení Wesselého a Crusiusových nemůžeme o existenci oněch bodů pochybovat; a tyto body ($\sigmaτιγματί$) dle dosavadních našich vědomostí neznamenaly nic jiného než ikty.

Mně věc nezdá se tak nepochybná, jako Wesselému a Crusiovi. Myslím, že nemá se zapomínati na jednu věc. Některé body stojí nad notou, a ty dle anonyma $\pi\eta\eta\mu\mu\sigma\tau\eta\eta\eta\eta$ (v. mou Rhythmiku, str. 28) značí ovšem slabiku s iktem neboli thesi; jiné však (nehledíme-li k těm, které uznával Crusius o mylem, pokládaje skvrny za body; v. jeho dodatku ve Philologu 52, 1894, str. 247) stojí vedle noty. Značí obojí body totéž? Body nad notou stojí vesměs nad druhou dlouhou (čtvrtou a pátou dobou) dochmia při normálním jeho tvaru ($\circ - \dot{\circ} - | \circ -$). Za každým dochmiem je instrumentální nota Z , rovněž s bodem nad sebou, která tedy dle toho nahrazuje thesi, v textu a melodii vypuštěnou a nabrazenou jen krumatem. Poslední řádky, velmi nezřetelně a kuse zachované, nesmíme tu dbát, ježto v ní je čtení naprostonějisté.

Máme-li jen tyto body nad notami na mysli, dostaneme vskutku vzestupné dvojtaktí paionské zcela dle theorie Westphalovy $\circ - - | \circ - \times$.

Puntíky u not, stojících nad první dobou dochmia, na př.

Φ. ΠΡΗ
κατέκλυσεν,

stojí vesměs vedle noty, ne nad ní, a musí miti jiný význam, nechceme-li tvrditi, že písář, ač mohl je zcela dobré položiti

také nad notu, právě na týchž místech kladl je pořád z jakés nedbalosti vedle noty. Jaký význam tyto body mají, nevím; ale domnění Wesselého a Crusiusovo o iktech dochmia nepodporují nikterak tak jistě, jak se jim zdá.

Ke konci článku (str. 196 n.) Crusius zcela správně dokazuje, jak učinil již Wessely, že není přičiny, abychom snad melodii nad textem pokládali za pozdější. Vše ukazuje k tomu, že je původní, Euripidova, ne snad teprv později složená.*)

* * *

M. Ramsay v Bulletin de correspondance Hellénique 8 (1883), str. 277 uveřejnil nápis z Trall (vlastně z Aidinu, jihovýchodně od Smyrny pod místem starých Trall), nad jehož jednotlivými písmeny jsou písmena jiná, jejichž účelu Ramsay nedovedl pochopiti. Nápis sám zní takto:

*Eἰκὼν ἡ λίθος εἰμι· τίθησι με Σείκιλος ἔνθα,
μηδὲν ἀθαράτον σῆμα πολυγόροιο.
ὅσον ζῆς, φαίνον,
μηδὲν δὲλως σὺ λνποῦ.
ποδές δὲλγον ἐστὶ τὸ ζῆν,
τὸ τέλος δὲ λχόρος ἀπαιτεῖ.
Σείκιλος Εὐτέρος<πη?>*

Poslední rádek činí litery ZH.**)

Teprv několik let po uveřejnění tohoto nápisu poznal C. Wessely v článku již výše uvedeném „Antike Reste griechischer Musik“, že písmena, psaná nad slabikami slov *ὅσον ζῆς — ἀπαιτεῖ*, rovnají se docela známým notám řeckým.

Není pochyby, že naznačena tu melodie k sentenci dosti všední, kterou druhá část nápisu obsahuje; melodie psána dle rozboru Wesselého skálou dorskou (str. 25). Nad těmito notami, které stojí nad slabikou dlouhou, označena jich délka vodorovnou čárkou. Nad slabikou *qai* (ve *φαίρον*) nadepsány jsou tři krátké noty, nad slabikou *λως* (v *δὲλως*), *ποῦ* (v *λνποῦ*), *ἐσ* (v *ἐστὶ*), *ζῆν* a *τεῖ* (v *ἀπαιτεῖ*) po dvou notách krátkých.

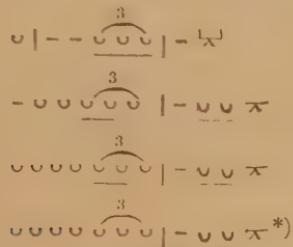
Dle mínění Wesselého — neboť po spůsobu starověkém nejsou takty od sebe odděleny, a takt není tuto, jak bývá jinde, označen zvláštním přípiskem — psána jest melodie v našem taktu $\frac{3}{4}$ (lépe by byl učinil Wessely, kdyby byl hleděl naznačiti

*) Této věci týká se patrně i článek C. Torruv „The music of the Orestes“ v Classical Review 1894, str. 397 n., mně nepřístupný.

**) O jich smyslu srv. poznámku Crusiusovu ve Philologu 52, 1894, str. 161.

takt řecký; snad by ho to bylo zachránilo před některými omyly).

Hledíme-li k textu i k notám, z nichž dvě několikrát a jednou i tři stojí na této slabice dlouhé, dostali bychom toto metrické schema oněch versů dle jeho rozdělení:

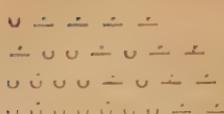

Každé kolon bylo by katalektické; první mělo by dokonce pausu čtyřdobou; \overbrace{uu} (triola) rovnala by se trváním notě dloahé dvoudobé (-). Wessely shledává tedy v písni té monopodický takt ionský ($\piο\tau\acute{\epsilon}\acute{\epsilon}\acute{\alpha}\acute{\sigma}\eta\mu\acute{o}s \tau\acute{e}r\acute{o}s \delta\acute{i}\pi\acute{l}\acute{a}\acute{s}t\acute{o}s$), uznává arci zcela nesprávně a proti zvyku starověkému v prvém kolu anakrusi. Ioniky v textu neměly by tu nikdy svou podobu obyčejnou (- - u u v rytmu sestupném); vyskytovaly by se tu tvary: v textu --- (v melodii - - \overbrace{uu}), - u u \overbrace{u} (v melodii - u u \overbrace{uu}), $\overbrace{uuu}\overbrace{u}$ (v melodii u u u u \overbrace{uu}) a u u u u \overbrace{u} (podobně i v melodii). I v druhých taktech, vesměs katalektických, byly by tvary podobné. Že by kdy v textu mohla být slabika dlouhá dvoudobá v ioniku vyjádřena třemi krátkými (u u u) anebo dlouhou a krátkou (- u), pochybuji. Již z té příčiny budí rhythmický rozbor Wesselého, založený na pouhé melodii bez ohledu na text, a zcela se stanoviska hudby moderní, značné pochybnosti. Také dlouhé pausy v druhém taktu každého kola (jakkoli je lze omluvit textem) jsou dosti nápadné.**)

Současně s Wesselým všiml si tohoto nápisu O. Crusius v článku „Ein Liederfragment auf einer antiken Statuenbasis“ (Philologus 50, 1891, str. 163 nn.). I on ovšem shledává právem v písmenech, psaných nad textem, noty. Metrum pokládá za jambicko-logaoedické. Píseň tvoří čtyřkolovou periodu, jejíž metrický tvar dle Crusiusa jest tento:

*) Kde pod u u u nebo u u naznačena jest slabika -, značí to, že v textu se vyskytá jediná dlouhá, které však v melodii odpovídají dvě neb více krátkých not.

**) Dle sdělení Crusiusova ve Philologu 50, 1891, str. 164 Coughny pokládal r. 1890 metrum té písni za anapaestické. To je arci zcela nesprávné.

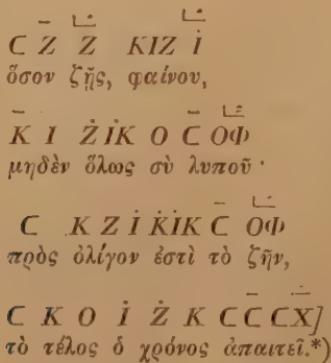

Každě kolon dle toho rozvrhu jest čtyřtaktové; jsou tedy některé délky trojdobé (jistě na př. slabika *qai*, nade kterou stojí tři krátké noty). Které slabiky to jsou, Crusius nenaznačuje, patrně však — neboť i on je jistě příznivec anakruse — nahrazuje potlačené arse i v taktech vzestupných (tuto v jambech) na předchozí thesi, tak že má zajisté na mysli toto schema:

V druhém kolu byla by změna taktu vzestupného v se-
stupný; proti ostatním třem kolům jambickým jest toto kolon
dle tohoto rozvrhu logaoedické.

Lepší známost nápisu Seikilova zjednal nám O. Crusius v článku „Zu neuentdeckten antiken Musikresten. I. Nachträgliche über die Seikilosinschrift“ (Philologus 52, 1894, str. 160 n.), k němuž přiložil i faksimile nápisu samého. Z nového a lepšího prohlédnutí nápisu vyšlo na jevo, že nad notami označována netoliko délka dvoudobá, nýbrž někdy i trojdobá, a že označován také rhythmický přízvuk (ictus) známým spůsobem starověkým, totiž body. Vlastní píseň nápisu má tedy na kameně tuto podobu:

*) Znamení *I*, které stojí na konci skladby, označuje pouze její konec, jak soudí Crusius na u. m. str. 166; o jiném výkladu toho znamení svr. Berl. phil. Woch. 1895, str. 1340. Na kameni znamení délky trojdobé *L* mají tvar obrácený, t. j. čárka kolmá jest na pravo.

Crusius na str. 164 dobře poznal, že melodie je v našem taktu $\frac{6}{4}$, a transkribuje ji na str. 166 naším písmem notovými celkem správně (nesprávný je přepis jeho dřívější, uvedený na str. 167). Podivno však, k jakým tvrzením nevyplenitelně uznávání anakruse, kteréž starí neznali, zavádí Crusiusa na str. 164.

On nepochopuje, proč íkty stojí někdy i na krátkých slabikách, proč trojdobé dlouhé (*μαρχαὶ τρίσημαι*) stojí jinde, než bychom je dle obyčejných dosud rozborů metrických čekali. Po Crusiusovi jednal o této písni Filip Spitta v článku „Eine neugefundene altgriechische Melodie“ (Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft X, 1894, str. 103 n.). Ani Spitta bodů nad notami dobře nevykládá a podává transkripkci po mé méně rovněž nesprávnou (v $\frac{9}{4}$ taktu).

A přece je vše tak jasné a ve skvělé shodě s rhythmicou naukou Aristoxenovou! O této věci, ježto širší výklad o ní překročil by meze pouhého referátu, kterým tento článek jest, promluvím obširněji jindy a snad i jinde. Proto také to, co Crusius na str. 167 nn. vykládá na základě tohoto nápisu o anaklasi, nemá vlastně v tomto nápisu opory, jakkoli jest to pozoruhodno.

* * *

Při kopání francouzské komise z „École d'Athènes“ v Delfech nalezeny v listopadu r. 1893 v thesauru neboli oiku Athenských vedle jiných četných nápisů trosky nápisů obsahující hymny, nález to v mnohých příčinách, zvláště pro lepší poznání hudebního a metrického umění Řeků, neobyčejně cenný. Nález ten předložen byl odborníkům zprávami v Bulletin de correspondance Hellénique, 17, 1, 1893, str. 611 n., zvláště pak v článcích H. Weila a Th. Reinacha v též časopise, str. 561 n. a 584 n.*)

Všecken vědecký materiál, týkající se této věci, obsahuje spis, brzo po publikaci francouzské vyšlý, O. Crusiusa „Die Delphischen Hymnen. Untersuchungen über Texte und Melodien“ (Philologus, Band LIII, Ergänzungsheft, 1894), dle něhož i my tuto o důležitému nálezu tomto referujeme.

Nalezeny byly trosky těchto hymnů:

I. Nejlépe zachován jest paian Aristona z Korintha. Skládá se z 12 čtyřkolových strof, z nichž každá sestává ze tří glykoneů a jednoho ferekratea. Kola po spůsobu starověkém nejsou na nápisu oddělena, zpravidla však (až na jednu výjimku) každá strofa začíná se na novém řádku.

*) Časopis tento je v Praze nepřístupný; cituji dle článku Crusiusova, o němž hned bude řeč.

Nápis počíná se dekretem Delfských, kterýmž Aristonoovi za složení hymnů i jeho potomkům udělují jisté čestné výhody (proxenii, promantie atd.). Dekret dán jest za archonta Demochara. Po dekretnu následuje hymnus sám, uvedený slovy *Ἄριστόροος Νικοσθέρων Κορίνθιος Ἀπόλλων Ηὐθίω τὸν ἕυρον.* Uvádíme z něho na ukázku prvé dvě strofy:

I. *Πνθλαν ιερόκτιτον
ραιών Αἰελφίδ' ἀμφὶ πέτρους
άει θεσπιόμαντιν ἐ-*
δραρ, ἵη ἵε Παιάν,

II. *Ἀπολλον, Κολον τε κόρας
Λατοῦς σεμνὸν ἄγαλμα καὶ
Ζηνὸς ὑψίστον, μακέων
βονλαῖς, ω λε Παιάν atd.*

Refrain *ἵη ἵε* (Weil čte *ἵή ἵε*) *Παιάν* nebo ω *ἵε Παιάν* opakuje se v každé strofě. Paian vztahoval se dle pravděpodobné domněnky Weilovy k dafneforiím (Crusius, str. 13).

Psán jest obvyklou mluvou attických zpěvů sborových a pozdější lyriky, z níž nelze souditi nijak určitě na dobu sepsání; ani prosodie paianu neobsahuje nic zvláštního. Pozoruhodno jest, že oba refrainy *ἵη ἵε Παιάν* a ω *ἵε Παιάν* se střídají. Tím a také obsahem pojí se vždy dvě strofy ve vyšší celek — perikopu. I v nápěvu byly asi tyto perikopy patrný; bohužel právě při tomto paianu, nejlépe zachovaném, μέλος není napsáno. V strofě až na jedinou výjimku nepřipouští se na konci kol slabika volná a průzev; naopak často přechází slovo z jednoho kola do druhého, ale vždy jen mezi prvním a druhým a nebo třetím a čtvrtým kolem. Patrně vždy dvě kola tvořila periodu. Rozdělení celé básně v perikopy, strofy, periody a kola je tu tedy neobvyčejně jasné.

V glykonských verších bývá nejčastěji daktyl na druhém, někdy na třetím místě. V prvním taktu vedle trocheje, nesměrného spondeje a tribrachye často vyskýtá se jamb, jako na př. v Sof. Ant. v. 103 (*ἐράνθης ποτ'*, ω *ζηνσέας ˘ - ˘ ˘ ˘ ˘ ˘*). Jednou v třetím glykonei ve v. 29

χάρων παλαιᾶν χαρίτων
˘ - ˘ - ˘ ˘ ˘ ˘

vyskýtá se i dijamb, jako i u tragiků.

Rhythmicke ovšem tento takt ˘ - s iktem na první době roven je taktu ˘ ˘ nebo ˘ ˘.

Weil kladl původce tohoto básnický nikterak nevynikajícího paianu do doby hellenistické; dle epigrafiků písmo ukazuje na poslední tři století př. Kr. Crusius na str. 27 ukazuje

na místo Plutarchova Lysandra 18, kde se činí zmínka o souvěkovi Lysandrově Aristonoovi kitharodovi, jenž šestkrát již byl Pythionikem. Ne bez důvodu soudí Crusius, že tento Aristonos u Plutarcha a básník paianu delfského je tataž osoba. Je-li to správné, náležel by paian tento as do čtvrtého století př. Kr. a byl by tedy staršího původu, než soudí Weil.

II. Ostatní hymny, nalezené v thesauru athenském v Delfech, nabývají zvláště ceny tím, že opatřeny jsou notami. Bohužel zachovány jsou troskovitě, ježto z kamenů, na nichž byly vytesány, zachovány jsou jen větší nebo menší kusy.

a) Nejlépe zachován je hymnus v kretických verších, složený od nějakého Athénana (nadpis *HΝΑΙΟΣ* na fragm. A jistě třeba doplniti v *Αθηναῖος*). Zachován jest na dvou kamenech, arci necelých, k nimž náleží snad několik nepatrých úlomků (sry. str. 37). Druhý kámen zachován je mnohem úplněji než první, tak že tu mezery textu nejsou značné; první naproti tomu, zvláště v dolní své části, jest tak kusý, že mezery textu tu leckdy není naprostě možno ani co do smyslu vyplňovati. Podáváme tu začátek textu dle Crusiusa (text Weilův jiným částečně doplněním mezer se od Crusiusova dosti liší):

*τὸν κιθαρίσει κλυτὸν παιδα μεγάλον [Διὸς, δε
αἴσιμα πά]ρ' ἀκροιφῇ τόνδε πάγον ἀαιμ/[βρότων
ἐκ μύχων] πᾶσι θρατοῖσι προφαίνει[ς, σὲ κελα-
δήσομεν, το]ποδα μαντεῖειον ὡς εἴε]ιλες, ἐχ-
θρὸς δὲ ἐργούοντει εἰδάκων atd.*

Pro troskovitost obsahu je ovšem při doplňování mezer konjekturální kritice ponechána velká volnost; nějaké určitosti tu leckdy naprostě dojiti nelze, i nelze se tudíž diviti, že návrhy Weilovy a Crusiusovy, týkající se emendace textu, někdy dosti značně se liší.

V Bulletin de correspondance Hellénique 18, str. 345 (sry. Berl. phil. Woch. 1895, str. 1339) uveřejněn jest nový nález hudební z Delf. V článku tom vydavatelé text tohoto hymnu opět jinak upravují. Text druhého kamene staví napřed, tak že slova *τὸν κιθαρίσει κλυτὸν* atd. dostávají se doprostřed hymnu.

Báseň psána je celá rhythmem kretickým; *κοντικός* - - - jest ovšem táz stopa, jako *παιάν*, *παιών* (- - - a.j.). Již jména těchto taktů zdají se nasvědčovati tomu, že uživalo se jich hlavně v dorském kultu Apollonově.

Tvar taktů v této písni jest dosti různý; tak zv. paion druhý a třetí (- - - a - - -) ani tu se ovšem nevyškýtá, ale arci všecky jiné jindy užívané tvary taktu paionského: nejčastěji - - -, - - - - , - - - - , - - - - , zřídka - - - - - . Tak je tomu v textu; ale v melodii často stojí nad slabikou dlouhou dvě noty krátké,

tak že v melodii počet kretiků je menší než v textu, ježto za ně často stojí paion, někdy i pentabrachys.

Rozčlenění písničky v rhythmické oddily není snadné. Takty jsou všude plné, průzvý na jediném místě, tak že obyčejné známky, ukazující na konce kol a period, tu zcela scházejí. Na některých místech jeví se řady pětitaktové (nejdelší přípustná kola paionská), jinde čtyřtaktové; ale určitého rozdělení tu dosud podat nelze. Jak se zdá, nebyla ta píseň antistrofická, nýbrž bylo to *ἀπολελυμένον*. Rozbor metrický stížen jest i kusostí textu a melodie, bude však vždy asi v prvé řadě třeba přihlížeti k melodii; nebo metrická jednotvárnost textu přesný rozbor stěžuje (srv. Crusius, str. 55 n.).

Dle Weila je báseň ta *προσόδιον*, t. j. zpívána byla sborem při průvodu (*πομπή*) k oltáři nebo chrámu. Byla by to tedy píseň pochodová. Ale domněnka Weilova zakládá se jen na problematickém jeho doplnění mezery *ἴθι]χλντὰ μεγαλόπολις Αθηνές* (Crusius doplňuje *πάρα]χλντὰ* atd.). Mínení Weilovu je však na odpor konec písničky, kde připomíná se obět planoucí na oltáři, dým z ní vystupující a hra píšťal a cithar. To nehodí se k písni pochodové, k prosodiu. Crusius (str. 59 n.) zamítá proto mínení Weilovo a kloní se, ač dost nerozhodně, k tomu, že píseň ta je *ὑπόρχημα*, konečně pak (str. 62) spokojuje se pro píseň tu širokým názvem „sborového hymnu“. Za hymnus pokládá tento zpěv i na str. 100 a 109. že píseň ta prosodiem není, to i mně zdá se být naprostě jisté. Z nového hudebního nálezu lze prý souditi, že vskutku tato píseň byla hymnem (v. Berl. phil. Woch. 1895, str. 1339).

V písni děje se zmínka o vpádu Galatů (Keltů) do Delf (r. 278 př. Kr.) slovy: *πρῶ] δὲ Γαλατῶν "Αρης[βάρβαρος, τύρδ' ὃς ἐπὶ γαῖα]ν ἐπέρασσ' ἀσεπτο[ς, κράτιστος θεὸς ἔγρω σ' ἀλού]ς.* Weil soudil z toho, že píseň je prosodion pro slavnost soterií, jež zřízena byla po vítězství nad Galli společně od Athéňanů a Aitolů (a píseň je arci athenská). Proto klade sepsání hymnu do prvej polovice třetího století př. Kr.*)

Před vpádem Gallů (r. 278), o němž se v písni děje zmínka, arci složení písničky posunouti nelze. že by však píseň ta složena byla pro soterie, slavnost to právě pro odražení Gallů zřízenou, o tom, myslím, zcela právem z dobrých a hojných důvodů pochybuje Crusius (str. 63 nn.).

O vpádu Gallů činí se v písni té zmínka jen příležitostná, a ta mohla být učiněna v jakémkoli hymnu, jenž složen byl po

*) Ovšem ještě v druhém století př. Kr. znepokojovaly některé kmény keltské Makedonii a severní Řecko; sv. Polyb. 2, 35. Ale na tyto nepokoje se v hymnu sotva narází.

té době. Kdyby se hymnus byl týkal soterií, nebyl by básník právě o vítězství Apollonově nad Gally, jež o soteriích slaveno, promluvil obširněji?

Crusius ukazuje k obsahu celé básně a soudí, že hymnus týká se epifanie Apollonovy, návratu jeho ročního od Hyperboreů, jenž slaven byl roční slavnosti, kterou Herodotos I, 51 nazývá *Θεογάρια* (t. j. *επιφάνεια τοῦ Ἀπόλλωνος*). Jméno slavnosti té *Θεογάρια* známo jest jen z Herodota; jinde (i na nápisech delfských) čistí se zmínka o slavnosti, zvané *Θεοξέρια*. Crusius slavnost tuto pokládá za slavnost Apollonovu, totožnou s theofaniemi, připomínanými u Herodota. Jeli to méně správné — a je dosti odůvodněno, ač zvrací dosavadní názory o podstatě delfských theoxenii —, byla by píseň ta hymnem, složeným k této slavnosti někdy po vpádu Gallů. Že neslaví vítězství nad Gally přímo a že nebyla zpívána o soteriích, v tom třeba Crusiusovi bez rozmyslu přisvědčiti; o které však slavnosti delfské byla zpívána, k tomu, tuším, třeba ještě dalšího zkoumání. Před r. 278 př. Kr. ji ovšem klásti nelze. Je tedy z doby hellenistické.

b) Fragmenty hymnu kretického s nadepsanými instrumentálními notami, jenž je také původu attického (srv. Crusius, str. 75). I tu je rhythmus kretický nepřetržitý, a jako v hymnu prvém, i tu hojně jsou takty paionské vedle kretických, a častěji nad slabikou dlouhou stojí dvě noty krátké. Hymnus ten — v lečcems podobný hymnu prvemu — náleží asi přibližně do tétož doby.

c) Fragmenty glykonského hymnu rovněž s notami instrumentálnimi. Jedno místo hymnu toho, ovšem velmi kusé, opět dotýká se vpádu Gallů:

ἔγρω δὲ Γαλατῶν στρατὸς ἐβ
θεὸν τῷδη μαντοσύναις κλυτὸν,
συγκρυπτεῖσις ὅτε ὥλεθ' ὑγρὰς
χίλοι, καὶ μετ' Ἀρτέμιδος
ρριζατὸν Παλιάδος λέγγος.

Co tuto otištěno, jest také potvrzením Weilovy domuěnky, že hymnus je glykonský. Je to systém o čtyřech glykoneiích, zakoučený ferekrateem, tedy podobný tomu, který se vyskytá i v hymnu Aristonooově. Po tomto systému následují dle doplnění Crusiusova ještě dva, jeden o dvou, druhý o čtyřech glykoneiích, zakončený každý ferekrateem. Je-li toto doplnění a rozvržení správné (zebra jisté arci nemůže býti), skládala se tato píseň ze systémů glykonských, nestejně velikých (as jako Anakreontův hymnus fragm. 1 B.).

Že i ten hymnus je attický, o tom svědčí chvála Pallady na konci výše uvedeného systému; narážka na vpád Gallů odkazuje i tento hymnus aspoň do třetího století př. Kr.

Na též kameni následuje nápis, na kterém jmenován jest úředník, nálezející do r. 40 př. Kr. Proto Weil klade tento hymnus do této doby. Ale Crusius (str. 91) tvrdí, že písmena této listiny značně se liší od písmen hymnů, že nepocházejí ani od téhož kamenníka ani z této doby, nýbrž z doby mladší. Soudí, že kamene, na němž vytesán byl hymnus, užito později k vytesání nápisu jiného, a že tedy tohoto druhého nápisu na též kameni k datování hymnu užiti nelze. Spiše je hymnus ten z téže asi doby, jako hymny předešlé.

O vyjasnění hudební stránky těchto hymnů zjednal si zvláště zásluhu Reinach.

Jako na papyru Euripidově, tak i tuto nota, která zpívána má býti na více než jedné slabice, píše se pouze jednou na slabice první; na nápisu Seikilové i táz nota se opakuje. Znamení délek a rhythmických bodů, s kterými se setkáváme na nápisu Seikilově a v papyru Euripidově, tuto není, patrně proto, že při průhlednosti metra nebylo jich potřebí. Takt je zřetelný, patrně všude monopodický, a slabik více než dvoudobých vůbec tu není. V hymnu třetím glykonském vyskytají se sice ferekratské verše ($- \cup - \cup \cup - \cup$ nebo $- \cup - \cup \cup \sqcup \sqcup$), ale všecky jsou právě na konci neúplné (jen z jednoho zachována koncová slabika $\prime\prime$), tak že nelze říci, jak byly měřeny.

Padají-li dvě noty na jednu slabiku dlouhou, píše se vokál této slabiky dvakrát, diphthong se buď rovněž píše dvakrát nebo se rozkládá ve své složky. Psán je tedy text tak, jak byl zpíván. Tak psáno jest tam *μαντειον*, *κλειτυν*, *Φοιοιθον*, *ωιδαιεισι* (= *ῳδαιῖσι*), *κλυνταιεις* (*κλυνταῖς*), *αειθει* (= *αιθει*), *εοννδηον* (= *εύδηον*), *ταονρων* (= *ταύρων*) a j. v.

Diphthong *ev* rozvádí se tu v *e - u* (psáno *ε - ον*), důkaz to, že ještě v polovici třetího století př. Kr. zněl *eu*, nikoli již *ev* nebo *ef*. Diphthong *ai* rozvádí se dvakrát v *α - ει*, třikrát v *αι - ει*. Nesmíme však z toho souditi, že *ει* již tehdy znělo jako *i* (dle pozdější výslovnosti diphthongu *ει* ovšem by se *ai* mohlo rozvésti *α - ει*, t. j. *α - i*); výslovnost tato dle dosavádních výzkumů nezobecněla před r. 100 př. Kr., a nemůže se ani pro ni uváděti tvar *κλειτύν* m. obvyklého *κλίτύν* v jednom z oněch hymnů (Crusius, str. 70). Nebo právě *κλειτύς* je m. *κλίτύς* dle Herodiana tvar správnější (G. Meyer, Gr. Gramm.², str. 128). Crusius (str. 94) kloní se, jak se zdá, k tomu výkladu, že by tu *ει* mohlo vskutku již značiti pouhé *i*. A ovšem snad již v 3. stol. př. K. přešlo někde *ει* pravé i nepravé v *i*. Weil soudí, že psaním *αιει - αει* chtěl se označiti přechodní zvuk *e*, vznikající mezi *α* a *i* při rozložení diphthongu v jeho složky. Ať tomu jakkoli, určitého důkazu itacismu v tomto spôsobu psaní není.

Diphthongy *ei* a *oi* se v tomto případě z dvojují (jako u Aristofana v Žabách v. 1314 *είτειειειειειλίσσετε*). Ježto *oi* v této době,

jak můžeme souditi, nepřešlo ještě v pouhé *i*, musíme tu uznati také difthong skutečný, zdvojený. Difthong *ei* vlastně dle pravděpodobné domněnky Brugmannovy zněl již od 5. stol. jako dlouhé, úzké *ē*; zpívala se tedy — jestliže *ei* v hymnech těch neznačí již pouhé *i* — místo *ei* v těchto případech dvě dlouhá, úzká *ē*. Je-li tato theorie Burgmannova správná, pak by vlastně rozvádění difthongu *ai* v *ai-ei* nebo *a-ei* označovala se výslovnost *a-e* (m. *a-i*; *i* v *ai-ei* jest jistě přechodný polovokál), kterou máme na nápisech dialeklických dosvědčenu (srov. G. Mayer, Gr. Gram.², str. 124 n.: *Ἄεστορδας*, *Ἀρσανίας* a pod.). Ovšem psáno by tu bylo vlastně *a-ē*. Zdvojování difthongů je ostatně na pohled nedůsledné; vedle prostého zdvojování *oi-oi*, *ei-ei* máme tu i zdvojování na pohled nepřesné (*ai-ei* m. *ai-ai*), které však, jak se zdá, je v podstatě rozvádění difthongu v obě složky (*a-e* n. *a-i*, jako *eu* v *e-u*). Difthong *ov* se vždy zdvojuje (*ουονον*); právem, nebo tento difthong byl již dávno před tím v attičině přešel v dlouhý vokál *ū*.

Celkem totiž zdvojování a rozvádění difthongů v delfských hymnech neobsahuje nic, čím by se dosavadní naše vědomosti o změnách výslovnosti řecké ménily; naopak správnost dosavadních domněnek, v té věci pronesených, spíše potvrzuje. Není správné, co tvrdí o té věci Crusius (str. 95) na základě těchto hymnů, že snad za té doby *ov ei* (*oi?*) byly již monothongy. O *ov* a *oi* lze z jiných svědectví určitě souditi o jich výslovnosti.

I slabiky polohou dlouhé o krátké vokálech mohou mít dve noty; vokál se pak zdvojuje: *ἀαι* [βθότων], *λωτοός* a j. Zajímavý je i tvar *πετέρας* m. *πέτρας* (*Παρνασσός τακσθε πετέρας ζδονα* v prvém velkém hymnu s notami) s anaptyktickým *ε*, jinde nedosvědčený.

Noty vokální i instrumentální jsou nad textem; v papýru Euripidově, kde ovšem máme noty obojí zároveň, stojí vokální nad textem, instrumentální zpravidla mezi textem. Ale z hymnů žádný nevykazuje vedle not vokálních i instrumentální; mohly tedy i instrumentální umístěny být nad textem.

O skladu a rozčlenění melodie hymnu s vokálními notami lze při troskovitosti kamene a tím vzniklých mezerách dosti těžko souditi. Shledali jsme již výše, že text nemá žádných známek strofického rozdělení; i melodie, pokud jest zachována, ukazuje k tomu, že píseň byla, jak nyní říkáme, pro komponování. Již tím liší se skladba tato od skladeb starších a jeví se zřejmě jako plod hudby pokročilejší.

Zajímavé je pozorování, učiněné Crusiušem (str. 113 n.) o poměru melodie k přízvuku slovnému v hymnu s notami vokálními. Skladatel drží se pravidla, že slabika přízvučná má mít vyšší tón než okolní slabiky nepřizvučné; mimo to rád na slabiky, opatřené přízvukem průtažným, klade dve noty. Crusius

činí závěr ten, přihlížeje právem jen k textu a melodii, pokud obojí je zachováno. V prvé publikaci hymnu toho v „Bulletinu“ arcí leccos tomu zákonné odporuje; ale odpory ty zakládají se buď na nejistých čteních buď na nesprávném doplnění. Crusius na str. 114 n. dokazuje to přesvědčivě: při doplňování a upravování i textu i melodie třeba hleděti naopak připomenuutého zákona, jenž ze zachované části hymnu určité vyplývá, a upravovati text i melodii částí nezachovaných nebo nezřetelně zachovaných tak, aby i text i melodie se zákonem tím se shodovaly.

Tomuto pravidlu odporuje na nápisе *θυτοῖς*, kde na slabice přízvučné jsou dvě noty nižší; Crusius (str. 116) soudí, že na kameně má se čísti místo noty *A* nota *ῃ* (obrácené *Ψ*), čímž by se pravidlu vyhovělo. Druhá výjimka je ve *φερόπλοιο*, kde slabika *φερ* má vyšší tón než následující přízvučná. Ale tu — dí Crusius — první složka komposita měla dle starověkých svědectví (v. Kühner-Blass, Ausf. Gram. der gr. Sprache I, str. 322) také přízvuk dosti značný, jejž grammatikové označují slovem *μέση*, tak že by tuto výjimku bylo lze dostatečně omluviti.

Ale dejme tomu, že jsou to skutečné výjimky. Proti nim stojí všecka ostatní místa hymnu, která s pravidlem výše uvedeným se shodují; i nelze, tuším, pochybovat, že skladatel nároču vskutku řídil se zásadou, klásti na slabiky přízvučné tón vyšší. Poznání toto jest v nejedné přičině důležité. Předně potvrzuje se jím věc již dávno známá, že ještě v třetím století př. Kr. přízvuk řecký nebyl exspiratorní, dynamický, jako jest nyní, nýbrž musikální, melodický, tónový. Nebo v melodii lze takovýto přízvuk šetřiti vskutku jen tehdy, když slabika přízvučná dostane tón vyšší než nepřízvučná. Při přízvuku důrazovém, exspiratorním, při němž slabiku přízvučnou pronášíme ne vyšším tónem, nýbrž silnějším důrazem, může se na slabiku přízvučnou klásti nota vyšší nebo nižší, aniž se tím důrazový přízvuk ruší. Skladatel klade také rád na slabiky s přízvukem průtažným dvě noty, patrně ze snahy, aby i tu zvláštní povaze průtažného přízvuku, při němž vokál zazníval dyakrát v různém tónu, vyhověl.*)

Skladatel tohoto hymnu, šetře tak úzkostlivě přízvuku, dbal tedy, jak bychom nyní řekli, správné deklamace. Chtěl-li jí dbáti, byl při vymýšlení melodie do jisté míry vázán, jsa nucen na určité slabiky klásti tóny vyšší. V době novější dbají, jak známo, skladatelé hudební rovněž správné deklamace; ale ježto přízvuk evropských jazyků moderních (a také český) je důra-

*) I při stažení vokálů, jak nyní po výzkumech Hirtových je jisté, průtažný přízvuk stažené slabiky spůsoboval, že vlastně slabika jevila se jako slabika o dvou vokálech; na př. *τρεῖς* (t. j. trés) vyslovováno bylo jistě tak, že slyšena byla dvě c (tréēs) o různé výšce tónu.

zový, mají sice úplnou volnost melodie, ale jsou do jisté míry vázány rythmem textu, chtějí-li zásadě své vyhověti, ježto rhythmus spočívá na rozdělení části rhythmizomena v určité skupiny (takty) tím spůsobem, že se určité části rhythmizomena vytknou silnějším důrazem, iktem. Chee-li na př. český skladatel správně hudebně deklamovati nějakou řadu daktylskou (- u u - u u - u u . . .), jež může se u nás skládati jen ze slov trojslabičných (nebo na př. dvojslabičných s bezprizvučným slovem jednoslabičným), nesmí přízvuk rhythmický klásti na jiné místo řady, než na kterém je i přízvuk slovný. Skladatel řecký, chtěl-li zachovati přízvuk slovný, byl vázán i v melodii: slabiky přízvučné musely mít vždy vyšší tón.

Mělo tedy i staré Řecko své Wagnery. Tento požadavek správné deklamaci byl však vznikem svým pozdější. Dle zřejmého svědectví Dionysia Halikarnasského (de comp. verb. 11; svr. mou Rhythmiku, str. 34) Euripides (a vedle něho zajisté i jiní básníci) přízvuku nedbal, klada často tón nižší na slabiky přízvučné. Nově nalezený kus partitury tragoedie Euripidovy Oresta (v. výš str. 35) toto tvrzení Dionysiova potvrzuje; nebo v ní melodie přízvuku nešetří.

Ale již v třetím století př. Kr., jak vidíme z hymnů delfských, byli skladateli, kteří správné deklamaci dbali. Sotva činili tak všichni, aspoň ne s takovou důsledností; tak na př. v hymnech Mesomedových, již dříve známých, vyhovují tomuto zákonu jen některé části melodie, podobně v písni Seikilově.

Reinach a po něm i Crusius (str. 152 n.) v moderní transkripci největšího ze zachovaných hymnů, jenž jest kretický, jakož i jiného hymnu kretického (Crusius, str. 155) právem monopodický takt paionský (*ποὺς πετράσημος γέρους ἴμιολόν*) označili našim taktem $\frac{5}{8}$. H. Reimann v článku „Die Delphische Apollon-Hymne der Athener“ (Allgemeine Musikzeitung 1894, str. 333 nn.) nazývá tuto transkripci Reinachovu „hudební absurdností“. Píseň ta je prý prosodion, píseň pochodová, a k rhythmu pochodovému nehodí se takt pětidlný, hemiolický. Mimo to prý kretik jest vlastně ditrochej (- u - = - u L). Proto Reimann v příloze transkribuje píseň tu taktem $\frac{6}{8} \frac{2}{4}$, přidávaje k ní klavírní průvod.

Tato transkripce je úplně nesprávná, jak dobře vyložil již Crusius (str. 127 nn.). Nebo předně nikterak není jisté, ba není ani pravděpodobno, že píseň ta je pochodová, prosodion. Za druhé pak je již přece dávno dokázáno pro lidi soudné, že nemáme práva upíratu hudbě starověké takt hemiolický, uznávaný ode všech rhythmiků a metriků starověkých, Aristoxenem počínajíc (v. mou Rhythmiku, str. 48 p. 7), a vlastně nyní opět dosvědčený právě témoto nálezy hudebními. Reimann dovolával se ovšem i Rossbacha, jenž prý takty kretické v metrice své klade na

roveň taktům ditrochejským. Crusius (str. 128) dobře ukazuje, že dovolává se tu Rossbacha neprávem.

Z té příčiny náleží přednost transkripcí Reinachové a ještě spíše pro příčiny, v Crusiusově díle obšírně vyložené, transkripcí Crusiusové (str. 152 nn.).

Později nalezeno v Delfech 16 čestných dekretů, složených podobně, jako dekret svědčící Aristonoovi, skladateli glykonského hymnu. Jeden z těchto nápisů týká se Kleochara, syna Binova, Atheňana, básníka jakéhosi prosodia, paianu a hymnu, kteréž mají hoši o theoxeniích každoročně zpívati. I tento čestný dekret patří k troskám pokladnice athenské, v níž nalezeny hymny, a rázem písma shoduje se s nimi. Jest tedy možno, že náležel k troskám některých ze zachovaných hymnů, a že skladatelem jich jest právě onen Kleochares. Hymnus glykonský byl by pak Kleocharovo prosodion, velká píseň kretická vlastní hymnus, druhá píseň kretická paian. Úředníci, za nichž dekret ten Kleocharovi byl vydán, se v něm sice jmennují, ale nelze dobu jich úřadování a tedy také dobu vzniku těchto hymnů přesně stanoviti. Datování je možné jen z hymnů samých, jak již výše bylo vyloženo.

Domněnku tuto pronesl Couve (Bulletin de corr. Hell. 18, 1894, str. 70 nn.), šíře ji rozvedl a odůvodnil Crusius (str. 131 nn.). Domněnka ta, jakkoli ji nelze pokládati za zcela přesvědčivé dokázанou, jest zajisté velmi pozoruhodna; arci dle dopisu Reinachova ke Crusiusovi (v. jeho doplňky a opravy ke str. 131 nn.) prý se hypothesa Couveova, jak se zdá, neosvědčí. Třeba tu vyčkat bližších zpráv. Vydavatelé nového hudebního nálezu delfského v Bulletin de corr. Hell. 18, str. 345 (v. Berl. phil. Woch. 1895, str. 1339) domněnku Couveovu o Kleocharovi rozhodně zamítají.*)

Dle zprávy Janovy v Berl. phil. Woch. 1895, str. 1339 („Ein neuer musikalischer Fund aus dem alten Griechenland“) nalezen byl, jak již několikrát připomenuto, opět hymnus nový a uveřejněn v Bulletin de correspondance Hellénique 18, str. 345. Časopis ten jest mi nepřístupný, a zpráva Janova přiliš stručná. Snad budeme moci o tomto novém nálezu referovati později.

*) Delfských nálezů týká se též spisek Bassermannův Griechische Musik und die Apollohymne von Delphi, Mannheim 1894, dle recensí pouze populárně vědecký.

K Platonovu Theaitetu p. 191 C—E.

Podává Frant. Krejčí.

Platon dokazuje v Theaitetu, že vědění (*ἐπιστήμη*) jest něco jiného než vnímání smyslové (*αἰσθησις*) a než *ἀληθῆς δόξα*. Při té příležitosti zkoumá, co jest to *τὸ ψευδῆ δοξάζειν*, a dochází výsledku, že omyl vzniká nepřesným vnímáním a nejasným představováním. Má-li vzniknouti omyl, musím předmět znáti, na př. osobu nějakou. Když ji podruhé vidím, nepoznám ji někdy a mohu splést s osobou jinou. Co neznám, to nemůže být přičinou omylu.

Přičinu toho nejasného představování udává Platon p. 191 C takto. V duši máme jakýsi voskový podklad (matici) — *κήριον ἔχματεῖον*, jenž schopen jest přijímati otisky a jenž u jednoho jest menší, u druhého větší, u jednoho čistší (*καθαρωτέρον κηροῦ*), u druhého nečistší a tvrdší, u jednoho vlhčí a u jiných konečně takový, jaký má být. Jest to jakoby (*φῶμεν εἶναι*) dar matky Mus Mnemosyny. Do něho vtiskujeme (*ἀπότυποῦσθαι*) vše, co si chceme pamatovati z toho, co vidíme a slyšíme nebo myslíme, podkládajice jej vjemům a myšlenkám (*ὑπέχοτες αὐτὸ ταῖς αἰσθήσεσι καὶ ἐννοίαις*). Co se vtiskne, to si pamatujieme a víme to, dokud trvá otisk (*εἴδωλον*, jinde *μνημεῖον*, *σημεῖον*, *τύπος*, *ἴγρος*, *ἀποτύπωμα*). Dle p. 194 C—195 A otisky tyto jsou různé jakosti, podle povahy onoho podkladu. Je-li podklad dosti prostranný, jemný a podajný, jsou otisky věrné (*καθαρὰ καὶ ικανῶς τοῦ βάθος ἔχοντα*) a trvalé (*πολυχρόνια*); čehož následek jest nejprve chápavost, pak dobrá pamět. Nemá-li podklad těchto vlastností, jsou otisky nejasné, mdlé, nezřetelné a nestálé; následkem toho spojování jejich s dojmy přítomními jest nepřesné a přičinou omylu.

Jak patrno, jest líčení toto obrazné, a výklad nepůsobí žádných obtíží, předpokládáme-li anebo máme-li předpokládati, že tu Platon chtěl pouze názorně naznačiti nějaké faktum duševního dění, jak toho k svému výkladu o vzniku omylů potřeboval. Jisto jest, že obrazy smyslových dojmů (vybavené vjemy, představy dle moderní terminologie) pozbývají dle okolnosti na své věrnosti a zřetelnosti, což ani my jinak naznačiti nedovedeme než obrazně. Pak ovšem *κήριον ἔχματεῖον* jest pouhý stilistický obrat, nemající jiného významu, než na př. peruti a peří duši ve Faidru nebo městido v Timaiu, a všemu, co o tom se vypravuje, jest rozuměti jako přirovnání. Ale pak nesměli bychom odtud činiti závěry o tom, jak Platon soudil o vzájemnosti duše a těla, leč v tom smyslu, jako ve Filebu p. 34 A, kdež *μνήμη* definuje se jakožto *σωτηρία αἰσθήσεως* beze vztahu k základním pojmul nauky o duši.

Tento výklad jest také nejobyčejnější. Aspoň bývá tohoto místa v ličení nauky Platonovy o duši nedbáno; ani Simson se ho nedotýká (Der Begriff der Seele bei Plato, Lipsko 1889).

Lze si však mysliti také výklad jiný. Platon v dialogu přitomném polemisuje s filosofy předchozími, nepřímo s Eleaty, přímo s Protagorou a Herakleitem, hlavně maje na mysli nauky v řecké filosofii běžné, pokud s jeho vlastními zásadami o podstatě vědění, jež vyplývá ovšem z podstaty duše, jsou ve sporu. Poněvadž pak filosofové tito, aby pochopili vnímání smyslové, s nímž stotožňují poznání, předpokládají, že děje se spůsobem hmotným, prostřednictvím jakýchsi *εἰδωλα* z předmětu vycházejících, které, v duši nějak se ukládajíce, hmotnou stopu zůstavují: jest na snadě domnivati se, že Platon ne své, ale jejich mínění uvádí, aby jemnou ironii je odmítnul, jako to i jinde činívá.

Že uvádí mínění cizí, tomu by mohlo nasvědčovati *φαστὶ* ve větě p. 194 C: *ταῦτα τοίνυν φαστὶ ἐρθέντε γίγνεσθαι*. A skutečně pojmenová k tomu Wohlrab^{*)}: *Plato nounumquam aequalium nescimus quorum respicit opiniones, uváděje místa obdobná p. 197 A, 201 C, 201 D, 208 D.* Že pak v ironickém smyslu bráti jest všechny ty obrazné výrazy, od samého *κῆρυκος ἐξμαγεῖον* počínajic, pro to mohlo by svědčiti, že dovolává se autority Homerovy, i spůsob, jakým se jí dovolává. Známo jest příliš dobře, že Platon na básniky mnoho nedal a že zvláště Homera, kdekolи přiležitost se naskytne, zlehčuje, snad proto, že vliv představ homerských ve všech oborech byl tak veliký, že mocí předsudku stavěl se na odpor lepšímu poznání a rozšíření názorů filosofických. Kterak by tedy mohl vážně dovolávati se jeho svědectví? Nazývá-li jej zde *ὁ πάντα σοφὸς ποιητής*, nejsme v pochybnosti, že je to úsměšek; neboť to, co Platon v mezích obrazu zde užitého poklädá za špatné, za příčinu nejasného představování, to Homeros chválí! To poznal již scholiasta, jenž pojmenovává: *τὸ δὲ πάντα σοφὸς εἰωθνία τὸν Σωκράτεος εἰσωρεία. τὸ γὰρ λάσιον καὶ τραχὺν οὐκ ἔστιν ἐπαινετόν, ὃστε σκώπτει τὸν ἐπαινέσαντα Οὐρηον*. Rovněž zdá se tomu nasvědčovati hřička slovní s *κέαρ* a *κηρός*. Onen podklad, onen *κηρός* jest prý to, co Homer *αἰρετόμενος τὴν τοῦ κηροῦ δμοιότητα* nazývá *κέαρ*. V srdeci tedy by zůstávaly ony stopy. Proč to však Platon neřekl hned z počátku? Vždyť by to souviselo zcela dobře s jeho představou o dvou částech duše (nesmrtné a smrtné, která zase má dvě části)? A potom, což jest ještě nápadnější, proč neuvedl skutečně homerský výraz *κῆρ*, který ještě určitěji souvisí s *κηρός*?**)

^{*)} Platonis Theaetetus. Recognovit, prolegomenis et commentariis instruxit Martinus Wohlrab. Lipsiae MDCCCLXIX.

^{**) Heindorf pojmenovává: Cur Homericum *κῆρ* hoc loco in *κέαρ* mutarit Plato, non assequor, praesertim cum illud ad vocem *κηρόν* proprius accederet.}

Myslím, že právě touto hledaností výrazu ironisuje, tak jako my pathetickým zvýšením hlasu anebo zdánlivě vážným pronášením nějaké libůstky stylistické máme v obyčejí ironický smysl slov svých naznačovati.

Že tedy zmínka o Homerovi jest ironická, pokládáme za jisté. A pak by také nebylo nemožno celé místo pochopovati jako ironické odmítnutí minění materialistického, jež rozmlovajícím osobám Theodorovi a Theaitetovi jistě známo bylo. Pak by ovšem zrovna, jako ve výkladě výše uvedeném, nemohlo nic se souditi z tohoto místa o Platonových vlastních názorech o poměru duše k tělu.

Naproti tomu Volkmann (Psychologie I³, 404) soudí, že místo toto podává skutečný názor Platonův o *μνήμη*, že totiž po každém vjemu zůstává v duši hmotná stopa, kterou do srdce umisťuje. Ironii prý vylučuje těsná souvislost místa toho s výkladem o vzniku omylu; potom prý souhlasí úplně s tím, co o vnitřním smyslovém řečeno ve Filebu p. 34, a konečně prý Aristoteles de an. II, 12 § 1 a dle mem. 1 místo toto skoro doslovně uvádí. Tyto důvody nejsou úplně přesvědčivé. Co se prvního týče, je dosti případů, že Platon ve vážném hovoru si zažertuje, užívá drastických příkladů a dobráraje si, abychom tak řekli, svoje soupeře, zvláště, kde je zbraněmi jejich vlastními potírá. Mimo to nelze zmínku o Homerovi nikterak pokládati za vážný důkaz toho, co má jím býti dosvědčeno, jak výše vzpomenuto. Shoda s Filebem jest vlastně jen negativní. Tam definuje se *μνήμη* jakžto *σωτηρία τῆς αἰσθήσεως*, a tomu ovšem *κινητὸς ἐμπαγέος* neodporuje. Rovněž neodporuje to základnímu názoru o duši, dle něhož se ve Filebu a ještě obšírněji v Timaiu vykládá vznik *αἰσθήσεως*. Vjem vzniká tehdá, když vnější popud tělo přivede v pohyb, který se přenáší až na duši prostřednictvím pohyblivých částí těla, jmenovitě krve. Není-li vzruch v těle spůsobený dosti mocný, nezasáhne duši a zaniká v těle.* Avšak v tom jest jistě nesrovnalost, že Platon by *κινός* stotožňoval s *κινῷ* a že by nepřipomněl výslovně, že stopy ony v srdeci zůstávají, když v Timaiu p. 71 A—72 D zcela zřejmě mluví o stopách, které zůstávají v játrách, sídle to věsteckých snů a tuchy. Vždyť praví, že i po smrti stopy ony znamenati lze, jen že jsou nezřetelné, tak že z nich nelze nic souditi. Proto zavrhuje věštení z vnitřnosti zvířat. Proč by se utíkal tedy k obraznému výrazu v případě zcela analogickém? To musí mít příčinu jinou. Co se konečně citátu Aristotelova týče, jest sice důkazem jaksi filologickým, že Theaitetos je dialog platonský, ne však, že by místo to mělo se bráti doslovně. Aristoteles cituje zajisté z Platona i to, co není

*) Srv. Simson na u. m., str. 116 a násł.

Platonovo mínění, zvláště když se to shoduje s jeho vlastním názorem, jako zde.*)

Vůči těmto třem možným výkladům doběřeme se pravého poněti tohoto místa, aplikujeme-li na ně to, co jsme v těchto Listech pověděli o mytru platonském.**) Tam hleděli jsme ukázati, že to, co Platon podává ve formě mytru, jsou hypotheses, které mají naznačovati, jak bychom si něco představiti měli, o čem na určito tvrditi můžeme, že jest, avšak nikoli, jaké jest anebo jak se děje. Ta okolnost, že něco jest, vyplývá důsledně z hlavních zásad systému a tvoří nepopíratelné jádro mytru; to pak, jak bychom si to asi mohli představiti, jest domněnka na rozdíl od poznatku pravdivého, logu, oděná v μύθον σχῆμα.

Místo v Theaitetu, jež vykládáme, jeví vskutku obraty, jichž Platon užívá k mythickému obalu svých domněnek. Úvod θές δή μοι λόγον ἔνεκα ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐρὸν κίριτον ἐκμαχεῖσθαι upomíná na obdobné obraty psychologického mytru ve Faidru. Neschází tu mythická osoba; neboť tento podklad jest darem Mnemosyny, matky Mus, což by byla jinak zcela zbytečná poznámka. Konečně můžeme ono φασίν v p. 194 C, jež Wohlrab vztahuje na jiné filosofy, pochopovati jako obraty, jimiž se uvádějí mythy v Gorgiovi jakožto mythy.***) Znamená to asi: povídá se, prý.

Nebudeme tedy místo toto pokládati za pouhé přirovnání, jako je ve Filebu p. 39 A †), kdež o tom nemůže býti pochyby, ale nebudeme je také bráti doslovně, ani že by znamenalo mínění jiných, jež Platon odmítá, ani že by to byl λόγος ve smyslu platonském. Nýbrž bude tu obsazeno nějaké faktum, o jehož podrobnostech pronáší se pouhá domněnka. Za takové pokládáme mínění, že po vjemu zůstává v duši nějaká stopa, která se dle individuality mění; neboť toto souvisí s pochodem myšlenkovým rozmluvy a vyplývá z Platonovy představy o duši a jejím poměru k tělu. K důkazu o vzniku omylů nepotřebuje Platon více než právě možnost, aby pamět selhala, a to souvisí s jeho míněním, že αἰσθησις není pravého vědění pramenem, jako tvrdil na př. Herakleitos a Protagoras (πάντων μέτρον ἀνθρωπος). Poněvadž duše jest vězněna tělem a skrže ně může býti v pohyb uvedena, tedy jest v tom případě tělo súčastněno; avšak co se v něm

*) Na př. cituje ze Symposia z řeči Aristofanovy Pol. II 4, 162 b 11.

**) Listy fil. XVIII 1891, str. 161.

***) Gorgias p. 523 A, Faidon p. 107 D.

†) Filebos p. 39 A: Ή μνήμη ταῖς αἰσθήσεσι ξυμπίπτουσα εἰς ταῦτα, πάκεινα ὅπερι ταῦτά ἔστι τὰ παθήματα, φαίνονται μοι σχέδον οἷον γράφειν ἡμῶν ἐν ταῖς ψυχαῖς τότε λόγους· καὶ ὅταν μὲν ἀληθῆ γράψῃ τοῦτο τὸ πάθημα, δόξα τε ἀληθῆς καὶ λόγος ἀπ' αὐτοῦ ξυμβαίνουσιν ἀληθεῖς ἐν ἡμῖν γιγνόμενοι· φευδῆ δ' ὅταν ὁ τοιοῦτος παρ' ἡμῖν γραμματεῖς γράψῃ, τάνατια τοῖς ἀληθέσι ἀπέβη.

děje, to nemůžeme s jistotou říci, o tom je možna pouze domněnka.

Nelze tedy za platonský názor pokládati, že po vjemu zůstává hmotná stopa v srdeci (*κέαρ*), jak soudí Volkmann, leč s tím omezením, jaké vyplývá z našeho výkladu, že ta stopa s nad i hmotně se jeví. Zmínka o Homerovi zůstává ovšem ironickou.

Husův traktát „O sedmi smrtečných hřiešech“.

Podává Karel Novák.

K. J. Erben ve svém vydání M. J. Husi Sebraných spisů českých otiskl traktát „O sedmi smrtečných hřiešech“ z Postilly Norimberské, tištěné 1563, k níž jest s jinými ještě kusy Husovými přidán. A k tomu poznamenal (III. 340): „Neznáme žádného rukopisu, v němž by se ten traktát byl zachoval; a protož musili jsme jej přjmouti z vydání tohoto.“

Nám však nyní popráno již rukopis takový seznatí. Shledali jsme totiž, že „O sedmi smrtečných*) hřiešech kapitula“ v rukopise chovaném nyní v Českém Museu pode jménem „Zrcadlo člověčieho spasenie“ podle nápisu prvního kusu, jejž obsahuje, je týž traktát, který byl tištěn v Postille Norimberské.

Rukopis ten byl popsán v Časopise Českého Musea 1884 str. 22 a násl. od Jos. Truhláře, který tu podal zároveň důkladný rozbor literarně historický ve článku „Polozapomenutý rukopis“. Prof. Gebauer piše, že *pochází z doby nedávné před r. 1418* (L. fil. 1887, 363 sub voce Kruml.) a že jest *opus* (L. fil. 1892, 461).

Ukázalo se již, že obsahuje tento kodex některé kusy tytéž, jako v Ráji duše, v Životě Kristově, v Modl. a Leg. stč., v Passionale, v starších zbytcích „Zrcadla člověčieho spasenie“ a ve Štítném („Smrt mládence bujného“ opakuje se trochu kratčeji v „Orloji věčné múdrosti“, který se začíná na str. 351*), — jiné pak kusy posud neznámé odjinud.

Mezi tyto klade Jos. Truhlář (l. c. 31) traktát nadepsaný „*Kterak má člověk znamenati své hřiechy*“, jenž má podle předmluvy deset kapitol. Šestá kapitola jest „O sedmi

*) -y- ve slab. smryt- je průvodné a znělo (Gb. Hist. ml. I. 290).

smryte dných hřiešech“ (kap. 8. „O osmeru blahoslavenství“ a kap. 10. „O desateru božiem přikázani“ v textu scházejí).

J. Truhlář pojmenovává: „Také tento traktát, *odjinud v literatuře naší posud neznámý*, přehlédl p. A. J. Beck“ (ČÚMus 1843).

My jsme tedy nalezli, že kap. 6. tohoto obširnějšího traktátu je totožná s traktátem „O sedmi smrte dných hřiešech téhož mistra Jana Husi, mučedníka božího“ v Post. Nor. 1563, otištěným u Erbena.

Toto připsání výslovné, pak okolnost, že to bylo thema Husovi oblíbené, an sepsal i latinské traktátky „De tribus hostibus hominis et septem peccatis mortalibus“ (v prvním Norimberském vydání latinských spisů Husových z roku 1558, kdež má $1\frac{1}{2}$ strany a neshoduje se s českým traktátem „O sedmi smrt. hř.“) a „De septem peccatis mortalibus“ (v druhém Norimb. vydání lat. spisů Husových z r. 1715, kterýžto podle Erbena 3, 340 jest jen krátký a velmi chatrný výtah z českého traktátu našeho) jest nám svědectvím, že traktát v rkp. „Zrcadlo člověčieho spasenie“ jest Husův, ač tam výslovného svědectví takového není. Snad právě, bylo-li vůbec, bylo příčinou, že se poslední kapitola celého traktátu, jehož náš objevil se býti jen částí, z rukopisné předlohy vymýtila, jak to při jméně a spisech Husových nejednou dosvědčeno. Kap. 10. „O desateru božím přikázani“ je také oblíbené thema Husovo; i jest možna domněnka, i když celý traktát „Kterak má člověk znamenati své hřiechy“ nebyl prací Husovou, nýbrž teprve sloučením snad písářovým, že kap. 6. a 10. byly od Husa.

O šesté tvrdíme to najisto pro uvedené svědectví po-
siti vní a dále proto, že nic tomu neodporuje. Opis je
z doby nedávné před r. 1418 a my jsme kladli původní sepsání
již v L. fil. 1889 str. 128 a 224 mezi počáteční práce Husovy,
tedy na počátek stol. 15. Pravopis je sice spřežkový, ač
virgule se i tu objevuje, ale je vůbec známo, že písář i po opravách
Husových zachovávali dlouho způsob starý a jsou i jiné
texty Husovy takto přepsány.

Prohlédneme nyní celek, do něhož náš traktátek je větán
jako kapitola šestá.

V úvodu k celému traktátu „Kterak má člověk znamenati
své hřiechy“ (začíná se na str. 231^b mimo první řádek hněd od
hora kolumny) připomíná skladatel především, co jej pohnulo
k takovému sepsání, omlouvá svoje „neumění“ a podává rozvrh.
Položíme jej tu celý:

Tuto si pisse kterak ma czzlowiek znamenati swe hrzziechy.

Nebo mnozi zzadagi | aby sie vnieli zpowiedati dobrz'e Ale
 i ako prawi geden Mist'r | Pohanšky | zleho ſe nemozz
 czzowiek oſtrziczi | kdyzz kto newie ezo geſt zle | Protozz ktozz
 raczzie mohu tuto rzzeczz (sic) | w niezzto iakzz fie nadiegi na
 milem bozie naleznu to | gehozz gim potrzzebie geſt k gich ſpa-
 ſleni | Pakli by ezo neprawie bylo pfano ten ktozz czzte nebo
 czztuce flyſſi raczz odpuftiti me hlupoſti a memu nevmieni a toho
 raczz polepſſiti iakzz geſt geho wuole | Y poide to mluwenie
 tiemto rzzadem Naiprwe o ctnosti bozzke Potom o czztyrzzech
 ctnostech Prahowych Toecizz O prawdie a o rozſafenſtwi | Potom
 o pieti ſmyſlech czzowieczzich Potom o ſſesteru miloſrdenſtwi
 tieleſnem a duchowniem Potom o ſedmi [232^a] darziech ducha
 Swateho Potom o Sedmi ſmrtečných hrzzieſſiech Potom o Sed-
 merze Swatosti czierkwe swate Potom o Osmeru blaſoflawenſtwi
 Potom o dewieti czizich hrzzieſſiech A potom o defateru bozziem
Przzikazani.

Tyto názvy jednotlivých kapitol upomínají na podobné traktáty Štitenské; avšak srovnali jsme oboje a nenalezli jsme v pro-vedení shody pražádné. Kromě toho Štítný říká ctnostem „ſle-
 chetnosti“ maje ten výraz za správnější vystižení latinského
 virtus, ač ctnost nezavrhuje a tu a tam také klade (Vrl. 164);
 v našem traktátě užívá se jenom výrazu ctnost. — Štítný na-
 zývá hřichy smrtelné „úhlavními“: „Jest sedm úhlavných hřie-
 chov — — — a ty hřichy někteří jmennují ſmrtečnými,
 ale já jmennuji je úhlavnými (Vrl. 115). — „Protož neřiekám
 tém sedmi ſmrteční hřieši, ale úhlavní“ (Vrl. 142). A tak je
 také z pravidla jmennuje až na řídké výjimky (Vrl. 228). V našem
 traktátě naproti tomu je vždy jen výraz ſmrteční hřieši,
 jehož užívá také Hus ve svých ſpisech napořád; jen E. 3, 257
 přidáno: „jenž ſlovú hlavní“ a E. 2, 104 „sedm úhlavních hřie-
 chov“. (Na tomto posledním místě uvádí je Hus v pořádku jiném,
 než je v přítomném traktátu.)

Některé kapitoly podávají toliko výčet věcí nadepsaných,
 a to dilem holý, dilem jen málo rozšířený; jsou pak tyto: o čty-
 řech ctnostech prahových, o čtyřech hřiešech, jenž volají k bohu
 milému (toto v předmluvě se ani nepřipomíná), o ſſesteru milo-
 ſrdenſtví božiem, o ſſesteru miloſrdenſtví duchovniem, o ſesti
 hřiešech v Ducha svatého, o ſedmi dařiech Ducha svatého.

Obširněji provedeny jsou mimo nás traktát o ſedmi ſmrt.
 hřiſtích toliko tři kusy: o ctnosti božské atd., o ſedmeče ſvá-
 tosti (6 sloupců), o devicti cizích hřiešech (3 sloupce).

V předmluvě ſliboval ſkladatel, že bude mluvit v kapitole
 první také o pravdě a o rozſafenſtví, ale nepodává se pak
 o tom nic, nýbrž pojednává o víře (bez nápisu zvláštního a vlastně
 hned za nápisem obecným: „Znamenawa fie Capitula O czzty-
 rzzech ctnostech bozzich“), o naději a o milosti.

Konečně, co se týče vypuštěných kapitol osmé a desáté, podotykáme, že konec kapitoly sedmé je na str. 254^a, kde kolumna ani nedopsána, a hned na kolumně 254^b obrázek a pod ním „O devíti cizích hřeších (sic)“; konec pak této kap. je na str. 255^b a zase ani nedopsán sloupec; na str. 256^a již jest počátek soliloquia sv. Bonaventury: „Počínají sě knihy o čtveru užitečném myšlení.“

Z toho všeho je patrno, že mechanický přepisovač měl předlohu kusou, písář originalu pak bezpochyby kompiloval tu asi 4—5 kusů cizích a jenom ono setkání v širším rámci jest prací jeho vlastní.

Omluva z „neumění“ nepříslušela by Husovi. Sedmou svátost nazývá skladatel „svaté žehnání olejě svatého“, Hus však (E. 3, 257) „poslednie svaté olejovanie“. Ve výčtu darů Ducha sv. je také rozdíl v posledních dvou: tu se uvádí „(duch) milosti“ a „duch strachu božieho“, u Husa pak vždy za to: „dobrota a bázeň“ (E. 3, 10, 22, 257).

Stupnice křesťanské lásky podána je v kapitole „o milosti“ shodně s Husem (E. 3, 26, 162), ale to je již podle sv. Augustina.

Na několika místech jsou příležitostné výtky jednotlivým stavům, jako bývá u Husa, ač ještě mírné. Tak při poučení, že máme milovati tělo bližního svého nad své zboží, v připomenuté právě kapitole dokládá skladatel: „Toho bohatce velmi málo thají, neb viduce mniché pro hlad mrúce a někdy umierajice, však jich nic neželejí“ (234^b).

V kap. „O sedměře svátosti kostelní“ (251^b) je výčet svátostí a při každé hned se poznamenává, kdo „protie tei hrzziessie“. Třetí svátost jest „přijímání těla božieho a krve božie. Proti té svátosti hřešie . . . kdo těla božieho na oltáři nectie . . . A najvice to pohřiechu ženy činie, že v tu dobu jeden s druhým musí způsobiti, co sě jest snad do těhotne dálo.“

V kap. O cizích hřeších se píše: „Osmý hřiech jest, ktož moha co zlého staviti i nechá. A zvlášče Preláti, ješto oni vidie a slyšie mnohé nepodobné věci a nechtie pro bázeň nebo pro přezeň toho staviti, kdyžto by neměli sě jiného báti, jediné boha samého. A mají sobě poddané neb své poddancé dobrouti i treskáním a někdy i kázáním vésti k milému bohu. Neb z nich ze všech den súdný mají počet učiniti. A také všichni hospodáři i hospodyně každý svůj čeleď mají opatrovati“ atd.

Rady udílené v rozjímání „o vře“ upomínají na konec traktátu o sedmi smrt. hřeších. Má každý věřiti pevně, nepoddávat se pokušení. „Protož v tom pokušení člověk jsa nemá o něm mysliti, neb čím by vice myslil, tiem by vice zbulil“ . . . Radí se, „běžeti na zpověď“ a přiznat se s pochybností. „Též také

když na koho padne pokušenie, že někdy bude měvat nečisté myšlenie o milém bozě neb o jeho matečě neb o svatých, tiem obyčejem má to přemoci jako o víeře“, t. nemá o tom více mysliti. Končí se slovy: „Toho nám ráč dopomáhati Otec i Syn i Duch svatý, vše jeden hospodin Amen“; podobný obrat je v předposlední strofě písni „Navštěv nás“.

Přirovnání, upomínající na podobné obrazy u Husa, čte se v kap. „o naději“: „Naděje pravá pochází od milosti a od dobrých skutků. Proti tomu hřešie... kdož zufají, kdyžto všichni hřeši všeho světa jsú proti milosti boží jako jedinká kruopě proti moři.“ Tyto nepatrné shody mohou ovšem pocházet od komplikatora.

Takto ani po úvaze o celém traktátu nic neodporuje našemu výkladu, že kapitola šestá „O sedmi smrtečných hřešiech“^{*)} je traktátec Husův.

Tomuto tvrzení neodporuje konečně ani jazyk a způsob složení (disposice, uvádění dokladů, obrazy a jich výklad, užívání jednoduchých tvarů minulých jenom ve vypravování povzneseném a jiné).

Psané towiez 243^b a towies 244^a (a i jinde často) jest u Husa oblíbeno (E. 1, 15; E. 2, 1; E. 3, 161, 162, 165, 213, 220 atd. velmi často).

Jednou vyskytá se v Hř. tvar já povědě (= poviem): Pakli chceš tobě prawi.... A snad pomyslíš k tomu ya powiedie 240^a (E. 3, 178 „k tomu odpovědí jistí svědkové“, tedy kontext změněný na parallelním místě z Post. Norimberské). U Husa máme jenom jeden doklad podobný: „já nevědě E. 3, 276 (podle kontextu je pravděpodobnější, že se rovná neviem a nikoli „nevěděl jsem“, ale bezpečný tento doklad není). Jinde jest -vím, na př. E. 1, 144 Odpoviem. — Ostatně je známo (z L. fil. 1886, 298), že se drží vědě vedle obyčejného viem až do 15. století. (Srov. „Toč povědě“ v písni O pravdě 15.)

Ojediněle vyskytá se také plný výraz asa poně (asa ponie 245^b), pro kterýž u Husa dokladu nemáme, jakož i pro vždychny, které se čte v Hř. dvakráte (wzzdychny 248^a a 250^b) vedle obvyklého jinak wzzdyczky (240^b, 246^a atd.).

Ale výrazyojedinělé jsou i jinde u Husa (srov. spandlivý Hř. 245^a a spanlivý E. 1, 232, spalivý E. 3, 140; trpedlnost Hř. 244^b a 246^a a trpědlivost E. 1, 84 trpědlivý E. 1, 15 vedle trpělivost, trpělivý v Hř. i v HusE.) a také mohla menší proměna státi se od komplikatora, písareb nebo opisovače.

Z toho důvodu ovšem těžko jest dobrati se důkazu positivního po stránce jazykové nebo pravopisné o autorství Husově.

^{*)} Zkracujeme Hř. — Ostatní zkratky jsou jako v článcích dřívějších.

Sám Hus stěžuje si, že „písáři česky neradi píší, pakli píší, ale neprávě“ (E. 3, 152), že „mnozí, mňejice, by lépe rozuměli, což dobré jest psáno, shlazují a zle napisují“ (E. 2, 440); i prosí písářův, aby jinak nepsali, než jakož sám psal (tamže, a podobně E. 1, 363), dává jim připomínky některé o zvláštnostech své mluvy (E. 2, 440) a činí i ústupek nějaký (čeleď) „pro písáře, jenž jsú ještě nepřivykli tak psát, aby nezblúdili“ (E. 1, 359).

Písáři však přes to přese všechno nebyli tak důsledni, jak žádal mistr. Chtěl miti (E. 2, 440) na př.:

1. *nižádný nevie* (nikoliv: žádný nevie); čte se tak v jeho spisích z pravidla (na př. E. 1, 23, 145; E. 2, 91, 237; E. 3, 113, 120, 121, 122, 131, 132, 142 atd.), ale vedle toho také: *ižádný nevie* (E. 3, 142, 192, 254 dvakrát, 295) a *žádný nevie* (E. 3, 275, 277). — V Hř. máme vždy: *ižádný nevie*, ijeden nemóž (241^b, 242^b, 244^a dvakrát).

2. *Musiem* psával Hus (a nikoli: *musím*); ale písáři píší zase *promiscue* obojí: *musiem* (E. 2, 28, 30, 286) i *musím* (E. 2, 32, 149, 165, 271, 407, 412). — V Hř. jest: (lidé) *mussiegi* 240^a a: *mussime* 244^b.

3. *Tělestný* psával Hus (a nikoli *tělesný*); je tak z pravidla, zejména v Postille, ale vedle toho také nalézáme *tělesný* v Pís. Šal. a jinde (E. 3, 145, 168, 170, 171; E. 1, 407). — V Hř.: *tielesnie* 249^a.

4. *Protiv* psával Hus (ne *proti*); ale písáři kladou zase míchaně obě: *protiv* (E. 3, 196, 271; E. 1, 107, 195, 352) vedle *proti* (E. 3, 245; E. 2, 60, 61, 62, 87 a často). [Štítek má také vždy „*protiv*!“] — V Hř. vždy jen *proti*: 248^a, 249^a, 249^b.

5. *Vzjeviti* psal Hus (nikoli *zjeviti*); a tak jest (E. 1, 145, 152, 159, 189, 272; E. 2, 23, 26, 90, 136, 153, 287, 361; E. 3, 193), ale zase vedle *zjeviti* (E. 2, 26, 51, 53, 288 a často; E. 3, 194, 220, 221). — V Hř. máme: *ziewiſſ* 245^b.

6. *Bychme* psal prý Hus (nikoliv *bychom*); ale ve spisích jeho střídají se zase oba tvary *promiscue*, jak jsme již v pojednání o jednoduchých praeteritech (v programu akademického gymnasia 1894 na str. 30 a násl.) zevrubněji poznámenali. — V Hř. čte se: *bychom* 240^b. [V jiné části celého traktátu: *bychmy* 234^b.]

7. Konečně připomíná Hus, že klade genitiv při slovesích složených s předložkou *po-*, na př.: *popad ho* (kdežto jiní prý kladou akkusativ, na př.: *popad jej*); ale to pravidlo není obecné (t. při slovesích všech) ani v staré češtině vůbec, a tudy ani u Husa, který ho také sám obecně nevytýká, nýbrž jenom řečeným příkladem na ně upozorňuje; ovšem doklady pro vazbu

starší jsou v jeho spisích velmi hojně: že by jim te křivdy pomohl Post. 95^b pomrští takých lotryň... pomrštil židovstva E. 1, 303 súdu... pochvalovali E. 3, 124 Toho pójčiem E. 1, 172 mnozí pobehají těch trpení, kteréž (sic) na ně ból vzkládá E. 3, 148 toho přikázanie počekáme E. 1, 170 biskup zmešká toho popraviti E. 1, 103 postiehugi ho (Krista) tam Post. 43^b (člověk) jiných postrká Post. 164^a v propast gich potiskuge Post. 84^b (oni) sú toho potwrdili Post. 28^b cožkolivěk ho (člověka) potyka Post. 169^b Kristus powyšuje wdiecznych pohanow Post. 23^a Čeledi své pozdravte i jiných věrných přátelov E. 3, 290 an (anděl) pozdrawuje pannu Marie Post. 109^b.

Ale také příklady, kde položen a k k. m. gen., nejsou řídké: osídlo, kteréž oni sú jemu polekli Post. 166^a kde by je (mrtvé) pohrabali Post. 8^a czo by polřiel Post. 128^a pochopím owoce gegie Šal. 133^b pominuch je (strážné) Šal. 55^b popsali jeho život E. 1, 71 a p. Post. 87^b pospi sě Post. 52^a aby (hřešníci) sil nabyla, kteréž sú... potratili Post. 134^b A když powzdwíže oči Ježíš Post. 50^b.

V Hř. nalézáme zase podobné střídání: Gen. že ne všichni tohoto světa potupie 241^b (oni) je tupie aneb gich posudie 241^b (Mistr) popadl bieše svého mladšieho 243^b. — A k k. (člověk) všechny skutky potupí 241^b když tě tesknost popadne 245^b zdali jest (člověk) na koho pořekl... zlý skutek 241^a.

Pokud Hus skládaje traktát „O sedmi smrtečných hřešiech“ užil nějakého pramene staršího, nemohli jsme na ten čas vyšetřiti; je to otázka velmi obtížná a namítá se i při spisích jeho ostatních rovnou měrou.

Poněvadž rukopis „Zrcadlo člověčieho spasenie“ je z doby auktorovi blízké, po stránce jazykové a i jinak daleko zachovalejší nežli text Erbenův, v němž mnoho setřeno a tu a tam pozměněno, a poněvadž také svým pravopisem je pozoruhodný, podáváme tuto rukopisný original jmenovaného traktátu.

[239^b] *O Sedmi Smrytedlnych hrzziesſiech Capitula.¹⁾*

Sedm Smrtečných hrzziechow gest | Jakozto | Pycha | Hniew. | Lakomstwie | lakota Zawist. | Smilstwo | a Lenost | na bozzie fluzzbie | Prwy gest hrzziech Pycha | ta gest korzzen | y poczzatek | y Cralowna | wszech brzziechow | Z tee wychodi nepoſlussenstwie | Sweliczzenie | Smielost | Pokrytſtwo | Swar | a Prazdna chwala | Tu mozz kazzdy czzlowiek poznati | mali na sobie czo pychy | tiemto czzinem | Zdali kdy ſrdczem | nebo | vſty | neb ſkutkem | nad gine ſe powyſſowaſ | Aneb pro mocz gizzto ma | Aneb pro ſbozzie | Neb pro krasu | Neb pro vrozenie | Neb pro mudrost | Neb pro chwalu lidſku | Proto gez geho wiecze |

¹⁾ Psáno červeně.

nezzli gineho chwale | Neb cztie | Neb [240^a] sie snad chwali | z dobrych skutkow | Jakozzto | Puostem | Almuzznu | neb modlitbu | A od toho hleda chwaly swietske | Aneb to gessto | zle a naihorſie gesl | Zze snad chwali zlymi czzini | Ach pohrziechu kterak gesl tiech mnoho | gessto sie postie. | a almuzznu czzinie | modlitby piegi | A pak skrze pychu sweho rucha | aneb skrzie²⁾ pyſſnu postawu sweho tiela | fwe wſſeczkno dobre ztratie | Nebo prawi Swaty Ciprianus³⁾. | ktozz sie w Sfarlat | neb w drahe rucho oblaczcie | neb w drahe Camenie | v bozzie sie rucho obleczi nemohu | Ale die snad niekto | nemyslím skrze to nicz zleho | Ten flyſſ | zze mecz⁴⁾ nicz zleho nemysli | ale czzlowiek hniewiwy | genzz mecz⁴⁾ nefe | ten zle myſli | Tezz y ty | acz | zleho nicz nemysliſſ | ale diabel | gessto tie k tomu wede | ten zle myſli | Pakli dieſſ | Nezzadam zzadnego hrzziechn | Tobie Prawy | Aczz ty nezzadafs | ale gini snad zzadagi tebe | pro two prziprawenie pyſſne | a skrz'e⁵⁾ to hrzzeſſis ſmrteſſnie | Zname-naizz | neb iako gied | kdyzz by przed lidmi polozzil | geho okusſieſſe | vmrzzieti muſſ'egi | A snad pomyſliſſ a rzzka | Neczzinim toho pro pychu. | k tomu ya powiedie | komu gesl lepe wierzziti | Twemuli iazyku | gessto rziedko prawi prawdu. | czzili gifym ſwiedkom | Nebo otewrzzene prſy twe. | odkryta ſſig'e twa | wzwedenie hlawy twe. | zmazanym liczem | zawiylom obliczzeſſem | Opananie zlattem przieliffne | Srdeč'e wzdwizzen'e | Y take v trzz'ewi dluhe nosi a Nade wſſeczko | nestydatiei twogi oczzi | [240^b] ty to ſwiedczſie | zze ne pro buoh | ale pro pychu to czzinifs | Jakozzto o tiech prawi ſam h oſpodin | Nebude przebywati vproſtrzed domu meho | ktozz czzini pychu | ktozz pak checze przz'emoci tento hrziech | gesl gemu potrzz'ebie troge wieczi | Prwe gesl | aby czzlowiek wzzdyczky pomnield | na fwoy prziebytek | Nebo prawi Swaty Bernhardt. | Myſſlenie gehozzto czzlowiek nema | modlitwa gemu na boze obdrzzi | Tyzz Swaty opiete prawi na ginem mieſtie | Tu dusſiczzku buoh miluge | kterazz sie bez prziestanie opatruge | a wſſt'echny fwe biedy ſudi | Opiete tyzz Swaty prawi | Budelſſli wſſeczka tagemſtwie wiedeti | nepoznaffli ſebe ſam | budeſſ podoben domowi | genzz gesl bez zakladu. | Druhe gesl | aby tomu ktozz tie trefkce | z toho | by gemu weſſely obliczzeſſey vkazal | Ale tomu | ktozz tobie pochlebuge | tiem ſmut sie | A tak od mnohych nebudeſſ tresktaſſ | ani ktery m pochlebowanim budeſſ obluzen | Neb kazzdy czzlowiek tomu nerad prawi | ktozz nerad flyſſi | Jakozz prawi Swaty Jeronym | Trzzetie aby zrczadlo Swateho pisma | vſtawiczznie przed ſwu myſli polozil | Nebo prawi Swaty Rzzehorzz |

²⁾ Připsáno po straně jako oprava.

³⁾ Citáty jsou z pravidla červeně podtrhány.

⁴⁾ Rasura.

⁵⁾ i červeně nadepsáno; tak i dále.

Swate pismo ; neb swate kazanie | to gest polozzeno iako zrcadlo |
pred nassi myсли | aby zdali by ezo na nas sferzzedneho bylo |
abychom to swym skruszenim | y nabozzenstwim | s sebe smyli |.

[241^a] *Capitula. o Zawisti.* Druhy hrziech | ten flowe
Zawist | A to gest pr⁶⁾wa dezi | gessto sie narozuge z pychy | Neb
kdyzz czzlowiek gest Pyffny | necheze yzzadneho mieti rowni^e
sobie | Ale gestli kto geho wyssi | na niekterem dobrem skutku |
aneb na niektere milosti | zawidi gemu | Z te zawisti wychodi ne-
nawist | wrtranie | posuzowanie | radost | va nieczzem zlem | a tru-
chlost | na nieczzem dobrem | Y mozz czzlowiek poznati hrzz'effili
skrze zawist | A to tiemto czzinem | Mielly gest radost kdyzto sie
nieczo zleho komu dalo | Neb smutilly sie gest kdy tiem | kdyzto
sie komu czo dobreho dalo | Anebo | Zdali gest kdy vtrhl | swemu
blizzniemu zewnie | neb taynie | Neb zdali gest na koho porzzekl
nawisti (sic) | zly skutek bez winy | neb zzaloval na koho ffaleff-
nie | Tento brzziech gest iako mol | Neb iako mol | rucho lepcze. |
tezz tento hrzziech wsieczky (sic) dobre skutky | z [241^b] lepcze |
Tohoto hrzziechu | nemozz yzzadny lepe przzemoczi | nezz kdyz
flossz'e (sic) czzest | y duostogenstwie | y wssechny skutky | tohoto
swieta potupie (sic) | Neb kdyzz nicz nebude hledati toho | czozz
gest swieta tohoto | Aczz koho w tom vzrzi | nicz gemu toho zzel
nenie | neb sobie toho nezzada | Ale zze ne wfficzkni | tohoto
swieta potupie | Proto | wffeliky czzlowiek nema zzadati swemu
blizzniemu nicz zleho | Ale czozzkoliwiek mozz v boze komu czo
dobreho rzzeczi | neb skutkem pomoczi | take aczz niekomu wdiek
nenie | ma to vczziniti | Ale niekdy gedenomu | bude mrz'eti druhy |
ten | czzim geho wiecze mrzi | tiem wiecze przzes swu mysl | neb
przes swu wnuoli | ma na nieho hledati | a geho milowati | roz-
pominage fie | zze gest on stworzenie | a k tomu gesccze wiecze |
czozz mozze naileppfieho ma gemu vczziniti | Ale niekterzzi fami-
sie w sobie hrzziechuow chowagi | ale widucze gine | ani zle
mluwie | zle czzinie neb ge tupie | aneb gich posudie | a tak
welmi tiezzece hrzz'effie | Neb nema geden druheho potupiti | Neb
kto gest dnes | zly | zaitra mozz byti dobry | Ani geden druheho
ma fuditi | ktozz (sic) on gemu nenie poruczzen | Neb prawi
Swaty Pawel | Ty kto gſi genzz fudis sluhu czizieho | genzz
swemu Panu stogi | neb padne | Neb ten ktozz druheho w czzem
fudi | aneb w temzz | aneb w horffiem | w skuorzz'e bude po-
paden | aneb od ginyh fuzen bude | A protozz prawi Swaty
Bernhardt Widielly si koho an zle czzini | rczi | do- [242^a]
brym to fnad vmyflem czzini | Pakli mozzefs (sic) geho vmyf
fam omluwiti | ale rczi | Snad nemozz bez toho byti | Pakli toho
nenie | zze mohl by dobrzz'e byti bez toho | ale rczi | Pokussenie
tiezzke nan padlo | a czo bych ia vczziniil | by to pokussenie na

⁶⁾ a vyškrabáno.

mie padlo | Ale pohrzziechu mnozi tohoto czzasu (sic) | genzz
czicie nedostaky (sic) dobrze widie | ale fami febe w fwych wi-
detti nechtie | O nichzz prawi Swaty Bernhard | Mnozi
mnohe widie | ale fami febe newidie | Na ty sam hofpodin
mluwi w Swatem czzteni a rzzka | Pokrytczze | wywrz
prwe tram z oka tweho | Potom wywrz drafstu z oka bratra
tweho |.

*Capitula. o. hniewu Trzeti hrzziech gest hniew | Z z nie-
hozsto (sic) wychodi Swar | Styfkanie | zloby | wierowanie ne-
podobne | a krziwe przisahanie | Tento hrzziech mozz czzlowiek
na sobie poznati | gestli kto (sic) | zze ma hniew tayny w frdczi |
a gestli to | zze gest dluhy hniew | tehdys gest [242^b] nenawist | a
ten gest przzetiezzky hrzziech. | Ant wypusti swu zlost z vst | skrzes
flowa necztna | a neprawa | tehdys gest swar | a to gest hrzziech
smrtedlny | Neb prawi Swate Czztenie | Z twych vst zprawen
budefs | a z twych flow | ztraczen budefs | Anebo kdyzz kto zlost
swu skutkem naplni | tak zze snad niekoho vrazi na tiele | nebo
na sbozzi | Ten to hrzziech gest ohen | neb iakozz ohen | czechozz
dosahne | vseczkno zziwe | Tezz tento ohen pekelný | towies
hniew | wseczkny dobre skutky sezz | a pozziwe | Neb tento
hrzziech | gest vprziemo proti duchu Swatemu | Protozz | Swaty
Rzzehorzz prawi. | Kdyzz hniew frdcze czzowieczzie naplni. |
duchu Swatemu przziebytek zrussi | Yakozz take prawi geden
Swaty. | Hniewiwy czzlowiek | by tak dobry byl | zze by mrtwe
krziesil. | awslak sie bohu slibiti nemozz | Neb mily buoh |
ygednoho dobreho skutka | od hniewiweho czzlowieka przigieti
nechcze | gelizz sie f neprzitelem (smi⁷) rzi | A to podle czzte-
nie Swateho Matuse | genzz takto prawi. | Kdyzz offie-
ruges dar twoi | przzed oltarzem | a rozpominasse (sic) se | zze
bratr twoi ma nieczo proti tobie | nechai tu daru sweho | a gdi
drzz'ewe | smi⁷)rz sie s bratem twym | a tehdys przigda offierug
obiet swu | Ale snad pomyfliss sobie a rzzka | Toliko mi gest
protiwneho vezzinil. | zze toho nemohu vezziuti | bych mu | czo
dobreho przzal. | O slepoto [243^a] przelissna | y ktereho by
wiecze pykal | by twoy bratr | neb twa Sestra powiedieli tobie
protiwne flowo | a ty sobie pak sam dal nozzowu ranu | Tezz
kdyzz wsseliky blasniwy | twoy gest bratr | Y sestra twa | kdyzz
tobie powie protiwne flowo | anebo nieczo nepodobneho vezzini |
skrzes to ranis duffi swu | A proto gsili dietie kostela Swateho
mas | geho f prawem wiecze pykati | nezzli sam febe | Ale snad
diefs | nemam f nim niczz (sic) zleho vezziniti | Ty flyfs | Aczz
gemu skutkem niec nevczziniis | ale flowem fwym | geho zleho
hledafs | A kdyzz gini o niem zle mluwie | to rad flyssiis | Ale
snad diesfs | Ani flowem | ani skutkem | nezzadam geho zleho⁸) |*

⁷⁾ Rasura.

⁸⁾ Připsáno po straně.

gedine zze s nim nemluwim | Y take bozzieho tiela gemu przigmati nedam | Patrzz | kterake gest to welike blaznowstwo | Zze toho vdu naywietczzieho dotykaſs | tiela bozzieho | a toho gemu neprzegeſſ | towies | swemu blizzniemu | A protozz | kdyzz neodpuſtiſſ z frdez' e fwemu winniku. | take buoh miloſtiwy nikdy neodpuſti twych hrzziechow. | Neb o tom prawi Swate Czste-nie. | kdyzz stanet na modlitbie | odpuſtſte mateli czo proti komu | aby take Oteez waſſ nebesky | odpuſtil wam waſſe winy | Pakli wy neodpuſtſte | ani otec zwaſſ nebesky | odpuſti wam waſſi⁹ch hrzziechow | Hniew ten mozz czzlowiek w fobye vhafiti tiem | gimmzto nynieſli ohen | mozz vhaffen [243^b] byti. | towie¹⁰)z wody przilitim (sic) | drew rozmietanim | a dier zatkanim | Tezz ten ohen pekelni | toczizz hniew | mozz vhaffen byti wodu. | towie¹⁰)z dobru radu. | A protozz hniewiwi | nicz nemagi vczziniti | gelizz sie s dobrym czzlowiekem poradie | Yakozz prawi geden mistr Pohan sky | Seneca. | Czlowieczze poniewadzz sie hniewaſſ | nesluffiet ani zleho czo | ani dobreho czziniti | ani czo mluwiti | Neb w ta (?) dobu | rozum czzlowieczzi gest oslepen | zze newie czo czzini | Neb czozkoliwiek gemu flina k iazyku przineſe | aczz gest krziw | awſſak mu sie zda by byl praw | Protozz mistr katvn ſam o ſobie takto mlwi (sic). | kdyzz gednoho czzaſu | popadl bieſſe ſweho mladſieho. | genzz bieſſe proti niemu zawiñil | Y chtiesſe geho metlu biti | A kdyzzto ruku ſ metlu bieſſe wzdwihl | rozpomanu sie | zze sie hniewa | y ne-rodi geho biti | Tehdy prziffed geho geden przzitel | poczce tazati | czo by chtiel czziniti | Odpowiedie gemu | Zze chtiel ſem toho biti | ale zze sie hniewam | nechti (sic) geho proto biti¹¹) | Ale ty ſam weczie | wezma metlu by geho | Druhe hniew mozz vhaffen byti | dier | zatkanim. | towies | aby ſlow z uſt newy-puſtil | Ne proto iako mnozi czzinie | kdyzz ſebe w ten czzas pomſtitи nemohu | tehdy mlczzie | czzakagicze czzaſu | kdy by ſie lepe mohli pomſtitи Ale proto fluffie w ſobie ſlowa zawrzieti | aby mohl hniew w ſobie vhafiti | Nebo w hniewie | czzim czzlowiek wiecze mluwi | tiem ſe wiecze k hniewu drazzdi | Protozz | Mudry Sſalom un prawi [244^a] kdyzzto ſie nedostane drew | towies ſlow | vhaffen bude ohen | toczizz hniew | Trzzetie mozz vhaffen byti tiem | aby drwa rozmetal. | towies | aby ſwu myſl w gine myſſlenie obratil. | toczizz | iako by toho nikdy nebylo | Neb czzim wiecze ſie kto na hniew rozpomina | tiem ſie wiecze (sic) w hniewu zazzeha | Ale ſnad diesſ | buduli o tom netbati | budu mnieti lide (sic) | bych byl winen | A nerozpominass ſie na to | Zze kdyzz Maria Magdalena ſediela v noh | syna bozzieho | a Marta na ni proto wrtrala | kdyzz on Symon pharizeus | towies | Liczomiernik |

⁹) Rasuron místo: ſſch (sic).

¹⁰) Korrigováno snad z: to wierz.

¹¹) Tato věta psána jest po straně.

na ni zzehraffe | zze noh bozzich dotykasse sie | Take | kdyzz Judafs bozzi proradceze | na ni zzehraffe | pro mast | gizz bieffe wylila na hlau | Syna bozzieho | ale ona wzzdy mlczieffe | a syn bozzi sam za ni odpowiedaffe | Tezz y ty vczin (sic) | Neb mily buoh oteyme weßken zly vmyfl od lidi | a ty lobte swu pokoru | dobry prziklad dafs | Neb prawi Swaty Rzzechorzz | lepe gest protiwenstwie trpieti | nezzli gine dobre skutky czziniti | O piete tyzz Swaty na ginem mieftie prawi. | Lepě gest | by mlczie biezzal od sweho neprzetele | a dal se gemu przzemoczi | nezzli mluwie | geho by przemohl. | towies | sweho neprzetele. | A zagiste nenie yzzadna hanba | s Cramem z gedne czzesse piti | Tezz | kdyzz nafs mily Cral | byl na tomtu swietie | wedle prawdy | towies | rozliczne protiwenstwie trpiel | Protozz take nema yzzadny | od toho [244^b] geho biehati | Neb o prawi Swaty Augustyn | Nechczess byti w tiele. | toczziss s bozzimi zwolenczi. | kdyzz nechczesfs nenawisti trpieti s hlau | towies | s Synem bozzim | A proto | iako by nehniewal sie | byt kto tobie zlattu hrudu dal v bok | aby gi lobie miel | tezz sie nehnieway | kdyzzt czo protiwnego tobie sie stane | Neb wßeli keho protiwenstwie skutek | kdyzz gei strpis mile pro buoh | bude tobie obraczeno (sic) v wieczne sbozzie | Neb gine ciesty do nebeskeho kralowstwie nenic | nezzli smutci | neb protiwenstwie | Protozz prawi Swaty Paweł Skrze mnohe smutky | mussime wnnit do kralowstwie nebeskeho | A sam hospodin w Swatem czzteni radi W swe trpedlnosti | posiedete dusse wafse¹²⁾ A take prawi Mudry Salomon | lepi gest czzlowiek trpieliwy | nezzli czzlowiek welmi filny | Ale snad dies. | Rad bych | pokogem byl | ale drazzdie mie | O tiech Swaty Rzzechorzz prawi. | Ktozz czizieho protiwenstwie strpieti nemozz | ten lobie sam ūkrz'e swu netrpedlnost swiedek gest | zze dobrý nenic | Neb iakozz ohen pokusſuge zlatta | tezz smutek czzlowieka | Neb snadno gest swiesiece hlau choditi | ale dobreho gest w smutcz'e poznati |

[245^a] *O lenosti Capitula.*

Czczwrti hrzziech flowe lenost | k bozzie fluzzbie | z nichozz wychodi mdla mysl | nenabozzenstwie | a zuffanie | Ten hrzziech mozzes na lobie poznati | toczziss | masfli tesknost w dobrem skutce. | a czzinistli dobrý skutek s wrtranim | gsili leni | neb spandliwy | na bozziem modleni | nebo na bozzie fluzzbie | Neb kdyzz czo dobreho masf vcziniti | a to pak opustis | neb nesnazznie to vczzinis | neb snad neswym czzaſem | neb porzzadem | vczzinis | Ale proti tomu mnozi czzinie | gizz sie przzielis rziedko zpowiedagi | kdezzto naffi dobrzzi skutci | magi sie od zpowiedi

¹²⁾ Vyškrabáno na: dusie wafie.

poczieti | Yakozz prawi Swaty Dauid w Zzaltarzzi | Przedeidiem obliczzei bozzi w Zpowiedi | A take Mudry Sfalonun prawi Sprawedlny na poczatecze (sic) w swei rzeczy (sic) | da sie winna | Protozz wſſeliky człowiek | ktozz chcze bohu wdiecznu (sic) fluzbu (sic) fluzziti | ma czasto (sic) [245^b] sie zpowiedati | Neb ziewifly ty hrziechy swe na zpowiedi | tehdy buoh mily ge skryge | Pakli ge zatagis | buoh mily ge z'ewi | Protozz | ktozz dobrze czzinie | a nezpowiedagi sie | Ti gſu iako ten | genzz naplne ſud fmrdute wieczzi (sic) | a potom w ten ſud nale dobreho pitie | a tak ynhed s druhym zkazi A proto | kazzdy wierny fluha bozzi | iakzzkoliwiek netoliko fmrtedlnie fhrzzelli | ale wſſednim hrzziechem fhrzzelli | ynhed biezz na zpowiedi | Neb prawi Swaty Rzzehorž hrzziech kteryzz skrz'e pokanie nebude ſmyt | ynhed fwu tiezkoſti k ginemu tahne | Ten hrzziech mozz przz'emozzen byti | kdyzz kto pama- tuge fwu ſmrt | aneb ſudny den | a zwlaſſczze tiemto | kdyzz tie teſknost popadne | aby neostawał modlitby swe | Neb niekterzzi hrzzelli ſu | zze przzed nimi ſluſſie biezzeti | ale proti tomu | nikdy neſluſſie biezz'eti | ale wzzdy proti niemu ſtati | Neb iakzz by pro teſknost poſtupil ſ modlitwy | tak by ynhed od diabla przzemozzen byl | Proto kdyzz kto poczne modlitwy swe pieti | Pro zzadnu teſknost | nema gich opuſtit | Ale czzim wiecze na koho teſknost padne | tiem ſnazzniegie ma sie na modlitwy od- dati | a nikdy neodgiti | gelizz ſkona swe modlitwy | Neb acz (sic) niekdy niekto | nemozz swe roztrhane myſli ſwolati | ala ponie | ma swe tielo | na gednom mieſtie vſtanowiti | A pak mily buoh ſkrze twe ſnazzenſtwie | towies | czzlowieczze | raczzi [246^a] tie vtiſſiti (sic) | Y gſu niekterzzi | kdyzz nemagi nabozzenſtwie | ſiem y tam sie prochaz'egi. | chtieče tudy teſknosti zbyti | Ale ti czzimzz sie wiecze tulagi | tiem wiecze ſie roztrhawagi | Jako nemocny czzlowiek | kamzz koliwiek ſe obrati | tu bude nemocz geho | ani kdy zhude nemoczi | Tezz y tito | kamz ſie koliwiek wrhu | tudy teſknosti nezbudu. | Proto wſſeliky bozzi fluha | nema zde | y onde mieſta ſobie k modlitwie hledati | Neb proto | mnozi milost bozzi | geſto by gim byla dana | tu oni ztratíe | ale na gednom mieſtie ſluſſie byti | azz do ſkonanie modlitwi | Neb o tom Swaty Bernhard prawi | Nerod hledati mieſta k modlitwie | neb ty ſam gſi mieſto | A protozz | kdyzz Cral Dauid | boiowaffe ſ ſfilistey | nikdy przzed nimi nebiezzal | ale wzzdy ge przz'emoohl. | tezz y ty přied teſknosti nikdy nebiezz | alc gie ſe wzzdyczky protiw. | towies | ſwym vſtawiczenſtwim | na ſve modlitwie | a tak gi przz'emozzeſ | Neb aczz niekdy nabozzenſtwie nemozzeſ gmieti | w tu dobu nicz nenie gemu lepſſicho | gedno by ſie v pokorzz'e | a w trpedlnosti drzzal | a to azz do bozzieho ſmilowanie | Neb kdyzz tu twrdoſt v pokorzz'e ſneſſeſ (sic). | takt geſt tobie wſſeczkno vzziteczno | iako by welike nabozzenſtwie miel | Nebo iako ratay | niekdy w deſt a v wietr legic

(sic) | awssak sie gemu dobrze vrodi | iako by prawie w iassno
 (sic) siel | Tezz take wsse y tomuto na dobre proyde. |

[246^b] *O lakomstwi. Capitula.*

Paty hrzziech gest lakomstwie | Z toho pochodi Lupezz | kratezz | Lichwa | Símonia Towies | Swatokupecztwo | Y mozz czzlowiek poznati | shrzzeffilly gest tiemto hrzziechem. | Towies | chowali sbozzie przielis twrdie a skupie | Pakli kdy czo poiczzi | a wezme wiecze | nezz giftinga gest | Neb prodali obile fwe na rok drazze nezz w tu dobu plati | Neb snad kupuge obile za lacina | na drahotu | Neb kdy koho na mierzze | neb na waze | y na poczatu oklama | Neb wieda | zze gest kradene y kupi | Neb kdyzz pomoczi fwe na chudinie | neprawie berzze | Neb snad nieczo nalezl | y newratil | Aneb dluzzen gla niekomu | Y nezaplatil | Neb snad almuzzny poruczene nerozdal | Neb zda gest czo ruku vkradl | neb Duchownieho czo kupil | neb prodal | Neb snad almuzzny wiecze bral | nezz mu potrzziebie | Jakozz o tom [247^a] hrzziechu Mudry Sfalomun prawi | Zze kazzdheo czzlowieka lakomeho | nicznenie horsieho | Toczizz | hrzziesnieffieho | Y take fam hof podin prawi. | ktozz sie neodpowie wsseho czozz ma | nemozz moy sluba byti | Drny hrzziech lakomstwie | lbozzie | neb duostogenstwie | Lakomstwie sbozzie | mozz przziemozzeno byti ffcczedrofti | Neb czzlowiek czzimzz menie ma | a kdyzz to pro buoh czzini | tiem menie mieti zzada | Neb chtielly by kto fwe lakomstwie sbozzim naplniti | toho gest nelz'e | Neb sbozzie gest wiecz zemska | ale zzadost gmienie | gest wiecz duchownie | Proto | iakozz czzlowiek kdyzz by byl zziezniw. | a miel przz'ed oczzima. Cad wina | kdyby pak geho nepil | zziezni by nevhafil | neb nemohl by w fobie vhafiti | Teezz kto ma sbozzie | tiem sbozzim nemozz fwe zzadosti naplniti | ale czzim wiecze ma | tiem wiecze zada¹³⁾ | Neb by wessken swiet miel a gedineho ssarta by nemiel | y toho by wzzdy zzadal gesfczze mieti | Neb iako ktozz przziklada drew k ohni | tezz ten | ktozz prziklada sbozzie k sbozzi | A protozz czzlowiek chczeli ohen vhafiti | musi drwa rozmetati | Tezz ktozz chczze w fobie lakomstwo vhafiti | rozmecz sbozzie mezi chude | aby byl iako ten | O niemzz Swaty Dauid prawi w zzaltarzzi | Roztrusidal chudym | sprawedlnost geho ostawa na wieky wyekow.

[247^b] *O. Lakotie Capitula.*

Slefty hrzziech gest lakota. | w tom hrzzeffi czzlowiek | mnohym czzinem | To gest | gestli ten czzlowiek gestto przielis gie | y take muoho pie | Neb take przi'russuge puost a to beze wsse potrzzieby | Pakli gest giedl prwe czzassu | nebo po czzassu. | a to bez potrzzieby | Neb zdali gest giedl przielis lakotnie | Aneb take

¹³⁾ Tak korrekturou.

pil | Aneb snad przzielis rozkoffne | a wymyſlene krmie giedl
 Neb snad gineho k opilstwi przawiwedl | z niehozsto mnozi hrzziesſi
 wychodie | Towies | Smilstwo | Wrazza | Swada | O tiech
 prawi piſmo | Opily netoliko czzini hrziech | ale gest weſſken
 hrzziech | Ale o lakomſtwi Glosa prawi | Pokowad czzlowiek ne-
 bude zziw | podle obyczegie weprzzoweho | dotawad diabel nad
 nim Y gedne moczi nemozz gmieti | Ten hrzziech | nemozz lepe
 ginak przzemozzen byti | gedno ſtradanim | Y take aby tu nebyl |
 kdezz gest rozkoffne pitie | neb giedenie | [248^a] A gestli tak
 mdly fwe myſli (sic) | Tot gest ten hrzziech | o níemzz Swaty
 Rzzehorzz prawi | kto lakoty na poczzatce neprzzemozz | na-
 darmo proti ginyh brzziechom boyuge | Protozz fluha bozzi | ma
 tielo fwe mieti miesto ofla | a Ofel ma pitie a gedenie ſkrownie |
 aby toczizz prwe czzasu nezhynulo geho brzyeme | A take aby
 nikdy neprazdnil | ale wzzdychny nieczo dobreho czzinil | Na ofla
 take ma byti oſten | toczizz aby nieczo trpieliweho | pro mileho
 boha trpiel. | Ale snad ſe niekterzzi radi poſtie | a kdyzz czzas
 gedenie przide | czozz by byl dwakrat | neb trzikrat fniedl | to
 pak gednu ſnie | ten ſie bohu nepoſti | ale ſwemu brzichu | Neb
 tak gſu niekterzzi | genzz ſie poſtie proto ſnad | zze ſie gim nechcze
 gieliſti | aby potom lepe gedli | iakozzto czzinie bohatczi | Aneb
 proto | zze nemagi | iako chudi | Aneb pro ſporoſt iako lakomci |
 Ti wſieckni ygedne od boha odpalny nemagi | Gedine ti | ktozz
 mohucze fami ztrawiti | pro buoh vſtrazięgi | a gehozz vſtrazięgi¹⁴⁾ | chudym dadie | Gſu take niekterzzi | genzz ſie poſtem
 na czas obtiezzugi | a potom przielis ſie nagiedagi | ti mnic by
 dobrze czzinili | y czzinie zle | Neb ten puoſt ſkodi (sic) duſſi |
 y tielu | Proto ſluſſie ſie tak poſtit | aby ſebe welmie nezemdlil |
 A take tak gieliſti | aby ſebe giedenim neobtiezzil | Ale ſnad nie-
 kterzzi | rozkoffnych krmi netbagi | ale ſproſtnymi | fwe brzicho
 obtiezzugi | Ti pak magi pomnieti na Ezau | genzz pro welmi
 [248^b] ſproſtnu ſſocowitſi (sic) ztratil gest fwe pozzehnanie | Neb
 nicz nenie ygednobo rozeznanie | mezi ſproſtnu | a rozkoffnu
 krmi | kdyzz gedno kto w nich ſmiery nema |.

O Smilstwi Capitula

Sedmy hrzziech | gest Smilstwo | gehozz gſu mn ozi obyczegi
 Toczizz ſproſtne ſmilſtwo | a ſproſtne czzizolozzſtwo (sic) | ſpro-
 ſtne Czizolozzſtwo gest | kdyzz kto manzzelsky ſtar zruſſi | to
 gest necczifofti | kteruzzto koliwiek | A take kdyzz kto ſwu ro-
 diczzku. | Aneb muzz | ſtrany fwe zzeny | A neb take zzena | ſtrany
 ſweho muzze | ſ kym ſhrziesſi | Swatokradſtwo gest | kdyzz kto
 ſ gieptiſku | aneb Mnich | ſ kteru ſhrzzesſi | Nasile gest | kdyzz
 kto ſ Pannu ſhrzzesſi | Niemy hrziech gest | geſſto gest iako

¹⁴⁾ -g y připsáno po straně.

proti przirozeni | Protozz wiz | wffeliky | dopustilly sie gest prosteho (sic) smilstwa | sam sie gest zbawil Cralowstwie nebeskeho | Neb prawi swaty Paweł | Smilniczi neobsiedu | [249^a] kralowstwie nebeskeho | Pakli gest vcznuil (sic) czizolozzstwo | w niemzz negeden hrziech gest vczzinil. | Ale mnozi to czzinie¹⁵⁾ Neb sam to hofpodin prawi | Nezzadai zzeny blizznieho tweho. | A kdyzz gest tweho blizznieho (sic) | A kdyzz gest fmrtedny hrzych zزادati | czzim pak wietssi gest poznati tieleśnie | Druhe gest krziwy przisezznik | Neb wieru (sic) | gizzto zzena muzzi | neb muzz zzenie slibi | a potom ten slib zrussi | Pakli shrzzessi | proti przirozeni | kteryzzto wffech hrzziechow gest nayhorssi | a nayhubenieissi | Zze pro swu mrzkost gmena nema | ani lide smiegi o niem mluviti | O niemzz prawi | Haymo | Niemi hrzieffi | tak gsu mrzezi | Zze neslussie lidem o nich mluviti | Neb kdyzz kto o nich mluwie | zze tak daleko iakzz hlas wzni | andielowe swieti nechtie sie k tiem lidem prziblizziti | Take prawi Swaty Augustyn | Zze Syn bozzi | bez male opustil czzlowieczzenstwie przzigieti | pro mrzkost toho¹⁶⁾ hrziecha | Neb znamenitomu prawi Glosa | na ono slowo | gessto mluwi Swaty David | w gitrznni czzas | a rzka Zahobil sem wffiechny hrzieffnyky s zemie | prawie. tak | prwe | nezli syn bozzi sie narodil | Zze te noczi | wffichni ti ktozz gsu w tomto hrzziesse przzebywali | nablu gsu smrti zdechli | Neb to gest tak mrzky hrzziech | a tiezzky | Pronzz sie powietrzzie kazi, | hlad. | a. mor | w lidech czzini | Ach polirziechu kterak sie gest proklaty. | hrzziech rozplodil | Neb po[249^b]hrzziechu naywiecz sie w tom hrzziesse swiet rozmohl | a naywiecze w niem horzzi | A take ti mnozi gessto sie zdagi welmi nabozzni | ti wffychni (sic) neostanuli toho | a nepokagi sie | odplatu wezmu. s Sodomu | a s Gomorru. towies | wieczny ohen horuczieho pekla | Take geden hrzziech gest | gessto przislussie k smilstwu | to gest nocznie (sic) obluda a ta fie czztwerym czzinem stawa | Niekdy ze zleho myßlenie nebo z przelißsneho gedenie | a pitie. | a tiem dwogim czzinem gessto hrziech smrtedlny | A niekdy sie przihodi | z rozliczne mdloby | aneb z przelißsne czzlowieczzie wlahy | a tiem dwogim czzinem nenie hrzziech | Ale kterak czzowiek mozz poznuati | ktrym czzinem przide | Geden weliky mistr o tom prawi | Zze niekdy obluda przzichodi | giezz czzowiek we snie newidi | ani co mrzkeho myßly¹⁷⁾ | tehdy gest znamenie | zze ze mdloby sie stane. | towies | zze czzowiek gest tak welmi medl | Zze we snie vrrzi niekteraku obudu | a w tu dobu ta mrzkost gest proti geho woli | a tehdy gest znamenie | zze to hrzziech nenie | A pakli kdy we snie tomu czzowiek powoli | kterak koliwiek | ne wzzdy |

¹⁵⁾ Po straně připsáno: proty bozziemv przikazani.

¹⁶⁾ Slabika to- je připsána černým inkoustem nově!

¹⁷⁾ Připsáno po straně.

wſſak to z hrzziechu wychodi | A proto gestli ten kniez | na zaſtrzie ma mſſe nechatí | Pakli gest ſluha bozzi | neb kteryzz koliwek ſwietſky | k ſtolu bozziemu nema prziſtupiti | Ale gestli to | zze ta obluda czzalokrat ſie przhazie | a naiwiecze | kdyzz czzlowiek ma prziſtupiti k tielu bozziemu | [250^a] Tehdy geſt giſte znamenie | zze to diabel czzini proto | aby czzlowieka vzzitkov zbabyl¹⁷⁾ | genzto by miel od przig'etie tiela bozzielho | A proto w te przhodie | iakozz ſie o tom czzte | w zziwotiech Swatych Otczow | Zze bylo gednomu mnichu poradieno | genzz welmi czasto (sic) miewaffe obludu | aby ſie proto neodwolawaſ mſſe ſwate | A tak wida diabel | zze nemozz nicz proſpjeti | odſtupil ynhed od nieho. | Tot fu fmrtedlni hrzzieſſi | a geho deſcery | Ale zze malo vzziteczno (sic) geſt gie wi'dieti | kdyzz pak newie | kterak by mohl zleho zbyti | Proto geſt welmi dobro wiedieti | kterak by mohl tyto hrzziehy prziemoczi | Smilſtwo tento hrzziech | mozz vhaffen byti | iako vkop vohnie | Neb iako ktozz cheze wruczi vkop v ohnie (sic) vhafſiti | neb malo wle ſtudene wody w ukrop | aneb odſtawi ot ohnie | aneb miffeti bude neczzim (sic) | neb fnad domnienie gnym vezzinie | Ale bidea | tiem iakozz Swate czztenie prawi. | toczizz. | ſkrze koho pohorſſenie przide | Ma take kdyz (sic) vkop wrzze | toczizz | kdy czzlowiek w ſmilſtwi geſt zaizzen | ma miffeti w ukropie | toczizz | ma ſie czzlowiek prazdnosti chowati | Aneb prazdny nicz nema wiecze myſliti | nezz o lakotie | a o ſmilſtu | A protozz nikdy nenie prazdniti | neb prazdnost geſt neprzietel dufſe | Jakoz (sic) Swaty Bernharth prawi Wifemu zlemu myſſleni | geſt ſchrana | wſſie Izzi | geſt matie | a cztostem ſwatym | geſt ma-[250^b]czecha. A iako woda kdyzz na gednom miefſtie dluho ſtogi | a kdyzz gi nehybagi | zſmrdi ſie. | Tezz tielo czzlowieczzie | w ſmilſwi ſtogie wzſmrdi ſie | Protozz mily buoh zzehrzze na prazdne¹⁸⁾ | w Swatem czzteni a rzzka Czo tu ſtigote czely den prazdni | O tom take prawi Swaty Jeronym | Czzin wzzdychny niektere dielo | aby tebe diabel nenalez prazdna | Neb kdyzz dielneho czzlowieka geden diabel aka | tehdy prazdneho tificz | Proto Swaty Anthonij | gſa na puſſczci | welmi ſobie proto ſtyſkal | pro mnohe pokuſſenie | Tehdy gednoho czasu | widiel przzed ſebu andiela | an na czzafs (sic) modleſſe ſie | a na czas dielaffe. | Tehdy kdyzz bieſſe otazal geho | kto by byl | Andiel gemu odpowiedie | Andiel ſem bozzi | Y vſlyſſe od andiela bozzielho hlas k ſobie rzzkucze | tezz ty vczin | a budeſ ſpaſen | A on kdyzz toho vpoſlucha. | wiecz potom prziemohl | wſſehna pokuſſenie weſſele | Ma take drwa rozmetati | toczizz | myſſlenie neczzife ma w ſwem ſrdeči rozeznati | tiemto czzinem. | toczizz | aby myſſil nieczo dobreho | a

¹⁸⁾ Vyškrabáním z neprazdne.

zwlaffczze | by pomyfil na nicktereho mrtweho | kterak gest welmi
 hrozny | A potom aby sie k matce bozzie vtekli | a tak skrzte
 to mysslenie | zapomenes onoho mysslenie | Neb toto neczziste
 mysslenie | zdali kdy komu zplync na mysl | Y [251^a] die tobie |
 Tohoto a tohotos sie nezpodwiedal. | nemals nícz o tom myfliti
 kterak sie to gest stalo | gedne czzigeffli sie | zzes sie nezpo-
 wiedal. | tehdy (maff sye czytyste zpowyedaty A pakly sye czygess
 zes sye zpowyedal¹⁹⁾ maſſ sie vderzziti w prſi | aueb na modlitwy
 padnuti | anizz czo o tom wiecze myfliti | a ynherd toho zapo-
 menuti | Neb czzim by na to wiecze myflil. | tiem by wiecze sie
 w hrzziesse zazzehal. | a tak by w ofidlo diablowo vpadi | Neb
 gest tento hrzziech | tak lepky | zze kdyzz geho ynherd na prwem
 poczzatku neprzz'emozz | wzdyczky (sic) dussiczzku posſkwrni | Na
 znamenie tomu | syn bozzi. | kdyzz gest pokusowan | tehdy tiem
 hrziechem nechtiel pokussen byti | Ale gſu mnozi | gesslo o tom
 hrzziechu radi myſle | a w niem sie kochagi | awſſak toho
 nikdy | nechtie ſkutkem naplniti | a tak mnie | by to welmi mala
 wiecza byla | Protozz | magi wiedieti. | kolikrat koliwiek w tom
 sie ſ powolenim ſweho rozumu kochagi | tolkokrat ſmrzedlne
 hrzzeffie | Neb prawie wſſichni mistrzzi wiery prawe | Zze
 netoliko ſkutek ſmilny | gest hrzziech ſmrzedlny | ale okolci
 toho hrzziechu | take gſu ſmrzedlni hrzzieſſi | Jakozz przitulenie
 polibenie | y gine wſſelike necziste dotezzenie | kdyzz to kto tyem
 vmyſlem czzini. | towies | aby ſe w ſmilſtwi zazzehal | wſſichny²⁰⁾
 ti gſu hrzzieſſi ſmrzedlni | [251^b] A proto toho hrzziechu | ne-
 mozz czzlowiek lepe przziemoczi | gedno kolikrat koliwiek gemu
 o tom myſſlenie na ſrdeči padne | aby ge ginym dobrym myſſlenim
 Ynhed od ſebe zahnal|.

Glossy a částečný překlad biblický v rkpe c. k. stud. knih. Olom. sign. II. E. 18. (Bibl. J.)*)

Podává V. Tille.

V Olomúcké c. k. studijní knihovně jest pod signaturou II.
E. 18. rkp. pap. 4° ll 252, v dřevěných deskách s hladkou koží,
která nese stopy po kování. V starém katalogu jest zapsán v od-
dělení MSS Hermeneutici pod titulem: „Glossae super Evangelia

¹⁹⁾ Uzávorkovaný passus jest psán nad sloupcem se známkem,
které odkazuje k tomuto místu.

²⁰⁾ -ny opravou z původně napsaného -ni.

*) O rukopise tom učiněna stručná zmínka ve Věstníku České
Akademie roč. IV. 1895 p. 446—447 v seznamu českých rukopisů c. k.
studijní knihovny v Olomouci.

sec. XIV. Obsahuje latinské úryvky z bible, psané velkým, zběžným písmem, řádky široce od sebe (průměrně as čtyři řádky na str. 21×15 cm.) a mezi nimi drobněji vepsány touž rukou poznámky a výklad. Pismo totéž až do l. 205, kde nabývá jiného rázu. Rubrikace červené, výjimkou (57^a) zelené. Initialky vynechávány. Latinskému textu bible nadepsány hojně nadpisy české, celkem trojího druhu:

α) Nejstarší (ze XIV. stol.) psané bezpečně písárem latinského textu hned při opisování. Jest jich poměrně pořídku. Jen úryvek písně Šalomounovy (na l. 31^b Cant. II 9—14) přeložen souvisleji; ostatně pouhé glossy. Onen úryvek nepřiléhá ani k první, ani k druhé recensi překladu bible (dle rozdělení Dobrovského) a překládán bezpochyby samostatně.

β) Druhý druh vyskytá se jen od l. 205., v oné části, která se spůsobem písma od prvé odchyluje. Jsou to jen ojedinělé úlomky, vysvětlivky, psané někdy touž rukou jako text; někdy zdají se přesnou nadpisům následujícím.

γ) Nadepsané překlady úryvků z Nového Zákona. Písmem jiným než rkp, drobným, pevným a úhledným, bledším inkoustem. Asi z 1/2 XV. Jest to přepis z druhé recenze překladu bible.* O přepisu svědčí odchylky textu českého od latinského. Na př.:

Na l. 61^a schází v lat. textu z Luc. VII. celý verš 46. V. 45. končí „ . . . osculari pedes meos“, a za ním hned následuje v. 47. „propterea dico tibi . . .“. Český text má rovněž tak, avšak nad řádkem českým nadepsán česky ještě v. 46.

Na l. 147^b schází v lat. textu z Jo I. 46 počátek: „Et dixit ei Nathanael“. Slova ta následují po konečném slově v. 45. „a Nazareth“, která opakují se hned na to ve v. 46. po větě právě vynechané. Písář patrně, obrátil stránku svého rkp, myslil, že psal slovo to již podruhé a pokračoval hned: „anazareth potest aliquid boni esse?“ Český nadpisovač však vynechané místo nadepsal česky.

Ostatní drobnější doklady, i ty, kde dle českého textu nadpisovač doplňuje slova do textu latinského, lze nalézti níže dle přehledu odchylek lat. textu rkp od vulgaty.

Bylo by zbytečno dokazovati, že nadepsaný text je opis z druhé recenze českého překladu. Vypsal jsem všechny odchylky gloss od textu druhé recenze, obsaženého v rkp I A 3 v olom. stud. knih., nenalezl však ani jediné, jež by nutila domýšleti se vlivu ještě jiné recense, ač ovšem předlohy jich chybami a odchylkami opisovačskými značně jsou od sebe vzdáleny.

*) O recensích překladů biblických viz J. Dobrovský: Über den ersten Text der Böhmisches Bibelübersetzung (Neue Abhandlungen der königl. böhmischen Gesellschaft III. 1798).

Mat. IV. 6. zíezniegi — glossy: znyegy IV. 20. v rkpe I. A 3. schází dodatek „a lody“; IX. 9. A kdýz gdiésse odtud — glossy: zatyech čassuow kdyz gdyeffe; X. 5. Tiech duanaſt poſtal gežiš — poſtal i ezyſf dwanaſt vcedlnykuw; X. 9. ani peniez ani médi — v glossách schází „ani médi“; 38. anegde pomnie mne hoden — glossy: angde pomnye nenyje mne hoden; 41. glossy mají na víc: wegmei sprawedlyweho; XVI. 19. I. A 3. má podruhé správně: rožiéčeš, rozuazano — glossy chybne: swyeſſe, swazano; 28. I A 3. správně: gduečího — glossy chybne: gduečich XX. 20. aproſieci nie ho — glossy: aproſiecze nyečo odnyeho; 22. 23. glossy dvakrát byti, byty, místo piti, 23. naprauici me — glosy: naprawyci mey neb na lewyći; XXV. 6. Ay ženich gdiete — glossy: Ay zenich gde wygdete; 19. podluhem časa — glossy: pomnohem czassu; 21. Miehodiek — glossy: Myey hodyek; nadnemnophymí — glossy: nadmalomy; 30. wywrzte wtemnosti — glossy: wywrzte awpuſte wtemnosti; ſkřehot zubow — glossy: ſkřzyehot zubom (důsledně).

Luk. I. 26. Pak wſtem miefieci (poſtan gest) — glossy: Zatyech czalluow; 55. kplemeni — glossy: pokoleny; 58. radouali fu ſie fni — glossy: yradowaly fu ſye gye; 65 strach nadewſemi — glossy: strach weliky nadewſemy; X. 39 podle — glossy: wedle; 40 oſtaſila — glossy: opuſtila; XII. 1. warugte — glossy: wyſtrzyehayte; 3. naložich — glossy: wlozyech; 4. nezáſaite — glossy: neſtrachugte; 8. wſeliky ktož koliviek — glossy: wſeliky czlowyek; 37. Wieru — glossy: zagiste (důsledně); XXI. 1. PAK popatiſi vzre ty bohate — glossy: Pak opatiſi ty bohate.

Jo. I. 35. Pak opiet gineho dne — glossy: Za tyech czassuow; XII. 24. padna wzemí vmie — glossy: padne wzemy ne-vmrzye; Wieru wieru — glossy: Zagiste zagiste (častěji); 32 pŕytrhnu — glossy: przytahnu; 35. nezachwatily — nezachopily; XIV. 1. schází v glossách a vulgatě počátek JWece vcedníkom fwym; 3. schází v rkpe I. A 3. „Et si abiero, et praeparavero vobis locum“; XV. 2 y wrhu — y wrhly; 10. ybydlím — ypre-bywam;

Rom. VIII. 32. zwlaſtniemu — wlaſtnyemu; 38. ani ſila — glossy: Any naſyle;

I. Cor. VII. 27. Rozwazan fy — Odwazan gſi; 34. aby — byla fwata — glossy: aby byla duchem;

II. Cor. IX. 8. vénék — vzitek;

Gal. V. 10. fmyfleti — glossy: myslyty;

Hebr. XI. 33. Kterižto gſi ſkrze wieru — Swaty ſkrze wyeru; 37 schází v I. A 3.: pokuffeny gſi.

Latinský text, jemuž je nadepsán náš zlomkovitý překlad, odchyluje se často od vulgaty. Otiskuji všechny odchylky po-

řadem. Vynechávám jen odchylky v pořadku slov. Slova lišící se od Vulgaty, neb nadpočetná, kursivou.

Cant II. 9. respiciens per *cancellos*; konec verše schází;
13. *Surge et propera*; 14. *vox est tua dulcis*;

Mat. I. Abraham *aut* genuit; 3. *ezrom*; 4. *naazon*, *nazon*; 5. *booz derab*: *obeth*; 8. *yozaphat*; 9. *Joathan*; slovo „*achaz*“ jednou vynecháno; 11. 12. *Jeconiam*; 12. *salatiel*; *eliachim*; 14. *Sadoch*; 15. *Aleazar*; IV. 18 za „*ambulans*“ schází „*autem*“; *recia*; 19 za „*post me*“ schází „*et*“; 20. *relictis retibus et naui*; 22 po „*illi autem*“ schází „*statim*“; V. 1. za „*videns*“ schází „*autem*“; 11. *eritis*, cum maledixerint vobis *homines*; IX. 9. *JN illo tempore Cum*; za „*transiret*“ schází „*inde*“; in *theloneo*; 14. Tunc accesserunt ad *Ihesum*; 16. za „*nemo autem*“ schází „*immittit*“; 17. *corrumpuntur*; X. 5. *MJsit ihesus duodecim discipulos suos et precipiens eis et dicens*; 10. *neque peram*; 11. za „*inquamcunque*“ schází „*autem*“; 13. *ad vos vertetur*; qui *accipit iustum*; XIII. 44. Schází: „*tunc dicit*“; 48. *in vasa sua*; 50. za „*et mittent*“ schází „*eos*“; XVI. 13. schází „*autem*“; *interrogavit*; 15. *dixit*; XVI. 26. *qui totum mundum lucretur*; 27. *iuxta opera eius*; XVIII. 5. *et qui suscipit*; *me*“ připsáno glossátorem; 6. *de pusillis istis minimis*; 7. schází „*enim*“ za „*necesses est*“; 9. *vnum oculum habentem*; in *vitam ingredi*; 10. *omylem dvakrát „eorum“ a vynecháno „in coelis“*; XX. 20. schází „*tunc*“; ad *ihesum*; schází „*suis*“ za „*filiis*“; *adorans eum*; 21. *et alter ad sinistram*; 24. schází „*et*“ na poč.; 25. *et ait eis*; 26. schází „*sed*“ před „*Quicunque*“ 27. *primus fieri*; XXV. 1. Schází „*tunc*“ na poč.; *simile est*; 5. *facientes (chybně)*; 10. *Cum autem*; 11. *venerunt*; 14. *homo quidam*; 15. *alii autem vnum*; 19. *tempus*; 20. schází „*talenta*“ za „*obtulit alia quinque*“; *et ecce*; 21. schází „*eius*“ za „*dominus*“; 22. *superlucratus*; 26. *ubi non spargo*; 27. *cum usuris*; 28. *eum talentum*; 29. *omni ergo habenti*;

Luc. I. 5. „*de vice*“ připsáno písárem gloss; 8. *cum sacerdotis fungeretur zacharias*; 9. schází „*incensum*“; 11. schází „*autem*“ po „*apparuit*“; 13. *Ait autem ad eum*; *Johannes*; 26. *In illo tempore* místo „*In mense autem sexto*; 38. schází „*in diebus illis*“; 41. schází „*est*“ za „*et factum*“; 45. *ea quae dicta sunt*; 48. „*dicent*“ omylem dvakrát; 54. schází „*suum*“ za „*puerum*“; 60. schází „*et*“ na poč. 61. schází „*autem*“ za „*inueniebant*“; 64. *linguam (chybně)*; 66. schází „*omnes*“ za „*posuerunt*“; II. 22. schází „*et*“ na poč.; *purgationis marie*; VII. 36. *Rogabat ihesum, phariseus*; 37. *quia ihesus accubuisset*; 40. *dixit ad illum*; 41. *et respondit ihesus*; *non habentibus autem illis*; 43. *at ille respondit*; 46. schází celý; 47. *propterea*; X. 38. zač. zní pouze: *JN trauit ihesus*; 41. *dixit ei*; XII. 1. *počíná „attendite“*; 5. schází „*vobis*“ za „*dico*“; 9. *denegauerit, de-*

negabitur; 39. *quia*; et vigilaret; XXII. Respiciens *ihesus* vedit; schází „sua“ za „munera“; gazophylacium; 2. schází „minuta“; 4. deesse; XXII. 24. schází „autem“ za „est“; inter „discipulos“; 27. *qui* maior est; 30. schází „mensam“; super thronos *duodecim*;

Jo. I. 35. *JN illo tempore* místo: „Altera die iterum“, 41. *interpretatur*, 42. filius *Johannis*; 43. et dixit; 46. „Et dixit ei Nathanael“ schází; 47. po „vidit“ schází „Jesus“; XII. 24. schází „fuerit“ za „si autem mortuum“; 25. Qui *autem* amat; 26. pater meus *qui est in celis*; XII. má na víc: *In illo tempore dixit ihesus discipulis suis et turbis Judeorum*; 32. na zač. schází „et“; XIV. 1. non turbetur cor vestrum neque *formidet*; 3. et si *ego*; 5. schází *viam* a dopsáno glossatorem; 6. dixit; za „via“ schází „et“; 9. patrem „meum“; 14. hoc faciet; XV. 6. schází „et“ před „in ignem“;

Rom. VIII. 28. *Fratres scimus quoniam*; 30. illos *magnificabit*; 34. za „*Christus*“ schází „Jesus“; 35. schází „ergo“ za „quis“; neque principatus neque potestates; 38. fortitudo neque; a caritate *xpi*;

I. Cor. VII. 25. *Fratres de virginibus . . .*; 26. za „instantem“ scházelo „propter“, dopsáno glossatorem; 32. Qui *autem* sine uxore est; 34. ut sit *mente et corpore in xpo ihesu domino nostro*;

II. Cor. IX. 11. za „administrat“ schází „semen“;

Gal. V. 10. *Fratres confido de vobis in Domino ihesu ut nihil aliud sapiatis*: 13. za „vos“ schází „enim“;

II. Tim IV. 1. *Carissime . . .*; et per adventum; 6. ego enim *yam*; iam scházelo a doplněno glossatorem; 8. in illum diem;

Hebr. V. 1. schází „namque“; 2. qui condolere possit in *biis*; 3. et populo; 5. za „sic“ schází „et“; ad eum; eum při- psáno glossátorem; XI. 33. *Sancti per fidem . . . 39. probati inventi sunt.*

Otiskuji nadpisky spořádané dle lat. vydání Vulgaty*) jejž ke kollaci předpokládám. Glossy nejstarší (ze XIV. stol.) otiskeny *kursívou*, glossy druhého druhu (ok. r. 1400) proložené, glossy mladší (z $\frac{1}{2}$ XV.) obyčejným písmem. Mezery vyplněny částečně v závorkách lat. textem z vulgaty, částečně bez závorek lat. textem rkpu. Číslice na začátku řádek značí verše, marginalie stránky rkpu. Velká písmena často nelze určiti. Čárky nad „i“, „e“ neznačí délku, nýbrž vlasovou čárku, jíž písmena v rkpe označena.

*) *Biblia sacra vulgatae editionis etc. ed. V. Loch. Ratisbonae Manz 1888.*

Místa glossovaná.

a) *Glossy původní:*

ve vysvětlivkách 44b; 100b; 104a;
Cant. II. 9—14;
Sap. V. 1—4;
Eclius. XXIV. 20; XXVI. 16, 17, 19;
Mal. III. 1, 2;
Mat. X. 9, 35; XIII. 47; XVI. 13; XX. 27; XXV. 23;
Luc. I. 7, 61, 62, 65; II. 28; X. 40, 42; XII. 6; XXII. 25, 27;
I. Cor. IV. 9, 13;
II. Cor. IX. 8;
Hebr. XI. 3, 4, 35, 37, 38;

β) *Glossy druhého druhu:*

Mat. XXVI. 30, 37; XXVII. 15, 20, 28;
Marc. XV. 25;
Luc. XXII. 6, 7, 11, 12; XXIII. 5, 12, 21, 33, 48;
Jo. XIX. 30, 36;

γ) *Nadpisky mladší:*

Mat. I. 1—16; IV. 18—22; V. 1—12; IX. 9—13; 14—17;
X. 5—15; 34—42; XIII. 44—52; XVI. 13—19; 24—28; XVIII.
1—10; XX. 20—28; XXV. 1—13; 14—30;
Luc. I. 5—17; 26—38; 39—55; 57—68; II. 22—31;
VII. 36—50; X. 38—42; XII. 1—9; 35—40; XXI. 1—4;
XXII. 24—30;
Jo. I. 35—47; XII. 24—26; 32—36; XIV. 1—13; XV.
1—11;
Rom. VIII. 28—39;
I. Cor. IV. 9—14; VII. 25—34;
II. Cor. IX. 6—10;
Gal. V. 10—15;
II. Tim. IV. 1—8;
Hebr. V. 1—6; XI. 33—39;

Glossy v poznámkách:

cztwerohranaty — tetraconus; 100b;
potwrenye — autentica; 104a;
/naznosity — sedulitate; 44b;

Canticum cantorum Salomonis.

Cant. II. 9—14.

9. Similis est dilectus meus capre hinnuloque ceruorum en 31b
ipse stat post parietem nostrum |
hledye /krzye mrzyezye 32a

32b 10. *aj mylik muoy mluuy kemnye wstan pospyess przytelnicze mea holubyczko mea | krasna mea apod*

11. *gyz nebo zyma minula gest descz przywal odsel aodstupil*

33a 12. *kwytij ukazalo sye | wzemy nassy czas obryezany wynal przyszel gest vox hrdlyczkij vflysan gest in terra nostra*

13. *fik wydal owocze suos vy(n)nicze ktwucze dederunt wuony sswu wstayn apospyesz przytelnyczko mea chotij mea et (veni)*

33b 14. *columba mea wdyrach skaly kamene wgeskyny wwynne jdij ostende michi twarz tuam zny hlas tua | wirosye mw hlas (enim) est tua sladky et facies tua krasna*

Na doklad tvrzení, že text tento odchyluje se od obou recensi, otiskuji zde totéž místo jednak z textu prve recense, za-stoupené v studijní knihovně dvojdílnou bibli olomouckou z r. 1417, sign. I. A. 1., jednak z textu druhé recense, z bible boskovické (okolo r. 1420) sign. I. A. 3.

I. A. 1.

Cant. II.

9. Podoben gest moy zmilec k frnye a k koluchouí gelenyemu . tot on stogt obstiev hledage skrzie okence patrzie skrzye mrziezzy.

10. Zmilely moy mluui kemnye a rzka . Wstan apospiesz przetelnyce ma . holubiczko ma . wytoczna ma a pod

11. nebo gyzz gest zyma przisla prziewal priebechl y odsel.

12. kwietie sie zgieuilo wnaſſie zemi . czzas diela uvynyciech przyszel . hlas hrdliczyn vflysan gest wnaſſye zemi.

13. fykoue drziewo wydalo gest fwe zarodky . y vynycie daly fu wony fwu . Wstan przetelnyce ma chotí krasna ma a pod

14. holubiczko ma . wdyerach skalnych a wdupí wzednem ukazz my twu twarz . wzni twoj hlas

I. A. 3.

Cant. II.

9. podoben gest moy zmilec k frnie a kgeleniemu koluchovi. Tot on stogt obstien hledacie skrzie okence . patrie skrzie mięzi.

10. Zmileleý moy mluví kemnie izka wstan pospieý prietelnicie má . holubičko má . wýtečná má pod.

11. Nebo giž gest zýma prieſla . prieval priebechl y odsel.

12. kvietičko sie zgevilo wnaſſey zemi . čas diela w vinniciech prieſel . Hlas hrdlicin vflysan gest w naſſey zemi.

13. ffikone dříevo wydalo gest fwe zarodky . y vinnicie ktwucie daly fu vóni fwu . wstan prietelnicie ma . chotí krasna ma . apod.

14. holubičko ma . w dierach skalnych . awdupi zedney . vkažmi fwu twar . wzni twoj hlas w my

vmu vssy . nebo twoy hlas gest vší . nebo tvoj hlas gest sladky
sladky , a twoy obliczzej krasny A twoý oblicej krasný.*)

Liber sapientiae.

Sap. V. 1—4.

1. Stabunt iusti in magna constancia | aduersus eos qui se ^{174b, 175 a}
zzuzowaly et qui abstulerunt labores illorum | 175a
2. videntes turbabuntur timore horribili et micabuntur *vbrz-koſtý nenaſaleho* | */paſſenye* gementes per *ſſuzenye* spiritus 175b
176a
3. dicent intra se penitenciam agentes et prae | *ſſuzenye*
spiritus gementes hii sunt quos habuimus aliquando in derisum
et in similitudinem *wpoħanyenye* (z pozuámky, kde „blaffemie“). 176b
4. nos insensati vitam illorum estimabamus | *blaznowſtwyje*
et finem illorum sine honore 177a

Ecclesiasticus.

Eclus. XXVI. 16.

16. *dar neb myloſt* mulieris sedule *tyeffj* virum suum et 19a
ossa illius impingwabit.
17. *slechetnoſt* illius | Datum dei est 19b
19. *Dar nad darem* mulier sancta et podorata.

Eclus. XXIV. 20.

20. sicut *Skorzyce* et balsamum *wonyegiczy* odorem dedi. 25b

Prophetia Malachiae.

Mal. III. 1. 2.

1. Hec dicit dominus deus. Ecce ego mitto angelum meum :
qui praeparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad tem-
plum suum | Dominator quem vos queritis et angelus *ſwyedeczſtwy-gehoz* vos vultis. Ecce venit | Dicit dominus exercituum. 3a
3b
4a
2. Et quis poterit *vymyslitj* diem *przychod* eius.

*) Připojuji ještě na ukázku třetí čtení téhož místa, z bible, kterou r. 1433 dopsal Duchek z Mníšku a která jest nyní majetkem arcibiskupské knihovny v Kroměříži pod č. 7728/15923. Místo dotyčné zní na l. 251b col. 1. (slova v závorkách červeně): Ay ont stogi zaſtienu naſi. hledage ſkrze okence prohledage ſkrze mříže: ay zmílely moi kemnje (Hlas kríſtow) Wſtaň poſpieš přetelnice ma . holubíčko ma . wytečna ma . a pod nebot gží zyma gt přeſla . pfewal . přebuehl y odſel. Kwíſetičko fe zgewilo w zemí naſy . čas řezby přifel. Hlas hrđličej flyſan gt wzemí naſiſ. A fik wydal gt fwe prwnie owoce Wínſce ktwuče wydaly ſu woní ſwu (Hlas kríſtow) Wſtaň poſpieš přetelnice ma ykraſna ma . apod holubice ma . wdierach ſkalnych . awdupatach zedních Ukaž mí twař ſwu . awzní hlas twoi wuſi mu. Nebot hlas twoy sladky gt atwař twa krafna.

Evangelium secundum Matthaeum.

Mat. I. 1.—16.

77b, 78a 1. knyha naroda gezukrista syna | dawydowa syna abrahama
mowa |

79a 2. Abraham vrodyl ysaaka ylaak vrodyl Jakuba a Jakub
vrodyl Judasse abratri geho

79b 3. Judass pak vrodyl pharessa azaru ztamar ffares pak | vrodyl
Ezroma Ezrom pak vrodyl arama

80a 4. Aram pak vrodyl amynadaba Amynadab pak urodyl naazona
Nazon pak vrodyl Salmona |

80b 5. Salmon pak vrodyl booza zraab Booz pak vrodyl obetha
zruth Obeth pak vrodyl yesse yesse | pak vrodyl Dawyda krale

6. Adawyd kral vrodyl ssalomuna Ztey zeny gesto byeffe
vriassowa

7. Salomun pak vrodyl roboama Roboam pak vrodyl abyasse
Ayaff pak vrodyl azu

81a 8. Aza pak vrodyl yosaphata yosaphat | Pak vrodyl yorama
yoram pak vrodyl ozyaffe

9. Ozyaff pak vrodyl yoatana yoatan pak urodyl achaza
Achaz pak vrodyl Ezechiasse

10. Ezechiasse pak vrodyl manassen Manasse pak vrodyl
Amona Amon pak vrodyl yozyaffe |

81b 11. yosyaff pak vrodyl Jeconiasse abratri geho wprzyewedeny
babyloniskem

12. Apoprzyewedeny babyloniskem Gekoniaff vrodyl salaticle
Salatyel pak vrodyl zorobabele

13. Zorobabel pak vrodyl abyuda Abyud pak vrodyl elya-
chima | Elyachym pak vrodyl azora

14. Azor pak vrodyl sadocha Sadach pak vrodyl ochima
Achym pak vrodyl Elyuda

15. Elyud pak vrodyl Eleazar Eleazar pak vrodyl matana
Matan pak vrodyl Jakuba

82b 16. Jakub pak vrodyl yoseffa muze marie Znyez sye gest
vrodyl | gezyff genz flowe kr̄istus

Mat. IV. 18—22.

132b 18. Achodye gezyff podle morzye galilejskeho wydyel gest

133a 19. ywecze gym podte pomnye vczynym was | ribarie lydske
dwa bratri ssymona genz flowe | petr aondrzyege bratra geho
puszczegyczye syetwmorzye Neb byechu ribarzy

133b 20. Aony yhned opustywsle syeti alodye gydechu ponyem

134a

21. Aposfed odtud dale vzrie gyna dwa bratri Jacuba syna zebedewa a Jana bratra geho | wlody szebedeem occzem gych oprawugyczy syti swe ypowola gych 134b

22. Aony yhned nechawslly sytye aotce gydechu ponyem

Mat. V. 1—12.

1. Awyda gezyff zaſtupy wgyde nahoru | Akdyz syedyeffe 108b, 109b
przyſtupichu knyemu včedlnyczy geho |

2. aotewfew vſta ſwa včieſſe ge aika | 110a

3. Blahoflaweny chudy duchem neb gych geſt kralowſtwye 111a
nebeske |

4. Blahoflaweny tyſſye nebo ony wladnuti budu zemy | 112a

5. Blahoflaweny kteřiz lkagy nebo ony vtyeffeny budu | 113a

6. Blahoflaweny kteřizto lacnyegi aznyegy spraudlyuosti nebo 114a
ony budu naſiceney |

7. Blahoflaweny myloſrdny neb ony myloſrdenſtwye dogdu | 114b

8. Blahoflaweny czysteho ſrdce neb ony boha vzrie | 117a

9. Blahoflaweny pokognye neb ony ſynowe bozy nazwany 118b
budu |

10. Blahoflaweny kteřiez protywenſtwye trpye p ſpwedliwoſt 119b
neb gych geſt kralowſtwye nebeske |

11. Blahoflawenyeste kdyz zlorečity budu wam lyde | aproty- 120b, 124b
wyty ſye wam budu atku wſleczko zle proty wam lzyče promye

12. Radugte ſye awefelte ſye neb odplata waffe mnoha geſt
wnebeſſyech |

Mat. IX. 9—13.

Zatyech čaffuow

9. kdyz gdyeffe gezyff | wydyl člowyeka ſedyčiho namytye 88b, 89a
gmenem matufſe yweče gemu pod pomnye Awſtaſ ſygide ponyem

10. yſtalo ſye geſt kdyz on ſedyeffe wdomu | Ay mnozy 89b
zgewny hrifſnyci yhrifſnyče | priſſedſſe ſtolechu ſgeziſſem yſučedl- 90a
nyky geho

11. awyduče zakonyci wečechu včedlnykom geho procz zgew-
nymy hrzyeffnyky aſhrzyeffnyczemy | gye myſtr waff 90b

12. Tehdy gezyff vflyſſaw powyđeye nenye potrzyebye | zdra-
wym lekarze ale nemočnym 91a

13. Protoz gduče navéte ſye čo geſt myloſrdenſtwye chczy ale
ne obyety Neb neprzyſſelſem wolat ſprawedlywych ale hrzyeffnych |

Mat. IX. 14—17.

14. Tehdy przyſtupichu kyzylowy včedlnyczy | Janowy rzuſe 170a, b
Proč my azakonići poſtimy fe čaſto Ale včedlnyci twogy ſye ne-
poſtysc

15. yweće gym gezyff Zdaly mohu synowe zenichowy mutity
 171a fye donidz | snymy gest zenich Ale pridu dnowe kdyz odyat bude
 odnych zenich atehdy fye budu poftity

16. Anyzadny newzywa fukna nowego wruchu stare Neb od-
 171b gyma czelest geho odrucha | ahorsfye wzedrzyenye bywa

17. Anyz nalewagy wyni nowego wlachwycze stare Gynak
 rozpuczye se lahwyće awyno bude rozlyto alahwycze zhynu Ale
 wyni nowe wlachwyće nowe wlewagy aobe bude zachowano

Mat. X. 5—15.

104a 5. poslal 1ezyff dwanaſt vezedlnykuow swych przykazaw gym
 arzka naczestu pohansku neodchazayte adomyest samaritanskych
 newchazeyte

104b 6. Ale radyeyfse gdyete | kowczyem ktereſ ſu zhynuly domu
 yſrahelskeho

7. Aſſedſſe kazte rzkucze zet fye przyblyzy kralowſtwyc
 nebeſke

105a 8. nemocne | vzdrawuyte mrtwe krzyſte malomoczne czyste
 105b dyabli wymyetayte Darmoste wzely | darmo dayte

9. Nerodte ſobyte ſobaty panowatſ zlatta any ſtrzyebra any
 penyez naſwych pafyech

106a 10. any tobolky naczestye any | dwu ſukny any obuwy any
 holy hoden gest dyelnyk pokrmu fwého

106b 11. Adokterehoz koli myesta neb | hradku weydete otazte
 kto gest wnyem hodny a tu bydlite az wydete

12. Awchazagycze wduom pozdrawugte geho rzkucze pokoy
 tomuto domu

107a 13. Abudely | zagilte duom ten hodny przyde pokoy waſſ
 107b nan Pakly nebude hodny pokoy waſſ kwam fye | nawrati

14. Aktoz koly was neprzygme Any vſſlyſſy rzyeczy waſych
 wyndyete wen zdomu neb zmyesta wybygte prach ſnoh waſych

108a 15. zagyste prawy wam lehczege bude zemy ſodomskey ago-
 mrskey wdęſ ſudny nezly tomu myestu

Mat. X. 34—42.

34b 34. Nerodte domnyewati bycht przyſſel pokoy pufity wzemy
 35a noplifſſel ſyem pokoge puſtit | ale mecz

35b 35. Neb ſyem przyſſel odyeliti ćlowyeka proti otczy geho
 adceru proty | materzy gegye newyestu proty ſwekruffſy gegye

36a 36. aneprzyetele ćlowyecye domaczye geho

36a 37. ktoz myluge otče neb materz wycze nezly | mye nenye
 mne hoden Aktoz myluge ſyna neb dczeru nadmyc nenye mne
 hoden

38. Aktoz newezme krzyze sweho angde pomnye nenye mne hoden

39. ktoz nalezno dussy | swu ztraty gy Aktoz ztrati dussi 36 swu promye nalezne gy

40. ktoz przygyma was mye przy* Aktoz przygyma mye przygyma toho genz mye gest poslal

41. ktoz przygyma proroka weymeno proka odplatu proroczy wezme Aktoz przygme | sprawedlyweho wegmie sprawedlyweho odplatu sprawedlyweho wezme 37a

42. Aktoz kolwyek da napoy gednomu znaim(en)syech tyechto čessi wody studeney toliko wegmeno včedlnyka wyeru prawy wam zet neztrati odplaty swey

Mat. XIII. 44—52.

44. Podobno gest kralowstwye nebeske pokladu | skritemu 53a, b wpolu Geyz kteri člowyek nalezne skrige aproradost toho pokladu puoyde | yprodla wšecky wyeczy ktere ma ykupy to pole 54a

45. Opyet podobno gest kralowstwye nebeske czlowyeku kupczy hledagyczyemu dobreho kamenye |

46. analezna geden drahы kamen ſel gest aprodal gest wšecky 54b wyeczy ktere gest myel ykupy gey

47. Opyet podobno gest kralowstwye nebeske wrſsy | pufczeney 55a wmorzye (et) zkazdeho radu rybyeho shromazdygiczy

48. Gyz kdyz by naplnyena wytahſſe apodle břeha ſedyecze wybrachu dobre wfwa osudye azle wen wypustichu |

49. Tak bude naſkonanye fwyeta wyndu andyele (nad tím 55b „ſathane“) yodluczye zle zproſtrzyedka sprawedlywych

50. ypuſtſe gye v wyeczny ohen tu bude placz affkrzehot zubuom

51. Srozymelyſte tomu wſtemu wečechu | gemu owſtem 56a

52. weče gym Protoz wſſeliky mistr včeny wkralowſtwy nebeskem podoben gest člowyeku hospodarzy genz wydawa zlweho pokladu nowe yſtare |

Mat. XVI. 13—19.

13. yprzygide gezyſſ dokragyn czezaree filipowa ytaſſe včedlnykuow swych rzka koho nazyewagi lyde byti synem člowyeka 41a

14. Aony rzekly ſu | Gyny Jana krztytele Gyny Elyaffe Gyny Jeremiasſe aneb gednoho zprorokuow 41b

15. Weče gym gezyſſ Awy kym mye dyete byty |

16. Odpwyedyew ſymon petr weče Ty gſi kristus syn boha zyweho 42a

17. Tehdi odpowyedyew geysz rzekl gemu Blahoflaweny sy
 42b ssymone baryona nebt tyelo | any krew nezgewyla tobye ale otecz
 muoy genz gest wnebefyech

18. Aya pwy tobye ze si ty petr | ana tom kameny vftawym
 43a cirkew mu | Abrany pekelne nefwytyezy proty nye

19. Atobye dam klycze kralowstwye | nebeskeho Acoz kolis
 44a wyek swyezes nazemy bude swazano ynaneby Aczoz kolwyek fwyezef
 nazemy bude swazano ynaneby

Mat. XVI. 24—28.

93b 24. (Tunc Jesus dicit discipulis suis) Chczely kto pomnye
 przygiti zaprzy sam febe awezmy krzyz swuoy apod pomnye

94a 25. Neb budeli kto chtyeti | dussy swu spafenu vczynity
 ztrati gy Ale ktoz ztrati dussy swu promye nalezne gy

26. Neb czo platno gest czlowyku by wessken swyet zyskal
 94b, 95a Afswey dussy vskodyl Neb kteru da odmyenu czlowyek | zadussy swu

27. Syn czlowyeka przyfsczy gest wflawye otce swego sangely
 swymy atehda odplaty kazdemu podle skutkuow geho |

95b 28. wyeru prawy wam fu nyekterzye zted stogyczych genz to
 neokusye smrty az yvzryze syna czlowyeka gduczich wfwem kralowstwye |

Mat. XVIII. 1—10.

99a 1. (In illa hora) przyfstepu kgeyzisowy vcedlnyczry rzkucze
 ktot sfe zda gest wyetczy wnebeskem kralowstwye

99b 2. aprzywolaw iezys | maliczkoho poftawy ho prostrzyed nych

100a 3. y wecze wyeru prawy wam lecz se obratite abudete vczenyeny yako maliczczye | neweydete wkradalostwy nebeske

4. Protoz ktoz kolwyek se ponyzy yako maliczky tento Ten
 gest wyetczy wkradalostwye nebeskem

5. Aktoz przygyma gednoho maliczkoho takoweho weymeno
 100b me mye przygyma

6. Aktoz by pohorffil gednoho ztyechto maliczkich | genz
 vmye wyerzye hodne gest gemu aby byl zawyessen zrnow oflyczy
 nahrdlo geho a vtopen byl whlubokosti morskey |

102a 7. Byeda swyety odpohorffeny nebo musno gest aby przysla
 pohorffeny Ale wsfak byeda | czlowyeku tomu skrzekterehozto
 pohorffeny przyde

102b 8. Acz ruka twa nebo noha twa horsy | tye vrzyez gy azawrz
 odsebe dobre gest tobye wzywot wgyti mdlemu neb kleczawemu
 103a nez dwye rucze neb | dwye noze magyczyemu pufsczenn byty
 wyeczny ohen

9. pakly oko twe horsy tye wylup gye azawrz odsebe dobre

gělt tobye gedno oko magczyemu wzywot wgyti nez dwye ocze
magyczemu vwrzenu byty wyeczny ohen

10. wyzte abyſte | nepotupili gednoho ztyechto maliczkich 103b
prawy wam ze angele gych wnebeſſyech wzdyczky wydye obliczey
otcze meho genz wneby gest |

Mat. XX. 20—28.

20. Przystupi kgeyzſowy matye synow | zebedeowych ſſyny 61b, 62a
ſwymy modlecze ſye aproſyecze nyečo odnyeho

21. genz weče gye Czo chceſſ aona weče gemu Rczy at tyto
dwa syna ma fedeta*) | geden naprawyczy twey adruhy nalewyczy 62b
wkralowſtwy twem

22. Agezyſſ odpowydelyew weče | Newyete czo proſyte Mo- 63a
zetyely pyty kalych kterižto ya mam byti Wečechu gemu mozeme

23. Weče gym Calich zagyste | muoy hyty budete Ale ſyedyety
naprawyći mey neb nalewyci nenyne me daty wam ale kteriz 63b
przypweno gest odotcze meho

24. Avſlyſſewſſy deſſet rozhnyewaly ſu ſye nadwa bratri

25. Agezyſſ zawolaw gych kſobye yweče gym Wyetely ze 64a
knyezata pohanska panugi nadnymy Akterzyez wyetczy ſu mocz
vkazugy nadnymy

26. Netak bude mezywamy | Ale ktoz kolwyek bude chtyety 64b
mezywamy wyetczy**) byty bud waff fluha

27. Aktoz kolwyek bude chtyeti mezy wamy prwny byty bud
waff fluha porobenecz

28. Jakozto syn člowyeka neprifſel gest by gemu fluzily | ale 65a
fluzyt Aaby dal duff ſwu kwykupeny Zamnohe

Mat. XXV. 1—13.

1. Podobno gest kralowſtwe nebefke deſſyti pannam | ktereſto 126a, b
wzemſſe lampi ſwe wyſſy ſu wčeſtu zenychu anewyefte

2. Apyet Znych byeffe nemudrich apyet mudrich |

3. ale pyet nemudrich wzemſſe lampi newzely ſu olegye ſſebu 127a

4. Ale mudre wzely olej worudyech ſwych ſlampamy

5. Akdyz | meſſkany czynyeffe zenych zdrzyemaly ſu ſye 127b
wſſečky azefnuly ſu

6. Aopuol noczy | ſtal gest ſye pokřik Ay zenych gde wygdete 128a
wčeſtu gemu

7. Tehdi wſtaly ſu wſſeczky panny ty aokraflyly ſu lampy | ſwe 128b

*) Napsáuo „fedeta“, přepsáno v „ſedyta“ a nadepsáno pak znovu „e“.

**) Ligatury „tc“ jsou naprosto shodné s „cc“ na př. occzie a otczie
nelze rozeznati ve většině případů.

8. Tehdy blaznywe mudrym weczechu Dayte nam olege wa-
 129a sseho nebt lampy | nasse hasnu

9. Odpwyedyechu mudre rzkucze Nee snad nedostaloby sye
 nam ywam Gdyete radyeſſe kprodawaczyem akupte lobye

129b 10. Akdyz | gydechu kupowat p̄igide zenich akterez byechu
 130a hotowy wnydechu snym naſwatbu | yzawrena geſt brana

11. nayposledy przygydechu ydruhe panny rzkucze pane pane
 otewrzy nam

130b 12. Aon odpwyedyew wecze gym wyeru prawy | (vobis) ne-
 znam was

13. Protoz bdyete neb newyete dne any hodyny

Mat. XXV. 14—30.

135b 14. (Sicut enim) Czlowyek geden daleko gda zawola fluh
 fwych yda gym fwe zbozy |

136a 15. agednomu dalgeſt pyet hrzywen Agynemu dwye Agy-
 136b nemn gednu kazdemu podle zwlaſſtne | moczy ybra sye yhned

16. Tehdy odgyde ten genz byeffe wzal pyet hrzywen y vtyezal
 gymy yſyfkal geſt gynych pyet

137a 17. Tez | yten genz byeffe dwye wzal zyſkal geſt gyne dwye

18. Ale ten geſſto byeffe gednu wzal | odfſed ypokopal wzemy
 yſkry penyeze pana sweho

19. Tehdy pomnohem czaffu wraty sye pan fluh tyech ypolozy
 poczet fnymy

138a 26. Aprzyſtupyw ten genz pyet hrzywen | wzal byeffe podal
 gemu gynych pyet hrzywen ika pane pyet hrzywen dal fmy Ay
 gynich pyet nadto fyem zyſkal

138b 21. wecze gemu pan geho | Myehodyek fluho dobrí awyerny

139a ze fy nadmalomy wyeczmy byl wyerny nadmnohymy | tye vſtawym
 wendy wradoſt pana sweho

139b 22. Aprzyſtupil geſt ykteri dwye hrzywnye byeffe wzal | y wecze
 pane dwye hrzywnye dalsmy Ay druhe dwye nadto zyſkal ſem

23. wecze gemu pan geho myehodyek *mo hodyek* fluho dobrí
 awyerny zeff nadnemnohymy wyeczmy byl wyerny nadmnohymy

140a tye vſtawym wendy wradoſt | pana sweho

24. Tehda przystupyw yten genzto gednu hrzywnu byeffe wzal

140b wecze pane wyem zef czlowyek twrdy | azneſſ kdes nefal azbyeraſſ
 kdes nerozptileſ

25. aboge sye ſſel ſem aſkril ſem hrzywnu twu wzemy Ay

141a maff | czo twe geſt

26. Tehda odpwyedyew pan geho wecze gemu Sluho zli

141b aleny wyedyelf | ze znu kdez neſegi azbyeram kdez fyem ne-
 rozptileſ

27. protoz myel si ty poruczyti penyeze me penyezomyen-
czom Aya przyda wzal bych byl | zagište czoz meho gest flychwu 142a
 28. Protoz wezmete | odnyeho hrzywnu adayte tomuto gesťto 142b
 ma deset hřiven
 29. Neb všeliky ktoz ma bude gemu dano | ybude wyecze
 myeti Atomu genz nema yto czoz ſye zda by myel bude odyato 143a
 odnyeho
 30. Anevzyteczneho ſluhu | wywrzte awpuſte wtemnosti ze- 143b
 wnytzyne Tu bude placz aſkrzyehot zubom

Mat. XXVI. 30, 37.

30. aſwalu (?) rzeſſe (nadepsáno nad „Et ympno dicto“) 216a
 exierunt in montem oliueti
 37. Et assumpto petro | et duobus filiis zebedei ýal gesťt 216b, 217b
 mutýti a teſknyw bity

Mat. XXVII. 15, 20, 28.

15. Per diem autem autem naſelikunocz consueuerat 232b
 praeses populo dimittere vnum | quem voluissent 233a
 20. . . . et seniores poradily populis, ut peterent Ba-
 rabam
 28. et exuentes eum ruchō nachowe flatohlawowe 234a
 circumdederunt ei

Evangelium secundum Marcum.

Marc. XV. 25. (cfr. Mat. XXII. 29.).

25. Amen dico vobis quia iam non bibam de hoc vino 214b
 plodu | vitis vsque in diem illum cum illud bibam in regno dei. 215a

Evangelium secundum Lucam.

Luc. I. 5—17.

5. Byl gesťt wednech herodeffa krale zydowskeho knyez geden 13a
 gmenem Zacharz Ztrzyedy abyaffowy azena geho byeffe zedczer
 aaronowych agmeno gegye alzbyeta
 6. ybyeffta oba sprauedlna predbohem chodyeče wewſſech
 přikazanyech ywſprawedlywoſtech bozyech bezhaloby
 7. Anebyeffe gýma syn pro ze byeffe alzbyeta bezdyetkynye 13b
 aoba byesta ſefla wſwych dnech
 8. yſtalo ſye gesťt kdyz knyeſtwye pozywaffe zacharz | wuſadye 14a
 fwę třidy przyedbohem

9. podle obyęcęye knyezstwye losem wyſſel gest aby zapal
kladl wsed dochramu bozyeho

14b 10. awſſeczko | mnoſtwyę lyda byeffe wnye modle fe whodynu
obyety zapalney.

11. yvkaza fe gemu andyel bozy ſtoge naprawyczy oltarzye
zapalu

12. Azacharz vzrzyew zamuti sye ahroza ſpade nanyeho

13. yweče knyemu andyel Neboy sye Zachariaſſy neb vſlyſſana
gest proſba twa Aalzyeta zena twa vrody tobye syna abudeſſ
nazyewaty gmeno geho Jan |

15a 14. Abude tobye radoſt aweffele amnozy wnarozeny geho
budu sye radowaty

15b 15. Nebt bude welyky przyed bohem wyną y opoyney wyeći
nebude byti aducha ſwateho bude naplnyen geſſcze | Zzywota ma-
tereſ ſwe

16a 16. amnohe zſynow iſra^{eh} obrati kupanu bohu gych

17. Aon poyde przyednym | wdachu amoci elyaffowyę aby
obratil ſrdeča otezuow wſyny anewyerzyeczy kopatrnoſti ſpra-
wedywych przyprawiti panu obecž dokonalu |

Luk. I. 26—38.

147b,148a 26. Zatyech czaffow poſlan gest gabriel andyel | odboha
domyesta galylejskeho gemuz gmye nazareth

148b 27. kupannyę oddaney | muzy gemuzto gmye byeffe yoleff
zdomu dawydowa agmye pannye maria

149a 28. Awſſed | andyel knye weče Zdrawa myloſti plna buoh
ſtebu pozehnana ty mezyzenamy |

149b 29. kterazto kdyz vſlyſſe ſmuty sye wričeſi geho a myſſlesſe
kterake byto bylo pozdrawenye

150a 30. ywecze gye andyel nelekay sye | maria nalezla ſy milost
vhospodyna

31. Ay poczneſſ wbrifſe aporodysſ syna abudeſſ nazywaty
gmeno geho gezyſſ

150b 32. Ten bude | welyky aſyn naywyſſyho bude nazwan Ada

151a gemu pan buoh ſtolici dawyda | otcze geho abude kralowaty wdomu
Jakubowu nawyeky

33. akralowſtwy geho nebude koncze

151b 34. Ařekla maria kangelowy ktearak ſe | to ſtane neb ya
muze neznagy

152a 35. Aodpowydęew andyel weče gy Duch ſwaty ſeyde wtye
amoć naywyſſyeho | zaſtyny tye Aprotoz yeo ſye narody ztebe
ſwate bude ſlut ſyn bozy

36. Aay alzbyeta rodyèka twa ytat gest poczala | syna 152b
wstarosti swey Atento myesyez gest sleski tey gesto flowe | bez- 153a
dyetkyny

37. neb nebude nemozne vboha wsklikie flowe

38. yrekla gest maria | Ay dywka bozy stan sye my wedle 153b
flowa tweho

Luc. I. 39—55.

39. powstawsly pak maria odgýde khoram | schwatanyem 44a, b
domyelta Judowa

40. ywgyde dodomu zachariassowa apozdrawy alzbyety

41. ystalo sye gest kdyz flyssye alzbyeta pozdraweny marie
wzradowa sye dyetye vbrzysse geggem | Anaplnuena gest ducha 45a
swatheho alzbyeta

42. azawola welykym hlassem arzkuče Pozehuana ty mezy
zenamy apozehnany plod brzicha tweho |

43. Aodkad my to aby przysla matka pana meho kemnye 45b

44. Neb ay yakz sye gest hlas pozdraweny tweho wussly
mych stal Radowalo sye gest wradosty dyetye vbrzysse mem

45. Alazena genz fy vwyerzyla neb budu dokonany ty wyeczy
kterez powyedyeny fu tobye odboha |

46. yweče maria weleby duffye ma boha 46a

47. Awzweselil sye gest duch muoy wboze spaſitely mem

48. ze gest wzezrzyel napokoru dyewky swey Nebo ay | ztoho 46b
blazenu mye budu nazyewaty Wſseczkny narodowe

49. Neb my gest včinyl welike wyeći genz močen gest aſwate
gmeno geho

50. Amyloſrdenſtwe geſho odnarodu az donarodu bogyczyem
ſe geho

51. vczyinyl gest mocz wrameny ſwem rozptile pyſſne myſly
ſrđcze ſweho |

52. ſadyl gest mocne ſtolicze apowysſil pokornych 47a

53. lačne naplnyl dobrich wyeći abohate opuſtil marny

54. Przyial gest ifrahel dyetye ſwe rozpomenuw sye namyloſr-
denſtwe ſwe

55. Jakoz gest mluwyl keuoczom naffym kabrahamowy apo-
koleny geho nawyeky |

Luc. I. 57—68.

57. Anaplnyl sye gest alzbyetye czas porozeny yporodyl 37b
gest syna

58. avflyſſechu ſufede yrodyczy | gegye ze gest pan zwelebyl 38a
myloſrdenſtwe ſwe ſny yradwaly fu sye gye

38b 59. yftalo sye gest wden ofmy przyslly su obrzyezowat dyetyete | Anazwachu ho gmenem otcze geho Zachariaff

60. Aodpowedyewissy matye gcho weće Nykoly ale bude fluti Jan

39a 61. yweęechu kny *wfak* nenyе nyzadny wtwe rodye | genz by flul tyem menem

62. y *ponukachu* otczy geho kym by gey chtyel nazwati

63. Apozadaw lyftku napſa arzka Jan gest gmeno geho ypodywychu sye wfſyczkny

39b 64. ayhned sye otewrzyechu vſta geho | yiazyk geho ymluwiesſe chwale boha

40a 65. yftal sye gest strach weliky nadewſſemy ſufedy gych | anadewſſecky hori zydowske rozhlaſſowachu fe *rozneſla* ta wfſeckā flowa

40b 66. ypolozychu wfſeckny kterzyez su flyſſely wſrdczy ſwem iſkucze ktot sye zda dyetyete | toto bude Neb ruka bozye byeffe ſnym

67. Azacharias otecz geho naplnyen gest ducha ſwateho yprokowal gest rzka

68. Pozehnany pan buoh ifrahelsky ze gest nawſſezyewyl a vczynyl wykupenye lydu fwaho |

Luc. II. 22—31.

154a, b 22. Akdyz su sye naplnly dnowe gegye očiſſenye | podle zakona moyſyſſowa nesly su geho dogeruzalema aby gey obyetowaly panu

155a 23. Jakoz pfano gest wzakonye bozyem | ze kazdy ſamecz genz odtwyera maternyk ſwaty bohu bude nazwan

155b 24. Aaby daly obyet | podle toho čoz powyedyeno gest wzakonye bozyem dwe hrdlyčat Aneb dwe holubatek

156a 25. Aay | czlowyek byeffe wgeruzalemye gemuzto gmye Symeon Aten člowyek sprawedlywy ybaznywy čakage vtyeffenye

156b yſrahelskeho Aduch ſwati byeffe | wnyem

26. ybyeffe wzal odpowied oducha ſwateho ze by nevziel fmrtý gelyzby dřewe opatřil krista bozyeho

157a 27. ypiřigide wdachu dochramu | akdyz vweđečhu dyetye gezyſſe rodyczy geho aby vczynily podle obyčege zakonyeho zač

28. Aon wze gye *wloktý* nalokti fwa ypochwali boha arzka

158a 29. Gyz nechaff ſluhu | tweho pane podle ſlowa tweho vpokogy

30. Nebſta wydyeli oczy mogys ſpasenye twe

31. Quod parasti ante faciem omnium populorum |

158b 32. Swyetlo kzewenye pohanom aſlawu lyda tweho ifrahel

Luc. VII. 36—50.

36. yprosyelle gezyſſe geden zakonyk aby gedl ſnym Awſſed | 57a
wduom zakonyka fyede zaſtuol 57b

37. Aay zena genz byeffe wmyeftye hrzyſſnyezy yakz zwyedye
ze 1eziff ſtolyeffe wdomu zakonyka przyneſe puſku maſti |

38. aſtogyec zzadu vnoh geho ſlzymy pocze ſmaćety nohi
geho awlaſi hlawy ſwe trzyety | alybaffe nohy geho a maſty
mazaffe 58a
58b

39. Tehdy wyda to zakonyk genz | ho byl pozwal weče ſam
wſoby Byt byl tento prok wyedyelby gyſtye ktera akteraka | geſt
zena tato geſto fe geho dotika nebo hrzyeffnye geſt 59a
59b

40. Aodpowyedyew gezyſſ weče Symone mamt ktobye nyeczo
powyedyeti Aon weče myſtie powyez

41. Odpowydew gezyſſ weče Dwa dluznyki byesta | gednomu
lychewnyku geden byeffe dluzen pyet fet penyez adruhi padeffat 60a

42. Akdyz nemegysta odkudby zaplatyla odpustil obyema
ktoz tehda ho wyeez myluge

43. Odpowydew ſymon | wecze Az mnyem ze ten kumuz
geſt wyeče odpustil Aon weče gemu prawye ſi rozſudył 60b

44. Aobratyw ſe kzenye weče Symonowy wydyſſly tuto zenu
wſſel ſem wduom twuoy wody noham mym nedally Ale tato ſlzymy
ſmaćala geſt nohy me awlaſy fwymy vtyerala

45. polybenysmy | nedal Ale tato yakz ſem wſſel nepřestala 61a
geſt lybaty noh mych

46. Olegem ſy hlawy mey nezmazal ale tato geſt maſti
zmazala nohy me

47. Protoz prawy tobye Odpuffczegi ſe gye hrzyechowe 61b
mnozye nebo geſt mnoho milowala Ale kmuz menye odpuffczeno
menye myluge

48. ypowyedye knye | Odpuffczegy ſye tobye hrzyechowe

49. ypočechu kteřieſ ſpolu ſedyechu prawyty mezy ſebu kto
geſt tento genz take hrziechi odpuffczye

50. yriekl geſt kzenye wyera twa ta tye geſt ſpaſila gdy
vpokogi

Luc. X. 38—42.

38. (Factum est autem, dum irent, et) wgide gezyſſ doged-
noho hradku azena gedna gmenem martha przygye | gey dodomu
ſweho 69a
69b

39. Atey byeffe leſtra gmenem maria genz take ſedyecz
wedle noh pana poſluchaffe flowa geho |

40. Ale Martha pylna byeffe neb vſylowaffye wedle čaſteho 70a

70b fluzenye genz stogczy ywecze Pane neny | tobye peće ze sestra
ma opustila mye samu fluzyty Protoz rczy gye at my pomuoaz

71a 41. Aodpowedyew⁷ hospodyn weče | gye Martha Martha
pećlywa si amutysf przymnohych wyečech

71b 42. *geszce* gyſte gednohot gest potrzyebye maria nalepsfy
stranku | zvolila genz odnye nebude odyata

Luk. XII. 1—9.

122a 1. (Multis autem turbis circumstantibus ita, ut se invicem
conculcarent, coepit dicere ad discipulos suos) Pylnye sye wystrzye-
hayte odkwasu zakoniczkeho genz gest pokrifstwy

122b 2. Nebo nyć neny przykriteho | by nebylo zgeweno any
fkrito genz by nebilo zwyedyeno

123a 3. Neb čoſte wtmach pwyly naſwyetle bude praweno acoſte
wycho mluwyly | wlozyech bude kazano naſtrzyechach

123b 4. Ale prawy wam przatelom mym nestrachugte ſe | odyech
genz zabigegi tyelo apotom nemagy wyecze czo vczynili

124a 5. Ale vkaſy wam koho sye mate baty Boyte sye toho | genz
kdyz zabyge ma mocz poſlati vwyeczny ohen Tak wam pwy toho
sye bogte |

124b 6. *wſſak* pyet wrabceuow prodawagy za dwa ſſarty ageden
znych neny wzapomenuty przyed bohem

125a 7. Ale ywlaſowe hlawy waffye wſſečky | zeczteny ſu protoz
nerodte sye baty mnohich wrabceuow lepsſyſte wy

125b 8. Zagyste prawy wam | wſſeliky czlowyek kteri wyzna mye
przyed lydmy y syn člowyeczy wyzna gey przyed andyely bozymy

126a 9. Ale kto mye | zaprzy przyedlydmy zaprzyen bude przyed-
andyely bozymy

Luc. XII. 35—40.

50a 35. Budte bedra waffe podpaſana awyetydlncze horzyczye
wruku waffych

50b 36. awy podobny budte lydem čakagyczyem pana ſweho | kdyz
sye wraty zſwadby aby kdyz by przyſſel apotlukl yhned otewrzyely
gemu

51a 37. Blahoflawene fluhy ty kterež kdyz przyde | pan nalezne
bdyecze Zagiste prawy wam ze podpaſſe ſe akaze gym festy achodye
bude⁸ gym fluzyty

51b 38. aprzydely wdruhe bdyeny apakly | apakly wtrzyety
bdyeny przygde atak nalezne Blahoflawene ty fluhy ſu

52a 39. Ale to wyezte ze by wyedel hospodarz ktero hodynu
myel by przygiti zlodyey | bdyelby zagyste aneprzyepuſtſyl by pod-
kopati domu ſweho

40. ywy budte hotowy | neb kteru hodynu nedomnyete sye 52b
syn czlowyeczy przygde

Luc. XXI. 1—4.

1. Pak opatříw ty bohate kteřezto metachu dari sfe wobečnyči 86b
2. vzie ygednu wdowu chudu ana v wrze | dwa ssarti 87a
myedyena
3. yrek gest zagiste pwy wam ze wdowa tato chuda wlozyla
gest wyeče nezly wſſycny | gyny 87b
4. Nebo tyto wſſycny ztoto czoz gym zbywa polozyly su
dari bohu Ale tato ztoto gessto fe gye nedostawa wſſe to gymz
zywa myela byty wlozyla

Luc. XXII. 6, 7, 11, 12.

6. a ſlibil gest Et querebat przystupeny e | vt traderet 211a, b
illum sine turbis
7. venit autem dies ſwateczny (nadepsáno nad „azyorum“)
in qua necesse erat occidi pasca
11. dicit ei magister . . . Vbi est odpoczywadlo ubi 212a
pasca cum discipulis meis manducem
12. et ipse ostendet vobis | veczerzadlo neb syen 212b
magnum stratum et ibi parate.

Luc. XXII. 24—30.

24. yſtal sye geft ſwar mezy včedlnyky | kto by sye zdal 72a, b
wyetczy znych
25. Ale on gym weče kralove pohanſſczy panugy nadnymy
akterzy mocz magy nadnymy vrzednyczy vrzednyczy | flowu 73a
26. Ale wy netak Ale kto wyetczy geft mezy wamy bud
iako | mensſye akto geft akto geft przyechodcze yako fluzebnyk 73b
27. Nebo kto geft wyetczy ten ly kteri ſedy Czyly kteri
fluzy wſſak ten geſto ſedy | Ja mezywamy ſem yakto ten geſto
mezywamy fluzy 74a
28. Awys্লe geſtoſte ſoftaly ſemnu wpokuffenych | mych 74b
29. aya ſposobugy wam yakoz my geft ſposobyl otecž muoy
kralowſtwye |
30. abyſte gedly apily Zastolem mym wkradowſtwye mem 75a
afedyely nadwanalſti ſtolyczyech ſudyecz dwanadczte pokolenye
iſrahelfskych |

Luc. XXIII. 5, 12, 21, 33, 48.

5. At illi poſileny dicentes . . . 231b
12. „Et facti ſuntamici herodes et pilatus“ nadepsáno:
ſprzyznyli ſe 232a

233b 21. At illi pokrzyczechu dicentes Crucifige crucifige
 238b,239a 33. Et postquam venerunt in locum qui vocatur | poprawa
 wifce (ibi cruciferunt eum etc.)
 247a 48. Et omnis turba corum qui simal aderant vdywadla
 illud et videbant que siebant percutientes pectora sua reverte-
 bantur

Evangelium secundum Joannem.

Jo. I. 35—47.

145b 35. Zatyech czassuow Stasse Jan azucedlnykuow geho dwa
 146a 36. avrzyew gezyfse chodyecze | wecze ay beranek bozy
 37. aslyssweisse ho dwa vcedlnyky mluwyecze ygidessta za-
 gezyfsem
 146b 38. Aobratyw se gezyff Awyda ge gducze zasebu | wecze gym
 Czo hledate Genz irzekly su gemu Rabı gesto sye wykłada mystre
 kde bydlyff
 39. wecze gym gezyff podte a hledayte Tehdy przygidechu
 aohledali su kde by bydlel yostassta tu toho dne abyesse hodyna
 yako dessata
 40. Abyesse ondrzyey I bratr Symonow petruow geden zedwu
 genz byfsta flissala odyana azanym byesta fla
 41. Ten naleze naprwe bratra swego symona ywecze gemu
 Nalezli sme mefyasse genz se wyklad kristus |
 147a 42. aprzywede gey kgezyffowy awzeziew nan gezyff wecze
 Ty gli symon syn Janow Ty budeff sluti cephaz genz sye wy-
 klada petr
 43. pak nazatrzye chtyfse wgyti do galilee Analeze p filippa
 ywecze gemu gezyff pod pomnye
 44. Abyesse filipp odbethsaydi zmyesta ondrzyeyowa apetrowa
 45. Naleze filipp natanaele y wecze gemu gehoz gest psal
 147b moysyeff wzakonye aproroczy nalezlyfme gezyfse syna | yoseffowa
 odnazaretha
 46. yrzyekl gest gemu natanael odnazaretha muoz nyeczo
 dobreho byty wecze gemu filipp pod ahdleday
 47. wydyew gezyff natanaele gducze kfobye ypowyedyc onyem
 Ecce, (vere Israelita, in quo dolus non est.)

Jo. XII. 24—26.

65a,b 24. Zagyste zagyste prawy wam gedyne acz zrno | obylne
 padne wzemy nevmrzye
 66a 25. ono famo oftane pakly vmrzye | mnoho vzytka przymie
 kto myluge dusfy swu ztraty gy Aktu nenawydy dusfe swey w tomto
 fwyetye wzywot wyeczny ostrzyha gye |

26. Acz my kto sluzi nasledug mne | Akdež ya gsem tu ^{66b, 67a}
ysluha muoy bude Pakly my kto poſluzy počty geho otecza muoy
kterazy gest wnebesyech |

Jo. XII. 32—36.

I Zaťech czassiuow weče gezyff vědlnykom | swym azaſtupom ^{83b, 84a}
zydowskiem

32. Aya kdyz budu powyſſen odcezmye wſſecky przytahnu
ksobye |

33. Ato prawyeffe znamenage kteruby myel vmrzyety fmrtys ^{84b}

34. Odpowyedye | gemu zaſtup my ſme flyſſely zzakona ze
kriftus zostawa nawyeky | Akterak ty dyeff ze muſy powyſſen
byty syn ēlowyeka kteři gest ten syn ēlowyeka ^{85a}
^{85b}

35. Tehdy weče gym gezyff Geſſe male ſwyetlo gelt v was
chodte | donydz ſwyetlo mate aby was tmy nezachopily Aktoz
chody wetmach newye kam gde ^{86a}

36. kdyz mate ſwyetlo wyeite wſſyetlo Abyſte byly synowe
ſwyetla |

Jo. XIV. 1—13.

1. Nemut ſye ſrdče vaffye any ſtrachuy | Wycitely wboha ^{165b, 165a}
ywemye wyeite

2. Wdomu otcze meho priebytkowe mnozy gſu Neb by gynak
bylo powyedyel bych wam ze gdu | pripwytí wam myeſto ^{165b}

3. Ageſtly ze ya odyedu apipwym wam myeſto Opyet przygdu
apiſgmu was ksobye ſamemu aby kdes ya gſem | ywy byli ^{166a}

4. Akam ya gdu wyeite ěieſtu wyete

5. weče gemu Thomaff pane newyeme kam 'gdeſſ akterak
mozemý ěieſtu wyedyeti

6. weče gemu yefyſſ | Ja ſem ěieſta prawda yzywot nyzadny ^{166b}
nepriide kotčy gedne ſkrze mye

7. Byſte mye poznaly yotcze meho gyltye byſte poznaly
apotom poznate gey ywydyelife geho

8. weče gemu | ffilipp Pane vkaſ nam otcze adofti | nam gest ^{167a,b}

9. weče gemu gezyff kteřak dluhy čaſ ſem ſwamy anepoznaliste
mne ffilippe kto wydy mye wydy yotcze meho kteřak ty dyeff |
vkaſ nam otcze ^{168a}

10. Newyeiſſ ze ya wotczy aotecz wemnye gest ſlowa kteřaz
ya mluwym wam odſebe ſam nemluwym Ale otecza wemnye przy-
bywage on czyny ſkutky

11. Newyeiſſ ze ya wotczy aotecz wemnye gest

12. Afpon proty gyste ſkutky wyerzte Zagifte zagifte pwy
wam kto wyeiſſ wemnye ſkutky ktereſ ya czynam yon bude czyniſti |
awyetczy tyech bude czyniſti ze ya kotčy gdu ^{168b}

13. ačoz kolwyek profiti budete otcze weymeno me tot
wczynym (ut glorificetur Pater in Filio).

Jo. XV. 1—11.

159a,160a 1. Ja sem koien wynny prawy Aotecz muoy | gest wynarz
 2. kazdy ratoleft wemnye ktera nenefe owoče odcyeme gy
 160b Akazdu ktera nefe owoče | počisty gye aby wyecče owoče pŕimesla
 161a 3. gyz ste čisti pŕmu řec kteru sem mluwyl | wam
 4. Prebywayte wemnye aya was Jakoz wyetew nemuož čimity
owoče fama odſebe gedne ač ostanie wkmeny Takez ywy gedne
ač wemnye ostanete |
 161b,162a 5. Ja syem koien awy ratolefste | kto bydly wemnye aya
wnyem ten nefe mnoho owoče nebo bezemue nemozete nyč včimyti
 6. Acz kto wemnye neoftane bude wen wyvrzen jako wyetew
awvadne awezmuczy gy y wrhly gy wohen ahorzy
 162b 7. Ostanetely wemnye aſlowa ma v was ostanu čoz koly | bu-
detē chtieti popſytle astane fye wam |
 163a 8. wtom gest oſlawen otecž muoy Abyste mnoho owoče pŕi-
nelys Avčinyl ſe mymy včedlnyky
 9. Jakoz mye gest mylowal otecž aysem milowal was Oſtantez
wmem milowanę
 163b 10. Zachowawately me pŕikazanye ostanete wmem mylowanyje
Jakoz syem yia zachowal pŕikazani otcze meho ypiebywam wgeho
milowany
 164a 11. To syem wam mluwyl | aby radoſt ma v was byla aradoſt
waffe byla naplnyena

Jo. XIX. 30, 36.

245a 30. Cum ergo accepisset ihesus acetum dixit dokonano
g e f t
 248a,b 37. Facta sunt autem haec ut scriptura impletur | Os ne-
potr z e t e exeo

Epistola Pauli ad Romanos.

Rom. VIII. 28—39.

185a 28. Bratrzye wyeme ze mylugečiem boha wſlečky wyeći
obračugy ſye wdobre tyem kteřezto wedlc vlozenye nazwany su
ſwatye
 185b 29. Nebo ktere gest pŕewyedyel ywywolyl (rasura) o podobny
byti | obrazu ſyna geho aby on byl prworozeny wmnohych bratřech
 30. Ale ktere gest wywolyl tyech gest ypowolal Akterihz
gest powolal ty gye y sprawedlywy včinil Aktere gest sprawedlywy
 186a včinyl ty gest | yzwelebyl

31. Protoz čo ktomu dyeme Gestly buoh snyam kto proti nam 186b
 32. Genz také wlastnymu synu swemu neodpuštil gest ale zanas wšecky dal gest geho kterakz take | nedal gest nam snym wšech wyeczy 187a
 33. ktoz bude zalowaty proti wywolenym bozym buoh genz sprawedlywa činy
 34. kto gest genz by potupil krístus genz vmrzyel gest genz take zmrtych wstal genz gest naprawczy bozy genz take oroduge | zanas 187b
 35. Protoz kto nas odluczy odlašky krístowy zamucenye czyl suzenye czyl protywenswyc czyl hlad czyl nahota | czyl ne-gystota czyl mecz 188a
 36. Jakoz psano gest ze protye mrtwymy sye czely den domnyeny fme jako owece zabitye
 37. Ale wtom wewštem przyemahame | pronyeho genz nas miloval 188b
 38. Nebo gyft syem ze any smrt any zywot any andyle any kryezatstwa Auy | moczy Auy moczny Auy przycetomne any budecze Auy naſyle 189a
 39. Auy wysokost Any hlubokost Any | ktere stworzyenye bude nas moczy odluczyty odlašky bozye genz gest wkristu ge-zyskowy pannu naſlem 189b

Epistola ad Corinthios.

I. Cor. IV. 9—14.

9. (Puto enim, quod Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tamquam morti destinatos, quia) dywadlo včinyeny summus to-muto swetu y andyelom | y lydom 199a
 10. My blazny prokrifta Ale wy mudrzy wkristu my nemoczuy Ale wy silny wy vrozenye Ale my | nevrozenye 199b
 11. Az dotejto hodyny vzyeznyme alaczny fme ynazy fme apolyczkowany bywame Anevstawyczny fme 200a
 12. a vſiludem dyelagycz rukama naſyma | Zlořečie nam adobrořečime protywenswye trpyme Apokoyny fme 200b
 13. poruhagi sye nam amy syc zany modlyme Jakozto smety smety tohoto swyeta včinyeny fme wſech iakozto ohryzek az dosud
 14. Nebych was | pohanyel ty wyeći pyſſy wam ale yakozto me naymyleſſy syny napomynam 201a

I. Cor. VII. 25—34.

25. Bratrzye O pannach pak przykazanye bozyecho | nemam Ale radu dawam yakoz myloſrdenſwye nalez vpana abych byl wyerny 201a,b

26. Protoz mnyem ze byto dobre bylo proprietomnu potiebu |
202a ze dobre gest clowyeku tak byty

27. przywazan gſi kzenye nerod hledaty rozwazanye Odwazan
gſi odzeny nerod hledaty zeny |

202b 28. pakly poymess zenu nezhieſſyl sy Awdaly sye panna ne-
ſhieſſyla gest Ale zamutek tyela bude myety takowy Aya wam
odpuſſczyem

29. Ale to zagylſte pwy bratrie ze čaf kratky gest Aoſtatnye
wycet gest aby y ty ktoz magy zeny byly tak yakozto by nemyely |

203a 30. aty genz placzy yakoby neplakaly Aty genz sye radugy
iakoby sye neradowaly Aty genz kupugy yako by toho nemyely

203b 31. Akterie vzywagy tohto swyeta yakoby | nevzywaly Nebo
mynula gest figura tohoto swyeta

32. Ale chèi byſte bezpečowaneye byly Ale ktoz bezzeny gest
pečlyw gest ktere wyeći ſu panye kterak by sye bohu libyl

204a 33. Ale kto zzenu gest pečlyw gest | ktere wyeczy ſu swyeta
kterak by sye zeny ſlibyl Atak rozdyelen gest

34. Azena newdana apanna myſly ktere wyeczy ſu panye
aby byla duchem y tyelem vkriftu gezyſſowy panu naſſem

II. Cor. IX. 6—10.

189a 6. (Hoc autem dico) ktoz ſkupyte ſegye ſkupyte yzyety bude
189b aktoz ſegye wpozehnanyech zpozehnanye | yzyeti bude żywot wyečni

7. kazdy yakoz gest naſwem ſrdečy vložyl nezmutka aneb
190a zbezdyēnoſty | Nebo weſeleho darczy myluge buoh

8. Amočny gest buoh wſſeliku milost hoynu včinyty v was
abyste wewſsem wzdy wſſeliku doſtatecznoſt doſtatecznoſt, hoynoſt
magicze mnozyly sye wewſfelyky vzitek dobrý

190b 9. Jakoz psano gest Rozdyelil gest | adal chudym sprawedly-
woſt geho oftane nawyeky wyekuo

10. Ale ten genz dawa ſyemye | roſywagiezyemu ychleb
191a kgedeny da arozmnozy ſemye waffe arozſporzy plodnoſt | Obyle
191b sprawedlywoſti waffye

Epistola Pauli ad Galatas.

Gal. V. 10—15.

177b 10. Bratrze Ja viſam dowas vboze gezyſſowy ze nycz gyncho
nebudeſte myſlyty Ale ktoz was ſmuczuge poneſye ſud ktoz koly
gest ten |

178a 11. Ale ya bratrie ač obiezanye geſſeze kazy proč tehdā
protowe(n)ſtwye trpym proč wyprazdnyeno gest pohorſſenye krzyze

12. Bohday byli wyiezany ty gesto was smuezugi

13. Nebo wy swobodou powolany gste bratře tolko abyſte
swobody | nedawaly wpięciu tyela Ale skrzelasku | ducha fluzte 178b, 179a
soby wſpolek

14. Nebo weſſken zakon wgedney ieczy ſye naplhyuge Budeff
my^{ti} ſweho blyznyeho yako ſam ſye

15. Pak ly wſpolek budete ſye hrifti agyesty wyzte | abyſte 179b
ſamy odſebe nezahynuly

Epistola Pauli ad Timotheum secunda.

II. Tim. IV. 1—8.

1. Naymylegſſy Oſwyedčugy předbohem akríſtem gezyfſſem genz 182b
ſudyty ma zyve ymrtwe afkřze przyſſczy geho ykralowſtwe geho

2. kaz ſlowo ſnaznye dobrowolnye naramnye | Trefkcy pros 183a
lay wewſſye trpelywosty ynavezene

3. Nebot bude czas kdyz zdraweho včenyne nebudu trpyety
Ale kſwym zadostem ſhromazdye ſoby e mystri lekczyći vſſyma |

4. aodprawy ſnuoy ſtuch odwratyne akbaſnym ſye obratyne 183b

5. Ale ty bdy wewſſech praczug czyn ſkutek | Euwangelyczky ſluſbu ſwu napln ſtrzyezwy bud 184a

6. Neb ſye ya gyz obyetugy ačaf meho rozdyelenye naſtawa

7. Dobry ſyem boy boyowal Byeh ſyem dokonal wyeru | ſyem 184b
zachowal

8. wbudučiem čaſſu zachowana my gest koruna sprawedly-
woſti kteruzto my nawratty Pan wten den sprawedlywy ſudče
Anetoliko myne ale tytem geſſto | myluggy przyeffczy geho 185a

Epistola Pauli ad Hebraeos.

Hebr. V. 1—6.

1. Nebo kazdy byſkup zlidý wzati zalidý bywa vſtawen wtyech 195b
wyeczyne geſto ſu kbohu aby offyerowal dari apofwatne obyety |
zahrzyechi 196a

2. Genzby mohl flytowanye myety nadtyemy geſto newyedye
abludye ze on ſam oblečen | geſt nemoczy 196b

3. Aprotoz powyuen geſt takez zalyd takez yzasye ſameho
obyety offyerowaty | zahrzyechy 197a

4. Anyz ktery przygyma ſoby e czeſt Ale ktoz powolan bude
odboha iako aaron

5. Takez ykriftus nefameho ſebe oſlawyl aby byl byſkupem |
Ale ten geſto geſt mluwyl knyemu Syn moy gſy ty ya dnes 197b
ſyem tye porodyl

6. Ayakoz ynagynem myestye dyc Ty gſy knyez nawęeky
podle rzedu melchysedechowa

Hebr. XI. 33—39.

179b 33. Swaty skrže wyeru przymohli kralowstwye činyly ſu spra-
180a wedlywoſt doſſly ſu zaſlbenye | rozdyeralu ſu vſta lwom

180b 34. vhaſty ſu prudkoſt ohnywu *odpudyly gſu ostroſt* | me-
čowu zmohly ſu fye znemoczy fylny vezynyeny ſu wbogy ftany
wogenſke zwraćely ſu czyzokragynom

181a 35. przyegymaly ſu zeny zwzkrzyſſenye | mrtwe ſwe Gyny
pak *roztazeny* gſu neprzygymagicze wykupeny aby lepſſycho doſſly
wzkrzyſſenyey

36. Gynye pak poſmyewanye abytye trpyely ſu Anadto yok-
wanye yzalaſowanye

181b 37. kameuowany gſu ſekany gſu | pokuf ſeny gſu wzabytye
mecze zemrzyely ſu, obchody ſu whunyech wkozach kozyech
glucze potrzyebny ſuzeny trapeny *trapeny*

182a 38. gyhzto geſt nebyl hoden ſwyet | popuſſczech *napuſſczech*
neb ſamotach bludyecze ypohorach ywgeſkynyeſt ywdupatach zem-
ſkych

39. Aty wſſechny ſwyedećtwyem wyeri ſkuffeny gſuć nale-
zeny ſu |

Klasobrani po rukopisich.

XLIX. České glossy k latinským hymnům napsaným I. 1418.

Čáſt další (pokračování čísla XLVIII. ročníku lonského Listu filol.)

Opsal V. Hauer.

Placatus ut ipse suos semper
invisere fideles et mansionem
in eis facere dignetur. Et agni
vellere, quem tuo digito mundi
monstraveras tollere crimina,
nos velit induere, ut ipsum me-
reamur angelis associi in alba
veste sequi per portam claris-
simam, Amice christi Johannes.

kroczený aby on ſwe wzdy
nawſtyewyty raczyl wyerne a
przyebytek w nych uczynýty
raczyl bý. a berankown runu,
ktereho ſwym prstem ſwyeta
vkazal ſy odyeti hrzyechý, naſ
chtyel bý obleczy, abý geho za-
fluzyly bychom andyelom przy-
towarzyty ſy w byelem ruffye
naſbledowaty ſkrzybranu na-
yaffnyſſy, przyetelý buozý gene.

List 99a.

32.

Petre summe cristi pastor et
paule gencium doctor, Eccle-
siam vestris doctrinis illumin-
natam per circulum terre pre-
catus adiuvet vester.

Nam dominus, petre, celorum
tibi claves dono dedit, armige-
rum, benyamyn, cristus te scit
suum vas electum. Mare planta-
te, petre, cristus concultare
tue dedit claritati. umbram tui
corporis infirmis debilibusque
fecit medicinam.

Doctilogas, philosophos te,
paule, cristus dat vincere sua
voce, multiplices victorias tu,
paule, cristo per populos acqui-
sisti.

Postremo victis omnibus bar-
baris ad arem summi pergitis
culminis germanos discordes
sub iugo cristi paccatos iam
coacturi. Ibi neronis feritas
principis apostolorum preliis
plurimis victores diverse te,
petre et paule, addixerat pene
mortis. Te crux associat, te
vero gladius cruentus mittit
cristo.

petrze naywyffy kristow¹⁾ pa-
styry a pawle pohanow uczy-
telý, czyerkew²⁾ wassymy na-
uczenymy ofwyecenu w okol ze-
mýe walše prošba spomahaý.

nebo pan, petrze, neby³⁾ to-
bye klicze darem dal, odyencze,⁴⁾
O pawle, gezyff tye wye swoý
sud wybraný. morze patu tobýe,
petrze, gezyff tlaczytý twe dal
gest czystotý. syten tweho tyela
nemocnym a mdlym uczynyl
gest lek.

mudromluwne mystry týe,
pawle, gezyff dawa przyema-
hatý swym hlaſsem, rozlyczna⁵⁾
wytyeztwýe tý, pawle, buohu
skrzye lidy dobyl sý.

naposledy przyemozenymy
wſlyemý pohany k wyſſoftý wy-
ſlokeho berzete ſýe wrehu,
rzyeký nesworne pod gho kri-
ſtowo ſkroczone gyz ſhromaz-
dywie. tu nerona ukrutnoſt knye-
zyete apostolſtý bogý mnohymy
wýtyezowe rozlyczne tye, petrze
a pawle, przystrczyła gest mucze
ſmrty. týe krzýz przytwarzys-
ſuge, tye gyſtýe mecz krewawý
poſſyela buohu.

List 101b.

33.

Plaudant chori monachorum
et letentur fratres, quorum pater
est procopius. Cetus quoque cle-
ricorum melodie dulcem chorum
hinc frequentet sepius. Qui de
gente boemorum natus velud
sidus novum venustate claruit
in salutem plurimorum, sos-

pleſte ſborowe mnychow a we-
ſſelte ſýe bratrzye, kterychz
otecz gest prokop. zaſtup take
zakowſký pýesný ſladku ſbor¹⁾
proto nawſtyewuý czaſtyegye.
který z lydy czechow narozen
yakzto hwýezda nowa poczeſt-
noſty ſkwyel ſýe geſt pro zdra-

32. ¹⁾ boýzy. ²⁾ koſtel. ³⁾ nebeſký. ⁴⁾ kazatele. ⁵⁾ mnoha.

33. ¹⁾ hudbu.

pitatem infirmorum dans pius apparuit.

Nove legis novus lator, gentis nature zelator novis doctus literis. Docet non ut simulator, sed ut activus contemplator dans exemplum posteris.

Mundi namque flore spreto regulari sub decreto se sponte vinciens In deserti mansit freto, eius loci sub secreto demones eiciens. Ubi tandem fabricavit templum, fratrumque locavit devotum collegium. Quibus prophetans precantavit, dum pellendos indicavit ducis per fastigium.

Sed quos pellendos predixit, hiis breve tempus prefixit, quo sufferent modicum. Nam quos foverat, dum vixit, pro hiis mortuus conflixit adversus teuthonicum. Hinc tirranus effugatur et edicto provulgatur, ut insontes redeant.

Vir sanctus mirificatur patrans, quocunque rogatur, quo fideles gaudeant. Cecis visum, claudis gressum reparavit et oppressum lapidum congerie. Atro demone possessum liberavit et confessum patricidam carie. Iter dum interpellatur fluens ampnis congelatur in estatis tempore. Orbus vidit et cecatur, quod non bene precatur pro salutis opere.

wýe mnohych,²⁾ potrzyebu²⁾ nemocnych dawage mylostywy vkaſal ſye.

noweho zakona nowy wynofitel, lidu przyrozeneho mylownyk nowym nauczen czýdly. večy ne yako^{**)} klamacz,³⁾ ale yako ſkuteczný ſpatrzýtel dawage przykład buducym.⁴⁾

Íwyeta nebo kwyetem ſhrzyenym pod zakonnym ustawenym⁵⁾ ſye dobrowolnýe poddawagýe, puſtýe przyebywal ge na morzý, toho myesta ſſkryſſye dyably wymyetage. kdež potom vſtavyl chram, bratrý a vſadyl geſt nabozny ſbor. kteremuz^{***)} prorokuge přyedpowyedyel, kdyz wyhonyczy^{†)} ukazal geſt wodcze ſkrzýe pycu.

ale ktere wyhnany magycze bytý przyedrzekl, tyem kratký czaff vſtavyl, ktereho ſtrypely by malyczko. nebo ktere zywyl geſt, kdy zyw byl, za ty vmrly⁶⁾ bogoval protý nyemczý. potom ukrutnyk wyhnan bywa a wyrczenym prohlaſſeno bywa, aby newynný nawratyly bý ſſyé.

muz ſwaty dywy ſye⁷⁾ czynýe, czokolywyek proſſen bywa, czemuž wyerný radowaly by ſſyé. ſlepym zrak, kleczawym chod nawraczoval a zadaweneho kamenýe hromadu. czrnym dyblem oblyczeneho wyſwobodyl a zpowyedaleho wraha hrzyech. čyelsta kdy proſſena býwa, tekuſa rzyeka ſmrzuge^(?) ſye leta w czaff.⁸⁾ ſlepý wydy a oſlnuge, nebo nedobrzýe proſſy zdrawýe za ſkutek.

²⁾ zdrawýe. ³⁾ zamylitel. ⁴⁾ potomnym. ⁵⁾ pod ustawenu zprawu
⁶⁾ vmrzyew. ⁷⁾ welebý. ⁸⁾ letnyeho czaffu.

^{*)} psáno: mnochyl. ^{**) zkratka: y. ^{***)} psáno: ktermuz. ^{†)} psáno: wykonyczy.}

Hinc oramus te, patronē, miseros audire prone, qui tot signis radias. A vindicte nos muerone salvans celesti corone conformari facias. Amen dicant omnia.

z toho proffymy tebe, dyedy-czý, hubene flyfyety⁹⁾ nachyl-nye, genz tolyko znamenymy stkywyflye. pomstý nas od meczyc spafy, nebeske korunyé przyrownaty kaz.¹⁰⁾ stan sýe, rzeczyete wzychny czechowe.

List 104 b

34.

Margaritam preciosam, sponsam cristi generosam, veneramur hodie. A gentili patre nata fide christo despontata ipsi regi glorie.

Rectam fidem dum sectatur, domo patris propulsatur, nutrici se contulit. Generosa oves pavit, quam prefectus adamavit, sed hec cristum pretulit.

Ad tribunal presentatur et exuta flagellatur, fluunt rivi sanguinis. Ridens gaudet passione, confortatur in agone nutu sancti flaminis.

Ex contemptu provocatur iudex, aqua preparatur, in vas virgo mergitur. Tirannus videns illesam claudit antro virginis censem, demon terrens sternitur.

Ad mueronem cervix tensa, orat voce cum immensa pro se venerantibus. Mox spopondit regnum celi promisso pacto fideli cunctis te laudantibus.

margaretu¹⁾ przyedrahu, chot bozý urozenu, czyemý dnes. od poahanskoho otcze narozena wyeru bohu vsubena gemu samemu krali flawy.

prawe wyery kdy hleda²⁾, z domu otczye zahnana³⁾ bywa, chowaczcyé sye poruczyla.³⁾ urozena owcze paſla, kteruz wladarz zamyloval, ale tato buoha przyedlozyla.

k stoliczý fudcze ukazana⁴⁾ byla a fwleczena mrskana, teku potokowe krwe. smýegyczy sye raduge sye w vtrpeny,⁵⁾ posylnena bywa w bogý woly fwateho ducha.

z potupenyé hnút byl⁶⁾ fudcze, woda przyrawena, w fud panna whrzyzna. ukrutnyk wyda neurazenu zawyera v geskýny metlamy zmrfkanu, czrt hroze porazen bywa.

k meczy sygyczytzczena, modli sye s welykym⁷⁾ za sye cztyczym. ynhed flybyl kralowstwyne nebeske flybenym wyrczenym wyernym wflysem tye chwaly-czym.

⁹⁾ flyff. ¹⁰⁾ uczyn.

34. ¹⁾ perlu. ²⁾ naſhleduge. ³⁾ przywynula. ⁴⁾ wedena. ⁵⁾ w mu-kach. ⁶⁾ zbuzen. ⁷⁾ nefmyernym.

^{*}) psáno : zahlana.

List 106 a.

Celi enarrant gloriam dei filii, verbi incarnati, facti de terra celi. Hec enim gloria soli domino est congrua, nomen est cuius magni consilii angelus. Istud consilium lapsu homini auxilium est antiquum et profundum et verum factum, solis tum sanctis cognitum. Cum angelus iste homo natus ex muliere immortalem ex mortali, de terra celum fecit, ex homine angelum.

Hic est dominus exercitum deus, cuius sunt angeli missi in terram apostoli. Quibus se ipsum vivum prebuit resurgens in multis argumentis pacem victor mortis nuncians. Pax vobis, ego sum, inquit, nolite iam timere, predicate verbum dei creature omni coram regibus et principibus. Sicut misit me pater, et ego mitto vos in mundum, estote ergo prudentes sicut serpentes, estote ut columbe simplices.

Hinc petrus romam apostolorum princeps adiit, Paulus greciam ubique docens gratiam, ter quatuor ali proceres in plagis terre quatuor ewangelisantes ternum et unum. Andreas, Jacobus eterque, philippus bartholomeus. Symon thateus, Johannes, thomas et matheus, XII iudices non ab uno, sed in unum divisi per orbem divisos, in unum colligunt.

In omnem terram exivit sonus eorum, Et in fines orbis terre verba eorum.

35.

nebessa wyprawugý flawu buozymo syna, flowa wtyelefneho, vczynený z zemye nebessa.¹⁾ tato nebo flawa famemu panu gest przyflusna, gmeno gest czyez²⁾ welyke rady angyel. tato rada kleflemu czlowyku spomocz gest stara³⁾ a hluboka a prawa uczynyna, famym tolyko swatym poznana, když angyel tento czlowyek narozený z zený nefmrtejlneho z smrtedlnego, z zemýe nebe uczynýl, zz czlowyka angyela.

tento gest pan zastrupow buoh, gehoz gfu angyelowe poslany na zemy apostolowe. kterymz sam sýe zyweho dal sýe wstaw w mnohych duowodyech, pokoy wtyez smrtý zwyestugye. pokoy wam, yat sem, rzekl, nerodte sýe gyz batý, kazte flowo bozýe stworzony wslemu przyed kraly y knyezaty. yakoz poslal mye ottecz, y ya poszyelam was na swyet, budtez proto^{*)} opatrný yako hadowe, budte yako holubycze sprostny.

protoz petr rzymu apostolow knyezýe dosel gest, pawel rzyekow wifudy ueze mylost, trzykrat czyrzý gyný gyna knyezata w kragynach zemýe cztyrzech zwyestugycetrogýho a gednoho. Ondrzyeg, Jacob oboý, philip, bartoss, symon, judass, Jan, thomass a mathus, dwanaeste fudeczy ne od gednoho, ale w gedno rozdyelený po swyetye rozdyelene w gedno sbyeragy.

we wifyechnu zemý wyssel gest zwuk gych a w kragýný okolka zemýe flowa gých.

35. ¹⁾ t. apostolowe. ²⁾ gehoz. ³⁾ dawnye.

^{*)} pto:

Quam speciosi pedes ewan-gelisancium bona, predicancium pacem, Sanguine cristi redemptis ita dicencium: syon, regnabit deus tuus, Qui verbo secula fecit, quod pro nobis verbum caro factum est in fine seculorum. Hoc verbum, Quod predicamus christum crucifixum, qui vivit et regnat deus in celis.

Hii sunt celi, in quibus, criste, habitas, in quorum verbis tonas fulgurans signis, roras graciam. Hiis dixisti: rorate celi de super et nubes pluant iustum, apriatur terra germinans.

Germen iustum suscitat terra nostra, quam apostolicis verbis serens germinare facias. Quorum verbis verbum patris tenentes in pacientia fructum ferre fac nos tibi, domine.

Hii celi, quos magni consilii angelus inhabitas, quos non servos, sed amicos appellas, quibus omnia, que andisti a patre, notificas. In quorum divisione collectum gregem custodias indivisum et in vinculo pacis, ut in te unum simus, sicut in patre tu es unus. Miserere nobis tu, qui habitas rex in celis.

welmy drahe nohi zwyestu-gczych dobre, kazyczych pokoy, krew krystowu wykupenym tak rzkucze:^{*)} o wyerna duffye, kralowaty bude buoh twoý, kte-ryz flowem wyeký uczynýl, ze za nas flowo tyelo uczyneno gest na konczý wyekow. to flowo, genz⁴⁾ kazem krists ukrzyzowanego, genz zyw gest a kraluge buoh na neby.

tyto gfu nebessa, w kterychz, krifte, przybywaff, w kterychz flowyech hrzymaff, blysteff znamenymy, rossyff myloft. tyemto rzekl fy: roste nebeffa shory a oblakowe spusste sprawedly-weho, otewrzy ffye zemye plodyeczy.⁵⁾

plod sprawedlywy zbud zemye nasze, kteru apostolskymy flowy legye plodty⁶⁾ kaz.⁷⁾ kterychz flowy flowo otcze drzyecze w trpyelywosty vzytek nesty kaz nam tobýe, pane.

tyto nebeffa, w kterychz, we-lyke radý andyele, przybywaff, ktere ne sluhý, ale przately nazywas, kterym wffyechny wye-czy, ktere gfy flyffal od otcze, oznamugel. w ktrych rozdzielony febrane stado ostrzyehay nerozdzielene a w swazku po-koge, aby w tobýe gedno byly bychom, yakoz w otezý ty gfy geden. smylug ffye nad namy ty, kteryz⁸⁾ bydlýff,⁹⁾ kraly, w nebeffyech.^{**)}

List 112 a.

36.

Laus tibi criste, qui es crea-tor et redemptor idem et sal-

chwala tobýe, genz gfy two-rzytel a wykupitel týz y spassytel

⁴⁾ ktere. ⁵⁾ plodna. ⁶⁾ rodyty. ⁷⁾ uczyn. ⁸⁾ genz. ⁹⁾ przybywaff.

^{*)} psáno: tak krzkucze.

^{**) psáno: w nebeffyeh. Litera před h jest podobnější e nežli c.}

vator Celli, terre, maris, angelorum et hominum, Quem solum deum confitemur et hominem, qui peccatores venisti ut salvos faceres, sine peccato peccati assumens formulam.

Quorum de grege ut chana-neam mariam visitasti magdal-enam. Eadem mensa verbi domini illam micis, hanc refovens poculis.

In domo symonis leprosi conviviis accubans tipicis murmurat phariseus, ubi plorat femina criminis conscia. Peccator contempnit conpeccantem peccati nesciens. penitentem exaudis, emundas, fedam adamam, ut pulcram facias. Pedes amplectitur divinitos, lactimis lavat, tergit crinibus, lavando unguento unxit osculis circuit.

Heę sunt convivia, que tibi placent, o patris sapiencia, natus de virgine, qui non dignaris tangi de peccatrice.

A phariseo es invitus, marie ferculis saturatus, multum dimittis multum amanti nec criminе postea repetenti. Demonis eam septem mundas, septiformis spiritus. Ex mortuis resurgentem das cunctis videre priorem.

Hanc, criste, proselitam signans ecclesiam, quam ad filiorum mensam vocas alienigenam, quam inter convivia legis et gracie

nebe, zemye, morzye, angelow y lidy, ktereboz fameho buoha wyznawamý a czlowyeka, gen z¹⁾ hrzyefne przyssel sy, aby spa-slený uczynyl, bez hrzyechu hrzyecha przyyam twornyczku.

ktereboz stada jako pohanku marygy nawlyewyl sy manda-lenu.* týmz stolem ²⁾ flowa bo-zyeho onu drobtý, ³⁾ tuto na-słyszyeff napogý.⁴⁾

w domu symona malomoczneho na hodech sedýe duchowných ⁵⁾ repcze zakonnyk, kde gesste placze zena hrzyecha swyedoma. hrzyefnyk tupý spoluhrzyefnyka hrzyecha newyeda. kagyczyeho ⁷⁾ uslyssugeff, wyczystugeff, mrzku myluges, aby pyeknu uczynyl. nohy obgyma bozske, szlamy mege, utyera wlassy, vmywfy ⁸⁾ małty zmazala gest, lybanymy oklyczyla.

tyto hodowe gsy, který to-býe lybye ssýe, otczowy o mu-drosty, narozený z panny, kte-ry ⁹⁾ nezbrzyeff dotcen bytý od hrzyefnyczy.

od zakonnyka gsy pozwan, magdalenyńymy krmyemý na-słyczen, mnoho odpustyeff mnoho mylugyczye any hrzyecha potom opyetugyczye. dyabelstwy gy od sedmy oczystugeff, o sedmero-darný dusse. z mrtwych wzkrzye-ssyeho dawass nade wlyechný ¹⁰⁾ wydyety prwnyeyffy.

tuto, o criste, w nowye obra-czenu znamenawass czyerkew zenu, ktero synow k stolu wolaff pohanku czyozemsku, ktero

36. ¹⁾ který. ²⁾ pokrmem. ³⁾ strzyedkamý. ⁴⁾ obzywugeff pytym. ⁵⁾ lymonowýe. ⁶⁾ podobnych. ⁷⁾ zelegyczyeho. ⁸⁾ utrzyewiss, aspoň ss jest patrno, a čárka nad koncem patřila nad y. ⁹⁾ genz. ¹⁰⁾ nad gyne.

*) psáno: mādalenu.

sprevit phariseus fastus, lepra vexat heretica. Qualis sit, tu scis, tangit te quum peccatrix quum venie optatrix. Quid nam haberet egra, si non accepisset, si non medicus adesset. Rex regum dives in omnes, nos salva peccatorum tergens cuncta crimina, sanctorum spes et gloria.

List 116a.

Gaudete christi sponsa virgo mater ecclesia, omni que de natione generans illi filios quotidie, Perquisos inferos superis et celi tibi ianuam concilians.

Hanc pandunt hodie, quorum festa venerantur, hec duo lumenaria. Ex quibus jacobus in iudea per virtutem relaxit et samaria. Egrus curans, demones fugans, mortuos in lucem verbo revocans. Magos sua vincens doctrina fidei paravit corda plurima.

Post ut agnus iugulo ductus se impedit promptissimus, lavans agni sanguine stolam commutavit morte vitam.

Eiusdem vite invitatus ardore cristoforus ac ipsa passus in die, sed diverso tempore.

Gentibus exortus, sed celitus instructus verbis, que predicabat, signis firmabat. Aridam fusa

mezy hody zakona y mylostý zhrze zakonnyk pylný, nakanený malomocenstwym trapý kaczyerzskym, kteraka by byla, ty wyell, dottyka sye tebe nebo¹¹⁾ hrzyelnyce, ale mylofty zadagyczye.¹²⁾ ezo by nebo myela neduzywa, by newzala, by ne lekarz przybyl¹³⁾ kralý nad kraly bohaty nade wffyechny, nas spas hrzyechow fetra¹⁴⁾ wffyechny wyný, swatych nadyge y flawa.

37.

raduy sye bozýe chotý panno matko czyerkew, z kazdeho ktera narozenýe plodyff¹⁾ gemu syný na wffsaky den, skrzye ktere zemske²⁾ swrchnym a nebe sobýe branu myrzeczy.

tuto zgyewugý dnes, ktrychz hody cztye, tyto dwe swytle. z ktrychz jakub w zydowstwe skrzye mocz zaſwyetyl gest y w pohanstýe. neduzywe lecze, dyabły pudye, mrtwe k swyetalu flowem przywolawage. czarodzieyynyký swym przyemahagýe vczenym, wyery zposobyl gest srdcze mnoha.

potom yako beran k zahubený weden sye dal sye welmy hotow, mygje beranka krwy ruchu odmyenyl gest smrtý zywt.

tehoz zywota pozwan horlywoſtý kryſtofor take w týz muczen³⁾ den, ale rozlyczneho czafu.

z pohanow possel, ale nebesky navczen flowy, ktera kazzafe, znamenymy potwrzowaffe.

¹¹⁾ ze. ¹²⁾ zaduczýe. ¹³⁾ przyffel. ¹⁴⁾ styerage.
37. ¹⁾ rodyff. ²⁾ nyzke. ³⁾ trypel.

prece virgam fecit florere. carcere mancipatur, virgis ceditur. Ignem pertransiit, ferrum sicut ceram dissolvit. Capite plectitur celos et victor ingreditur.

Ipsius per mirabilia crediderunt milia quatur duodena. Rex quoque, qui eum punivit, signis virtus cum suis fidem promeruit.

Terge fletus, rachel, genas passione roseas. Quos gemebas laborantes, mox regnant victores, Te, qui tuo comendant sponso.

List 118b.

Sancte anne devotus decantet chorus alleluja. Cuius partus salutem produxit mundo, res miranda.

De eius prole casta eterna lux est orta, sol de stella. Anna ex prosapia aaron fuit genita semper clara. Que ut iubar fulgidum decoravit seculum pari forma. Amanda deum corde nulla letali sorde fit corrupta.

Gignens salutis fructum abstulit omnem luctum vale nostra. Ex prole, quam genuit, sol verus enicuit carne sumpta. Sol christe, irradia nostra corda, ne sinas labe noxia esse ceca. Quem nec iudea natum credit nec ymolatum, cum sit (!) per scripta vatum hec predicta.

uwadlu wzdaw proſbu hol⁴) ka-
zal kwýsty, wzalarzý zawrzyen⁵)
metlamy mříškan gest. ohen
przyeffel, zelezo yako woſsk
rozputstýl. hlawy zbawen gest
nebe a wytyez wchazye.

geho ſkrzye dywne wyeczy
wywyryzyly glu cztyrzydczyety a
dwa tiffyczye. a kral, který
geho muczyl, znamenymy przy-
mozen f swymy wyery zaſluzýl.

ſetrzy placze O . . . licze
trpyeným czrwene. kterychz ze-
lala ſfy vifflugyczich, gyz kra-
lulgý wytyezý, tye, který twemu
poruczegý choty.

38.

fwyety annye nabozný zpye-
way ſbor tu chwalu, gegyz^{*)})
porod ſpaffený wywedl gest
fwyetu, wyecz dywna.

z gyegyeho plodu czysteho
wyeczne fwyetlo gest wyflo,
ſluncze z hwyezdy. Anna z po-
kolený¹⁾ aronowa byla urozena
wzdy czysta. ktera yako po-
prſlek ſtkwnczy okraſſyl ſwyet
rownu zpoſobu. mylугyczý buo-
ha ſrdeczem zadnym ſmrteſlnym
hnyſſem bywa poruſſena.

rodyeczý²⁾) ſpaffený plod
odyala gest wesken ſmutek w
naſſem vdoly. z plodu, který gest
urodyla, ſluncze prawe wyſwy-
etylo tyelem przygatým. ſluncze
boze, oſwyet naſſe ſrdeče, ne-
przyepuſtęy poſkwrnu poſko-
zona byty oſlepena. ktereho aný
zydowſtwo narozeneho wyerzý
any obyetowaneheho, ponyewadz
byla by ſkrzye pyſma prorokow
tyto przyedrzeczený.

⁴⁾ prut. ⁵⁾ okowan.

38. ¹⁾ z rodu. ²⁾ vrodywſý.

*) psáno gezyz, ale první z jest přetrhnuto.

Nunc ora, ut pia mater et
filia tibi succurat, gens misera.
Ut te post tristia ducat ad gau-
dia hic, quem genuit puerpera
maria.

nynye proff, yako myla matka
a dczera tobye spomoz, lydo
hubený, abý tye po smutczyech
vwedl bý do radosty ten, kte-
reho vrodyla rodyczka...

List 120a.

39.

Laurenti, david magni martyr
milesque fortis! Tu imperatoris
tribunal, Tu manus tortorum
cruentas Spewisti secutus de-
siderabilem atque manu fortem,
Qui solus potuit regna superare
tyranni crudelis, Eius que sancti
sanguinis prodigos fecit amor
militis eius, Dummodo illum
liceat cernere dispendia vite
presentis.

Cesaris tu faces contempnis
et iudicis minas derides. Car-
nifex ungulas et istor crati-
culum vane consumunt. Dolet
impius urbis prefectus victus
a pisce assato, christi cibo gau-
det domini conviva favo cor-
resurgendo cum cristo saturatus.

O laurenti militum david in-
victissime regis eterni! Aput
illum servulis ipsius deprecare
veniam semper, martyr milesque
fortis.

wawrzyncze, welykoho dawyda
muzedlnyku rýtyerzý a sylny!
ty czeyssarze stolyczý, ty rucze
katow krwawe zhrzyel sý na-
shledugé zaduczýeho a ruký
sylneho, genz fam mohl gest
kralowstwý przyemoczy zvfal-
cze ukrutneho, a czyez swate
krwe smyele uczynyla myloft
rytyerzý geho, kdyz geho flu-
ffalo bý opatrzytý po teškno-
stech zywota nnyeyffyeho.

czyessarzý ty pochodnýe tu-
pyff a sudecze hrozý po smyewaff.
kat¹) haky²) a zhacz rost nadarmo kazye.³) zele nemyloftywý
myesta wladarz przyemozen od
rybý upekle, kristowa pokrma
raduge sye bozý hodokwassye
plastem powstawage f krystem
nassyzen.

O wawrzyncze z rytyerzow
dawydowych neprzyemozený
krale wyeczneho! v nyeho⁴)
fluzbam geho proff myloftý
wzdy, muczedlnýku rytyerzy a
sylny.

List 122a.

40.

Congaudent angelorum chorii
gloriose virgini, Que sine virili
commixtione genuit filium, qui
suo mundum cruore medicat.
Nam ipsa letatur, quod celi
iam conspicatur principem, In

spolu sye radugte angelstý
sborowe flawne pannýe, která
bez muzského smyeffenýe po-
rodyla syna, který fwu swýet
krwy leczy. nebo ona raduge
fýe, ze nebeského gyz opatruge

39. ¹) maffarz. ²) klyký. ³) ztrawugý. ⁴) przyedným.

terris cui condam sugendas
virgo mamillas prebuit.

Quam celebris angelis maria
Jesu mater creditur, Qui filii
illius debitos se cognoscunt fa-
mulus!

Qua gloria in celis ista virgo
colitur, que domino celi pre-
buit hospicium sui sanctissimi
corporis! Quam splendida polo
stella maris rutilat, que omnium
lumen astrorum et hominum
atque spirituum genuit!

Te, celi regina, hec plebicula
piis concelebrat mentibus. Te
cantu melodo super ethera una
cum angelis elevat.

Te libri virgo concinunt pro-
phetarum, chorus iubilat sacer-
dotum, apostoli cristique mar-
tires predictant. Te plebis sexus
sequitur utriusque, vitam dili-
gens virginalem, celicolas in
castimonia emulans.

Ecclesia ergo cunta te cor-
dibus teque carminibus celebrat.
Tibi suam manifestat devocationem,
precatu te supplici implorans, ma-
ria, Ut sibi auxilium circa cri-
stum dominum esse digneris per
evum.

List 125a.

Diem festum bartholomei,
cristi amici, fratres excollite
dignis preconiis, Cuius obtentu
celi quo mereamur sedibus per-
frui.

Hic iudie populis predictat
ewangelium, Qui dediti viciis

knyezýe, na zemý komu¹⁾ kdys,
aby ſſal, panna^{*}) prſſy da-
wala.

kterak welmy flawna angye-
lom^{**)} gezyſſowa matka wýer-
zyena gest, kteryſ ſyna gegyeho
hodne²⁾ lye wyznawagý ſluhý!

kteru chwalu w neby tato
panna^{*}) cztena býwa, ktera
panu nebeſkemu dala gest ho-
ſpodu ſwateho ſweho tyela! kterak
welmy yaffna w neby hwyezda
morzska . . . ktera wſſyech
ſwyetlo hwyezd y lýdy a duchow
vrodyla gest!

tye, nebeſka kralowno, tato
offadka myloſtywymy flawý my-
ſlemý. tye zpyewanym fladkym
nad nebe ſpolu f angely po-
wyſſuge.

tye knyehý panno^{***)} wyzpye-
wagý prorokow, Ibor chwaly
knyezý, apostole, buozý mucze-
dnyczy kazý. tye lýdu pokolený
naſhleduge obogeyho, zywot
myluge panensky, nebeſnyky
w czystotý naſhledugycz.

koftel proto weſſken tye ſrd-
czyemý tye a pyeffuyemý flawý.
tobýe ſwe zgýewuge nabozenn-
ſtwýe, proſbu tye³⁾ naboznu
proſſyé, o matka, aby gemu
ſpomocz u krifa pana byty
raczyla na wyeký.

41.

den flawný bartosſe, bozyeho
przyetele, bratrzye cztyete¹⁾ duo-
ſtoynymy zpyewanym(y), gehoz
dle nebeſkych kteryrmz zaſlu-
zyły bychom ſtolyce vzywatý.

tento judſkemu lidu kaze
cztenýe, kteryſ poddaný hrzy-

40. ¹⁾ kteremu. ²⁾ dluzne. ³⁾ tebe.

^{*}) paña. ^{**)} Psáno angylom. ^{***)} paño.

41. ¹⁾ powyſte.

vacabant ydolatrie. Quos instruens sanctus apostolus iussit frangere ydola atque cristo facere templa. Et quos demones adoravere, fecit longius abire, ubi essent invia terre.

Mundans leprosus saluti pristine et reddit egros. Vestivit cecos presenti lumine fecitque sanos. Oracio eius paraliticos erigit atque curat energuminos. Nam iudicis natam diu lunaticam sola prece salvam fecerat.

Convertit regem populumque eius sacris fontibus expiaverat promittens illis, quod non vidit homo nec ascenderat in cor hominis.

Per multa sic predicans tempora vestimenta illius non fuerant sordida, nocturno vigilarat tempore, similiter diurno in dei laudamine. Post talia miracula occisus migravit ad cristum perenni in regno semper victurus. Sed veniet iudicii in die cum deo secreta hominum per ignem iudicaturus.

Quesumus, te, bartholomee, exoarantes, ut detergas nostra hic facinora, Quatinus utamur premio, quod credendum repromisit Cristus gregi pusillo.

chom fluzychu modlofluzbýe, ktere nawczyw swaty apostol kazal gest zlamaty modly a bohu czynytý chramy, a ktere dyabły cztyly fu, kazal gest dale odgytý, kde byly bý pustyný zemýe.

czyftye malomoczne zdrowy drzyewnyemu a nawraczoval neduzywe. odyewal slepe nynyesym swyetlem a vczynyl zdrowý. modlytwia geho dnu zlamane zdwyhla a leczý vsechle. nebo fudcze deeru krale dawno namyeffecznu famu proslu zdrowu vczýnyl.

obratyl gest krale a lyd geho swatymy studnyczyemý wyczystyl flybugye gym, czechoz newydyel czlowyek any wstupylo na frdcze czlowyeka.

po mnohe tak kazýe czassy rucha geho nebýla fu zwetzcena. nocznyeho bdyel czassu tez dawnyeho (!) w bozye chwale. po takych dywyech zabyt ssel gest k bohu v wyecznem *) kralowstwý magye wzdy zyw bytý. ale przygde w fudný den f bohem tayne lydy skrzye ohen fudyty.

profsymý, tebe, barthoffý, modecze flýe, aby setrzyel nasse zde hrzyechý, abychom vzywaly odplaty, kteru wyerzyczym za flybyl bý gezýff stadczy malyczkemu.

List 127b.

42.

Interni festi gaudia nostra sonent armonia, Quo mens in se pacifica vera frequentet sabata, mundi cordis leticia adorans vera gaudia. Quibus per-

wnytrznýe slawnoſtý¹⁾ nasse wznyete hudbý, kdez myſl*) w lobýe vpokojena prawe nawstyewny swatký, czyſteho frdcze weſſele cztyczý prawe radostý.

*) psáno bylo: w wyecznom, potom předložka přepsána literou v.

42. ¹⁾ radostý.

*) myyſl.

gustet avida, qua sit sanctorum gloria.

Qua letatur in patria celi-
colarum curia Regem donantem
premia sua cernens in gloria.
Beata illa patria, que nescit una
gaudia, nam cives huius patrie
non cessant laudes canere. Quos
ille dulcor afficit, quos nullus
merror inficit, quos nullus hostis
impedit nullusque turbo con-
cutit.

Ubi dies clarissima melior
est quam milia luce lucens pre-
fulgida plena dies leticia. Quam
mens humana capere nec lingua
valet promere, donec vite vi-
ctoria comutet hec mortalia.
Quum deus est omnia, vita,
virtus, sciencia, victus, vestis et
cetera, que velle potest mens
pia.

Hanc in hac valle misera
meditetur mens sobria. hoc per
saporem senciat, hoc attendat,
dum vigilat. Quo mundi post
exilia coronetur in patria ac in
decoris gloria regem laudet per
secula. Harum laudum preconia
imitetur ecclesia, Dum recen-
sentur annua sanctorum natalia,
Dum post peracta prelia
digna reddantur premia pro
passione rosea, pro castitate
fulgida.

Datur et torques aurea pro
doctrina katholica. Qua pre-
fulget augustinus in summi re-
gis curia. Cuius librorum copia
fide firmatur unica. Hinc et
mater ecclesia vitat errorum
devia. Huius sequi vestigia ac
predicare docmata Fide recta

kterychz okussuge kwapna²), ktera
by byla swatych flawa.

kde raduge sye v wlasty ne-
beznykow dwora krale dawagy-
czyeho darý w fwe opatruge
flawy. blazena ta wlast, ktera
newye gedne radosty, nebo my-
stane te wlasty neprzyestawagý
chwal zpyewaty. ktere ta flad-
koft napluyge, kterychz zadna
tesknost nenakazuje, kterychz
zadny neprzyetel nemutý, zadny
a wycher natruczuge.

kde den yasný lepsy gest
nezly tyffycz fwyetlem fwyetycz
welmy fwyetlym plny den we-
flele. ktoreho mysl lydfka cho-
pyty aný yazyk moz wyrzecý,
dokawad zywota wytyeztwý
promyeny tyto fmrtedlne. kdyz
buoh gest wsiechno, zywot,
cznoft, vmyenýe, zywot, odyew
y gyne, ktere chtyety moz mysl
dobrotywa.

ten w tomto vdole hubenem
pamatuj mysl strzyezma. to
skrzye chut czyg, pozoruy, kdy
bdy. ktemy fwyeta po pustych
korunowana by byla wlasty a
okrassý w flawy krale chwal
na wyeký. tyech chwal zpywan-
ýe nasledug kostel, kdy roz-
czytagy sye urocznye swatych
narozenye³), kdy po dokonalych
bogyech hodny nawraczony by-
wagý darowe za rozowe vmu-
czenýe za czyfstotu fwyethu.

dan bywa i nahrdlek⁴) zlaty
za vczeny krzyeftanske. ktorymz
nawyjecz fwyetý augustyn nay-
wyffyeho krale u dworu. gehoz
kuyeh mnoztye wyeru po-
twarzuge sye gedynku. protoz⁵)
y matka czyerkew waruge sye
bludow sczyestýe. tohoto na-

²) zadagyczyge. ³) vtrpenye. ⁴) halzye. ⁵) odtud.

et fervida det nobis mater
gaudia.

shledowaty slepyegy a kazatý
navczenye wyeru prawu a hor-
lywu day nam matka radosty.

List 130a.

43.

Psallite regi nostro, psallite,
psallite prudenter, nam psal-
terium est iocundum cum citara
nato virginis, quo psallens natus
sterilis Citharam carnis per-
cussit in domo domini. Nam
quod sonabat clamando, docuit
vivendo, mortificando, que supra
terram sunt et hoc alies do-
cendo Preparans cristo plebem
profectam Johannes, vox cla-
mantis in deserto.

Sed vox hec impium hero-
dem, quem corripit, minime
corrigit, haud tum tacuit sed ad
usque sanguinem sceleri restitit.
Non licet, inquit, te fratris tui
habere coniugem raptam sibi,
peccasti, quiesce, penitentibus
sic precepit dominus. Vocem
incantantis sapienter herodes
ut aspis surda sprevit, ut iustum
ut sanctum Johannem timet,
quem viuxit in carcere.

Sedet in tenebris lucerna
lucis, amicus omnipotentis. Stu-
det deliciis mundi principis
filius perditionis. Meretrix sua-
det, puella saltat, rex iubet,
sanctus decollatur Dat rex sal-
tanti caput Johannis, qui san-
ctus fit antequam natus.

En, quomodo perit iustus,
quasi non sit deo dilectus. Cum
sit eius preciosa mors hec in

zpyewayte kralý nassemu,
zpyewayte, pyepte, opatrnye,
nebo zpyewanye¹⁾ gest radoftno
s huslemý synu panny, czymz
huda²⁾ syn yalowe husle tyela
zbyl gelt w domu w bozyem.
nebo czo wznylo gest wolage,
vczynyl gest zyw gla, mrtwye,
ktere narozený gfu a tomu gyne
uczye po sobye gednagye buohu
lyd³⁾ dokonalý yan, hlaſſ wola-
gacyeho na pustý.

ale hlaſſ tento nemylostýweho
heroda, gehoz trefkze, nepo-
lepfuge, awfak nemlczał gest,
ale do krwe⁴⁾ hrzyechu odolal.
neſluffye, rzekl ge, tobye bratra
tweho myety manzelku vchwatu-
tenu sobye, hrzyefyl sy, przy-
stan, kagyczym tak przykazal
pan. hlas przykazugyczy⁵⁾ chy-
trzye herod yako wrzyetenycze
hlucha hrzyel, yako sprawedly-
weho yako swateho yana bogý
ſſye, ktereho okoval⁶⁾ w za-
larzý.

ſedý we tmach swyecznyce
swyetal, przytel wſemohuczyeho.
pylen gest w rozkofflych swyett-
ſkeho knyezyete syn zatraczenye.
kurwa radý, dyewka ſkacze,
kral welý, fwaty stat bywa-
dawa kral ſkaczycze hlawa-
jana, genz fwat bywa drzyewe
nezly narozen.

zrzy, kterak hyne sprawed-
llywy, yako by nebyl buohu
mly, wfak⁷⁾ gest geho przye-

43. ¹⁾ zaltarz. ²⁾ zpyewagye. ³⁾ ofadu. ⁴⁾ az do konczye.
⁵⁾ hlaſſu zapowyedagacyeho. ⁶⁾ Iwazal. ⁷⁾ acz by byla.

conspectu domini. Nos corde percepimus, qualis ac quantus, quum vicinus nativitate cristo sit et morte. Nam morte turpissima dampnatur sponsus sponsi et amicum dampnat morte recte turpissima Carcere carnis eductum, quem ferunt psallendo celi angeli angelum.

Et nos in terris tibi psallere fac, criste, in memoriam baptiste. Herodis spreta commensa altaris tui mensa ipsum te dum sumimus, semper tibi psallimus.

List 135a.

Stirpe, maria, regia procreata regem generans Jesum; laude digna angelorum sanctorum. Et nos peccatores tibi devotos intuere benigna Tu pios patrum mores ostentas in te sed, ex cellis eosdem.

Patris tui salomonis in te lucet zophia Et ezechie apud deum cor rectum, sed numquam in te corrumpendum. Patris yosie adimplevit te religiositas. Summi eciam patriarche te fides totam possedit, patris tui.

Sed quid nos istos recensemus heroas, Cum tuus natus omnes precelat illos atque cunctos per orbem. Nos hac die tibi gregatos serva, virgo, in lucem mundi, que prodisti paritura celorum lumen.

draha smrt tato w oblyczegy bozym. my frdecem dofly smy, kteraky a tak welyky, nebo blyzký narozenym bohu bywa y smrtý. nebo smrtý ohawnu potupen bywa chot mylyk myleho choty a przyetele tupý⁸⁾ smrtý prawý⁹⁾ ohawnu z zalarzye tyela wywedeneho, ktereho nessu zpyewagycz nebesky andyele andyela yana.

a nam na zemý tobye zpyewaty kaz, boze, na pamatku krztytele. herodowo zhrzyge hodokwaffený, oltarzye tweho stolu tye sameho kdý przygymamý, wzdy tobye zpyewamý.

44 (45).

z pokolenýe . . . kraloweho porozena, krale rodyecý iezisse, chwaly hodna andyelow swatych, a nas hrzyesne tobye nabozne obezrzý dobrotywa. ty dobrotywe otczow nrawy vkazugess na tobýe, ale przyewyffugeff gýe.

otcze tweho sialomuna w tobye fwyety mudrost a ezechia-fowo przyed bohem frdcze prawe, ale nykdý na tobye porussene. otcze yozyasse naplnyo týe nabozenswy. naywyffyeho take patriarchy tye wyera wslechnu drzý, otcze tweho.

ale czo¹⁾ my tyto rozcztamý knyzata, ponyewadz twuoy syn wslyechny przyewyfuge tyto a wslechny po fwyetu. nas tohoto due tobye febrane zachowaway, pauno*), na fwyetlo fwyeta, genz wysla gfy porodytý magycz nebeske fwyetlo.

⁸⁾ potupuge. ⁹⁾ tez.

44. ¹⁾ procz.

*²⁾ pano.

List 136b.

45 (46).

Pleno cantu cordis, oris laudes canant intus foris cristiani cunctis horis in ludmille gloria. Namque terre fit patrona ista beata matrona clara fulgens in corona pro mortis victoria.

Lauda celum digna laude simul terra laudans gaude, mitem, castam sine fraude, gratam deo viduam. Fortem basem infirmorum et solamen miserorum, matrem dulcem egenorum in dando precipuam.

Tanta matre iugulata et iam terre comendata signa facta sunt et rata ipsius ad gloriam. Per quam, criste, mente prouate rogamus, nobis dona ornari celi corona post mundi miseriam.

pluym zpyewanym ſrdeče, uſt chwałý zpyewayte wnytrz ze-wnytrz krzyeftane po wſye czaffy lydmyle flawy. nebo zemye býwa dyedyczka tato blazena dobrodyenka w yafne ſtkwyegycz ſyé w koruny smrty za wtyezſtwyē.

chwał nebe hodnu chwalu, take zemye chwalecz raduy ſyé, tých, czyſtu beze lſty, wdyecznu bohu wdowu. ſylný poklad nemocnych a vtyecha hubených, matku ſladku nedostatecznych, w darzeny przyewýſſenu.

taku matku zahubenu a gyz zemý poruczenu znamenye ſtala ſu ſyé y potwrzena gyegye k flawy. ſkrzye kteruz, boze, myſli ponyzenu tebe proſſymy, nam day okraſlennu býty nebeſku korunu po ſwyeta byedýe.¹⁾

List 137b.

46 (47).

Almi gracia assit nobis spiritus Ut digne celebremus huius diei gaudia, Congaudent in qua sancto celi concives matheo. Et mathee, cristi miles inclite, propicium te nostris votis exhibe. Fer laudes per te hodiernas deo, quas referimus, nos illis reddas ut placentes, supplices expetimus.

Iam credimus, quod tu omnia fecisti coram domino Quem tu sequi iussus omnia sprevisti cum thelonio. Et idcirco tu virtutum

ſwateho myloſt przyſpyey nam ducha, abyhom duoſtoyný ſlawyly tohoto dne radoſty. Ipolu ſye radugi, wkteryz ſwatemu nebeſty myeſtyenye matuſſowy. a Matuſſy bozy rytyeržy wyborne, myloſtywa ſyé naſſym zadoſtem ukaz, neſt chwaly ſkrzye tye dneſſnye buohu, ktereſ wzda-wamy, naſ gymy nawrat yako lybezne, modlyczy zadamý¹⁾

gyz wyeržy (!), ze ty wſyechno wczynyl ſyprzyed bohem, ktereho ty naſledowatý kazal ſy, wſyechno opuſtýl ſy ſe czlem. a protoz ty

45. ¹⁾ pſotye.46. ¹⁾ wyproſſugem.

plurima per preconia, Sanctitatis
tu tum celebris es memoria.

Ezechiel te propheta longe
previdit inter quatuor animalia,
Et flumen tu paradisi mundum
irrigas tui doctrinis ewangelii.

Verbo fidei tu ethiopes domino
celi predicans luctatus es. Fidem
quam verbis predicaveras per
virtutum signa confirmaveras.

Victor magorum nam effugasti
pestes draconum. Tuque defun-
ctum resuscitasti regis filium.

Ipsum regem cristo fidelem
cum suo baptisasti populo. Pro-
vincias tu informabas ritibus
sacris et ordinibus. Inter quos
deo virginalem consecrans sta-
tuisti primus ordinem. Quam
tu mox velo dedicatam regendo
perfecisti epygeniam.

Sed diabolus, qui semper est
malignus, Regi virgines illicitas
suggessit, ut petisset thalamos.
Pro quo conflictum subeundo
pium victor hodie martirium et
palmarum referem de prelio, hunc
diem salvificum fecisti.

cznosty skrzye mnohe kazanýe,
fswatosť ty wsak slawný gsy pa-
matku.

... tye prorok daleko przyed-
wyedyel mezy cztyrzmy zwye-
rzatý, a potok tý rayfský swyets
smaczyeff tweho vczonym czenýe.

flowem wyery ty murzyenyny
panu nebeskemu kaze zyškal sy-
wyeru, kteruz flowý kazal sy,
cznoſtý skrzye znamenýe po-
twrzował sy.

wytyez czarodyeynykow nebo
wypudyl sy fſelmy drakow. a tys*)
vmrleho skrzyeffyl krale syna.

Sameho krale buohu wyerneho
ſ gebo krzytyl sy lidem. kragynys
ty vczyl obyczegyem swa-
tym a rzadom. mezy ktery-
myz bohu panenský poſwyeczu-
ge wſtawyl sy nayprwnyeffy rzad.
kteryz ty ýnhed zaſtyeru po-
ſwyeczenu zprawugýe potwrdyl
sy epygený.

ale dyabel, který wzdy gest
zlobywý, kralowý panen neſluſ-
nych poradyl,²⁾ aby pozadal
ložy, pro nyez**) boy podſtu-
puge myloſtywýe wytyez dnes
muczedlnycſtwo a palmu przy-
naſſege z bogýe tento den ſpa-
ſtyedlný ucvynyl sy.

List 140b.

47 (48).

Redeundo per girum circini
annalis thebeorum martirum re-
fulsit natalis. Quibus modum in
mirum equinocialis dies iste
factus est dies eternalis. Dies
sine vespera nocte non sepultus,
quem non sol per aera, sed di-
vini vultus Illustrat serenitas

nawraczuge sye w okol okrifika¹⁾
urocnyeho thebeyskych muczed-
nykow zafwyetyl sye den vmu-
czenye. kteryymz dywnym oby-
czyegem rownonocny den tento
uczynen gest den wyeczný²⁾. den
bez weczera noczy nezachranený,
ktereho ne ſluncze po powye-

²⁾ nawnukl.

*) psáno: tyc. **) pnyez.

47. ¹⁾ okola. ²⁾ neſkonaný.

tali facto fultus, quo senes sunt
iuvenes nemo fit adultus.

In hoc se mauricius maurum
diffitetur, in hoc niger candidus
habetur. Ubi ex supernis nun-
quam superatur et victor victo-
ribus victus societur. Ubi inno-
cence vitam dat vitalem beans
innocenciam premio vitali Quo
neuter iam moritur tutus a
vitali uteque sub alis se dei-
nit ali.

Senas seni proceres numeri
perfecti collegitis acies gressum
callis recti Ad callem iusticie
colla licet secti Jesu vestro ne-
quistis plecti.

Ad tronum gradibus senis
ascendamus, bis senos leunculos
ut non timeamus, Ut sex in
prophetia nunquam audiamus
vos seni succurrите, vobis suppli-
camus. Senas alas tollite nos ad
protegendum, Seni duces israel
ad benedicendum, Ascendistis
in montem, idem est agendum
nobis, benedicite, amen est di-
cendum.

trzy, ale bozskeho oblyczege
oswyeczuge yaſnoſt, takym ſkut-
kiem ofut, w ktemez ſtarzy glu-
mlady, zadny nebýwa przyerolly.

w tom ſye marzyk murzy-
nym odpyera, w tom czrny
byelý gmyen geſt, kde z neby³⁾
nýkdý przyemozen by byl wytez
wytyezom przyemozený przyto-
warzyſſen. kde newynnoſt zywoſt
dawa zywoſtu blazýe nevynnoſt
odplatu zywoſtu. w ktem⁴⁾
zadny gyz nevmyera bezpeczen
od zywoſneho oboj pod krzydly
ſye bozyemy znal bý chowaty.

dwanasdſterý dwanadſte knye-
zat pocztu dokonaleho febrali
ſte zaſtupy chod czystý prawe
k czystyſte sprawedlywoſti ſygye
acz ftynaný od gyezyſſye waffye
hlawý, nemohly ſte⁵⁾ odluczený
bytý.

tron⁶⁾ ſtupnyemý ſleſtý wſtup-
mý, dwanadſtý lwykow abychmý
ſye nebalý, aby ſleſtero w pro-
rocztwy nykdy ſlyſſaly bychom,
wy ſtarſý⁷⁾ ſpomozte, wam ſye
modlýmý. ſleſtera krzydla zdwy-
nyete nam⁸⁾ k uobranýe, dwa-
naſterzý wuodeze ysrahelſtý ku
pozehnany wſtupyli ſte na horn,
teez ma czyneno bytý nam. po-
zehnayte, ſtan ſye,⁹⁾ ma rze-
czeno bytý.

List 142b.

48 (49).

Criste tui preclari militis
wencesslai colentes solempnia,
adiuvenmur tua semper gratia,
Ut eius exemplo continue in-

o boze, tweho^{*)} przyeyaf-
neho rytyerzýe waczlawia czyte-
cze flawnosty, ſpomozeno nam
bud twu wzdy myloſty, aby

³⁾ z fwrchnych. ⁴⁾ kde. ⁵⁾ nechtyely ſte. ⁶⁾ na ſtolyczý. ⁷⁾ ſleſterzý:
⁸⁾ nas. ⁹⁾ day to boh.

48. *) psáno : twe.

herendo morum atque vite plae-
ceamus puritate. Hic summus
ecclesie gentis boemie martirii
fulgida donatur gracia.

gyeho przykladu uſtawné przy-
drzyecze ſyje mrawow zywota
lybyly bychom ſye czystotu. Tento
naywyſſy kostela lide czeſkeho
muczedlnyczſtwia ſtwuczý obdar-
zen gest myloſty.

(Pokračování.)

Úvahy a zprávy.

Handboek der Indische klankleer, in vergelijking
met die der Indogermaansche stamtaal, ten gebruike van studenten
in de Nederlandsche en de Klassieke letteren door Dr. C. C.
Uhlenbeck, Buitengewoon hooleeraar aan de Gemeende-Univer-
siteit te Amsterdam. Leiden. Blankenberg & Co. 1894. (VIII
a 102 str., 8.)

Grundriss der iranischen Philologie. Unter Mit-
wirkung von F. K. Andreas, Chr. Bartholomae, C. H. Ethé, K.
F. Geldner, P. Horn, H. Hübschmann, A. V. W. Jackson, F.
Justi, J. Marquart, Th. Nöldeke, C. Salemann, A. Socin, E. W.
West und V. Žukovskij herausgegeben von *Wilh. Geiger* und
Ernst Kuhn. I. Band 1. Lieferung. (Bogen 1—10.) Strassburg.
Verlag von Karl J. Trübner 1895. (160 str., v. 8.)

Altindische Grammatik von *Jakob Wackernagel*. I.
Lautlehre. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht 1896. (LXXX
a 344 str., 8.)

Doby, kdy jazyk staroindický platil ne-li za prajazyk indo-
evropský samý, aspoň za velmi věrný jeho obraz, sice již dávno
minuly, význam jeho pro srovnavací jazykozpyt indoevropský dnes
již se nepřeceňuje, jako bývalo jindy, ale vysoké stáří jeho nej-
starších památek *) zaručuje mu zajisté pro všechny časy místo
mezi jazyky indoevropskými zvláště důležité. Jazykozpyt indo-
evropský by obstál i bez jazyka staroindického, ale bez něho
a bez jeho památek by postrádal vysoce vydatného pramene pro
studium vývoje jazyků, jimiž se obírá. Tím divnější jest, že
vlastně po nejnovější doby čekati nám bylo na soustavné vyličení
hlásek a tvarů tohoto jazyka, jež by se shodovalo s evropskými
názory o zařízení mluvnice. Máme již delší dobu popisy skladby
staroindické, ovšem tuším nikoli posud úplné (v. LF XIV 298,

*) Kteréž za našich dnů počínají se klásti (z důvodů, jimž nelze
upříti veliké váhy) do dob mnohem dávnějších, než dělo se ještě před
několika lety.

XVI 62), máme řadu monografií i jiných částí mluvnice stind. se týkajících, ale celkový obraz oněch stránek jazykových, jimiž jazykozpyt posud v první řadě se obíral, po způsobě ryze evropském podán posud nebyl. Všechny posavadní mluvnice — nevyjímaje Whitneyovu, která posud nejbliže stála (zejména v částech poznámkových, drobně tištěných) zařízením svým mluvnicím našim — byly vlastně zpracováním domácí mluvnice indické, i s jejími nedostaty (zejména i s jejím theoretickým schematizováním). První, jenž způsobem opravdu obdivuhodným aspoň se snažil mluvnici staroindickou vyprostiti ze schemat Pāṇiniovských, byl Bopp, druhý opravdový pokrok v této přičině nalézáme u Whittneye^{*)}, a nyni konečně dočkáme se plného zmodernizování. Není na škodu mluvnici stind. ani jazykozpytu vůbec, že poznali jsme dříve ctihonou budovu mluvnice Pāṇiniové a jeho vykladačů: ale musela přijít doba, kde jazyk staroindický by se popisoval dle skutečné své podoby, jak se jeví v zachovaných památkách, i dle poměru svého k ostatním příbuzným jazykům.

Spisy na hoře položené srovnány jsou dle pořádku chronologického. Přidáváme ještě, že co nevidět počne (nepočal-li již) nákladem knihkupectví Trübnerova ve Štrasburce vycházeti vedením G. Bühlera *Grundriss der indo-arischen Philologie und Altertumskunde*, v jehož prvním díle obsaženo bude ovšem i vylíčení jazyka staroindického (prací několika badatelů).

Spis Wackernagelův obsahuje v úvodě velmi přehledně a poučně vylíčení vnějších dějin jazyka staroindického. Badatel, známý až posud jakožto velmi pilný a bystrý pracovník na půdě mluvnice řecké, již v tomto úvodě ukazuje, že přistoupil k úloze, jejíž obráním zajisté do značné míry překvapil každého, kdo znal posavadní jeho činnost vědeckou, důkladně se k jejímu řešení vyzbrojiv prací dlouhou a podrobnou; již jméno spisovateľovo ovšem každému je zárukou, že odhodlal se ke spisování mluvnice staroindické teprv, když věděl, že úkolu tomuto vyhoví.

V hl. I. podává se jasná i správná charakteristika jazyka hymnů Rgvědu, jakožto jazyka uměle v rodinách kněžských pěstovaného: doby, kdy poesie vědská platívala za lidovou (sr. LF XV 404 n.), šťastně již úplně minuly. Správně se konstatuje, že již tenkráte indičtí Árjové mluvili rozličnými dialekty, jež zajisté všeli jak na sebe působily. Zajisté odchylné dialekty působily i na jazyk, jímž zvykem bylo skládati obětní texty: jiná však jest otázka, smíme-li prákrtismy, jež již v samhitě Rgvědu počínají se objevovati (str. XVIII) připisovati již samým původcům vědských hymnů: možno zajisté, že dostaly se do samhity teprv

*) Při tom ovšem plně jsme si vědomi vysokých zásluh Benfeyových, jichž získal si podrobným zpracováním mluvnice Pāṇiniovské ve svém *Handbuch der Sanscritsprache*.

pozdějšími změnami textu. Na jistotu správně sídlo dialektu, který jest jazykem nejstarší poesie, klade se na západ Indie (již rozličné zvláštnosti, kterými dialekt tento blíží se jazykům fránským, méně tomu nasvědčuje): kněžské rodiny, dialektem tímto tvořící (anebo snažící se tvořiti), byly však již velmi záhy roztroušeny i v jiných územích Árjův indických, kteří již v době hymnů zasahovali až do poříčí Gangy (XXI); je známo, že zachovaly se hymny týmž způsobem skládané pro vládce k menů spolu bojujících.

Hl. II. tuším v základech svých není správna, anebo aspoň neúplna. Poměru po zdejší literatury indické ke starým textům liturgickým nedovedu posud rozuměti jinak, než jak jsem naznačil již v těchto Listech XIII 73, XV 328 n. Z příčin ne zcela jasných osvětové těžiště Árjů indických v době pozdější přesunulo se jinam, do t. zv. „středního kraje“ (*madhja-déša*), území ohrazeného na západ velikou pouští, na východ stokem Jamunu s Gangou (str. XXXIV). Není pochyby, že takovéto přesunutí osvětového těžiště nemohlo zůstat bez účinku na jazyk, který byl nástrojem osvětové činnosti indické. Jest docela přirozeno (ani nemusíme ukazovati na analogické úkazy n. p. v literatuře řecké), že literární tvoření, jehož zákony ustálily se v dobách dřívějších, aspoň z prvu snažilo se zachovávat jazyk starých vzorů. Texty liturgické, vyjímajíc nejmladší, jazykem i nyní hlásí se rozhodně ke starým hymnům Rgvědu. Ale nový proud literární, který dle všech svědectví počal se v tomto novém ústředí, mohl mít jazyk jiný, jazyk, který přirozeně v tomto novém ústředí vynikal společensky nad jiné příbuzné. Nový tento proud literární je theoretisující prosa náboženská (kterou dobré jest lišiti od prosaických říkadel obětních, druhdy prastarých: LF XV 4), ztělesněná v t. zv. brähmañech (LF XV 321 n.) a spisech k nim se řadících. A jazyk brähmañ jest jiný, než jazyk starších textů liturgických; ostatně, že klassický sanskrat, který koření se v jazyce brähmañ *), zakládá se na jiném dialektně než na starém vědkém, uznávají n. p. Pischel Gött. Gel. Anz. 1884 512, Fick BB XVII 320, Bühlér Epigr. Ind. I 5 (Wackernagel XXIII²).**) A rozdíl mezi obojím jazykem není takový, aby dal se vyložiti jen rozdílem časovým, a mimo to leda (jak Wackernagel

*) Jasněmu poznání tohoto poměru klass. sanskratu k jazyku brähmañ brání, jak se zdá, věci, které přičisti jest na vrub činnosti grammatiků indických, kteří jednak utvářeli spisovnou (a konversační) mluvu theoretisováním, jednak i čerpajíce ze studia starých obětních textů. Tvořili n. p. jména jako *mati*- v nejst. památkách dat. sg. jen *matájē*, v brähmañech jen *matjāi*, v mluvě klassické obojím způsobem, vidím v tom obohacení (ovšem dosti pochybné) ryzího tvarosloví brähmañ, o tvar posvěcený autoritou nejstarších textů.

**) Srv. Uhlenbeck, str. 47.

činí) tím, že v těchto pozdějších dobách jazyk staroindický žil již jen umělým životem, ktežto v živé mluvě by byly nastoupily zaří již pozdější fáze jazykové.

Ovšem, několik momentů se sloučilo, aby vzájemný poměr obojího jazyka nám zatemnily. Nejpodstatnější rozdíl, jaký mezi dialekty genericky různými se jeví, totiž rozdíl hlásko-slovný, mezi jazykem mantrovým a brähmaňovým skoro úplně schází*). Zde však na jistotu máme činiti s nepůvodností textu při jedněch z obojích památek: a jest docela přirozeno, hledáme-li nepůvodnost tu při zachovaných sbírkách starých textů mantrových. Již metrika vědská nás v nejednom kuse poučila, že staré texty zapsány jsou ve znění nikoli původním, ale dle výslovnosti pozdější (ani zde není všude zachována stejnosc; n. př. za *svār*, *mārgālīj-* a p., jak ēteme v recensi Rgvēdu, v jiných recensích jest ještě původní *sīvar*, *mārgālīja-*): a to vede k domněnce, ovšem nedokázatelné, že po stránce hláskoslovné texty staré celkem vůbec byly zapsány podlé toho, jak později byly vyslovovány, t. j. hláskami dialektu dle našeho mínění jiného, dialektu, jejž známe z brähman. Právě jako stará epika řecká do značné míry (zvláště značné, je-li pravda, že aspoň jádro poesie homerské původně bylo aiolské) zachovala se nám v hláskoslovém znění nepůvodním. V tvarosloví brähman nalézáme ovšem i věci, jež zdají se nasvědčovati, že rozdíl mezi obojím jazykem jest jen časový. Ani nepopíráme, že největší část rozdílů (ztráta některých tvarů slovesných, novotvary rozličné, n. př. -āī v konj. med. mimo 1. osobu a m. j.) ukazuje přímo ku pozdější fasi vývojové, jaká by se dala pochopiti i při vývoji dialektu téhož: ale jest mítí na paměti, že jazyk brähman je vskutku o staletí, ba snad tisíciletí mladší než doby, v nichž ustaloval se jazyk literatury starší, a že tedy přirozeně tvarosloví musí se jevit pokročilejším. Nejvážnějším důvodem proti mínění našemu mohl by být jazyk mladší vrstvy textů obřadových. Od dosti starých hymnů vědských počínají se trousiti jazykové zvláštnosti, charakterisující jazyk brähman proti jazyku literatury mantrové; zvláštností těchto stále přibývá, až nejmladší výběžky tvoření mantrového po jazyce úplně se srovnávají s brähmany. Ale v této není třeba viděti přirozeného, genetického vývoje jazyka téhož, nýbrž spíše nenáhlé odvykání jazykovým pravidlům staré literatury, stále vyšší platnosti nabývající vliv jazyka, jenž v osvětovém vývoji indickém byl vytlačil starý jazyk obětní.

*) Zachovaly se ale některé podstatné rozdíly. Tak -*addh-* za -*ēdh-* pozdějšího jazyka (XIII 73), asi ze staršího -*azdh-*; mantrové -*addh-* (ovšem i v obětních textech vedle častějšího -*ēdh-*) zase jest blízší íránskému -*azd-*. Jiný rozdíl velmi důležitý jeví se n. př. v kolísání kvantity koncových samohlásek, kde zase by bylo ukázati na známé úkazy avestske.

A rozdíly jazykové mezi obřadovou poesií a prosou brāhmaṇ nedají se vyložiti vesměs jen rozdílem časovým. Vedle hlásko-sloví lišívají se různé dialekty od sebe nejvíce po stránce lexikální. Jaké rozdíly zde jsou mezi obojími památkami, ví nejlépe, kdo obojími se obíral. Mnogo dá se zde ovšem vyložiti rozdílem jednak časovým, jednak obsahovým; zvláště rozdíl obsahu v literatuře indické snad hojnější ještě měrou než jinde bývá provázen značnými rozdíly v zásobě slov. Ale jak vyložiti n. př., že literatura starší pro pojem „omnis“ má výhradně (odečteme-li totiž mladší její památky) slovo *vīśva-*, literatura pozdější, počínaje od brāhmaṇ, rovněž výhradně *sīrva-* (vyjma patrně archaismy, jako n. př. již z poesie obřadové ztrnulé *vīśvē džvāḥ*, „všechni bohové“, *bhūvanāni vīśvā* „tvory všechny, vesmír“, tak, i z čistě mantrovým tvarom *vīśvā* m. *vīśvāni* ještě v Mahābhāratě): obojí slovo je přece, jak etymologie svědčí, původu stejně prastarého? A takových rozdílů našla by se řada dosti značná. I v tvárosloví jsou v brāhmañech věci staré, jež těžko pochopiti za novotvary. Tak *-āni* v gen. sg. ženských samohláskových deklinac (m. *-ās*), *karāmi* dle VIII. konj. m. *krnōmi* dle V*). A což teprv s kladba brāhmaṇ, díky pracím Delbrückovým, již dosti známá, tak samostatná, prostá i starobylá! Jedna věc zvláště zdá se nám důležitou ke správnému posouzení obojích památek. V hymnech vědských našly se případy, kde básník nesprávně užívá některého slova nebo tvaru, na důkaz, že necítí všude dosti pevně lexikální nebo morfologické povahy slov, jichž užíval často mechanickým nápodobením starých vzorů, což jest spolu důkazem, že netvořil jazykem živým (zvl. Neisser konstatoval takovýchto věci dosti hojně). V brāhmañech takového něco posud nalezeno nebylo, ovšem pak hojně doklady, že původcové brāhmaṇ nerozuměli dobře starým textům mantrovým.

O různosti dialektické pozdějšího sanskrtu od jazyka mantrového zmiňuje se Wackernagel jen mimochodem, uváděje o ní méněně Pischelovo a j. (v. sh.); zdá se, že jí nevěří, ač přímo se nevyjadřuje. Logickou důsledností tohoto stanoviska jest veden k méněně, že jazyk brāhmaṇ a pozdějších památek není jazykem přirozeným: „wenn bereits in (édischer) Zeit das Ai. keine naturwüchsige Sprache mehr war, sondern eine schulmässig vererbte

*) Wackernagel ovšem vidí v *karōmi* novotvar, jehož vznik vykládá způsobem velmi nepodobným (str. XIV). Spíše však pochopil bych *krnōmi* za novotvar (dle četných sloves VIII. tř., n. p. *vīnōmi*, *śīnōmi*), než *karāmi*, svým tvorením a zvláště starobylým kmenostupem docela ojedinělé (*kurmās*, *kurvās*, *kurjām* jsou snad tvary dle II. konj.). Kromě toho toto *karōmi* vysvětluje *-u-*, jež právě u kořenu na *-r-* tak rádo se objevuje; n. př. stind. *tūrvati*, *ŷūrvati*, *dhūrvati*, ū. *ɛg̊ēFω* předpokládá tvar jako stind. **tarōti*, právě jako n. př. stind. *pīnvali* vede k **pinōti* (srv. LF XVI 362).

Standessprache, so müssen wir dies in erhöhtem Maasse für die gesammte Folgezeit voraussetzen"; str. XXII. Tak že vlastně nemáme památky staroindické z doby, kdy by se mluvilo v obecném životě podobným způsobem. Tak zle věci dle mého mínění právě se nemají. Poesie vědská ovšem sotva zachovala se v ukázkách z doby, kdy mantrový jazyk byl jazykem v pravdě živým (ale snad z doby této pocházejí některé obřadové průpovědi prosaické, zejména asi n. př. *nividy*, které vynikají mimo všechnu pochybnost rázem starobylým). Ale jazyk aspoň nejstarších částí brähmaňové prosy může být a bezpochyby i jest jazykem své doby živým. Z čehož plyne, že starší část brähmaň jest nám nejryzejším, nejspolehlivějším pomníkem jazyka staroindického, jakož dle našeho mínění Delbrück plným právem svoje výklady o skladbě staroindické založil na jazyce brähman. Kdyby pravda bylo, čeho domýslí se Wackernagel, i Paṇini i jeho předchůdcové v mluvnickém bádání by byli se obírali jen jazykem mrtvým. Dotykáme se zde otázky z nejdéle strany posud sporné: ale pravdu mají tuším oni učenci, kterým Paṇini jest učitelem a normovatelem jazyka za jeho doby živoucího; jazykem mrtvým obíral se jen, pokud přihlížel i ke zvláštnostem jazykovým staré literatury mantrové. Ovšem, i jazyk brähmaň během času se měnil, a v oné podobě, v jaké se ustálil v době nejstarších plodů této druhé literatury, stal se časem jazykem mrtvým. Hláskoslová podoba tohoto jazyka udržela se uměle v podstatě celým následujícím písemnictvím sanskrtským (hláskoslovné prákrtismy ruší jej celkem jen nepatrnu měrou);*) v tvarosloví utrpěl jen zaniknutím některých tvarů (zvl. konjunktivu mimo 1. osoby), nehledíme-li k tomu, že v epice indické (a sice i v Rāmājaně, jak Böhtlingk ukázal, kterouž památku známe nejvíce z recensi po jazyce opravených), pak v literatuře století kolem Kristova narození i zde mocně počal se objevovati vliv prákrtských dialektů, jejž pozdější „renaissance“ indická dovedla vítězně potlačiti. Po stránci lexikálné utrpěl však jazyk starých památek velice, jednak přibíráním slov z pozdějších fasí jazykových i z jazyků cizích (kteráž slova na mnoze dostávala umělý bláskový nářečí staroindický, druhdy dosti nepodařený), jednak upřílišováním v odvozování a zvláště skládání slov, jednak nedbáním jemných rozdílů rozličných synonym. Velice poklesla i skladba, v níž pisatelé indičtí užívajíce sanskrtu asi nejvíce hřešili proti pravidlům jazyka brähmaňového, nechávajíce ji zakrňovati v chatrnou kostru útvaru původně tak života plného.

V hl. III. vypisuje se šíření živlu ārijského, jakož i ārijské osvěty a sanskrtu z území posud opanovaného: nejméně od 600 l.

*) Leda že snad větový sandhi přičiněním grammatiků byl přeumělkován.

př. K. byli Árjové již v Dekkhaně, dále dostal se sanskrta a jeho literatura na Ceylon, Sundy (na Javě jejich vlivem vytvořena řeč a literatura Kavi); kolem počátku křesťanské doby osvěta bráhmanská pokročila i do Zadní Indie, buddhismem šířila se známost písemnictví indického i do střední Asie, Tibetu, Činy a Japonsku. Vykládá se o tom, pokud sanskrtem mluvilo se v Indii samé: žil hlavně ovšem v ústech brahmaňů *), asi jako latina ve středověku vedlé jazyků jiných. V hlavě IV. vykládá se o sanskrte jako jazyce literárním (W. má s Jacobim a indickou tradicí Rāmājanam za starší než Mahābhāratam), v hl. V. o porušování klass. sanskrtu, hl. VI. o písmě, v hl. VII. o mluvnictví indickém i evropských pracích sanskrtu věnovaných.

Vlastní část knihy, věnovanou stind. zvukosloví, nazvat lze vzornou. Vyniká řadou vlastností, jež často při podobných spisích jest postrádati. Zvláště vděčni musíme býti za bohatou sbírku odkazů ke spisům jazykozpytným, jež tálne se celou knihou, a jež jest důkazem, kterak W. propracoval se celou spoustou literatury i vůbec jazykozpytné i zvláště jazyku stind. věnované. Někdy až zdá se svědomitost W-ova v citování výkladů, kterým dávno již nikdo nevěří, zbytečnou: cituje se n. př. i Boppova srovnavači mluvnice, a sice v různých vydáních, kterou jistě leckdo z mladé generace ani jakživ v rukou neměl a m. j. Ale citování toto nevtírá se, nezabírá zbytečně místa, a tak bez velikých obětí jiných kniha jest i jakýmsi historickým přehledem práce, věnované poznání indického hláskosloví, a ku podivu často se shledáváme s úkazem, že výklad, který teprv v nové době jako nový došel uznání nebo pozornosti v jazykozpytě, podán nebo aspoň naznačen byl již některým z mužů, jichž vědeckou činnost počítáme obyčejně již jen do historie jazykozpytu srovnavačiho. Jinou vši chvály hodnou vlastnosti knihy W-ovy jest, že u každého slova, jež v ní se uvádí, vhodnými zkratky udává se, které vrstvě literatury ind. patří, věc při jazyce stind. zvláště důležitá; často označuje se i spis jednotlivý sám, kde slovo se vyskytá. Nejasnost jakási dá se zde mysliti jen při některých samhítach, jež vedle kusů mantrových mají i brāhmaňové: ale, ač W. nenaznačuje zde důsledně, z jaké části slovo pochází, nemá nedostatek ten, pokud vidím, zlých následků. Východiskem W-ových výkladů jsou hlásky staroindické samy, o nichž se vykládá potom, v jakém poměru jsou k hláskám jiných jazyků indoevropských a domnělému hláskovému stavu prajazykovému. W. stojí v této příčině úplně na nejnovějších výsledcích jazykozpytu srovnava-

*) W. jaksi se diví Patañgaliovu štolbovi (asi *γρίοχος*), že byl znalý sanskrtského mluvnictví. Nesmíme zapomínati, že indičtí *γρίοχοι* (sūtové) byli spolu reprezentanty starší epiky, indickými rhapsody (ještě v dramatě mluví ne prákrtém, ale sanskrtem).

cího, a ovšem v nejedné věci, n. př. v náuce o stupňování, je i prohlubuje a doplňuje. Proto (kdyby ani nebylo důležitosti jazyka stind. pro jazykozpyt vůbec) kniha jeho dokonce nemá důležitosti jen pro studium sanskrtu samého.

Kniha Uhlenbeckova má účel podobný co W-ova, ale vytlačila si úlohu skromnější. Kdežto W. shrnuje, srovnává i doplňuje vědomosti naše o hláskách stind. tak, aby spis jeho byl co možná nejúplnějším jejich obrazem, s jaký jazykozpyt dnešní jest, U. podáti chce začátečníkovi příruční knihu, jež by se srovnávala s dnešním stavem vědy, účel, jehož oprávněnosti nikdo popírat nesmí, tím méně, že jazykozpytná literatura v celku dostí málo ochoty v tomto směru jevit; a účelu tomu kniha U-ova plně vyhovuje. Škoda jen, že nepodal úplné mluvnice podobně zařízené, aneb aspoň oněch její částí, jimiž jazykozpyt dnešní nejvíce se obrárá: při knize takového účelu, jaký U-ovi tanul na myslí, není dobré, obsahuje-li jen kus jakéhosi organického celku: ostatně nepochybujeme, že sp. knihu doplní. Jest přirozeno, že U. skoro výhradně spokojuje se stručným výkladem posavadních výsledků vědeckých, i podává je formou jasnou i přehlednou; že při nehotovosti posavadního badání druhdy naskytla se mu i příležitost vystoupiti samostatněji, nemusíme připomínati. — Na str. 17 čteme, že není bezpečného dokladu pův. *ei* v jaz. stind.; patří sem aoristy jako *áduikšam ēðeiča *éðeik'sm̄*. Stind. *pīvarás* s ř. *πιαρός* (26) sotva je totožno (praj. *pīvnrós*): obojí mám za novotvar (jakož slovo v obou jazyčích nemá starých dokladů), jehož základem v ř. je neutr. *πιαρο*, v skt. fem. *pīvarī* (= *πλειρα*): masc. dle starého tvorění v ř. i skt. je kmeneum na *-n-* (*πιον-*, *pivan-*). Lat. *claudus* (4a) má asi pův. *k'*, pročež etymologie zde podaná, i sice pochybná (skt. *khōlāti*), je sotva správna: svr. jistě příbuzná slova lit. *šlūbas*, lot. *slums* „chromý“; kořen nerozšířený v stind. *śrávana- slavana- śrōṇā-* „chromý“. Je-li změna koncového *i* v *j* před vokály pro prajazyk zaručena (85), je pochybno. I kdyby řečtina opravdu se srovnávala s jaz. stind. (*ποός* z *πιοτή*), mohly oba jazyky k této změně dospěti každý zvláště; k tomu pro staré hymny vědské dle svědecťi metriky změna koncového *i* v *j* nemá platnosti.

1. sešit Grundrissu der ir. Phil. obsahuje „Vorgeschiede der iranischen Sprachen“ z péra nad jiné povolaného, totiž Bartholomaeova (spolu skrovný začátek popisu jazyka avestského a staroperského samého od téhož učence). Zmiňujeme se o spise zde, protože, ač iránské jazyky stojí zde v popředí, i jazyk staroindický přirozeně stále jest srovnáván s nimi. K tomu B. má tak veliký význam v jazykozpytě dnešním, že spis, v němž jaksi shrnuje výsledky své posavadní veliké práce vědecké, zaslhuje nejvyšší pozornosti, zase i u lidí, kterým nejdé jen o iránské jazyky samy. Jako u Wackernagela, i zde nalézáme uváděnu všude literaturu, týkající se rozličných otázek, s velikou podrob-

ností: přihlíženo ovšem jen ke spisům a pracím novějším. Materiál vědecký zpracován jest zde s podrobností úžasnéou, zvláště co se týče jazyků staroiránských, ale formou snad až příliš sústrovitě úsečnou, jež sice nikde nestává se teminou, ale lehko záživnou není. Transskripce užívá B. zase nové (což ovšem při dile mnoha učenců není vinou jeho jediného); a nynější jeho transskripce zdá se nám v celku šťastnější dřívějších. Zbytečno jest snad, zaváděti dnes znovu Roppovu transskripci indických a původních aspirát (*b'* m. *bh* atd.),*) za to s velikou radostí jsem shledal, že B. dvojhásky s *i* u píše zase starým způsobem (*ei* *eu* atd.) bez diakritických obloučků, o jichž nezbytnosti nikdy nemohl jsem se přesvědčiti.

Kniha B-ova obsahuje dle dnešního směru badání jazykozpytného jen hláskosloví, kusé kmenosloví, a tvarosloví předíránské (árijské) faze jazykové. Zdá se nám, že nebylo by dnes právě B-ovi nesnadno bývalo, doplniti tento obraz vylíčením skladby árijské: o syntaxi vědké bylo již dosti hojně pracováno (ač ovšem zbyvá i zde práce nazbyt), a nevyličí-li skladbu staroiránskou B., sotva od koho brzy se jí dočkáme. Studium skladby árijské nebylo by bez významu ani pro slavistiku: zejména v užívání pádů a útvarů intuitivních nejpředujejší zástupcové kmene „satemového“**), větev árijská a baltsko-slovanská, mnoho mají společného majetku.

Ze spisů, o nichž zde referujeme, dalo by se vybrati hojně jednotlivostí zajímavých: hláskosloví indoevropské v poslední době rozhodně několikerým směrem pokročilo, kterýžto pokrok přirozeně jeví se v oněch spisech. Ale vylíčiti n. p. dnešní názory o stupňování, o samohláskových nosovkách a liquidech (o otázce této vydal právě J. Schmidt zvláštní spis, Kritik der Sonantentheorie, Weimar 1895, v němž vyslovuje se proti ryze samohláskové povaze oněch hlásek), o přízvuku atd. v rámci zprávy o jednotlivých spisech jest nesnadno, má-li státi se s jakýmsi prospěchem. Zajimavovo bylo by i sledovati rozdíly v názorech rozličných badatelů o týchž otázkách (n. p. v důležité otázce, zdali prajaz. o jeví se v árijských jazycích i jako *ā*, Wackernagel, a nejnověji Hübschmann v Anzeigeru VI 35 přisvědčují Brugmannovi, Bartholomae a Uhlenbeck odporuji): ref. však doufá, že o některých důležitějších otázkách jazykozpytných a o novějším jich řešení bude mu lze v těchto Listech jindy se obširněji zmínit.

Josef Zubatý.

*) Tento způsob zvláště se jeví nevhodným, kde B. nucen jest skupovati diakriticke znaky: *k'*, *č* a p.

**) Pojmenování obou hlavních kmenů indoevropských, západního (Řekové, Italové, Keltové, Germani), centumovým (ovšem by se mělo vyslovovati *kentum*), východního (Árjové, Armeni, Slované, pobaltské kmeny, Albánci) satemovým (dle čísl. 100) dosti se ujalo.

The Latin Language. An historical account of Latin sounds, stems and flexions by *W. M. Lindsay*, M. A. Fellow of Jesus College, Oxford. Oxford at the Clarendon Press 1894. XXVIII a 660 str. 8. Cena 21 shill.

Kniha, kterou s nejlepším svědomím lze odporučiti každému, kdo hledá poučení o latinských hláskách a tvarech, jak jim rozumí dnešní jazykozpyt. Sp. k úkolu svému přikročil s průpravou, jaká dnes sama sebou se předpokládá při větší práci gramatické, mali býti platným obohacením literatury vědecké: zná i srovnávací jazykozpyt indoevropský dle nejnovějšího jebo stavu, i obíral se podrobně studiem jazyka, jejž chce vylíčiti. Proto knihu se stejným uspokojením pročte i jazykozpytec i klassický filolog.

Širší rozhledy jazykozpytné v knize L-ově nevybočují z mezi, jakých jest dbati v mluvnici, věnované jedinému jazyku Při každém z hlavních oddílů ovšem dostává se čtenáři poučení, na jakém podkladě historickém má si mysliti tu kterou část jazykového materiálu latinského, i v jednotlivostech obraci se sp. velmi často pro poučení k jiným jazykům indoevropským: ale všude děje se to stručně, jasně a tak, že i filolog jazyků ouček neznalý bez nesnází sledovati a posuzovati může výklady spisovatelovy. Zcela správně ovšem L. k jazykovým úkazům latinským, o nichž právě vykládá, stále uvádí shody nebo odchylky jiných jazyků italských (pokud ovšem chudost zachovaných památek jejich dovoluje); se zvláštním vděkem přijme čtenář zvláště hojná srovnávání s keltštinou, která v tolika důležitých kusích jeví zvláštní blízkost a příbuznost k jazykům italským. Rovněž vši chvály zaslahuje, že L., kde se dá, čtenáři stručnými slovy otvírá perspektivu k dalšímu vývoji latiny v jazycích romanských, neopomíje ovšem nikde ukazovati, kde cesty, po nichž braly se později jazyky romanské, počinají se připravovati již v latině samé. Že filolog moderního směru, vykládaje o hláskách a tvarech latinských, plnou váhou a silou nechává vystupovati poučení, jež mluvnictví latinskému vyplynulo studiem jednak nápisů latinských, jednak jiných nejstarších památek latiny, není potřebí zvláště podotýkat; zvláště zřetelně z knihy L-ovy jest viděti, jak přebohaté prameny otevřely se nám pilným studiem starých dramatiků latinských. Čím ovšem nechceme říci, že by ostatní fáše latinské literatury nebyly došly zde patřičné pozornosti; zejména i zprávy latinských spisovatelů samých a grammatiků starých reprodukovány jsou v knize této s velikou podrobností.

Kniha rozdělena jest v 10 blav, jednajících 1. o písmě, 2. o vyslovování hlásek různých, 3. o přízvuku, 4. o poměru hlásek latinských k indoevropským (ve třech hlavách posléze jmenovaných obsaženo jest tedy hláskosloví latinské), 5. o tvoření kmenů jmenných (prostých i složených), 6. o skloňování jmenném,

stupňování přídavných jmen a číslovkách, 7. o zájmenech, 8. o slovese, 9. o příslovkách a předložkách, 10. o spojkách a interjeckích. Látka není všude sebrána úplně, ale zejména v hlásko-sloví a tvarosloví podává se přes to velmi podrobný a úplný obraz jazyka latinského; výklad o tvoření kmenů jmenných za to zdá se nám dosti kusým.

Jedinou podstatnou chybu knihy L-ovy vidím v jejím uspořádání, které dodává jí rázu druhdy nepřehledného a neurovnáného, a tuším také zbytečně do jakési míry rozšířilo její objem. L-ovi tanuly na mysli patrně školní knihy mluvnické, v nichž části nejdůležitější podávají se v odstavcích zvlášť, části ostatní v odstavcích přídavných, i tiskem se různicech. Nehledic k tomu, že nápodobení této formy při knize, která rozhodně není určena za knihu školní, zajisté není aspoň nutné, nedovedl ji L. s plným prospěchem užiti. V odstavcích hlavních podává jaksi jádro jednotlivých částí mluvnických, v odstavcích pobočných z pravidla látka již onde naznačenou rozpřádá v podrobnostech. Čte-li kdo knihu *in continuo*, stále musí se vracet (často po několika odstavcích) se spisovatelem k věcem, o kterých již dříve byla řeč, a poněvadž L. vrací se rád i v odstavcích jen přibuzného obsahu k obsahu částí dřívějších, přidávaje leckdy k výkladům dřívějším něco podstatně nového, neví vlastně čtenář často, jest-li již sp. se svým poučením u konci čili uic; a hledá-li kdo při přiležitosti poučení o něčem, jest mu hledati obyčejně na dvou místech, ne-li na více. Ba časem dočítá se čtenář na různých místech i výkladu různého (ovšem u záhad, které vykládají se právě nestejně); nedopatření jest na př., praví-li se nám, že koncovka *-nunt* jeví záhadné *-n-* jenom v 3. os. pl. ind. *praes. act.* (*danunt*, *prōdīnunt* a p., § 73), čteme-li však hned potom v odstavci přídavném (§ 74) i *inserīnuntur* z Liv. Andr. I jinde výklady L-ovy časem čini dojem neurčitosti látkového roztržidění: tak n. př. § 76 vykládá vlastně o tvoření 1. os. sg. *pass.*, ale zároveň z ničeho nic čteme, jak latinské perfektum s příbuznými tvary *passivum* opisuje, jak však jest i osk. *comparascuster* „*consulta crit*“, což patrně bychom čekali při výkladě o passivě vůbec. Tyto a podobné nedostatky rozhodně nemile vyrušují čtenáře, ale nevyvažují ovšem ani z dálky veliké ostatní ceny knihy L-ovy: kniha tato jest velmi dobrým souborem a často i rozhojněním posavadních našich vědomostí o hláskách a tvarech latinských.

Ke konci několik snad zajímavějších jednotlivostí, nebo věci, ve kterých ref. by se s L-em nesrovnával, jak se nám namanují.

Na str. 160 čteme, kterak v starší (n. př. Plautově) latině býval přízvuk na čtvrté slabice z konce, byla-li druhá i třetí slabika z konce krátká (tak asi jest formulovati pravidlo), n. př. *fācilius*, *mālierem* (bezpochyby i *filiolus*?); svr. i S kutsch *Forschungen z lat. Grammatik und Metrik I* (Leipzig 1892) 108

pozu., Auzinger III 12, Wackernagel Altind. Gramm. I § 254 a. Přizvuková pravidla latinská s tímto doplněním kryjí se s pravidly, dle nichž od doby středoindické (ne-li starší) se vyslovuje sanskrat (jenž původně měl pohyblivý přízvuk podobný řeckému, ovšem volnější). — Na str. 344 vyslovuje se domněnka, že lat. V. deklinace a rovněž shodné s ní deklinace baltsko-slovanské (lit. žemė ze *žemjē, st. slov. *zemlja* ze *žemjē; „whence the name Nova Zembla“, přidává L.) mají že ze staršího ū vlivem předchozího *j* (*i*). Pochybuji, že výklad tento (ostatně již starý) se ukáže podobným, zejména proto, že i v latině i v litevštině (a jak některé stopy ukazují, i v slovanštině) vedlé *-jē-* kmenů jsou i kmeny na *-jū*: jediné možné vysvětlení by zde bylo, že dle pravidel posud neznámých pův. *-jū-* jen v některých pádech se měnilo v *-jē-*, v jiných zůstávalo, a později teprv působením analogie že vznikly dvě samostatné deklinace (vysvětlení toto mohlo by se dovolávat i patrně příbuznosti obou deklinac, jak se jeví ve všech jmenovaných jazycích; sv. Arch. fsl. Phil. XV 501, IF III 140). Vedle kmenů na *-jē-* připouští L. i možnost původních kmenů na *-ē-* (ne metaplastických jako *rēs*, *spēs* a p.), jichž suffix zdá se mu totožným se slovesnou připonou *-ē-* v *calefaciō*, *candēfaciō* a p.: n. p. *famēs* (= ř. km. *χαρη* v *ἐχάρην* z *χαίρω* **χαριώ* **χαυριώ*), *fidēs* (= ř. km. *πιθη-* v *ἐπιθην*), *sordēs* (stl. abl. *sordē*, g. pl. *sordērum*; kmen *sordē-* v. *sordeō*) a j. Podobnější než tento výklad jest snad jiná domněnka L-ova, že při některých nominativech sg. na *-ēs* snad hledati jest tvary vl. množné (n. p. *ambāgēs*, *aedēs*, *nūbēs* a p., kteráž jména běžnější jsou jako množná a mají i v nom. sg. pobočné tvary na *-is* nebo *-s*; str. 346). Slova jako *canēs* (fem. k muž. *canis*), *feles*, *mēles*, *vulpēs* (sv. *vulpēcula*), *palumbēs* zdají se zase L-ovi dialektickými, s *-ē-* m. římského *-ei-* (*-eis* pak vl. nominativ sg. kmene na *-i-*, možný vedle *-is*).*) — Adjektivné *quoīus* (*cuius*), *-a*, *-um* (*quoīum nomen*, *quoīarē in fide* a p.) vykládá L. za samostatnou adjektivnou odvozeninu zájmenného kmene *quo-* (444): není tuším proč pouštěti starý výklad, dle něhož jest to adjektivovaný a deklinovaný genetiv (sv. naše *jejīho*, *jejīchho* a p.). — Na str. 461 n. předpokládá se pro řecké *ετίμησα*, *τιμήσω* původně dvojí *στ* (**ετίμασσα*, **τιμάσσω*), které za kons. jeví se jediným (*εδεξα*, *δειξω*). S těmito tvary srovnává se lat. *impetrasso* *impetrassim*, *faxō faxim*. Správně liší L. tvary jako *faxō faxim* od tvarů jako *dixi*, *dixem*, *dixe* m. *dixisti*: neříká se nikdy *faxti*, *faxe*, *faxem* (tvary takovéto vyskytují se jen u perfekt na *-st*, n. p. *dixi*, a zakládají se na slabikové dissimilaci plných

*) Toto *ēs* snad pak spíše by bylo vykládati ne za koncovku původně dvojháskovou, nýbrž za pův. *-is*, koncovku jevíci se n. p. v stnd. *vřkis*, stn. *ylgr*, střhn. *wülpē* „vlčice“, v stsl. *chotí*, *lani*; i *vlřice* jest kmen **vlči-* podobně rozšířený, jako *ovnca* v. lit. *av̄is*, **soldz-kn* v. l. *sald̄is*.

tvarů *dixisti*, t. j. *dic-si-sti*, *dixissem*, *dixisse*)*), ani význam tvarů jako *amassim* není perfektorový. — Na str. 505 a n. vykládá se lat. *perfectum* na *-vi -ui* zvláštním způsobem: totiž z *-dvī*, suffigovaného tvaru kořene *-dhv-*, pův. **dhvai* (srv. *creduas*; *creduas* se zachovaným *d* a slabikovým *u* má se hláskoslově k *-vī* jako u. př. *duō* k *bis*), jenž (vprostřed slova) z příčin hláskoslovních ztratil *d* (cf. *suāvis* ze **suādvis*). Výklad není nemožný, ač ho dokázati nelze; že by v perfektech *messuī*, *pexuī*, *nexuī* bylo *-ss-* (*-s-*) svědectvím styku bývalého dyou zubnic (*met-dvī*, *met-dhvai*), rovněž není jisté, pokud není bezpečných dokladů, jak původní *t-dh d-dh dh-dh* v latině asi se jeví. Podle analogie známé změny *t-t* (*d-t*, *dh-t*) v *ss* (*caessus* atd.) a podlé poměru got. *huzds*, *gazds* k lat. *custōs*, *hasta* (L. na str. 308 v těchto slovích se domýslí asi neprávem původního *sth*, nikoli *zdh*) jest ovšem velmi možno, že i pův. *t-dh* atd. v latině by se jeviti mělo dvěma sykavkami (za konsonanty jedinou, jako n. př. ve *vorsus* z *vorttos*), a sice temnými. — že by okolnost, proč v perfektorových tvarech jako *cāveram* neráda nastává t. zv. kontrakce (**cāram*, jako *amāveram*: *amāram*)*), vykládati bylo jinou hláskovou povahou jejich (*cāvī* prý z **cāv-vī*, vedle *amā-vī*), jak L. 507 se domýslí, nevěříme; tím méně, že i zde „kontrahované“ tvary druhdy se objevují, a že vzácnost jejich docela lehko vyložíme snahou, nevzdalovati perfektorové tvary zněním přiliš od ostatních (srv. *caveō*: **cārō*). — Pro shodu ř. konj. *ɛ̄μεν* *ɛ̄τε*, stind. *ásati* *ásat*, lat. *edētis* (konjunktivy s *-ā-* jsou povahy podstatně různé) myslí L. na str. 512, že konjunktivy bezpřiznakých flexí s dlouhým t. zv. přiznakem *ō ē* byly již v prajazyce. Jazykozpyt dnešního dne vůbec rád úkazy, jevící se v rozličných jazyčích indoevropských, prohlašuje za prajazykové, nedbaje často možnosti, že vyvinuly se stejným způsobem v rozličných jazyčích samostatně, možnosti tím větší, čím shodnější jsou podmínky, z nichž úkazy ony vyplývají. Vidíme-li, že konjunktivy bezpřiznakých sloves s dlouhými samohláskami *ō ē* v řečtině i v jazyce staroind. šíří se teprv později (srv. Meyer, Griech. Gramm. § 580 nn.; n. př. hom. *ɛ̄iōμεν* psáno *ioμεν*, *ioμεν* m. pozd. *īoμεν*; o jazyce stind., kde teprv v brāhmañech konjunktivy s dlouhým *ā* se objevují, nejsouce ovšem ani zde jedinými, srv. Whitney Sanskr. Grammar § 560 a zvl. Böhtling k Sanskr. Chrestom.² 349 n.), že tvary konjunktivné, strnulé ve funkci futurové, mají krátké *e o* (ř. *ɛ̄δομαι*, *πίομαι*, *χέω* *χέουμαι*,

*) Za příklad, že ztráta jedné ze dvou stejně se počínajících slabik objevit se může i kde ruší se jí úměrnost paradigmatická, uvádíme, že v lot. písniček vedlé *rāudādams* „pláče“, *gēdādams* „zpíváje“ (*rāndāt*, *gēdāt*; přípona *-dams*) objevuje se i *rāudams*, *gēdams*, tvary tak přičítí se grammatickému citu, že i Lotyši jich neználeme na ponejprv zdají se chybou tisku.

*) Ovšem uvádí L. ze starších textů tvary jako *dēvōrō* (= *devovero*), *adjūrō*; zvl. u *moveō* jsou takovéto tvary časté.

τιμόσομεν; lat. eritis), zdají se nám tvary s *o* ě m. *o e* novotvary nepochybými, nápodobenými dle konjunktivní flexi thematických, vzniklými asi v dobách pozdějších. — Na str. 521 n., 532 n. vykládá L. o lat. passivě. O starém výkladě, dle něhož passivné *-r* vzniklo ze зайmena zvratného, zmiňuje se mimochodem, jakožto o nemožném, za jaký již dávno jej jazykozpyt srovnávací uznal;*) *-r* v passivě má i jazyk oský i jazyky keltské, ač v nich *s* se nemění v *r*. Také se mu nezdá správným, pojiti toto passivné *-r* se známými zvl. v hymnech vedských rozmanitými koncovkami 3. os. pl. v jaz. stind. (*-ur*, *-ran*, *-rata* atd.), k nimž patrně patří i lat. koncovka 3. pl. pt. *-erunt*, *-ere*. L. vykládá (srv. Brugmann Grundriss II 1388) italokeltské tvary passivné za vzniklé šířením a nápodobením tvaru zvláštního, jehož původní funkci bylo vyjadřovati děj nějaký beze zření k činnému podmětu, jako n. př. lat. *itur*, něm. *man geht*, č. *jde se*. Byl tedy původně tvar jakýsi končící se na *-r*, jenž měl platnost verbi finiti (jakožto praedikát), ale pro zvláštnost významu neměl plné konjugace, nýbrž jen jediný tvar pro 3. osobu: a sice patrně pro 3. os. vůbec, beze zření k číslu. Tvar takový a priori dala se mysliti, a opravdu se i podobné tvary i v jazycech indoevropských objevují. Takovým tvarem je t. zv. passivní aorist ařijský, mající jen 3. sg., s konstrukcí passivou (předmět v nominativě), velmi často však ve větách bezpodmětných (stind. *avāči*, Av. *gāth. avāči*, i bez augmentu, „bylo řečeno“), anebo 3. os. slovesa baltského, které užívá se (ve všech třech číslech) za tvar činný (lit. *neša*, „*qē̄sai*, *qē̄sator*, *qē̄sorū*“), ale i velmi často ve větách bezpodmětných, druhdy takových, jaké my bychom přeložili passivem (*mūša manę*, „bijí mne, jsem bit“; konstrukce aktivní, t. j. předmět v akkusativě). Tvary takovéto původně patrně neměly specifických koncovek osobních: nemá takové koncovky *ār*, *avāči*, nemá jí lit. *neša*, a tvary podobné jsou i v jazycech italokeltských s *-r*, j. stir. *do-berar*, „datur“, umb. *ferar*, „nesou, man trāgt“ (tvar, který nemusí být vykládán za konj. nebo fut.); konstrukce jejich původně byla asi aktivní, s akkusativem předmětu, jako jest n. př. v litevštině,**) a jako mohlo být u passiva

*) U nás r. 1895 se píše, kterak prý „již Bopp . . ., Pott . . . dokázali nezvratně, že latinské passivum nebo medium jest složení activa se zajmenem zvratným *se*“ (prof. Kvíčala, Badání v oboru skladby jazykův indoevr., Rozpravy C. Akademie, Třída III, III 1, str. 34).

**) Jest docela možno, že i litevské tvary, jako *neša*, mívaly na konci *-r* (vokál snad před ním mohl bývat jiný, protože a v lit. příznakové flexi mimo 1. os. sg. zpovšechnělo) a patří k témto italokelským; jejich vlivem i u flexí bezpříznakých dostala 3. sg. význam 3. os. všech čísel (n. př. *est* „*čorti*, *čortov*, *čioti*“, i ve flexích otevřených kmenů bezpříznakých; jako v praeteritu a j.). Lit. *kur*, „kde“, jež uvádívá se za doklad, že *r* v lit. na konci slova zůstává, nevzniklo totiž z pův. **qōr* (= *quor*), nýbrž apokopou z neutra relat. **kuri*.

ještě v st. latině (*vitam vivitur* Enn.). Že passivum italokeltské vyvíjelo se pozdě a nenáhle, viděti i z toho, že není úplně vyvinuto: není n. př. v keltštině ani v italštině passivního tvaru pro 2. os. pl. (keltština u deponentii nahrazuje jej tvarem činným, latina užila, nejprve asi v imperativě, tvaru původně infinitivného, *-minī* == ř. *-uvat*); keltština má vlastní passivum jen v 3. os. sg. (t. j. původně v 3. os. neurčitého čísla), a jen u deponentii rozvinula se flexe passivná dále. Jak se passivum rozvíjelo, viděti n. př. v latině jasně: když starý tvar na *-r* nabyl určitéjí významu passivního a nastávala potřeba, míti i ostatní osoby passivné (tato potřeba nastávala, když starý tvar původně neosobný s konstrukcí akkusativou působením asi media a participiových konstrukcí passivních stával se tvarem osobou, s předmětem v nominativě), koncovka *-r* přenášela se na tvary osob jiných aktivní (*legor legimus*) i medialné (*legitur -eto-r*, *leguntur -onto-r*); vedle toho zůstalo staré medium *sequere* (= *επεο*), které teprv později dostalo pro větší zřetelnost ještě koncovku jiných druhých osob (*-ere-s*, *-eris*), právě jako v ř. z 2. os. *ēlθētō* (pův. *-tōd*, ř. *-tō* nebylo jen v 3. os. sg., jak již z latiny viděti) připojením *-s* vzniklo *ēlθētōs* (*ēlθētōs · ārtī tōtē ēlθētō*. *Σαλαμίνιοι; φατῶσ· ἀράγωθι*, Cod. *φατῶσαν · γνῶθι*; Mayer² § 574), anebo ze starých akkusativů *Zῆr*, *ēlπīdā* přidáváním nových koncovek akkusativních novotvary *Zῆra*, *ēlπīdāv*. Také provádění passiva skoro všemi časy a způsoby jest nepůvodní. Přidáváme, že není proč árijské 3. os. pl. s koncovkami *r*-ovými tak úzkostlivě vzdalovati téhoto tvaru italokeltských. Jak již nás usus ukazuje, od tvaru s pův. významem asi něm. „man sagt“ není blíže k passivu *dicitur* než k 3. os. pl. „povidajt“. A také n. př. stind. *ūhur* zpravidla ani nelze překládati jinak než neurčitým dicitur, dicunt (význam slova není perfektový, ač se počítá k perfektům); i *vidūr* „ví se, vědí“ přčasto mírá význam podobný.* Jiné *r*-ové koncovky árijské (mimo 2. 3. dual. v pft, jež vznikly nápodobením 3. pl.) mají patrné přídavky za *-r*: *-r-an* snad má akt. koncovku 3. pl. *-an*; na jistotakového původu jest *-r-atē* *-r-ata*; jiné tvary jsou záhadné (tak *-ram* *-ra*, tvary velmi staré, jak ukazuje shoda jednak s av. *-rem*, jednak s lat. *-re* v 3. os. pl. pft.). Srv. Brugmann 1390. Dodáváme ještě, že Johansson BB XVIII 49 v onech tvarzech na *-r* vidí lokálné tvary původně infinitivné, jež teprv časem nabily rázu verbi finiti. — Inf. fut. act. (536) vykládán byl pro usus starolatinský, klásti tvar na *-turum* (nejraději bez *esse*), ať podmět jest jakéhokoli rodu nebo čísla (*credo ego inimicos meos hoc dicturum; non putavi hoc eam facturum*

*) Toto stind. *-ur*, av. *-ara* (t. zv. pův. dlouhá liquida sonas *r*) mohlo by být totožno s umb. *-ar* (není-li *ferar* konjunktivem) a snad i s kelt. *-ar* (do *-berar*).

a p.), za vzniklý splynutím infinitivu (supina) na *-tu* s infinitivem *erom* slovesa *esse* (cf. osk. *ezum*, umb. *erom* = *esse*): Postgate Class. Rev. V 301, IF IV 252. L. drží se starého výkladu tohoto spojení; partie. fut. act. na *-tūrus* však dělí (zajisté právem) od jmen agentis na *-tōr-* a vidí v nich odvozeniny abstraktních jmen na *-tu-* (srv. *iσχές* : *iσχυρός*).

Atd. Dalo by se mnoho ještě uvéstí zajímavého z knihy L-ovy, lekterou jednotlivost bych si vykládal snad jinak: ale čas již zprávu tuto ukončiti. Najisto jest kniha ta platným rozhojněním latinské literatury mluvnické.

Josef Zubatý.

De consonarum in Graeca lingua praeter Asiaticorum dialectum Aeolicam geminatione. Scripsit Dr. phil. *Ernestus Mucke*. [Particula prima. Budissae 1883]. Particula altera. Commentatio annalibus gymnasii Albertini adiuneta. Fribergae. Typis expressit Henricus Gerlach. 1893 (48 str. 4°). Particula tertia. Ibid. 1895 (30 str. 4°).

P. sp., známý a zasloužilý zejména hláskoslovím své materštiny *), vybral si v programmech svých látku jak zajímavou, tak v nejednu příčině i nesnadnou. Práce celá rozdělena jest ve tři části: první věnována zdvojeným souhláskám, vzniklým stykem souhlásek stejných (n. p. *ἐπεσ-σι* a p.; 1883), v druhé vykládá se o assimilaci souhlásek různých (1893, hlava první ještě 1883), v poslední (1895) o geminacích ostatních. Část vyšlá v programmě budyšinském z r. 1883 ref. zůstala neznámou.

Velmi zajímavé věci sestaveny jsou v části poslední, které dle ménění ref. slúší daleko více uznání než druhé. Rozpadá se zase ve tři hlavy. V první, nehledic k hojným dokladům geminac významu čistě grafického (n. p. *σσ* na nápisích k označení temného *s* a p.) nebo ukazujících k nedbalosti či neumělosti ryjců, vykládá se zejména o geminaci liquid a nosovék v poesii. Vyloženo o zvláštním znění souhlásek těchto v staré době, jež na nápisích druhdy vystihováno přidáváním znaku pro spir. asp. (*Ἄθάβητος*, *λθαβώρ*, *Mθεγαρεῖ* a pod. na str. 2; přidati jest *ῳοἵαστος*, *Fθεναδάμος*, *ξνηῆη*, v. Meister Hermes XXVI 325), a jež vedlo básníky staré k licenci, před hláskami takovýmito užívat časem samohlásky krátké metricky za dlouhou. V textech homerských píše se v takovýchto případech buď zdvojená souhláska (*ἢλλαβε* a p.), anebo předchozí etymologicky krátká samohláska psána dvojháskou nebo dlouhou samohláskou (*στειλεῖη*, *օνομα*, *ὤλεσίκαρπος*, *Φηρητιάδης*, *ἰλυσαζεῖ* m. *στελεῖη*, *ὄνομα*,

*) Historische und vergleichende Lautlehre der niedersorbischen (niederlausitzisch-wendischen) Sprache mit besonderer Berücksichtigung der Grenzdialekte und des Obersorbischen (Preisschriften der Fürstl. Jablonowskischen Ges. XXVII). Leipzig 1891.

δλεσίκαρπος, Φερητιάδης, ἀλεσάζει). O věcech těchto vykládal podrobně W. Schulze v Quaestiones epicae (Gueterslohae 1892), ale viděti, že M., jenž sbírky Schulzovy doplňuje, jimi se samostatně zabýval. Ke konci části této ukázáno i ku podobnému vlivu aspirat: Ζεφυρήν - ω - a p.

Hlava druhá, za niž zvláště čtenář bude M-ovi vděčen, věnována hypokoristické geminaci souhlásek ve skrácených jménech osobních. Jako n. př. v němčině — slovanské jazyky, jako vůbec, nemilují geminac ani zde — jméno *Emilie* zkracuje se s geminací v *Emma*, *Emmy*, dělo se i v řečtině; a M. podává první veliký seznam takového tvaru, uvádí je i varianty bez geminace. Nejhojnější jsou doklady s λ (Ἀγάστηλος, Ἀγαστῆλας: Ἀγαστῆλας; Φῦλης Φῦλλις Φῦλλων Φῦλλων a p. v. Φῦλης Φῦλων Φῦλων a p. zejmén jako Φῦλόδημος Αγμόδημος a p.), pak s jinými trvalými hláskami (*Mírros* *Mírró* *Mírríwɔr* *Mírríwɔr*: *Mirozgérthης*), nejřídki (ale nijak vzácné) s explosivami (*Πόλιττος* *Πολιττῖς*: *Πολιτίμος*; *Στράττος* *Στράττος* *Στράττώ*, *Στράτις* *Στράτιος* *Στράτιώ* ze *Στράτιππος* *Ιππόστρατος* a p. jmen). M. j. uvedeno i nepochybné hypocoristicum *Ἄχιλλεύς* *Ἄχιλέύς*, jež vykládají z *Ἀχιλλόλυρος (něm. *Agil-ulf*) n. *Ἀχιλλο-κράτωρ (není ovšem nikde lze rozhodnouti, jak znělo jméno plné, není-li zaručeno oboji znění při téže osobě: právě jako n. př. Jaroš může být *Jaroslav* i *Jaromír*, *Slávek* pak *Jaroslav* i *Stanislav* a p.). Ukázáno i k úkazu, že některé koncovky, jako -ιλλος -ιλλα, -ιλλος -ιλλος, -αλλος -ελλος, -ολλος, oprávněně vlastně jen u jmen, jichž druhá část počíná se hláskou λ, analogii šíří se jako koncovky vůbec hypokoristické (n. př. *Zώιλλος* *Zώιλος* z *Zώιππος* n. p.); právě jako koncovka -οš v českých jménech, původně asi oprávněná ve jménech na -o-slav, šíří se dále (*Bartoš* a p.).

V hlavě třetí vykládá se o geminacích zvláštních způsobů: ve slovích z mluvy dětí (*μάμμα* *μάμμη*, *πάππας* v. *πάππας*; sem i *τίτθη*, *τιτθός* a p.), onomatopoických (*ρυῦλος* *ρυῦλλος* *ρυῦλλιζω*, *γῆρας* *γῆρρος*, *κακκάζειτ*, *κόνυνξ* a p.), a konečně ve slovích z cizích jazyků přejatých (*Αοβίλιος* *Αοβίλλιος* l. *Duilius*, *γέμμα* hebr. *gimel* a p.). M. ukazuje všude na některé analogické úkazy v jazyčích jiných, jichž doklady daly by se rozhojniti; n. př. uvádí jména vlastní lužická ve znění německém (*Smoleř Schmoller, Mogiliny Müggelsberge*) a p.

Cást druhá má rovněž tři hlavy: 1. O dvojitých konsonantech, vzniklých stykem dvou původně různých souhlásek, takových, jež ve všech dialektech řeckých pravidlem zůstaly beze změny (jako ἔρρεωρ, σσ ττ z ττ θθ ζζ θθ a p.). 2. O dvojitých konsonantech podobného původu, jež jen v dialektě lesnickém (a ani zde ne důsledně) a thessalském, zčasti i epickém zůstaly beze změny, jinde pak se zjednodušují s t. zv. náhradným dloužením nebo bez něho (τζω ςσσομαι, *ἄρροοθα thess. ἄρροορα ion. ἄρρονρα a m. j.). 3. O assimilacích geminac nikoli všeřeckých,

nýbrž nastávajících později v různých dialektech řeckých zvláště: jde především o assimilaci členu nebo předložek konsonantem se končících nebo apokopovaných (*έκ*, *záτ*, *άτ* a j.) se slovem následujícím (často v kompositech), o které tuším nelze všude tvrditi s určitosti, ze které doby pochází, a o rozličné provincialismy, zachované zejména v literatuře glossové, druhdy i v nápisech dialektických (lak. *ἀπόδος* = *ἀπόστος* a p.).

Jako část třetí, jest i část tato pracována s velikou pilí: p. sp. probral se podrobně zachovaným jazykovým materiélem řeckým i důležitějšími spisy jazykozpytnými, hledicími k řečtině. Ale práce jeho zde nespokojuje dnešního čtenáře plnou měrou. M., jak receno, zná novou literaturu jazykozpytnou i její výsledky řečtiny se dotýkajici; ale zdá se nám, že nevešla mu dnešní methoda hláskoslovňa tou měrou do krve, aby tam, kde pracuje o vlastních otázkách hláskoslovňích, práce jeho byla tak jednolitá a bezpečná, jak dnes jsme tomu uvykli. Nehotovost jeho ukazuje se zde stále velmi nepochybně. Tak n. př. objevují se jako prameny jeho věděni v nejlepší svornosti podle sebe Bopp, Brugmann, Vaníček, Solmsen, Wackernagel, Curtius atd. Nepravíme, že by starší jazykozpytná díla nemohla poskytnouti nám již žádného poučení (ačkoli, co v nich dobrého, z největší části najdeme i v soustavných knihách novějších): ale kdo jich užívá, musí stále jejich výsledky přehlížeti ostrými skly mluvnictví novějšího. Sice se mu stane, jako M-ovi, že vedle etymologií správných za stavivo vezme i nemožné (čteme zde n. př., že *ξείζω* patří ke koř. *σκεδ-*, že příbuzno je *ξιρρός* jednuk s lit. *szirvas*, jednak s stsl. *čr̄vent*, *začáćs* se sl. *cěl̄z* atd.), anebo že nejednotnost názoru prozradí se i v tom, když n. př., jako u M., vedle kořenů *smeibhendh-* ukáži se i kořeny *sar-* *ghas-* *vas-* *smar-* *sna-* a p. Dnes n. př. není již možno, aby kdo, vykládaje o *σ-* z pův. *sv-* na začátku slova, nedotkl se toho, že jinde pův. *sv-* na začátku slova jeví se jinak: a dokud nesrovnalost tato není vysvětlena a není nepochybným dokladem *σ-* ze *sv-*, dotud celý onen přechod hláskoslovň zůstává pochybným. Takovýchto nesrovnalostí dalo by se uvésti více; a při vší sympathii k p. sp. nedovedeme práci jeho všude uznati za tak jasný a správný obraz oněch částí řeckého hláskosloví, jež si vybral za látku, s jaký věda naše již dnes jest.

Jednotlivostí, v nichž se ref. se sp. nesrovnává, jest dosti hojně: zde uvedu jen některé. Na str. 10 pochybuje se o správnosti výkladu slova *έρεπτε* z **έρσεπτε* l. *inseque* proto, že by pak bylo ion. **είρεπτε*; výklad onen úplně jistý není, ale námitka M-ova nemá plné síly: pokud se cítilo, že ve slově jest předložka *έρ-*, jest docela přirozeno, že nenastala změna hlásková, jež etymologickou zřetelnost slova by byla odčinila. Na str. 15 uvádějí se doklady assimilace *δλ* v *λλ* s výkladem, že *δλ* dříve přešlo v *σλ* (lak. *Ελλά· καθέδρα*, att. *πέλλυτρον* z *πέδ-λυτρον*): že assi-

milace tato nemá ničeho činiti s assimilací $\sigma\lambda$ v $\lambda\lambda$ (*χέσλιοι lesb. χέλλιοι, att. χείλιοι χίλιοι), viděti již z toho, že $\lambda\lambda$ zůstává i v dialektech neaiolských. Na str. 19 nn. odporuje M. známému výkladu dvojího $\pi\pi$ $\tau\tau$ v ὄππως ὄστι atd. (tak, že splynul v jedno tvar neutrový na -οδ s následujícím zájmenem, načež nastala assimilace). Dvojí $\pi\pi$ $\tau\tau$ vykládá z pův. *kv*, jako prý v ἵππος, lesb. ὄππα. Ušlo mu, že $\pi\pi$ v ἵππος je pův. *k'v*, ne *q* (stind. *aśvas*); lesb. ὄππα vyloženo jistě lépe dialektickou assimilaci z *ὄπ-μα (v jiných dial. ὄμμα; svr. lesb. ἄλιππα = att. ἄλειμμα), a podobného něco snad je v tarent. ὄξων ὄγθαιμόν (*στύππη*, Αἴγκειος ničeho nedokazuje); a pak bychom přece čekali *λείππω *ἔλιππορ *χέριββος atd.? Že z *όστι by v ř. muselo povstati *όστι, není pravda, protože jde o -οδ τ- ve dvou původně různých slovích: svr. καττάρωσαρ, καττέ, καττάδε, κάτθαρε, κάτθεο a p., kde by po M-ovu také mělo být *καστάρωσαρ atd.?

Chyba tisku je „Rad. *tja* = Sc̄t. *tyāgātī*“ 6 (čti *tjāg-* nebo *tyaj-*, *tjāgājati* nebo *tyājāyati*); skt. *kavis* „saepius“ 19 (čti *sapiens*). Av. *čihni* 17 neexistuje. Význam „beherbergend“ při skt. *viśva-* (= omnis) 20 zakládá se na nedorozumění.

Josef Zubatý.

Erwin Rohde: Psyche. Seelencult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen. Freiburg u. Leipzig 1894. Str. 711.

Kniha Rohdeho, hned jak vyšel první její díl (r. 1890), prohlášena za práci z nejznamenitějších, které nověji vyšly v oboru klassické filologie, a vskutku také má velikou hodnotu a důležitost nejen pro filologa a historika, nýbrž i pro filosofa a každého, komu jde o poznání, jak vzniklo a vyvijelo se ctění duše a víra v nesmrtelnost, zvláště u Řeků. Znalost příslušné literatury filosofické a zvláště sociologické, důkladnost filologická, jasně methodický postup zkoumání a krásný sloh — toť hlavní přednosti uvedeného díla.

Středisko, k němuž neustále má spisovatel zření (svr. str. 1—62, 64 nn., 140 nn., 237 n., 248, 256 n., 298 n., 344 n., 356, 358, 424, 431 nn., 477, 655) a s nímž srovnává právě tak víru lidovou, jako nauky filosofů, přirozeně jsou básně Homerovy a jejich názory o životě posmrtném a ctění duše. Rohde důvtipně ukazuje, že tyto básně samy odkazují za sebe, že i v nich nalezneme stopy jiné, bývalé a lidové víry o lidské duši, víry, zcela se shodující s názory jiných národů „primitivních“. Dle Homera duše jsou (nežiji!) po smrti v Hadu, nemajíce nijakého styku se světem živoucích, nepamatujíce se na něj, ani nemohouce v něm se znova objeviti anebo působiti; jsou pouhý stín, bez blaženosti, bez útrap, uehrozicí, neprospívající živým. Ale jako před homerským spalováním mrtvol dříve a původně bylo obvyklé pohřbívání, tak bližším zkoumáním některých částí téhoto epopejí vychází na jeho, že i tu jsou prvky bývalého ctění duši, že i tu jsou části,

které předpokládají víru, že duše neodlučuje se ihned a úplně z blízkosti živých. Také Hesiodovo líčení patera věků lidstva poskytuje důkazů, že aspoň v jednotlivých krajinách pevniny řecké věřilo se ve vyšší život posmrtný duši zesnulých („Ostrovy blažených“). Témuz nasvědčuje pověsti o lidech, kteří za živa sestoupili do země (Amfiaros, Trofonios, Kaineus atd.), a o bozích, skrývajících se na určitém místě pod zemí a tu také uctívaných (Python, Erechtheus, Asklepios a j.). Dovedeme si aspoň do jisté míry vysvětliti, že přestěhováním Ionů do Malé Asie zajisté mnohý z původních kultů místních a odnášejcích se ke ctění předků seslabil se, když těla jejich zůstala v otcině a přijat zvyk v onech krajinách rozšířený, spalovati mrtvoly. Ale nicméně nevymizelo ctění duši, nýbrž poznou propuká ve ctění herou, na jehož rozvoj, jako na oživení a rozšíření ctění duši vůbec, mělo znamenitý vliv kužstvo delfského orakula. Ale ve ctění duši právě kořenila víra v trvání duše po smrti, jak hlásá již Xenofontův Kyros (Kyrop. 8, 7, 17), jím udržela se představa ta i přes dobu homerskou, ale z pouhého ctění duši nemohl se vyvinout zřetelný útvar této víry. Přání, nabýti obsažnějších představ o zásvěti, hleděly ukojiti mysterie eleusinské, slibujice a předvádějice svým účastníkům blažený život po smrti. Mysterie ty však víře v trvání duše po smrti neučily, nýbrž ji předpokládaly a učily jen, jak žije; ostatně veliký nějaký vliv, a zejména mravní vliv, jim nelze přičítati.

Jestliže tedy Rohde dokazuje, že víra v (neurčité) trvání duše po smrti ná základ ve ctění duše, které se vyvinulo ze ctění předků, nesoudí přece, že by byla odtud vyplnula víra v nesmrtnost duše; tato má prý kořen ve víře v božskou přirozenost duše lidské, kterážto víra zase vznik svůj má z kultu Dionysa. Orgiastický kult onoho boha prý vyšel z Thrakie, rozšířil se téměř epidemicky po celém Řecku, zejména v Attice, byv tu arci zjemněn, i spojil se s bohoslužbou Apollonovou, tak že kněžstvo tohoto boha pomáhalo velmi účinně k šíření nového kultu. Kult Dionysův spůsobil nový spůsob věštění „v exstasi“ (Begeisterungsmantik), jehož působením našli ochotný sluch a víru rozmanití proroci („Bakis“, „Sibylla“) a očislovači (Abaris, Aristeas, Epimenides a j.). Jemu oddána byla konečně i sekta Orfiků.

Ostatní část knihy věnována jest vyličení nauky o nesmrtnosti duše u filosofů (od Thaleta až po Sokrata, str. 429—489, Platona, 555—586, Aristotela, stoicismu a epikureismu, 587 až 625) a básníků lyrických i dramatických (str. 490—554). Filosofie měla sice právě v hellenistické době mocný vliv na vrstvy lidové, nikoli však v oboru víry. I udržuje se u lidu přese všecky soustavy filosofické víra v posmrtné trvání duše, založená na skutečných formách jejího kultu. Tato víra zůstává houževnatě i přes útoky a popírání některých škol filosofických, ba zvyšuje se ještě; stává se zajisté za této doby mnohem obyčejnějším prohlašování

nebožtika za heroa. Ale arci víra ta jest neurčitá, má rozmanité stupně přesvědčenosti; tak na př. jest zajímavé, že z nápisů náhrobních jen málo jich obsahuje zmínky, odnášející se k životu v záhrobí.

Než i tato víra, nejinak nežli filosofie, počíná mizetí třetím a čtvrtým stoletím i rozplývá se znenáhla v dogmata rozličných přejatých nauk náboženských, až posléze vše si podrobuje vítězné křesťanství.

Již z podané tresti dotčeného spisu jest patrno, jak vážné výsledky badatel jím podal. Pokud se týče druhé části, nemůžeme ovšem vysloviti tak souhlas, jako s prvou, zakládající se především na myšlenkách anglického filosofa Herb. Spencera (i v jednotlivostech; sv. na př. str. 253 poz. 1). Jádro druhé části lze vyjádřiti tímto syllogismem, jenž patrně tanul spisovateli na mysl:

Pojem „nesmrtnosti“ pro Řeky jest aequipollentní s pojmem „božského“ (*τὸ θεῖον*) (str. 296).

„Božskost“ (či „božskou přirozenost“) duše poznali Řekové v orgiastické extasi při kultu thrackého Dionysa (passim, zvl. str. 324).

K víře v nesmrtnost duše Řekové dospěli tedy teprve z kultu Dionysa.

Když takto určitě si thesi Rohdeho formulujeme, hlásí se hned námítky: 1. Pro praemissu první není podán důkaz. 2. Což teprve slavice orgie Dionysovy došli Řekové k poznání božské podstaty duše? Či snad spíše orgie ty již tuto víru předpokládají? 3. Není dokázáno, jak ostatně sám spisovatel přiznává na str. 327, že kult Dionysův přejali Řekové z Thrakie, ač to velice arci pravděpodobno. Referent proto ochotně přiznává, že výklad Rohdeho jest i tu velice důmyslný, ale luštění otázky oné snad přece spíše by se mělo díti směrem, naznačeným přiležitostnou myšlenkou Rohdeho (str. 432): „Dass dieser Doppelgänger des Menschen (= duše), von diesem zeitweilig getrennt, ein Sonderdasein haben könne, war mit seinem Begriffe schon gegeben; dass er im Tode, welcher die dauernde Trennung des sichtbaren Menschen vom unsichtbaren ist, nicht untergehe, sondern nur frei werde, um allein für sich weiter zu leben, war ein naheliegender Glaube.“

V jednotlivostech bylo by mnoho s pochvalou vytknouti a každému k četbě doporučiti; tak na př. partií o rázu a povaze básní Homerových (zvl. str. 36), o heroích (137—186), o pohřívání a čtení zemřelých (200—236), o krevní pomstě (236—255), o mysteriích eleusinských, o sekte Orfiků, o askesi v starém Řecku (str. 394 n., 418 n.) a j., i jest si jen přát, aby spisovatel brzy uveřejnil dodatečné exkursy, jež zamýšlel původně vydati při druhém díle, ale pak od tohoto úmyslu upustil, aby spis přílišně nevzrostl.

Frant. Čáda.

Octave Navarre: Dionysos. Étude sur l'organisation matérielle du théâtre Athénien. Avec 20 gravures et 2 chromolithographies. Paris 1895, Klincksieck. VII a 320 str. malé osmerky. Cena 5 franků.

K dosavadním monografiím o divadle řeckém (Müllerově, Haighově, Oehmichenově) přistoupila nová, rovněž zdařilá jako předešlé. Vznikla z přednášek, které autor měl na universitě touloucké, zachovala si ráz volného a půvabného výkladu, čímž daleko předěl spisy německé. Spisovatel nechce sice podávat věci nových, avšak každý čtenář bude mu zajisté vděčen za to, že shrnul výsledek dosavadního bádání ve formu jak stručnou, tak velice přehlednou.

Hned v předmluvě jedná N. o pramenech, ze kterých čerpáme vědomosti své o zařízení divadla řeckého. Kniha sama dělí se v patnáct kapitol. V první probírá se sporná dosud otázka, kdy se v Athenách hrálo. Naproti Haighovi a Dörpfeldovi, z nichž onen uznává čtyři, tento pouze dvě slavnosti, o kterých hry divadelní se provozovaly, dochází spisovateli k výsledku, že svátků takových bylo tré, totiz Dionysie městské i venkovské a Lenaje. Tři kapitoly následující vykládají, čeho třeba bylo, než mohlo dojít k provozování některého kusu, a jakými pravidly závody dramatické se řídily.

V kap. V.—IX. popisuje se zřízení divadla, dekorace a stroje. Spisovatel miní, že v Athenách byla dvě divadla: divadlo Dionysovo na jihovýchodním svahu akropole a Lenaion, kteréžto klade v souhlase s Dörpfeldem na západ od akropole. Než věc tato jest i přes nejnovější výkopy velmi nejistá. Otázce o jevišti věnoval spisovatel kapitolu zvláštní, v níž, stojí na stanovisku theorie starší, vyvrací pochybnosti, kteréž pronesl Dörpfeld a jeho přívrženci. Namítá-li Dörpfeld, že proskenia zachovaných divadel jsou příliš vysoká, odpovídá Navarre, že stavby tyto nejsou starší třetího stol. př. Kr., kdy chor již z dramatu vymizel, a že není tudiž správno předpokládati touž výšku proskenia pro stol. V., kdy měl chor v tragedii i komoedii úkol velmi důležitý. O jevišti stol. V. přijímá spis. domněnku Haighovu, že totiž za těch dob bylo jeviště asi 1 m (neb o málo více) zvýši, a vhodně upozorňuje, že také Horatius (ep. ad Pis. 279) praví o Aischylovi: modicis instravit pulpita tignis. Malá poměrně šířka proskenia, jak tvrdí právem spisovatel, Řekům nevadila. Byloť jeviště velmi dlouhé, tak že mohlo výjimkou pojmuti též značný počet osob, kteréž seřadily se pak podél zadní stěny. Takové rozdělení příči se ovšem našim zvykům a pravděpodobnosti, avšak shoduje se úplně s povahou plastiky řecké, která vždy zanedbávala účinky perspektivy a hloubky. A že se konečně nezachovaly žádné schody, kteréž by vedly z orchestry na jeviště, není ještě důkazem, že

jich nebylo. Byly nejspíše ze dřeva a užívalo se jich za dob pozdějších jen zřídka při provozování kusů starších. Než Navarre podává také důkazy positivní, jež svědčí o jevišti vyvýšeném. Řada ta jde v historickém postupu od dob křesťanských až do V. stol. př. Kr. Autor ohrazuje se důrazně proti tomu, aby svědecktví grammatiků a lexikografů smahem se odsuzovalo jako „pozdni“. „Tito spisovatelé, dí, jsou vskutku jen kompilatoři; celá věda jejich jest jen plagiát. Autorita jejich zpráv pochází odtud, že skoro vždycky čerpali z pramenů alexandrijských, výborných. V každém případě, abychom mohli uvěřiti v omyl s jejich strany, musili bychom si vysvětliti jeho původ. Věřili bychom v něj, kdyby se nám dokázalo n. př., že pochází z anachronismu, ze změtení s divadlem římským. Ale zde není nic takového. Zvláštní rozdělení, o kterém se jedná — herci na jevišti, chor v orchestře — nebylo nikdy u Římanů skutkem. Jestliže již před tím neexistovalo u Řeků, jest pouhým výmyslem. Pak ať se nám řekne, kde tito spisovatelé k tomu vzali ideu. Zvláště ať se nám vysvětlí, jakou náhodou se setkali v pošetilem vynalezu tomto.“*) Pro I. stol. před Kr. jest dle Navarra důležitým svědkem Vitruvius, jehož spolehlivost právem se zde hájí. Pro stol. II. však pochybuji, zda lze se dovolávat zlomku Polybiova (XXX, 15), v němž zmínka se činí o jevišti, které r. 169 př. Kr. v cirku římském postaviti dal L. Anicius, slavě triumf nad Illyry. Na tomto jevišti neprovozovaly se totiž hry divadelní, nýbrž vystoupili tu řečtí pištei se sborem, patrně pěveckým neb tanečním.

*) Při této příležitosti, poněvadž věc sama jest důležitá, budí mi dovoleno odpověděti k poznámce p. Dra. Vysokého (České museum filologické, I, str. 375), učiněné v recensi mého programmu o jevišti divadla řeckého. Pan Vysoký, drž se theorie Dörpfeldovy, neuznává oprávněnost slov Pollukových (IV, 123) *ἀνηρι μὲν ὑποκρετῶν ίδεον, ι δὲ ὀρχήστρα τοῦ ζογοῦ, ἐν ἡ καὶ ἡ θυμέλῃ, εἴτε βῆμά τι οὐσα εἴτε καὶ βωμός.* Ze Pollux zde kompiloval ze dvou různých pramenů, z nichž jeden pokládal thymelu za lešení, druhý za oltář, jest patrno. Avšak zároveň patrno, že v obou pramenech svých našel zprávu, že herci hráli na jevišti a sbor v orchestře. Oba prameny jeho jistě nebyly špatné; ten aspoň, který thymelu měl za oltář, byl spolehlivý, ať to byl již Aristofanes Byzantský nebo Juba, neb konečně jiný, snad nám vůbec neznámý grammatik. Pollux, uváděje různé názory o thymele, zajisté by nebyl opominul zmíniti se také o odchylném výkladu v příčině místa, kde se hrálo, kdyby něco podobného v pramenech svých byl nalezl. — Zároveň musim se ujmouti Oehmichena, jenž již mnoho zknsil za to, že neohrozeně hájil theorii starší. Jeho výrok o Pollukovi, že nesmíme téhož svědka prohlásiti jednou za hodnověrného a po druhé ho zavrhnouti jako nespolehlivého, není tak podivný, jak se p. V. zdá. Dodává totiž Oehmichen (jak i v mémem článku psáno), že zmýlil-li se někdy Pollux, musí se to dokázati. Proto ovšem jest krividou, tvrdí-li p. V., že bychom dle theorie Oehmichena musili věřiti na př. všem zprávám Suidovým, poněvadž některé údaje jeho jsou jistě založeny na pramenech dobrých. Oehmichena ani nenapadlo tvrditi něco podobného.

Vásám jihoitalským ze III. stol., na kterých zobrazeno jest vyšené jeviště, přikládá Navarre, jak rozumí se samo sebou, nemalou cenu. Dokazují zřejmě, že za doby té hrálo se ve Velkém Řecku ne v orchestře, ale na jevišti; tak bylo zajisté i v Athénách, ježto divadlo Dionysovo bylo ostatním divadlům vzorem. Tohoto souhlasu v divadelním zřízení bylo ve Velkém Řecku již proto potřebí, že hrály se tam často parodie dramat attických.*
Co se týče IV. a V. stol. př. Kr. uznává Navarre důležitost svědecství, obsažených v Aristotelově Poetice, Platonově Symposiu a na oněch místech Aristofanových veseloher, kde se vyskytuji výrazy *ἀραιάτερ* a *καταβαίτερ*. Pokusy interpretační, kterými se chtěla váha dokladů těchto seslabiti neb popříti, spisovatel odmítá. Do rozboru zachovaných divadel Navarre se nepouští, jen přiležitostně dává na jevo, že nikterak ho nepřesvědčuje podzemní chodby, v některých divadlech objevené, o tom, že by se hrálo někdy v orchestře.**) O překvapujících objevech v divadle na Delu, jimiž

*) Přívrženci Dörpfeldovi zavrhují ovšem toto svědecství, jim nemilé. Pan Dr. Vysoký (str. 376) tvrdí, že prý z jeviště, na těchto vásách zobrazeného, nelze vyvzakovat žádných důsledků o jeviště řeckém „právě tak jako nelze z kostumu herců souditi o kostumu komoedie řecké“. Ovšem, jak odivali se herci v V. neb IV. stol., nelze z nich usuzovati, poněvadž kroj divadelní, zejména má-li působiti komický neb parodický, podroben jest častým a značným změnám, ale proč by se z nich nesmělo souditi o hereckém (a sice komickém) kroji století III., těžko pochopiti. Vždyť přece jsou nám jinak malované vásy hlavním pramenem pro poznání dějin kroje řeckého. Na vásce Assteově, chované v Berlíně, spatřujeme zřejmě jeviště kamenné, velmi podobné proskeniu epidaurskému a oropskému. Jak by byl malíř připadl na myšlenku, zobrazení vyvýšené jeviště, kdyby za jeho doby — ba dle theorie Dörpfeldovy vůbec nikdy — nic takového neexistovalo? A jestliže se aspoň připustí, že se ve Velkém Řecku hrálo ve III. stol. ve fraškách na jevišti vyvýšeném, pak vzniká nový problém: jak povstala náhlá změna tato, pro kterou nemáme v dějinách literatury žádného důvodu. Jeví se tedy prosté zamítání těchto vás jako prostředek sice velmi pohodlný, ale málo oprávněný.

**) Pan Dr. Vysoký jest jiného mínění. Než přes jeho vývody na str. 374 nemohu připustiti, že by nízká chodba pod orchestrem divadla eretrijského určena byla pro herce. V divadle tom byla totiž ještě jedna chodba, o kteréž nelze pochybovat, že vystavěna byla pro herce, a sice pod skenou. Ta zřízena byla velmi pohodlně, jsouc klenutá, skoro 3 m vysoká a bez mála 2 m široká. Poněvadž obě chodby pocházejí z téže doby, byla by zajisté chodba pod orchestrem zřízena také tak pohodlně, jako chodba druhá, kdyby byla taktéž hercům sloužila. Proti šířce chodby pod orchestrem nenamítal jsem ničeho; bylo tedy zbytečno proti tomu polemizovati. — Co se týče podzemní chodby divadla v Magnesii n. M., vyslovil jsem domněnkou, že měla za účel odstraniti za dob deštů vodu z orchestry. Tomu mínění není nikterak na závadu, že zachovala se v severní parodě stoka vodní; nebot tou mohla být odváděna voda, která stekla se sedadel. — Zcela nespravedlivé a nezasloužené jsou ironické poznámky p. V., že prý vím podrobněji než Dörpfeld, jenž důkladně ohledal zřízeniny divadla v Magnesii n. M., jaká jest výška tamější chodby podzemní, a že prý poučuje ame-

theorii Dörpfeldově zasazena byla těžká ráua, zmiňuje se spisovatel ve zvláštním dodatku na konci knihy (str. 306—312). Dobře upozorňuje mezi jiným též na to, že dvěrce, vedoucí z proskenia do orchestry, jsou přiliš úzké (1 m), aby mohly vyhovovati potřebám hry. Zdali slovem *zλίασ*, připomínaným v nápisu z r. 274 př. Kr., méněný jsou schůdky vedoucí z orchestry na jeviště, není zcela jistlo, ač ovšem možno. — Úvalu svou o jevišti zakončuje Navarre těmito významnými slovy: „Dnes, když výkopy dokázaly jistotu zpráv Vitruviových, jest odvážnější než kdy před tím pochybovat o jeho tvrzení, tak jasném, o určení proskenia řeckého.“

V kap. X. a XI. popisují se masky a oblek tragický i komický a ve XII. kap. vyličeno provozování her samo. V kap. XIII. (obecenstvo) přidržuje se spisovatel neprávem domněnky Benndorfový, že obecenstvo bylo v divadle athenském rozsazeno podle fyl, ač sám poznamenává, že počet klínů neshoduje se s počtem fyl. V kap. posledních (XIV. a XV.) jedná se o porotě, jež o cenách rozhodovala, jakož i o nápisech a památkách scenických. Ve zvláštních dodatečích, jež každému zajisté budou vitány, uvedeny jsou didaskalie, nápisy divadelní v počtu daleko hojnějším než u Haigba a konečně nápisy na sedadlech v divadle Dionysově v Athenách. Při těchto posledních přáli bychom si větší přehlednosti, jako jest na př. v kuize sl. Harrisonovy *Mythology and monuments of ancient Athens*.

Obrázky v díle jsou malé, ale dosti zřetelné. Ač kniha indexu nemá, nalezneme přece každou věc velmi suadno, ježto obsah sestaven podrobně a přehledně. I můžeme tedy každému, komu jedná se o rychlé a spolehlivé poučení o zřízení divadla řeckého, spis tento co nejlépe doporučiti.

Frant. Groh.

Beschreibung der Skulpturen aus Pergamon. I. Gigantomachie. Berlin 1895, Spemannu. Str. IV a 40 lex. Se 28 obrazy v textu a 4 tab. Cena 1 m.

Dosavadní vědecké katalogy museí berlínských měly tu stinnou stránku, že byly velice drahé. Že při tom nemohly přinášeti takového užitku, jako kdyby byly přístupnější, rozumí se samo sebou. Proto dlužno chváliti, že správa musejní konečně se rozhodla věnovati část svých důchodů na vydávání laciných katalogů vědeckých, jakož učinila již musea jiná. Počátek učiněn popisem nejvzácnější památky, kterou musea chovají, totiž oltáře

rické archaeology, kteří kopali v divadle eretrijském, o výše chodby pod orchestrou. Myslím, že jest nejen právem, nýbrž i povinností každého užívati pramenů svých kriticky. Upozornil-li jsem na některé neshody ve zprávách ohjevitelů samých, nejednal jsem zajisté špatně. Ostatně mohl se p. V., kdyby si byl vzal jednoduché měřítko do ruky, snadno přesvědčiti, že mám pravdu.

pergamského; a to jest právě příčinou, proč hodláme čtenáře těchto Listů na spis ten upozornit.

Velmi bohatou a nekonečně rozmanitou kompozici Gigantomachie pergamské nebylo až dosud možno přehlédnouti jako celek; dosavadní publikace podávaly z ní pouze jednotlivé, nesouvislé scény. Teprve když O. Puchstein a R. Bohn poznali, jaký systém číslovací v kamenických značkách se skrývá, dánno mnohým deskám reliefu určité místo. Na tomto pevném základě podařilo se nyní italským sochařům Frerovi a Possentimu sestaviti všechny zlomky (až na 3 nepatrné) v pořádek původní. Výsledek mnoholétej práce té podává se poprvé v díle tomto, sepsaném od Puchsteina. Úvod (str. 1—10) obsahuje zprávu o objevení oltáře, popis jeho, výklad o technické stránce relielu a poučení o kamenických značkách a o nápisech na oltáři zachovaných. K tomu přidán plán naleziště, půdorys oltáře a dvě rekonstrukce jeho. Následuje popis relielu, provázený obrazy všech skulptur zachovaných. Popis začíná pravou stěnou schodiště, jde kolem celého oltáře a končí levou stranou schodiště. Jest velmi přesný a podrobný, avšak psán jest bohužel mnohdy slohem takovým, že v čtenáři mimoděk vzniká otázka, proč nebyl svěřen péru obratnějšímu. Obrázky jsou dosti veliké (67 mm zvýši) a velmi jasné; jsouce ryty dle kresby, nemohou sice vzbudit představu o mohutném dojmu originálu, ale v jednotlivostech poučí lépe než fotografie.

Přehledu celé památky poslouží výborně připojená tab. I., kdež ve čtyřech řadách — dle stran světových — vyobrazen celý relief jestě jednou, ovšem v měřítku o polovic menším. Tab. II. poučuje o tom, kde zachovaly se značky kamenické a nápisy se jmény bohův. Na tab. III. a IV. uveřejněny konečně ve faksimile všechny nápisy z oltáře pergamského.

Poněvadž všude udává se příslušná literatura — pohřešili jsme pouze článek Trendelenburgův v Baumeisterových Denkmäler — bude zajisté neobjemná knížka tato dobrou pomáckou dalšího studia.

Frant. Groh.

Handbuch der Kunstgeschichte von Anton Springer.

4. Auflage der Grundzüge der Kunstgeschichte. Illustrierte Ausgabe. I. *Das Altertum.* Mit 359 Abbildungen im Text und 4 Farbendrucken. Leipzig 1895, E. A. Seemann; 242 str. 4°. Váz. v plátně za 5 marek.

Otto Seemann: Mythologie der Griechen und Römer.

4. Aufl. Durchgesehen und verbessert von Richard Engelmann. Mit 93 Abbildungen. Leipzig 1895. E. A. Seemann; XII. a 310 str. Váz. v plátně za 4 m. 50 pf.

Vítáme staré známé v novém rouše. Text obou knih, podávající stručný a pěkný úvod v příslušné nauky, zůstal celkem nezměněn. Za to však s ilustracemi stala se změna veliká.

Springerovy dějiny umění starověkého vydány byly původně v podobě malé knížky, kteráž vysvětlovala 1. sešit Seemannových „Kunsthistorische Bilderbogen“. Od zvláštního atlantu nyní upuštěno, a obě díla sloučena v jeden celek ve formě knihy. Při tom počet obrázků značně rozmnožen: zastaralé nahrazeny správnými a mnoho nových přidáno. Tak vykazují na př. dějiny plastiky řecké proti předešlému vydání 83 obrázků nových, z nichž 36 provedeno jest dle zdařilých fotografií. Autotypie tyto vynikají takovou jemností, jaká ještě před nedávnem zdála se nedosažitelnou. Poukazujeme v té příčině zejména na Zeva otrikolského, Junonu Ludovisi, t. zv. torso Erotovo ve Vatikáně, Apollona sauroktona, Niobu ve Florencii, Afroditu melskou a j. Známá kniha Syblova „Weltgeschichte der Kunst“, jež dosud, co se ilustrací týče, neměla sobě rovné, jest nyní po stránce této překonána. Nových objevů náležitě si všimáno: i archaické sochy z akropole athenské i sarkofagy sidonské jsou tu zastoupeny. Z barvitiskových tabulek vyznačují se krásným provedením zvlášť břevnoví dorské a ionské. Zastaralé však jsou obr. 146 (plán akropole athenské) a 159 (oltář pergamský). Index sestaven po příkladě Syblově dle míst a sbírek, ve kterých památky nyní jsou uschovány; to je pro neodborníky rozhodně nepraktické.

Také mythologie Seemannova, vydaná rovněž ve větším formátě, jeví největší obohacení po stránce illustrační. Z 93 obrázků jest 70 autotypických, velmi jemně provedených. Převzaty jsou jednak z díla Springerova, jednak opatřeny nově. Pro poměr k vydání předešlému jest zajisté charakteristické, že z něho ponecháno tu pouze 12 obrázků. Zvlášť mile překvapuje, že se tu shledáváme s krásnou hlavou Afrodity z Trallu, chovanou v Berlíně v majetku soukromém, nejlepší to kopii Praxitelovy Afrodity knidské. Obraz její byl dosud jen stěží přistupen v Antike Denkmäler I, 41. Za to se divíme, že zde úplně ignorován skvělý nález Furtwänglerův, totiž objevení kopie Feidiovy Athény lemenské (*Aηερία*). Text rozšířen jen potud, pokud bylo třeba vyložiti obrazy nově do knihy pojaté; naproti mythologickým fantasiím některých badatelů chová se vydavatel v díle, především potřebám školy určeném vším, právem velmi zdrženlivě. Úprava knihy jest nádherná.

Frant. Groh.

Dr. D. Joseph: Die Paläste des homerischen Epos mit Rücksicht auf die Ausgrabungen Heinrich Schliemanns. 2. opr. a rozmn. vyd. V Berlíně 1895, Siemens. Str. VIII a 107. Se 2 tab. Cena 2 m.

Z četných spisů, které pojednávají o domě homerském, netěšil se dosud žádný takové oblibě jako malá knížka tato, kteráž

již po dvou letech vydána byla po druhé. Příčina toho jest asi jasný a přehledný spůsob, jímž spisovatel — povoláním svým stavitel — nesnadnou látku svou spracoval. Ačkoliv totiž také uvádí doklady z básní Homerových a probírá výklady dřívější, jak starověké tak novověké, čím to tak stručně a obratně, že čtenář se zálibou pojednání jeho sleduje.

Jak již nadpis knihy hlásá, přihlíží spisovatel přede vším k objevům archaeologickým; spis jeho jest první, jenž spracoval nové nálezy Dörpfeldovy v VI. vrstvě hissarlické vzhledem k této otázce. Při tom vede si autor velmi střízlivě; nepřeceňuje výzkumy archaeologických aniž jich podcenuje, ale klade vždy důraz na slova básníkova. Odtud častá a zdařilá polemika jeho proti Chipiezovi a Jebbovi. Po úvodě, v němž pojednáno o významu nálezů doby mykenské, následuje popis jednotlivých částí paláce homerského, v němž autor provádí čtenáře od hradební zdi a brány postupně až k nejjazslivějším konciňám domu. Dobře tu upozorněno na to, že půdorys celé stavby nemusil mít vždycky tvar pravidelného čtyřúhelníka (str. 11), vhodně vyloženo, že ložnice Telemachova neležela o samotě na dvore (str. 21), že oltář Zevův v domě Odysseově nebyl asi ve středu dvora (str. 23). Cenné jsou kapitoly, do vydání tohoto nově pojaté, o stavbě zdí, o sloupech a o výzdobě domu (str. 50—69), kteréž vesměs svědčí o obezřetném úsudku spisovatelově. Zvláště méně pronáší J. o osvětlení megara (str. 69—74). Dle něho vcházel světlo do megara jednak mezerami mezi jednotlivými trámy na všech čtyřech stranách, jednak tím, že nad sloupy uprostřed megara byla střecha o něco málo (pouze o tloušťku trámu) vyvýšena a zde rovněž mezery ponechány. Střecha paláce byla rovná; vyskytovala se sice za doby homerské také střecha sedlová, ta však dle J. náležela pouze chrámům (str. 78). Orsothyru pokládá J. za zadní dvěře v megaru a souví s Doederleinem, že bylo potřebí žebříku, měl-li se k ní někdo dostati (str. 88). O přibytku žen snaží se dokázati (str. 93), že není správno představovat si dle analogie paláce tiryntského také v domě Odysseově megaron ženské vedle megara mužského; než všechni tak jednoduchá, jak spis. myslí.

S některými vývody spisovatelovými nemůže však ref. souhlasiti. Týče se to přede vším tholu. Stavbu tuto, připomínanou jen v XXII. zpěvu Odysseje, pokládá J. po příkladě Hirtově — za záchod (str. 26) a umísťuje ji stranou před vchodem do nádvoří (*αὐλής*). Nelze ovšem popříti, že odstraněním tholu z nádvoří, kamž dosud byl kladen všeobecně, stane se plán paláce souměrnějším a přehlednějším, však přes to dlužno výklad ten zamítouti, ježto odporuje slovům básníkovým. Hlavním důvodem spisovatelovým jsou slova Telemachova ve v. 462: *Μὴ μὲν δῆ καθαρόφε θαράτῳ ἀπὸ θυμὸν ἐλοίμην τάσσω*, kteráž vykládá si tak, že prý služky měly zemřít „smrtí nečistou“, t. j. „na místě co možná“.

špinavém". Však výrok Telemachův jest patrně protivou v. 443, kdež Odysseus nařídil, aby nevěrné služky byly usmrčeny *ξιφεστιν ταυνήκεστιν*. Telemachovi zdálo se však, že nezasluhují hanebnice aui smrt takové, a proto určil jim smrt nečestnou, oběšení. Dále odporuje domněnka J. verši 460: *εἰλεον ἐν στέρει, οὐδὲν οὐπως ἦεν ἀλύξαι;* neboť takovýto těsný kout možno si mysliti pouze v uzavřeném dvoře, nikoliv ve volné prostoře před palácem. Konečně sluší *uvážiti*, že, kdyby slovo *θόλος* mělo v skutku ten význam, který J. předpokládá, sotva by se ho užívalo v době pozdější jako názvu velkolepých budov veřejných.

Joseph domnívá se, že Odysseus, bojuje proti záletníkům, po každém vystřelení šípu skočil za stěnu do předsíně, aby tak byl kryt (str. 37). Než tomu tak není. Dle slov básníkových postavil se Odysseus na práh megara a vysypal všechny šípy před sebe (χ 2 nn.). Tím jest velmi jasně naznačeno, že Odysseus nemínil ani na okamžik opustiti důležité stanoviště své.

Δονησόδόκη (α 128) dle výkladu spis. (str. 38 nn.) nebyla v megaru, ale v předsíní; byl prý to žlabkovaný sloup, do jehož rýh kladly se oštěpy. Důkaz se však p. spis. nepodařil. Na π 40 a ρ 29 nelze se dovolávat, poněvadž se tu slovo, o něž jde, vůbec nevyskytuje, za to však z α 126 patrno, že básník představoval si schránku tuto uvnitř megara. Kdyby byla pouhým sloupelem, nemohlo by se říci, že Telemachos postavil kopí Athénino *·δονησόδόκης ἐν τοσθεν ἐνέξον*.

Naprosto pochybený je výklad (str. 92), že *ὅμηρες* (χ 143) jest jen jiný výraz pro orsothyru. Zde asi spisovatel nebyl si jasně vědom celé souvislosti. Odysseus rozkázal přece Eumaiovi, aby dával pozor na orsothyru, postavě se blízko ní (v. 129 n.); kdyby se přes to podařilo Melanthiovi uniknouti, byl by to věrný pastýř zajisté spozoroval a dal by zavčas pánovi svému zprávu o tom. Avšak když Melanthios provede svůj úmysl a zbraň záletníkům rozdá, neví nikdo, jak se to mohlo státi. Z toho patrno, že Melanthios dostal se z megara jinou cestou než orsothyrou.

Než tyto výtky neubírají ceny pěkné práci, a proto může ref., hledě k četným přednostem této knihy, vřele ji doporučiti. Při výkladu Homera ve škole zajisté vykoná dobré služby.

Frant. Groh.

Ifigenie Taurská. Z Euripida přeložil skutečný učitel gymnasiu Frant. Šimáček. (Šestnáctá výroční zpráva obecného vyššího gymnasia ve Vysokém Mýtě za školní rok 1894—95.)

Překlad ten, myslím první pokus překladatelův, svědčí o roz-
hodném nadání překladatelském. Je plnný a celkem jasný, tak že čte se příjemně a lehce; po obvyklé kdysi u nás manii, vyzdobovati překlad slovy co možná hledanými a nesrozumitelnými, není v tomto překladě — jako vůbec v překladech z doby no-
vější — ani stopy.

Přihlížejíce k tomu, že od tohoto p. překladatele lze čekati úspěšnou činnost v tomto oboru literatury, podrobujeme překlad ten podrobnější úvaze, zvláště po stránce formální.

Překlad je naskrize přízvučný. I části lyrické přeloženy jsou proti dosavadnímu zvyku přízvučné, arci spůsobem, s nímž ze závažných příčin souhlasiti nemohu. P. překladatel drží se tu asi příkladu Nebeského: za měňuje totiž metra originálu metry jinými, češtině podajnějšími, a to někdy i metry, která rázem svým dosti citelně se liší od meter originálu.

Tak na př. hned parodos, která je v originále anapaestická, přeložena je dílem trocheji, dílem daktylo-trocheji, dílem daktyly; převládají tetrapodie trochejské. V originále tato kommatická parodos celá je složena v tak zvaných volných anapaestech, připouštějících rozmanitě tvary taktů ($\text{U U - } - \text{ Č U, U U Č U, U }$). Anapaestické řady jsou řady dosti vzrušeného rázu, od něhož se ráz trochejů a daktylo-trochejů značně liší; nejspíše ještě z taktů, panem překladatelem volených, blíží se co do rázu anapaestům daktyl, takt jen *zat' ávliθεστ'* rozdílný. Jak myslím, každý mi přisvědčí, že překlad p. překladatelův formálně značně se leckde liší od originálu, srovná-li na př. jen tyto verše překladu (v. 143 dle počítání veršů p. překladatele)

Běda služky! V trudolkavém
jak jsem pohřízena lkání!
Nezpěvnou jen píseň pěji
nelahodným žalozpěvem atd.

s verší originálu:

*iώ δμωαί,
δυσθοηνήτοις ώς θρήνοις
έγκειμαι, τὰν οὐκ εῦμονσον
μέπουνσα βοὰν ἀλόροις ἐλέγοις . . .*

Za žalozpěvné anapaesty volí tu p. překladatel řady trochejské nevhodně, ježto pro svou hbitost a život špatně nahrazují truduý ráz žalozpěvů anapaestů Euripidových. A proč volí při překladu systémů vesměs anapaestických brzo řady trochejské, brzo daktylské (na př. v. 138 n.), brzo daktylsko-trochejské (viz 126 n.)?

To vše je po mém zdání zbytečné a i nesprávné. Dobrých anapaestů je i čeština schopna, a dost bychom jich našli v naší poesii novější. Ovšem třeba pro češtinu voliti tento tvar na př. dimetru anapaestického:

$\text{U - U U - | U U - U U - }$

místo

$\text{U U - U U - | U U - U U - .}$

V prvním taktu místo plného anapaestu, který lze jen zřídka v češtině zachovat, klásti třeba přizvučný jamb, jenž odpovídá nejen časoměrnému jambu, nýbrž i časoměrnému spondu, zastupujícímu často anapaest. Rozvedených a stažených tvarů taktu nelze arci v češtině užívat. Diaeresi po druhém taktu je také často v češtině nemožná, ježto by v přizvučném dimetru anapaestickém

○ - ○ ○ - | ○ ○ - ○ ○ -

po této diaresi musilo následovat dvoouslabičné slovo bezpřizvučné, slov však dvouslabičných, jež postavením ve větě před silně přizvučné slovo nebo po něm přízvuk svůj téměř ztrácejí, je velmi málo.*) Leda bychom v třetím taktu také za ○ - kladli ○ - .

Nezbývá tu než místo diaeresi po prvním metru klásti (což je arci v řečtině řídké) častěji cæsuru po prvé arsi třetího taktu (○○-○○-○ | ○ - ○○-).

P. překladatel sám verš 456 n.u., kde překládá anapaestické dimetry zase řadami anapaestickými, dokázal, že toto metrum v češtině je docela dobře možné:

Tady kráčí již jinochů dvé
a hle! na rukou okovy stísněni jsou!
To je bohyni nový dar**); mlčte, ó družky!

Při dalším překládání přesvědčí se, trvám, že lze řecké anapaesty docela dobře i v češtině vystihnouti přizvučně. Zbytečně tedy i konečné systémy anapaestické (v. 1490 n.) překládá dílem trocheji, dílem daktylo-trocheji.

Touž methodou při převádění lyrických meter řeckých podřzel p. překladatel i při metrech jiných.

První stasimon skládá se v originále ze dvou páru strof logaoedických (resp. logaoedicko-jambických). Rozdelení v kola a periody není tu snadné, stíženo jsou také částečně porušení textu. Ale nemožné není. Překladatel musí si tu (a podobně i jinde) určité schema strof sestrojiti; neboť dokud mu to není jasné, nemůže ani posouditi náležitě konjektury, na takových místech navrhované (a kritiků i vydavatelů básní dramatických, kteří opravují text lyrických zpěvů v dramatech, ač nemají o metrice ani ponětí, je dost), ani překládati. Bez rozdelení v pe-

*) Nemožné nejsou takové zcela přesné dimetry anapaestické; na př. verš přizvučný: „ale ty věru teď moje srdce jsi jal“ je při velmi přesném šetření slovního a větného přízvuku dimetr anapaestický, s řeckým časoměrným úplně shodný. Ale delší systémy anapaestické ze samých takových veršů skládati je téměř nemožno.

**) Ve slovech nový dar arci nedbáno větného přízvuku náležitou měrou. „Nový dar“ může se měřiti jen - ○ -, nikoliv - ○○ -.

riody přece r. 1895 žádný filolog by antické strofy neměl ani vydávat ani překládati. Zná-li však kdo rhythmický tvar tohoto stasima, snadno si dle spůsobu, o němž jsem promluvil již v těchto Listech XXII, str. 399 n., sestrojí schema rhythmicky totéž, třeba tvarem některých taktů rozdílné, jež lze úplně vystihnouti i překladem přizvučným. Pan překladatel sestrojil si tu však strofy úplně jiné z řad dilem daktylských, dilem trochejských. Zbytečné; nebo logaoedické řady lze přece i při přizvučném překládání dobře a poměrně snadno překládati přizvučně.

Těžce porušený kommos v. 643 nn. je sestaven z řad dochmických. P. překladatel (jenž tu vedle některých vydavatelů uznává dva páry strof) nahradil je strofami daktylskými. Proč? Což nelze dochmios ($\text{---} | \text{---} | \text{---}$) přeložiti přizvučně zeela shodně? Bude ovšem, nechceme-li jej skládati ze samých slov jednoslabičných, dilem bezpřizvučných (U), dilem přizvučných (-), aby se vyhovělo tvaru původnímu výše uvedenému, miti pro překladání přizvučné dle zásady již výše vyslovené tuto podobu: $\text{U} - \text{U} | \text{U} - \text{X}$. Na př. verš „Co váháš? Co díš?“ je docela správný přizvučný dochmios. Lze tedy i dochmio překládati přizvučně, má-li překladatel dosti trpělivosti. Ale dobrý překlad vyžaduje vůbec více trpělivosti, než se zdá mnohým lidem, kteří na překladatele hledí s patra.

Druhý kommos (v. 827 n.), dosti těžce porušený, převahou dochmický, ale promíšený dosti hojně koly logaoedickými, jambickými, ba i anapaesticími, a tedy neobyčejně pestrý a pochutný, překládá p. překladatel jednotvárně rozličnými řadami jambickými. Opět zeela zbytečně, jak viděti z toho, co již výše bylo řečeno.

Druhé stasimon o dvou párech strof je logaoedické (převahou z kol glykonských). Nehledime-li k těžce porušené poslední periodě druhého páru strof, je tu rozdělení v periody a kola dosti snadné, a obě strofy jsou bez velkých nesnází snadno přelozitelné. Na př. první strofa má v originále toto schema (v. 1089 n.):

I.	$\text{---} - \text{U} \text{ U} - \text{U} \text{U}$	4 1
	$- \text{U} - \text{U} \text{ U} - \text{U} \text{U}$	4 1
	$\text{U} \text{ U} - \text{U} \text{ U} \text{U} \text{U} - \text{U}$	4 1
	$\text{U} \text{ U} - \text{U} \text{ U} - \text{U} \text{ U} \text{U}$	4 1
	$\text{U} \text{ U} - \text{U} \text{ U} - \text{U} \text{U} \text{U} \text{U}$	6 1
II.	$\text{---} - \text{U} \text{ U} - \text{U} \text{U}$	4 1
	$- \text{U} - \text{U} \text{ U} \text{U} \text{U}$	4 1
	$\text{---} - \text{U} \text{ U} - \text{U} \text{ U} \text{U}$	4 1
	$\text{---} - \text{U} \text{ U} - \text{U} \text{U}$	4 1
	$- \text{U} \text{ U} - \text{U} \text{ U} - \text{U} - \text{U}$	4 1
III.	$\text{U} - \text{U} - \text{U} \text{ U} \text{U}$	4 1
	$- \text{U} \text{U} - \text{U} \text{ U} \text{U}$	4 1
	$- \text{U} - \text{U} - \text{U} \text{ U} - \text{U}$	4 1

IV.	- -	—	- oo	—	4 1
	- -	- -	- oo	—	4 1
	oo o	- oo	- o	—	4 1
	- -	- oo	—	—	4 1

(Držím se tu textu Nauckova z r. 1876.)

V. 1120 (*μεταβάλλει*) je porušen a nevyhovuje metru strofy.

To vše lze úplně shodně přeložit; jen třeba takty katalektické (—) uprostřed kola vždy, na konci kola dle libosti nahraditi tvarem taktu obyčejný (- o) a za tvary taktu rozvedené (o o o) položiti opětne tvar obyčejný (- o). P. překladatel i tu překládá samými tetrapodiemi trochejskými.

Třetí stasimon (v. 1234 n.), rozdelením nesnadné, má strofy smíšené, sestrojené z řad logaoedických, daktylských, jambických a trochejských. P. překladatel zase tuto pestrost zbytečně stírá, překládaje vše řadami daktylsko-trochejskými nebo daktylskými, ač i tu lze překládati úplně shodně.

Lépe se dařily překladateli trimetry jambické a tetrametry trochejské. Ale jedné věci musí se příště p. překladatel vystříhati. Diaerese po třetím taktu jambického trimetu je přece u dramatiků velmi řídká a zpravidla úmyslná; místo ní má i trimetr své zákonité caesury. Pan překladatel caesur nešetří a onu nedovolenou diaeresi připouští velmi často. Verše jako

z nř Atreus zrodil se; | a Atreův pak syn (v. 3)
a to až vykonám, | že pokoj budu mít (v. 92) a j. v.

nej sou antické trimetry.

Oprava těch veršů v hojných případech je velmi snadná; na př. první z uvedených veršů nabude ihned zákonité podoby, čteme-li:

z nř narodil se Atreus; Atreův pak syn.

V. 1309 má 13 slabik místo 12ti; podobně v. 1334. V. 482 (Proč naříkáš? Proč mimo zlo, jež má nás postihnout) má dokonce o celý takt více; také v. 530. V. 638 má zase o takt méně (Vy střezte jich, však ať jsou bez pout jen); podobně v. 1370.

Správného přízvuku šetří p. překladatel značnou měrou; nicméně i u něho setkáváme se leckdy se slovy trojslabičními (zvláště u jmen, spojených s předložkou), která měřena jsou jako amfibrachys (o - o) m. - o o. Kdy se toho omylu sprostíme? Kdo pak bude čísti na př. v. 340 „Podivno, co jsi řekl o tom šilenci“ tak, aby vyslovil podivno m. podivno? Zajisté nikdo, bude-li čísti přirozeně. A přirozenou výslovnost nesmí zanedbávat ani básník ani překladatel.

Také vétného přízvuku se sem tam dosti nešetří. Na př. ve v. 648 čteme

v úctě mám šťastnější, že ještě,
(- u u - u u - u u)

ač že nemá silnější přízvuk větný než ještě; „ještě“ tu není bezpřízvučné. Takových vad přízvučných je v překladu tomto ještě více.

Také všelijakého pohodlného vyplňování verše zbytečnými slůvky *to, si* a pod. musí se přistě p. překladatel stříci (srv. v. 9, 41, 111: tu odvážit se musíme *si* umělý | vzít z chrámu obraz, 1433 a j.). Takové výplně jsou zpravidla nepěkné, zvláště když jsou pro smysl místa nevhodné.

Stránce věněval překladatel mnoho píse a pozornosti. Přece však leccos vyklouzlo mu z péra, co nelze schvalovati. Na př. ve v. 45 přeloženo *παρθενῶσι δὲ ἐν μέσαις εῦδειν* (t. *έδοξα*): (zdalo se mi), „uprostřed panen královských že spím“. P. překladatel drží se tu rukopisného čtení *παρθέροισι δὲ ἐν μέσαις* neprávem. V. 331 *χίλιῳ δὲ περιβαλόντες ἔξελέψαμεν πέροισι γειοῷρ φύσγαν* přeložen: „Istí stěží jen jsme vyrvali jim z rukou meč, když ze všech stran jsme pláště na ně hodili.“ P. překladatel drží se tu emendace Köchlyovy *πέπλοισι* m. *πέρησοισι*. To je však emendace velmi nešťastná, jako je jich i u Euripiida mnoho. Je-li tu co porušeno, třeba to opraviti jinak. V. 548 *τέθρηγγό τιλίμων, πρὸς δὲ ἀπώλεσέν τινα* přeložen: „ten mrtev nebohý a zničil jednoho.“ Nutno tu přeložiti někoho (t. mne, Oresta). V. 816 *εἰκὼ τέντοις ἡλίου μετάστασιν* přeložen slovy „a obraz také, jak se slunce obraci“ nejasně. Naráží se na totéž, na co ve v. 193, že se totiž slunce obrátilo na své dráze vidouc, jak Atreus vraždí děti bratrovy a předkládá mu je k hodu. Nevhodné přeložení v. 1346, nehezky přeloženy v. 1369 n. *καὶ καὶ ἀπ' ἀμφοῖν τοῖν νεανίαιν ἄμα εἰς πλευρὰ καὶ πρὸς ἵπας ἴποτις ἴποτις* sto: „a dolní končetiny obou jinochů nám do slabin a jater lítaly.“ A tak i leckde jinde raději bychom měli nějaký výraz jiný, vhodnější, lepší slovosled, ušlechtilejší obrat (srv. v. 742 toho — t. Pylyada — sám na loď dám za ř. *εισβήσω*; v. 792 od vlastní tuhle sestry; v. 1161: „*Fi* (*ἀπέπτυσα*), slovo to mne očisť od vší poskvurny“ a j. v.) Nominativu dceř (v. 5, 209) bych já neužíval. Častěji vyskýtají se nečeské tvary: černá moře (m. černého, v. 107), moře nehostinna (v. 125, 218 a 253; srv. v. 341). Doufám, že není snahou p. překladatelovou, galvanisovati užíváním těchto tvarů mrtvoly, nýbrž že v tom třeba shledávat jakýs nemístný a strnulý konservatismus.

Ve v. 69 čísti jest „Chrám“ m. „V chrám“, ve v. 727 patrně „četné“ m. „čestné“, ve v. 1038 vypadlo „se“.

Posoudil jsem překlad páne Šimáčkův obširněji a snad i přísněji, než by si sám přál, ale jen proto, že vidím

v panu Šimáčkovi překladatele nadaného, od něhož se naděti můžeme více dobrých překladů, a že bych v zájmu dobré věci rád viděl, aby p. překladatel podával nám příště překlady ze zcela dokonalé.

Josef Král.

Deus ex machina na konci tragoedii Euripidových a jeho přičiny. Napsal Frant. Sroboňa. (XX. výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Německém Brodě za školní rok 1895).

Práce pilná, psaná se znalostí věci, jasně a přehledně — a přece třeba jakéhosi přemáhání, aby ji člověk dočetl. Přičina toho jest i tuto ve volbě thematu, které pro žáky gymnasiální, jestliže se při volbě themat pro pojednání programová hledí v první řadě k nim, jest snad velmi poutavé, odborníka však nemůže zajímati, ježto látku tak často probraná neposkytuje spisovateli ani hrubě příležitosti, aby projevil a odůvodnil nějaké míňení nové, ba ani aby látku aspoň nějak znova a lépe urovnal a spracoval.

Spisovatel rozvrhl si látku na tři oddíly. Jedná nejprve o tom, co byl bůh na stroji, kdy dovoleno bylo ho užiti a jak se o něm soudilo od nejstarších dob až po naš věk, pak o přičinách toho zjevu v tragoediích Euripidových a konečně o tom, jak se jeví tento bůh na stroji v jednotlivých jeho tragoediích.

S vývody spisovatelovými lze celkem souhlasiti, ač na několika místech by bylo možno také mu odporovati. Tak na př. na str. 9 n. míní spisovatel, že Euripides v tragoediích brzo boha na stroji uváděl, brzo nikoli, ježto „nemohl vždy počítati na to obecenstvo, jemuž hleděl se zavděčiti a v jehož zájmu tak činil. Nával obecenstva nebyl asi vždy stejný, a proto nemusil básník vždy těchže prostředků užívat a pravidel umění dramatického nedbati“. P. spisovatel totiž soudí, že Euripides užíval boha na stroji také někdy z pouhé snahy po efektech, jichž jistá část obecenstva byla dychtiva. Ale mohl Euripides, spisuje drama, věděti, jaké obecenstvo provozování toho dramata bude přítomno?

Ze stilisace začátku druhého odstavce str. 5 mohlo by se souditi, že názvem *προτατικὴ πρόσωπα* označováni byli pouze bohové v prologu vystupující; jsou to ovšem jakékoli osoby, jichž užito pouze k usnadnění exposice a jež po exposici v ději drama již nijak nezasahají. A tak by sem tam bylo lze vytknouti nějaký poklesek; ale nepouštíme se tuto do podrobnějšího rozboru práce p. spisovatelovy proto, že by i rozbor práce jeho pro velikou již propracovanost a známost předmětu neměl zajímavosti. Doufáme, že p. spisovatel zvolí si podruhé thema poutavější, při němž vedle píle bude moci projevit i snahu, vynéstí na jevo něco nového a samostatného.

Josef Král.

Naše příjmení. Studie od *Ant. Kotika*. V Praze. Tiskem Edvarda Beauforta. Nákladem vlastním. 1894. 290 str., 8.

Původce tohoto spisu podjal se úlohy bez odporu vysoce zajímavé i důležité. Kazdému zajisté, kdo aspoň někdy oddává se myšlenkám, odkud mají původ vše, jeho se týkající, namane se někdy i myšlenka, odkud vzalo se jméno jeho rodiny, tím spíše, že původ jména, je-li správně vyložen, může být i stopou ukazující, kde hledati jest původ rodiny samé. I jazykozpytu vyplývá z tohoto u nás posud bohužel zanedbávaného studia nejedno zajímavé poučení: nehledic k věcem týkajícim se vlastního tvørení kmenù, zvláštìnosti hláskoslovny a p. studium jmen osobních a jejich ménění jest i s to, aby osvětlilo časem i podobu slov jiných, jako jmen kmenù a národù, anebo appellativ.*). P. sp. proto zasloužil si upřímného díku, že byl prvním, jenž podrobněji nesnadné této práci se oddal, tím spíše, že životním svým povoláním badání jazykozpytnému vlastně jest dalek. K zásluze této přičasti jest ještě, že ve spise jeho podává se nám první ne ovšem úplná, ale dojista velmi bohatá sbírka našich příjmení.

Spis rozdelen jest v 9 hlav s tímto obsahem: I. Příjmení vzniklá ze jmen osobních, křtících, II. z označení vlastností tělesných i duševních (často z přezdívek tohoto způsobu), III. z názvù, vztahujících se ke konání a činění jednotlivcù anebo IV. k jejich stálemu zaměstnání, úřadu, důstojenství, V. příjmení pošlá ze jmen rodových, krajinských a místních, VI. appellativa jakožto příjmení, VII. jména složená jakožto příjmení, VIII. nadávky a přezývky ustálené za příjmení (pokud nebyly na svém místě uvedeny v blavách dřívějších); v hlavě IX. vykládá se o českých příjmeních původu cizího, nejčastěji ovšem německého (asi 28% příjmení našich je původu tohoto, a rovněž asi 28% příjmení německých jest původu českého).

Z výkladù p. sp., jež ovšem jsou spolu důvody, proč které příjmení do kterého oddílu bylo položeno, bylo by lze uvéstí mnoho správných; jádro spisu lze nazvat i z této příčiny dobrým. Bohužel k dobrému tomuto jádru přistupuje množství výkladù zkrátka nemožných. P. sp. filolog není, a přece zabral se do práce, která vyžaduje bystrého zraku filologického i bedlivé

*) Bez studia jmen řeckých n. př., jež v novější době pěstuje se se značným úsilím i úspěchem a jež mimo všechnu pochybnost již ukázalo, jak tvørením a nenáhlým ustalováním t. zv. tvarù hypokoristických stará složená jména osobní nabývají znění podstatně odchylného (*Ζεῦς* z *Ζεῦςτηπτος*, *Φίλης* z *Αιγυόφιλος* a p.) sotva by byl vznikl krásný výklad Fickův, že *Αἰφόλος* (*Αιολέψ*) vzniklo ze staršího *Ἀχ-αερός* „hypokoristickým“ zkrácením (vynecháním přední části složeniny) a přidáním nové konecovky, výklad, jenž tak znamenitě objasnil vědomosti naše o kmenovém rozdelení Řekù v dobách nejstarších.

opatrnosti, jež opouštívá druhdy i filologa, obírá-li se podrobnejší a intensivněji jediným úkolem, poněkud úže vymezeným. Kde původ příjmení není dosti zřejmý, p. sp. pouštívá se do etymologisování, které velice často prozrazuje, že vědecké průpravy k tomu potřebné nemá. Bylo mu totéž vytčeno v recensi jiné, uveřejněné s nepochybnými doklady v lonských Literárních Listech; z obrany, kterou p. sp. v týchž Listech uveřejnil, jest viděti, že o správnosti své methody jest tak přesvědčen, že bylo by zbytkem o věci té zde znova podrobněji mluviti.

Jen jedné věci dotkneme se i zde. P. sp., pokud (dle jeho mínění) lze, vykládá kde jaké jméno za české původem. Zvláště mnoho jmen původem německých takto vykládáno (n. př. Bázler, Mastner, Dobner, Hozman, Herold, Lábler, Pour, Tošnar Tošner, Cé a m. j.); i mnohé příjmení vzniklé ze jména křticího, ale tvořením patrně německým, beze všeho se klade mezi jmeny tvořením českými (n. p. Bastl, Mikes, Mikys, Vondrys, Gaudl Kaudl a j.; při Honys atd., str. 8, správně vytčen původ německý). Uvádíme tyto věci výslovně proto, že patrně činí pochybnými výpočty p. sp. o poměru příjmení domácích ku příjmením původu německého v hlavě IX. I jména jiného původu časem vykládají se za česká (n. př. židovská jména Pinkas, Hamza). Ani slova zajisté česká nejsou vždy správně vysvětlena; n. p. Nepraš (66) jest asi imperativ (jako Nesý = nesej, Dobředělý = dobře dělej, Nechojdoma LF XXII 431 = nechod domá, Skočdopole a p.). Soukup (str. 66) jmenoval se i pánský služebník, jenž měl na starosti kupování domácích potřeb.

Spis tento měl by se státi pobídkou, aby příjmením věnovalo se více pozornosti než posud. Zejména i po stránce více historické bylo by rádno si jich všimnouti. Důležitý by byl výčet rozličných znění jmen (v době starší i křticích) týchž osob: čteme-li n. př., že osobě, která vlastně se jmenovala Schönaich, u nás říkali Sejnoha, zajisté nedáme se svěsti na etymologické scestí, na jaké zabloudil n. př. p. Kotík na str. 53.

Josef Zubatý.

Vavř. Jos. Dušek: Hláskosloví nářečí jihočeských. I. Část. Consonantismus (Rozpravy české akademie císaře Františka Josefa pro vědy slovesnost a umění v Praze, třída III. č. 3.). V Praze 1894. Str. 49.

Podává se zde „consonantismus jiho východních Čech na základě vědeckém, při čemž zámyslně pominuty jsou skoro všecky výklady“ (str. 3). Podle celého výkladu však je zřejmo, že spisovatel podává popis konsonantismu nářečí *jihozápadních*, t. j. asi obdélníku, tvořeného Plzni, Domažlicemi, Krumlovem a Soběslavi — tyto meze aspoň nikde patrně překročeny nejsou. Spisovatel charakterisuje sám tuto oblast jazykovou takto: (str. 4)

„celé Pošumaví tvoří jazykový celek, k němuž druží se ostrov Střibrský a vsi zalesácké u Kralovic . . . nepřetržitý pak pruh od Postřekova až k Trhovým Svinům rozděluji na podřečí domažlické, jehož východní hranice od Polyně *) běží k Pocinovicům, poslední to zároveň vsi chodské, kterýmž názvem označuji po běžném zvyku zbytky někdejšího různočečí chodského. Sousední podřečí je klatovské a sahá až k Nalžovu a Rábí; toto blíží se značně k domažlickému, zvláště svým zabarvením hlásek a přizvukováním **). Odtud vše na východ až k řece Blanici dalo by se zahrnouti názvem podřečí pootavské, to již spíše středočešskému se blíží . . ., mezi Blanicí a Vltavou šíří se podřečí netolické, v Pomalši . . . jest podřečí doudlebské, jež na roveň chodskému ostřejí od ostatních se odlišuje.“ Z těch pěti nárečí prozkoumáno bylo již Kotsmichem doudlebské, Hruškou chodské; k tomu přibral autor nárečí klatovské a pootavské; jen netolické „nebylo mu možno zevrubněji prozkoumati“. A výsledky prozkumu, kriteria těchto jihozápadních nárečí jsou: „hiatické *h*, odsutí *j* v násloví, měkkost retnic . . . vokalisace *l*, *r* v *ili r*, změna *d-r*, *v-b*, neprisouvaní hiatického *v*.“

Srovnání materiálu provedeno je více mechanicky než vědecky; není srovnáno dle jednotlivých zákonů, nýbrž souhlásky uvedeny jsou v známém pořádku a u každé je vysouváni, přisouvání, mění atd. týmž pořádkem provedeno. Vědeckému grammatikovi slušelo by lépe, zvláště při materiálu dost omezeném, seřaditi material dle hláskových změn: spodoba na př. byla by spojila změnu *k-g* (kdy-gdy), *n-m* (hanba-hamba) a j. Dále bylo by třeba odlišiti změny analogické od změn čistě hláskových: změna perpendikl-terpentyl (str. 23) není změna *p-t*, nýbrž přiklonění méně známého perpendikl k obecnějšímu terpentýnu; podobně není procesí (str. 48) přesmyknuto v prosaci, nýbrž přikloněno k prosití; také stipendum (str. 49) není přesmyknuto v dišpensium, nýbrž přikloněno k známějšímu dišpensu. Také není vhodno, že není přičiněn výklad — lecco snad by autor dovedl vyložiti, co se zdá čtenáři pochybovat: některá na př. slova zdají se mi přeřeknutím a ne majetkem lidovým; někde uchyluje se p. autor od dosavadních popisů a není to vyloženo: v chodstíně dle Lfil. XVIII. 49 není hlásky *g*: pan autor uvádí z vesnice chodské str. 30 *kl* v *gl* cinglousek; dle téhož výkladu 51 neprisouvá se ke *kř*, *tř* nikdy *s*: nikdy střida: p. autor uvádí z Postřekova po střídě (str. 41) atd. Pak ne patří do popisu podřečí změny, obecné celé oblasti jazykové: na př. spodoba — to není potřebi vytýkat, jen odchylky od obecného pravidla; rovněž ne redukce zdvojených hlásek

*) Patrně míní p. autor Poleň. **) Patrně myšleno přizvukování (akcentuace).

jeť v češtině obecná atd. Také v jednotlivém zařazení je mnoho nedostatků, ale celkem přináší práce tato mnoho nového a cenného materiálu a zůstane pěkným příspěvkem ku poznání mluvy lidové.

Z jednotlivosti asi toto jsem si poznamenal:

Str. 5 jilem je tvar správný za stsl. ilbmtъ, sv. Jilemnice a výklad v Lfil. XVI. 116.

T. mličky vyloženo za sraženinu z mlžičky; ale na jihu, jak autor sám str. 48 vykládá, je jen tvar mhla a (z něho vzniklý) hmla — tedy je vysuto *h* m. mhličky (a je doloženo mla m. mhla 3³).

Str. 7 tvary jako ouřadlník, poltruhí jsou analogické; v páčlivost není *l* přisuto, nýbrž z neoblibené skupiny *vrc* *v* = samohláska, *c* = souhláska) vytvořena skupina *vcr* (pač- pačl-; sv. krk. kahlouty m. kalhoty, krk. gt. červáčevra atd.)

T. vandlička nemá *l* přisuto, nýbrž, podle chodské písni u Erbena: „Když jsem šel od Nandli, upad' jsem přes vandli“ je dem. oř vandle a to z něm. wannerl.

T. při změně *l-r*, jež měla být roztržiděna, neprávem uvádí se falář m. farář (je to změna *r-l*).

T. pod přesmykováním (které zde zbytečně se uvádí; patří na str. 48) uvádějte se muškatýrky (hrušky), jež vznikly analogií k mušketýr a nic nepřesmykly.

T. *l-n*: zmlsanej: není *l-n*, nýbrž particip. pass. od reflexiva, jakých dost: pominutý, najedený, nasnídaný, nemodlený, napítý a tak ze zmlsal se utvořeno zmlsanej. Srv. Polívka, Lfilol. XIII 253 nn. To tedy sem vůbec nepatří.

T. *l-t*: stupice ze slupice je také jistě změna ne hlásková, ale analogická.

T. *l-m*: vembrloud nepatří sem, nýbrž k *n-m*; neboť původní tvar velbloud změnil se ve venbloud a to teprve spodobou k retné vembrroud.

Str. 8 mezi *r* s vysutou samohláskou uvedeno drva — neprávem; je to tvar náležitý.

Str. 9 mezi změnami samohlásky v *r* neprávem uvedeno filzlaus-freclous: z filzlaus vzniklo zajisté (srv. mlnář, slnej, plnej) flelaus a z toho dissimilací *l-l* v *r-l* freclaus.

Str. 10 nesprávně vyloženo je: „*r-d* radášek, kládynet, pedle, bedle, kadlouc, Medlín, u Macudů; tato proměna nastupuje obzvláště ráda, je-li v též slově samohláska *l*; jazyk si tu z příčin fysiologických usnadňuje výslovnost“. Výklad tento zahrnuje dvě různorodé změny: jedna je změna intervokálního *r* v *d*, které patrně mají na jihových. blízkou artikulaci, neboť i opačně mění se *d* v *r*: toho druhu jsou změny radášek,

kládynet, u Macudů: jsou to přešiny artikulace ve slovech ojedinělých, nechráněných soumeznými skupinami; druhá změna není změna *r-d*, nýbrž původní *r-l* přešlo spontaně, fysiologicky jasnou epenthesi hlásky *d* v *rdl* (tak pražsky *perdla, berdla*) asi jako *tt* v *tst* plétti v plétsti a následkem zákona o rušení skupin trojkonsonantních odpadlo *r*: z *perdla* stalo se *pedla* jako z plétsti pléstti. Ke genit. *Kadla* přidělan pak i nom. *Kadel* analogií.

Tamtéž je dál výklad o tvarech jako *parez m. pařez*: „v záp. nářečích proniklo ř až na jistou řadu slov, kde jest r proti spisovnému ř a naopak ř proti spisovnému r.“ Ale ř proniklo všude; případy, o něž se zde jedná, vznikly později, působením nového pravidla: intervokální ř mění se v r, naproti tomu zas postkonsonantní, antevokální r přechází v ř: tedy: doktore v. mistře; bereš v. třes; Marina v. křištál atd. Tedy starec v. mudrce, tak i *parez, urezanej, kurička, porád* atd. a zas *třichtýř, tepřiva, zábřadlí*. Odchylky zdánlivé jsou: *uhorčít* (m. -řč-); ale zde r je náležité za *rb-*; *notář* (m. -ář) je nové přejetí z němčiny; starší -ář je z lat. -arius; atd.; podobně na dvorečku je tvar původní; zdeře je i spisovné (od zděř) atd.

Str. 11 při *n* vsutém uvedeno také *hnojnice*, kde nevsuto nic; svr. *hnojník*.

Str. 12 „umí emecky“ patří k odsutému ň a ne n, kde uvedeno.

Str. 13 pravidlo, že po retnicích před i-ě vsouvá se ň (město-mněsto): jeť tento úkaz omezen pouze na *mě, mi* — a je doložen i v ruštině; dřív nější je od dřievní stě. (svr. první-prvnější) *volovněný* vzniklo působením olovnice; tvar *blázninec* je kontaminací dvou tvarů, v lidu obvyklých: *blázinec* m. a *bláznice* f.

Str. 14 *kamejčky* není m. *kameňky*, nýbrž demin. od *kamýk* a tedy správné.

T. prý za *d* nebo *z* bývá *dz*, ale příklady všecky chybné: *dzupat* není zajisté z *dupati*, nýbrž z *cupati* — z tohoto onomatopoia stalo se sesilením dechu (*ts-dz*) *dzupat*; proj-*d* za dvěře zastupuješ (m. proč-za-) je assimilované pro *džza-* a z toho *prodza* a *Hondzíček* má *d* vsuto (nz-ndz srr. manžety-manžety, manžel-mandžel atd.).

Str. 15 je omylem uvedeno mezi *d-r kvirlovačka, kvarlovačka*: vždyť původní tvar je *Quirl*.

Str. 16 *d* není přisuto k pouhému *l*, jak učí autor: *tudle, ničkodle* atd., nýbrž do určitých skupin *nl-ndl, rl-rdl*, a z těch rozšířeno analogií jinam: tenhle změněno v tenle dle zákona o rušení trojzvuků, sem věřelo se parasitní *d* a bylo *tendle, tahle, tohle, tuhle*: analogií masc. pak i *tadle, todle*.

Omylem je citováno vocadle, kde *d* není vsuto, nýbrž kmenové: vocad-hle.

Str. 17 ve vozer není *d* odsuto, nýbrž je to tvar starší m. vozher; naproti tomu ve vozdr je do zr vsuto *d*.

T. omylem je vyloženo pojte, sejte za změnu *d* v *j*: nikoliv, nýbrž -*d* (vlastně *t*) na konci slabik —*jt*: ze *d* vyslovuje se ze *t*; přid, pod přijt, pojt: a z tohoto -*jt* odpadá *j* a tak m. porajtě je porajte, kde *d* nepřešlo v *j*, nýbrž kde odpadlo.

Str. 18 *t-d*: změny nedopejr, zdrava jsou patrně analogické.

Str. 19 *t-š*: jednošky vzniklo ne z jednotky, nýbrž z jednušky.

T. *t* v c omylem uvedeno jec do pole (=jeti); to je analog. jedst-ject do pole, kde *t* pro *d* odpadlo.

T. *t* přisuto není v kouštíček: není od kus, nýbrž od kouštěk (= kúšček, kúšček) (nč. kousiček) a také ne v infinitive řict atd. To jsou analog. novotvary.

Str. 20 v kalounek není *t* odsuto, jeť to cizoslovo; ve zblo také ne, neboť by znělo zdablo.

Str. 21 m. Bucefal čti Bucefal.

Str. 22 nesprávně stanoví přisutí *b* vůbec: voblíznout, vobmakat atd. mají předložku *ob-* m. o-; břinknouti je onomatopoion, suad původnější než řinknouti.

Str. 23 *p* není odsuto v rostopášnost, nýbrž je to analog. přiklonění k složeninám jako roztomilý; rovněž ne ve štros, jež je původní — stč. štrus.

T. rovněž nemění se *m-n*: podplanky je assimilace *mk-nk* náležitá sv. lt. quicunque; nedvěd je tvar starší než spisovné medvěd, v češtině předhistoricky.

Str. 24 v chlamstati není *m* přisuto, nýbrž z pův. chlemtati vzniklo chlem-s-tati, chlam-s-tati a z toho odsutím chlastati.

Str. 25 v není z *p* v předeno m. vřeteno: je to přec očividná odvozenina z předu.

Str. 26 zbytečno je uváděti, že ze skupiny *bv* odpadlo *v* ve slově: oblíkat: to je pračeské.

Str. 27 nesprávně je vyloženo (jako i jindy) pozdravás Pámbu za odsuti *v* v zásloví. Nikoli, říká se Bůh té pozdrav! nýbrž je to redukce dvojhlásky, v češtině pravidelná, v jednom skupení hláskovém: pozdrav vás tvoří přízvukem jedno skupení a v tom se redukuje dvě *v* tak jako v před-dům dvě *d* (vysl. předum) a jako v komise, profesor, baletka atd.

Str. 28 výklad o nadbytném užívání předl. *v* patří do synaxe; nesprávně je vyloženo: „v chodě, v leže, v kleče...

kde lid, sveden jsa neznalostí přechodu ůiku, spletl vazbu subst. chod - v chodě se slovesem v přechodníku ve rčení: v leže" neboť v chodě není lok. subst., nýbrž také přechodu ůik.

T. nesprávně připojena k ostatním souhláskám jako rovnocenná skupina *vž* (§ 13).

Str. 29 kolomastrika gummiclasticum je přiklonění ke kolomast a ne změna hlásková.

Str. 30 v nikdo-nihdo není změneno *k-h*, nýbrž *g-h* (*nigdo-nihdo*); patří tedy pod *g*.

Str. 31 křims, křimsa nepovstaly z ksims (gesims) změnou *s-ř*, nýbrž přikloněním k českému řimsa.

Str. 32 *h* nemění se v *d* ve vozdr; nýbrž z gt. vozhra vysuto *h* (srv. uvozrenej us.) a do *zr* vysuto *d*.

T. *h* nemění se v *p*: štíplý — pol. szczupły; supor je přikloněno k úpor; do krumpolec, krumpáč (= krummholtz, krummhacke) je *p* vysuto: srv. zempný stč. a tak krumpholc (je doloženo) a později vysutím *h* krumpolec atd.

T. ve řbitov, břitov není *h* odsuto, nýbrž jsou to tvary starší z něm. fridhof.

Str. 33 v paznota není vysuto *h*, nýbrž *ch* (assimilované); m. neht lepší forma je *nehet*.

Str. 34 v hovád není *h* přisuto (vyskytá se již stč.), nýbrž analogické dle hovad o.

Str. 35 neprávem uvedeno pod přisutým *h*: na Hříšti; jeť to tvar správný od hříště (hráti).

Str. 36 se stanoviska českého je lektati, lekstati atd. starší (stč. jen tak) než lechtati; toto vzniklo změnou *kt-cht*.

T. podobně starší je opláknu než opláchnu (p. autor opačně).

T. pod *ch-k* uvedeno Venedych, jež patří pod *k-ch*.

T. nesprávně řečeno, že přisuto *ch* ve chčerstva (m. čerstva); jeť to zčerstva a tu změneno sčchč sv. chčestí atd. Podobně prach-dědek a pod. nemají *ch* přisuto, nýbrž jsou přikloněna k prach; patří ostatně až na str. 37.

Str. 37 tvary jako holubuch atd. patří do tvarosloví.

Str. 38 ve vem u není vysuto *z*, nýbrž je to analog. k imperativu: vezmu: vem! (m. vezm) a k vem, kde z právem odsuto, přiděláno vem; není z vzjmu, nýbrž z vžymu.

T. předložka ze z patří do syntaxe a není přisuto *z*; rovněž ne v zrzavěti: nýbrž z bývalého rzavý utvořeno zrzavěti a to na základě změny tert-trt dalo zrzavěti; zapomenutím původu pak předložka obnovena; sv. ždímati — sžímati a nové seždímati.

Str. 38 *sp* není *šp* ve špořit, špršel — nýbrž převzato z něm.

Str. 39 s nemění se v *c* v *pancej*, *vveect*, *kráct* atd.: nýbrž do skupin *tt*, vsuto s a toto smíseno s *t* v *c*; v panský vsuto mezi *ns t* a zase *ts* smíšeno v *c*.

Str. 40 podobně vylož posvějce: z posvět vzniklo posvějt a ztvrdlé *t* se s smíšeno v *c*.

Str. 41 ke klouzačka není s přisuto: *skl-*, nýbrž analogické; podobně analog. je *skřipka m. chřipka*.

T. *st* není změněno v *c* v *klác* (*klást*) žito: nýbrž z vulg. *kláct* (= *kládst*) je *t* odsuto.

Str. 42 c nemění se v *s*: posvinče a svalík jsou analog. ntvary, v *chlapse*, *kolípse* je ze skupiny *pts t* vysuto.

Str. 43 „ž mění se v ř u fem. na ž: drubeř“; pravidlo to je přiliš obecné a široké: zajisté neříkají leř, věř (m. lež, věž) atd. Tato změna je jen v konc. -ež (podliř je analogické).

Str. 44 ve škorně není š přisuto, nýbrž náleží ke kmení (*skora*).

Str. 45 hláska *x* myslím že je neprávem češtině vindikována; důsledně měl však autor uznati i *ps*, *bz*, *gz*.

Str. 46 k vysouvání *j* nepatří (jsouť obecně české) případy *přidu*, *výdu*, *pod* atd.

Str. 47 je vejřevný vyloženo přisutím *j* z *veřejný*, na str. 49 vyloženo přesmyknutím *j-ř*.

Str. 48 zapomenlivej je analogii k zapomenouti.

Str. 49 mezi metathesi nesprávně uvedeno: „16. na jeze-kuci m. ekzekuci“; zde jest jen *k* (*g*) vysuto; dále „21. zdvi-hej i zvídej ty hnápy“ patří patrně ke zvedati; „22. ve slově jmeli: samá mejla tu je“ jeť tu náslovné *j* odsuto a dlouhé é změněno v *ej*; takéž *bzejna* není m. bezina nýbrž z *bžina*-*bžina*, *bzýna*-*bzejna*; podobně analogické bude brusničky m. brusinky.

Jak viděti, zařazení není celkem vsude správno; ale i přes tyto nedostatky je práce sama velice cenný příspěvek ku poznání naší řeči lidové. Opakování dokladů dalo by se snad předejeti tak, že by se doklady společně uvedly napřed a za nimi lokalni.

Práce patrně původně byla jinak rozvržena: citaty, jež jsou v ní obsaženy, jsou v knize samé o 1 menší: tak str. 7, 10 autor cituje § 28 místo 27; str. 13 § 27 místo 26; str. 22 § 2, 14 m. 3. Místo consonantismus lépe píšeme *kon-*, místo zúmyslně lépe úmyslně; na str. 45 omylem vytiskeno žencké botky m. *-nsk-*.

Dr. V. Flajšhans.

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

Hlava šestá.

Prosodie naší doby.

§ 54. Periculosa plementum opus aliae tractas et incedis per ignis suppositos cineri doloso — mohu sám k sobě zvolati, počinaje psáti tuto šestou a poslední hlavu svého historického výkladu o prosodii české. Nastává mi tu nutnost jednat leckdy o miněných bývalých mých učitelů, bývalých i dosaváduch přátel a známých, o miněných, s kterými někdy nemohu souhlasit. Pokusím se o výklad, co možná, klidný, ale pokládám za nutné připomenout již předem, že se rozboru téhoto minění nemohu vyhnouti, má-li být výklad můj úplný a chez-li přivésti svoje nynější minění o téhoto vécech k platnosti; nejde mi tu nikterak o osoby, nýbrž jen a jen o věc.

Provozovati nějakou slepu polemiku jen proti věci bez jmenování osob pokládám za počinání nevhodné. Taková skrytá polemika je horší než polemika přímá, třeba by docházela obliby u těch, kdo myslí, že tím spůsobem ujdou neoblíbenému u nás názvu všetečného posuzovatele cizích minění. Ale πόλεμος πατιηρά πάρτων — ani ve vědě není pokroku bez polemiky. Kdo pronáší minění nové, musí chtě nechtě čeliti starému.

Zbroje se tedy takto na zastance minění, po mé nynějším soudu nesprávných, připomínám k jich útěše, že zbrojím se také sám na sebe. Neb i já vyrostl jsem v mnohých bludných, dosud obecných miněných o prosodii a zbyl jsem se jich teprv po dlouhém uvažování a po dlouhé době. Budu-li tedy vytýkatí omyly jiným, neujudu tomu, abych jich nevytýkal i sobě; byl jsem také dříve horlivcem pro časomíru nejen slovem, nýbrž i skutkem.

Přehlédneme nejprve opět prosodické theorie této doby. V době mezi r. 1866—1895 dva mužové obzvláště pokoušeli

se o rozřešení našeho prosodického sporu, Otakar Hostinský r. 1870 a Josef Durdík r. 1878. Proto se celá tato doba pro naše účely snadno dělí na dvě části; pojednáme nejprve o theoritech prosodických mezi r. 1866—1877, pak o theoritech od r. 1878 až na naše dny, držíce se téhož pořádku, jakým upraven byl i výklad dřívější.

§. 55. V druhém oddělení V. Zikmundovy „Mluvnice jazyka českého“ (v Praze 1866) je v hlavě desáté výklad „O řeči vázané a jejich spůsobech“ (str. 184 nn.). Vykládá se tu o verších časoměrných i přízvučných.

Zikmundova pravidla časoměrné prosodie jsou jakousi směsí pravidel starších a pravidel Sušilových. Se Sušilem Zikmund nenuzává mezislovné posice, připouštěje ji jen výjimkou v thesi; sv. str. 186: „Když za samohláskou krátkou dvě aneb více souhlásek jde, které však k slovu následnému přísluší, tehdy táz slabika z pravidla krátkou jest; může se však jen v arsi (t. v thesi) za dlouhou bráti, jako nade mnou — —, ode všech — —, víme kteraký — — — —“. Proto arci připomíná Zikmund výslovně, že „jednoslabičné předložky otevřené jsou položením dlouhé, když jméno jich od dvou souhlásek počíná, jako na stromě — —, po stráni — —“ (str. 186).

Odehyně od Sušila připouští však Zikmund na str. 186 i slabiky obojetné, jako časoměrníci dřívější. Obojetnost působí *l*, *r*, *ř* a také *m* a *n*, ale jen po němých (explosivách) a vanutých (po *v*, *h*, *ch*, *s*, *š*, *z*, *ž*). Dvě nosovky aneb nosovka s plynnou a plynná s nosovkou dle něho obojetnosti nepřipouštějí (tedy temný — —, umru — —, přilnu — —). Také dvojhláska ē může (tedy patrně nemusí) předchodnou slabiku činiti položením dlouhou, když zní jako *je* (sobě — —), a rovněž tak mohou předchodnou hlásku prodloužiti *c* (= *ts*) a *č* (= *tš*). Připouští tedy Zikmund obojetnost ve velikém rozsahu, v mnohem větším rozsahu nežli časoměrníci jiní. Chce patrně různou praxi různých básníků shrnouti pod jednotná pravidla; na př. *c*, *č* právem dle Nudožerského má činiti posici, dle praxe obvyklé v 19. století ji však nečiní. Zikmund vyhovuje obojímu směru tím, že dává hláskám těm působiti obojetnost slabiky.

Výklad o stopách, verších a slohách časoměrných je dosti obšírný a na tehdejší dobu správný; také je doložen příklady časoměrných veršů pečlivě vybranými. Jen příklad anapaestických dimetrů, vzatý z Jungmanna (str. 196), je nesprávný, ježto v rádách anapaestických za starověku nesměl se zpravidla klásti daktyl vedle anapaestu (— e e e e —), což Jungmann často připouštěl (v. Listy fil. XXI, str. 352). Za obzvláštní spůsob anapaestického rozměru uvádí Zikmund na str. 196 tyto verše Vinařického:

Růže oku milá
za den opadá,

jako voda běhutá
mine veseli.

Jsou však ty verše vskutku anapaestické verše časoměrné?

Ve vydání druhém z r. 1874 je právem tento „obzvláštní“ spůsob rozměru anapaestického i s příkladem vypuštěn.

Na str. 202 následuje, jako u Madiery, výklad o některých rozměrech indických (vaitalijs, mātrāsamakam, akšaračhaṇḍas) s příklady, vyňatými z Jungmannova a A. Marka. Jest vzat ovšem z Kroka I, 1, 1821, str. 33 n. a I, 2, str. 1 n. (v. Listy fil. XXI, str. 178), právě tak, jako výklad, jejž po Jungmannovi do té doby nikdo neopakoval, o verších rovných sobě úhrnným počtem do b, ale bezé všeho rozděleni rhythmickeho. Verše ty, jak bylo vyloženo, vymyslil si vlastně na základě svého studia meter indických Jungmann (v. Listy fil. XXI, str. 185) a shledával je — ovšem zcela neprávem — i v některých básních jiných spisovatelů. Se stanoviska historického lze suad chváliti, že Zikmund také k tému podivnástkám měl zřetel; s praktického stanoviska toto oživování nápadů Jungmannových r. 1866 nebylo sice škodné — nebo tak by se nikdo nebyl tehdy ani odvážil básniti —, ale bylo naprosto zbytečné.

Verše přízvučné spravují se dle Zikmunda (str. 205) toliko přízvukem a počtem slabik, a proto prý se „také za verše slabiky počítající pokládati mohou“. Poslední věta může sváděti k omyleu. Verše počítající slabiky nemusí být přízvučné, a počítání slabik není žádné charakteristikou veršů přízvučných. I v tom jeví se působení Jungmannovo, jenž rád verše přízvučné takto snížoval (v. Listy fil. XXI, str. 183).

V oddile o verších přízvučných jedná Zikmund pouze o verších trochejských a jambických. Přízvučných veršů daktylských prý se zřídka užívá; nyní prý verše daktylské, anapaestické a „tribrašské“ (jaké jsou to verše?) skládají se podle časomíry (str. 210). To vše není správné; daktylských, anapaestických a p. veršů přízvučných i za doby Zikmundovy skládalo se dost, a někdy i dosti dobrých. I tu následuje Zikmund nesprávně Sušila a částečně snad i Čupra (v. Listy fil. XXI, str. 264).*)

Zikmund je, pokud vím, první, jenž zásadu Čelakovského, Chmelenského a jiných jich souvěkovců, že místo slabiky přízvučné lze klásti také slabiku dlouhou, že přízvuk lze tedy nahrazovati délkou slabiky, uzákonil, přijav ji mezi svá pravidla. Praví aspoň na str. 207 při výkladu o verších trochejských: „Přízvuk stopný padá (totiž v nich) v jedno s přízvukem slovným a kdež

*) Dobře vytýká Zikmund na str. 206 v nauce o rýmu, že rýmu jíci se slabiky musí být „v jednostojném poměru k přízvuku svému“ a že tedy nejsou dobré rýmy: voda — náhoda, zaleze — meze.

toho není, setřiti jest, aby na dlouhou slabiku připadl". S tím souhlasí i to, co vykládá o versích jambických (str. 208) řka, že nejčastěji počínají od slov jednoslabičných, „když však od slova dvouslabičného počínají, tehdy jest druhá slabika, jež pod ars padá, z pravidla dlouhá“. Z té stilisace ovšem mohlo by se souditi, že Zikmund nahrazování přizvuku délkom připouštěl v řadách jambických pouze v prvném taktu. Z výše uvedeného místa, týkajícího se veršů trochejských, lze však právem souditi, že je připouštěl na kterémkoli místě rhythmické řady, jak to ostatně některé jeho příklady z Jungmanna a Chmelenského potvrzuji (str. 209). Ale nemohou počinati dle toho pravidla i slovem trojslabičným nebo víceslabičným? I ten případ v příkladech Zikmundových se vyskytá (str. 209).

Příklady své vybírá Zikmund pečlivě, tak že se s jeho pravidly shodují. Arci proti pravidlu připouští se výjimka v příkladu jednom na str. 212, kde měreno nádoby ∘ - ∘, ač druhá slabika je krátká; podobně měreno vyjasni (str. 213).

Konečně budíž připomenuto, že i dle Zikmunda staré verše české až do Lomnického (proč ne až do r. 1795?) skládají se pouhým počítáním slabik (str. 214). Že je to nesprávné, bylo již vyloženo.

V druhém, opraveném a rozmnoženém vydání této grammatiky, jež obstaral jen částečně J. Gebauer (v Praze 1874), je oddíl, týkající se metriky a prosodie (obojí klade se tu nesprávně na roveň; str. 399: „Nauka o verších a jich rozměrech slove metrika . . . a neb též prosodie“), dosti značně změněn, někde i zkrácen. Leccos je vyneseno lépe a přesněji než ve vydání prvním.

Změněno jest pravidlo o obojetnosti (str. 400), která se tuto připouští jen při *l*, *r* a *j* (ne také při *ř*, *m* a *n*, jako v prvním vydání), po kterém souhlásce stojícím. Připouští se tedy i tu obojetnost slabik ve velmi rozsáhlé míře, ovšem zase částečně v jiných případech než ve vydání prvním. V poznámce se tvrdí, že někdy pokládá se za obojetnou posici také ta, když následují dvě souhlásky a jedna z nich (nepraví se, která) jest *ř*, *s*, *v*, *m*, *n*, anebo když souhlásky, které ční posici, patří k slovu následujícímu. Výjimkou připouští se tedy obojetnost ještě rozsáhlější než v pravidle výše uvedeném; také se tím připouští výjimkou proti hlavnímu pravidlu o posici posice mezislovnná, která v prvním vydání se dovolovala jen v thesi.

Ve výkladech o verších přízvučných (str. 414) uznávají se v češtině tři možné stopy přízvučné: trochej ∘ - ∘, jamb ∘ - a daktyl - ∘ ∘ a trojí verše přízvučné: trochejské, jambické, daktylské. Daktylským veršům přízvučným, které prvé vydání odkázalo do pouhé poznámky, ježto prý se jich v češtině zřídka užívá, dostalo se tu tedy uznání.

Přesně vzato, má čeština dle povahy svého přízvuku jen takty dva, hledáme-li jen k taktům, jevícím se na témaž slově: jeden takt o jednoslabičné thesi a jednoslabičné arsi, jejž můžeme po spůsobu starověkém zváti trochejem $\underline{\text{u}}$ (na př. nese, dává), druhý o jednoslabičné thesi a dvouslabičné (dvoudlenné) arsi, daktyl $\underline{\text{u}} \text{ u}$ (neseme, dáváme). Jestliže v dakytských slovech dbáme také vedlejšího přízvuku na slabice třetí, dostaneme sestupný paion, kretikus, amfimacer $\underline{\text{u}} \text{ u}$ (neseme, dáváme). Jsou to vesměs takty sestupné, obdobné řeckým starověkým taktům $\gamma\acute{e}rōv\dot{s}\ i\sigma\dot{o}\nu$ ($\text{u} \text{ u}$), $\delta\pi\pi\lambda\alpha\sigma\dot{o}\nu$ ($\text{u} \text{ u}$), po případě $\eta\mu\omega\kappa\dot{l}\dot{o}\nu$ ($\text{u} \text{ u}$). V zestupných slovných taktů čeština vlastně nemá, ježto přízvuk slovný je vždy na prvé slabice slova. Ale předrážením bezpřízvučních slov jednoslabičných nebo dvouslabičných (nebo větným přízvukem pozbývají někdy nejen slova jednoslabičná, jinak přízvučná, nýbrž i některá dvouslabičná téměř svého slovného přízvuku, j. nebo, věru a pod.) dostaneme také jamb $\text{u} \underline{\text{u}}$ (na př. on byl), anapaest (na př. věru já), v zestupný takt paionský, bakcheios $\text{u} \text{ u} \text{ - }$ (na př. to král děl).

Jestliže se tedy mezi zákonné přízvučné stopy české počítá i jamb, může se mezi ně počítati aspoň také anapaest i v zestupný paion. Skládáním jednotlivých taktů jednoduchých dostaneme všecky skutečné, rhythmicky možné takty (ditrochej, dijamb, ionikos, choriambus atd.). Proto lze také v češtině všecka metra antická přízvučně napodobiti; nejen verše trochejské, jambické a dakytské, ale i anapaestické, paionské, choriambické, ionské i verše smíšené (dakytskotrochejské, logaoedy) jsou úplně možné. A že jsou možné, dokázali již básníci před r. 1818 a také básníci mezi r. 1818—1865. Je to zcela zbytečné omezování, když se připouštějí theoreticky jen verše trochejské, jambické a dakytské, ačkoli praxe dávno dokázala možnost i jiných rozměrů. Na str. 414 vskutku i tato grammatika zná se k veršům logaoedickým (na př. siroti po ní zůstaly $\text{u} \text{ u} \text{ - } \text{u} \text{ - } \text{u} \text{ - } \text{u}$), zařadujíc je arci mezi dakyty (smíšené s trocheji).

V druhém vydání této grammatiky se od zásady, schvalované v prvním vydání, že totiž za přízvučnou slabiku může nastoupiti dlouhá, upouští. Dovoluje se toliko na začátku jambické řady klásti daktyl ($\underline{\text{u}} \text{ u}$ m. $\text{u} \underline{\text{u}}$); na př.:

otevřen slovám, činům zrak i sluch (str. 414).

Patrně v druhém vydání pokládá se přesné zachovávání přízvuku za pravidlo. Výjimkou připouští se na počátku jambické řady slovo trojslabičné, ale to neměří se s nesprávným přízvukem na druhé slabice, nýbrž správně dakytsky. Tak se sice vyhovuje pravidlu o přízvuku, ale porušuje se tím jambický rhythmus verše.

Řada - - - - - je přece sestupná řada longaedická a nemůže být nikdy vzestupnou řadou jambickou. Možný byl by tu, má-li zůstat řada vzestupnou, místo daktylu jen anapest, t. j. zase takt vzestupný. Patrně hledá se v druhém vydání této mluvnice pro hojně licence tehdejších básní přízvučných nějaká omluva, ale nalézá se pro to jen omluva se stanoviska rhythmického nepřípustná. Takové nesprávné míry vyskytují se však v tehdejším básničtví i jinde než v prvním taktu řad jambických. Pro ně tu omluvy není, ačkoli jsou i v příkladech veršů, z prvého vydání bez změny přejatých.

Třetí vydání této grammatiky (z r. 1876) a vydání čtvrté (z r. 1879) jsou nezměněné otisky vydání druhého.

Výklad „O řeči vázané a jejích způsobech“ v „České mluvici“ Fr. O. Mikše (v Praze 1867), str. 311 n. zakládá se skoro celý na výkladu grammatiky Zikmundovy, jak spisovatel na str. VI předmluvy připomíná, dodávaje, že v prosodii řídil se pilně také proslaveným dílkem pánč Sušilovým. Jest jen někde kratší, poněkud formálně změněný, jinde doslovne (i s příklady) přejatý, někde málo rozhojeněný. Bezprostřední působení prosodie Sušilovy na Mikšovu nemohlo být značné; nebo hrubě ho ani neviděti. Nového neposkytuje se tu skoro nic; také to, co je v tom výkladu proti Zikmundovu nového, není vždy správné (na př. na str. 311 tvrdí se, že nauka o verších a jich rozměrech slove prosodie). Leckdy jsou přídagky Mikšovy i prapodivné; sv. str. 315: „Skandujíce odměřujeme stopy na pěti prstech na každý jednu, tak, aby dlouhá slabika padla na první článek prstu. Je-li stopa dvouslabičná, padne první slabika na první článek, druhá dolů na třetí; je-li tříslabičná, dostane každá slabika svůj článek. Verše mající více než pět stop začínají přebývající stopy skandovati zase na palci“ (sv. i str. 318). Je to metrika!

Lepší je poznámka na str. 316, že, kde je caesura, „tam také přestávka býti povinna, t. j. tam buď věta buď část věty tak ukončena býti má, aby mysl poněkud odpočinouti mohla“. Podobně je správná poznámka na str. 324: „Přízvučné jest také každé slovo jednoslabičné, a bývá tu přízvuk ve zvláštní důraznosti tak mocný, že jím slovo následující vlastního přízvuku pozbyvá, kloníc se tudy těsně k onomu jednoslabičnému: tak silná byla bouře. Věci té však zřídka užívati dovoleno“. Slova uvedená vskutku silným větným přízvukem slova tak mají míru - - - - -. Proč by však bylo zřídka dovoleno hleděti také přízvuku větného? Proto, že ho básníci naši nehleděli? Naopak: přízvuku větného má se v básních také, a to přísně hleděti.

Výklady o prosodii v druhém vydání této knihy (v Praze 1875) jsou nezměněny.

K. A. Madícrý „Rukovět nauky o slohu“ (v Praze 1870) je jen opětným, opraveným a doplněným vydáním jeho „Rukověti slovesnosti“ z r. 1863 (v. Listy fil. XXIII, str. 8). Výklad o verších časoměrných a přizněných (str. 48 n.) je celkem nezměněn až na některé málo podstatné přidavky.

§ 56. K novému řešení naší otázky prosodické, které až do r. 1870 nepokročilo ani o krok, daly však podnět prosodické výklady Václava Petru, r. 1870 vyšlé; ne svou novostí a zajímavostí, ale svou bezpríkladnou nesprávností, která lákala k odporu. Mívá i nedobrá věc někdy dobré stránky.

Výklady ty obsahovala „Česká poetika“, kterou sepsali Václav Petru a Bedřich Pošík (v Klatovech 1870).

Část II, pocházející od V. Petru, jest nadepsána „Prosodie“, ač vlastně obsahuje českou metriku vůbec. Nebo jako Sušil a jiní, i Petru nazývá nesprávně „nauku o povstání a rozdílech verše“ prosodií (str. 34). Jedná se tu o prosodii časoměrné i přízvučné.

Původ časoměrné prosodie u nás klade se na str. 35 správně až do 16. století. Pak vykládá se o slabikách krátkých, dlouhých a obojetných. Nebo Petru odchylně od Sušila a ve shodě s většinou theoretiků jiných i básníků obojetnost slabik uznává. Avšak pravidla tato v této knize — tak jako i jiné výklady její — vynikají velikou nепřesností. Tak hned při výkladu o slabikách časoměrně krátkých zní pravidlo třetí: „Co krátká hláska

platí v nejmnožších pádech ě télo, věno“ (str. 35). Ale v kterých případech je vůbec ě přirozeně dlouhé? Posice mezi-slovna dle stilisace pravidla o posici (str. 36) ve shodě se Sušilem se nepripouští, jak zřetelně je viděti zvláště z uvedených příkladů. Ale hned dále tvrdí se, že od tohoto pravidla jsou četné výjimky a jedna z nich jest práv tato: „Když poslední slabika některého slova krátkou samohláskou zakončena jest, následující pak slovo skupeninou souhláskovou počíná, bývá slabika krátká“. Ale dle pravidla výš uvedeného má být vždycky krátká, a výjimkou od pravidla by bylo, aby byla dlouhá. Není tu snad přepis ve slově krátká (m. dlouhá), jak zdá se vysvitati z uvedeného příkladu z Komenského, kde měřeno noci stín jako .. -? Vyhlašuje se tu tedy za výjimku, co dle hořených slov je pravidlem. Co hned následuje: „Spočíváli ale na té slabice přízvuk, za dlouhou ji považovati dlužno. Tak zeměna děje se u předložek, které jsouce přízvučné s následujícím slovem v jedno (rytmické) slovo splývají, a tudíž za slabiky polohou dlouhé považovány býti musí. Na př. ū všeho“, mělo být vyjádřeno tak, jako v prosodiích dřívějších, že totiž předložka jednoslabičná, přejímajíc přízvuk slova, k němuž náleží, splývá s ním ve slovo jediné. A uprostřed slova ovšem posice nedbati nelze.“

Složené souhlásky *t*, *d*, *c*, *č*, *š*, *ž* měly by prý (str. 36) předchodnou slabiku dloužiti, avšak od básníků za jednoduché se pokládají. Nicméně prý však někdy *c*, *č*, *š* tvoří posici (u básníků doby střední). Ale jsou *t*, *d*, *š*, *ž* vskutku konsonanty dvojité?

Krátká slabika jest dle str. 37 někdy polohou dlouhá, následuje-li v druhé slabice ě po retnicích: tobě (tobje), člověk (člověk). Toto pravidlo, jinak správné, odůvodňuje se následujícím spůsobem: „Okolnost tato zakládá se na tom, že si řeč spletla povstání ě. Jsou pády, kde se ě rovná je: obědobjed, a tenkráte jest posice zcela odůvodněná. V jiných pádech jest ě geneticky dvojháslka: po-věřti z vaira, viara, viera, věra (víra)“. Ale — kdyby ten výklad byl i všecky správný — co je prosodii do genese ě? Hláska ta po retnicích zní vždy je, a při prosodii rozhoduje jen skutečná výslovnost. Řeč si tu pranic „nespletla“, zvláště máme-li na mysli, že celá prosodie časoměrná je uměle k nám vnesena.

Obojetnost (str. 37) připouští skupina jakéhokoli konsonantu s plynným *l*, *r*, *ř* aneb nosovým *m*, *n*, *ň*; tedy lze měřiti na př. i nesla buď - u neb u. Pravidlo o obojetnosti je tedy také u tohoto spisovatele širší než u theoretiků jiných. Mimo to dovoluje spisovatel měřiti slabiku krátkou v thesi a před caesurou jako dlouhou. Pravidlo to však nenáleželo mezi pravidla o obojetnosti slabik.

Nepřijemně působí, že v pravidlech téhoto nedosti přesně odlišuje se to, co je obvyklé za doby naší, od toho, co bylo obvyklé v době střední. Pravidla o zdvojování některých souhlásek (vesselostí a p.; str. 36), o vymítání vokálu před vokálem (otcové a; str. 37), o srážení dvou vokálů v difthong (naučí; ib.) měla býti mnohem zřejměji naznačena jako pravidla již zastaralá a odložena od pravidel běžných.

Co se vykládá na str. 38 o vymítání vokálu před konsonantem (u tebe ž[e] dojista a.p.), zakládá se na omylu Jirečkově (v. L. fil. XX, str. 83 n.). Dle Madiery soudí i Petru (str. 38), že časoměra nejlépe se hodí k následování rozměrů antických, přízvuk pak k veršování modernímu. Zase dovolává se tu spisovatel „znalec“, kteří se prý v té věci jednomyslně shodují. Viděli jsme, že již před r. 1870 nebylo tu shody; vzpomeňme jen na odpor Hurbanův, Nebeského a j. proti prosodii časoměrné. A což nerohodují důvody a ne autority? My rádi tam, kde se nedostává důvodů, utíkáme se k „znalcům“, obyčejně takovým, kteří ani věci, o niž jde, nerozumějí.

Následují pravidla prosodie přízvučné. Přízvuk je prý (str. 38) z výšený hlas, jímž se v řeči jistá slova aneb v slovech jisté slabiky vyslovují, a jest dvojí: slovný a řečnický. „Nám“ — praví se na str. 38 — „jen o prvním zde jednatí

jest, poněvadž se podle přízvuku slovného verše skládají". Arci se u nás i dřív i nyní jen dle toho přízvuku verše zpravidla skládají; ale theoretik byl by si získal nemalou zásluhu, kdyby byl upozornil, že také větného přízvuku (nebo přízvuk řečnický jest jen sesílený přízvuk větný) při veršování třeba dbát. Že by přízvučné básně bylo přispělo k ustálení přízvuku, ježto prý ještě Palacký a Šafařík pádně dokazovali v „Počátech“, že přízvuk není vždycky na první slabice, je veliký klam. Přízvuk český byl již dávno taký, jaký jest nyní, a nemusil se teprv v tomto století ustalovati. A bylo to prosodicky vadné veršování přízvučné po r. 1818 vůbec schopno, aby přispělo k ustálení přízvuku? Že Šafařík i Jungmann a zajisté i jiní za oné doby dobre slyšeli jednomístný přízvuk český a proč přes to pokládali jej za volný, bylo již výše vyloženo (v. Listy fil. XXI, str. 22 pozn. a str. 189). Ovšem skladatel dovolává se i své zkušenosti: „Dosud jsou některá slova (jmenovitě složeniny s předložkou o' a zápornou ne'), u nichž každé české ucho teprv na druhé slabice přízvuk znamená: nenávist, ovládati, překážeti“. Jak mohl kdo toto napsati r. 1870? Takové zkažené výslovnosti drželo se r. 1870 již málo starších lidí (o příčinách této zkažené výslovnosti jednáno bylo již v Listech fil. XXI, str. 12), a každé české ucho (také moje; nebo jeden z mých učitelů měl také tento spůsob přízvukování českých slov) se tím uráželo: lid nevyslovoval tak ani r. 1870 ani před tím ani nevyslovuje nyní.

Stručná pravidla o slovném přízvuku (str. 39) ujdou. Ale také tento spisovatel, jako Jireček a jiní, neuměl náležitě rozoznati přízvuk od délky, ježto přidává k nim tyto „zákon“ o veršování (str. 40): 1. Každé jednoslabičné přízvučné slovo jest ve dvihu dlouhé, v klesu krátké. 2. Dvojslabičná slova mají přízvuk na první slabice, a ta jest tedy vždy dlouhá, druhá bezpřízvučná krátká. Atd.

Ale přízvuk nečiní slabiku nikdy dlouhou, a slabika bezpřízvněná není proto krátká. Což pak bylo vskutku třeba tak dlouhé doby, aby tento omyl Jungmannův (v. Listy fil. XXI, str. 191), přejatý později Jirečkem a jinými, byl vykořeněn? Dobrovský, Puchmayer a jiní správně tu mluvili o prosodické délce a krátkosti slabiky, naznačujíce tím, že slabika přízvučná a nepřízvučná má v prosodii přízvučné touž úlohu, co v časoměrné skutečná dlouhá a skutečná krátká.

Zákon pátý zní: „Jdou-li dvě přízvučné slabiky tak za sebou, že jedna do dvihu, druhá do klesu padá, ona za dlouhou platí; na př. „Ten Chlumecký zámek je za lesem“. Patrně i skladatel nic se nezastavuje nad měrami slov trojslabičných: o - o. Přesto však hned na to prohlašuje, že chod veršů přízvučných může být jambický, počíná-li se verš slovem bezpřízvučným a nebo jednoslabičným, které za kles považujeme. Za doklad uvádí se slova národní písně:

A já to rákosí
pořežu,

která jistě nejsou jambická, nýbrž daktylská.

Výklad o vlastní prosodii zakončen je těmito slovy (str. 42): „V časoměrném básnění jest přirozeně rytmus umělejší a zvučnější, poněvadž dvoj stopy nespadá se slovním přizvukem v jedno. Tím panuje uměle vymyšlený výtvar nad jazykem“. Co to, pro Bůh, značí? — „V přizvučném básnění, kde přirozená délka s akcentem přečasto nesouhlasí, nahrazuje se rytmus udanými způsoby“. Jakými to spůsoby se tu rhythmus nahrazuje? Já ani této větě nerozumím.

Skladatel i jinde jeví se jako veliký příznivec časomíry. Povolání básníci prý dokázali (str. 43), že se jazyk náš téměř do veškerých známých soustav a metrických útvarů bez násilí vtěsnatí dá. Dokázal to prý Jungmann „zdařeným“ napodobováním sloh staroindických, dokázal to i Vinařický. že tato odjinud vyčtená nesmírná chvála češtiny v této přičině neuči oprávněna, vysvítá z předešlých výkladů samo sebou.

Výklad „o stopách přizvučných“ počíná se tímto hezkým pravidlem: „V básnění přizvučném sestavujeme stopy dle přizvuku tak, že se dle jistých pravidel dvoj a kles střídají. Dějeli se to tak jako v časoměrném básnění s délkou a krátkostí, jmenujeme stopy rovně jako tam“ (str. 45). Může se to vůbec díti několikerým spůsobem? Jiné pěkné pravidlo je na str. 46: „Jednoslabičné předložky nesloučené činí přerývku (t. caesuru) právě tak jako sloučené, poněvadž mají přizvuk“. Je snad možna přerývka po předložce, na př. krom, ve slovech „krom | toho“?

Výklad o časoměrných verších anapaesticích začíná se takto: „Čistých plných anapestických versů, ač naše řeč velmi ohebná a plynná jest, velmi málo nalezáme. Příčina toho jest asi ta, že prvá slabika co přizvučná za krátkou zřídka se pokládá, to tím více, poněvadž i následující krátká býti má. Za to bývá obyčejně v prvé slabice iambus (!), daktyl, spondeus i prokleusmatik.“ !!

Takových vývodů je i v dálším výkladu dosti; na př. na str. 48: „Spondej jmenovitě s daktylem výborně se snáší, poněvadž udržuje jeho prudkost a udílí mu důstojnost, po hybuje-li se ve velebných končinách lidského citu a jednání!“ Str. 49: „Verš alkmánský (t. kolon - u - u - u - u - -) jest daktylický čtyrměr zakončený dvěma stopami“; ib.: „Verš logaédický menší sestupuje z daktylického chodu k trochejskému“ (vždy?). — „Logaédický větší má o jeden daktyl více“ (str. 50). A tyto verše logaoedické, ba i episyntheta (str. 56), zařaděny jsou vesměs mezi verše daktylské!

O nic lepší není výklad o verších přízvučných (str. 57 n.). Mohou prý mít „buď trochejský buď jambický chod.“ „Daktylický chod není sice nemožný, avšak rozmanitě se střídá s jinými chody, aniž by se počet slabik změnil“. Jak je to jen možno? Jiných veršů přízvučných skladatel nezná; následuje tu patrně Sušila a částečně i Zikmunda.

Příklady, uváděné za doklad jednotlivých veršů také z písni národních, ať ty pro nedokonalost své prosodie se k tomu nejméně hodily, někdy ani nejsou vhodné. Tak se za příklad „trochejského chodu“ uvádějí na str. 61 tyto verše národní písni:

Ta zdejší hospoda
z drobného kamení,
kdo nemá peníze
ať do ní nechodí,

ač jsou patrně daktylské.

Chyb i jiných, o nichž bychom ve výkladu o vlastní prosodii ani jednati nemusili, je vůbec v celé této prosodii a metrice plno. Tak na str. 34 určuje se také povaha slabik „prostorem, jaký která slabika zaujímá“. Máme prý slabiky jedno-dvoutří- a vícepsímnenné; ale takové měření slabik nemá prý pro českého básnika téměř ani významu. Ovšem; ani snad pro turckého. Co tedy s tím v prosodii? Na str. 41 definuje se přerývka takto: „Kde řada slov před koncem řady rytmické a nebo za ní se končí, jest přerývka (caesura).“ Jak si to spisovatel představuje? Na str. 63 čteme opět: „Řada z jednoho druhu veršů složená zovše se jednočlennou (monokolon), z víceli dvoj-troj-čtveročlennou“ atd.

Hledíme-li k tomu, že málo let před tím sepsal Zikmund ve své grammatice stručnou sice, ale přece jen přesnou prosodii a metriku českou, že i před ním uveřejněny byly o té věci výklady uspokojující, musíme se diviti, jak taková práce mohla být uveřejněna r. 1870. Spisovatel leccos četl, ale podal to, co četl, nejasně a nepřesně a také leckde v málo vzorném pořádku. Je věru těžko rozsouditi, zdali nepřesnost práce vznikla neobýčejným spěchem či tím, že spisovatel psal o věcech, kterých si nerozvážil a ve kterých ani hlubších studií nekonal.

Aby se nezdálo, že práci tuto posuzuji příliš příkře, připomínám, že byla odsouzena, již jak vyšla. Velmi ostře odšoudíl ji Jan Gebauer v ČČM. 1870, str. 186 nn. Recensi tu může každý rozvážný člověk podepsati bez rozmyslu. Podobně i Hostinský v článku, o němž ihned bude řeč, ve Květech 1870, str. 371 nn. Mnohé z výtek, které jsme této práci učinili, jsou ovšem obsaženy již v těchto recensích.

§ 57. Tyto hojné nesprávnosti Václava Petrů daly zevní podnět k dosud nedoceněnému článku Otakara Hostinského „Několik slov o české prosodii“ (Květy 1870, str. 371 nn.). V článku tom hned na počátku (str. 372) se tvrdí, že otázka o prosodii české do té doby není rozhodnuta, že v literatuře české téměř výhradně panuje přízvuk ne „následkem nějakého konečného rozhodnutí principiální otázky, nýbrž pouze právem zvyku“, ježto strana přívřezenců časomíry v nynějším pokolení téměř vymírá. Theoretické proto — také Petrů — kladou obě teorie vedle sebe, přenechávajíce rozhodnutí čtenářům. Jaká však prosodie a jaká metrika by přirozené rhythmicke povaze češtiny byla nejpřiměřenější, to že dosud nezdá se být i rozhodnuto.

Stanovisko to je úplně správné; nebylo o tom rozhodnuto r. 1870 a není o tom vlastně shody až do dnes. V praxi, jak jsme již dříve ukázali, již před r. 1865 prosodie přízvučná téměř úplně opanovala pole — v teorii pořád a pořád držela se časomíra.

Spisovatel sám soudí (str. 372), chceme-li míti prosodii češtině přiměřenou a přirozenou, že musíme zkoumati rhythmicke zvláštnosti svého jazyka a z těch sobě utvořiti nějaký princip specificky českého spůsobu veršování. Článkem svým chce jednak vyvrátiti mnohá bludná tvrzení o prosodii v „České poetice“ Václava Petrů, jednak stanoviti pro češtinu určitý princip prosodický. O historický výklad prosodického sporu, o soustavu prosodickou, ba ani o jakýsi půdorys takové soustavy se mu v čláku jeho, více aforistickém, nejedná (str. 372 n.). Spisovateli jde tedy jen o rozhodnutí otázky, jakou prosodií má se řídit čeština; vypracování úplného systému nemá prozatím na mysli.

Quantita v řeči (str. 373) může být dvojí: „Extensivní vztahuje se k časové době, již pronešení jistého mluveného zvuku vyžaduje, tedy k délce jeho trvání; intensivní kvantita ale k síle hlasu, jímž zvuk ten pronášíme, tedy k jeho přízvuku. Na rozdílech trvání a přízvuku zakládá se rhythmus řeči a tím i veršování.“

„Pořádek v jakém se jednotlivá slova skládati mají při tvoření umělých veršů a slok, závisí patrně na objektivně ustálené kvantitě, t. j. na trvání a na přízvuku slabik, jak je ve správné obecné mluvě slýcháme; sluší tedy úplně šetřiti i přirozené délky slabik i přirozeného jich přízvuku. Jinými slovy: Rhythmus veršů musí být takový, aby ze správné, nebledané a přiměřené deklamace slov, o něž se jedná, nutně vyplynul“ (str. 373).

Proto tedy jen taková prosodie je pravému pojmu rhythmicke úplně přiměřena, „která stejně si všímá i (přirozené) délky i (přirozeného) přízvuku slabik.“ „A to

platí především o prosodii české, jelikož jsou u nás oba jmenované momenty rhythmické uade všecku pochybnost určeny a ustáleny. Proto jest zakládati českou prosodii buď jen o m na délce slabik (časomíře), buď jen o m na jich přízvučnosti podniknouti stejně jednostranné" (str. 379).

S tohoto stanoviska vyplývají pak spisovateli tyto výsledky:

1. Časoměrné verše, jakkoli zní velmi lahodně a plynne, jsou v češtině až i nesnesitelné a nemožné, ježto bez ohledu na nakládají s přirozeným přízvukem. „Libovolné přesmykování přízvuku“ — k němuž časomíra nutí — „má v sobě cosi neobyčejného, cizího, strojeného, ba někdy i něco podivného a protivného, zvláště pro posluchače skandováním řeckých a latinských versů ještě nepräparovaného“ (str. 380). Princip časoměrný jest tedy v češtině nepřípustný z důvodu, na který ukázal již tvůrce prosodie přízvučné, Dobrovský, a pro který i jiní před tím (j. Nebeský) prosodii časoměrnou zavrhovali. Spisovatel ukazuje na konkretních příkladech, jak ve verších časoměrných přízvuku se nedbá. „Kdo by za zdravého rozumu“ — ptá se na str. 387, přihlížeje k určitým časoměrným versům — „kladl ve slovech ‚mračen‘, ‚radosti‘, ‚královno‘ atd. přízvuk na druhou a nikoliv na první slabiku? Či má snad totéž slovo v básni zcela jinak znít než v mluvě obecné? Sotva!“

Že při veršování časoměrném nelze dbát přízvuku, cítili prý i časoměrníci, ale omlouvali nešetření přízvuku tím, že odvolávali se na veršování starých Řeků a Latináků (při němž se prý také přízvuku slovného nešetří). Námítku tu oslabuje spisovatel (str. 388) tím, že časomíra u Řeků neopanovavala pouze literaturu uměleckou, nýbrž že v pravdě vnikla i do lidu samého, a tak základem veškerého národního veršování byla. „Skvělý to zajisté důkaz, že se její princip i se svou nutnou konsekvencí, zanedbáváním přirozeného přízvuku, národní povaze hellenské níkterak nepřičil, že tedy v prosodii starořecké byl úplně oprávněným“. Nyní ovšem víme, že řečtina při časomíře nezanedbávala přízvuku, ježto její přízvuk nebyl důrazový, nýbrž zpívací (vyšší tón, ne větší důraz); v ní tedy při časoměrném veršování nikdy nepřicházel v neshodu přízvuk slovný s přízvukem rhythmickým, jenž je důraz, jako se to děje v češtině, jejíž přízvuk je důrazový. Naopak řečtina povahou svého přízvuku byla přímo vedena k prosodii časoměrné, jako sanskrt.

Brzy po změně musikálního přízvuku v expiratorní (jaký má nyní řečtina) ustupuje i v řečtině prosodie časoměrná. V době byzantské i později nebásní již Řekové časoměrně (srv. mou Rhythmiku, str. 30 n.).

Římané však zpočátku básnili přízvučně ve shodě se svým přízvukem, jenž byl, jako u nás, důrazový. Nemám nejmenší pochybnosti, že starý verš saturnský je přízvučný. Tato pří-

zvučná prosodie nikdy nezanikla, udržovala se v lidu a byla zase vynesena v době císařské na povrch křesťanstvím, jež právě šířilo se nejprve v nižších vrstvách lidu. Prosodie časoměrná ani pro latinu se nehodila; je to rostlina z luhů řeckých do Italie přesazená. Že se jí z počátku nehrubě dařilo, vidíme s drsných veršů starší umělé poesie římské. Teprve stálý cvik ji zdokonalil, a zvyk dal jí v římské literatuře právo existenční.

Analogie, na kterou se tedy časoměrníci rádi odvolávali a dosud odvolávají, je nesprávná a nemá žádné ceny: český přízvuk veršování ryze časoměrného na prosto nepřipouští. Dle spisovatele lze užívat časomíry jen tenkrát, když se jedná „o antikvárně věrný překlad veršů antických“, nikoli v tvorění původním (str. 401). Stojí tu tedy spisovatel asi na tom stanovisku vůči časomíře, na kterém jsem stál já ještě ve své Rhythmice z r. 1890, str. 31. Oba, poznávající nepřipustnost časomíry v češtině, měli jsme hned důsledně říci, že se jí vůbec užívat nemá.

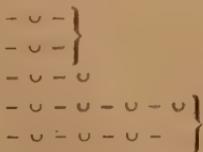
2. Při nynějším veršování přízvučném hledí se, jak spisovatel správně kárá na str. 388, jen k přízvuku slovnemu, jakoby se ve verších podávaly jen řady jednotlivých slov a ne celé věty. Proto správná teorie prosodie přízvučné musí šetřiti netoliko přízvuku slovného, nýbrž i větného (neboli, jak spisovatel praví, důrazu čili přízvuku řečnického). Velmi dobré poznámky o přízvuku větném, jehož často se nedbá, má spisovatel na str. 395. Slovný přízvuk český — praví dále spisovatel úplným právem, přihlížeje k některým nesprávným tvrzením opáčným — „nyní jest ustálen, a sice nezvratně a neopíratelně“, a je vždycky na první slabice; ostatní slabiky jsou nepřízvučné (str. 389). Spisovatel dobře znamená, že všechny slabiky slova nepronášejí se naprostoto stejnou silou dechu a že jsou rozdíly v síle jich pronesení, znamená tedy dobře tak zv. přízvuky vedlejší, ale pokládá je za příliš slabé; nelze prý jich stupňovati při mluvení důrazném a nemají stálého místa. Proto nelze jich v prosodii užívat (str. 389 n.).

Tu zašel po mému soudu spisovatel příliš daleko. Vedlejší přízvuk je ovšem slabší než hlavní, ale přece docela dobré znatelný. Spisovatel jej sám správně označuje: několikrát - u u -, poskvreněného - u u - u, neobyčejný - u u - u. Vyslovme několikrát - u - u, neobyčejný - u - u, a hned citíme, že to není výslovnost normální, nýbrž patetická, při níž často vedlejší přízvuk posunujeme z pravého místa (srv. Já jsem tam několikrát byl! To je neobyčejný člověk!), ménice zároveň i melodický spád řeči. Bylo již jinde řečeno, že při patetickém mluvení někdy zaměňujeme i sílu přízvuku hlavního s vedlejším (srv. Listy fil. XXI, str. 13). Zákony, kterými se naše vedlejší přízvuky řídí, nejsou, tuším, dosud všeobecně prozkoumány,

ale proto přece troufám si již tu tvrditi, že při vyslovení normálním i vedlejší přízvuk má své určité místo. Bude o tom ještě níže — v druhé části práce — řeč. Skepse spisovateľova zaviněna byla obvyklým pravidlem o přízvuku vedlejším, jehož se držel i Petrů, že čtvero- a víceslabičná slova mají vždy přízvuk na lichých slabikách, což ovšem není pravda. Ale dejme tomu, že vskutku vedlejší přízvuk místo své mění (dle mého soudu jen za zeela určitých podminek): přece je dostačeně silný, aby se ho hledělo a užívalo v prosodii přízvučné. Proto ovšem nemohu souhlasiti s pravidlem, k němuž spisovatel dosloví na str. 395: „Žádné slovo nemá více přízvuků než jeden; má-li vůbec přízvuk, jest jeho sídlem vždy první slabika“; svr. i str. 404, kde se tvrdí, že deklamátor nesmí na př. rozdáváme vysloviti co dva trocheje, nýbrž co tak zvaný první paeon — o o o. Ale je tu vskutku ditrochej.*)

Kdežto však spisovatel právem prosodii časoměrnou zavrhuje, prosodii rye přízvučnou, při níž se hledí pouze k přízvučnosti slabik, arcí připouští, ale jen ve verších jednotlivých, to jest v básnících, jež skládány jsou dle starověké terminologie *zatá strízor*, v nichž týž verš po libosti po sobě se opakuje, netvoře s jinými zvláštních skupin rhythmických (systémů, strof); tedy na př. v dramatickém dialogu nebo ve vypravování epickém (str. 395; svr. i str. 404). Pro jiné skladby navrhoje spisovatel prosodii jinou, zajisté přípustnou, ale daleko složitější.

3. Jakmile se mají tvořiti verše a strofy rhythmicky totožné, vyskytají se při prosodii rye přízvučné povážlivé vady. Totožnými nazývá spisovatel verše takové, jichž metrická platnost má býtí docela stejná, jichž rozměr se tudiž naprosto musí krýti tak, že se tyto verše (co do rhythmu) mohou vzájemně zastupovati. Jsou to verše, opakující se v tétož spůsobě ve strofě, a verše, které v rozličných strofách téhož rozměru stojí na témž místě. Na př. ve strofě:

* Mínění svého z r. 1870, že v každém slově českém je pouze přízvuk jeden, drží se spisovatel i v neobyčejně cenném svém pojednání „O české deklamaci hudební“ (Rozpravy hudební, číslo 9, v Praze 1886), str. 17 n. v části, kde jedná „O přízvuku a důrazu“, jinak velmi instruktivním. V grammatikách novějších se ve všech řečích indoevropských přesně liší přízvuk hlavní a vedlejší a tak zv. bezpřízvučnost slabiky, ač mezi těmito stupni přízvučnosti vskutku leží mnoho stupňů středních; svr. na př. Brugmannův Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen I. (Strassburg 1886), str. 532 nn.

jsou první a druhý, čtvrtý a pátý verš (poslední verš, nehledíme-li ke katalexi) totožné.

Opakuje-li se strofa, opakuji se ovšem všecky verše v též pořádku; strofa druhá, třetí atd. má verše s prvou zcela shodné. Pro takové skladby spisovateli ryze přízvučná prosodie nestaci, poněvadž při pouhém šetření přízvuku verše, které mají být úplně shodné, často shodné nejsou.

Slova *nebe* a *zrádný*, *drahá* a *drahá* nejsou úplně totožná, a tak i verše přízvučně, co do přízvuku stejně, na př.

A jezera i moře, řeky, potoky

a

Svým šílenstvím jen sám své zkáze pádiš vstříc

co do rozměru svého nejsou úplně totožné. Nestejnost takovou poznává hlavně hudebník, chce-li a má-li takové verše jen zdánlivě totožné uvéstí v hudbu a užiti při ní tétož melodie. Verše totožné mají být takové, aby při nich bylo možno použiti téhož nápěvu (str. 396). Ke skládání takových versů nehodí se však prosodie ryze přízvučná, ani ovšem prosodie časoměrná; obě jsou jednostranné, ježto jedna nešetří délky a krátkosti slabik, druhá přízvuku. Theorie časoměrná nešetří správné deklamaci, přízvučná pak, nedbajíc jemnějších rozdílů v trvání slabik, zavínuje *nehudebnost*, *nezpěvnost* veršů, dle ní skládaných. Pravá česká prosodie musí přihlížeti k oběma živlům rhythmickým v češtině, k přízvuku i trvání slabik, stejnou měrou (str. 396). Cestu k tomu ukazuje zvláštnost češtiny, že v ní přízvuk a délka slabik jsou docela samostatny: třeba časomíru a přízvuk kombinovati (str. 398).

Slabiky jsou jednak dlouhé a krátké, jednak přízvučné a nepřízvučné. Kombinací obou těchto hledišť nalézáme čtyři druhy slabik:

1. dlouhou s přízvukem $\underline{\underline{--}}$; na př. *drahá*
2. dlouhou bez přízvuku $\underline{\underline{--}}$; na př. *drahá*
3. krátkou s přízvukem $\dot{\underline{\underline{--}}}$; na př. *dráhá*
4. krátkou bez přízvuku $\dot{\underline{\underline{--}}}$; na př. *dráha*.

Dle této zásady dostaneme na př. při stopách dvouslabičných nejen dva tvary (trochej a jamb), jako při prosodii ryze přízvučné, nýbrž tvarů osm:

1. $\underline{\underline{--}}$ <i>krásný</i>	5. $\dot{\underline{\underline{--}}}$ <i>- jaký</i>
2. $\underline{\underline{--}}$ <i>dřív nám</i>	6. $\dot{\underline{\underline{--}}}$ a <i>tím</i>
3. $\dot{\underline{\underline{--}}}$ <i>s námi</i>	7. $\dot{\underline{\underline{--}}}$ <i>nebe</i>
4. $\dot{\underline{\underline{--}}}$ <i>dřív ty</i>	8. $\dot{\underline{\underline{--}}}$ i <i>ty</i> .

Týmž spůsobem mohli bychom, kdybychom chtěli rozváděti

theorii spisovatelovu, sestaviti si i stopy trojslabičné, čtyřslabičné atd. Na př. stopy trojslabičné připouštěly by tyto tvary:

$\underline{\text{z}}$ u u mávatí
 z $-$ u na louku
 z u $-$ učení
 u u $\underline{\text{z}}$ ale dá
 u $\underline{\text{z}}$ u on nechce
 $-$ z u já nesu. Atd.

Kdybychom bleděli i k vedlejšímu přízvuku poslední slabiky — arcí proti theorii Hostiuského, jenž jej pokládá za příliš slabý (v. výš. str. 174) —, dostali bychom kombinací ještě více.

Spisovatel si přeje, aby takovou prosodií tvořeny byly umělé strofy lyrické. V nich verše totožné mají se shodovati netoliko co do přízvučnosti slabik, nýbrž aspoň do jisté míry (zvláště na konci a na začátku verše, po přerývce a při slovech, opatřených silným přízvukem větným, důrazem) i časomírou. Při slabším přízvuku slovném lze místo slabiky přirozeně dlouhé klásti ve verši totožném i slabiku dlouhou polohou; při slabikách bezpřízvučných dovolena tato volnost ještě ve větší míře (str. 404). Spisovatel nežádá tedy úplnou shodu všech slabik co do časomíry, nýbrž jen slabik ve verši význačných.

Znázorněme si to příkladem (spisovatel sám příkladů nepodává). Básník by v prvním verši strofy volil na př. tuto rytmickou frázi, řadu logaoedickou

— u $-$ u u $-$ u | — u $-$ u u $-$ u

Slunce k západu plíš, noc již blíží se temná.

Ve strofě druhé musil by dbátí toho, aby aspoň začátky obou kol a také konec metra, rovněž tak aspoň důrazná slova shodovala se co do časomíry slabik s tímto veršem. Verš na př.

Brav se po louce pase, v jeho čele jde pastýř

n e b y l by totožný.

Jen touto cestou, míní spisovatel (str. 404), lze dosáhnouti „oné svrchované hudebnosti a zpěvnosti versů, již nejen na každé dokonalé básni co takové žádati, ale i za nevyhnutelný základ považovati musíme, z něhož se jedině vyvinouti může v pravdě umělecký zpěv operní.“ Skladatel činí tu částečně tytéž požadavky, které pro verše k zpěvu určené činil již Jungmann a po něm Sušil, jak sám na str. 405 připomíná. Arcí mezi ním a Jungmannem i Sušilem je veliký rozdíl. Jungmann a Sušil chtěli verše pro zpěv určené skládati v podstatě časoměrně

bez všeho ohledu na přízvuk; kdežto u Hostinského jsou takové verše přizvučné, ale hledí si do jisté míry i časomíry. Jsou to stanoviska — přes některou podobu — vlastně úplně protivná.

Námitku, že by prosodie taková byla příliš obtížná, spisovatel odmítá. O pravosti nebo nepravosti jakékoliv normy asthetické nemůže rozhodovati, lze-li ji provésti s větší nebo menší obtíží; nesnadnejší pak forma prosodická nutiti bude básníka k tomu, aby ve formě básně podával jen to, co vskutku stojí za tuto značnou práci a píli, tedy jen básně promyšlené a prohloubené.

(Pokračování).

Nový řecký nález hudební.

Referuje Josef Král.

V „Bulletin de correspondance Hellénique“ XVIII (1895), str. 345 n. podává Henri Weil v článku „Un nouvel hymne à Apollon“ zprávu o novém hudebním nálezu v Delfech, jak bylo již oznámeno na několika místech mého článku o novějších řeckých nálezech hudebních v předešlém čísle těchto Listů. Ježto nyní časopis onen opatřen jest pro c. k. knihovnu universitní, podávám ihned dodatkem i o tomto novém důležitému nálezu stručné sdělení.

Nový hymnus pochází také z pokladnice Athenských v Delfech; vyryt byl ve dvou sloupečích na jediné desce mramorové. Levý hořejší úhel kamene je sice uražen, ale tato mezera jest vyplněna trojhranným úlomkem již dříve známým. Většina devíti úlomků, které tvoří druhý sloupec, byla také již dříve známa, ale sestaveny byly v celek teprve později Homolleem a Bourgetem. Čtrnáct hořejších rádek druhého sloupce, jež obsahovaly konci hymnu, jest hůře zachováno než rádky sloupce prvního. Celkem tento hymnus jest tak zachován, že jej zuáme takřka celý; co zůstává v něm dosud temno, toho není mnoho.

Nový tento nález je tedy dle toho, co právě bylo vyloženo, vlastně jen částečně nový. Něco z něho bylo známo již dříve a bylo novým nálezem pouze doplněno. V prvním mém článku byla řeč o čtyřech hymnech delfských: I. o paianu Ařistonoové II. o hymnech s notami: a) o velkém hymnu kretickém s vokálními notami b) o fragmentech hymnu kretického s instrumentálními notami c) o fragmentech hymnu glykonského rovněž s instrumentálními notami (v. Listy fil. XXIII, str. 45).

Hymny, uvedené sub b) a c), totiž onen zlomek hymnu kretického a zlomek hymnu glykonského, jsou však jen části téhož hymnu. Zlomek hymnu kretického (frg. 4, kámen C u Crusiusa dle dřívějšího označení) tvoří právě scházející levý svrchní úhel nového nálezu a obsahuje tedy začátek nového hymnu; zlomek hymnu glykonského (kámen D) tvoří část druhého sloupee jeho a je z konce hymnu. Mimo to známy byly již dříve fragm. 1, 7, 8, 9, 10, 11 (dle Crusiusa), které vesměs doplnují text sloupee druhého, částečně také sloupee prvého. Část tedy tohoto jediného hymnu, známá již dříve, pro různé metrum dvou největších zlomků omylem pokládala se za zbytky dvou různých hymnů. Novými nálezy doplněny zlomky ty tak, že až na čtyři velmi troskovité rádky druhého sloupee sestaveny byly v hymnus dosti úplný, ač menší mezery právě v tom hymnu roztroušeny jsou po celém textu, kdežto v hymnu prvním soustředují se na určité části.

Máme tedy zachovány jen tři, nikoli, jak se dříve soudilo, čtyři hymny delfské: paian Aristonoův bez not a dva hymny s notami, jeden kretický, druhý kreticko-glykonský.

Obsah hymnu je tento. Na počátku (prvá řádka je velmi troskovitá) básničk vzývá Musy:

[ελθ-]
ετ' ἐπὶ τῆλέσκοπον ταῦτα[δ]ε Πα[θη]σσιάν ὁρύων/
δικόργον κλειειτέρ, ἔμρωτον κατάγιχ[ετε δ' ἐμῶν],
Πιεζίδες, αὖ πιφοβόλοντος πέτρας ραίε[θ' Ἐλ]ικωνίδ[ας].

Musy mají opěvovati Apollona, jehož zrodila Leto za veliké radosti celé přírody. Bůh odeběre se ihned do Attiky. Tam hlas tajemný pozdraví jej jménem Paian. Proto zval jej Paianem lid attický i umělci Dionysovi. Z Athen patrně pochází theorie, sestavená z občanů attických a umělců Dionysových, která má boha oslaviti o slavnosti, k níž hymnus ten je určen.

Ἀνθ' ὄντο
ἐκείνας ἀπ' ἀρχᾶς Παιήορα κικλήσκομεν ἀπας λαὸς αἰντο-
χθόρων ἡδὲ Βάκχον μέγας θρυσσοπλήξ [έσμος ιερός τεχν-
τῶν ἔρικος πόλει Κεκροπίαι.]

Na to připomíná básník Apollonův boj se sani (zde je v textu větší a nevyplnitelná mezera) a vítězství jeho nad Galaty, kteří chtěli vyloupiti jeho chrám:

ἔρρονδε[ιει]ς δὲ γαῖα[ς ιερόν, ὄραξ, παρ' ὀμηραλόν, ὁ βάρ-]
βαρος ἄνης ὅτε στε[θ]ὸμ μαντόσ[υνον οὐ σεβίζων ἔδος πολυκν-]
θὲς ληζόμενος ὥλεθ' ὑγρᾶι χιόνος ἐν ζάλαι].

Básník končí modlitbou k Apollonu, Artemidě a Latoně,

aby chránili Atheny a obyvatele Delf, aby byli milostiví služebníkům Bakchovým, umělcům Dionysovým, kteří patrně hymnus provozují, a množili vítěznou moc římskou:

*τάν τε δορίστεπτον κάρτει]
Πομαῖον ἀρχὰν αὐξετ' ἀγηράτῳ θάλψονσαν φερε-*
νιαν.^{}*

Jak bezmocná je konjunkturální kritika při doplňování mezér, zvláště delších, vidno opět z těchto nálezů. Ježto některé zlomky toho hymnu byly již dříve známy, doplňovaly je i Weil i Crusius každý svým spůsobem. Uvedl jsem jednu část zlomku, doplněného Crusiusem, v Listech fil. XXIII, str. 45:

*έγρω] δὲ Γαλατᾶν στρατὸς εὖ
θεὶς τῷ μαντυσύναις κλυτόν,
συγκρυθεὶς δὲ ὁλεθ' ὑγρὰ
χίστι . . .*

Ať s tím srovná, komu libo, jaký text (ovšem posud kusý) podávají zlomky, doplňující text již dříve známý.**) Nebo ať někdo srovná na př. doplňky Crusiusovy (Die Delphischen Hymnen, str. 71) části již dříve známé ze začátku tohoto hymnu s tím textem, kterého nabýváme nálezem nových zlomků, jež zlomky starší doplňují. Vidno i z toho příkladu, že mezery našich textů lze doplňovat nanejvýše jen co do smyslu. Míni-li některý kritik, že konjekturami svými nalezl i slova spisovatelova, je to domnívání v největší části příkladů zcela neoprávněné. Škoda práce a času na takové konjektury, jichž úkolem je vyplňovat delší textové mezery.

V hymnu tom se sice Galatové nejménují, ale děje se na nich vpád zřejmá narážka. Báseň ta složena tedy po r. 278 př. Kr. Ale je tu také zmínka o vítězné moci římské, z níž nelze pochybovat, že za doby, kdy hymnus ten byl složen, Řekové byli již v podruží Římanů. Patrně hymnus složen byl as na konci druhého století před Kr. Pěvci a hudebníci, kteří provozovali tento hymnus, náleželi, jak je z hymnu patrno, k společnosti umělců dramatických a lyrických v Athenách (*σύνοδοι τῶν περὶ τὸν Αἰόρνον τεχνιτῶν*), a snad jejím členem byl i básník hymnu sám.

*) Text tohoto hymnu celého, dle tohoto článku Weilova, ale bezé všeho nutného výkladu jest uveřejněn ve Woch. f. klass. Phil. 1895, str. 1150. Z výtahu toho nelze ani poznati bez podrobného srovnávání, že části toho hymnu známy byly již dříve.

**) Místo to, novými nálezy doplněné, uvedeno na str. 179 dole.

K sešitu „Bulletinu“, kde je uveřejněn článek Weilův, dle něhož referujeme, jsou přidány dvě heliogravury, znázorňující oba sloupce kamene, na němž hymnus jest vytěsnán (tab. XII). Bohužel přes velmi jemné provedení jsou obě velmi těžko čitelné.

O rhythmické a hudební stránce nového hymnu jedná Théodore Reinach v též svazku „Bulletinu“, str. 383 nn. („La musique du nouvel hymne de Delphes“).

Okolnost, že scházejí i v tom hymnu všecka znamení rhythmická, jaká jsou na př. v písni Seikilové, Reinach právem pokládá za důkaz, že paionský rhythmus musíme tu uznávati nezměněný (str. 368), ne měnit jej na př. v rhythmus ditrochejský, jak v hymnu prvném učinil Reimann. Má tedy část hymnu paionská ποίει περτάσημος γέρων ημολίον (nás takt $\frac{5}{8}$ nebo $\frac{5}{4}$). Ani glykonský konec, oddělený od předešlé části zvláštním znamením, nemá znamení rhythmických; patrně i toto metrum bylo starým docela jasné. Že by hymnus ten byl prosodion, Reinach právem nepřipouští; pokládá jej za hyporchema (str. 372).

Hymnus rozděluje se v části své paionské — jak poznal správně již Weil na str. 348 — v několik period, označených kameníkem jednak tím, že novou periodu počíná novým rádkem, jednak oddělovacími čarkami. V ř. 24 končí se dle Weila perioda slabikou volnou, a její konec jinak není naznačen. Ale tato perioda byla by proti druhým velmi krátká; slabika volná vyskýtává se výjimkou i na konci kol. Část hymnu paionská skládala se aspoň z pěti period. Část glykonská skládá se z jediného systému glykonských kol, zakončeného ferekrateem. Hymnus ten, jako hymnus první, nemá rozdělení antistrofického, je rovněž ἀπολελυμένος a byl prokomponován.

Melodie hymnu označena je sice notami instrumentálními, ale noty ty jistě značí melodii vokální; bylo by zajisté divno, aby se byl označoval pouze průvod nápěvu, ale ne nápěv sám. Srv. o té věci výklad Reinachův na str. 373 n.

Skladatel tohoto hymnu — tak soudí Reinach na základě rozboru melodie na str. 384 — má snad více vzdělání, než skladatel hymnu prvého, ale má méně nadání a invente melodické. Nápěv je takový, že nemohl zpíván býti chlapeči, jak soudil Couve (v. Listy fil. XXIII, str. 50), nýbrž umělci z povolání (str. 384 n.). *)

I v tomto hymnu, jako v hymnu prvém, hledí se ke správné deklamaci, šetří se přízvuku. Slabika přízvučná nemá v zachované části melodie nikdy nižší tón než okolní slabiky nepří-

*) Jan ve Phil. Woch. 1895, str. 1339, hledě k poloze nápěvu obou hymnů delfských, rovněž soudí, že určeny byly pro muže vysokého hlasu, ne pro hochy.

zvučné.*). Nad slabikami s přízvukem průtažným, jež mívají dvě noty, vyšší nota padá vždy na prvuou dobu slabiky. Dle těchto zásad — vyzptývaných Crusiusem, jak jsme již v předešlém článku vyložili**) — doplňuje právem Reinach scházejíc části melodie. Jedinou výjimku od toho pravidla činí slovo *διπόγυρος*, v němž slabika *gor* má vyšší tón než slabika *zó*. Šetření přízvuku v apolelymenech, písničkách prokomponovaných, bylo arci snažší než v písničkách, skládaných antistroficky. Viděli jsme, že Euripides v partituře Oresta (a jistě také jinde) přízvuku nešetřil (str. 387).

Na přiložené tab. XIX—XXII Reinach podává iranskripcí melodie tohoto hymnu v našem písmě notovém (v taktu $\frac{5}{8}$ pro část paionskou, $\frac{12}{8}$ pro část glykonskou).

* * *

Novým tímto nálezem mění se také úprava prvého kretického hymnu s vokálními notami, jenž v článku mému prvnímu uveden jest sub b. Hymnus ten zachován jest na dvou deskách (A, počínající slovy *Αθηναῖος* a B, počínající slovy *στορ Θεὸν ὁσ*). Slova *Αθηναῖος* na desce A, která patrně jsou zbytkem jména skladatelova, sváděla k tomu, že deska A kladena před deskou B. První Reinach v „Ami des monuments“ 1894, str. 235 (v. Bulletin XVIII, str. 389, pozn. 1) a po něm samostatně H. Pomtow v článku „Zur Datirung des delphischen Paean und der Apollo-Hymnen“ (Rhein. Museum 1894, str. 585 nn.) uvedli závažné důvody pro to, že deska B musí se postaviti před desku A, že hymnus ten psán byl ve dvou sloupcech vedle sebe, a že se nesmí kámen B řaditi pod kámen A. Svrchu bylo jméno básnickovo; jméno jeho vlastní a patronymikon stálo jistě na desce B (nad prvním sloupcem), na desce A (nad druhým sloupcem) konec označení jeho jména *Αθηναῖος*. Weil v čl. „Sur le premier hymne à Apollon“ (Bulletin XVIII, str. 359 n.) schvaluje toto uspořádání z důvodů ještě jiných, hlavně na základě analogie hymnu nově nalezeného. Oba hymny jsou si velmi podobny a pocházejí zajisté asi z téže doby, třeba ne od básníka téhož. A jako hymnus nově nalezený počiná se vzýváním Mus, tak zajisté i u tohoto hymnu vzývání Mus (obsažené na desce B) stálo v popředí. Přestavením obou kamenů arci nabývá hymnus

*) V předešlém mému článku v Listech fil. XXIII, str. 47, ř. 2 zdola místo „má míti vyšší tón“ třeba čísti „nemá míti nižší tón.“ Nebo slabiky přízvučné i v prvním hymnu mívají sice často tón vyšší než okolní slabiky nepřízvučné, ale někdy i tón stejný, nikdy však nižší.

**) Pozorování to učinil, jak poznávám z článku Reinachova, str. 386, i Monro, The modes of ancient greek music (Oxford 1894), str. 141.

jiné podoby. Také podobnost hymnu nově nalezeného přispívá leckde k lepšímu doplnění mezer textových. Tak na př. v ř. 17 až 18, kde později na fotografii kamene objeveny stopy písmena T, jistě dle analogie hymnu nově nalezeného třeba asi čísti: ó δὲ τεχνήτων ποστας ἐπουός Λαθριδα λαζήσων τὸν κιθαρίσει κλεύτων, παιᾶν μεγάλον / Ιτιὸς ἐμοῦσι σε παῖσι ἀκονιγῆ τύρδε πάγον . . .

Patrně i tento hymnus zpíván byl v Delfech od Dionysových umělců athenských. Slova τὸν κιθαρίσει κλεύτων, která dříve stála na počátku hymnu, připojují se nyní zezela dobře k textu kamene B.

Nemůže být pochybnost, že tato úprava hymnu je správná. Proto také starší transkripcie hymnu toho vesměs nyní nevhovují. Správná transkripcie je nyní na tab. XXV—XXVII častěji uvedeného sešitu „Bulletin“. Správná tato transkripcie je také otištěna v nejnovějším díle Gevaertové „La mélopée antique dans le chant de l'église Latine“ (Gand 1895), str. 395 nn. Zaslána byla Gevaertovi od Reinacha ještě před vyjitím jeho nové úpravy hymnu v „Bulletin“. *)

Domněnka Couveova, že by básníkem téhoto hymnů byl Kleocharès (v. Listy fil. XXIII, str. 50), pozbývá nyní opory. Kleocharès ten dle nápisu, v Delfech nalezeného, složil prosodion, paian a hymnus, jež měli hoši zpívat každoročně o theoxeniích. Ale nyní tři hymny, opatřené notami, redukovány jsou na dvaa, a tyto dva hymny nebyly zpívány, jak i z textů jich samých vyšvítá, od hochů, jako skladby Kleocharovy, nýbrž od umělců Dionysových.

Také domněnku Crusiusovu (v. Listy fil. XXIII, str. 42 n.), že Aristonoos, básník paianu bez not, v Delfech nalezeného, je totožný s kitharodem Aristonem, připomínaným v Plutarchově životopisu Lysandra, a že tedy paian ten náleží do čtvrtého stol. př. Kr., Weil zamítá (str. 362). Dle ujišťování Homollova tvar písmen nápisu nedopouští, aby se paian ten kladl do čtvrtého století př. Kr.

Pomtow v uvedeném článku (Rh. Mus. 1894, str. 580) klade složení paianu Aristonova mezi léta 235—210 př. Kr. O hymnech soudí, že vytesány byly od delfských kamenářů nejdříve kolem r. 200, nejspíše však asi mezi r. 185—135 př. Kr. (ib. str. 595).

S tím shoduje se celkem i nynější datování Weilovo (v. výš. str. 180). Můžeme tedy s dosti velikou určitostí říci, že oba tyto

*) Upozorňuji tu mimochodem na toto dílo Gevaertovo; v dodatku na str. 383 n. otištěny jsou zbytky řecké hudby, nalezené po roce 1880: píseň Seikilova, část partitury Euripidova Oresta, první hymnus na Apollona a části hymnu druhého, ovšem ještě jako zlomky dvou hymnů samostatných.

hudební nálezy delfské jsou asi z druhé polovice druhého století př. Kr., z doby — jak narázka na moc římskou v druhém hymnu neklamně svědčí —, kdy Řecko bylo již pod mocí Římanů.

* * *

Pravil jsem ve svém prvním článku (Listy fil. XXIII, str. 41), že píseň Seikilova nebývá transkribována správně, ač je vše v ní ve skvělé shodě s naukou Aristoxenovou, a sliboval jsem o té věci širší výklad. *)

Širší výklad je nyní zbytečný. Reinach v čl. svém „La musique du nouvel hymne de Delphes“ (Bulletin XVIII, str. 365) jedná i o písni Seikilově, přidávaje na tab. XIII velmi pěknou a dosti zřetelnou heliogravuru kamene a na tab. XXIII novou transkripci.

Nad některými slabikami písni Seikilovy jsou rytmická znamení a body. Reinach opravuje pravděpodobné čtení Crusiusovo v ten smysl, že nad slabikon $\pi\sigma\bar{\nu}$ v $\lambda\nu\pi\bar{\sigma}\bar{\nu}$ a nad $\zeta\bar{\eta}\bar{\nu}$ není naznačena délka trojdobá, nýbrž pouze dvoudobá (asoň háček délky trojdobé není prý zřetelný). Chtěl-li kameník vskutku tu naznačit délku trojdobou, pak — tvrdí správně Reinach — platí tato trojdobá pro obě noty, stojící nad těmi slabikami. Reinach dobře soudí, že body nad slabikami označují thesi, jak to tvrdí anonymous $\pi\epsilon\varrho\bar{\iota} \mu\sigma\sigma\tau\kappa\bar{\eta}\bar{\varsigma}$ (v. mou Rhythmiku, str. 28), a pokládá metrum za čistě jambické; choriamb $\mu\eta\delta\bar{\epsilon}\bar{\nu} \bar{\delta}\lambda\omega\bar{\varsigma}$ — $\circ \circ -$ zastupuje dijamb $\circ - \circ -$. Reinach transkribuje píseň tu v taktu $12/8$.

Dle Reinacha má píseň na kameni tuto podobu:

$\begin{array}{c} \bar{\epsilon} \quad \bar{\zeta} \quad K I Z \bar{I} \\ \delta\sigma\bar{\nu} \quad \zeta\bar{\eta}\bar{\varsigma}, \quad \varphi\alpha\bar{\iota}\bar{\nu}\bar{o}\bar{v}, \\ \bar{K} \quad \bar{I} \quad \bar{Z} \bar{I} \bar{K} \bar{O} \quad \bar{C} \bar{O} \bar{\Phi} \\ \mu\eta\delta\bar{\epsilon}\bar{\nu} \quad \bar{\delta}\lambda\omega\bar{\varsigma} \quad \sigma\bar{\nu} \quad \lambda\nu\pi\bar{\sigma}\bar{\nu} \\ \bar{\epsilon} \quad K \quad Z \quad I \quad \bar{K} \bar{I} \bar{K} \bar{C} \quad \bar{O} \bar{\Phi} \\ \pi\varrho\bar{\delta}\bar{\varsigma} \quad \bar{\delta}\lambda\bar{\iota}\bar{\gamma}\bar{o}\bar{v} \quad \bar{\delta}\sigma\bar{\tau}\bar{i} \quad \bar{t}\bar{\theta} \quad \zeta\bar{\eta}\bar{\nu}, \\ \bar{C} \quad K \quad O \quad I \quad \bar{Z} \quad \bar{K} \quad \bar{C} \bar{C} \bar{C} \bar{X} \bar{I} \\ \bar{t}\bar{\theta} \quad \tau\bar{\epsilon}\bar{\lambda}\bar{o}\bar{s} \quad \bar{\delta} \quad \bar{\chi}\bar{\rho}\bar{\delta}\bar{\nu}\bar{o}\bar{s} \quad \bar{\alpha}\bar{\pi}\bar{\alpha}\bar{\iota}\bar{\tau}\bar{e}\bar{i}. \end{array}$

Metrické schema je patrně toto:

$\begin{array}{c|c} \circ - \bar{\zeta} & | \bar{\epsilon} \quad \bar{\zeta} \\ - \circ \bar{\delta} \quad \bar{\zeta} & | \circ - \bar{\zeta} \end{array}$

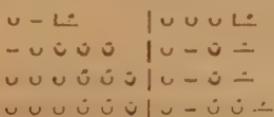
*) Také Gevaert v nejnovějším svém díle „La mélopée antique“, str. 386 n. nepodává transkripci správnou, soudě, že kamenník v kladení rytmických bodů několikrát se zmýlil.

Jsou to čtyřtaktová kola jambická, měřená dipodicky (nebo tetrapodicky); leckde za jamb je tribrachys, leckde jsou tony (—), v druhém rádku za dijamb (— — —) choriamb (— — —). V taktech katalektických potlačená arse je nahrazována na thesi téhož (a ne předešlého) taktu, ze zela správně, ježto starí neznali anakruse.

V dvojtaktí na př. $\ddot{\sigma}\sigma\ddot{\sigma}$ — — je správně znamení — nad $\ddot{\sigma}\ddot{\sigma}$ (— = —) a podobně i jinde. Máme tu pádný a makavý důkaz požadavku Bergkova, aby se v taktech vzestupných nahrazovaly potlačené arse ne po spůsobu moderním na thesi předešlého taktu, nýbrž na thesi téhož taktu, tedy na thesi následující, ježto právě starí anakruse neznali. Mínění Bergkova jsem se přidržel, opřev je některými novými důvody, v Listech fil. XIV, str. 327 n. i ve své Rhythmice na str. 77. Seikilova píseň dokazuje, že míňení to je správné.

Ježto nad některými slabikami je více not než jedna, má melodie proti textu vlastně tuto podobu:

Nad poslední slabikon τεῖ jsou tři noty, jak nyní nemůže být pochyby (CX¹; sv. Reinach na u. m. str. 366), z nichž třetí je dvoudobá, obě ostatní trvají dohromady jednu dobu.

Ježto každý druhý takt označen jest ikty, měřil tu skladatel patrně bud po dipodiích (náš tak $\frac{6}{8}$) nebo po tetrapodiích (náš tak $\frac{12}{8}$). Nebo dle nauky Aristoxenovy ve složených taktech je jeden celý takt arsí, druhý thesi; v dipodii jambické je první takt arsí, druhý thesi, v tetrapodii první a třetí arsí, druhý a čtvrtý thesi (v. mou Rhythmiku, str. 58 n.).*)

Je tu tedy dle Aristoxena buď ποὺς ἔξασημος γέροντος ἵσον ($\frac{6}{8}$) nebo ποὺς δωδεκάσημος γέροντος ἵσον ($\frac{12}{8}$). Reinach rozhoduje se pro $\frac{12}{8}$, já bych volil raději $\frac{6}{8}$. Body nad notami označují tedy, jak třeba řady ty taktovali. Při zpěvu vlastní iktus nemusil padat asi na celou thesi, nýbrž jen na těžkou dobu toho taktu jednoduchého, jenž je thesi taktu složeného (sv. Reinach, str. 367).

Kdo chce v moderní notové písma převést tuto píseň an-

*) Kameník these čistě jambické znamenal pouze bodem nad notou dlouhou, these, jež mají podobu tribrachye tak, že kladl bod nad všecky noty; v tribrachyi $\frac{2}{2} \frac{1}{2}$ vypouštěn bod nad notou K jistě omylem.

tickou správně, nesmí užívat našeho předtaktí, nýbrž psát takty v zestupné a naznačit těžkou jich dobu buď také starověkým spůsobem, jak činí v transkripci své Reinach, anebo znamením sforzata. *)

Ze str. 360 druhého článku Weilova v „Bulletinu“ vysvítá, že hudební nálezy delfské nejsou ještě u konce. Slibuje se tu brzké uveřejnění jiného hymnu, nově nalezeného. **)

Orsothyra.

Napsal František Groh.

V časopise „Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn“ XVIII (1895), str. 6 nn. uveřejnil Wolfgang Reichel článek o orsothyře v homerském megaru, v němž podal nový výklad o této záhadě. Minění jeho jest zkrátka toto. Dle χ 127 ležela orsothyra ἀγύτατος παρ' οὐδόν, t. j. nejzáze vedle prahu („zu äusserst neben der Schwelle“). Poněvadž pak prahem tímto může být mírně pouze prah megara, byla orsothyra umístěna vně megara, t. j. v předsíni jeho. Potvrzení výkladu svého shledává Reichel v plánu paláce tiryntského, kdež v předdomí ($\pi\varrho\delta\eta\muος$) megara jsou na levé straně dvířka vedoucí do chodby, kteráž, obcházejíc koupelnu, jde jednak k postranní brance hradní, jednak ke komnatám

*) Zdá se, že i Hanssen v pojednání mně nepřistupném „Sobre un tozzo di música griega“, Santiago 1893, připomínaném v nejnovějším vydání Janové řeckých spisovatelů hudebních (Musici scriptores Graeci, Lipsiae 1895, str. 450 pozn.), má touž transkripci na myslí, jako Reinach. Lze tak aspoň soudit z několika jeho slov, uvedených od Jana.

**) O písni Seikilově jednal ještě Wessely a Ruelle v Revue des études grecques 5, 266 a Monro, The modes of ancient greek music, str. 89, 133; Monro jedná v této knize i ostatních novějších hudebních nálezech řeckých. Knih těch nemám. Jiná ještě literatura, týkající se těchto nálezů, uvedena u Gevaerta Melopée, str. 386, pozn. 1, 388 p. 2, 396 p. 2. I ta jest mi nepřistupná, ale články ty, patrně informační, neobsahují as nic nového. Nejsou mi dále po ruce: recenze článků Weilových a Reinachových v „Bulletinu“, dle nichž referuji, pocházející od Monra, v Classical review 1895, str. 467 n. a pojednání Kawczyńskiego „Dva hymny delfickie na cześć Apollina“ (Eos II, 1, str. 28 nn.). Zajisté i jinde psáno o těchto nálezech; z bibliografických pomůcek našich jsem se však o žádném takovém článku dosud nedověděl. V naší literatuře (nehledíme-li ke zprávám novinářským) podal o nálezu první stručnou správu L. Kuba v článku „Řecká hudební skladba 3. věku př. Kr.“ (Osvěta 1894, str. 655 n.).

ženským a komorám (*θάλαμοι*). Tak a nejinak dlužno prý si představovati poměr orsothyry homerské k megaru.

Na první pohled zdá se výklad tento jednoduchým a přirozeným, však čím dle se jím obíráme, tím častěji narážíme na rozmanité obtíže. Nechme zatím stranou otázku, jsou-li slova *ἀσφότατος παρ'* ovdové správně přeložena a vyložena, a přiblížněme nejprve k tomu, shoduje-li se nové mínění se slovy básnikovými.

Hned na počátku mnesterofonie (χ 2 nn.) praví se, že Odysseus skočil na prah megara (*ἐπὶ μέγαρον οὐδόν*), drže v rukou luk a toulec plný šípů. Sípy vysypal před sebe na zem a jal se stříleti odtud po záletnících. Témoto slovy naznačil básník zcela určitě, že Odysseus byl odhodlán setrvati pevně na tomto stanovišti svém; jinak bylo by počítání jeho pošetilé. Neboť kdyby jen na okamžik ustoupil s prahu do prodomu, mohli by se záletníci zmocnití šípů na zemi ležících a učiniti jej tak neskodným. Postačilo by pouze zavřiti dvéře megara, kteréž, jak z q 137 n. a z 258 právem se soudí, byly dovnitř otevřeny.

Proto jedná se také záletníkům především o to, sehnati Odyssea s prahu. Eurymachos vyzývá k tomu druhy své (χ 76), a po jeho pádu také Amfinomos se pokouší Odyssea ode dveří zapudit (χ 91). Kdyby se to podařilo, byli by záletníci zachráněni. Luk bez šípů by Odysseovi pranic neprospěl, ani Telemachos ani neozbrojení pastuchové nemohli by odolati přesile. Vrata nádvorní byla sice uzavřena (q 389), ale z vnitřku; záletníci dovedli by si je zajisté otevřiti a tak z hrozivého nebezpečenství vyváznoti. Teprve když ženichové shledali, že původní úmysl jejich zmařen byl vytrvalostí a statečností Odysseovou, pomýšlejí na spůsob jiný, kterak by se zachránili. Agelaos navrhuje, aby někdo orsothyrou unikl ven a spůsobil poplach (v. 131 nn.). Jíž z této souvislosti jest, tuším, patrnou, že orsothyra neležela v předdomí, nýbrž v megaru. Neboť kdo by se chtěl dostati do předdomí, musil by nejprve sehnati Odyssea s prahu; to se však ukázalo právě nemožným. Než dejme tomu, že by snad jednotlivci mohli proklouznouti vedle Odyssea, jehož pozornost musila být na mnoho stran napjata; avšak tento záletník jistě by pak neběžel do těsné a klikaté uličky, nýbrž přímo do dvora a odtud ven. Při výkladu Reichelové byl by tedy návrh Agelaův naprosto nepochopitelný. Agelaos mohl přece navrhovati pouze něco, co bylo v tehdejší situaci možno; z toho nutno souditi, že vchod k orsothyře byl v megaru, a tedy v moci záletníků. Odpověď Melanthiova (v. 135 nn.) to potvrzuje. Melanthios zavrhuje sice návrh Agelaův, ale ne proto, že by nebylo možno dostati se k orsothyře, nýbrž poněvadž se obává zadření při východou z těsné chodby. Kdyby orsothyra ležela v předsíni, byl by Melanthios zajisté odpověděl zcela jinak.

Že ležela orsothyra v megaru, nikoli v předdomí, patrnou také z toho, že Odysseus rozkázal Eumaiovi (v. 129 n.), dávati

pozor na orsothyru.*). Rozkaz tento byl by zcela zbytečný, kdyby byla orsothyra v prodomu, tedy za zády Odysseovými, ježto by záletníci odnikud k ní přístupu neměli.

Ani druhé místo, na kterém orsothyra se připomíná (χ 333), nesvědčí ve prospěch výkladu Reichelova. Zde jest řec o pěvci Femiovi, jenž při všeobecném vraždění záletníků postavil se s loutnou v ruce na blízku orsothyry a uvažoval, má-li uprchnouti a posaditi se jako prosebník na oltář Diův v nádvoří, či zda se má vrhnouti Odysseovi k nohám a prositi jej o milost. Reichel musí si věc ovšem vykládat tak, že prý se Femiovi za všeobecného zmatku poštěstilo utéci z megara do prodomu. Když pak se pěvec rozhodl, že bude prositi o milost, vrátil prý se do megara a vrhl se Odysseovi k nohám. Však domuňka tato padá zřejmým svědectvím Homerovým, že Femios uvažoval, má-li utéci z megara (χ 334): *δίχα δὲ φρεσὶ μερμήριζεν, οὐ εκδὺς μεγάροιο Αἰός μεγάλον ποτὶ βωμὸν ἐρκείον τετυγμένον.* Nebyl tedy Femios v prodomu, jak se Reichel domuňá. Rovněž neprávem dovolává se Reichel v. 340 n., kdež se praví, že Femios, chtěje prositi Odyssea o milost, položil svou loutnu na zemi mezi měsídlo a křeslo. Reichel tvrdí, že měsídlo stojí vždy v předu megara, blízko u dveří. Avšak pravý opak čteme o Leiodovi φ 145 n.: *παρὰ κορηῆα δὲ καλὸν ἵξε μυζούταρος αἰεῖ.* Z toho patrnó, že básník představoval si měsídlo v zadní části megara. Femios, stojí u orsothyry, byl tedy rovněž v této části megara, nikoliv u vchodu.

Bližším přihlédnutím k obsahu Odysseie ukázalo se, že nový výklad vede k výsledekům pravdě nepodobným. Než pozorujme ještě základ, od něhož Reichel vychel, totiž v. 127 n.: *ἀκρότατον δὲ παρὸν οὐδὸν ἐνσταθέος μεγάρου οὐρ ὄδδος ἐς λαύρην.* Překlad Reichelův, že cesta do chodby, a tedy též orsothyra, ležela „nejzáze vedle prahu“, obsahuje udání velmi neurčité. Neboť těmito slovy mohlo být označeno místo jak před prahem (v prodomu), tak za prahem (v megaru). Rozhoduje-li se Reichel bez uvádění důvodů pro možnost prou, na druhou ani nepomýšlej, jest to počínání neoprávněné. Právě pro tuto neurčitost nelze překlad uvedený uznávat za správný. Daleko lépe vyhovuje smyslu překlad dosud obvyklý: „vedle nejvyššího prahu megara“. Tímto prahem méně jest prah orsothyry, jenž mohl tak být nazván, poněvadž ležel vyše než práh hlavní a skutečně vedl do megara. Souvislost celého místa představují si takto. Ve verši 126 zmínil se básník o tom, že ve zdi megara byla orsothyra. Posluchačům

*) Slovo *τὴν* ve v. 129 vztahuje se spíše k *ἄρσοθύρῃ* ve v. 126 jako k hlavnímu pojmu, nikoliv k *λαύρῃ*, připomenuté ve v. 128. Bylo by zájisté důležitější věděti hněd, pokouší-li se někdo do chodby vniknouti, než teprve tenkráte, když by byl již při východu. Reichelův výklad jest ostatně i tehdy nemožný, kdybychom slovem *τὴν* (v. 129) mínili *λαύρην*.

bylo asi ze zkušenosti známo, že orsothyra byla položena u výši; proto může básník pokračovat: vedle nejvyššího prahu megara (t. j. vedle prahu orsothyry) vedla cesta do chodby, kterou chránily dvě pevně přilhlé. Že orsothyra ležela výše než půda megara, zde nutně se předpokládá. To jest ostatně dosvědčeno slovy Agelaovými ve v. 131 ořečí *ἀντὶ τούτων ἀριστεράς* *ἀριστεράς* *αὐτοῦ*.

Z toho všeho plyne ten, myslím, nezvratný výsledek, že orsothyra ležela uvnitř megara, v zadní části jeho a výše než dvěře hlavní. To je vše, co lze o ní říci s určitostí. Na další otázky, které se tu naskytují, mohou podány být odpovědi rázu více méně pochybného. Nehodláme kombinace dosavadní rozmnožovat novými, jsouce toho mínění, že orsothyra zůstane v podrobnostech svých ještě dlouho záhadna, neposkytnou-li nám nové objevy žádoucího světla. Možná, že by též venkovská obydlo nynějších Řeků při podrobném zkoumání podala nějaké analogie; vždyť svědčí fr. 17 Semonida z Amorgu, že byla orsothyra známa též za dob historických.

O rozličné kvalitě dlouhých samohlásek a dvojhlásek indoevropských.

Referuje Josef Zubatý.*)

I.

1. V jazyce lotyšském již dávno byl pozorován zvláštní rozdíl při vyslovování některých slabik tvoření sice obdobuhého. Rozdíl tento jeví se při slabikách, obsahujících dlouhou samohlásku, anebo dvojhlásku nějakou v širším smysle tohoto slova.

Rozdíly, o jakých zde hodláme vyložit, jeví se netoliky při dvojhláskách v obyčejném smysle (n. p. *ei*, *ai*, *au*), nýbrž i v téžeslabičném spojení samohlásky některé s následující nosovkou nebo likvidou (u. př. v lot. slovích jako *valgs*, gen. *valga*, „provaz“, při *valgs*, gen. *valgæ* „vlhký“); proto spojení takováto, ač sice fonetickou povahou svou dosti podstatně se liší od dvojhlásek vlastních**), jmenují polodvojhláskami (semidif-

*) Tímto referátem počíná se řada jiných podobných, v nichž s vůlí redakce Listů hodlám ob čas podávat přehled o výsledcích v některých částech jazykozpytu srovnávacího. Otázky, o kterých zde se mluví, nejsoustavněji vykládají se v Hirtově spise *Der indogerma-nische Akzent*, Strassburg 1895. Spis tento je stálým, ovšem nikoli jediným pramenem tohoto referátu: o pracích jiných na svém místě učiní se zmínka.

**) Při pomalém vyslovování dvojhlásky n. př. *ai* nebo *ia* zřejmě

thongy), nepravými dvojhláskami, dvojhláskovým spojením (дифтонгическое сочетание, Fortunatov) a p. Rozdíl tento u výslovnosti v lotyštině vůbec se uznává a jest, jak i mně událo se přesvědčiti, velmi určitě znalý: nejzřetelněji jeví se v slabikách přizvučných (lotyština má přízvuk z pravidla na první slabice, lišíc se od češtiny leda tím, že nemá přízvuku n. p. na předložkách u jmen, nebo na negaci ve spojeních jako *ne-kad* „nikdy“), v nichž i délka slabiky sama i necvičenému uchu určitěji vyznívá*), ale Lotyš dobrě jest si vědom rozličné výslovnosti i v koncovkách nepřizvučných.

Bielenstein (Die lettische Sprache I, 32 nn.) rozdíl tento popisuje jak následuje. Při dvojhláskách jest nejmocnější „Buď znějí oba živly dvojhlásky . . . tvořice spolu jednotu, tak souvisle, jak jen jest možno, a ton leží na obou částech uprostřed, tak že žádná z nich nepřevládá nad druhou. . . , Anebo ton nespočívá uprostřed na obou částech (určitěji pravice na přechodu obou částí dvojhlásky), nýbrž s rozhodností na části první, a druhá doznívá bez tonu, a proto slaběji a kratčeji.“ Bielenstein dvojhlásky prvního spůsobu piše bez označení zvláštního (*ai*, *ei* atd.), druhé označuje akutem na části prvé (*ái*, *éi* atd., vysl. asi *á'i* *é'i*); časem tato druhá kvalita naznačuje se i apostrofem (*a'i*, *e'i*). Popis jiných uváděti nebudeme, ač se v detailech i rozcházívají: jest přirozeno, že při různých individuálních i dialeklických zvláštnostech u vyslovování i dle různosti akustického pojimání různých pozorovatelů ani si plné shody mysliti nelze. První kvalitu vyslovování dvojhlásek jmenuje Bielenstein „gedehnt“ (Lotyši užívají obyčejně slovesa *stēpt*, asi téhož významu), druhou „gestosse“ (Lotyši říkají *la'uzt* „lámati“, nápodobice jiný termin něm. grammatiků, „gebrochen“). Totéž platí ovšem i při t. zv. nepravých dvojhláskách *ë* (*ee*, vysl. asi *ia*; jest ovšem mnoho dialeklických odstínů u výslovnosti) a *ü* (*o*, vysl. asi *ua*), a zdálo se mi, když měl jsem přiležitost slyšeti lotyštinu z úst Lotyše, že právě zde rozdíl zněl ostřejí než onde. I dvojhlásková spojení s likvidami a nosovkami účastna jsou tohoto rozdílu (Biel. 47 n.): Bielenstein jej popisuje zde tak, že při téhlé (gedehnt) kvalitě likvidači nosovka zní dlouze („geschärt“), jakoby zdvojeně (*spalva* „péro“, vysl. asi *spallva*; Lotyši, chtějíce při slovích méně

se vyvíjí řada přechodných artikulací samohláskových mezi *a* a *i* (asi *aæi*), čehož při spojeních, jako téžesl. *al*, *an*, *ar* a p., není (Schmidt, Kritik der Sonantentheorie 8 n.).

*) Tak n. p. i délka slabiky i kvalita dvojhlásky v akk. šu „hunc“ (vysl. ſua n. ſoa) jest určitější než n. p. v akk. *labū* „bonum“ dle určitého sklonění. Zdá se, že rozdíly kvality v slabikách nepřizvučných v některých dialektech i zanikají (aspoň o kvalitě některých koncovek se i zprávy rozcházejí), jakož se i krátí v některých dialektech dlouhé samohlásky, nejsou-li pod přízvukem.

známých naznačiti tuto kvalitu*), někdy přímo piše tímto spůsobem), kdežto při „ražené“ (gestosseu) kvalitě za samohláskou se objevuje jakýsi hiát, za nímž likvida nebo nosovka slaběji dozívá (n. p. *ga'lva* „hlava“, asi *ga'lvā*).

A podobný rozdíl má lotyština i při dlouhých jednoduchých samohláskách. Mysliti si jest při tom dlouhou samohlásku, jakoby složena byla ze dvou stejných krátkých. „Obě krátké, spolu totičné samohlásky mohou při táhlém tonu spolu souvisle v jedno zniti, anebo iktus sesiluje první část důrazně nade druhou, a nechává druhou část, od první jaksi odlomenou a jaksi od ní mezerou ovšem nekonečně malou oddělenou lehce a krátece dozívati“ (Biel. 36 n.). Dlouhý monofthong s tonem táhlým zní asi jako naše délky (*pūt* „hniti“); má-li ton druhý, lomený, zní skutečně skoro jako dvojhláska (*būt* „býti“, vysl. asi *bū"t*).

Dvojhláskové skupiny s tonem táhlým Bielenstein vůbec znakem zvláštním neoznačuje (*spalva*), skupiny s tonem lomeným označuje apostrofem (*ga'lva*); délky táhlé označuje cirkumflexem nebo znaméním délky (*pūt=pūt*), délky lomené akutem (*būt*). Zde po příkladě Ulmannově, Hirtově a j. lomenost tonu naznačujeme vesměs apostrofem (n. p. *a'i*, *a'l*, *ā'*).

Mimochodem jen přidáváme, že jsou zprávy o trojí kvalitě slabik spůsobu, o němž je řeč, v lotyštině. Srv. Anzeiger für indog. Sprach- und Altertumskunde V 273. Podle rozličných popisů mně známých byl by to asi ton táhlý, „abecedový“ (jak se vyslovují hlásky jednotlivé v abecedě), t. j. úplně souvislý, kde žádná z obou částí zvláště nevyniká, pak ton dávající vynikati buď přední nebo druhé části. Věc tato není ještě dosti zaručena, a zatím ji netřeba snad dbát. Je-li v lotyštině v skutku trojakost kvality tonové, nezdá se ze srovnání jiných jazykův indoevropských, že by byla původní. Snad se ukáže, že trojakost tato zakládá se buď na dialektických rozdílech u vyslovování některých kvalit tonových, a je-li trojakost v skutku zaručena v dialektě témže (v. Anz. I. I.), snad se ještě ukáže, že některá ze dvou hlavních kvalit lotyšských za určitých podmínek, t. j. podle ostatního složení slabiky, o kterou jde, buď dialekicky anebo vůbec v lotyštině se jeví dvojakým spůsobem.

2. Podobného cosi jest i v jazyce litevském, ač rozdíl není zde snad tak ostrý, jako v jazyce lotyšském. Otázka, má-li litevština podobné rozdíly čili nic, po nějakou dobu byla sporna, dnes však jest na jisto rezhodnuta. Spor veden byl Schleicherem a některými německými učenci se strany jednou, Litvanem Kurschatem se strany druhé. Schleicher připouštěl dvojakost kvality jen v přízvučných dvojhláskách *ái áu éi* — *ai au ei*; buď obě části jejich jsou stejně mocny (n. p. *vaikas* „hoch“),

*) Sice ovšem Lotyši neoznačují v písmě ani přízvuk ani tyto různosti kvality slabikové.

anebo vyniká první na újmu druhé (n. p. *áiškus* „jasný, zřetelný“), a sice tak silně, že v některých dialektech druhá úpluvě zaniká (tedy i *áškus*; i jméno Kurschatovo — lit. *Kuršaitis* „Kuršan, Lotys“); Kurschat mluví o podobném rozdílu při všech dvojháskách (i při è = ie ia a j., ü = uo ua a j.), při dlouhých samohláskách a při dvojháskových spojeních. Nemůže být pochyby, kdo více výry zasluhuje: zda-li Schleicher se svým „francským uchem“, jež mu vyčítá Kurschat, sice zásluhy Schleicherovy vděčně uznávají, či Kurschat, rodilý Litvan. Bedlivější pozorování i jazykozpyt srovnavače daly pravdu Kurschatovi, anobrž jeho učení rozšířily; kdežto Kurschat mluví jen při přízvučných slabikách o dvojaké kvalitě tonu, kde ovšem nejjasněji se jeví, uznává se dvojakost kvality i mimo slabiky přízvučné (jako v lotyštině): dvojakost tonu přízvukem jen určitěji vystupuje, a uvidíme, že zakládá se na ní rozličnost úkazů hláskových, jevíci se i na slabikách, nemajících slovného přízvuku. Litvan zřetelně rozeznává n. p. *kársti* „stárnouti“ a *karsti* „hřeblovati“, *pláukti* „vlasem obrústat“ a *plaūkti* „plovati“, *išdýkti* (etymol. *išdýgti*) „vzklíčiti“ a *išdýkti* „státi se rozpustilým“ a p., a sice i v tvaroch, které dle zákonů pohyblivého přízvukování litevského mají přízvuk na slabice jiné. Cizinec ovšem témto rozdílům musí přivykati; v mluvě Litvanů, jež já jsem slyšel (z pub. Suvalcké), nejrázněji jeví se mi rozdíl při ü a ē (n. p. *sukūs* „točím se“ znělo mi asi jako *sukùs*, *vandū* „voda“ asi jako *vand"à*), při jiných dvojháskách různost jsem stěží pozoroval, vůči různosti při jednoduchých dlouhých samohláskách bylo moje ucho (k úžasu milých Litvanů) neméně necitelné než „francské ucho“ Schleicherovo.

Rozdíly tyto popisuje Kurschat, jak jsme již naznačili, jen při přízvučných slabikách, zejména v Grammatik der lit. Sprache § 190 nn. Rozeznává tony: „gestossen“ a „geschliffen“ (dnes raději se říká „geschleift“), které dle jeho popisu nejlépe bylo by nazvat sestupným a vzestupným. Ton sestupný, povahou nejbližší lotyšskému lomenému (ovšem nikoli s ním totožné), popisuje tak, že slabika z počátku s největším důrazem se pronáší, a důraz teuto seslabuje se dalším její průběhem; v některých krajích však při tom odlomí se jaksi na konci vokálu, „gestossen“ vyslovovaného, částečka a přivěsi, čili lépe řečeno, přivzdychne se („wird angestöhnt“) k následujícímu, docela jako se spir. asper (§ 194), n. p. *tévas* „otec“ vysl. tééé-évas n. p.; zvláště tento spůsob patrně je blízký lotyšskému. Ton tálhý, vzestupný naopak nechává důraz slabikový teprv v dalším průběhu sesilovati. Při dvojháskách a dvojháskových spojeních podle toho druhá jejich část vyniká nebo zaniká měrou v rozličných případech větší nebo menší: viděli jsme již, že dvojháská s tonem sestupným státi se tak může monofthongem *). Kurschat znázorňuje tyto rozdíly tonu

*) Samohlásky t. nazv. nosové (ä ë) v litevštině spisovně vyslovují

i notami, nechávaje při tonu sestupném slabiku nenáhle sklesnouti o kvintu, při tonu vzestupném naopak vystoupiti prâběhem jejího trvání o terciu nebo kvartu; tak silných rozdílů melodických v řeči Litvanů, s nimiž jsem se setkal, jsem nepozoroval (mimo úkazy povahy deklamatorní, v otázce a p.)*), ač časem i slabý rozdíl melodický se jeví (n. p. *vandu* „voda“): přízvuk litevský, slovný i slabicný, je v zásadě dynamický, což ovšem nevylučuje podružných úkazů melodických.

Různost kvality tonové označuje se ve spisích jazykozpytných jen na slabikách přízvučných, jež opatřují se akutem při kvalitě sestupné, cirkumflexem (~) při kvalitě vzestupné; Litvané sami neužívají ovšem označení žádného. Na samohláskách krátkých klade se místo akutu gravis: a ten stojí tedy i na samohláskách spojení dvojhláskových, mají-li přízvuk sestupný (n. p. *vilkas* „vlk“, ale *tiltas* „most“).

3. I jazyk pruský měl patrně podobné rozdíly tonové, ač ovšem podrobněji jejich povahy neznáme. Zásluha tohoto poznání sluší F. Fortunatovu (srv. zvl. jeho pojednání *Объ ударениї и долготѣ въ балт. яз.* I. Ударение въ прусскомъ языке в Russk. Fil. Vѣst. XXXIII, 1895, 254—297; před tím Arch. f. sl. Phil. IV 580 n. a Berneker Die preussische Sprache 102 n.). Rozdíly lze zde sledovati jen v katechismu Willova z r. 1561 (s nad, z míry docela skrovné, i v elbląžském vocabuláři), jen při slabikách přízvučných, a ani zde ne všude (nehledík tomu, že tisk této památky je dosti chatrný). Při dlouhých samohláskách rozdílu přímo konstatovati nelze, protože Kat. 1561 přízvučné dlouhé slabiky označuje vůbec známením délky, nedbaje rozdílů tonových (jen nepřímo ukazují dle Fortunatova k rozdílům těmto i zde různé osudy lit. ū a ē v katechismu, řídící se právě různosti tonové kvality). Ale rozdíly zachovány i v písmě (ne dosti důsledně) při dvojhláskách a dvojhláskových spojeních; pr. ū u v *ausins* „uši“ (akk. pl.) mělo jinou kvalitu než aū v *kaūlins* „kosti“, docela jako různé kvality jsou v lit. *aūsys* (n. pl.) a *káulas*; podobné rozdíly jsou i mezi n. p. pr. *newīnts* „devátý“ a *mukint* „učiti“ = lit. *deviūtas*, *mokinti*. A protože známení délky se klade na jednoduchých samohláskách, mají-li přízvuk i přirozenou délku, patrně Will v dvojhláskách a dvojhláskových spojeních čárkou označoval onu část, která silněji vystupovala, přízvukem nebo délkou (zde ovšem ne původní,

se čistě, bez pazvuku nosového, jako dlouhé samohlásky (n. p. *žāsis* „husa“, vysl. *žāsīs*), leda že na konci slova dle pravidla, o němž bude řeč, se kráti. V některých dialektech však zní nosový pazvuk rozličnou silou (někde i jako plný konsonant); a jsou dialekty, v nichž na konci slova nosový pazvuk zní při tonu vzestupném, ale mizí při tonu táhlém.

*) I Leskien mluví jen o ménici se sfle proudu vzduchového jakožto základu různých přízvukových kvalit litevských (Untersuchungen I 552 — 26).

nýbrž vzniklou dloužením pod tonem) nebo obojím (jen při dvojháskových spojeních neoznačoval čárkou nosovek a likvid, kde by dle analogie skutečných dvojhásek byl měl tak činiti). Čtenář zajisté si v hořejších dokladech všiml, že kvalita tonová, máme-li pr. *au* a p. za sestupné, pr. *aī* za vzestupné, je v témže slově jiná v pruštině a jiná v litevštině: k tomuto úkazu, jenž má analogon i v poměru litevštiny k lotyštině, ještě se vrátíme.

4. V jazycech slovanských, pokud o jejich přízvukování máme již podrobné zprávy (nejlepším souborem jest podnes Brandtovo *Начертание слов. акцентологии*, Petrohrad 1880; počátkem veliké práce jsou Leskieneovy monografie: *Untersuchungen über Quantität und Betonung in den slav. Sprachen*, I. Die Quantität im Serbischen, Abh. d. Sächs. Ges. d. Wiss. X, č. II, 1885 a XIII, č. VI, 1893), staré rozdíly z veliké části se ztratily. Ale zachovaly se i zde důležité jejich stopy, zvláště jasné v slabikách kořenných. Zvláště důležitým pramenem jest v této přičině srbskina-chorvatstina, při níž také ta okolnost má veliký význam, že právě o přízvukování srbsko-chorvatském posud nejvice se pracovalo. V srbském jest i nepochybný rozdíl mezi dvojím tonem slabik přízvučných, sestupném a vzestupném, a sice i na samohláskách krátkých; různost kvality tonové zde jeví se i melodicky i exspiratorně. Poněvadž však srbská akcentuace dnešní všelijak jest nepůvodní a zachovala spíše nepřímo staré rozdíly, promluvime o ní podrobněji v hlavě druhé, jakož o stopách dvojí kvality tonové ve slovanštině vůbec.

5. Důležitým článkem v řetěze tomto jest dále jazyk řecký. Ovšem, rozdíly kvality tonu — zjevné přímo zase jen v slabikách přízvučných — nejsou zde tak důsledně provedeny, jako v jazycech baltských; a k tomu nastalo v přízvukování řeckém hojně změn, spůsobených zejména nepůvodními zákony přízvukovými. Řečtina, jak známo, na přízvučných dlouhých samohláskách a dvojháskách má různý ton: ostrý (acus) a tálhý (circumflexus). Nelze docela jasně si představiti podstatu obojího tohoto tonu a jejich rozdíly: circumflex zdá se že byl přízvuk s tonem sestupným (tedy kvalitou svou podobný litevskému sestupnému), anebo vzestupně-sestupným. V jedné věci zůstává řečtina za jazyky baltskými. Při spojeních dvojháskových (s téžeslab. likvidou nebo nosovkou) nemáme zpráv o různosti tonu, a snad jí nebylo; kdyby byl rozdíl býval zde, jako je v jazycech baltských, bylo by podle řeckých zákonů přízvukových správně přízvukováno n. př. *λιπότων*, ale v *λιπότης* a p. měl by býti circumflex. Jak řečeno, rozdíl kvality tonové jeví se v jazyce řeckém přímo jen v slabikách přízvučných (a zde původní rozdíly na mnoze zastřeny jsou změnami, vzniklými dle řeckých zákonů přízvukových). Ale že rozdíl tonový dá se mysliti i mimo přízvuk, viděti na dokladech často citovaných. Proč očko! nom.

pl. a *oīkoi* lok. sg. má rozličný přízvuk? Proč je různě přízvukováno *παιδεῖσαι*, *παιδεύσαι* a *παιδεῖσαι*? Časy, kdy se v takovémto případech mohlo mluvit o umělém rozlišování tvaru stejně znějícího k vůli rozličnosti významu, již minuly, a hledat se musí výklad jiný: a výklad poskytlo poznání různosti tonové kvality. Dvojhláska v *oīkoi* je právě jiná než v *oīkoi*, a sice jak z *ἰσθψοι* a *ἰσθψοι* vidíme, v nom. pl. je koncovka tonu akutového, v lok. sg. tonu cirkumflexového (i když nemá přízvuku), a patrně konecový difthong tonu akutového neměl v řečtině platnosti plně dlouhé slabiky*): že různost kvality tonové mívá za následek rozdíly kvalitativní, shledáme v dalším průběhu tohoto referátu.

6. Zda-li latina měla dvojí kvalitu tonovou, nelze říci. Byly hledány v jazyce latinském stopy rozdílu dřívějšího, o nichž se ještě zmíníme: i kdyby výklady tyto byly správny, nedokazují ovšem ničeho o vyslovování slabik latinských v době historické. Latinští grammatikové připomínají mimo obyčejný přízvuk latinský i přízvuk cirkumflexový: a i kdyby údaje tyto byly správny, směli bychom sotva souditi, že, jako v jazyctch balt-ských a v řečtině, i mimo slabiku přízvučnou byly nějaké rozdíly kvalitativné ve vyslovování dlouhých samohlásek, dvojhlásek, nebo spojení dvojhláskových. Mluví se o cirkumflexu ve slovích končících se trochajem, s předposlední slabikou naturā dlouhou: *Róma* na rozdíl od *Rómae* a *Rómulus*, *Cethégus*, *Músa* a p. (ale není prý možno vyslovovati *árma* „tractim“, s dlouhým *á*, což podle našich vědomostí o výslovnosti latinské jest docela pochopitelné; sv. Lindsay The Lat. Language 153 n.). Pochybují, že zde máme činiti s něčím jiným, než s přenášením řeckých zákonů přízvukových na latinu, jakož latinská grammatika v nejednom kuse podléhala doktrinám, vzatým z mluvnictví řeckého; leda ve slovích původu řeckého, jako *Músă* = *μοῦσα* bychom snad směli pomýšleti na affektované podržování výslovnosti řecké, přičíci se vlastně povaze latinské.* Snad nějaký rozdíl byl u vyslovování latinských oxyton s dlouhou koncovkou (n. p. *flōs*, *rēs*, *nostrās*, *Arpinás*, *addic*, *addūc*, *adhūc*, *istic*, *illúc*, *tantón* z *tantō-ne* a p.; Lindsay 163 n.), kde se mluví též o circumflexu (sv. n. p. změnu kvality v lit. *gér̄s*, bez synkopy *gēras*):

*) Dvojhlásky *ai*, *ou* zajisté neměly samy o sobě nijaké zvláštnost, jež by je charakterisovala vůči dvojhláskám ostatním. Tvaru n. p. na *-ov* nebo *-ee* proparoxytonového nebo properispomenového není prostě proto, že není vůbec podobných slov, končících se akutovým *ov* nebo *ee*.

*) Tak se vyslovovalo v době císařské i *épirus* = "Hπειρος, *sarcophágus* a p.; ale kde výslovnost taková nebyla pouhým umělkováním (v době republikánské podle všeho vyslovovali Rímané po zákonech latinského přízvuku), duch jazyka vymohl si platnost krácením (resp. dloužením) paenultimy: n. p. *paráclitus*, *érēmus* (vl. *ermo*), *ídolum*, pod. asi *sarcophágus* a p. Na oxytonaci (n. p. *Graeci* = Γραικοι), jak se zdá, ani nedošlo. Srv. Schulze Gött. Anz. 1895, 551, Lindsay 155 n.

jest však možno, že zde „cirkumflex“ grammatiků latinských vlastně naznačuje, že délka v poslední slabice, měla-li přízvuk, byla, jakož přirozeno, prostě delší než jinde. Že cirkumflex v genitivech pl. jako *nummūm* je nesprávný, je známo (vyslovovalo se *nūmmūm*, s *-um* rovněž krátkým, jako v *nummōrum*). Tolik jest nejvíše pravděpodobno, že, měla-li latina vůbec jaké kvalitativné rozdíly tonové, týkaly se jen slabik přízvučných, a ojedinělé případy kvality odchylné od obyčejné byly asi specifickým výsledkem latinského vývoje jazykového.

Asi totéž, co o latině, platí o ostatních příbu zných jazyčích evropských. Dalby se uvésti zajisté některé analogie kvalitativné různosti tonu zvl. v slabikách přízvučných i zde, ale sotva bychom měli činiti s něčím původním; analogie tyto by ukazovaly jen, že jest možnost rozličnosti takovýchto kvalit tonových, kterouž možnost po dokladech shora uvedených sotva jest zvláště dokazovati.

7. Zbývají jazyky asijské původu indoevropského, čili, poněvadž o jazyce arménském, a jazyčích novoiránských a novoinických (nemluví o fasích středních) hrubě ničeho nevíme, o starých jazyčích arijských. Uvádějí se obyčejně i doklady z Avesty a vědských hymnů, kde po svědectví metriky jsou prý doklady dvojakosti kvality při dlouhých samohláskách (o dvojakosti vyslovování dvojhlásek nebyl uveden posud ani jediný doklad, který by aspoň poněkud pozornosti zasluhoval, o dvojakosti při dvojhláskových spojeních vůbec žádný). Verše vědské dosti často mívají o jednu slabiku i o více méně než jim dle pravidla patří (rovněž, jak se zdá, verše avestské, jichž stavba jest však posud tak temna, že se ani neví, jsou-li budovány dle časomíry či dle přízvuku, či snad jen dle počtu slabik), a tento nedostatek odčinuje se obyčejně rozličnými prostředky. Některé z nich jsou i mně nepochybny; tak rozvádění *j* a *v* v samostatné slabiky (*v i, u*, čili lépe *v ij, uv*), rušení kontrakcí mezislovních, v zachovaném textě provedených, skoro úplně dle zásad pozdějšího mluvnictví indického; oprávněnost jiných nedovedl jsem nikdy pochopiti. Jedním z těchto prostředků jest roztahování dlouhého vokálu, v textě stojícího, na slabiky dvě, k némuž nejčastěji zavdávají přiležitost gen. pl. koncovkou *-ām* (pův. *ōm* s tálhou kvalitou tonu); jsou i učenci, kteří dohadují se, je-li n. př. za *-ām* čísti *-a-am* či *-a-ām*. A toto roztahování jediného dlouhého vokálu na dvě slabiky má být dokladem dvojakosti kvality dlouhých samohlásek i v jazyce vědském: totiž tak, že roztahování toto jest přípustno jen u samohlásek s kvalitou tálhou, kdežto samohlásky dlouhé s kvalitou druhou (raženou) ho nepřipouštějí. Tomuto roztahování dlouhých samohlásek ve vědské poesii vůbec nevěřím: právem-li či neprávem, neznamená pro věc, o kterou nám zde jde, ničeho, poněvadž jest zaručena více než s důstatkem faktů, uvedenými z dokladů dříve uvedených i mo-

menty jinými, jež uvedeme v hlavě druhé. Důvody svého stanoviště vyložím brzy jinde dopodrobna; jsou v podstatě tyto:

1. Verše, v nichž je zvykem roztahovati dlouhé samohlásky, dají se vyložiti i bez roztahování z licencí vědské metriky, oprávněných povahou vědských veršů.

2. I kdyby tyto verše spůsobem naznačeným se „opravily“, zbhvá hojně jiných podobných, v nichž tohoto prostředku užiti nelze, a v nichž ony licence vědská filologie uznává.

3. Tytéž licence z veliké části ze staré doby vědské přesahuji i v doby pozdější, i v doby povědské, druhdy i v dobu klassické poesie, kde nikomu se nezdá odstraňovati je podobnými prostředky.

4. Je-li pravda, že dlouhé samohlásky v staré poesii vědské smějí se roztahovati, platí to nejen o délkách, v nichž hledá se kvalita tonu tálhlá, nýbrž i o délkách jiných, jež v podobných metrických místech se objevují: dnešní jazykozpyt připouští roztahování jen při délkách spůsobu prvního, při jiných uznávaje metrické nepravidelnosti.

5. Není ani jediného slova ani koncovky mluvnické, kde by metrum všude vyžadovalo roztahování.

6. Daleko nejčastějším dokladem domnělého úkazu, o nějž jde, je koncovka gen. pl. -ām. Místa, v nichž oprávněnost tohoto roztahování se připouští, jsou nestejně rozdělena ve vědské poesii: ve verších typu delšího (trišubho vého a ġagatīového) jsou velice vzácná, ve verších typu kratšího (gājatriového) za to velice časta, což tuším nasvědčuje, že máme činiti s metrickou licencí, na jistých místech metrických užíváním ustálenou.

O verších avestských bude možný soud, až budeme věděti aspoň tolik s jistotou, že vyžadovaly stále týž počet slabik.

(Pokračování).

Klasobraní po rukopisích.

XLIX. České glossy k latinským hymnům napsaným I. 1418.

Opsal V. Hauer.

Dum matutinum tibi criste
pergit obsequium solvere debi-
tum, Illum germanus bonis eius
invidens actibus prostravit pa-
lidus. Quem protinus carneis

kdyz gytrzfnye tobye boze
berze ſye fluzbe (!) naplnaty
dluznu²), toho vlastny dobrym
gyeho zawydje skutkom prora-
zyl³) bledý. ktoreho brzczýe

²) hodnu, ³) zabyl.

solutum vinculis corona victorie
decoras hodie.

Nam inter pleras celorum
mansiones, quas primitus cre-
dulis parasti populis, Concivem
tui victoris abel iusti hunc mar-
tirem optime collocas, Domine.
Quo nunc prelucido letus con-
sorcio nos tibi sedulis precibus
comendet supplices Wenceslaus,
oramus.

tyteleſnych zbaweneho, okow co-
runu wytyezſtwyé okraſlugeſſ
dnes.

nebo mezy mnohymý nebe-
ſkymý przyebytký, kterež nay-
prw wyerzyczym zpoſobyl ſy
lidem, ſpolumyestanyна tweho
wytyezye abele Sprawedlyweho
tohoto muczedlnyka naylepsy
poſazugeſſ, pane. kterymz nyné
przyewyetalym wesel towarzys-
twem, nas tobýe vſtawnymý
proſbamý porucz modlyczýe
waczlaw, proſsymý.

List 144a.

49 (50).

Summi regis archangele mi-
chael intende, quesumus, nostris
precibus. Te namque profitemur
esse supernorum civium prince-
pem. Tu deum obsecra pro nobis,
ut mittat auxilium miseris. Prin-
cipalis est potestas a domino
tibi data peccantes salvificare
animas. Ipse tenens perpetui
potenciam paradisi, omnes cives
te adorant superi.

Tu in templo dei thuribulum
aureum visus es habuisse ma-
nibus. Inde scandens vapor aro-
mate plurimo pervenit ante con-
spectum dei. Quum cum dracone
magnum comisisti prelium, fau-
cibus illius animas eruisti plu-
rimas. Hinc maximum agebatur
in celo silencium, milia milium
dicebant: salus regi domino.

Audi nos michael angele sum-
me. Huc parum descende de
poli sede nobis ferendo opem
miseris atque levamen indul-
gencie. Tu nostros gabriel hostes
prosterne, tu raphael egris affer

nawyſſyelio krale archandyele
mychale poſſyeff, proſsymý, k
naſſym proſbam. týe nebo wy-
znawamý byty ſwrchnych knye-
zat¹⁾ knyezye. ty boha proſſ
za nas, aby poſlal ſpomocz hu-
benym. nayprwneyeffe geſt mocz
od pana tobýe dana hrzyſne
ſpaffyty duſſy. ty drzýe wyec-
neho mocz ragye, wſychny mye-
ſtanę tye czty ſwrchny. ²⁾

ty w chramu bozyem kady-
dlnyczy zlatu wydyen gli myety
w ruku. odtud wſtupuge para-
wonýe mnohe doſta geſt przyed
oblyczyeg bozy. kdy z drakem
welyky czynyl ſy boý, z hrdla³⁾
geho duſſy wytrhl ſy mnohe.
z toho welyke dyegyeffe ſſye
w neby vtyſſeny, tylſycke tyf-
ſycezow prawyechu: ſpasa kralý
panu.

ſlyſ nas mychale andycele nay-
wyſſy. ſlyem malyczko ſtup ſ ne-
befke ſtolyczye nam nesa ſpo-
mocz hubenym a take oblech-
czenye mylostý. ⁴⁾ Ty naſſye,
gabriely, neprzateli poraz, ty

49. ¹⁾ nebeſkych myeſtanow. ²⁾ nebeſty. ³⁾ z daſný. ⁴⁾ odpuſtenyé.

medelam, morbos absterge, noxas dilue nosque fac interesse gaudiis beatorum.

raphaeli neduzywym przyneflek, neduhi setržy, wýny ſmý, nas⁵⁾ a kaz mezy byty radoſtmý blahoslawnych.

List 146a.

Dilecte ²deo, ³galle, perenni ³
lominibus que⁴⁾) et cetibus an-
gelorum, Qui Jesu cristi obediens
ardue suasioni, Predia patris,
gremium matris, Coniugis curam,
ludicra nati sprevisti, pauperem
pauper dominum sequens Et
crucem gaudiis pretulisti lu-
bricis.

Sed te cristus pretulit precio
centumplicato. Ipse fac hoc, ut
dies iste testatur, Quum tibi
nos omnes filios dulci subdit
affectu. sueiam provinciam sua-
vem patriam tibi galle donavit,
nec non et iudicem in celis apo-
stolorum choro iunctum te fecit
sedere.

Te nunc precamur suppli-
citer nobis cristum galle po-
stula favere. Et locum corpo-
ris eius pace repleas, hic tuos
supplices crebra prece subleves.
Dum tibi debitam honorifenciam
letabundi semper merea-
mur solvere, O galle deo dilecte.

50 (51).

myly buohu, o swaty hawle
wyecznemu, lidem y rzyeffyem¹⁾
andyelskym, kteryz²⁾ bozý po-
ſluſſen gſa wyſoke radýe, dye-
dyny otczowy, luono³⁾ mater-
zyno, manzelký peczý, poyhra-
wanýe syna zhrzyel ſy, chudeho
chudy pana naſledugye y krzyz⁴⁾
radoſtý(!) przyednely (!) ſy mrz-
kymy.⁵⁾

ale tye ſyn bozý przyednely
mzdu ſtokrat wyeczý, ty fam
veczyn tez,⁶⁾ yakoz tento den
ſwyedczý, kdyſſ tobye ný wſy-
czkný ſyny ſladku poddawa za-
doſtý. Swabzku zemy chutnu
wlaſt tobýe, swaty hawle, dal
geſt y take y ſudczy na ne-
beſſyech apostolskemu kam cho-
ru przyednaneho⁷⁾ tye uczynyl⁸⁾
ſedyetý.

tebe nynye proſſymy pokor-
nye⁹⁾ nam boha, swaty hawle,
pozaday przyety. y myeſto gyeho
tyela pokogem napln, zde twe
modlyczyē czastu prozbu po-
zdwyn. kdyſſ tobýe dluznu
ceſt weſely wzdy zaſluzyly
bychme wſtawaty, o swaty hawle
... myly.

List 147b.

Virginalis turma sextus Jesu
cristique connexus dono sentis

51 (52).

panensky (!) zaſtup rodu,
bozýe y ſgednanye darem^{*})

⁵⁾ nam.

50. ¹⁾ zaſtupom. ²⁾ genz ³⁾ neb rozkoſſy. ⁴⁾ totyz^{**}) utrpenye.

⁵⁾ neb plzky my. ⁶⁾ totyz obdarzuý. ⁷⁾ Iwazaneho. ⁸⁾ kazal. ⁹⁾ naboznye.

^{**)} Číſlicemi naznačen jest ſlovosled i v originalu. ^{**) zkratka tot.}

^{*}) psáno; radem.

gratia. Flos candoris tui rubet,
trucidari dum te iubet tortor
pudie.

Britanorum insule rector, pa-
ter ursule, deo notus claruit.
Hanc conanus virginem propter
puleritudinem parem thori vo-
luit. Procas mittit et precatur,
minis terret, si spernatur, sibi
poscens ursulam. Pater eius
iam baptismi fonte lotus paga-
nismi prorsus vitat copulam.

Interim vrsula cristi disci-
pula docta per sompnum Sta-
tuit nupcias querens inducias
trimatus spacio.

Vice dotis coniugii regine
votis abiles dato sumptu na-
vigii coene dantur nobiles. Un-
dena denum milium sponse
transmittunt virginum, dueunt
naves per maria curam sper-
nentes hominum.

Aura flante lenius discedunt
a littore, huc illucque sepius
plano ludunt equore. Hinc ma-
nus feminea rexit dante domino
naves, quas basilea brevi vidit
termino.

Relictis navibus ordinant a-
cies, ventis et estibus exponunt
facies et romam adeunt. Per
monasteria fundentes lacrimas
trahunt suspiria, comendant ani-
mas sanctis et redeunt.

Quam in portu reliquerunt

51. ¹⁾ neprzytel. ²⁾ toczyz zaocz. ³⁾ toczyz manzelstwye.

⁴⁾ tocz. prodleny za trzy lata. ⁵⁾ tocz wyfedze z lodye. ⁶⁾ wylozyly

gsu. ⁷⁾ poruczychu.

^{*}) psano : ty. ^{**)} psano : poiskrwny.

czygeff mylostý. kwyet swyetal-
stý twe czrwenyé, muczity kdyz
tye wely kattac¹⁾ czyftoty.

britanskeho ostrowa zpraw-
czye, . . . swate vrsly, k bohu
ten gisty kral zgyewyl sye²⁾
tu³⁾ kral anglyezky dyewku
pro krafftu rownu lozý⁴⁾ chtyel
gest. snubezye fle y prossy, hro-
zamy strafy, acz zhrzyen by
był, sobie zadagye tu dyewku.
otecz gyebo (!) gyz krzsta stu-
dnyez smyt pohanstwye owsem
warugye sye zdanye przytowar-
zyfene.

za tym vrslyla bozye uc-
zedlnyczye navczena skryze sen
vstawyla gest swatbu hledagycy
przymyerzye prodlenye trzy
let.⁴⁾

myelto wyena manzelstwa
kralowny zadostem czne danu
ztrawu plawenye rownye dany
gsu flechetne, gedenaste tyfyl-
cow newyestye poslal gest dye-
wek, wezu lodye po morzy . . .
zhrzyegycze lidy.

tychym wyetrem dmucz la-
hodnyegye odstupugy ot brzyeha.
syem y tam czastyegye rownym
hragy morzem. proto ruka zen-
fska zprawowala gest danym
bozym lodye, ktere v tom mye-
styey kratkym wydyela gest
czassem.

opusztysl lodye⁵⁾ zposobugy
zausty, wyetrem y wedru wy-
kladagy⁶⁾ twarzy y do rzyma
przyfli gsu. po klaszterzych leg-
gycze slzy przygymachu wzdy-
chanye, poruczygy⁷⁾ duszye swa-
tym y nawratychu sye.

kteru na brzyezye ostawyly

classem, simul invenerunt, magnum flumen et amenum navigantes intrant renum. Per dei clementiam hinc ad locum passionis dicit eas dux agonis. florem sue iuventutis parvipendunt spe salutis enentes coloniam.

O felix colonia, subter cuius menia barbarorum rabies Ensae, tela, frameas, cultros in virginas cruentavit acies.

Felicia virgini conubia viraginum agnumque sine macula duce secuntur vrsula. Quarum oracionibus felices cum felicibus pace fruamur sedula per seculorum secula. Amen.

glu⁸⁾) mnozstwy e lody, nalezly su, welyku rzyeku a rozkošnu plawyecze wesly su na rzyn. skrzcye bozý myloft odtud k myestu umuczenýe wedl gyc wodcze bogye. kwyet⁹⁾) mlađosty wzdalys gsu nadyegye spaffenye gducze do kolyna.

o staſtny kolyne, pod czymz zabradlamy pohanow wztekloſt meczý, lypý, oftyepý, nozýe dyewczye krwawyla zaſtupy.

staſtnyeyſſye panen¹⁰⁾ fwaſtebnýe wdow beranka¹¹⁾ bez poſkwrny wodezý naſhledugy... ktereſ dyewký modlytbamý staſtny ſtaſtnymy pokogye vzywaly bychom vſtawnego po wyekom.

List 146²b.

52 (53).

Omnes sancti cherubin, seraphin, troni quoque dominationesque, principatus, potestates, virtutes, Archangeli, angelii, vos decet laus et honores.

Ordines noveni spirituum beatorum, Quos in dei laudibus firmavit caritas, nos fragiles homines firmate precibus, Ut spiritales pravitates vestro iuvamine vincentes fortiter nunc et in evum vestris simus digni solemnisi interesse sacris.

Vos quos dei gracia vincere terrea Et angelis socios fecit esse polo, vos patriarche, prophete, apostoli, confessores, martyres, monachi, virginis, Et viuduarum sanctorum omniumque

wſichny swyety bohonoffye, ſpaffodaji,*) ſtolowe a paſtwy e knyeſtwy, mocnoſty, moczy, knyezata, poſlowe, poſlowe, wam¹) ſluſſye chwala a cztý.

porzadowe dewaterzy duchow blaſholawnych, ktereſ w bozych chwałach potwrdyl(a) geſt bozýe myloft,²⁾ my krzechzý lide potwrdte proſbamy, aby duchoſtwy krzywotý³⁾ waſſý pomocy przyemohucze ſylnýe nyne a na wyeki waſſym glsmý⁴⁾ doſtoſtym flawnostem**) przyblyzyt ſye ſwatym.

wy ſwatý, ktere bozýe myloft przyemoczy zemske a andyelom towarzysſye vczýnya geſt bytý w nebý, wy knyezata, prorokowe, apostolowe, bozý vyznawaczy,⁵⁾ muzcedlnyczý, mnyſſye,

⁸⁾ byechu. ⁹⁾ kraſn. ¹⁰⁾ neb dyevek. ¹¹⁾ boha.

52. ¹⁾ na was. ²⁾ neb laſka. ³⁾ hrzyechy. ⁴⁾ neb byly býchom.

⁵⁾ zpowyedlnyczý.

^{*)} ſpaffoday. ^{**) psáno flawostem.}

placencium populis supremo domino vos adiutoriorum nunc et pereniter foveat protegat ut nostrum, in die poscimus supplices gaudiorum vestrorum.

List 148^{2b}.

53 (54).

Sacerdotem christi martinum cuncta per orbem canat ecclesia pacis catholice. Atque illius nomen omnis hereticus fugiat palidus. Panonia letetur genitrix talis filii, ytalia exultet genitrix tanti iuvenis.

Et galie trina divisio sacro certat litigio, cuius esse debeat presul. Sed pariter habere se patrem omnes gaudeant, thuroni soli eius corpus foveant. Huic francorum atque germanie plebs omnis plaudat, Quibus videndum invexit dominum in sua veste.

Hic celebris est egypti partibus, grecie quoque cunctis sapientibus, Qui impares se martini meritis sencidunt atque eius medicamine, nam febres sedat demonesque fugat, paralitica membra glutinat. Et mortuorum sua prece trium reddit corpora vite pristine.

Hic ritus sacrilogos destruit et ad christi gloriam dat ignibus ydola. hic nudis misteria brachiis conficiens preditus est celesti lumine.

Hic oculis ac manibus in ce-

dyewký, y swatych wdow wſſyech lybyczých syc lidu ſwrechnyemu panu, wy naſſye ſpomocz nyně a wyecznýe oprawyl by*) y obranyl bý, w den zadamý radoſtých waſſych.

popa bozyeho martina kazdy po ſwyetę zpyewaj¹⁾ kostel pokogé krzyeftanskeho. take geho gmeno kazdy kaczyerz warug ſye bledy. ta zemýe weſel ſye rodyczye²⁾ takeho ſyna, taka zemye raduy ſye rodytelnyczye³⁾ takeho mladenczye.

wlachow trogje rozdyelený swatý (!) wadila ſye ſwarem, czy by myel byty byſkup. ale ſpolu gmyetý ſye byſkupa raduyte ſye. turkowe ſamy geho tyelo chowatýe. fwatemu . . . wſſyecka oſſada pleſſ, kterymzto wydýeczyeho przywedl gest hoſpodyna w ſſwem ruffye.

tento ſwyetitedlný gest po hanskym kragyem . . . y wſſyem mudrczom, kterzyz nerowny ſye fwateho martina zaſluzenýe czygy a geho lekarzſtwym,⁴⁾ nebo zymnyczye vkcrocze,⁵⁾ czrtý y zahanye, dnu zlamane tyela y zgrednawa, y mrtwych ſwu proſbu trzy nawratyl gest tyela zywotu drzyewnyeffemu

ten swatý obyczegye fwatokradczye zkazyl ge a bozye k flawýe y dawa ohbyem modly. ten nahym fluzby pazyem ſtworzygýe odyen gest nebelškym ſweytem.

ten oczyma y rukama na

53. ¹⁾ chwal. ²⁾ matka. ³⁾ chowatedlnyczye. ⁴⁾ lekarzſkym. ⁵⁾ vzdrawuge.

*) psáno oþwylbý.

lum et totis viribus suspensus
terrena cuneta respuit. Eius
ori nunquam cristus absuit sive
iusticia vel quidquid ad veram
vitam pertinet.

Igitur te cuneti poseimus,
o martine, ut qui multa mira
hic ostendisti. Eciam de celo
graciam christi nobis supplicatu
tuo semper infundas.

List 151b.

54 (55).

Potens rector, pie deus, assit
dies iubileus, fratrum est so-
lempnitas. Hic solent omnes
regi, pastor adest suo gregi,
absit omnis levitas.

Oprava. V předešlé části má být na str. 104, 3 oddíl: trzykrat cztyrzy; 111, 5 exorantes: v poznámce: w wyecznem; 116, 4 uczynyl sy, v lat. referens; 117, 2 murzynem, 4 v tom; 118 nrawow, lida, ke slovu kostela patří poznámka czerkice, sboru.

(Pokračování).

nebe y wſſyemy ſylamy powyſſen
zemſke wyeczý wſſyechný zhrzyel
geſt. geho vſtom nykdy hoſpodyn
nebyl geſt oſsel nebo ſprawedly-
woſt nebo czozkolywek k pra-
vemu zywotu przyſluſſye.

proto*) tebe wſſychuy za-
damy, o ſwaty martine, aby
který mnohe dywý zde vkaſal
ſy, take**) ſ nebeſſ myloſt
bozý nam modlenym twym wzdy
wły.

o moczný zprawcze, milo-
ſtwy boze, przyspyeg den gyassný,
bratrow geſt flawnost. tutto
zwykugý wſſyczkný zprawowaty,
paſtyrz przystogý ſwemu ſtadu,
odſtup wſſyeczka lehkost.¹⁾

Úvahy a zprávy.

Rudolf Hirzel: Der Dialog. Ein literarhistorischer Versuch. Lipsko 1895. I svaz. str. 565, II sv. str. 473.

Kdokoli si vzpomene, jaký význam a rozsah měla v starověké literatuře dialogická forma, kteráž naproti tomu v novověku téměř jen živořila a nyní bezmála úplně již vymizela, připustí, že mělo již dávno být úkolem právě klassických filologů, aby monograficky spracovali rozvoj tohoto zajímavého útvaru literárního. Objemným dílem Hirzelovým stalo se konečně i tomuto požadavku po právu. V uvedeném spise podány nejen podrobné dějiny dialogu ve starověku, nýbrž přídavkem i stručný přehled užívání dialogické formy u spisovatelů středověkých i novověkých.

Dialog jest dřívější než monolog, monolog jest vždy něco umělého, strojeného; zdraví, normální lidé nemívají mono-

54. ¹⁾ tot nemudrost.

*) proto. **) psáno: taka.

logů.*). Proto můžeme zečla v souhlase s Platonem říci, že dialog jest založen v přirozenosti lidské. Odtud také patrno, že se stopami dialogu se setkáváme u všech národů; Hirzel na př. poukazuje v této příčině k prvkům jeho v orientu, ale právem dodává, že tu tato forma nebyla vytříbena a zdokonalena, a proto nejen nedosáhla takové výše, jako v Řecku, nýbrž i dosti záhy mizela. Naproti tomu u čilých a sdílných Hellenů nabývá dialog záhy velmi značné důležitosti již v poesii, a to epické, lyrické a zejména arcí dramatické (jakož i v příbuzných odvětvích literatury na Sicilii), domáhá se přirozeně vynikajícího místa i u historiků a řečníků, především však u filosofů, a to jak ve škole elejské (Zenon), tak obzvláště u oněch mužů, kteří slnější oba obory, řečnický a filosofický, totiž u sofistů. Témoto počátkům vývoje formy dialogické věnována první část spisu Hirzelova (až do str. 67), druhá pak ličí dobu rozkvětu dialogu, počínajíc Sokratem (str. 68 až 83) a jeho školou (83—140) až ke Xenofontovi (140—174) a Platonovi (174—271). Třetí část obírá se Aristotelem (272 až 308), peripatetiky, kyniky, akademiky atd. (308—353). V této době začíná již nenáhlé klesání dialogu, a tato dekadence postupuje v následující době alexandrijské (IV. část H. spisu), kdež dialog vytačuje forma listu, „symposia“, „diatrib“, „satyr“, tak že dialog živoří jen ve verších anebo sem tam nuceně jest napodobován některým učeným badatelem, odkudž pak se stalo, že podobné elaboráty vloudily se na př. v corpus Platonicum. V poslední části prvního svazku přechází Hirzel k vyličení, jak již zanikající dialogická forma dožila se znovuzrození v řeckém eklekticismu zejména u Římanů, i předvádí čtenáři obraz rozvoje dialogu v době republiky, zabývaje se v delších statích zvláště Varronem a Ciceronem (str. 457—552), jehožto spisy tu vzhledem k dialogické formě dosti podrobně analysuje.

Druhý svazek obsahuje tři části, z nichž první stopuje dialog v době císařské. Vytýkáme tu jako pozoruhodnější partie výklad o Horatiovi (9—20), Senekovi (24—34), Persiovi, Petroniovi a zejména Tacitovi (47—60), dále oddíly věnované Dionu Chrysostomovi (84—119), Plutarchovi (124—238), Epiktetovi (245 až 252), Marku Aureliovi (262—268) a Lukianovi (269—333).

Poslední dvě části odbyty jsou mnohem stručněji, poněvadž spisovatel, jak upřímně sám vyznává, necitil se tuto býti dosti povolaným a chtěl podati jen náčrtek k vůli nutnému docelení obrazu. Nicméně třeba doznati i o nich, že jsou velice cenné a že mohou sloužiti dobré příštím studiím za základ. Spisovatel tu nastínil rozvoj dialogu v literatuře křesťanské, počínajíc od apologetů (Minucius Felix, Clemens Alex., Lactantius) až po sloupy vědy křesťanské, sv. Jeronýma a Augustina (str. 366—380). Po krátkém přechodu obraci se pak k době renaissance a k době

*) Monolog v dramatu má jiný význam a místo.

novější. V nich roztrídil si celý obor dle jednotlivých národů i načrtl dialog u Italů (Petrarca, Laur. Valla, Pietro Aretino, Macchiavelli), u Španělů, v Anglii (Addison, Shaftesbury, Berkeley, Hume a j.), ve Francii (Descartes, Fénelon, Malebranche, Port-Royal a Pascal, Bayle, Voltaire, Mably, Montesquieu, Rousseau, Diderot, de Maistre, Napoleon) a v Německu (Kant, Schiller, Góthe, Schlegel, Mendelssohn, Wieland, Klopstock, Herder, Lessing, Solger, Fichte, Humboldt, Jean Paul, Schelling, Dav. Strauss). Sahá tento přehled až k Schopenhauerovi, jenž (podobně jako i jiní po něm) označil nepatrný význam dialogu v dnešní době, prohlásiv jej zřejmě za nepríhodný k vědeckému pojednání. „Třebas však dialog byl pro dnešní výkus antiquitou, historické úvaze čnf jako pomník bojechtivých a tvůrčích, v pravdě mladistvých dob dějin světových“ (II, str. 252).

Jest zajisté jasno i z toho, co jsme uvedli, jak bohatý má obsah spis Hirzelův, i můžeme bez přehánění po bok ho postaviti známým znamenitým studiím téhož učence o filosofických spisech Ciceronových. Rozdíl ovšem podstatný mezi oběma jest, že onen spis obsahuje bystré samostatné bádání, ale v oboru omezeném, kdežto tento nový spis jest více jen souborný, ale za to oboru nesmírně rozlehlého. Odtud vysvětlíme si také již ráz jeho vnější: neustálý zřetel k literatuře příslušné v obrovské záplavě poznámk (bez nich není snad ani stránky); odtud čerpá sám spisovatel omluvu, proč Platona prošel poměrně kratčejí, ježto prý tu již hojně bylo pracováno od jiných (ač referent byl by si přál přece větší obširnosti i tu, zejména hledí-li k tomu, že Ciceronovi, také hojně probranému, věnováno jest stejně místa, jako Platonovi, a Plutarchovi dokonce i více). Zajisté bude dilo toto nezbytnou pomůckou každému, kdo o některém z dotčených spisovatelů by chtěl podrobněji pracovati, ve kteréžto příčině usnadnil mu spisovatel věc náležitým indexem. Nicméně i v tomto spise jest hojnost zajímavých podrobností, a to jak literárních — sv. o poměru dialogu vzhledem k studii (I, str. 243 n.), k románu (I, str. 41), k listu (I str. 300—308, 252 nn.), pojednání o literatuře symposií (I, str. 359—367), diatrib (I, str. 369—371), dále o kritice Aristotelově Platonových idejí, již H. pojímá jako pokus vysvětliti a zachrániti (!) tuto nauku (I, str 289 n.), o rozmluvách Sofistu a Parmenidu, které prý jsou autokritikou Platonovou, směřující k důkazu immanence idejí (I, str. 290), o epistolografické literatuře ve škole Epikurské (I, str. 352 nn.) atd. —, tak i filosoficky důležitých, jako jest na př. celá pěkná závěreční partie, pokoušející se stanoviti, jak zračí se v dialogu jednotlivá individua, národové a věky, anebo úvaha o poměru náboženství a filosofie (II, str. 367 n.) a pod. Plyne z toho, že Hirzelův spis, určený v první řadě k příležitostnému nahlédání, doporučí se i k souvislé četbě.

Frant. Čáda.

Musici scriptores Graeci. Aristoteles Euclides Nicomachus Bacchius Gaudentius Alypius et melodiarum veterum quidquid exstat. Recognovit prooemii et indice instruxit *Carolus Janus*. Annexae sunt tabulæ. Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri. 1895.

Před nedávnem r. 1893 vyšel péčí F. Sarana druhý díl Westphalova díla „Aristoxenus von Tarent, Melik und Rhythmis des classischen Helleneuthums“, obsahující opravený text Aristoxenův s obšírnými (ale nic nového neobsahujícími) prolegomeny Westphalovými, jenž nahrazuje vydání Marquardovo z r. 1868. Známé dílo Aristeida Quintiliana máme také vydáno r. 1882 A. Jahnem. Toto vydání Karla Jana menších spisů hudebních nahrazuje zastaralé dosavadní vydání Marka Mciboma z r. 1652. Že základ jeho rukopisný je daleko spolehlivější, jakož vůbec toto vydání bylo již dávno potřebou, netřeba připomínati.

Vedle spisovatelů, v titulu uvedených, obsažena v tomto vydání i Pseudo-Aristotelova Problemata, pokud se týkají otázek hudebních, Kleoneidova *ἴσταγωη ἀρμονική* a Excerpta Neapolitana (*Πτολεμαῖον μορσικά*). Mimo obšírný úvod o rukopisech přidány jsou k textu jednotlivých spisovatelů i hojně předběžné výklady; pouze před místy z Aristotela, jednajícími o hudbě, z pochopitelných příčin takového výkladu není.

Upozorňujeme na toto vydání ty filology, kteří se o hudbu řeckou zajímají; upozorňujeme na ně také z té příčiny, že na str. 425 n. jsou otištěny zachované zbytky řeckých skladeb hudebních vesměs s přidanou transkripcí v notovém pismě moderním. Nápěv k první pythické odě Pindarové, od Kirchera nalezený, i tuto schází, ježto Jan pokládá jej za podvržený, ač jeden z důvodů, proti pravosti Kircherova nálezu uváděný, nyní na základě nového nálezu hymnů delfských odvolává. Otištěna tu část partitury Euripidova Oresta (že první slabiky dochmia označeny jsou iktem, tomu i Jan právem na str. 427 se diví, „sed nititur res auctoritate papyri“; v. však Listy fil. XXIII, str. 37), dále hymny delfské (mimo nález nejnovější), píseň Seikilova a hymny Mesomedovy (Jan drží se mínění Bergkova, že pocházejí od jediného Mesomeda).

Nového se v tomto vydání zachovaných nápěvů arci nedovídáme nic; Jan drží se v úpravě, doplnění a transkripcí hymnů i písni Seikilovy Crusiusa, jež arci částečně novým nálezem hudebním, o němž jednám o něco výše (str. 178 n.), se mění. Ale kdo nechce otisky těchto nálezů shledávat po různých místech, najde tuto vše (až na nález nejnovější) pohromadě, opatřeno stručnými úvody a doloženo příslušnou literaturou.

Josef Král.

Euripidovy Fojničanky. Přeložil dr. Petr Durdík.
Výroční zpráva o c. k. střední škole na Malé Straně v Praze
za školní rok 1894. Str. 27.

Již r. 1885 uveřejnil p. překladatel ve výroční zprávě gymnasia malostranského ukázku ze svého překladu Euripidových Foiničanek, obsahující verše 88—689. Zbývající část tragoedie (v. 1—87 a 690—1766) podána v programu tomto. Překlad p. Durdíkův jest zdařilý, svědčí jak o veliké obratnosti překladatelské, tak o bedlivé úvaze. Jest správný, čte se plynně a lahodně. Jen tu a tam zaráží nás nějaké zastaralé slovo, j. plenik (ve v. 708), zábyvka (1265), okolice (1357), cudlivý (1487), sledim (*γέρωμαι* 1489). Nepěkně se čte v dojemném vypravování poslově, že syn Kreontů meč si vetkl „v chřtán“ (v. 1092), neobvyklý u nás jest obraz „dětí dvojspřež“ (*ξυρωγὶς τέκτων* 1085), nesprávný jest tvar „aitolidský“ (981). V pravopise nelze souhlasiti s psaním: Fojničanky, Ojdipus, Kithajron, Tejresias, Hélios, Théby a pod. Pan překladatel držel se vydání Kinkelova (z r. 1871), kteréž jde příliš daleko v athetesi jednotlivých veršů. Tak u. př. v. 751 n. neprávem, tuším, pokládány za interpolaci: jeť v nich obsažena polemika proti příslušné části Aischylových *Ἐπιτά* (v. 358 nn.), kterou přece interpolatorovi podkládati nemůžeme. Rovněž v. 1118 shoduje se úplně s důkladností Euripidovou, a není proto třeba jej vylučovat.

Části lyrické přeloženy jsou časomírou, čehož třeba jen litovati. Nepochybujeme, že by byl p. překladatel při známé obratnosti své dovedl je pěkné přeložití přizvučné. Než doufejme, že se o to pokusi při některém jiném dramatu Euripidově.

Připojené poznámky jsou stručné, ale k porozumění postačí. Bylo by si jen přát, aby byly umístěny hned pod textem, nikoli až v zadu. Budiž ref. dovoleno vysloviti při této přiležitosti prosbu ke všem skladatelům článků programových, aby v této věci více dbali zájmu svých čtenářů.

Frant. Groh.

Jos. Benhart: Otázka jednotnosti první řeči Demosthenovy proti Filippovi. (XXIV. roční zpráva c. k. gymnasia v Domažlicích z roku 1895.) Str. 20.

Látka pojednání tohoto jest stará. Dionysios Halikarnasský pokládal první řec Demosthenovu proti Filippovi za dvě řeči samostatné, z nichž první (§ 1—29) byla prý přednesena za archonta Aristodema (r. 351 př. Kr.), druhá (§ 30—51) za Themistoklea (r. 346). Minění toho ujali se v tomto století pouze Seebeck (1838) a Eichler (1883), vývody jejich byly však od četných badatelů vyvracovány. Pan B., nepokládaje rozpravu o té věci za skončenu, prozkoumal znova celou otázku. Výsledek, ke kterému dospěl, nemohl ovšem být jiný, než že řeč tvoří

jediný celek a že přednesena byla r. 351. V čem se však p. spisovatel od obecného mínění odchyluje, jest, že soudí s Blassem, že r. 347/6 řeč tato vydána byla po druhé.

Důkaz jednotnosti proveden podrobně. P. spis. uvádí nejprve, co asi svedlo Dionysia k rozdělení této řeči, a vyvraci zároveň domněnku jeho, že by druhá část byla deuterologii. Po té pojednáno o době, kdy řeč byla přednesena; autor rozhoduje se pro jaro r. 351. Následuje rozbor první části; p. spis. myslí, že by mohla část tato obstatí jako řeč samostatná, ovšem jen z nouze. Velmi dobře při tom poznamenává, že by pak řeč musila končit ne § 29, nýbrž teprve 30, čímž již padá zpráva Dionysiova. Podav obsah části druhé, ukazuje autor, že by tato část sama o sobě ani neposkytovala smyslu ani nevyhovovala požadavkům umění řečnického. Dokázav konečně, že nic nevadí spojení obou částí, ba naopak, že část druhá zřejmě poukazuje na první, a vyvrátiv některé námítky menší váhy, shrnuje výsledek svého pojednání v ten smysl, že „nelze jinak než pokládati řeč I. proti Filippovi přes svědectví Dionysiovo za jednotný celek.“

Nyní bychom očekávali výklad o dvojím vydání této řeči; místo toho poznamenává p. spis. prostě, že se přidržuje mínění Blassova, o němž dříve se zmínil. Ale právě tato věc zaslhuovala by zevrubnější úvahy; důvody Blassovy nejsou totiž podle toho, abychom jim hned věřili. Ze slov Demosthenových v § 35, že slavnosti konají se vždy v čas, *ἄν τε δειροὶ λάχωσιν, ἄν τ' ιδιώται,* netřeba, tuším, souditi, že tenkráte byli pořadatelé již voleni losem. Příčinu, pro kterou později, neznámo ovšem kdy, tento spůsob volby byl zaveden, vykládá dobrě Aristo teles *Αθ. πολ.* 56, 4. Pokud pořadatelé byli povinni néstí sami náklad slavnosti, musilo se přirozeně hleděti jen k lidem zámožným; cheirotonie byla tu nezbytna. Od té doby však, co stát dával pořadatelům na slavnost 100 min, bylo možno voliti je losem, čímž se tato důstojnost stala přístupnou i nezámožným občanům. Kdyby r. 347/6, do kterého Blass druhé vydání řeči této klade, byla bývala již v obyčeji volba losem, byl by Demosthenes zajisté řekl: *ἄν τε πλούσιοι λάχωσιν, ἄν τε πένητες.* Řečník mluví však o znalcích a neznalecích, nikoli o boháčích a chudácích. To shoduje se úplně s cheirotonií; vždyť mnohý boháč athenský byl zvolen za pořadatele jen pro své peníze, ač jinak nevynikal zvláštěmi schopnostmi pořadatelskými. Proto, myslím, netřeba k vůli tomuto místu uznávati nové spracování této řeči. Dále není hrubě pravdě podobno, že by byl Demosthenes v době poměrně velmi krátké přikročil k novému vydání řeči, která neměla žádného úspěchu politického. Konečně, kdyby byl Demosthenes obnovil r. 347/6 starý návrh svůj, jak se Blass domnivá, byl by zajisté k jeho odůvodnění složil řeč novou.

Rovněž nesouhlasím s výkladem slov v § 30: *ἄ μὲν ἡμεῖς, ὁ ἄρδετες Αθηναῖοι, δεδυνήμεθ' εὐρεῖ, ταῦτ' ἔστιν.* P. spis. dává Seebeckovi a Eichlerovi za pravdu v tom, že slova tato pronesl

Demosthenes, jsa tenkráte členem rady, jménem jejím. Avšak byl-li Demosthenes vskutku officiálním řečníkem a zastaucem probuleumatu, pak nebylo mu nijak potřebí se omlouvat, že první slova se chápe (§ 1). Pravdě nejpodobnější výklad jest, že *ἴηεις* jest plurál spisovatelský; že Demosthenes v první době své činnosti plurálu toho užíval, toho doklady podává p. spis. sám z řeči proti Aristokratovi, kteráž pochází rovněž z r. 351. Ostatné připomínám, že není zjištěno, zdali Demosthenes byl již r. 351 členem rady.

Jinak uznává ref., že práce p. spis. psána jest s nemalou pečlivostí a s náležitou znalostí příslušné literatury. Sloh jest jasný.

Frant. Groh.

Řecká slova v palliatách Plautových. Napsal K. Himer. (Dvacátá osmá [třetí] výroční zpráva o c. k. střední škole na Malé straně v Praze za školní rok 1895).

Spis. vykládá nejprve o tom, od které doby a jakým spůsobem působila na Římany vzdělanost řecká, potom o přičinách, proč některá slova řecká u Římanů se ujímala (na př. pro nedostatek vlastního názvu pro určité věci, u Plauta i ze snahy spůsobiti bříčku slovní). Zmiňuje se o tom, že někdy nesnadno jest rozeznati slovo domáci od přejatého, o přispůsobování slov řeckých k jazyku latiskému hláskoslovnému i lidovou etymologii vzniklému. V otázce, pokud některá slova jsou vskutku přejata z řečtiny či nikoliv, jest ovšem leckde dosud mezi badateli neshoda. Zmínka se děje i o těch slovech v komoeditech Plautových, která prostřednictvím řečtiny dostala se do latiny z jazyků semitských. Následuje výklad o slovech hybridních (srv. *contechinari*, *semisonarius* a j. slova latinská, Plautem samým vytvořená, ale s koncovkami řeckými; j. *Argentumdonida*, *Nummosexpalponides* a j.).

Práce zakončena jest dvěma seznamy: v jednom sestavena jsou slova řecká, jichž Plautus užívá ve smyslu přeneseném — mohlo se přidati, že zajisté někdy dle svých vzorů řeckých —, j. *barathrum* žaludek, *machina* lěst a j., v druhém všecka slova řecká, která se v zachovaných komoediích Plautových vyskytuji. V tomto druhém seznamu arci se opětuji slova seznamu prvého.

Práce p. spisovatelská jest příspěvek lexikografický, sestavený s velikou pilí a dobrou znalostí odborné literatury, zvlášť novější literatury grammatické. Uspořádání výkladu po mému soudu mohlo být přehlednější a zvláště mělo být rozčleněno i zevně na jednotlivé oddíly. První seznam slov mohl snadno odpadnouti, ježto nyní opakují se v seznamu druhém slova seznamu prvého zbytečně. Co je o nich v seznamu prvním řečeno, mohlo snadno připomenuto být v seznamu druhém.

Stanoviti určitě, že to neb ono slovo jest přejato z řečtiny nebo z jiného jazyka, není tak snadné, jak by se snad na první pohled zdálo; minční mohou býti a jsou tu vskutku často rozličná. Proto ovšem leckde mohlo by býti proneseno a hájeno i jiné minční, než kterého se drží spisovatel. že by na př. lat. *tessera* bylo od kořene *tan-s* — třásti, jak soudí Vaniček a jak ochoten je uznávat i spisovatel (str. 11), je málo pravděpodobno. Nyní bychom musili aspoň mluvit o koř. *ten*, resp. *ten-s* (v. Brugmann, Grundriss II, 2, str. 1020). že by *historia* v Men. 248 mělo nějaký význam přenesený, nevěřím; znamená to na tom místě — jako i jinde — vypravování toho, co kdo zažil. V tom, tuším, nelze shledávat ani nic přeneseného ani neobvyklého. Celkem však vede si tu spisovatel s chvalnou střízlivostí.

Podivným nedopatřením dostaly se do seznamu slov původu semitského i *panthera* (= *παρθήνος*, skr. *pundaricas*, vl. *pundárikas*), *tiara* (= *τιάρα*, slovo perské) a *cantherinus* (= *καρθίνης*, slovo keltské).

Slov řeckých, která se u Plauta vyskytují, sestavil p. spis. dosti značnou řadu. Škoda však, že nepokusil se o to stanoviti, která jsou pouze Plautovi vlastní; nebo mnohá slova byla vůbec v latině (za Plauta i později) úplně zdomácnělá a běžná (na př. *cera*, *cistella*, *elogium*, *epistola*, *fungus*, *historia*, *nauta*, *philosophus*, *tragoedia*, *tus* a j.). Teprve po odečtení těchto slov mohlo by se souditi, zda-li a pokud Plautus, spisovatel duchem i jazykem naskrz římský, od jiných spisovatelů doby své i pozdější lišil se jakousi zálibou ve slovech řeckých. Myslím, že by se tu došlo k výsledku, že Plautus v té věci neliší se hrubě od některých jiných básníků své doby anebo doby o něco pozdější (vzpomeňme na př. *Lucilia*). Bylo by zajímavovo určitě to konstatovati, ať již je výsledek jakýkoli. Pilně sebraný materiál, jež sncel p. spisovatel, by tu řešení této otázky značně usnadnil.

Chyb tiskových není mnoho; na str. 4 dvakrát tištěno *linquae* (m. *linguae*). V seznamu užitých spisů na str. 23 měl k titulu jich vždy přičiněn býti aspoň rok jich vydání.

Josef Král.

Z filologie slovanské.

Ze zpráv císařské akademie Petrohradské bylo kruhám odborným z námo, že prof. V. Jagić horlivě sbírá staroslovanské rozpravy o obsahu grammatického, chtěje jich spojiti v soustavné dílo: „*Corpus grammaticorum sloveno-rossicorum*.“

Po sběratelské činnosti více než desíleté, podporován byv početnými přátely, kteří rukopisným pramenům blížeji jsou, vydal nyní prof. V. Jagić první část svého díla pod názvem: „*Раз-суждение южнославянской и русской старины о церковно-славянскомъ языке*“ (779 str. v malé 4^{ce}),

která pojata jsou do publikace cis. akademie Petrohradské, nesoucí název: *Изслѣдованія по русскому языку. Издание отдѣленія русскаго языка и словесности импер. академіи наукъ. Томъ I. Санкт-петербургъ, 1895.*

Bohatý obsah nového díla Jagićova je takový:

I. *Založení slovanské písemnosti.* Nejspolehlivější prameny našich vědomostí o tomto světodějiém podniku nacházíme v obou slovanských legendách o životě našich pravoučitelů, sv. Kirilla a Methoda, a pak v nejstarším letopise ruském, v „*Повѣсти временныхъ лѣтъ*“ (Nestor).

Jagić otiskl dotyčné části ze všech tří pramenů a shrnuje zprávy, které v nich o slovauském jazyku a okolnostech, jež spůsobily jeho vysoký kulturní význam, obsaženy jsou, takto: a) počin dila vyšel z Moravy; b) k podniknutí jeho ustanoven byl císařem byzantským znamenitý kazatel a znalec jazyků Konstantin; c) první péče Konstantinovou, ještě před výpravou do Moravy, bylo upravení písmen a nezbytná literární příprava; d) první překlad evangelský byl vykonán též na jihu, bez pochyby v Cařihradě; e) Konstantin měl pomocníky, mezi nimiž zaujímal přední místo bratr jeho Method, který již v mládí nabyl známost jazyka a obyčeje slovanského; konečně f) na Moravě, a potom v Pannónii, po prvé dospělo se cíle: zařízení slovanské bohoslužby.

II. *Zápas, který slovanské písemnictví na jihu podstoupiti muselo, zanechal stopy v obraně slovanských písmen, sepsané mnichem Chrabrem, jenž žil asi v X. stol.* Obrana bývá nade psána: *О писменехъ чрънорицица Храбра.* Jagić otiskl ji podle různých pramenů: 1. podle rukopisu bulh. z r. 1348, jenž se nalézá v cis. veř. knihovně v Petrohradě; 2. podle rkpisu Moskevské duch. akademie; 3. podle bulharského přepracování, zachovaného v rkpise XIII—XIV. stol., v bibl. Berlinské; 4. podle pozdější ruské redakce, vyskytující se v rkpisech XVI—XVII. stol.; 5. podle pozdější srbské redakce (str. 668). 6. K tomu přidáno *Сказание о славянскихъ книгахъ, перенесенное на почву русскую.*

Obrana mnicha Chrabra požívala velké vážnosti, jak o tom svědčí veliký počet rukopisů a přepracování její. O autorově osobě nemáme žádných bližších vědomostí; možná dost, že jméno Chrabrъ jest pseudonymem. Podle obsahu a tendence soudíme, že autor žil v době prvního rozkvětu slovanského písemnictví u Slovanů bulharských, asi v X. stol. Nejvíce by tomu nasvědčovala slova „*сѧть бѡ єще жики, иже сѧть книжни ихъ*“ (totiž Kirilla a Methoda); avšak slova ta nalézají se toliko v jednom rukopise. Pozoruhodno, že to je rkpis Mosk. duchovní Akademie, který vyniká i jinými odchýlkami a nese na sobě patrné stopy, že byl opsán z předlohy hlaholské.

Obrana Chrabrova namířena bez odporu protiv Řekům, kteří se v ní objevují jako protivníci slovanského písemnictví. Vůči

ním ozbrojil se autor celou tehdejší grammatickou učeností byzantskou, chtěje dokázati, že slovanská abeceda původem svým nezadá řecké, nepředčí-li ji dokonce.

Řekové, díl Chrabr, nápodobili Hebreje (Židy), Kyrill pak nápodobil Řeky. Tato část důkazu Chrabrova je pak doslovny překlad z řečtiny, jak prof. Jagić připojeným originalem ukázal. Jestliže ale Kyrill nápodobil Řeky, tak pokračuje Chrabr, jak se stalo, že máme 38 písmen, kdežto Řekové jich mají jen 24? Vůči této výtce ukazuje Chrabr, že k 24 řeckým písmenům dodati třeba ještě tři písmena číselná a pak jedenáct dvojhlásek (diftongů); takovým spůsobem nabývá skutečně čísla 38, jehož potřebuje, aby rovnost abecedy slovanské s řeckou provedl.

Protiv výtce, která se též v slov. legendě Konstantinově ozývá, že jen tři jazyky obdržely od Boha zvláštní práva, brání se Chrabr poukázáním na to, že Adam v ráji mluvil syrsky a že teprve po zmatku babylonském národové se řeči a zvyky rozestoupli. Důvod takový našel Chrabr též v literatuře řecké, ač pramen přesně udati nelze. Prof. Jagić uvádí řadu podobných míst.

Výklad Chrabrů o nenáhlém vývoji řeckého písma a jeho upravitelích pochází doslovň z nějakého grammatického sborníku řeckého, jak vidíme z připojených originalů. Naprotiv nenáhlému vývoji abecedy řecké vidí Chrabr přednost slovanské v tom, že ji upravil filosof Konstantin v krátkém čase, a proto je prý dokonalejší a světější.

Nikde u Chrabra neuhalézáme narážky, jaké písmo slovanské mini. Pokusy, novějších badatelů, dokázati, že mu tanulo na myslí písmo hlaholské, nesnesou kritiky. Poukazuje se na slova „**но-неке са постраждатъ и сице**“ (jelikož se upravují ještě): ale slova ta nevztahují se na písmena, nýbrž na překlad písma svatého.

Celá rozprava Chrabrova rozpadává se na dvě části: v první je řeč o písmenech, v druhé o překladě písma svatého, t. j. o tom dile, pro něž slovanská písmena, jakožto prostředek upravena byla. V první části provádí se myšlenka, že slovanská písmena snesou srovnání s řeckými, protože sestavena byla jedním člověkem, jenž rázem dovedl opatřiti slovanskou abecedu 38 znaky, kdežto Řekové prý téhož cíle dospěli teprve prodlením dlouhé doby, při účastenství sedmi osob. V této části není řeči o přepracování čili o „upravování“, nýbrž jen o doplňování abecedy řecké. Celý smysl argumentace Chrabrovy odporuje výkladu, jakoby písmo slovanské se bylo pozněnáhla „upravovalo“. Neboť on dokazuje: a) že Slované měli 38 písmen, nic méně a nic více, právě tolik, jako Řekové, b) že u Slovanů tato zásoba písmen vymyšlena čili vynalezena byla jedním člověkem, kdežto u Řeků k témuž čili dospělo 7 osob, v prodlení dlouhé doby. Proto každý, kdo z obrany Chrabrovy chce čerpati důvody pro jedno nebo druhé

písmo slovanské, musí za základ položiti určité číslo 38 písmen. Nápodobení Řeků lze potahovati na oboji písmo. Kdyby se mohlo dokázati, že slova „**И ОТЪ СИЛЬ СЪМЪ УСТЬЮМЪ ИСѢДОУ АССАТИМЪ ИОДОВЫМЪ ГРѢЧЕСКИМЪ ПИСЬМЕНСТЪ** atd.“ nalézala se v původní redakci, měli bychom nezvratný důvod, že Chrabrh měl na mysli kyrillici, protože jediné kyrillice obsahuje v sobě úplnou řeckou abecedu, kdežto v hlaholici není, jak známo, písmen ξ a ψ . Avšak v starších rukopisech (synod., srbském u Dučié, berlinském) oněch slov není a proto třeba jich považovati za pozdější vsuvku.

Druhý úkol Chrabrův záležel v tom, aby dokázal rovnost neli přednost slovanského překladu písma svatého u porovnání s řeckým. Překlad řecký týká se knih starého zákona, jenž podle obecného podání pořízen byl 70 muži v Alexandrii. Podle Chrabra má slovanský překlad tu přednost, že učiněn jedním mužem. Při tom ovšem nevzpomíná pomoci hlavního spolupracovníka Methoda, unášeje se myslénkou, že jediný Konstantin učinil sám, co 7 a 70 mužů řeckých. Teprve ku konci jmene se též Method, jakožto spolupřekladatel. Výklady o 7 a 70 mužích našel autor obrany zajisté u Řeků, jak to jasně ukazuje prof. Jagić.

Mnich Chrabr brání dále překlad slovanský protiv výtce, že nevykonán „dobře“, protože prý dosud se „opravuje“. Chrabr nepopírá fakta, ale snaží se jej uvésti na pravou míru, dopouštěje, že starý překlad svatých knih (zajisté též liturgických) za jeho časů se pozměňoval a upravoval. Takovým spůsobem potvrzuje rozprava Chrabrova výsledky, kterých se dospělo srovnáním záchovalých památek. Potvrzení takové je důležité.

A na konec našel Chrabr ještě jednu přednost Slovanů v této věci, které u Řeků není: všichni slovanští „bukáři“ (žáci) onoho času věděli, kdo Slovanům sestavil písmena a písmo svaté přeložil. Ne tak prý u Řeků. Pochopitelnou, dodáváme my. U Řeků byla to již otázka starožitnická, učená, kdežto Slované na ni pohlíželi jakožto na dílo nábožensko-národní.

Chraber uvádí pak jako současníky velkého děje nejen řeckého císaře a bulharského knížete, nýbrž i knížata Rostislava a Kocela,

kteří brzy potom vymizeli z paměti jižních Slovanů. Jest to opět důkaz, že rozprava napsána byla v dobách od déje nedaleko vzdálených. Jediná okolnost překvapuje: tvar jména Rostislavova „Rasticъ“, tvar západoevropských letopisů! Okolnost téžce vyšetřitelná.

III. Výklad Jana eksarcha bulharského o slovanském jazyku v předmluvě jeho k překladu bohosloví sv. Jana Damaskina.

Jagić otiskl tento výklad podle rukopisu synod. knih. Moskevské z XII. stol., připojiv různocítení z rukopisů jiných. Neboť předmluva eksarchova nezachovala se pouze při bohosloví Jana Damaskina, nýbrž též zvlášt, jako rozprava ve směru gramatickém vážná, někdy hned za rozpravou Chrabrovo.

Výklad Jana eksarcha bulharského vyznačuje se podivuhodnou prostotou. Překladatel vykládá o literární činnosti slovanských apoštól již jen po doslechu; přivádíce evandélské podobenství o hřivnách neměl patrně starého překladu před očima, s nímž se slova jeho neshodují. Z toho viděti, že za jeho dob slovanská bohoslužba ještě nepustila hlubokých kořenů ve všech krajích bulharských. Překlad z řeckého na slovanský jazyk působil nezkušenému překladateli mnoho obtíže, originálu nelze prý následovati doslovně, nýbrž jen zdaleka. Za doklad uvádí překladatel, zajisté lépe s řeckými teksty svatých otců obeznámený, místo z Dionysia Areopagity, podle něhož třeba více dbáti věrnosti smyslové nežli slovní. Avšak ani toto místo nepodařilo se Janu eksarchu přeložiti úplně. Ovšem že hledal obtíže i tam, kde jich nebylo, lituje, že nelze přeložiti rodu, že *βάπτωσος, ποταμός* nelze přeložiti jinak, než slovy ženského rodu: *жака, рѣка* a naopak *θάλασσα, ἥμερα, ἀνατολή* slovy mužského rodu: *море, дънъ, къстокъ*. Příklad *мопс* nevybrán správně, ač překladatel rozdíl rodu mužského a středního znal, neboť poukazuje též na nesrovnanost mezi originálem a překladem v slovech: *πάτητα τὰ ἔθην = виши азъми*. Jak daleko však postupoval, dokazuje překlad řeckého *τὸ τάλαρον* tvarem středního rodu *тавлъкъто!*

V rozpravě připomíná se čestný muž jménem Doks čili Dok s, na jehož přání eksarch Jan podnikl překlad bohosloví Damaskinova. To byl bratr knížete Michaila-Borisa čili Bogorisa, podle svědecí poznámeček v evang. eividalském (srovn. Archiv für slav. Phil II. 171—172). Tentýž Doks účinkoval ještě při jednom literárním podniku, že jednoho ze svých mnichů (Doks sám byl mnichem), jménem Tudora přiměl, aby sepsal (snad též jen přeložil) slova Athanasiova protiv Arianům.

Ku konci podotknouti dlužno, že známý (z vydání J. J. Sreznevského) „Makedonský lístek“ neshoduje se úplně s předmluvou eksarchovou, nýbrž že jen částečně z ní čerpal.

IV. Janu, eksarchu bulharskému, neprávem připisován byl od mnohých učenců (Kalajdovič, Sreznevskij a j.) překlad gram-

matické rozpravy, známé pod názvem „**О восьми частяхъ слова**“, díla prý Jana Damaskina. Zmatek vznikl z toho, že rozprava obyčejně bývala v rukopisech umístěna spolu s „filosofskou knihou“ Jana Damaskina, to jest s jeho dialektikou, jejíž řecký název zněl: *Κεφάλαια φιλοσοφικά*, jak to vysvětlili již slavní spisovatelé Описания славянскихъ рукописей синодальной библиотеки, Gorskij a Nevostrujev (II. 2. 311). Vidíme to na pozdějších opisech z XVI. a XVII. století, v nichž rozprava „**О восьми частяхъ слова**“ skutečně objevuje se ve spojení s dialektikou, ba dokonce jako část její. A z téže zajisté příčiny vyuvinulo se podání, že Jan eksarch bulharský je překladatelem této rozpravy. Vznik toho podání sahá též do XVI. století, až k mitropolitu Daniilu, jehož autorita se stala pak rozhodující.

Vskutku však dosvědčuje starší srbský rukopis z XV. století, který archimandrit N. Dučić objevil v Chilandarském klášteře na sv. hoře Athonské, že rozprava „**О восьми частяхъ слова**“ nemá žádného spojení ani s Janem Damaskinem ani s Janem, eksarchem bulharským.

Podle vzpomenutého rukopisu srbského z XV. stol., pak podle ruských rukopisů XVI—XVII. věku otiskl též V. Jagić tuto rozpravu, která bez sporu vznikla na jihu slovanském. Na bulharský původ poukazují stopy vzájemné záměny nosových písmen, jako **сънъ** na místo **союзъ** (= **съзъ**, záměnou **сълъ**), 1. os. **творя**, **покръгла**, **бни ся** na místo **творъ**, **покръгала**, **бни ся**. Avšak tyto stopy mohou se též vysvětliti prostřednictvím tekstů moldo-valašských, jež pocházel mohly z pramenů srbských, jak se to průběhem XIV. stol. dosti často stalo. Neboť důkazy pro srbský původ překladu jsou velmi závažné. Jako grammatické příklady objevují se totiž jména čistě srbská **Милошъ**, **Драгошъ**, která se v tak nazvaném dečanském chrisovule z XIV. stol. skoro na každé stránce čtou. Výklad slov **Маниакъ**, **Шумякъ**, která se též za příklady uvádějí, neposkytuje již pokynů tak spolehlivých; také slovo „**онъжъ**“ je jen jihoslovanské výbec.

Nápis rozpravy „**О восьми частяхъ слова**“ je věrný překlad z řecké předlohy: *περὶ τῶν ὀκτὼ μερῶν τοῦ λόγου*. Avšak obsah neodpovídá úplně takovému záhlaví. Nevykládá se podstata všech osmi částí řeči, nýbrž hlavně jen jméno a sloveso, s několika poznámkami o příčestích a členu; o zájmeně, o přísloveci, o předložce a spojce nepověděno nic. Nelze též určitě říci, odkud tato neúplnost se vzala. Avšak slovanský text ukazuje zároveň řadu jiných hrubých nesrovnalostí, z čehož plyne, že je to dosti nepodařená komplikace z různých, ne vždy na své místo položených kusů. Jinými slovy: slovanská rozprava činí dojem snůšky ze scholii čili kommentářů, pocházejících od rozličných autorů, z nichž slovanský překladatel učinil nevelmi správný výtah. Předlohy řecké byly dosti pozdní.

Překlad vznikl — tak usuzuje prof. Jagić po zevrubném rozboru celého tekstu a srovnání s prameny řeckými — někde v Srbsku průběhem XIV. stol., nejspíše na začátku toho století. Z rukopisů srbských dostala se rozprava do bulharských, vlastně do moldo-valašských, odkud se rozšířila do písemnictví ruského. Na začátek XIV. stol. poukazuje ta okolnost, že na konci století XIV. žil a napsal své grammatické dílo Konstantin, o němž ihned bude řeč; činnost Konstantinova nemá nic společného s obsahem statí „**О восьми частях слова**“.

V. Konstantina filosofa a grammatika kniha o písmenech.

Konstantin byl učencem — po tehdejším názvu filosofem čili grammatikem —, který žil při dvoře despotu srbského Stefana Lazareviće. Rodem byl Bulhar, z Trnovské krajiny. Pod záštitou svého královského příznivce, jemuž děkoval za vysvobození z nebezpečí smrtelného, usadil se trvale v Srbsku, oddávaje se literárním pracím, cestoval po východu, navštívil Athos, Caříhrad, Jerusalem a navrátil se, zanášel se velkým plánem, zreformovati církevní slovanské knihy srbské, jež považoval za zkažené. K tomu cíli přál si toužebně, aby despot mu propůjčil jakousi státní autoritu, na jejíž základě by vyučování mládeže ve smyslu svých přesvědčení řídit, učebnici podle vzoru erotematu Manuila Moschopula sestaviti a nad opisováním církevních knih dozor a rozhodování vykonávati mohl.

Majet takový plán, byl Konstantin přinucen, aby ukázal, jakým spůsobem by srbské církevní knihy opraveny být měly. Z toho vznikla delší rozprava „**О писменехъ**“, která se nám jen v jednom rukopise XV. stol., v knih. Karlovické, zachovala. Dosud znali jsme z toho díla Konstantinova jen některé části, ty, které Daničić (Starine I, 1—43) byl uveřejnil. Nyní vydává prof. Jagić celou rozpravu a sice co nejvěrněji tak, jak v rukopise psána jest.

Dílo Konstantinovo počíná výčtem abecedy, podle pořádku řeckého, a přehledem všech 40 hlav. Pak následuje vlastní spis; začáteční písmena oněch 40 hlav tvoří akrostich: **Самодржавиону деспоту Стефаноу раб Константи.**

Spis Konstantinův je velmi rozvláčný; viděti, že vzory jeho byly tehdejší mnohoslovné, plané a těžce srozumitelné spisy byzantské. Řeč Konstantinova je velmi těžká, co do tvaru dokonce i nesprávná, ukazující otrockou závislost na řeckých obratech, jaká se často jeví u osob učených, kteří vzdělání svého nabyla v ovzduší cizím. Tak i Konstantin byl duchem, vychováním, výrazem svých myšlenek spíše Řekem než Bulbarem anebo Srbem. Nedostatky ty vzbuzují zrovna vážné pochybnosti, byl-li Konstantin schopen k dílu, které podniknouti toužil, a jaký výsledek oprava ta měla mít u člověka, jenž nebyl s to, aby myšlenky své prostě a srozumitelně na jevo dal.

Nemajíce žádných vnějších zpráv o spisovateli, nevědouce též nic o chodu jeho vzdělání, jsme odkázáni na sporé drobty, které nalézáme v díle samém.

Největší autoritou v otázkách slovanského písemnictví byl Konstantinov Trnovský patriarch Euthymij; osobně ho neznal, nýbrž jen prostřednictvím svého učitele, Andronika z kraje Romanškého, žáka Euthymiova. Avšak Euthymij nezanechal po sobě žádné písemné rukověti, nýbrž působil jen „изъявленіями“, což nejspíše značí tolik, jako „наřízeními“, k nimž jako patriarch bulharský ovšem plné právo měl. Jinak Konstantin v Srbsku; on neměl práva předpisovati, neboť byl mužem ještě mladým a pak cizincem; snad ani knězem nebyl. A proto přál si toužebně, aby obdržel přímý rozkaz despotův; avšak to se nestalo. Měl patrně, nejspíše mezi duchovenstvem srbským, mnoho odpůrcův. Avšak jako učitel při dvoře despotově doufal aspoň touto cestou své názory o srbském písemnictví rozšířiti.

Ideálním cílem jeho reformy bylo, aby v srbských církevních knihách, jak bohoslužebných tak i ostatních, zavládla přesná pravidla pravopisná, ne velmi odchylná od bulharských (trnovských). Výhodištěm jeho bylo přesvědčení o jednotě církevního jazyka slovanského a nejdůležitějším činitelem byli mu Řekové, prostředníci mezi Židy a Slovany. Otrocké nápodobení Řeků bylo prvním jeho pravidlem. Podle vzoru řeckých „erotemát“ naléhal na zavedení povinné učebnice, aby libovůli, panující v slovanských, najmě srbských textech, učiněna byla přístráž.

Celá pozornost Konstantinova byla obrácena na grafiku, na pravidelné užívání písmen a značek nad nimi (podle řeckého spůsobu). Hrůzou a zoufalstvím ho naplnuje, že srbská písmnost z 38 písmen slovanských tří úplně pozbyla a dvanáct neví vice, kde psát. Nejvíce ho dojímala ta „veliká tří písmen ztráta“; tento pramen „zkázy a rouhání“ týkal se písmen: **Ѡ**, **Ѡ** a **Ѡ**. Avšak žaloby jeho na ztrátu písmen **Ѡ** a **Ѡ** nejsou podstatny; neboť písmena **Ѡ** nebyla vyllynula v srbských knihách. Přání Konstantinovo mohlo se nésti jen k tomu, aby nastalo pravidelné jich upotřebení. A tak zbývá jen ztráta písmena **Ѡ**! Zřejmý důkaz, jak malicherné bylo stanovisko našeho grammatika a jak celá jeho velikolepá reforma se vyčerpávala v otrockém nápodobování vnější stránky řeckých tekstů a zavádění písmen a značek, které v textech slovanských smyslu neměly.

Na otázku, která dosud jasně rozrešena není, v kterém slovanském národu a kraji jazyk církevní původně byl domovem, odpovídá Konstantin dosti podivně. Ani „hrubý“ jazyk bulharský, ani „vysoký“ jazyk srbský to nebyl, nýbrž „jemnější a krásnější“ jazyk ruský. Tato teorie Konstantinova, podotýká prof. Jagić, nebožtíku Daničićovi brozně se nelibila. Avšak lze ji dobře vysvětliti tím pozoruhodným faktum, že žádný slovanský jazyk

církevní slovanštinou tak proniknut není jako právě literární jazyk ruský.

Z dějin církevního jazyka slovanského věděl Konstantin málo. Někteří praví (taková jsou jeho slova), že Kirill filosof první písmena sestavil; on však vykládá si věc poněkud jinak: Božská prozřetelnost vyvolila Kirilla, aby jako prorok David shromáždil kolem sebe muže znalé řeckého a různých slovanských jazyků, jichž společným dílem sestaven byl nikoliv bulharský anebo srbský, nýbrž slovanský jazyk: všechny slovanské jazyky měly v něm účastenství, avšak nejvíce ruský. Výklad Konstantinů zdá se býtai naivním, avšak podstata jeho není zcela nesprávna. Osudy církevního slovanského jazyka jsou skutečně takové, že vykonal pouť skoro po všech jazyčích slovanských, že skoro všechny slovanské jazyky měly účastenství v jeho rozvoji, a nejvíce ruský. Mimo ruský jazyk zúčastnily se podle Konstantina při sestavení církevní slovauštiny ještě následující slovanské jazyky: bulharský, srbský, bosenský, chrvatský, slovinský a český. To jsou učené kombinace Konstantinovy, při nichž snad číslo 7, jakožto číslo svaté, spoluúčinkovalo.

Jakožto učitel jazyka církevního naléhal Konstantin na to, aby děti rychle naváděny byly ku čtení; v písmě pak dbal toho přísně, aby děti zachovávaly všechny značky nad písmenami a uvykly od útlého mládí psátí nejen pěkně, nýbrž též správně. V té příčině dobře poznamenal, že z ústního obcování s člověkem neznámým po 30—40 dní nelze poznati jeho vzdělanosti tak, jako z několika rádků od něho napsaných. Nesprávnosti pravopisné byly však tenkráte po názoru Konstantina v Srbsku větší než nedostatky církevní, proti nimž kdysi sezwán byl sněm Kesarijský (Caesarea)!

Několik příležitostních poznámek Konstantinových týká se též vnitřního života srbského. Z jeho vypravování poznáváme, že Srbsko tenkráte se považovalo za poslední hradbu pravoslavného křesťanstva na balkánském poloostrově. Do Srbska utekl se Konstantin, nechtě snášeti panství „vlků“ tureckých. Na neštěstí byly i v Srbsku poměry neutěšeny; zevně bylo nebezpečí turecké a též uherské, uvnitř pak neblahý spor mezi dvěma panujícími rodinami, potomky Lazara a Brankoviće. Proto panoval všeobecný neklid, jenž i Konstantinovi nemálo překážel. Dále pak trpěl i tím, že byl cizincem. Z jeho slov je patrno, že jen mocná přízeň a záštita despotova udržela ho v Srbsku; jinak zdá se měl odpůrců mnoho. Jednou též připomíná, že se mu podařilo čtyři čili pět domů v hlavním městě odvrátiti od krvlačnosti: můžeme z toho zavírat, že působil i mimo školu a učené své podniky pro zušlechtění mravů.

Z knihy Konstantinovy o písmenech učiněn později, asi v XVI. stol., v Srbsku výtah, který nese název: **Словеса
Богородица отъ книги Константина.** Výtah učiněn s jakousi tendencí: vše, co se týkalo osoby Konstantinovy, všechny

výtky činěné srbskému písemnictví, výklady o haeretických pověrečných obyčejích atd., vynecháno; též smysl dost často nesprávně byl poňatý.

I tato **Словеса вкратце избранныя** otiskuje prof. Jagić podle moldoval. rukopisu Bukovinského (535—553) a dodává pak ještě srovnání s jinými teksty: dvěma Bělehradskými (961—969) a jedním Sofijským (1018—1021), konečně popis rukopisu Kijevské duch. Akad. (576—581), který dosud byl úplně neznám.

Již z posledního (Kijevského) rukopisu, který sepsán byl v moldavském klášteře Slatině, tedy v sousedství živlu ruského, můžeme bezpečně uzavírat, že dílo Konstantinovo částečně též na Rus proniklo. A vskutku nám to potvrzuje dva rukopisy ruské: jeden synodální (Moskevský) z XVI. a druhý trojický (sv.-trojické Sergievy Lavry) z XVII. stol. Krátké grammatické statí, které v těchto rukopisech obsaženy jsou, čerpaly různým spůsobem z výtahu nahoře vzpomenutého (**Словеса вкратце избранныя**). Prof. Jagić statí ty otiskl a podal podrobný rozbor.

Konečně zasluzuje povšimnutí, že činnost Konstantina grammatika ve příčině církevního slovanského jazyka zanechala stopu též v srbských letopisech. Tak čteme v jednom letopise (ve sbírce archim. Hilariona Ruvarce): **И при иисии (тотиž при Штепаону Lazareвићи) въ лета сго иокласицемъ книгоу словенскю въторое последование и грамматиго греческою из сръбски сънки прописаше.** Slova tato připomínají obnovení literární činnosti za Štěpána Lazareviće, jmenovitě grammatické dílo Konstantinovo.

VI. Grammatické vědomosti Maksima Řeka.

Na začátku XVI. stol. přibyl v Moskvu učený mnich Svaté Hory, Maksim Řek, a zahájil brzy důležitou literární činnost na poli duchovní osvěty ruské.

Maksim připomíná v mnohem ohledě Konstantina grammatika, o němž právě řeč byla. V osobních osudech obou jest mnoho společného. Oba opustili rodnou zemi, nemohše snést nadvlády nepřátele křesťanstva, Turkův; oba mnoho cestovali, aby se vzdělali a rozšířili své vědomosti v oboru „svobodných umění“ a bohosloví; různost byla totíž v tom, ovšem velmi vážná, že zraky Konstantinovy na začátku XV. stol., jak ani nebylo jinak možno, obráceny byly ještě výlučně na východ (Jerusalem, Caříhrad, Athos), kdežto sto let později Maksim následkem podstatné změny okolností přinucen byl, aby kroky své namířil na západ, do Vlach, snad i do Francie. Jeden i druhý působil pak i živým slovem i písemnými pracemi, uprostřed křesťanského státu, a to nikoliv ve své, nýbrž v cizí zemi. Jeden i druhý horlivě pečovali o rozšíření křesťanské osvěty, o zachránění čistoty mravův a učení. Jeden i druhý byl zaujat choulostivým a nebezpečným dílem kritiky a opravy církevních knih, jež mělo pro oboje nepříjemné následky, těžší ovšem pro Maksima. Jeden i druhý dotýkal se

otázek grammatických, jen že otázky ty stály u Konstantina v popředí jeho úkolů, kdežto Maksim k nim obracel zření teprve v řadě druhé. Konstantin prošel dosti chatrnou školou umění grammatického, jež nemělo vyšších cílů, než skláněti se před doslovností v překladech, byť se to dělo i na úkor správného smyslu, před domnělou svátostí nadliterních značek a jiných paleografických hraček. V těch věcech vyčerpával se zájem Konstantinův. U Maksima bylo úplně jinak. Jeho vzdělaný duch byl nadán filologickou schopností interpretace, kteréž za prostředky sloužila též grammatika čili syntaksis. Chtěje dokázati správnost svých oprav, pouštěl se rád do výkladu jednotlivých (řeckých) slov a celých rčení, podle pravidel tehdejšího umění grammatického. Grammatiky řecké pro Rusy nenapsal, nebylo to jeho cílem; na grammatiku ruskou nedostávalo se mu, aspoň z počátku, dostatečné znalosti jazykové. Známoť, že v prvních letech svého pobytu na Rusi dával své výklady překládati na ruský jazyk prostřednictvím latiny. Vliv nabytého vzdělání filologického jeví se zřejmě ve spisech Maksimových, které mimo to vynikají poměrnou prostotou a srozumitelností, lišící se v té přičině nesmírně od těžkého, nepronikavého slohu Konstantinova.

Ačkoliv Maksim nenapsal ani řecké ani ruské grammatiky, přece zaujal brzy a podržel dlouho autoritu jako přední znalec všech dotyčných otázek. Když v r. 1648 pořízeno druhé (Moskevské) vydání grammatiky Smotrického, rozšířeno na začátku a na konci rozpravami všeobecného obsahu, které vzaty hlavně ze spisu Maksimových. Vidíme z toho, že ještě v první polovici XVII. stol. Maksim se považoval v Moskvě za autoritu vedle církevních otců, jmenovitě vedle Jana Damaskina, domnělého spisovatele pozdější rozpravy „о восьми частяхъ слова“.

Prof. Jagić uvádí (586—593) řadu dokladů, čerpaných z bezesporných spisů Maksimových, z nichž methodická dokonalost zřejmě na jevo vychází. Díla Maksimova vydána byla již dříve, ve třech svazcích, v Kazani. Prof. Jagić vynaložil mnoho pile, aby zjistil, které grammatické rozpravy, ve vydání Kazanském neuvedené, Maksimovi připsati dlužno. Takových rozprav našlo se několik, ač ovšem autorství Maksimovo jen z obsahu plyne. Obsah těchto grammatických poučení není ovšem originální, nýbrž přejatý z učebnic řeckých, z kterých zajisté i Maksim za mladých let se učil. Doklady na str. 609. a násł.

Při veliké autoritě Maksimově není divu, že později jemu připisovány rozpravy, které jemu nenáleží. Dvě takové statí, které v Moskevském vydání grammatiky Smotrického (1648) obsaženy jsou, otiskuje též prof. Jagić (614—626), první z nich podle rukopisu z 50-tých let našeho století.

Konečně připojeno (626—632) „Svědec mnicha Silvana čili Selivana, jednoho z hlavních spolupracovníků Maksima Greka, o činnosti nejen své, ale i svého učitele.“

VII. Rozličné rozpravy grammatického obsahu.

Začátkem XVI. stol. objevují se v rukopisných sbornicích vždy častěji rozličné rozpravy grammatické, obsahu velmi různého. Prof. Jagić otiskl (635—792, s doplnky na str. 981 a následujících 30 takových rozprav, vesměs anonymních, jichž pestrý obsah rozebírá po následujících čtyřech bodech:

1. o prosodiích, t. j. o znaménkách nad písmeny a pod.;
2. o ortografii a ortoepii, t. j. o pravidelném užívání jednotlivých písmen a o zkratkách;
3. o klasifikaci hlásek;
4. o grammatickém rozboru slov podle známé rozpravy „o osmi částech řeči.“

VIII. Donatus v ruském překladě Dimitrija Tolmáče a jiných.

V XVII. stol. objevil se na Rusi též *Donatus* t. j. mluvnice jazyka latinského, a sice v kratším vydání (*ars minor*). Původcem prvního překladu byl známý Dimitrij Gerasimov, tlumočník německého jazyka, jenž provázel poselstva velikého knížete Vasilja IV. do Švéd, do Dánska, do Prus, do Vídne a Říma, a znal též latinsky. Jeho překlad nezachoval se, nýbrž jen pozdější částečně pozměněné opisy, z nichž důležitý je opis z r. 1562 čili 1563, v rukopise Kazaňské university. Podle toho rukopisu vydán též text od prof. Jagiće, s různočtením z rukopisů Petrohradských (veř. knihovny a duchovní Akademie), str. 816 až 902. Pokus předělání Donata podle rozpravy „o osmi částech řeči“ máme v rkp. Rumjancovského muzea, v Moskvě, jehož obsah a části otištěny na str. 902—906.

IX. Prostoslovija.

Rozprava, která se pod názvem „*Prostoslovija*“ v několika rukopisech nalézá (v rkp. Moskevského Čudova kláštera, XVI. stol.; v rkp. Carského a Tichonravova), rozpadá se na dvě části. První část je povahy fonetiko-ortografické, jejíž prameny najít lze v tekotech, o kterých pod číslem VII. řeč byla; druhá část je podle našich nynějších názvů morfologická a přejata je úplně z Donata. Prof. Jagić otiskl „*Prostosloviji*“ podle rkpisu Čudova monastýra, kdež se připisuje neznámému jinak Evdokimu.

X. Bibliografický ukazatel pramenů otištěných rozprav s doplnky a opravami.

Část tato knihy prof. Jagiće (950—1023) podává popis rukopisů, z nichž bylo vydateli čerpati (jest jich 54), jichž popis a otisky kusů, které v předcházejících hlavách (pro pokročilý tisk) nenašly místa.

Ku konci přidány podrobné rejstříky jmen a věcí, známá přednost všech spisů prof. Jagiće.

třetí, ovšem nejohjemnější část publikace císařské Akademie Petrohradské, která, jak jsem již spomenul, vyšla pod názvem „Изслѣдованія по русскому языку“, sv. I.

Dílo Jagićovo předcházejí dvě velmi cenné rozpravy, které užšímu kruhu odborníků již delší dobu známy a též po zásluze již oceněny jsou, totiž:

Изслѣдованіе о языке Остромірова евангелія, které sepsal M. Kozlovskij, str. 1—127, ukončeno r. 1884; srov. recensi A. Sobolevského, ЖМНПр 1886, led. 172 až 178.

Druhá rozprava je „Изслѣдованіе о языке новгородскихъ грамотъ XIII и XIV вѣковъ“ str. 131—285, ukončeno r. 1885, které sepsal A. A. Šachmatov; srov. recensi A. Sobolevského, ЖМНПр 1887, list. 103—111.

V. Jagić, Die Geheimsprachen bei den Slaven. I. Bibliographic des Gegenstandes und die slavischen Bestandtheile der Geheimsprachen. Wien, 1895. Zvl. otisk ze zpráv Videňské akademie. (Sitzungsber. Bd. CXXXIII.) 8°, str. 80.

Tajným řečem přišlo se nejdříve soudním vyšetřováním na stopy. K. Estreicher uvádí v rozpravě „Język złoczyńców“ (srovn. přílohu „Rozmaitości“ při „Gazetě lwowské“, r. 1859), že časopis „Gazeta Warszawska“ již r. 1778 (č. 104) přinesla zprávu o soudním řízení, při němž odhalena byla tajná řeč zlodějů Varšavských. Zároveň uvedeno několik slov z této hantýrky, ku př. sumer = chléb.

Ve slovníku císařské Kateřiny II., jehož redakci měl akad. Pallas (*Linguarum totius orbis vocabularia comparativa*. Petropoli 1786 až 1789), zastoupeno bylo též zvláštní nářečí Suzdalské. Praví se o něm: *Susdaliensis dialectus variis graecis barbarisque verbis mercaturam in Thracia facientibus corrupta*. Mezi 273 slovy, které celý slovník v různých řečech podává, jest v rubrice „Suzdalsky“ asi 100 takových, která buď zámyslně pozměněna buď z cizích řečí vzata jsou; ostatní se shoduje s obyčejnými výrazy ruskými. Známý název téhoto toulavých kramářů: „Ofeni“ (rus. Офеня čili Афеня) v onom slovníku neuveden.

Nás známenitý Ant. Jar. Puchmayer, vydávaje svou mluvnici cikánského jazyka (Románi Čib) v r. 1821, povšimnul si též české hantýrky čili jazyka zlodějského, hlavně proto, aby ukázal, že cikánština a hantýrka jsou řeči úplně rozdílné. Puchmayer zaznamenal asi 400 slov z této hantýrky, která ukazuje jen málo styků s polskou řečí zlodějskou a s ruskými tajnými řečmi.

V prvním srbském slovníku, který r. 1818 vydal Vuk Karadžić, obrácena zřetel též k tajným řečem, a sice předně k tak zvané „poslovici“ t. j. slovům rozličnými vsuvkami pozměněným.

Spůsob změn viděti na příkladech, jako: *dobrodonaše neslovi si vedovodobrede* — donesi vode anebo dijodonije nesi si vijovodijede — donesi vode.

Doklady pro takový „poslovički govor“ zaznamenal též M. Gj. Milićević v díle *Киежевина Српна* (Београд 1876, str. 590) a prof. Jagić dodává některé další zprávy z jazyka srbsko-chrvatského. Podobně lze zjistit, že také u Rusů takového maskování slov užito bylo: srovn. zprávy, jež podal Dalj v přehledu ruských nářečí (Вѣстникъ Имп. Георг. Општ., pak v předmluvě při svém slovníku, ed. 1880, str. LXXII); a také z Moravy poskytl š.k. r. Bartoš ukázky, jak slova rozmanitě se proměňují.

Mnohem zajímavější než tyto hříčky jsou skutečné tajné řeči, které v jistých společenských třídách se vyvinuly. Sem patří jazyk *O f e n ū* ruských, jichž střed je okres Kovrov v gubernii Vladimírské. Již okolo r. 1700 praví se o nich, že jako toulaví obchodníci (*коробейники*) svůj tovar po celém Rusku roznášejí. Z dob císaře Kateřiny zachovala se o nich zpráva (v akademickém slovníku Pallasově), že docházeli až do Thrácie a do Řecka. Ještě v r. 1857 počítáno 130 dědin a několik měst v gubernii Vladimírské, jichž obyvatelé se živí obchodem ofenským. Později ukázalo se, že též v jiných krajích ruských podomí kramáři téhož jazyka, s některými obměnami, užívají.

Když pak jazyku ofenskému věnována bližší pozornost, zjistilo se, že podobná tajná řeč panuje na Rusi též v jiných společenských skupinách: mezi obchodníky dobytkem (*прасолы*) v guberniích Kalužské, mezi kloboučníky (*шаповалы*) a vlnotepci (*шерстобиты*) v rozličných krajinách, nejvíce ale mezi žebráky a žebravými pěvci (*malorusky*, „lirniki“). Podobně mezi Jihoslovany. Již Vuk Karadžić zaznamenal řadu slov z tajné řeči žebráků, která se nazývá „gegavački jezik“. Dále se objevilo, že jmenovité zednáři mají svůj tajný jazyk: bosenské doklady podal M. Gj. Milićević, bracigovské (v jižním Bulharsku) prof. Jireček. Též řemeslo „mutafdzíské“ (vyrábění rozličných pokrývek a látek z koží srsti) — podle Vuka byli „mutafdzíje“ obyčejně Bulhaři — vykazuje řadu zvláštních názvů. U Slovinců mají tuláci (*„rokovnjak“*) svou tajnou řeč (*„plintovska spracha“* — *Blindsprache?*). Konečně upravili si též „švihaři“ od Uh. Brodu a Valašských Klobúk svou „řeč švihařskou“ čili švihačinu. Slova „švihařská“ poskytnul prof. Jagićovi š.k. rada Bartoš. Nyní podává druhý díl *Dialektologie moravské*, str. 519—521, sbírku poněkud hojnější.

Obě tajné řeči, které na území českomoravském se objevily, i hantýrka i švihačina, utvořeny ponejvíce z materiálu domácího, z kmenův a slov vlastních, jichž význam je obyčejně jiný. Tak v hantýrce: *outrata* — hospoda, *černá* — noc, *hlaváč* — pán, *hrromada* — jeden zlatý, *hrst* — sto zlatých, *kroužek* — tolar, *ne rozlez vej* — ne přiznávej se, *motejl* — psaní,

zlodějka = laterna, **lupič** = žalářník atd. Cizí slova v hantýrce jsou obyčejně německá: **funk** = světlo, **hakavka** = sekérka, anebo židovsko-německá: **kaffer** = sedlák, **klufty** = zboží, některá též maďarská: **hidek** = chladný (maď. *hideg*), **medek** = teplý, (podle „*hidek*“ z maď. *meleg*).

Podobné povahy je švihačina. Domácí tvorbou vznikla zde slova: **okřesky** = nohy, **vidličky** = nohavice, **obuvačky** = střevíce, **ohava** čili mrkoň čili koža = švec, **brbta** čili krupica = učitel, **popełka** = mlynář, **sochor** = sedlák atd. Cizí slova jsou nejvíce maďarská: **disňa** — tak píše Bartoš, Dial. mor. II. 520, nikoliv **dišňa**, jak cituje Jagić 37 — = syně je maď. *disznó*, podobně **vároš** = město, **katánák** = voják, **đarmek** = chlapec, dítě, **salaš** = hospoda, nocleh.

Jak viděti, je takový tajný jazyk jednotlivých společenských skupin věrným zrcadlem sociálních poměrů, v nichž vznikl. Švihačinu jihomoravskou karakterisují slova maďarská, hantýru českou slova německá; podobně pochází cizí živel v tajné řeči slovin-ských tuláků z němčiny a vlaštiny, některá i z češtiny (brambor, polivka, palenka); řeč zedníků jihoslovanských (srbských a bulharských) zachovala ponejvíce slova albanská, taktéž i řeč „mutafdzijū“, kdežto žebřáci srbskí pestrou směsici slov maďarských, albanských, též německých s vlastními novotvary spojili ve svůj „govor gegavački“.

Nejbohatší material poskytuje tajné řeči ruské. Povaha jejich spojuje všechny části Ruska: Velikou, Bilou a Malou Rus v jeden celek. Rozboru těchto řečí věnoval prof. Jagić velkou pili a pozornost. Jeho zásluhou zůstane, že soustavné části jejich objevil a vyložil.

Jednoduchý a často užívaný prostředek, aby pravé slovo zaslímeno bylo, záleží v předsuti slabiky **š-u-**: **шутро** (*utro*), podobně **шувечеръ**, **шувесна** a j., někdy s malými změnami: **шусто** = **мѣсто**, **шуйма** = **шу-яма** a j.

Na místo **š-u-** klade se **š-i-**, obyčejně s menšími změnami na začátku slova: **шилго** (*долго*), **шибро** (*добро*), **широботать** (*работать*) a pod.

Někdy klade se pouhé **š-** místo začátečné souhlásky: **шалецъ** (*палець*), **шарўю** (*дарую*), **щўматъ** (*думатъ*) a j.

Mnohem častěji koná tutéž úlohu souhláska **k**: **кувечеръ**, **кучерь** (*вечеръ*), **кальпъ** (*елѣпъ*), **кургоницъ** (*гонить*), **шкредъ** (*дѣдъ*), **скеда** (*бѣда*), **скулюбáцъ** (*любить*) a p. Jindy objevuje se **š-č**: **щадия** (*родия*); **š-m**, **č-m**, **s-m**, **š-u**, **s-n** na místo prostých souhlásek: **чмуrák**, **шмуrákъ**, **смуrákъ** (*дуракъ*), **шири** (*дира*), **снякъ** (*такъ*), též z b se předsouvá: **збранъ** (*брать*); **šlj** místo **z-n**: **шлякомый** (*знакомый*). Při zájmenech předsouvá se často **be**, **bi**: **бехто** (*кто*), **бещто** (*что*), **бéякій** (*якій*), **бивинъ** (*онъ*), **биему**, (*ему*) a pod.

Jindy se slabiky vsouvají uvnitř slova: здѣбесь (здѣсь), саво́сто (сто), лїмуди́стъ (лишь) a pod.; někdy se vsouvá pouhá nosovka: панды́чить (падагъ), ванда́ть (водить), хану́жевáть (ходить) a j.

Často zůstává začátek slova nezměněn, za to rozšírují se rozmanitým spůsobem koncovky. Oblibená je u přídavných koncovka — имны́й: высо́кими́й (высокий), густыми́й (густы́й) a j.; u sloves -мать, -омить, -мо́нить: нюхома́ть (нюхамъ), под-води́тъ (подводить), радоми́тъся (радоваться) a j. Taž přípona jeví se při podstatných: костомка (кость), ду́хомка (душа) a j. Při slovesech bývají též často přípony -ори́ть, -ерить, -ыри́ть: звóрить (звать), прíukóрить (пріучать), помагóрить (помогать) a r. Podobným spůsobem vznikly i jiné tvorby, jako: вспоми́кать (вспоминать), посы́шить (посылатъ), застичвать (заставить) a j.

Takové jsou prostředky, kterých tajné řeči ruské nejvíce užívají. Jimi se též liší ode všech jiných tajných řečí slovanských.

Jsou však i v tajných řečech ruských novotvary, odvozené od známých sloves. Tak od slovesa бодать utvořena slova: бодáчъ (krejčí), боду́ха (jehla), též боду́нь (býk); od звávatъ utvořeno звáваю (ústa), od крутить utvořeno крутило (kolo) a pod.

Též několik polských slov lze naléztí v oněch tajných řečech ruských, jako рыхло (pol. rychlo), рокъ (pol. rok), плахта (pol. płachta) atd.

Výkladu cizích slov bude věnována další rozprava prof. Jagiće.

Z území jazyka bulharského neměl prof. Jagić pro svou rozpravu o „tajných řečech slovanských“ jiného pramene, než krátké poznámky prof. Jirečka v Archivu f. slav. Phil. VIII. 99 a násł. o řeči zedníků Bracigovských.

Mezeru vyplnil příspěvkem velmi důkladným prof. dr. Iv. D. Šišmanov: Бълъжки за българските тайниезици и пословечки говори. Сборникъ за народни умотвор., наука и книжнина,jenž vydává bulh. ministerstvo vyučování, kn. XII., Sofia 1895, kniž. otd., 15—50.

Podav obšírně obsah rozpravy Jagićovy a upozorniv na dotazy a odpovědi v téže věci, které zahájil dr. Fr. S. Krauss ve svém lidovědném časopise „Am Urquell“, obrací se prof. Šišmanov k tajným řečem bulharským a poskytuje dosť bohatý material a zároveň i výklad předně o tajné řeči, které užívají zedníci Bracigovští (doklady na str. 30—33 a pak v dodatku na str. 49.), Debrští (37—39), Kovačevičtí (40—41); o řeči Prilepských „папудžији“ (hotovitelé pantoflů, 34—36); o řeči Libjachovské (42—45); konečně o řeči zebráků (47 a 50). V osnově všech

těchto tajných řečí bulharských, které jsou vesměs od sebe rozdílny, je silný útek jazyka albanského, nejvíce v řeči Bracigovské, nejméně v řeči Libjachovské. Na tento významný moment upozornil již prof. Jireček a Šišmanov se též v tom shoduje, že domovem tajných řečí bulharských je hlavně Makedonie. S tajnými řečmi srbskými je styků velmi málo, jen v řeči žebráků je několik slov společných.

Podle zpráv prof. Šišmanova můžeme očekávat, že material bulharský bude v dalších knihách Sborníku podstatně rozmnoven.

V. Jagić, *Der erste Cetinjer Kirchendruck vom Jahre 1494. Eine bibliographisch-lexikalische Studie.* Erste Hälfte. Bibliographisch-kritisches. Mit einer Tafel. 80 str. Zweite Hälfte. Griechisch-slavisches Glossar, mit einem slavisch-griechischen Wörterverzeichniss. 72 str. Wien, 1894. 4°. (Denkschr. der kais. Akad. d. Wiss. in Wien, philos.-hist. Classe, B. XLIII.)

V roce 1894 svěcena byla na Černé Hoře čtyřstoletá památka tisku první kyrillské, pro duchovní potřeby pravoslavných Srbov určené knihy, totiž cetyňského Oktoichu čili Osmoglasníku, shotoveného v roce 1494, po němž v r. 1495 následoval žaltář. Cetyňský oktoich nebyl sice ani nejstarší kyrillskou, ani nejstarší jihoslovanskou knihou tištěnou; kyrillskými písmeny tiskly se již od roku 1491 v Krakově knihy, ovšem pro Malorusy a Rumuny určené, a pro katolické Chrvaty vytiskl byl již roku 1483, nejspíše v Benátkách, první blaholský missál. Avšak to není na úkor významné události, že roku 1494 první jihoslovanská kniha na půdě domácí vytisklá byla.

Této důležité události v dějinách slovanské bibliografie použil prof. Jagić, aby knize, která řadu pravoslavných jihoslovanských tisků zahajuje, věnoval náležitou pozornost. Jeho spisem čtyřstoletá památka zasvěcena spůsobem trvalým.

V první bibliograficko-kritické části seznamuje nás prof. Jagić především s dějištěm a osobami, které při vzniku tiskárny na Černé Hoře zúčastněny byly.

Máme jen tři kyrillské tisky, které se k stejnemu původu hlásí: oktoich z r. 1494, žaltář r. 1495 a neúplně zachovaný „molitvenik“ (euchologium). Z nich jediné v žaltáři čteme výslovně místo tisku: **На Цетиню.**

O blížších okolnostech, které založení této tiskárny doprovázely, máme málo zpráv. Z doslovu při Oktoichu dovídáme se, že syn Ivana Crnojeviće, jménem Jiří (Георгиј Чрнојевић), jenž se sám nazývá vévodou Zetským (које се зети), vida nedostatek knih církevních, následkem tureckého pustošení vzniklý, pojal úmysl, opatřiti si formy a natisknouti potřebných knih. Ze celý podnik původ svůj vzal z Benátek, výslovně

se nepodotýká, avšak vyplývá z úzkých politických a sociálních styků, které rodina Crnojevićů, tehdejší vladaři Černé Hory, s republikou Benátskou udržovala. Jiří Crnojević nezmiňuje se o záslubách svého otce Ivana při zařízení tiskárny, avšak podobá se pravdě, že již Ivan Crnojević († 1490) celého plánu dalek nebyl.

Technickým správcem tiskárny byl, podle doslovů v oktoichu a žaltáři, mnich Makarie z Černé Hory. Umění svému naučil se zajisté v Benátkách, kamž se snad v průvodu svého pána byl dostal.

Další osudy obou mužů, jichž zásluhou je založení první srbské knihtiskárny, nejsou dosud objasněny. O Jiřím Crnojevići podal Fr. Míklosich důležité příspěvky v rozpravě: *Die serbischen Dynasten Crnojević.* (Sitzungsber. der kais. Akad. d. Wiss. in Wien, Band CXII. Heft 1.) Z dat těch vysvitá, že musel již r. 1496 opustiti své země, byv od bratra svého Štěpána pomocí tureckou vlády zbaven. Uchýlil se do Benátek, do rodistě své manželky. V r. 1497 žil v Ravenně, jsa tam od republiky internován. V následujícím roku republika dokonce ho uvěznila. Později přece podařilo se mu uprchnouti. Na začátku r. 1500 objevil se na Černé Hoře, avšak naděje na podporu benátskou ho zklamala a proto učinil poslední zoufalý krok a vzdal se Turkům. Sultan ho v Cařihradě slídně přijal, avšak nedovolil mu více, aby se vrátil do Černé Hory, nýbrž poukázal mu statky v Anatolii. Podle některých zpráv stal se Jiří Crnojević též mohamedánem. Roku 1514 nebyl více na živé.

Jestě méně víme o osudech hieromonacha Makaria. Snad skončil v zátiší kláštera Cetyňského své dni, snad doprovázel příznivce svého do Benátek. Možná, že by nález třetí knihy, totiž trébniku (*euchologia*), celou otázku rozřešilo. Kdyby se ku př. ukázalo, že kniha ta zhotovena byla od téhož Makaria po roce 1496, pak by to byl zjevný doklad, že pána svého na útěku do Benátek nenásledoval a že osudy obou mužů odtud se rozcházely.

Na začátku XVI. stol. (přesněji v letech 1507 a 1512) objevuje se mnich Makarie jakožto tiskař církevních knih ve Valsku. Vzniká otázka, je-li to táz osoba s tiskařem Černohorským. Proti takové domněnce svědčí důležitá okolnost, že mnich Makarie na tisících ugrovalaských se nepodpisuje „ѡ ѹриије горы“, pak že typy ugrovalaské se zřejmě liší od typů cetyňských. Srovn. rozpravu archim. Hilariona Ruvarce (Глас XL. О цетиньској штампарији пре четири стотине година, У Београду 1893. 8°. 46), jenž hájí totožnost obou jmenovaných osob.

Po těchto úvodních poznámkách přistupuje prof. Jagić k podrobnému bibliografickému popisu Cetyňského oktoichu, jenž dosud jen neúplně od Šafaříka a Karatajeva popsán byl. Za

základ sloužil Jagićovi dobře zachovaný výtisk Videňské dvorní knihovny.

Po té obraci se prof. Jagić k obsahu. A tu předně konstataje, že Cetyňský text neobsahuje všech osm hlasů, nýbrž jen první čtyři. Domněnka, že scházející část v následujícím roce (1495) dotištěna byla, je licha. To se stalo teprve v XVI. stol., v Benátské typografii Božidara Vukoviće, v roce 1537. V Cetyňském oktoichu čteme na konci zřetelně: **съвръшнити ѿточни ѿ** **ѧ—го гласа.** V rukopisech sahá ovšem osmiblasný oktoich do nejstarších dob literatury cirkevněslovanské. Zuáme prastarý (bulharský) oktoich Strumický, jehož zlomky právě poslední čtyři hlasys obsahují. Záhřebský oktoich, který Jagić v X. svazku „Starin“ popsal a rozbral, zaujímá též všech osm hlasů.

Pořádek církevních zpěvů v Cetyňském oktoichu shoduje se celkem s řeckými texty, které ještě v tomto století tištěny byly. Je to již mladší redakce, která se od starých tekstu, jako jsou Strumický a Záhřebský, zřetelně odlišuje. Prof. Jagić podnikl zejména srovnání Cetyňského tekstu s jinými texty slovanskými, dodávaje vždy též čtení originálu řeckého, jak je podává *Παρα-
κλητικὴ ἵτο ή μεγάλη Ὀχτώηχος. Ἐν Βερετί.* 1837, a kdy toho potřeba kázala, též podle rukopisních oktoichů řeckých. Srovnání je důležitým příspěvkem pro dějiny okteiehů a celé řecké liturgie.

Překlad, v Cetyňském oktoichu zachovaný, odchyluje se též na mnohých místech od starých rukopisů slovanských. Srovnání se obmezuje na několik zlomků Strumického oktoichu, jenž poskytuje tytéž zpěvy. Avšak i z těch je patrnó, že Cetyňský text představuje pozdější, pozměněnou redakci, jejíž tendencí bylo užší přimknutí slovanského překladu k originalu řeckému, jak v jednotlivých slovech a vazbách, tak v celém jejich sledu. Při tom též starší mluvnické tvary nahrazeny pozdějšími. Je to týž zjev, který pozorovati lze ve všech církevních slovanských tekstech. Překlady první doby vynikají doslovnou věrností, avšak nepřeštupují při tom mezi, které jím kladl duch slovanské skladby. Později nedbáno než otrocké shody s řeckými texty. Takových dokladů poskytuje též oktoich Cetyňský. Řecká slova: *Xαι^ησποντα ή το^ν βροτο^νς θεωσασι* přeložena ku př. v starší době takto: **ράδοψη са господе обожиши уловеки,** v Cetyňském textu dodáno ještě proti duchu slovanské skladby zbytečné **иже == ή:** **ράδοψη се владычице иже уловеки обожишиша.** Takovýmto členem oplývá tento Cetyňský, klada jej i tam, kde příslušné slovo se v pádu neshoduje, ku př. *εσωσάς με τὸν πολλὰ ἀρρόως σοι πταισατα:* **спасль ме иси иже много бес оума твѣкъ съгрѣшившаго** (fol. 119b.)

Starší překlad slovanský položil někdy prosté slovo naproti složenému řeckému; v pozdějším překladu nabyl řecký vzor vrchu. Takové příklady jsou: *εὐπρέπεια*, dříve **красота** nebo **велика крас-
тота**, později **благолепие;** *θρόνος πνομορφος*, dříve **престолъ**

ογισις, později **πρετόλη ογισιράκης** a pod. Novější výrazy objevují se v takových překladech: *ἀρτί* překládáno dřívě **доброе дело**, později **добродѣло**; *κανονγήλη* překládáno dřívě **зъла лъсти**, později **зълодѣлие**; *θεομήτωρ*, dřívě **божија мати**, později **богомати**; *κόσμος*, dřívě **весь миръ**, později pouze **миръ** a pod.

Ve všeobecnosti ovšem zachoval i Cetyňský oktoich starý překlad rukopisný; odchýlky jsou výsledkem delšího vývoje, jenž směřoval stále k tomu, aby slovanský text vyrovnal se naprostě řeckému originálu. Počátky takových změn dosahuju XIV. stol. Kde však tato nová redakce vznikla, jestli v Bulharsku čili v Srbsku, to dosud říci nelze. Některé Bělehradské texty z počátku XIV. stol., které prof. Jagić srovnává, jsou ještě prosty změn, Cetyňským tiskem ustálených.

Jazyk slovanský je tak ohebný, jeho bohatá participiálná skladba tak těsně přimyká ku skladbě řecké, že doslový překlad nečini přilišních obtíží. Tato vlastnost našeho jazyka vyniká teprve náležitě, srovnáme-li překlad slovanský s latinským. Prof. Jagić uvádí několik dokladů; rozdíl je zřejmý, ač latinský text (z překladu P. Hyppolyta Marraccia) není doslovny. Avšak první podmínkou správného překladu jest, aby překladatel vyjasnil si složenou někdy konstrukci básnické řeči řecké. Tak přeložena správně řecká věta: *Ἡ τὸν πγῶτον τῷν ἀγγέλων ἀμέτωπον διάχοσμον ἀπροσίτοις τοῖν σοῦ κάλλους ἀπτίστην ἐλλάμποντα (sc. τοιάς)* může překladem **Иже пръвочю аггелскою исходатиинъи оутварь испристоўнишии твоис доброты лоѹши осіаклюющи.** Avšak dosti často překladatel smyslu řecké své předlohy nepochopil a dopustil se chyb ve vazbě jednoho, ba i více slov, tak že vznikla někdy naprostá nesrozumitelnost. Prof. Jagić sestavil velikou řadu dokladů, aniž by byl snad všechny vyčerpal. Nelze prozatím říci, z které doby tyto odchýlky a nesprávnosti pocházejí a kolik jmenovitě připadá na vrub vydavatelů Cetyňského oktoichu.

Nelze též všechnu vinu svalovati na slovanské překladatele. Veliké množství odchýlek mezi tekstem Cetyňským a řeckým podle vydání Benátského z r. 1837 vysvětluje se tím, že náš překladatel měl jiný řecký text před sebou. Několik dokladů věc objasní: fol. 5b čteme **τροιης свѣтонаслѣда**, to však není překlad slov řeckých *τροιάς ἀσύγχυτε*, jak je čteme ve vydání z r. 1837, nýbrž *τροιάς ἀρχήστωτε*, jak zachováno v řeckém rukop. dvorní knih. cod. 116.; podobně fol. 44a **свѣтонаидныи апостолы** nejsou *θεοειδῆς ἀπόστολοι* tisku z r. 1837, nýbrž *φωτοειδῆς ἀπόστολοι*, jak čteme v cod. 116; podobně fol. 58b **съборъ закѡнирѣстѹи** není *δῆμος ὁ ἀχάριστος* (vyd. 1837), nýbrž *δῆμος ὁ παρά-* *ρυμος* (Cod. 116) atd. Dokladů takových je velmi mnoho, ač prof. Jagić neměl, mimo tištěný text z r. 1837, než jeden rukopis po ruče, s kterým slovanský překlad srovnati mohl. Podrobnější srovnání, které bude zároveň příspěvkem k dějinám

řeckého tekstu, rozmnoží zajisté počet dokladů a ukáže teprve hodnotu slovanského tekstu v pravém světle.

V dobách, když Cetyňský oktoich byl tištěn, vládl již dávno všeobecný zvyk, též z nápodobení řeckého vzniklý, označovati slovanské texty znaménky přízvukovými. Makarij toho též dbal. Obyčejně má každé slovo svůj přízvuk; kde znaménko je vynecháno, tam domnívat se můžeme, že vypadlo při tisku. Podivnější už je, že někdy týž tvar má rozličný přízvuk; ku př. čteme jednou **τέλεσα** **βάσια** 109a a jinde **τελέσα** **βάσια** 127a; jednou **τριχόντι** 96a, podruhé **τριχόντι** 130b; jednou **δόκοτι** 144b, jindy **δόκοτι** 144b a pod. Ještě více překvapuje nás, že mnoho slov má dva přízvuky, ku př. **δόερπότον** 5b, **στράστεμ्ब** 6b, **πρόσλαβισε** 8b, 9a, 86a atd. Jiná znaménka obdržela zvláštní význam a s tím stálé místo, tak **τι** v koncovce gen. plur.: **σιλτί** 9a, **τρεχτί** 19a atd., tak **τι** v slož. gen. sing.: **πάδητάγο** 10b, **κέλικάγο** 18b, 31a a j., podobně v imperfektu: **πλλιώθε** 93a, **κελιγάθε** 123a a j.

Jako ukázkou jazykovou, která má zároveň cennu historickou, podává ku konec prof. Jagić věrný otisk epilogu. A jelikož se zde jedná o mnicha Makaria, připojeny dále (podle Karatajeva) epilogy: z žaltáře Cetyňského r. 1495 a z obou ugrovalaských knih, liturgiaria z r. 1507 a z tetroevang. z r. 1512.

Druhá část studie Jagićovy podává řecko-slovanský slovník oktoichu Cetyňského. V krátké úvodní poznámce doporučuje prof. Jagić tento spůsob slovníků k tekstům církevněslovanským, které jak známo vesměs plynuly z předloh řeckých. K žaltáři sestavil Vjačeslav Sreznevskij podobný glossář (1877).

Slovník Jagićův musel se obmezit na ony části oktoichu Cetyňského, jichž předloha řecká najít se dala.

Dosti často bylo srovnati též rukopisy řecké; avšak těch měl prof. Jagić ve Vídni jen málo po ruce. Na str. 48 – 49 dodány některé parallely podle rukopisu Mnichovského saec. XIII. Nr. 205. Podle řecko-slovanského glossáře Jagićova sestavil pak Serg. Nik. Severianov, prodlévaje delší dobu ve Vídni, slovensko-řecký seznam slov, který hledání nemálo usnadňuje.

V souvislosti s rozpravou prof. Jagiće o Cetyňském oktoichu upozorňuji na studii, kterou vydal prof. Émile Picot, pod názvem: *Coup d'œil sur l'histoire de la typographie dans les pays Roumains au XVIe siècle. Extrait du Centenaire de l'école des langues orientales vivantes. Paris, imprim. nat. 1895. 4°. 43 str.*

Rumuni, jak známo, přijavše křesťanství, přijali ho z rukou slovanských a v rouše slovanském. Jejich první rukou psané a tištěné knihy církevní byly slovanské a též první rumunské knihy byly tištěny kyrillici.

Prof. Picot obírá se v uvedené studii starotisku kyrillskými, slovanskými a též rumunskými, které shotoveny byly v XVI. stol. na území rumunském. Počátek činí tři tisky, které pořídil onen mnich Makarie, o němž při oktoichu Cetyňském právě řeč byla: služebník (liturgiarion) z r. 1508, oktoich z r. 1510 (druhá část této knihy, obsahující 5—8 hlas) a evangelie z r. 1512. Prof. Picot uznává, že tisky ty jsou rozdílny od tisků Cetyňských, avšak drží se přece domněnky, že ugrovalaský tiskař Makarie je táz osoba, jako Makarie „ot černie gori“. A dále stotožňuje ho s Makariem, jenž r. 1516 se stal metropolitou.

Místo tisku mnich Makarie nepoznamenal; prof. Picot přijímá domněnku Novakovićovu, že se tiskárna jeho nacházela v Trgovišti. Do let mezi 1520—1525 klade se pak tisk služebníku, jehož neúplný exemplář chová se v knih. Akademie rumunské. Z roku 1535 pochází oktoich, který se nachází na Svaté Hoře. Nejisté jsou zprávy, týkající se evang., z r. 1537. Teprvě v r. 1545 objevuje se molitvenik, jenž tiskl „světěnoink Moysi“ „v nastolnyj grad Trgovište“. Tento hieromonach Moysij byl původu srbského (z Golemi Dečani) a delší dobu pracoval v tiskárně Božidara Vukoviće v Benátkách (1536, 1537, 1538). Z tiskárny Trgovištské vyšel pak ještě apoštol v r. 1547, jehož tiskařem byl logothet Dimitrij, vnuk Božidara Vukoviće. Též jeden neúplně zachovaný oktoich považuje se za dílo Trgovištské.

Delší dobu působila tiskárna Brašovská (v Sedmihradsku), kterou r. 1533 založil horlivý protestant Jan Honter. Později byl slavný purkmistr Brašovský Hans Biegner jejím štědrým mecenášem. Podpis jeho na slovanském evangeliu, které zároveň s rumunským r. 1561 dohotoveno bylo, takto se cituje: *ѧзъ жýплии хáнишъ б҃гъиеръ ѿ крашевъ.* Srovn. Durich (Bibl. slav. 124), Dobrovský (Instit. XXXVIII), Šafařík (Gesch. d. südslav. Lit. III. 255).*) V Brašově byl pak r. 1575 tištěn oktoich; tiskařem byl diakon Koresi. Prof. Picot myslí, že i jeden triod evétnyj pochází z officiny Brašovské.

Tiskárna Bělohradská (Alba Julia, Karlsburg) založena byla r. 1567. Z ní vyšlo slov. evangeliu umělo r. 1575, které tiskl diakon Lorinc (Laurentius). Srov. o tom zprávu prof. Jirečka. Archiv f. slav. Phil. VIII (1885), 132.

Okolo r. 1575 vznikla slovansko-rumunská tiskárna Šebešská (Mühlbach, Szász-Sebes). Tam shotovenou, jak se podobá, více knih, které vesměs pořídil diakon Koresi. Z r. 1577 máme žaltář; sem snad naleží tetraevangelie z r. 1579, jež vy-

*) Ve skutečnosti je zápis rumunský a jméno Biegnerovo se čte takto: *Ханешъ Бѣгнєръ.* Viz článek A. Petrova ЖМНП 1891, ióny 214—215.

tiskli Koresi i Manojlu; o triodu postném, který Šafařík (Gesch. d. südslav. Lit. III 180) též připisuje Koresi-mu, domnívá se prof. Picot, že jest mladší; konečně vytiskl týž Koresi ještě sborník čili minej prazdničnyj r. 1580. Možná, že též evangelium slovansko-rumunské, jehož vzpomíná Karatajev, vzniklo v tiskárně Šebešské.

Ve Věstníku císařské akademie Vídenské (Anzeiger der philosoph. histor. Classe) uveřejňuje prof. Jagić drobné bibliografické příspěvky, které zasluhují širšího povšimnutí.

První příspěvek (Anz. vom 9. Jänner 1895) týká se dvou hlaholských prototisků z r. 1493 a 1494.

První dílo cituje se dávno; již Chr. Th. de Murr (1786, I 222) uvádí je jako kyrillské Horologium (часословец) a toho se drželi Dobrovský (Inst. XXXVIII), Šafařík (Gesch. d. südslav. Lit. III 251), také ještě v r. 1851 Kukuljević (Arkv. I 127) a v r. 1864 Ljubić (Ogledalo I 54), celou pak literaturu zaznamenal pilně Karatajev v známém díle Описаніе славянорусскихъ книгъ, СПб. 1883, pod čís. 6. Soukromými zprávami zjistil nyní prof. Jagić, že dílo není kyrillský часословец, nýbrž hlaholské breviarium, jež má tento zápis: Hunc breviarium impressit magister Andreas de Thoresanus de Asula die 13. marci 1493. Kniha nachází se nyní v univers. knihovně Záhřebské, dostavši se tam z rukou soukromých. Bližších zpráv prof. Jagić o knize té podatí nemohl, jelikož jeho žádosti o zaslání vyhověno nebylo.

Druhá kniha je missál z r. 1494. Nynější majitel její, antikvář K. Rosenthal v Mnichově, knihu prof. Jagićovi ochotně zapůjčil. Následkem toho čteme v příspěvku Jagićově několik bližších zpráv. Důležitý je především doslov, z něhož se dovídáme, že missál byl dotištěn 7. srpna 1494 v Seni (Zengg). Při tisku se zúčastnili kněží Blaž (Blasius) Baromić a Sylvester Bedričić, pak diakon Gašpar Turčić. Tímto doslovem opravují se pak starší údání (Brčićovo, Kukuljevićovo, Ljubićovo), že kniha byla tištěna v roce 1507. Tekst toho missálu z r. 1494 shoduje se celkem s vydáním, které pořízeno v r. 1483.

V druhém příspěvku (Anz. vom 6. März 1895) popisuje prof. Jagić jeden exemplář onoho breviáře z r. 1493, o němž v prvním příspěvku řeč byla, a sice exemplář Rosenthalův (antikváře Mnichovského). V příloze pak otiskeny tři modlitby „ad capillos tondendos“, o nichž pojednal prof. Jagić ve spise „Missale glagoliticum Hervoiae“ p. 35—45. Jelikož se modlitby ty nacházejí v breviáři z r. 1493, leží v tom důkaz, že písář missálu Hrvojova jich nepřejal z pravoslavného služebnika, nýbrž že již dříve v missálech a breviářích chrvatských se nacházely.

Když se prof. Jagićovi podařilo, najít i třetí exemplář tohoto breviáře z r. 1493, který se chová v královské knihovně Mnichovské, věnoval popisu této knihy třetí příspěvek (Anz.

3. Apr. 1895). Tento mnichovský eksemplář je nejúplnější a sloužil bezpochyby též za základ popisu v Hainově Repertoriu.

Čtvrtý příspěvek (Anz. 19. Febr. 1896) věnován je několika nově objeveným tiskům protestantským.

Známo je, že okolo středu a v druhé polovici XVI. stol. horlivá propaganda protestantská vedla k tomu, že v Německu též pro Jihoslovany se tiskly knihy; dělo se to ve dvou řečech, ale ve třech abecedách. Slovinské knihy tiskly se latinkou; chorvatské pak hlaholicí a kyrillicí. Hlaholské tisky byly určeny pro katolické Chrvaty a proto jich nazýváno *zar' ēšožýp „erobatisch“* čili „erobatisch puchstaben“; tisky kyrillské („cyrulisch“), ač v téže řeči byly sestaveny, měly sloužiti duchovním potřebám „křesťanů v Srbsku a Bulharsku a v okoli Bosny“ („Christen in Servia und Bulgarey . . . und zu und um Bossna“), pak pro „uskoky“ („Uskoken“) chorvatské a dalmaťské. Avšak knihy hlaholské a kyrillské nenacházely takového odbytu, jak původcové očekávali, a proto dali Ambros Fröhlich z Vídni v listop. 1562 a Franz Barbo z Lublany v říjnu 1563 baronu Ungnadovi radu, aby se chorvatské knihy tiskly též latinským písmem (Kostrenčić 121). Tak objevily se v Tübingách r. 1564 dvě chorvatské knížky latinkou tištěné, které se zachovaly v král. knih. Drážďanské: církevní řád („Czrikveni Ordinalicz“) a apologie („Bramba auguſtanszke szpovedi, Apoloyia imenovana“). „Predgovor“ (předmluvu) první knížky podepsali: Anton Dalmatin, Stipan Istrijanin a Juraj Jurčić iz Vinodola; druhá kniha je „verno tlmačena iz latinskoga jazika va hrvatski po Antonu Dalmatinu a Stipanu Istrijanu.“

Dobrovský, jenž si velmi pilně všímal protestantských prvo-tisků jihoslovanských a po svých cestách v Německu, v Dánsku, ve Švédsku a v Rusku po nich neunavně pátral, přece nikde ne-nalezl knihy, o které z Schnurrera věděl, že vytisklá byla, totiž knihy „proroků“, a proto položil v Slavini (1808) na str. 135 otázku: „Kdo zná někde eksemplář jejich? Prosím o poučení.“ Odpovědi se dlouho nedostalo. Teprve nyní přišel prof. Jagić na stopu knize „proroků“ a proto odpovídá po 90-ti letech na otázku Dobrovského: Byl chorvatský překlad všech proroků, a sice aspoň latinkou tištěný; neboť zachoval se jeden výtisk, který naleží nyní kláštern Drkolenskému (Kloster Schlägel) v Horních Rakousích. Ač se titulní list nezachoval, nelze přece pochybovat, že je to tisk z r. 1564 (čili 1565), zhotovený v Tübingách (Urachu). Plyne to očividně z totožnosti typů a též iniciálek a ilustrací, které vesměs (je jich celkem 20) pocházejí od Hanuše Brosamera a též jeho obvyklým monogramem označeny jsou.

Prof. Jagić vynasnažil se, aby objevil ještě jeden eksemplář tohoto zajímavého prvo-tisku; avšak na všechny poptávky v knihovnách německých obdržel jen záporné odpovědi.

Тригоровичевъ паримейникъ. Въ сличеніи съ другими паримейниками издалъ Романъ Брандтъ. Выпускъ I—II. Москва.. 1894. 4°. IV, 178. (Zvl. otisk z „Čtenij“.)

Z knih Starého Zákona, pokud se nám v nejstarších rukopisech zachovaly, poutal dosud nejvíce pozornost, jak přirozeno, Žaltář. Nyní podnikl prof. R. Brandt vydání „Parimejnika“ t. j. knihy, která obsahuje vybraná čtení z knih Starozákonních, jmenovitě z proroků, podle nejstarší jihoslovanské předlohy, rukopisu ze sbírky Grigorovičovy, nyní v Rumjanc. muzeu v Moskvě.

Rukopis tento byl učenému světu již delší dobu znám; avšak jen nepatrné části byly dosud uveřejněny; v Histor. chrestomathii Th. J. Buslajeva, v Drev. slavj. pam. jus. pisma J. J. Sreznevského. Není pochyby, že rukopis pochází z XII—XIII. stol., ač Biljarskij jej odložil chtěl do stol. XIV. Redakce je bulbarská.

Rukopis je pohřichu velmi porouchán; proto doplnil prof. Brandt mezery z rukopisu Lobkovského, z doby mezi r. 1294 až 1320, též bulharského, jenž se chová v Moskevském Jedinověř. Nikolském klášteře (sbírka Chludova). Dále porovnáno čtení veliké řady rukopisů staroruských XIII—XVI. stol., pak nepatrných částí (podle výpisů M. N. Speranského) srbského rukop. Bélehradského ze stol. XIV. Pokud toho potřebu viděl, dodal též prof. Brandt slova řeckého originalu, podle vydání bible Moskevské z r. 1821, pak podle rukop. Sevastianovského IX—X. stol., konečně podle tak zv. Svato-Simeonského, jenž se klade do XI. stol. (vyd. od Steininger, Augustae Trevirorum 1856.)

Památka, kterou prof. Brandt vydávali počal, budí především pozornost ze stránky jazykové. Vydavatel promluví o věci na konci knihy a připojí též slovník a snímky, a tím teprve nám poskytne přiležitost, abychom rukopis náležitě ocenili a místo jeho v dějinách starobulharského písemnictví přesněji vytknuli: avšak památka zaujala již určité místo v studiích o jazyku bulharském, jmenovitě též v dílech Kalinově a Lavrově, tak že nebude od místa, když některé vynikající vlastnosti její zde vytknou.

Neobyčejně často ukazuje parimejník Grigor. dvojhlásku *ja za ē* a to ve všech polohách; tak čteme na listě prvním: **в лиютъ (лъютъ)** 5, **бъ (бѣ)** 11, **свѧтъ (свѧтъ)** 13, 14, 15, 16 atd., **видъ (аор. видѣ)** 14 atd. Dokladů je na každém listě hojnost, srov. Lavrov 68.

Jiná významná vlastnost je výlučné užívání hlásky *σ*, jak upozornil již Sreznevskij, Dr. слав. пам. юс. письма 69: **кри-**
ностъ, винеңтъ, въ тъмъ (= тъмъ), ношъ atd.

Pravidlo pro upotřebení nosových písmen, které z ukázk u Sreznevského otištěných sestavil prof. Aug. Leskien (Archiv f. slav. Phil. II. 274), se nyní potvrzuje: a) po tvrdých souhláskách

jsou a a ž na svém místě, na př. **сжироу**, **въдътъ**, **ишаън** atd.; b) po j, č, c, dz, pak po r, l, n, následuje vždy a, bez ohledu na etymologický původ: instr. **кохом**, akk. sing. **ирия скоа** a j., též po retných, jelikož se obyčejně nepíše l epenth.: akk. sing. **ъсма**, c) po š, ž, št, a žl píše se zase pravidelně a: aor. **бъшъ**, **дръжътис** (= **дръжатис**), **съдащъма** (= **съдащата**) a j. Následkem takových změn čteme pak ku př. **търка сънищъма** (= **сънишъм**) a vedle toho **сънищъма** (= **сънишата**) a pod. Odchýlky od těchto pravidel jsou i odjinud známy, tak ku př. **ииятъ** (= **ииятъ**), **въса иицъ** a j.

Někdy najde se též ještě l epenth.: **оставътис** 3^a, 10.

Z tvarosloví vytkl již prof. Jagié (Arch. f. slav. Phil. XVII 300—301) řadu pozoruhodných zjevů, k čemuž zde odkazují.

Zajímavý bude výsledek, jenž podá zevrubné srovnání veršů z Žaltáře, obsažených v Parimejnku Grigor., s Žalt. sinajským. Učinil jsem několik zkoušek a vidím, že překlad je týž. Srov. ku př. žalm 92, 1—4 (Brandt, str. 1, pak 13); 86, 1; **осно-ваннъ сго** Parim. Gr. 2^b, 19 protiv **основанис ииъ** Žalt. sin. Vysvětluje se řeckým tekstem: *οι θεμέλιοι αὐτοῦ*, jehož správnější překlad zachoval Parim. Grig. Podobně ku př. žalm 7, 3: čtení Žalt. sin. **ицио** je zrovna nesrozumitelné, kdežto Parim. Grig. podává zde (list 16^a, 30) opět správné slovo **ие сжироу**. Zdá se tedy dokonce, že Parim. Grig. čerpal z tekstu správnějšího, než se nám zachoval v Žalt. sin. V této souvislosti zasluluje též povšimnutí taková drobnost: žalm 92, 2 máme v Žalt. sin. nesnadno pochopitelné čtení **и до вѣка ты** **еси** *ἀπὸ τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ*; v Parim. Grig. pak čteme **до** (t. j. čti do) **и вѣка ты еси**. Nevniklo-li čtení **до** z takového Parimejnka do úplného Žaltáře?

Древности. Труды славянской комиссии импер. Московского археолог. общ. Томъ I. Изданъ подъ редакціей М. Н. Сперанскаго. Москва, 1895. 4^о, 284 + 37.

V r. 1892 utvořila se při cír. Moskevské archeol. společnosti „slovanská kommisie“. Navrhovatelé její poukazovali na založení čtyř slovanských akademíí: v Krakově, v Záhřebě, v Praze a Bělehradě, na veliký počet odborných spolků, na jejich sběratelskou a vydavatelskou činnost, a pravili: „Ohromná důležitost, kterou představuje pro ruskou historickou a archeologickou vědu známost s historií a archeologií sourodných nám slovanských národův a těsnější styky s učencí slovanskými, zrodila u některých členů naši Společnosti, kteří úspěchy slovanské vědy sledují, myslénku o utvoření kroužku „slovanovědů“, jehož účelem bude, aby nejbedlivější pozornost věnovali úspěchům historické a archaeologické vědy u rozličných slovanských národův a samostatně bádali v různých odvětvích dějin slovanských národů.“

Jak z přiložených protokolů zasedacích na jevo vychází, snaží se „Slovanská kommisie“, v jejíž čele je prof. M. J. Sokolov, aby samostatnými rozpravami a referáty, které v středu jejím čteny byly, přestovala hmotné a slovesné starožitnosti slovanské. Ze „Slovanská kommisie“ všimá si pilně též literárních zjevů českých, netřeba mi tuším ani výslovně podotýkati. Připomínám jen, že náš bystrý archaeolog Lubor Niederle měl čest, podati osobně (v zasedání 16. dubna 1893) zprávu o knize Pičově, Archaeolog. výzkum ve středních Čechách. Jmenovitě referuje náš znamenitý přítel M. N. Speranskij neunavně o publikacích na poli slovanské filologie a při tom též o spisech českých učenců: V. Vondráka, J. Polívky, Jar. Vlčka, L. Piče, Č. Zibrta. Mezi nekrology najdeme též obšírnou vzpomínu na nebožtíka bibliotekáře A. J. Vršátku.

Tato „Slovanská kommisie“, která by nám v mnohé příčině vzorem býti mohla, počíná nyní vydávati své „práce“. Hned první svazek, jehož redakce spočívala v rukou vysoce nadaného a důkladného příteli našeho M. Speranského, budí nejskvělejší naděje. Kéž na dráze nastoupené štastně pokračuje!

První rozprava je „Сказание объ Индийскомъ царствѣ“ kor. člena V. M. Istrina (1—75). Spisovatel proslavil se již objemnou rozpravou o Alexandrii ruských chronografovъ (Александрия русскихъ хронографовъ. Паслѣдованіе и текстъ. Москва 1893, 8°, VIII. 361 + 356), která sklidila neobyčejnou pochvalu prof. Jagiće v Arch. f. slav. Phil. XVI (1894) 224 až 229. Jelikož u nás o této znamenité publikaci referováno nebylo, dovolím si zde, podati krátce její obsah. Velikou cenu mají především uveřejněné teksty (1—356 str.): a) úplný text Pseudokallisthenovy Alexandreidy podle archivního rkpisu Moskevského; tento text platí za reprezentanta první redakce; b) úplný text druhé redakce, podle rkpisu Moskevského kláštera Čudova; c) parallelní teksty třetí a čtvrté redakce téže Alexandreidy; d) „passio prophetae Danielis“ podle dvou tekstů. Všude přidána různočtení a brán slušný ohled na řeckou předlohu. V předcházející rozpravě (1—361 str.) ukazuje V. M. Istrin, že první slov. redakce spočívá na skupině B Pseudokallisthena (podle známého roztrídění Müllerova). Tato první slov. redakce byla záhy (již před r. 1262) spojena s tekstem Malaly, ale původní útvar zachovala v tak zv. hellenském chronistu. Druhá redakce je pouhým rozšířením první; třetí je zkrácena z druhé, má však některé doplňky ze „srbské“ Alexandreidy. Ostatní redakce mají jen podřízenou důležitost. Dále dokazuje spisovatel, že dílo zachované v archivním rkp. Moskevském, pokud též v rkpisu Vilenském obsaženo jest, podává obšírné dějiny národa Židovského. Otázky, kde slov. Alexandreis obsažena byla, jestli u Jihoslovian čili u Rusů, nechce spisovatel řešiti; prof. Jagić (l. l. 228) rozhodně dodává, že

otázka taková nemůže být sporna, naopak že již nyní s jistotou tvrditi lze, že překlad Aleksandreidy připada do téže doby, v níž vznikly nejstarší překlady Georgia Hamartola, Jana Malaly a j.

Doplňkem k této rozpravě o Aleksandreidě v staroruském přsemnictví podal V. M. Istrin rozbor „Vypravování o Indické říši“, jež patří do oněch částí, jimiž druhá redakce Aleksandreidy rozšířena byla. Jistý výsledek tohoto rozboru jest, jak potvrzuje též prof. Jagić (l. l. 229), že původní text povídky o Indické říši čerpán byl z předlohy latinské (Epistola presbyteri Johannis). Vznik tohoto původního překladu klade pak spisovatel do západních krajů půlostrova balkanského, do Bosny anebo do severní Dalmacie, tam, kde počátek svých vzaly teksty srbské Aleksandreidy, Trojanské priče, pověsti o Tristanu a Bově d'Antona a j. Tento původní překlad nezachován v samostatném „Сказании объ Индийскомъ царствѣ“, nýbrž jakožto část druhé redakce Aleksandreidy; „Сказание“ podává rozšířený a přeměněný text původního překladu (nikoliv nový překlad, snad z řečtiny, jak dokazoval v zasedáních Slovenské komisie S. O. Dolgov), a sice nejčistěji v Kyrillo-Bělozerském rukopise XV. věku, jenž vydal A. N. Veselovskij v případcích k rozpravě o Djuku Stěpanoviči (Южнорусскія былины, VI, 1884 rok).

Neméně vážný a důležitý je druhý článek v prvním svazku prací „Slovanské komisie“: Къ вопросу объ Учительномъ Евангелии Константина, епископа Болгарского, od korr. člena A. V. Michajlova (str. 76—133.)

Spisovatel učinil v dvorní knihovně Vídeňské zajimavý objev, zjistiv, že v rkpise, jenž Miklosich označil: Ant. Hom. Homiliae alligatae codici continent Antiochi pandecten, cod. chart. saec. XIV. etc., tyto „homiliae“ nejsou než výklady na nedělní evangelická čtení celého roku, která přeložil a upravil bulharský biskup Konstantin, „žák sv. Methoda“, jak sám se zove.

Takovým spůsobem vyšel na jevo třetí rukopis „Učitelného evangelia“ Konstantinova, mladší ovšem, než oba dosud známé rukopisy toho díla. Neboť i rukopis Moskevské synodální knihovny, který popsali a s řeckými předlohami srovnali Gorski a Nevostrujev (Опис. рук. Синод. библ. II, 2, str. 422), i rukopis Petrohradské veřejné knihovny, jehož rozbor podal prof. V. Jagić (Starine 1873, 28—42), náleží do XIII. věku, tento má dokonce přesné vročení (1286).

Objeviv neznámý dříve rukopis díla Konstantinova, položil si A. V. Michalov za úkol, srovnati všechny tři rukopisy mezi sebou a vyšetřiti, v jakém poměru je překlad evangelského textu ve výkladech Konstantinových k nejstarším překladům evangelským. Výsledky jeho svědomitě studie jsou velmi pozoruhodny, znějíce v ten smysl: V čelo rukopisů dlužno postavit synodalný, jenž v XIII. stol. na Rusi z bulharské předlohy opsán byl a původní

dílo Konstantinovo nejvěrněji zachoval. Rukopisy Petrohradský a Vídeňský představují srbskou redakci díla, která vznikla před r. 1286; povaha této redakce jeví se hlavně v tom, že místa obsahu osobního zaměněna výklady všeobecnými. Z této srbské předlohy původ vzaly oba rukopisy, i starší Petrohradský i mladší Vídeňský.

Ještě důležitější jsou výsledky v druhé části. Spisovatel srovnal citáty evangelské v díle Konstantinově s nejstaršími překlady evangelskými, hlaholskými a cyrillskými. Předně konstatuje, že Konstantin nečerpal citáty přímo z evangelií, nýbrž že držel se textu v homiliích řeckých (Jana Zlatoústého a Kyrilla Alexandrijského), z nichž překládal, upraveného. Ayšák grammatická povaha těchto citátů a jejich leksikální zásoba dosvědčuje zřejmě, že autor použil již hotového překladu evangelského. A. V. Michajlov kloní se dokonce k dominěnce, že znamenitý bulharský kazatel překládal pod vlivem pouze hlaholských textů. Nádějme se, že úplným vydáním „Učitelného evangelia“ výsledek Michajlova se potvrdí.

Ku konci připojen otisk deseti „beséd“ Konstantinových podle rukopisu Vídeňského, s parallelním textem řeckým.

Třetí rozprava, umístěná v prvním svazku „Trudov“ Slovanské kommisie Moskevské, nese název: *Новый материал для объяснения амулетовъ, называемыхъ змѣвиками* od skut. čl. M. J. Sokolova (134—202).

V rozpravě „Апокрифический материал для объяснения амулетовъ, называемыхъ змѣвиками“ (ЖМНПр., ч. CCLXIII, отд. 2, str. 340—368, 1889 г.) pokusil se prof. M. J. Sokolov, objasnit amulety, jež Rusové zovou „změjeviky“, pomocí řeckých a slovanských rukopisních zaklinání proti zlým duchům (daemonům), jako původcům různých nemocí, a také pomocí legend o takových osobách (andělích a svatých), které vystupují jako zápasníci s déblem. Nejpřipadnějším materiélem k tomu cíli ukázaly se legendy a zaklinání, která se pojí ke jménu Sisinia, jakožto nejtypičtějšího pronásledovatele débla. V řeckých a slovanských textech legend a zaklinání protiv mnohojmennému běsu, původci různých nástrah a nemocí, nalezl se materiál k objasnění nápisů na „změjevikách“ (amuletech), ve spojení s obrazy na nich. Prof. Sokolov dospěl přesvědčení, že tyto amulety, jež byly obecný mezi ruskými a byzantskými křesťany, jsou odleskem pověry, která původ vzala na východě, v staré Chaldei, a že nejbliže odpovídají daemonologickým a magickým představám a učením, které vyloženy v známém *Testamentum Salomonis*, tomto židovsko-byzantském přepracování staré chaldejské magic.

Zůstávaje při této základních myšlenkách, podává prof. M. Sokolov — předseda Slovanské kommisie — v přítomné rozpravě nový materiál, jímž dějiny amuletů se osvětlují. „Ve

všech uvedených a srovnaných modlitbách a zaklináních“, tak pokračuje na str. 174 slovutný spisovatel, „panuje představa o nemociach jako projevech daemonické sily čili jako daemonicach samých, v jichž podobách tyto nemoci se ojevují. Nemoci se představují jako jednotlivé daemonické bytosti, anebo jako děti daemona, anebo jako různé „nástraly“ téhož daemona, jenž běře na se různé podoby a jména, podle toho, jaké zlo působi. Nemoci, jakožto činnosti čili projevy temné běsovské sily, čili jako běsi sami, kteří přebývají v člověku a mučí ho, vyhánějí se silou a přispěním božstva, andělův a svatých. Takový názor na původ a povahu nemocí a prostředky osvobození od nich vyjadrují se v obřadě, obsaženém v trébnikách, „zaklinání nad posedlými zlými duchy a protiv všeliké nemoci“. Avšak v srovnaných materialech jsou živly, kterých není v zaklináních trébnika: v sebraném materiale panuje názor, že samy teksty zaklinání, obsahující svatá jména, mají magickou силu; jsouce nejen proneseny, nýbrž pouze napsány na papíře, na olově anebo jiné hmotě a nošeny člověkem, úcinkuji tak, že vyhánějí daemony, že odvracají a hojí nemoci. Modlitby a zaklinání, o nichž řec byla, naleží takovým spůsobem v obor čarodějství, ovšem ne škodného, nýbrž na dobrý účel namířeného, avšak přece křesťanskou církvi od nejstarších dob zavřeného, protože všeliké čarodějství se stanoviska křesťanského považováno za znak pohanstva a protože v první století křesťanská v tehdejším řecko-římském pohanském světě, nejináck než na východě, čarodějství rozšířeno bylo v silnějším stupni. Zachovaná dosud v ústním podání a v sešitkách říkání a zaklínací modlitby protiv nemocem, jakožto daemonickým bytostem, mají svůj původ v tomto pohanském čarodějství prvních dob křesťanských, a křesťanství v celosti též samo nezůstalo svobodoum pohanských pověr, mezi nimi též užívání magických prostředků. Odhalené v novější době starochaldejské a assyrobabylonské magické knihy bibliotheky Assurbanapalovy, pak magické papirusy Egyptské v řeckém a abyssinském jazyku, poskytují nový a vysoce vážný material k dějinám čarodějství, vrhajíce jasné světlo na smysl a původ zaklinání, čar a amuletův, užívaných částečně až po naše časy od evropských národův a daleko rozšířených ve středním věku; pomocí těchto východních pramenů nabývají nového objasnění středověké památky a zvyšuje se význam takových spisů, jako je byzantské Testamentum Salomonis; ukazuje se možnost, stopovati dějiny některých pověr na ohromném prostranství časovém a proniknouti bezmála až po zřídlo samo. Slovanské teksty zaklinání a modliteb pocházejí z předloh řeckých; takové národní modlitebníky a trébniky, v kterých se potkáváme s dotčenými zaklinániami, nalézají se jak u Slovanů, tak u Řekův, a od těchto přešly prostředkem překladů k oněm. Pro řecké texty zaklinání v modlitebníkách a trébnikách nalézají se prototypy a parallely v egyptských magických pa-

pyrusech doby synkretismu, když nejen v náboženských a filosofských systemech, nýbrž i povérách nastala jednota živlů po-hanských: řecko-římských, egyptských a východních s židovskými a křesťanskými".

Na takových širokých a pevných základech pohybuje se rozprava M. Sokolova, z jejíž pozitivních výsledků vynímám důkaz, že slov. дъна je překlad řec. ὑστέρη, řadu východních parallel ke jménu Sisinia a j.

Jako čtvrtou rozpravu podává první svazek „Tradov Slavjanskoj komissiji“ překlad Miklosichovy studie „Die Darstellung im slavischen Volksepso. Wien 1889, který pořídil A. E. Gruzinskij (203—236).

Pak následuje bohatá bibliografie a nekrology. Bibliografické referáty jsou vesmés obšírné a proto zasluhují též, aby uvedeny byly. Podali jich: Lubor Niederle o knize Píčově, Archæologický výzkum ve středních Čechách (237—240); A. Karnejev o spise K. Krumbackera, Mittelgriechische Sprichwörter, München 1893, (241—248); P. Lavrov o Vondrákově vydání Glagolity Clozova (249—255), s otiskem tří zlomků homilií Jana Zlatoustého, podle rukopisu Rumjanc. muz. (sbírky Grigorovičovy) z XIII. stol.; týž P. Lavrov podal dále referát o Jagićově vydání Grškovičova zlomku hlaholského apoštola (256—274), připojiv opět delší ukázky ze čtyř apoštolských rukopisů Athonských; konečně podal redaktor M. Speranskij referáty (275—284) o Jagićových třech spisech: Вновь найденное свидѣтельство о дѣятельности Константина философа, первоучителя Славянъ (sv. Cyrilla). СПб. 1893, 1—44; Slavische Beiträge zu den biblischen Apokryphen. I. Die altkirchenslavischen Texte des Adambuches. Denkschr. der kais. Akad. der Wiss. Wien, 1893, 4°, 1—104; Das byzantinische Lehrgedicht Spaneas in der kirchenslavischen Uebersetzung. Sitzungsber. der kais. Akad. d. Wiss. Wien, 1892, 42; pak o recensi V. Oblaka studie Vondrákovy „Altslov. Studien“ Wien, 1890; posléze o Polívkově rozpravě: Kronika o Bruncvíkovi v ruské literatuře, Praha 1892.

V protokollech obsaženy nekrology: Ant. Jar. Vrtátku od J. Havelky; Franja Račkého od M. Speranského; J. S. Jastrebova od téhož M. Speranského. Protokolly podávají dále svým obsahem potěšitelný důkaz o čilém vědeckém ruchu v „Slovanské komisi“ Moskevské.

František Pastrnek.

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

(Pokračování).

Článek Hostinského jest od doby prosodického sporu první článek, který spor ten řešil samostatně a na základě dostačených důvodů. Prosodie časomérná jest dle něho nepřípustná z důvodu, uvedeného již Dobrovským, že totiž verše čistě časomérné nemohou dbati přízvuku. Prosodii ryze přízvučnou připouští sice spisovatel jen při skladbách *xatà srízov*, ale žádá tu právem a důrazně přísného šetření přízvuku, a to slovného i větného.

Pro strofy stanoví spisovatel prosodii jinou: přízvučno u, ale hledící také k tvrání slabik. Je to však theorie docela jiná, než na př. theorie Čelakovského, jež je také jakous kombinací prosodie přízvučné a časomérné. Nebo Čelakovský a jeho následovníci nahrazovali často přízvuk délkou, a tím ovšem přízvuku zanedbávali. Naproti tomu theorie Hostinského žádá přísného šetření přízvuku, ale zároveň i přihlížení k délce v tom smyslu, aby ve verších totožných význačné takty shodné rovnaly se netoliko přízvučností, nýbrž i tvráním svých slabik.

Hostinský dospěl tu na cestě čistě theoretické a samostatně (nebo o historii prosodického sporu dle zřejmého tvrzení svého se nestaral) k theorii, velmi podobné prosodické theorii Puchmayerové z r. 1802 (v. Listy fil. XX, str. 345 nn.). Puchmayerovi nešlo ovšem o strofy a verše totožné, nýbrž o přesnější napodobení meter antických. Antická časomíra rozeznává spondej -- a trochej -, daktyl - .. a molossus --- atd. Při veršování čistě přízvučném spondej i trochej spadají (dává, dáti), podobně daktyl a molossus (dávati, dávavá). Překládáme-li metra antická čistě přízvučně, nelze následkem toho různé tvary téhož taktu vyjadřiti různě. Na př. hexametr

- .. | - .. | - .. | - .. | - .. | - .. | - ..,

v němž připouští se mimo předposlední takt místo daktylu spondej, změní se při překládání ryze přízvučném někdy v řadu vlastně smíšenou, ježto za spondej, přípustný místo daktylu, nutno klásti trochej; na př.

- u | - u u | - u | - u u | - u u | - u .

Mimo to Puchmayer, jako již Dobrovský a jako po Puchmayerovi Hostinský, dobře cítil, že na př. takty dáti a dává, dávati a dávává a p., ač v prosodii ryze přízvučné měří se stejně, pro různé délky svých slabik nejsou úplně shodné.

Hledí-li se i k délkám slabik, dostane se v češtině přízvučných stop více než jen trochej a daktyl, a bude lze tvarovou různost taktů v metrech antických lépe zachovávat. Hexametr na př.:

Prostřela černá noc svá křídla již nad mořem šírým
zdá se nám při čtení lepší, než na př. hexametr:

Prostírá křídla svá již na nebi temnota noci,

ježto v prvém hexametru jsou vskutku vedle daktylů (prostřela) pravé spondeje (černá), v druhém však vyskytá se daktyl přiliš těžký (časoměrný molossus: prostírá) vedle lehkých trochejů (křídla, noci), jež zastupují časoměrné spondeje. Přízvuku šetří se v obou hexametrech.

Pravil jsem v Listech fil. XX, str. 352 při posuzování této theorie Puchmayerovy, že má jakés jádro. Po vyloučení některých nesprávných stop, které Puchmayer uznával, nebledě zhola přízvuku vedlejšího a větného, bylo by lze na jeho principu sestaviti theorii, která by byla zajisté dokonalejší než theorie ryze přízvučná a která by se zvláště hodila pro překlady meter antických. Snadná by ovšem nebyla.

Theorie Hostinského má na zřeteli verše totožné ve strofách, ale liší se od této theorie Puchmayerovy jen nepatrně. I Hostinský přihlíží jen k přízvuku hlavnímu, ač vedlejší dobře znamená. Rozdíl mezi oběma theoriemi je v tom, že Puchmayer každou slabiku přízvučnou, ať dlouhou, ať krátkou, pokládá za prosodicky dlouhou, kdežto Hostinský přesně liší od sebe přízvučné slabiky dlouhé a krátké. Puchmayerovi je na př. běží spondeus (prosodický), jako čítá (spondeus přirozený), jichž lze užívat přes různou quantitu první slabiky stejně, Hostinský naznačuje druhé slovo jako spondeus - -, první jako trochej, jehož druhé dvě doby jsou staženy ď -, a nedovoluje, aby na význačných místech verše jeden mohl zastupovat druhý. Theorie Hostinského, hledíc i k různému trvání přízvučné slabiky, a nejen slabik nepřízvučných, je tedy určitější, přesnější.

Není pochyby, že tato theorie Hostinského byla by dokonalejší než theorie ryze přízvučná. Je to naprosté nepochopení intencí spisovatelových, když na př. ještě r. 1892 *Paroubek* v pojednání často uvedeném „Z dějin českého verše“, str. 38 posuzuje tuto theorii Hostinského takto: „Proti České poeticó“ z r. 1870 bojuje se v *Květech* (1870, čís. 47 až 51.) zcela dobře; avšak v boji tomto dopouští se pojednání to posléze takového přehmatu, že skutečně nevíme, ménili to do opravy. Právem nazveme nauku tu metafysikou o českém verši, žádá-li se, aby přízvuk a časomíra (sila a délka) spadaly vždy v jedno, chceme-li dojít pěkných veršů. Nauka ta shloučuje se konečně na theorii o verši pro hudbu“. A jak četl p. Paroubek to pojednání? Hostinský přece nikde nežádá, aby časomíra s přízvukem spadaly vždy v jedno, ba na jednom místě uvádí proti takovému kombinování přízvuku a časomíry vážné důvody (str. 396).

Přes to, že theorie Hostinského není snad pro žert napsána, jak soudí Paroubek, nýbrž že méněna je vážně a že je dokonalejší než prosodie ryze přízvučná, myslím, že by se u nás nikdy neujala a že jí není — ani pro verše určené pro zpěv — třeba.

Byla by zajisté nesnadná. Ale jakkoli nesnadnost nějaké theorie nemůže rozhodovati o její oprávněnosti nebo neoprávněnosti, přece volil bych raději prosodie s n a z š í, je-li rovněž přípustná. Čím nesnadnější theorie, tím více bude sváděti k ledabylosti a nešetření pravidel. Na časoměrných našich verších je to viděti zřetelně.

Ale rozhodující je, tuším, tato věc. Naše slabiky přirozeně dlouhé jsou ovšem delší než krátké; ale ježto, jak lze přímým měřením zjistiti (srv. čl. můj a Marešův „Trvání hlásek a slabik dle objektivné míry“, Listy fil. XX, str. 269), vokál dlouhý při normálním vyslovení nezní mnohem déle než krátký, ba ježto mohou i krátké vokály trvat skoro tak dlouho, jako dlouhé, bude rozdíl quantitativní mezi stopami ryze přízvučnými a stopami dle theorie Hostinského zpravidla nepatrný. Rozdíl je tu spíše qualitativní a ten činí, že cítíme neshodu mezi stopou na př. d á m e a d á v á .

Vyložil jsem s Marešem v článku výše uvedeném na str. 269, že vokály dlouhé liší se od krátkých ne tak svou dobou, po kterou trvají, nýbrž spíše spůsobem svého vyslovení; při dlouhých hlas plyne volně, při krátkých jej náhle zarážíme, a toto zaražení proudu dechového a hlasu činí charakteristiku českého krátkého vokálu proti dlouhému.

Tento rozdíl mezi samohláskami dlouhými a krátkými měl patrně i Hostinský na mysli, když v článku tomto mluvil o prodlužnosti samohlásek dlouhých a neprodlužnosti krátkých. Mnohem určitěji a obširněji vyslovil se o těchto věcech po

letech ve spisku „O české deklamací hudební“ (Rozpravy hudební, číslo 9, v Praze 1886) v odstavci „O trvání slabik“. Tuna str. 9 zcela správně tvrdí, že, i když dáváme slabice dlouhé i krátké totéž trvání, přece „zcela určitě rozeznáváme slabiky dlouhé a krátké, ne dle času, který od slabiky ku slabice ubíhá, nýbrž dle spůsobu, kterým se tento (zde naveskrze stejný) čas vyplňuje“. Naznačuje rozdíl mezi slabikou dlouhou a krátkou právě tak hudebním legatem a stacem, jak jsem učinil já s Marešem na základě přesného měření velikého počtu slabik dlouhých a krátkých, při němž se ukázalo, že slabika krátká může mít i skoro stejné trvání s dlouhou; v. čl. „Trvání hlásek a slabik dle objektivné míry“ (Listy fil. XX, str. 268 n.). Konajíce tato měření a pišece tento článek, neznali jsme pojednání Hostinského z r. 1886; i pokládám za svou povinnost tuto vysloviti, že Hostinský již r. 1886 na základě svého měření pomoci pouhých hodinek a na základě úvah theoretických dospěl v této věci k témuž výsledku, jehož my jsme se domohli jiným měřením slabik, myslím namáhavějším. Je mi líto, že jsme při spisování článku svého k tomuto spisku nehleděli, ale zároveň je mi tato shoda výsledků našich s výsledky Hostinského potěšitelným důkazem, že měření naše je správné.*)

Presnejším pozorováním došel tedy Hostinský r. 1886 výsledku, z něhož vysvitá, že totožnost veršů pro správnost hudební deklamace neu požadavkem naprosto nezbytným. I bez takovéto ideální shody veršů sobě odpovídajících možno vyhověti požadavkům správné deklamace, poněvadž právě, jak z výkladu Hostinského je patrno, český zpěvák i na krátkou notu dovede vyzpívati vokál dlouhý a naopak, není-li tempo arci příliš rychlé nebo naopak pomalé (srv. str. 8 a str. 31 n.). Vše tuto zde nemůžeme rozváděti; odkazujeme tu tedy na obšírný a jasný výklad Hostinského.**)

Pro verše pouze recitované by theorie Hostinského z r. 1870 měla výhody jen zdánlivé. Měřením lze zjistiti, že rhythmizomenon řeči samo o sobě není schopno přesného rhythmumu. Takty tu nikdy nejsou úplně, nýbrž jen přibližně stejné. I nejdokonalejší český hexametr časomerný (v. Listy fil. XX, str. 279)

*) Ijiná tvrzení, již v tomto spise Hostinského obsažená, učinili jsme i my na základě svého měření; tak tvrzení, že krácení slabik děje se vždy jen na účet samohlásek (str. 9), a že důrazem se samohláska prodlužuje (str. 8). Na proti tomu naše měření vedlo k jiným výsledkům stran trvání některých souhlásek, než k jakým dospěl pozorování svým Hostinský (str. 15).

**) Ve spisu Hostinského z r. 1886 vyskýtají se i zajímavé výklydy o melodickém přízvuku českém na str. 22, jež tuto doporučují bedlivé úvaze českým grammatikům. — Ostatně Hostinský o deklamací hudební jednal i jinde; v. na př. pozn. ve spise jeho „O české deklamací hudební“ na str. 6.

nemá ani při takovém recitování, kde chceme takty činiti úplně rovnými (t. j. při tak zvaném skandování), takty vskutku rovné. Při veršování ryze přízvučném, při němž délky slabik nehledíme, se sice tato nerovnost někdy o něco zvětší, ale tak, že to nepadá na váhu.*)

Tento qualitativní a částečně i quantitativní rozdíl mezi vokálem dlouhým a krátkým znatelný je ve verši zvláště tam, kde v jednom taktu vyskytá se vokálů dlouhých několik a v taktu shodném méně nebo žádný. Takt dávává proti nesete připadá citu našemu těžší; mezi dává a sláva je rozdíl ten již méně značlivý, mezi nucení a nucení je pranepatrny. Ale slov se třem i slabikami přirozeně dlouhými není u nás poměrně mnoho, tak že takty citelně neshodné s takty jím odpovídajícimi jsou vždy větší nebo menší výjimkou. V ostatních případech je quantitativní rozdíl nepatrny, a také rozdíl qualitativní snesitelný. Délka polohová u nás je nepatrna; měření dokazuje, že slabika nemusí být tím delší, čím víc obsahuje konsonantů, jež často konsonanty vyslovujeme na újmu předchozího vokálu (v. Listy fil. XX, str. 276). Kdo se nebude štititi pracného měření, přesvědčí se o tom tak, jako jsme se o tom přesvědčili já a Mareš, a jak to tyrdil již r. 1886 Hostinský.

Theorii svou o shodě veršů totožných, ač by jí vznikaly verše zajisté ideálně dokonalé, Hostinský r. 1886 sám uvedl na pravou míru. Se všemi ostatními výklady článku jeho z r. 1870 mohl však souhlasiti již tehdy, kdy článek ten vyšel, každý, kdo příliš nebyl zaslepen neoprávněnou láskou k časomíře.**)

*) To týká se také naší theorie rýmu; rýmy j. drahá, snaha, pílí, síly a p. bych nikdy nezavrhal. Rýmy jako milá, síla působí již nelibějí, ale zcela zavrženi hodně také nejsou.

**) V článku Hostinského jsou mimo to sem tam roztroušeny i jiné poznámky pozoruhodné. Tak na str. 373 správně obraci se spisovatel proti rozšířenému mínění, že se mají verše přednášeti tak, aby posluchač ani nepoznával, že to jsou verše, aby především také rýmy nevynikalý atd. Právem ptá se Hostinský: „Proč by as básnici obětovali takovou píli věcem, jež konečně nemilosrdný deklamátor zbabiti má vši krásy a všechno půvabu? Ovšem se mají verše přednášeti tak volně, tak nenuceně a plynně, jakoby to byla prosa, ale mají být zároveň i tak složeny, abychom již z takového prostého, logicky přesného, hlasitého čtení určitě poznali, že a jaké to jsou verše, i kdyby byly psány v nepřetržitých rádkách, jako prosa“. Na str. 379 správně poukazuje na bluji u nás rozšířený, jakoby přízvuk měl moc učiniti z krátké slabiky dlouhou, a kárá V. Petru za jeho definici přízvuku, že prý je zvýšený hlas, tázé se, co toto „zvýšení hlasu“ znamená, zvyšuje-li se přízvukem tón či síla hlasu. Rozeznává přesně přízvuk dynamický (exspiratorní) a melodický (tónový). Přízvuk český pokládá za dynamický, za sesílení hlasu. Správně na str. 380 zamítá tvrzení Jungmannovo, že verše časoměrné mají se čísti dle přirozeného přízvuku slov, poněvadž by pak přestaly být verši a staly by se holou prosou, „jež by mimo to skroucený slovosled, u časoměrných básníků namnoze oblíbený (můžeme přidati z nutnosti oblíbený), málo zdobil“. Právem

§ 58. Článek tak rozumný, jako byl článek Hostinského z r. 1870, byl zajisté spůsobilý, aby násim zmatkům prosodickým učinil konec. Bohužel článku toho ti, kteří po r. 1870 psali theorie české prosodie, si téměř ani nevšimli, jak z dalšího výkladu našeho vysvitne. Článek jeho vzbudil sice u dvou mužů, Josefa Truhláře a Jaroslava Golla, pozornost, ale k nějaké plodné delší rozpravě o principu české prosodie na základě jeho nedošlo. Po roce se již téměř o něm nevědělo.

Proti vývodům článku toho obrátil se Josef Truhlář, jemuž patrně záliba v antické prosodii časoměrné, jako i později jiným klassickým filologům (také, což tu schválně zřejmě připomínuám, mně), bránila, aby správnost vývodů Hostinského uznal. Částečně k tomu přispívala i ta věc, že r. 1870 o přízvuku vůbec, a také o přízvuku českém, a o jeho důležitosti v jazyce neměli filologové tak jasné představy, jako nyní.

Truhlář vystoupil jakožto rozbodný příznivec časomíry již v článku „Humanismus v Čechách“ (ČČM. 1870, str. 370 n.). Dle něho označují časoměrné počátky veršování českého v 16. stol. obrat v básničtví českém (str. 389). „Časoměrné veršování“ — praví na str. 390 — „sice nikdy u nás nezaniklo, však v našem století, zvláště po objevení rukopisů Královského a Zelenohorského nikdy více nenabyla širší platnosti v básničtví českém. Za změněných poměrů nynějších, kdežto klassicismus antický klassicismem moderním více a více překonáván bývá, ovšem již jí nenabude nikdy úplně, snad ani více tou měrou, jak by bylo přáti vzhledem k charakteru ústrojí prosodickému veliké části básní českých, zvláště nejnovějších“. Nyní víme, že skvostný RKZ neměl toho působení, které mu přičítá tuto Truhlář (nebo právě současně s jeho „objevením“ podivnou náhodou začíná se prudký boj na prospěch časomíry, jenž přivedl časomíru u nás k nikdy nebývalému rozkvětu), a víme také, že básně kolem r. 1870 jsou prosodicky daleko lepší než básně, před r. 1853 pošlé. Ale neb udu již těchto názorů Truhlářových šíře posuzovati, poněvadž vím, že by nyní těchto vět takto ne-napsal.

Není však divu, že Truhlář, jenž sám překládal časoměrně a také v článku právě uvedeném prohlásil se za hajitele časomíry, vystoupil proti Hostinskému v článku „O prosodice české“ (ČČM. 1871, str. 141—155 n.). Chce článkem tím přispěti k rozřešení dosud nezakončeného sporu o prosodii. Podávaje

vytýká na str. 395 zbytečné zavrhnování jiných veršů v prosodii české než trochejských a jambických, řka, že z takové theorie plyne „zoufalá jednotvárnost rhythmických forem.“ I leckteré poznámky o různosti délky spůsobené posicí (str. 403) jsou zajímavé, a mělo jich být hned po r. 1870 dbáno. Na str. 406 kárá zcela po právu zlozvyk, měřiti slova jaký, stojím, vzpomeňte, nesnáze u^- , u^-u , ačkoli přece každý ví a připouští, že v češtině první slabika je přízvučná. Atd.

nejprve stručný nárys vývoje české prosodie, pohybuje se docela v kruhu běžných tehdy názorů. Útok „Počátků“ na prosodii přízvučnou jest mu sice ostrý, ale „dosti obratný“ (str. 143), vyslovené v nich náhledy o prosodické povaze jazyka našeho jsou mu „důmyslné“ (str. 144), odpor Huškovského „Zlomků“ „velmi slabý a dlelem nemotorný“, článek Juugmannův v Kroku 1821 „Výměsky z prosodiky a metriky české“ obsahuje „důmyslné“ články „budoucího pokoje“ o libo zvnučnosti češtiny a na ní nutně se zakládající prosodie (str. 143). Smrtelnou ránu převládě časomíry české zasadila prý zevní forma staročeského básnictví, nově objeveného (totiž RK a RZ; str. 144).

Z výkladů, které jsem o všech těchto věcech již učinil, vyvítá, že ovšem s výroky těmi souhlasiti nemohu. Zajisté nesouhlasí s nimi nyní ani spisovatel.

Spisovatel jedná pak o otázce, jakou prosodií psán jest RK, a velmi šetrně staví se proti uvedenému již tvrzení Jirečkovu (v. Listy fil. XXIII, str. 9), že i v novočeském básnictví národním i v RK rozměr zakládá se na časomíře. Skromně volá tu spisovatel s Horatiem: *Credat Judaeus Apella.* Podivuhodné ty názory Jirečkovy nezasluhovaly věru posudku tak šetrného. Spisovatel sám drží se méně staršho, že ve verších staročeských počítají se pouze slabiky (str. 148). Že tomu po mém soudu tak není, vyložil jsem již na počátku tohoto článku (v. Listy fil. XX, str. 55). Pak přechází k prosodii básnictví novověkého a stručně vykládá, pokud básníci šetřili prosodických zákonů Dobrovského. Ukazuje také na rozpor mezi theoríí a praxí prosodickou. Theoretikové zavrhují v češtině jamb, básníci novější však přece ho užívají (str. 149 n.).

Teprv po těch výkladech přechází spisovatel k článku Hostinského ve „Květech“, předešlý rok vyšlému. Článek ten sice prý sliboval důkladnou reformu prosodie, ale na konci „na malichernou se scvrkl nauku o tom, kterak verše k zpívání dělati se mají“ (str. 150). Všeho uznaní hodna jest prý Hostinského polemika proti mnohým mylným názorům V. Petru. Ale vytýká Hostinskému jako neobezřelost, že čistou časomíru šmahem zamítá; chce prý ji přízvukem zdokonaliti. „Jest to právě takové počínání, jako kdyby někdo chtěl známou Venusi krasořitku zmodernisovati sukní strihu Pařížského, to jest zbavit ji charakteristické známky bytosti její“ (rozumím-li dobře, zbavit časomíru toho, aby přestala nedbati přízvuku; str. 151). Ale charakteristikon antické časomíry sanskrtské i řecké (latinská časomíra je přejata z řečtiny) nebylo, že nedbala přízvuku. Sanskrtský a řecký přízvuk byl musikální, a proto při veršování časoměrném obstál. U nás neobstojí. A přízvuku nedbati je barbaricky porušovati přirozenou výslovnost.

Spisovatel tedy připouští v moderním básnictví českém pro-

sodii obojí, přízvučnou i časoměrnou, hájí tedy ménění, tehdy a ještě posud obecného.

Že by ještě na počátku tohoto století přízvuk český nebyl býval tak mocný, jako nyní, čemuž zdá se svědčiti odpor Šafaříkův a Palackého proti přijetí přízvuku za princip prosodický (str. 152), není ovšem správné. Ukázali jsme již výše, jak chartrné jsou ty „důvody“ „Počátků“ proti prosodii Dobrovského, na jakých makavých omylech, částečně i Hostinským dobře vytknutých, se zakládají, a jak dobře i Šafařík i Jungmann český přízvuk slyšeli (v. Listy fil. XXI, str. 22 a 189).

Proč Řekové a Římané, ač přízvuk v řeči své také měli, přece veršovali časoměrně, proč Novorekové veršují již přízvučně, vysvětluje spisovatel na str. 153 spůsobem sice umělým, ale nepřípustným: nyní, znajíce lépe různost přízvuku v jednotlivých řečech a povahu jeho vůbec, poznáváme dobré, proč Řekové časoměrně básniti musili, a my nemůžeme. Jakmile pronikne u nás poznání o různosti přízvuku řeckého a našeho, přestane se samo sebou mluviti o tom, že časomíra je u nás přípustná.

V jednom slově jest v češtině dle spisovatele jen jeden přízvuk grammatický, prosodických však může být více, ač je to libovůle básnická (str. 154). V té věci drží se spisovatel Dobrovského a souhlasí v podstatě i s Hostinským.

Je mi krušno, že nemohu s těmito vývody spisovatelovými souhlasiti; ale připomínám, že i já jsem byl ještě dlouho po r. 1870 téhož mínění.

Jaroslav Goll v pojednání „O českém verši desetisláslabičném“ (ČCM. 1871, str. 246 n.) těší se, že článek Hostinského vzbudil usnulé na ten čas hádky o českou prosodii a že se rozvine polemika, zahájená článkem Truhlářovým „O prosodice české“, která obrátí pozornost na věci tak často nedoceněné a přispěje ke konečnému rozrešení prosodického sporu. Tato naděje ukázala se marnou. Mimo Truhláře a Golla nikdo se rozpravy nezúčastnil, tak že tento nový, druhý prosodický spor, vedený ovšem již zcela akademicky, nebyl vyřízen, nýbrž usnul takřka v zárodcích. Goll sám obrací se v článku svém jen proti Truhlářovu mínění, že v staročeském básnictví počítaly se pouze slabiky, a dochází k výsledku, že v staré češtině spočíval přízvuk na počátku slov jako nyní a že při veršování rozhodoval (str. 253). Domněnka i po mému zdání správná; arci došel jí Goll rozborem RK a RZ — tedy právě děl, která, jak nyní každý ví, kdo před pravdou nezavírá oči, pocházejí ze začátku tohoto století a sepsána jsou od mužů, zvyklých básniti přízvučně. Až se přízvuk a prosodie pravých básní staročeských lépe prozkoumá, najde se beze vši pochyby plno nových svědectví o podvrženosti RK a RZ. Dokud zákonů staročeské prosodie neznáme přesně a dopodrobna, nelze je ovšem se staro-

českými památkami co do prosodie srovnávati. Do nové doby hodí se však i svou prosodií (v. Listy fil. XX, str. 430 n.).

Josef Truhlář dotkl se ještě rok na to prosodického sporu v článku „O přízvuku váběc, zvlášť o českém“ (ČCM. 1872, str. 402 n.). Názory jeho o přízvuku, jakkoli jeho důležitosti v řeči si všímá, nyní ovšem jsou překonány. My víme nyní, že již v prajazyku indoevropském vládl přízvuk, že byl exspiratorní a touto povahou svou spůsobil mnohé úkazy tak zv. stupňování, jež v jednotlivých řečech indoevropských přejato jest již z prajazyka, a můžeme také souditi, že na konci doby prajazykové byl musikální, taký, jaký byl v historické době na př. v řečtině. Nyní ovšem nelze soublasiti s Truhlářem (str. 405), že přízvuk je nějaký zjev později do řeči vniklý, jenž utkal se s časomírou slabik, až ji překonal. Nemůžeme souditi nyní, jak soudí Truhlář (str. 406), že „v prastarých jazycích přízvuk daleko neměl té váby, jaké během času nabyl a s jakou zvláště nyní v jazycích evropských vystupuje.“

Také příčiny, proč řečtina veršovala časoměrně, dokud měla přízvuk musikální, jsou jiné, než jaké uvésti mohl a uvádí Truhlář (str. 407). Základ tedy, na kterém budoval r. 1872 Truhlář svoje vývody, je dle nynějších našich vědomostí chybný, a proto chybné musí býti i výsledky, ke kterým dospěl a které v podstatě shodují se s těmito názory, jež pronesl v též časopise o rok dříve.

Ovšem mnoho tvrzeno i přes to v článku tomto správně. Správně obrací se Truhlář (str. 412) opět proti tvrzení Jirečkovu, že veršování prostonárodní zakládá se na časomíre, soudě dobré, že v národním básniectví nešetří se „přízvuku slovného, než pouze hudebného, melodii samou vytčeného“ (arcí to není úkaz „vysokého stáří“, jak míní spisovatel). Správně soudí také z některých tvarů českých (str. 416 n.), že přízvuk český byl dříve mnohem pohyblivější, než jest nyní. Na proti tomu nelze schvalovati tvrzení (str. 416), že pravidlu o přízvučnosti prvé slabiky slov českých svědčí výslovnost v velké části Čech, zvláště v středních. „I zdá se, že ne všady v Čechách a na Moravě tak přízvukováno bývá nebo aspoň bývalo jako nyní v kraji Pražském“. Spisovatel tu ovšem vyslovuje pouhé zdání, kteréž nabývá jakés jistoty jen vzhledem k češtině staré, v níž leckteré věci ukazují na přízvuk jiný (str. 416).

Proto prý posavádní znění zákona Dobrovského o přízvuku českém nezakládá se úplně na pravdě a skutečnosti českého vyslovování. Přízvuk český prý ani r. 1872 neřídí se všude zákony Dobrovského (str. 418). V těch vývodech je sloučena — jak spisovatel nyní ví zajisté i sám — pravda i omyle. Jisto jest, že přízvuk český byl kdysi pohyblivý; ale rovněž tak je jisto, že r. 1872 byl vždy na prvé slabice slova (spisovatel sám neuvedl žádných dokladů proto, že by tomu v jistých případech tak nebylo), a to nejen v středních Čechách, nýbrž v celých

Čechách, na Moravě i Slovensku (mimo některé kraje moravské, kde panuje spůsob přízvukování polský; v. Listy fil. XXI, str. 12). Rovněž tak je jistlo, že tomu bylo tak již za Dobrovského a také mnoho set let před tím (v. Listy fil. XX, str. 57).

Nemohu také souhlasiti s tím, že „síla českého přízvuku nikdy nemohla býti přílišná, ježto až podnes nedovedla překonati časoměrné délky bezpřizvučných slabik“ (str. 418). Spisovatel na str. 420 uvádí doklady změn jazykových, vzniklých působením přízvuku v češtině. Patrně je tedy přízvuk český dosti silný, aspoň tak silný, jako byl v latině, kde také dlouho se držela délka vedle něho a kde přece působil známé změny v jazyce. Já nevidím žádného rozdílu v sile přízvuku na př. českého slova „brachu“ a německého „Rache“ nebo „kláda“ a „Klage“ a j., a to ani tehdy, slyším-li tato slova vyslovena od Němce.

Co dále spisovatel tvrdí (str. 422), že sily přízvuku českého ode dvou století stále přibývá, je možné, ale musilo by se podrobně a bezpečně dokázati (sry. o té věci nyní i článek *Flajšhansův „Česká kvantita“*, Listy fil. XXII, str. 66 n.).

Z těchto všech názorů plyne ovšem Truhlářovi výsledek, že časoměrné veršování je v češtině přípustné. Nebo přízvuk český dle něho není dosud ustálen, je slabý — možno ho tedy při veršování nehleděti. Truhlář dochází tu po obtížné cestě a na základě důvodů, které ovšem nyní z větší části neobstojí, k těm tvrzením, kterých o přízvuku českém v první čtvrtině tohoto století hájili Šafařík, Palacký a Jungmann.

Tímto druhým článkem Truhlářovým spor, článkem Hostinského zahájený, byl ukončen. Kdo po r. 1872 пиše o prosodii, článku Hostinského ani nejmenují, jako by ho ani nebylo, ač děl, jednajících o prosodii, vycházelo hojně.

§ 59. Ve Vojtěcha Lešetického „Nauce o slohu pro školy střední a vyšší dívčí školy“ (Drně, doplněné a opravené vydání, v Praze 1873) — o vydání prvním, v té přičině od druhého odchylném, v. Listy fil. XXIII, str. 9 — jsou na str. 45 n. i některé výklady prosodické a metrické. Prosodii připouští spisovatel v češtině obojí, časoměrnou i přizvučnou. Z jeho pravidel prosodie časoměrné vytknouti slušno, že připouští mezislovou pozici (str. 45) a také obojetnost slabik, následuje-li po jakékoli souhlásce plyná (mezi plynné, soudí dle příkladů, počítají se i nosovky); obojetnost působí i ē po retnicích (str. 46). Ve všech těch věcech odchyluje se tedy spisovatel od Sušila a drží se právem směru staršího.

Přízvuk slovný spočívá v jazyce českém „po zákonu mluvnickém“ vždy na první slabice (str. 46), ale vedle přízvuku mluvnického rozeznávati prý sluší přízvuk veršový, jenž je velmi volný (str. 47). To ovšem je správné; jen že ve verších přizvučných přízvuk slovný (resp. větný) musí spadati s přízvukem

veršovým (rhythmickým), nemá-li se činiti násilí přirozené výslovnosti.

Z dalších výkladů poznáváme, že spisovatel vskutku tento rozdíl jen proto připomíná, aby hojně nesprávnosti tehdejších versů přízvučných omluvil a uvedl pod jakési pravidlo. Odtud plynou jeho pravidla přízvučných veršů, částečně správná, částečně nesprávná. Tak na př. na str. 49 čteme: „Trojslabičné slovo s trojslabičným neb takovým, jež s trojslabičným na rovni jest, považuje se za šestislabičné, což dává tři trocheje: z podaných povolav - u - u - u (správně - u - u - u), v žádoucí říši tvé - u - u - u (správně - u - u - u neb - u - u -)“. Na str. 50 čteme, že v starých básních (míni se hlavně RK a RZ), v písni národní a po příkladu tom „i u mnohých nových básníků přebírá přízvuk první slabiky dvou-troj-vůbec viceslabičných slov každé (závažnější) jednoslabičné slovo“. To by skutečně mohlo se připustiti tehdy, když jednoslabičné slovo má silný přízvuk větný (důraz), jímž se slovný přízvuk slova následujícího, třeba viceslabičného, vskutku oslабuje a pošinuje. Na př. ve větě: „Co mně zamýšliš dátí, nevím“ mají jistě slova „mně zamýšliš“ míru - u - u, a ne u - u - u. Ale z uvedených spisovatelem příkladů vidíme, že tou závažností jednoslabičného slova nemini se závažnost důrazu, ježto se připouštějí na př. i tyto míry: i pomněnce - u - u, leč myslím-li - u - u, slov nejzbavenější - u - u - u, a na každé - u - u (str. 51) a j. v.

Na str. 52 dále čteme: „První slabika dvouslabičného i čtyrslabičného slova stává druhdy v kladu co předrážka verše jambického, pakli následuje jednoslabičné, troj- neb pětislabičné“: ranním paprskem u - u - u, přísný ho u - u, sáhni v hrob u - u a j. v. I první slabika troj- a pětislabičného slova bývá prý v kladu (str. 53), j. na př. mohouliž u - u, nehody, u - u, nezavolány u - u - u a j. v.

Zkrátka Lešetický dovoluje nedbati přízvuku slovného a nahrazuje jej v jistých případech přízvukem „veršovým“, jenž prý místo své měnlivá (str. 48), zapomínaje, že přízvuk veršový jenž jest důraz, nesmí ve verši přízvučném příčiti se přízvuku slovnému, rovněž v češtině důrazovému, nemá-li buď nedbáno být přízvuku slovného a tím správné výslovnosti nebo veršového, čímž ničil by se rhythmus. Oběma „přízvukům“ lze vyhověti ve verších přízvučných jen tehdy, když se stýkají.

Lešetický tedy hleděl uzákoniti nerhythmicost veršů mnohých básníků tím, že všelijaké jejich chyby povýšil na pravidla. Že při tom ničí samy základy přízvučné prosodie, to mu nevadilo. Nebo jaká je to prosodie, která vlastního principu, na němž je zbudována, hleděti ani nemusí?

Shledali jsme, že již Čupr (v. Listy fil. XXI, str. 264) a někteří jiní theoretikové po něm špatné praxi tehdejších bá-

sníků činili nemístné ústupky: ale ústupky tak rozsáhlé, jako Lešetický, jimiž v praxi sem tam vládnoucí anarchie v prosodii přízvučné by se pozdvihovala takřka za pravidlo, nedovolil si přece učiniti nikdo z nich. Vůči tomu tratí i některá správná pravidla Lešetického na ceně. Na př. na str. 48 tvrdí se, že dvě jednoslabičná slova rovnají se slovu dvouslabičnému a platí za trochej, ale že se přiblíží k tomu, aby závažnější přišlo do zdvihu; pán se - o, háj kde - o a j. Podobně na str. 51 předpisuje se, že „dvě jednoslabičná slova pojí se v jamb, pakli méně závažné předchází jsouc v kladu“: tu zvěř o -, ba což o - a j. To je sice správné; ale málo pomohou tato pravidla, když může jednoslabičné slovo, třeba nemělo přízvuku větného, přece být dle jiných pravidel ve zdvihu (na př. jak rozvedly - o - o m. o - o o; str. 50).

Co praví Lešetický na str. 51, že dobrí básníci hledívají k tomu, aby, je-li jednoslabičné slovo předrážkou jambického verše, následující slabika, jež je ve zdvihu, „byla závažnější, to jest bud přirozeně neb kladem dlouhá, aspoň mluvnický přízvučná“ (j. tys velký, bud vůle tvá atd.), není správné a je to i zbytečné.

Reminiscencí na methodu Čelakovského je, tvrdí-li se na str. 52, že „druhdy v přízvučných jambických verších i zákonům časomíry hoví se“: mocí o -, jako když o - a j. Jaké jsou to přízvučné verše, v nichž se místo přízvuku dbá časomíry?

Pravidla svá Lešetický ovšem doložiti mohl doklady i z nejlepších básníků.

Výklad o verších časoměrných (str. 54 n.) neposkytuje nic zvláštního. Přízvučné verše jsou i dle Lešetického — jako dle Sušila a jiných — jen trochejské, jambické a daktylské. Což vikutku je tak těžko poznati na př. ty poměrně dost hojně anapaestické verše, jež se u nás vyskytuji od r. 1795 i v poesii přízvučné?

Nejpřirozenější pro povahu našeho jazyka jest prý verš trochejský a ten prý v starých básních téměř výhradně vládne; nyní prý, když oblíben jest verš jambický, „ustoupil přízvuk mluvnický zcela přízvuku veršovému a řídívají se básníci noví tytýž pouhým citem a sluchem pohřebu vlastním“, tak že někdy jest těžko dopátrati se jakéhosi zákona vůbec platného. Zcela správně řečeno. Ale kdo to poznává, neměl by sám chrániti takové špatné verše pravidly dle nich zdělanými. Jamb není v češtině nepřirozený, jak miní spisovatel na str. 63, a nemusí se rády jambické počínati přečasto spojkami a i atd. Kdo si dá dosti práce, bude bez porušení přízvuku skládati jambické verše i bez této „manýry“.

Správně dí na str. 56 spisovatel, že „verš přízvučný jest bylina domácí od věků u nás pěstovaná.“ Arci se nesmí jeho dějiny počínati RZ, jak činí spisovatel.

Přísnějších pravidel pro verše přízvučné přál si však téhož roku Josef Durdík ve spisu „Kallilogie čili o výslovnosti“ (v Praze 1873), kde na str. 9 n. jednal též o přízvuku, jejž právem pokládá za sesílení hlasu. Přízvuk slovný dle něho, jako dle Hostinského, jest pouze v každém slově jeden; aspoň Durdík nikde vedlejšího přízvuku nenařizuje. Dotýká se nešvaru, přenášeti přízvuk z první slabiky na slabiky jiné (miláčku), a tvrdí, že i předložka jednoslabičná nemívá přízvuku, když na slově s ní spojeném spočívá důraz (do zahrady). Ale pokládá to neprávem za nesprávnost; má-li jméno s předložkou spojené důraz, je vskutku takové přízvukování správné. „Dále podporuje české veršovnictví pošinování přízvuku, ku příkladu oblibený rythmus jambický“ (str. 10). Spisovatel rozhodně stojí na spůsobě českém, totiž aby přízvuk byl vždy na slabice první, a kárá všecko pošinování přízvuku, vzniklé z affektované svědomitosti u vyslovování cizích výrazů anebo z pohodlí a vlivu němčiny (str. 10). Z toho jeho stanoviska vychází, že r. 1873 neschvaloval hojně licence prosodické ve verších přízvučných; o něco níže shledáváme, že je sice neschvaluje, ale nieméně připouští. Na str. 10 podává některá dobrá pravidla o přízvuku větném, třeba tohoto výrazu neužíval, na str. 12 o přízvuku vztahu čili důrazu, tedy o tom přízvuku, který se jinde také nazývá řečnickým. Následují na str. 13 výklady o „přízvuku citu“ čili emfasi a modulaci mluvy.

Na str. 48 Durdík dotýká se tvrzení, že každé slovo od druhého odděleno jest malou přestávkou. Durdík, jak se zdá, s tím souhlasí, připouštěje pouze, že přestávky jsou rozdílné, někdy velmi malé, ba žádné, jinde větší. Na př. ve větě „Letošní podzim byl velmi krásný“ je mezi slovy „Letošní podzim“ přestávka nejmenší, ba žádná, podobně mezi slovy „velmi krásný“ o Patrná přestávka je jen před slovem byl. Správnost tvrzení, že slově od slova je odděleno malou přestávkou, měla již na základě dobrého pozorování výslovnosti této jediné věty být rozhodně popřena. Mezi jednotlivými slovy v proudu řeči není přestávky, pokud ji nečiníme úmyslně nebo někde i nechtice; proto také působí konec slova a začátek druhého navzájem na sebe, jako v jiných jazycích. I čeština má sandhi, mezislovné změny hláskové, jako na př. sanskrit, jen že jich v písmě nenaznačuje. A takové změny nebyly by možné, kdyby slova neplynula jedním proudem.*)

Jednotlivá slova rozeznáváme jen jich přízvukem; proto také, kdo poslouchá řeč, jíž nezná, neslyší slova, nýbrž jen hlásky a slabiky. Ve větě „Jak daleko je ten kopec?“ spodobuje se temné k k následující jasné zubné explosivě *d* (Jag da-

*) Srv. nyní o některých změnách mezislovních v češtině článek *Flajšhansův* v Listech fil. XXII, str. 429; arci článek ten včetně nikterak nevyčerpává.

leko), podobně *n* v ten před kopec je podnebné. Ve větě „Jak těžký je ten pytél?“ zní *k* a *n* jinak, t. j. jako *k* a obyčejné *n*. Ale to, i jiné podobné změny, je důkazem, že mezi ončmi slovy není přestávky. Přestávka může být v těch větách před je, jako ve větě Durdíkem uvedené před byl; ale být tam nemusí. Mohu tyto krátké věty vysloviti i bez přestávky.

Na str. 65 n. jedná Durdík o tom, jak se mají čísti verše, a dotýká se na str. 67 i veršů časoměrných, skládaných „spůsobem starých Hellenův, kteří přízvuk obětovali délce z důvodu hudebnosti.“^{**)}) Durdík dobře znamená, že naše časoměrné básně jsou „více pokusy učencův opět pro učence“ a že u básníků českých úplně pronikl přízvuk. „Poněvadž . . . časomíra posvěcena jest velkolepou poesii hellenskou, vysvětlime si snadno lásku, která k ní vznikla v prsu učených mužů; a proč by ji chtěli uvésti také v češtinu“. K tomu se druží důvod, že v němčině nemají časoměrných básní (třeba však připomenouti, že se Němci také o časoměrné verše pokusili, ale zdravý smysl pro jazyk je od toho záhy odvrátil), že bychom měli o jednu zvláštnost více, kdybychom průchod dali „klassické“ časomíře a „české básničtví by bylo stálým dokladem výbornosti češtiny, jež řeckým taktem tančuje“. „Ale nejde to“ — praví dobře Durdík —; „nikdo časomíře nedodá síly více, přízvuk stal se pánum“. Kormoutit prý se z toho nemusíme. „Mimo hexametr a distichon ostatní metra . . . vyjmají se jako cizokrásné bylinky, a nepodjaté myslí sotva znějí jako něco veršovaného“ (str. 67).

Jak vidno, r. 1873 Durdík nebyl přítelem časomíry, pokládal ji za nevhodnou pro češtinu, za jakousi kuriositu, zcela právem.^{**)}

Škoda, že Durdík při tomto svém stanovisku nedospěl k rozhodnému zavržení časomíry, jako r. 1870 Hostinský. Patrně mu bránilo v tom mínění, r. 1870 ještě obecné, že také řečtina při časoměrném veršování přízvuku zanedbává. Později Durdík i toto stanovisko své, z něhož nebyl daleký krok k úplnému zavržení časomíry, změnil.

Ve výkladu o čtení veršů na str. 68 n. je leccos, s čím bohužel souhlasiti nemohu. Tak na př. radí Durdík na str. 69: „Kdekoliv (při čtení veršů) nastane spor mezi přízvukem slabik a rythmem, sluší dáti přednost prvému na úkor

^{*)} Že Řekové neobětovali svého přízvuku délce, nýbrž že i při časoměrném veršování svém přízvuku šetřili, bylo již několikrát v tomto pojednání vyloženo.

^{**)} Nejen čeština, i němčina i řeči románské a slovanské atd. mohou veršovati časoměrně, a dály se, jak ještě později vyložím, také u těch národů pokusy o zavedení časomíry. Ale tito národnové brzo se toho veršování vzdali, ježto viděli, že pro jazyky s důrazovým přízvukem časomíra se nehodí. My toho dosud nepoznáváme.

rythmu". Básník na př. ve verších jambických měří „od tebe“, „na lidstva“ u - u, Durdík radí části slova ta jako - u u. Zcela správně — přízvuk v řeči mluvené, živé, se porušovati nesmí. Důsledně však vychází z toho závěr, že básniči nemají ve svých verších dopouštěti se takových licencí. Měří-li básník na př. v jambické básmi „nemáme“ jako u - u, porušuje přízvuk, a jestliže ten, kdo verš správně čte, přízvukuje „nemáme“ - u u, porušuje rhythmus. Durdík, jak se zdá, takové licence připouští, ale žádá, aby je čtoucí opravoval; ale právě tím opravováním porušoval by rhythmus.

Nelze mi také souhlasiti s tím, co tvrdí Durdík na str. 71, že by prostý čtenář, kdybychom mu verše napsali jako prósy, jinak je četl než člověk jemného vkusu, jenž by tatáž slova měl před sebou ve formě veršů. Jsou-li ty verše přesné (jako je uvedený příklad z Durdíkova překladu Byronova Kaina), je-li v nich šetřeno přízvuku, spadá-li důraz rhythmický vždy na slabiku přízvučnou, musí i prostý člověk verše, napsané vedle sebe po spůsobu prósy, čísti jako verše, třeba by si toho ani vědom nebyl, čte-li jen sám správně.

§ 60. Co po r. 1873 až do r. 1878 o prosodii bylo vykládáno, vše zakládá se na běžných názorech o české prosodii, jaké byly obvyklé před r. 1870. Článku Hostinského z r. 1870 nevímá si nikdo, ba ani Durdíkova skepse o přípustnosti časoměrné prosodie, vyslovená r. 1873, nemá žádného působení. A přece ti, kteří nepsali pouze o přízvuku českém, jako mnozí grammatikové, nýbrž také o prosodii a metrice, měli také přihlížeti k tomu, co bylo již proti běžným zásadám proneseno.

M. Kovář ve své „Mluvniči české pro nižší třídy středních škol“ (v Praze 1873) jedná na str. 113 o přízvuku, jenž mu je opět — přes vývody Hostinského a Durdíkovy — „vyražení nebo vytknutí slabiky povýšeným hlasem“ a je dvojí, slovný a větný. Stručná pravidla o něm jsou správná. Nové je pravidlo, že předložky dle, krom, skrz jsou bez přízvuku, leč jsou-li spojeny s jednoslabičným zájmenem ukazovacím, jež samo o přízvuk přichází: dle té nové mody, krom té drahé duše. Pravidlo to obsahuje něco pravdy, ale úplně správné není. Říkáme dle té, krom ní, ale vskutku dle té mody, krom té duše atd. Rozdíl v přízvukování působí tu přízvuk větný, jenž v obou případech spočívá jinde. Ale přízvuku větného u nás vůbec se málo dbalo a částečně i dosud dbá.

Na str. 170 je výklad o přízvuku slov ve větách, tedy o přízvuku větném. Ten je prý přirozený a umělý. V holé větě klade prý se přirozeně přízvuk na výrok, v rozvinuté na doplněk atd. Umělý přízvuk prý vzniká, když se chce na některý člen věty váha klásti; na př. Poslal otec synovi knihu? Otec poslal včera synovi knihu? atd. Ani ten rozdíl není oprávněn.

Obojí tento přízvuk je zcela přirozený přízvuk větný. Nově zaváděný Kovářem terminus „umělý“ přízvuk hodil by se spíše k označení takového přízvuku, kterým se z jakékoli příčiny přirozený přízvuk slovný i větný mění. Na př. ve větě: „Řikej umějí a ne umí“ vytýkám schválně poslední slabiky slov umějí a umí nepřirozeným, umělým přízvukem. Ani tak zv. řečnický přízvuk není nepřirozený. I ten je vlastně jen sesílený přízvuk větný. O prosodii v tomto vydání své „Mluvnice“ Kovář nejedná.

Horlivým časoměrníkem jeví se Jindřich Niederle v článku „Homerovy Odysseie zpěv VI. v překladě metrickém s úvahou o způsobě překládání Homera“ (Listy fil. 1874, str. 18 n.). Ion pohybuje se docela v začarovaném kruhu domnělé krásy českých veršů časoměrných i v předsudku, že tím čeština znamenitě nad jiné jazyky vyniká (srov. str. 20).

Německé přízvučné hexametry nemohou se prý nikdy rovnati antickým, ježto v nich důraz veršový (iktus) zpravidla s přízvukem (akcentem) se sbíhá v jedné slabice a tím mizí důležitý rozdíl iktu a akcentu, mizí i půvab, vznikající jejich rozmanitým střídáním a křížením (str. 19 n.). V poznámce 3. na str. 20 připomíná Niederle, že přízvuk (akcent) je zvýšení hlasu, důraz (iktus) sesílení aneb přiostření tónu. Kdyby rozdílu toho nebylo, neobstál by ni jedený verš antický, ježto by všude, kde se přízvuk a důraz náhodou nesbíhají, sobě byly na příč a překážku.

Poznámka ta je správnuá, týká-li se staré řečtiny. Nebo v ní byl přízvuk vskutku z výšení a iktus rhythmnický, jako i jinde, sesílení hlasu. V ní tedy při veršování časoměrném vskutku nejsou si přízvuk a důraz rhythmnický na překážku. Ale jinak je v latině, češtině i němčině. Ty jazyky měly a mají přízvuk důrazový (sesílení hlasu), a takový přízvuk nemůže být na překážku důrazu rhythmnickému, jenž je také sesílením hlasu, jen tehdy, když se oba stýkají, t. j. když — jak již častěji bylo řečeno — veršuje se přízvučně. Niederle však, háje časoměrných veršů českých a zamítaje přízvučné hexametry německé, patrně také myslí, že i v těchto řečech, v němčině a češtině, je přízvuk tónový, kdežto je vskutku důrazový a proto časoměrného veršování nepřipouští. Němci to dobře cítili a cítí, a proto i antická metra vesměs napodobí přízvučně.

S těmi názory souvisí i tvrzení Niederlovo (str. 21), že přednosti časoměrného hexametru zaniknou čtenářům, kteří čtou jen očima; kdo vúmá verše ušima, tomu prý spanilý rhythmus časoměrného hexametru nikdy nezanikne z úplna. (Tedy poněkud přece?) Arci nezanikne, ale jen nebude-li šetřiti slovného přízvuku. Spíše mohli bychom souditi opačně, kdyby se verše časoměrné nebyly jen četli očima, že nebyly by vůbec vznikaly. Ale Niederle patrně věří, že při čtení veršů

časoměrných dle slovného přízvuku (z výšení hlasu) rhythmus sám vynikne, jak vidíme ze slov jeho na str. 21: „Protože pak délka slabik (buď si ona přirozená aneb polohová) sama sebou způsobuje sesílení nebo přiostření hlasu a tím důraz (iktus) zplozuje, musí i nezkušenému čtenáři, čte-li jinak správně (t. j. patrně dle přízvuku), zákoně to nastupování iktu na určitém místě, t. j. rhythmus, jenž právě na iktu se zakládá, vyniknouti nezbytně. Že i zkušenosť tvrzení to podporuje, o tom snadno lze se přesvědčiti zkouškou malou kdykoliv.“ Ale to je osudný klam, Jungmannem zaviněný (v. Listy fil. XXI, str. 172), proti němuž již r. 1870 právem vystoupil Hostinský. Délka slabik (ani přirozená ani polohová) sama sebou nespůsobuje sesílení hlasu, jak tvrdí Niederle; nebo jinak by všecky slabiky dlouhé i v próse musily mít důraz. Proto také, čteme-li české verše časoměrné dle přízvuku, nemůže vyniknouti iktus; nebo iktus jest důraz (rovný našemu přízvuku) a musí být úmyslně na určité slabiky položen, má-li rhythmus vyniknouti. O tom, tedy o opaku toho, co tvrdí Niederle, každého může přesvědčiti malá zkouška kdykoliv.

V poznámce na str. 22 praví dále Niederle: „Dle mínění mého i verše přízvučné u nás za základ rhythmu svého mají iktus čili důraz veršový. Rozdíl jest ten, že důraz tu níkterak není vázán povahou slabiky, nýbrž přízvuku, t. j. že slabika přízvučná eo ipso bere se za slabiku důrazovou. Ale všude tu, kdež přízvuk nestačí, t. j. v slovech o více slabikách, než jich žádá stopa metrická, nastupuje iktus (kterýmž se jen ton slabiky sesiluje), ať si má iktus ten oporu v délce slabiky aneb nic. Neboť kdyby tomu tak nebylo, a za iktus nastupoval zase jen přízvuk (jímž se ton slabiky zvyšuje), nabývalo by slovo takové proti přirozenosti přízvuku druhého, i nebylo by lze verše takové metricky čísti čili deklamovati, leda skandovati!“

Tak na př. ve verších:

‘Pracuj každý s chutí úsilovnou
na národu roli dědičné’

mají iktus všechny slabiky přízvučné; kromě těch mají též iktus (a nikoliv přízvuk) slabiky *lo*, *ro* (národu), *čně*. I má tu v slabice *lo* iktus oporu v délce polohové, v slab. *čně* v délce přirozené, v slab. *ro* jest bez opory. — Z poměru toho jde též na jevo, proč u verších iambických z počátku připouští se slovo vícесlabičné, ač je-li prvá slabika krátká, druhá pak dlouhá; nastupuje tu v plné právo iktus, délkom slabiky bez toho vynikající.“

To vše je od začátku do konce mylné. V uvedených verších slabiky vytčené mají vesměs vedlejší přízvuk — jehož Niederle

zcela neprávem neuznává —, a proto, že jsou přízvučné, mohou mít i mají přízvuk rhythmickej, iktus, a tvoří tedy těžké doby taktu.

Niederle naproti tomu soudí, že rhythmickej důraz, iktus, může padati (vyjmouc první přízvučnou slabiku slova) na slabiky jakékoli, zvláště jsou-li přirozeně nebo polohou dlouhé; ba dopouští dokonce zanedbávati i přízvuku na první slabice a nahrazovati jej iktem. To je jakési odůvodnění běžné praxe básnické, která při veršování přízvučném leckdy přízvuku nedbá. Při tomto stanovisku Niederlově je tedy schema metrické jaksi něco samostatného, mimo rhythmizomenon řeči existujícího, jakási forma, která se jeví sama o sobě, a která se může rhythmizomenu řeči vtisknouti i bez ohledu na ony vlastnosti řeči, jichž lze použiti k uvedení jejímu v rhythmus, t. j. při veršování přízvučném bez ohledu na přízvuk slov.

Niederla zavádí tu na scestí špatné vymezení českého přízvuku, jenž není zvýšením hlasu, a také mylné domnění, že každé slovo má jen jediný přízvuk slovný. I on tedy svou teorií blásá ve veršování přízvučném velikou libovuli; verše přízvučné vskutku v jeho překladech jsou značně vadné a hlavně jsou toho příčinou, že i jeho překlady — přes všeliké výborné jich stránky — dnes jsou zastaralé. Toto jeho velmi libovolné stanovisko patrno i z jeho dalších slov: „Z toho vidno, že přízvuk a časomíra nám nejsou protivami nesmířitelnými; nýbrž že jakousi měrou obě lze sloučiti, a zajisté že by naše nynější veršování přízvučné nabyla formy ještě dokonalejší a duchu jazyka našeho přiměřenější, kdyby (učiníc concessi časomíře) tam, kde za přízvuk nastupuje pouhý iktus, přihlíželo dle možnosti (ne z pravidla!) též k přirozeným jeho oporám“ (str. 22, pozn. 6). Niederlovi zkrátka libil se princip Čelakovského nahrazovati přízvuk délkou, na níž lze klásti iktus, i když přízvuku nemá, proti přirozené výslovnosti. Ale ani toto pravidlo nechtěl zachovávati přesně; i na krátkou nepřízvučnou slabiku lze klásti důraz, iktus, a tím rušiti správnou výslovnost. Důslednosti v tom není.

Časoměrná pravidla, kterými Niederle řídil se při svých verších časoměrných, jsou zcela Sušilova (str. 22 n.). Niederle zvláště spůsobil, že mezi některými klassickými filology, k nimž náležel jsem i já, jeho žák, prosodie Sušilova nabyla obliby a uznání. Jak jsme již viděli (v. Listy fil. XXIII, str. 5), neprávem.

(Pokračování).

Hrubá Skála v RKém.

Napsal Dr. Josef Pekař.

V 4. sešitě Osvěty 1896 pokouší se pan F. Zákrejs podvrátiti důkaz o podvrženosti Rukopisu Královédvorského, jejž jsem byl před více než pěti lety vyložil v Athenaeu. Jde tu o místní jméno Hrubá Skála, jež se čte v písni o pobití Sasíkův a o němž jsem tvrdil, že je původu pozdějšího, že do 16. stol. ani nebylo ani býti nemohlo. Výklady páne Zákrejsovy vrcholí v působivou výtku, že odpůrci Rukopisu nepřihlížejí v útocích svých žádouci měrou k rukopisu samému, ale že budují raději na nedorozuměních interpretů. Je mi velmi nemilé, že mám protivníka tak neopatrného, že mohu význam zdánlivě nejpodstatnější výtky podvrátiti hned v úvodních řádcích. Neboť p. F. Zákrejs, popíráje důkaznost mých tvrzení, neobírá se mým článkem přímo, ale výtahem, jejž z něho učinil prof. Gebauer. Nezáleží snad na důvodech toho, ale bije-li p. Zákrejs místo do mne do prof. Gebauera a píše-li, že způsob, jakým užil mé statí prof. Gebauer proti Rukopisu, „může pošramotiti reputaci vědecké nepředpojatosti, přísné nestrannosti a objektivnosti“, podrobím se ochotně milé a ovšem snadné úloze dovoditi, že prof. Gebauer, odvolávaje se k mému článku, neublížil v nejmenším své vědecké reputaci.

* * *

V článku svém v Athenaeu uvedl jsem o starém jménu nejší „Hrubé“ Skály s dostatek spolehlivých dokladů, v nichž se attribut „Hrubá“ nebo „Velká“ ve spojení se „Skála“ do let války třicetileté nikde nevyskytuje. V dokladech těch, čerpaných z nejrozmanitějších pramenů, sluje nynější Hrubá Skála Skála nebo Skály, někdy Skála Smiřická. Na základě toho tvrdil jsem: Nynější Hrubá Skála slula až do počátku věku sedmnáctého Skála, obyčejněji Skály.

Proti tomuto tvrzení směruje první námitka pána Zákrejsova. Soud: „Hrubá Skála slula před 17. stol. Skála nebo Skály“ má p. Zákrejs za pochybený a připouští jediné závěr tento: „Do r. 1649 nazývá se nynější Hrubá Skála v prameňech p. Pekařem uvedených jen Skalou (nebo Skalami), někdy Skalou Smiřickou atd.“

Závěr jest zajisté mathematicky přesný. Není to tam, tedy to tam není! Jak je to samozřejmé! Ale autor jeho nebyl si tuším dosahu své kritické přesnosti dobré vědom. Uvedu na př. na dvě stě spolehlivých dokladů, v nichž jest král, jenž v l. 1253—1278 panoval v Čechách, jmenován Přemyslem nebo Ota-

karem nebo Přemyslem i Otakarem — p. Zákrejs snad řekne: To nedokazuje nic; soud „Král Český v l. 1253—1278 slul Přemysl atd.“ není správný; správný jest jediné soud: „V dokladech p. Pekařem uvedených jmenuje se král atd.“ — král, o nějž jde, mohl se jmenovati třebas Františkem! Není snad třeba uváděti zde základní poučky kritické praxe — já trvám prozatím na tom, že můj závěr: „Nynější Hrubá Skála slula atd.“ je cele správný a že musí platiti dotud, dokud mi někdo spolehlivými doklady nedokáže, že slula jinak.

Odvolávaje se k svědeckví svých dokladů, tvrdil jsem v svém článku dále, že název „Velká“ Skála, „Hrubá“ Skála byl nejen mluvě úřední, ale i mluvě lidové do věku 17. neznám, že ho vůbec nebylo. „Pozorujeme zajisté“, psal jsem, „že zejména v Turnově*) a v Mladé Boleslavě měli mnohdy za nutné tu neb onu Skálu označiti určitéjí, aby mýlka nebyla možna, než tu pojmenovali zároveň jejího majitele (Skály páně Zajícovy, Skály páně Smiřického, Skály pana Šlastného, Skály pánův Šlastných z Valdštejna, Skály Smiřické) neb určili její polohu (Skály nad Jizerou). Kdyby byl býval název „Velká“, „Hrubá“ Skála aspoň v lidu obecném, není pochybnosti, že by se bylo tohoto pohodlného označení užilo od městských písarů, kdykoliv jim šlo o určitost. Toho však nenalézáme nikde příkladu ani jediného!“

O vývodu tomto, jejž mám za velmi důležitý, se p. Zákrejs nezmíňuje ani slovem!

Jestě jednu věc tvrdil jsem na základě svého materiálu dokladového: že název „Velká“, „Hrubá“ Skála vyskytuje se poprvé na samém konci prvej polovice 17. století, a to pouze v tvaru „Velká“ Skála. „Z toho třeba souditi, že nevznikl v mluvě lidové, ale že byl uměle utvořen. Lid v horním Pojizeří nebyl by si nikdy utvořil názvu „Velká“ Skála, nýbrž byl by říkal i psal „Hrubá“ Skála — po svém vkusu a obyčeji. Naproti tomu však vidíme, že i po válce třicetileté převládá staré pojmenování „Skály“ neb „Skála“ bezmála ještě po sto let, vidíme, že ve Vějrichově t. zv. „Kronice turnovské“, psané v l. 1707—1736 mluvou čistě prostonárodní, jmenuje se dnešní Hrubá Skála devatenáckrát „Skála“ a jen čtyřikrát „Velká Skála“, nikdy však „Hrubá Skála“. „Velká“ Skála v těchto neumělých memoirech prostého člověka, kde se mluví o hrubém mostu, hrubém kostelu, hrubých zvonech, o hrubé zvonici, kde čteme

*) Turnov leží asi uprostřed mezi Skalou Hrubou a Skalou Malou ve vzdálenosti malé míle. Město náleželo po částech střídavě k oběma panstvím skalským.

i místní název „Hrubá Bělá“, dokazuje, že ještě v té době bylo pojmenování „Velká“ Skála lidu neobvyklé, tak neobvyklé, že si dosud „Velká“ v „Hrubá“ proměnit nedovedl a neproměnil“.

O všem tom nezmíňuje se p. Zákrejs opět ani slovem!

Uzavíral jsem a uzavírám: Dnešní Hrubá Skála slula až do 17. století pouze „Skála“ nebo „Skály“; název „Hrubá“ Skála nežil v lidu ještě ani v prvé polovici 18. století; v mluvě úřední vznikl v prvé polovině 17. stol. Z dokladů o osudech obou Skal a ze zprávy jabloneckého annalisty se hlásí velmi pravděpodobný (tedy nejen na oko pravděpodobný a nedoložený) domysl, že se to stalo v letech 1615—1630, za posledních Smiřických nebo za Valdštejna. Z toho všeho nevyvrátil p. Zákrejs ani písmene.

Obhana ovšem neodhazuje ani pro tento případ zbraně, a p. Zákrejs vede do pole svou druhou námitku: „Dokladů pro dobu před r. 1353, tedy asi pro dobu naší básně p. Pekař neuvedl. Není tedy nikterak vyloučena možnost, že se attributu „Hrubá“ v době, kdy báseň byla pěna, v listinách před r. 1353 užívalo; jeť si zcela logicky možno mysliti, že se nám tyto listiny nezachovaly a že attribut ten v oné době (před r. 1353) i v lidu žil i v listinách se naskytal, že však — dejme tomu — prodlením času asi r. 1353 jako moravská Punkva nebo řeky krasské zanikl a teprve za čas, na př. r. 1756 znova vyvřel.“

Vůči této námitce jsem ovšem bezmocen. Jest kritika pramenná vskutku tak žertovná? „Jeť si zcela přesně logicky možno mysliti!“ Zajisté. Jeť si zcela logicky možno mysliti, že Rukopis Královédvorský jest padělek. A p. Zákrejs si to přece nemyslí, protože má za to, že poznává, že padělkem není. Poslední námitka jeho nenáleží však již tam, kde je hledání, poznávání pravdy, ale tam, kde je velká, vroucí, naivní víra — to je náboženství Rukopisu.

* * *

Ex privata diligentia připojil jsem k právě vyloženému důkazu o nestarobylosti jména „Hrubá Skála“ důkaz, že jméno to nemohlo se ozvat do 16. století ani v lidu ani v písemnostech. Důkaz první měl jsem a mám za cele dostatečný — druhý může nyní ukázati dokonaleji velikost viry, že jméno Hrubá Skála mohlo být známo před r. 1353. Jeho vazba je takováto.

Hrubá Skála byla nazývána „Hrubou“, „Velkou“ se zřetelem na nedalekou Skálu „Malou“. Do první polovice 15. století však hradu nebo panství „Malé“ Skály u Turnova nebylo — název „Hrubá“ Skála mohl se tedy připravovat teprve od prvej polovice 15. století.

Proti všemu tomu má p. Zákrejs vlastně jen jednu námitku : nechce uvěřiti, že Hrubá Skála jmenována „Hrubou“ pro rozdíl od Skály „Malé“. Chce to mít doloženo „hodnověrným současným pramenem“. Odpovídám : není třeba. Že Hrubá Skála odkazuje svým attributem ke Skále Malé, je samozřejmé. Ví to každé dítě v turnovském okolí, jako ví, že Hrubý Rohozec jmenuje se „Hrubým“ na rozdíl od Malého Rohozce nebo Mladá Boleslav „Mladou“ na rozdíl od Staré Boleslavé. Je-li někde „Skalka“, je v nedalekém okolí jistě skála větší; neboť deminutivem mohla být skála dotčená pojmenována jen po srovnání s průměrnou velikostí skal v kraji nebo po srovnání s ojedinělou větší skalou z okolí. P. Zákrejs ostatně odbývá tuto věc jen prostým popřením a věnuje více pozornosti námitce jiné, námitce, jež mne překvapuje, protože se mi nezdá býtí loyalní. Napsal jsem v Athenaeu, že Hrubá Skála nemohla být nazývána „Hrubou“ před stol. 15, protože tenkráte bylo panství a tedy asi i hrad (hrubo)skalský menší než panství (malo)skalské, a protože skála, na níž zámek (hrubo)skalský stojí, jest menší, méně imposantní, než skála, na níž strměl kdysi hrad Vranov-Skály. Z této poslední zmínyku kuje si p. Zákrejs zbraň : „Především jde přece o skálu, pak teprve o panství — jak jest možná, aby větší, imposantnejší skála byla jmenována Skalou „Malou?“ Námitka zakládá se opět na omylu. Zde jde především o panství, o skálu nejde nikterak. Vyložil jsem ve svém článku s dostatek, kterak hrad Vranov-Skála (Malá) zanikl, kterak pod mohutnou skalou, na níž zůstaly trosky jeho, vystavěn byl zámeček nebo tvrz, na kterou jméno Skála (Malá) bylo přeneseno, kterak panství (malo)-skalské bylo zmenšováno a zmenšováno, kdežto (hrubo)skalské rostlo, až v době Valdštějnové bylo prvé prodáno za 20.000 zl., druhé odhadáno za 265.000 zl., v téže době, kdy rozdíl „Velká“, „Malá“ poprvé se vyskytuje — p. Zákrejs chce najednou reklamovati pro „Malou“ Skálu název Skály „Hrubé“, v době, kdy „Malá“ Skála na oné veliké, imposantní skále již nestála, kdy ztrácela se nepatrná v úvalu pod ní! Z mého článku bylo zřejmo, že jediné rozdíl ve velikosti panství (a tedy i zámku) vedl k rozlišování nyní obecně ujatému, a p. Zákrejs, nezmínil se o tom, píše, jakoby bylo šlo o skálu! V turnovském okolí, přeplněném spoustami skal, není přece na takovéto rozlišování na vzdálenost půl druhé míle nikterak místa, zde by jen Trosky mohly být nazývány po srovnání s ostatními skalami Skalami Velikými.

Námitka, jíž bylo věnováno tolik místa, ukazuje se tedy lichou, a „podotknutím“, jež následuje, poráží se pan Zákrejs sám. P. Zákrejs upozorňuje na to, že Hradci Králové i Jindřichovu říšká se v širém okolí jen Hradec. Podobně má se to s Českým i Německým Brodem, Vysokým Mýtem, Heřmanovým Městem, Mnichovým Hradištěm atd. atd. Zcela správně. Dodám,

že v nejbližším okolí Hrubé Skály a dále k jihu a východu říká se Hrubé Skále obyčejně jen Skála. Podobně má se to s Malou Skalou, podobně se v Turnově mní Rohozcem Hrubý Rohozec atd. Rozlišování určitější, dvojím jménem, jest obvyklé vůbec jen tam, kde je ho nezbytně třeba, z valné části jest plodem ohledů administrativních, pokročilejší známosti země, sblížení komunikačního atd. Lid ho neužívá, pokud nemusí, a překvapilo by nemálo, kdybychom se s ním setkali v zpěvu národním, snad dokonce z 13. století. Nu — a v Rukopise Královédvorském čteme: „v lesě pod Hrubú Skalú“!

* * *

Ne, nikoli „pod Hrubú Skalú“, ale „pod hrubú skalú“. Neboť tak tomu chce nejnovější objev, „jímž jsou námítky p. Peškaře a prof. Gebauera úplně poraženy!“

Kdyby se byl p. Zákrejs spokojil námítkou touto, bylo by to postačilo úplně. Zdá se mi zajisté nepochybným, že pouze o ni šlo a že předchozí obrana starobylosti „Hrubé“ Skály byla psána jen „pour l'honneur de drapeau“, jako úvodní předehra k zničující ráně poslední. Čekal jsem na ni přes pět let, a p. Zákrejsovi, jenž ji s takovou pompou oznamuje užaslému obecnству, nebudě snad tajemstvím, že jeho konečná námítka musí se namanouti každému palaeografu-začátečníku, že možno čísti „pod hrubú skalú“, i kdyby v rukopise bylo „pod Hrubú Skalú“. Na začátečních písmenech tu nezáleží pranic — jde jen o to, možno-li právem čísti tak, jak čte p. Zákrejs a jak se musí pokusit čísti každý Hrubé Skály zbavený obhájce?

Já mám výklad pánc Zákrejsův za nemožný, ano za něštastný. P. Zákrejs totiž nepovíml si, že děj básně o pobití Sasíků je místně určen velmi dokonale. Sasíci vtrhli do země „od zhořelských dřevných hor“, táhnou „dále k Troskám“ a na tažení tom jsou přivítáni bitvou v krajině „skalnatých hor“, „v lesě pod Hrubú Skalú“. Čtení „pod Hrubú Skalú“ hlásí se samo sebou; neboť Hrubá Skála je vskutku na cestě od zhořelských hor k Troskám, strni malou hodinu před Troskami, v krajině „skalnatých hor“ a lesů, v domnělém kdysi centru statků Beneše Heřmanova. Proto četl dosud každý „pod Hrubú Skalú“, proto ten unanimis consensus, jenž sám sebou může být argumentem, proto nenapadlo nikoho čísti „pod hrubú skalú“. „Pod brubú skalú“ je čtení nepřirozené, nucené, čtení z nouze.

Ještě důrazněji mluví pro Hrubou Skálu konsekvence čtení pánc Zákrejsova. Sledujme je trochu.

Chtěje staviti řádění Sasíkův, svolá Beneš Heřmanov sedláky do lesa pod jednu hrubou skálu, a tam, v krajině bohaté „úvaly“ a „skalnatými horami“ strhne se bitva, bitva vítězná, v níž roz-

lícený lid hrozně se pomstí nad loupeživými Němci. Nebylo to pod Hrubou Skalou, ale ta náhoda — v téže krajině, kde byla jistá hrubá skála, v krajině skalnatých hor, nedaleko před Troskami, v téže krajině, kde ona slavná bitva u nějaké hrubé skály byla svedena, tam po letech objeví se na místě, kolem něhož Sasíci táhnouti musili, hrad Hrubá Skála, jenž není totožný s onou hrubou skalou, nedaleko níž bylo bojováno!

A dále: Básník, jenž nám místně určuje směr tažení docela přesně, jenž nám představuje plným jménem hrdinu své písni, ten by byl místo, kde byla svedena slavná bitva, jejíž zasloužený, vítězný triumf jej nadchl k básni, zamlčel? Byl by se spokojil nedbalou a nedůstojnou zmínkou, že byla pod jednou velikou skalou? Může tomu někdo, chce tomu p. Zákrejs uvěřiti?

Ně, pan Zákrejs mnoho věřiti nechce. On prozrazuje sám, že věřiti neuvěřitelnému nemůže, a prozrazuje to způsobem, jenž jej cele poráží. P. Zákrejs, jakoby tuše nemožnost čtení „pod hrubú skalú“, má v zásobě čtení ještě jedno: „pod hrubú Skalú“, čtení, jež jest výmluvným důkazem jeho rozpáků a nesnází. Odmitám je naprostoto — to je přece totéž, co „pod Hrubú Skalú“.

* * *

Mohu opakovati závěr svého článku v Athenaeu po obraně pána Zákrejsově ještě s větší určitostí: Verš Rukopisu: „v lesě pod Hrubú Skalú“ rozmnoužuje řadu již přečtených důkazů, že Rukopis Královédvorský jest padálek. Vím, že to nepřesvědčí ty, kdož věří, — třebas by se na základě jediné básni o Beneši Heřmanovu mohlo ukázati k tomu, že báseň hlásí se dějem k l. 1279—1283, kdy Beneše, syna Heřmanova, nebylo (Goll. Hist. rozbor), že r. 1203 hradu Skal zajisté nebylo, že Zhořelské dřevné hory děkují své zvláštní jméno Pubičkovi (Goll), že lid volající theatrálně „Pomstu!“ „Pomstu!“ nebo dokonce „Vijte věnce z polních květů svému vyprostiteli!“, že pěvec toužící za přičinou nevzácného vpádu loupežného přes hranice po knížetí a našem lidu branném, že celá ta bitva v skalách, kde se skalnatého lomu vrhá se kamení na nepřítele, že vše to jest možné v romantické básni z počátku 19. století a ne v básni středověké, nercili ve skutečnosti — ale ty nepřesvědčí nic, protože věřiti chtejí, protože jsou silni vírou, jež hory přenáší. Náboženství — a tedy i náboženství Rukopisu — jest tím hlubší a vroucnější, čím více má zázraků a tajemství.

Klasobraní po rukopisích.

XLIX. České glossy k latinským hymnům napsaným I. 1418.

Opsal V. Hauer.

Laudes deo dum cantabant,
tunc vicissim vapulabant virgis
non cum teneris. Miserere de-
cantabant, benedictum invoca-
bant dominum cum lacrimis.

Hii de multis cantaverunt et
se stultos crediderunt detestan-
tes omnia. Regi cristo adhese-
runt, florem mundi non car-
pserunt devitantes singula.

Factis sanctis hii gaudebant,
scelus plebis et deflebant prece
cum assidua. Se castigant et
fatigant, cibo milii se cibant,
contempnunt paschalia. Limphe
potus illis notus depeccando
non est motus, quis audivit
talia. Fratrum mira caritas
dulcisque fraternitas non querit,
que non sunt sua.

Supplicamus nunc subnixe,
ut inmites cessent rixe fratrum
per suffragia. In supernis ut
locemur et ad choros ordine-
mur cum sanctis in gloria.

chwaly bohu kdý zpyewachu
tehdy v hromadye tepyechu sýe
metlamý ne tenkymý. fmylug
sýe zpyewachu, pozehnaneho na-
zywachu hospodýna z zlzamý.

ty gyftý o mnohych zpyewaly
gsu y sýe blasný mnyely su
wyzhrzyegycze wffeczkno. kraly
kryftowi przydrzyechu sýe, kwyet-
tu swyeta necessaly gsu lyknu-
gycze ssýe we wffelykych wye-
czech.

skutkom swatým tyto rado-
wachu sýe, hrzyechow lydkych
y plakachu modlitwu sfnaznu.
sýe trefktachu y muczye,²⁾ krmý
yahel sýe krmye, potupugý we-
lykonocznýe krmye,³⁾ wodý na-
poý tyem znam shrzyessenýe ne-
nye hnuty, kto flysyel gest take
wyeczy. bratrztwý dywna laska⁴⁾
sladka y bratrztwo nehledalo
gest, které negsu geho.⁵⁾

prossyme nynýe sfnaznýe, aby
nepokojný⁶⁾ przyestalý fwarowe⁷⁾
bratrztwýe skryje pomoczy. na wysoftech abychom
posazeny byly k zborom przy-
gednany bychom swatymy w fla-
wye.⁸⁾

List 153b.

55 (56).

Gaude syon, quod egressus
a te decor et depressus tui

raduy sýe wyerna dusse, genz
wysel od tebe okraffa y spaczyl

²⁾ neb mdle (psáno mldle). ³⁾ tocz maslo. ⁴⁾ mylost. ⁵⁾ czyzyeho.
⁶⁾ neb neczny. ⁷⁾ fwady. ⁸⁾ w chwale.

fulgur speculi. Rediviva luce
redit Ω et alpha, quod accedit
iam in fine seculi.

Poma prima primitivos dens
sanctos adhuc vivos vedit in
cacumine. Ut extremos addat
primis, quamvis stantes nos in
ymis, sno visit lumine. Sed pre
multis te respexit, odor tuus
hunc allexit et sapor et puritas.
Tu de regum ramis nata iuste
vere sis (ex)vocata tu dei satu
ritas.

Gaudent astra matutina, quod
in hora vespertina ortu novi
sideris Celi sidus illustratur,
in quo terre designatur signum
novi federis. Vere sidus tu pre
clarum, quod a sole differt
parum et luna lucidius. Tu
quod sole sis amicta, carne
probat hec relicta lucis tue
radius.

O quam dignis fulges signis,
vasa rapis a malignis possessa
demoniis. Lepre mundas labe
tactos, claudos ponis et attractos
in pedum officiis. Quod negatum
est nature, tu virtutum agis iure
et potes ex gratia. Vita functis
tu reducis, cecis reddis membra
lucis et membrorum spacia.

sye tweho lefk*) zrczadla.¹⁾
obzywenu fwyelosty nawraczy
gy lyé konecz y poczatek, ze
przystupugé gyz na konczy
fwyeta.

jabka prwne²⁾ prwnyegfye
buoh swate³⁾ geste zywe wydyel
gest na huorzye,⁴⁾ aby poslednýe
przydal by prwnym a tess fto
gyczye naſſ w nyzczye,⁵⁾ fwym
opatrzył gest fwyetlem.⁶⁾ przyef
mnohe tye opatrzył, wonye⁷⁾ twa
toho przytrhl gest i chut⁸⁾ a
czyftota. ty z ratoleſtý kralow
vherſkych narozena sprawedly
wye prawye byla by nazwana
ty bozýe fytost.

radugy sye hwyezdý gytrznye,⁹⁾
ze wecny hodynu wychodem
nowe hwyezdy nebeska hwyezda
ofwyeczuge sye, w kteremz
zemý znamena sye znamenýe
noweho bozyeho flybu. zagiste
hwyezda ty przyekrasna, ktera
od flunczýe oddyelyla sye malo
y myessyecze fwyetlegissye. ty ze
flunczem¹⁰⁾ gsy odyena, tyelem
doswyedczuge tye (!) opustonym
tweho fwyetla paprſlek.

kak dostoynymy ſtkwyl sye
dywý, orudye¹¹⁾ otgymaſi ot
zlych**) obſyedla duchow. malo
moceuſtwye*** oczyſtugell po
ſkwrnu poſkwrnene, kulhawe
pokladala gsy y zlamane noh
na vrzadech.¹²⁾ czoff zaprzye
no¹³⁾ gest przyrozenij, ty cznoſtý
czynysſ prawem a mozeſſ z my
loſty. k zywotom vmrle ty przy
wodysſ, ſlepym y nawraczugell
udý fwyetloſtý udow y rozlu
czenye.¹⁴⁾

55. ¹⁾ tocz. czyt. ²⁾ tot. prwe swate. ³⁾ apoftoli. ⁴⁾ tot. czystoty.
⁵⁾ tot. w hrzyſyech. ⁶⁾ okem. ⁷⁾ tot. nabozenstwye. ⁸⁾ tot. cznoſt ⁹⁾ tot.
andyele. ¹⁰⁾ tot. bozy myloſty. ¹¹⁾ tot. tyela lydczka. ¹²⁾ tot. na fwem
luozy. ¹³⁾ toczſ (— toczſ) czyltota. ¹⁴⁾ rozhrzyeffenye.

*) psáno: besk. **) psáno: otzych. *** malomocēſwye.

Eya mater nos agnosce, libro
vite nos deposce cum electis
inseri, Ut consortes tue sortis
et a penis et a portis eruamur
inferi.

nuz matko nas poznaý, knye-
ham zywota¹⁵⁾ naſſ vproſſ ſ wy-
wolenymy napsati, aby przyto-
warzyſſeny tweho loſſa¹⁶⁾ a ot
muk y ot wrat wynyetý bychom
były pekelných.

List 157 a.

56 (57).

Hanc dieculam, orbi cuncto
coledam Atque festivam agmi-
nibus angelorum, Sancti cle-
mentis preconio celebri vene-
remur, Quem dei fecit provi-
dencia presulem sedis aposto-
lice.

Hic gemma antistitum atque
decus omnium Per orbis cir-
cum doctor clarus fulserat.
Post multa captus ostensa si-
gnorum hic precepto cesaris
exul transmissus Pluribus ca-
ptivis illuc optatum confert
solamen.

Agous hic monstratur, vividi
fontis prebet fluenta. Tandem
sanctissimi submergunt marti-
ris ponto corpus. flatu sidera
petenti assunt angelici struc-
tores, marmoreoque templo san-
ctum collocaent thezaūrum.

Quot annis fluctibus cedit
mare tumidis, ut iter comodat
occurrenti populo. Tu modo
nos tuo supplicatu valido. tur-
bidis seculi de procellis rapias,
O clemens sancte clementer.

tento dnek, fwyetu wſyemy (!)
czyyczý y fwateczny zaſtupow
andyelskym, fwateho climenta
zpyewanym fwyetedlnym cztyemy,
ktrehoz bozýe vczynla geſt
rozlaſtost byſkupa apostolske
ſtolyce.¹⁷⁾

ten gylſtý drahy kamen by-
ſkupow y czeſt¹⁸⁾ fwyech po
okolka fwyeta vczedlnyk krafny
ſtkwyel ſýe. po mnohem ukaza-
nye dýwów ten przykazanym
czyefarzowym wywrfen a byl
poſlan na oſtrow. mnohem
wyeznom tam¹⁹⁾ zadanu przydal
utyechu.

beranek²⁰⁾ tu ukazal geſt²¹⁾
zywe ſtudnyczýe dawa tekoſtý.
potom fwattheho utopylý mu-
czedlnyka w morzy tyelo, du-
chem dutym nebeſſ zadagy-
czyemu przytomny ſu były an-
dyelſtý ſtruoyczye, w mramo-
rowem y chramýe fwaty flozy
ſu poklad.²²⁾

kolik²³⁾ let²⁴⁾ wlnam po-
ſtupylo geſt morze wyfokym,
aby czysta poyczyla geſt przy-
byehugczyemu lidu. ty nynye
ny²⁵⁾ twym walnym orudowanym
welykym zamuczonych toho
fwyeta z wln wytyehny naſſ,
o fwaty clymente²⁶⁾ myloſtywye.

¹⁵⁾ toczyſ w nebeſkem kralowſtwý. ¹⁶⁾ tot. fwatoſty.

56. ¹⁾ tot. papezye w rzymye. ²⁾ okraſa. ³⁾ tot. na oſtrowye.

⁴⁾ buoh. ⁵⁾ tyelo. ⁶⁾ tot. mnoho leth.

⁷⁾ psáno: quolik. ⁸⁾ psáno my. ⁹⁾ clymête.

List 158b.

57 (58).

Sanctissime virginis votiva
festa recolamus. Venerantes
hanc diem preclaram omnes
concinamus. Proferat hec concio
laudes et devocio fit sincera.
Congrepet organicis modulis et
canticis laude digna.

Hanc fuisse filiam costi regis
unicam tradunt scripta. Annis
puerilibus zophisticis artibus fit
preclara. Turbam philozophicam
vicit et rethoricam disputando.
Hinc regina credidit, deos vanos
respiuit venerari.

Fit penalis machina, pereunt
tot milia, dum rotantur,<sup>**) agmina
paganorum. Mox truncatur
capite, assunt turbe celice, sepe-
litur vertice monte syna.</sup>

Ora pro populo, precare pro
clero martir christi Katherina.
Astantem populum, laudantem
te clerum fove, rege per secula.
amen.

List 160b.

58 (59).

Deus, in tua virtute sanctus
andreas gaudet et letatur, eadem
comitatur Piscacio nati tui ipse
primum factus piscator populoru-
rum, Mirmidores ydolatras diu
fluctivagos rete cepit fidei.

His legibus achania^{*)} tuis
deus victor illius subiugavit Et

nayswatyessye dyewky zadu-
czye hodý czytemy. cztyecze
tentu den przekrasny wifyczny
zpyewaymy. wyday tento sbor
chwaly y nafsy nabozenstwye
bude czyste. zazwny warhannym
zpyewanym y pyesnyemy chwalu
duostognu.

tu pannu^{*)} byty dczeru krale
... gyedynu¹⁾ wyprawugy pysma.
lety dyetynskymy hadawych rze-
mesly byla gest przekrafna.
zastrup mudrowny²⁾ przyemohla
gest y mluwkrasny hadagycz
sye. tehdz kralowna wyerzyla
gest, bohow marnych zzhryzela
gest³⁾ cztytý.

bylo gest muczedlne kolo,
zahynuly su tolyk tyfyscow,
kdyz muczena byla ... po-
hano. bned zbawena byla hlawy,
przyspyely su zastrupowe ne-
besty, pochowana gest na wrchu
hory ...

proff za lid, poproff za za-
kowlstwo, muczedlnycze bo-
zye ... przystogyczli lid, chwa-
legycze tye ...

boze, w twe cznosti¹⁾ swaty
ondrzyey raduge sye y weffsely
sye, tez y nashleduge lowenye
syna tweho, an nayprwe vczy-
nen gest rybarz lydy,²⁾ ty gyfty
pohanowe modlytebnyky dyabel-
ske dluho bludne syet polapyla
gest wyery.

tyemý syetmy zakonom tu-
zemý twym boze wytyez geho³⁾

57. ¹⁾ gednu. ²⁾ tot. mystryow. ³⁾ postala gest.

^{*)} panu. ^{**) ve výkladu jest rotatur.}

58. ¹⁾ w moczy tot. w nebeffsyech. ²⁾ tot dusfy. ³⁾ syna bozyeho.

^{*)} Ve výkladu : achayam. ^{**) pseno: cznofsmý.}

tropheum cristi tui fixit ibi bonum se ostentans militem. Miraculis, virtutibus, doctrinis que cunque consita spolia tibi, o rex, attulit. Atque suo cruore triumphi inscripsit titulos tui regum domine. Istum crucis solum et regni credimus cristi filii tui atque fraterculum.

Nos igitur peccatis nostris gravati te deus poscimus, ut illius, qui tua semper sectatus precepta tibi placent, nos intercessione tuearis in eternum.

List 162b.

59 (60).

Egregia sponsa cristi, carnem mundi que vicisti, alma virgo barbara. Ut de spina prodit rosa, medicina dulcorosa ex herba fit amara; De tellure mma nitens, de tenebris sidus lucens, de gentili sanguine orta virgo speciosa virtutibus preciosa vivens absque crimine.

Pater eam occultavit alta, turri collocavit, ne cristum agnosceret. Rore celi ymber stilat, membra cordis refocilat, quo baptismum posceret.

Rex audiens postulari sibi cepit demonstrari pulcerrimam faciem. Pater eius dioscorus, regis satrapa decorus, mundat vultus aciem.

Quam mox cristus ulceravit, didoscorus (!) se turbavit, hanc

poddal gest y wytyezstwye⁴⁾ syna tweho vstawyl gest a tu dobreho sye ukazugye rityerzje, dywy, enostmy, ^{**) vczonym kte-} rezkolý dobite lupeze⁵⁾ tobye, o kraly, przynefl. y swey krwy wytyezstwa psal gest obeznanye tweho nad krale . . . tohoto krzyzye⁶⁾ towarzysye y kralowstwye nebeskeho wyerzymu boha syna y bratrczye.

my proto hrzyechy nashymy obtyezeny tye boze zadamy, take toho swatheho, kterzyz twe wzdy nashledowanym przykazanye tobye libye sye, aby nas orodowanym obranyl by . . .

O wyborna chotý bozýe, tyelo swyetcze ktera przyemohla sy, fwata dyewko . . . Jakoz z trnye wychodý rozýe, lek sladký z korzena bywa horzkeho, z ze-myé kamen stkwuczý, ze tmy hwyzeda swyetla, z pohanskego rodu wysla gest dyewka kraſna¹⁾ w cznoltech pyekna trwagyczý bez hrzyechu.

otecz gy tagyl, na wysoke wyezy posadyl, aby boha ne-poznala. roſu nebesku przywal kape,²⁾ zwoſty udow srdeczye y posſylnyl gest, aby krzta po-zadala.

kral vſlyſaw zadaty gemu poczal ukazowaty przyekraſnu twarz. otecz gyegy tak rzeczeny, kralew panoffye przyekraſny, vczyſtyl oblyczyey(e) zrak.

kteruz yhned hospodyn wrzyedyl.³⁾ gyegy otecz sye smutyl,

⁴⁾ tot. muczenye. ⁵⁾ vzytky. ⁶⁾ tot. vkrzyzyewaneho.

59. ¹⁾ pyekna. ²⁾ tot. swatym duchem vkanul. ³⁾ ranyl.

decolans acriter. Felix virgo
crimem terge, pustularum mnas
eruge servos sanans iugiter.

tu pannu⁴⁾) staw vkrutnye.
staſtna dyewka, hrzyech fetrzý,
nestowycz⁴⁾ mnoſtwyē wywrat,
ſluhy vzdrawugyczy wyecznye.⁵⁾

List 164a.

60 (61).

Congaudentes exultemus vo-
cali concordia Ad beati nicolai
festiva solempnia, Qui in cunis
adhuc iacens servabat jejunia.
A papillis cepit summa prome-
reri gaudia. Adolescens ample-
xatur literarum studia Alienus
et immunis ab omni lascivia.

Felix confessor, cuius fuit dignitatis vox de celo nuncia, Ad quam profectus presulatu sublimatur ad summa fastigia.

Erat in eius animo pietas
eximia et oppressis impendebat
multa beneficia. Auro per eum
virginum tollitur imfamia atque
patris earundem levatur inopia.

Quidam naute navigantes et
contra fluctuum seviciam luctan-
tes navi pene dissoluta, Iam de
vita desperantes in tanto positi
periculo clamantes voce dicunt
omnes una: O beate nicolae,
nos ad portum maris trahe de
mortis angustia. Trahe nos ad
portum maris, tu, qui tot auxil-
iaris pietatis gracia.

Dum clamarent nec incassum,
ecce quidam dicens: assum ad

radugycze ſye weſelmy ſye
hlafnym ſrownanym ſwateho my-
kulafye k hodnym flawnostem,
kterzy (!) v plenkach geſte le-
zye chowaffe poſty. ot czeczkow
poczal geſt naywyſſych zaſlu-
zewatý radoſty. gynoffſye zadal
geſt czten uczenye y zzdalen
otte wſye poſkvry a plzkoſty.

ſtaſtný wyznawacz,¹⁾ czymuz
byl geſt doſtogenſtwy hlaff
ſ nebe zwyefowaný, kteremu
doſtogenſtwy doſed byſkupſtwym
powyſen geſt k naywyſſye czyt.

byſe na gyeſo vmye myloſt
welyka a truchlym vkaſowale
mnohe dobrodyenſtwy. ſ zlatem
ſkrzyen dyewek otgyato geſt
przyflowyé y otczye tyech gy-
ſtych dyewek otyata (!) geſt
nedoſtatek.

gyedny plawczy²⁾ wezuce
ſye proty wlnam ukrutnoſtý
y vſylugycze lody owſſem ro-
ztrzenu, gyz z żywota zzvffawſſe,
w take połozeny ſkody negyſto-
tý wolagycze hlaffem³⁾) rze-
czechu wſſychný gyednym: o
ſwaty mykulafy, nas k brzyehu
morzye przytrhny z fmrtv tru-
chloſtý, przytrhný naſſ k brzyehu
morzye, který tolyk fpomahaff
laſky myloſtý.

kdyz wolachu any nadarmo,
ay geden rzka: tedy ſem

⁴⁾ tot. nemoczy. ⁵⁾ vſtawycznye.

^{*}) panū.

60. ¹⁾ tot. zpowyedlnyk. ²⁾ marnerzy.

^{*}) hlaffē.

vestra presidia. Statim aura datur grata et tempestas fit sedata, quieverunt maria.

Gloriose nicolae, nos ad portum maris trahe, ubi pax et gloria. Nos, qui sumus in hoc mundo viciorum in profundo iam passi naufragia.

Ex ipsius tumba manat uncionum copia, Que infirmos omnes sanat per eius suffragia.

Illam nobis uncionem impetres a domino prece pia, Qua sanavit lesionem multorum peccatum in maria, Cuius festum celebrantes gaudeant per secula.

k wassym pomoczen. ynhed tychy den dan gest wdyeczný a burzýe býwá kroczena, vtyssychu slye morzýe.

o flawny mykulassý, nassk brzyehu³⁾ morzye przytrhný, kde pokój a flawa. my,* ktezy smy na tomto swyetye hrzyechow w hlubokosty trpyewse potopy.

z geho hroba plawe mazanye mnozstwýe, ktere zto mazanye nemocne wfsyeckný uzdrawuge skrzýe geho pomoczý.

toho nam zmazanye vproff ot pana proslu mylostwu, ktezymz uzdrawyl gest uraz mnohych hrzyechow na mandaleny,** gehoz hod flawyecze raduyte fye na wyeký.

List 168a.

61 (62).

Psallat ecclesia, mater illibata et virgo sine ruga honorem huius ecclesie. Hec domus aule celestis probatur particeps in laude regis celorum et ceremoniis.

Et lumine continuo emulans civitatem sine tenebris, Et corpora in gremio confovens animalium, que in celo vivunt. Quam dextera protegat dei ad laudem ipsius diu.

Hic nova proles*) gracia parturit fecunda spiritu sancto. Angeli cives visitant hic suos et corpus sumitur Jesu. Fugiunt universa corporis nocua, perirent peccataricis anime crimina.

Hic vox clara leticie personat,

zpyeway kostel, matko neporussena a panno bez wrasky czezt tohoto kostela. tento duom syený nebeske ukazuge sye uczastný wchwale nebeskeho krale a w obytech.

a swyetlem vstawnym ozdobuge myesto bez temnostý, a tyela w lonýe sbrnugycz dussý, ktere w niebý zywy glu, ktrehoz prawyczye obranyge bozýe k chwale geho dluho.

zde nowy plod mylost rody zplozena duchem swatym. andyelowe myestene nawstyewugy zde fwe a tyelo przygyma slye gyezyssowo. utekagý wfsychny tyela skodlywe, lýnu hrzyefne dussýe hrzyechowe.

zde hlaß czystý weselle zwuczy,

*) neb k przywozu.

*) my snad na místě n.y. **) mādaleny.

*) ve výkladu jest akkusativ.

hic pax, salus et gaudia redundant. Hac domo trinitati laus et gloria semper resultant.

zde pokoy, spaſa a radoſtý pylný *) przebywagy. w tomto domu trogyczý chwala flawa wzdy pochazyete.

List 170b.

Adest dies iubileus, in quo summus pater deus sue donum gracie Mundo dedit salutare. Ergo syon gratulare de dono leticie. Gaudet celum, terra plaudet, iocundare digna laude de cristi clemencia. De supernis innovata nova proles fecundata nunc mater ecclesia.

Hec est illa civitas beata ierosolim Johannis presagio iam prefigurata, Hec est in diluvio summi regis archa, quam in mundi fluvio novus patriarcha Suo cruore roseo rite fecundavit, qui de sancto latere iugiter manavit. Nos a peccatis omnibus vere liberavit et celesti curie nos equiparavit.

Ergo Jesu, rex celorum, tuam catervam hominum rege sine termino, Ut migrantes de hoc mundo gloriemur cum iocundo angelorum domino.

List 172a.

Clare sanctorum senatus apostolorum, princeps orbis terrarum rectorque regnorum. Ecclesiistarum mores et vitam moderare, qui per doctrinam tuam fideles sunt ubique.

62 (63).

blyzy ſyé den myloſtywý, w nyemz ſwrchný otecž buoh ſwe dar myloſty ſwyetu dal gest ſpallenye.¹⁾ protoz*) wyerna duffýe týef ſyé z daru weſſele. raduy ſyé nebe, zemýe pleſſ, raduy ſyé hodnu chwalu z kryſtowy myloſty. ſe ſvrchu obnowena nowym plodem zplozena nynye matka czyerkew.

toto gest ono myeſto ſwate geruzalem janowym prorocſtwym gyz przyedznamerano. totot gest v powoden naywyſſyeho krale korab, kteryz ſwyeta w potopu nowý otecž ſwu krwý roſyenu mudrzcí²⁾ zmazal gest, kteraz z ſwateho boku vſtawnye tekla. nas od hrzyechow wiſſyech gyſtye oſwobodyl a nebeskemu dworu naſſ przyrownal.

protoz iezyſſy, kraly nebesky, twoy hluk³⁾ lydský zprawuy bez koncze, aby ſeyducze ſ tohoto ſwyeta radowaly bychom ſye ſ radoſtnym andyelſkym panem.

63 (64).

o krafne ſwatych konczelſtwo apostolow, knyezýe okolka zemý, zprawczye zemý, koſtelow nrawy ſy zywoſt uſkrowný, kterzy ſkrzye včenýe twe wyerný gſu wſſudý.

*) lpyňe.

62. ¹⁾ ſpaffytele. ²⁾ rzadem. ³⁾ ſbor.

*) ptoz.

Antiochus et renus concedunt tibi, petre, regnum solium. Tiranidem tu paule, alexandriam invisisti greciam. Ethiopes horridos mathee agnelli vellere, Qui maculas nesciat aliquas, vestisti candido. Thoma, bartholomee, Yohannes, philippe, symon jacobique pariles, Andrea Mathee, dei bellatores incliti.

Et vos oriens et occidens ymo totus mundi circulus se patres habere gaudet et expectat iudices. Et idecirco mundus omnis laudem vobis et honorem sanctis debitum supplex inpendit.

List 173b.

64 (65).

Cum suprema melodia sonat dulcis armonia, psallat vox angelica. Chorus omnium sanctorum laudibus apostolorum cantat leta cantica. Verbum dei incarnatum clamat mundo esse natum et probat miraculis. Idolatria turbantur contra christum inflamantur et armantur iaculis.

O quam mira hec zophia et quam nova celi via, vicit qui occiditur. Roma necat petrum cruce, paulum ense et sic duce christo mundus subditur. Crucifigi per egeam patras occidens andream, cedit thomam india Jacobum natum alphej, jacobumque zebedei et mathiam syria.

Symonem et iudam peisa, barnabam cyprus perversa, marcum alexandria. Ethiopia ma-

lyd w take wlasty a rzyn pogyczugy tobye, petrze, kralewstwy¹⁾ stolyczye. ukrutnu, ty swaty pawle, to myesto, nadfel ghy taku wlast. murzenynowe hrozne, ty matusy, beranka runem,²⁾ genz poskwrni newyedyel by nyzadnych, odyel sy byelym rownym wenem bozy bogeyewnyczy wyborny.³⁾

y wy wychod flunczye y zasad, owsem wffyecken swyeta okrsiek otczyewe gmyety fye raduge fye y czaka fudee. a proto fwyet wffyeczen chwalam y czeft swatym apostolom dluh modlyczy wzdawa.

kdyz (!) poslednym zpyewanym zný fladka hudba, pyey hlaß andyelsky. sbor wffyech swatych chwalem ym apostolow zpyewa weselle pyesny. przyflowo¹⁾ omaſyle wola swyetu byty narozeno a ofwyedczyge dywy. modly mutye ſye proty bohu y zazehugy ſye y branye fye strzyezhamy.²⁾

o kak dywna to mudrost a yak nowa nebeska czyesta, przyemož, kteryz zabyt bude. rzym zaby petra krzyzem, pawla meczem a tak wodczy bohem swyet poddan gest. vkrzyzowaty skrzy egeafye ta wlast zabywſſy . . . zabyla gest . . . ta zemye . . . syna alfeafye . . . a matyegye ta wlast.

Cananeum tateum^{*)}) ta wlast f. cedit, barnabafye czyprysiko

63. ¹⁾ tot. papeſtwe. ²⁾ tot. wyeru. ³⁾ flawný.

64. ¹⁾ fyn bozy. ²⁾ tot. zlostmy.

^{*)} cananen̄ taten̄.

theum, india bartholomeum et
philippum azia. Johannes in
azia, lucas in britania in pace
migraverunt. Uni deo gloria,
cuius pro victoria sancti trium-
pharunt.

Et vos fratres veris bouis
locupletes celi donis aput tro-
num gracie Intercedite pro no-
bis, ut consortes simus vobis
coeredes glorie Amen.

przywraczena . . . to myeſto. ³⁾
murzyenſka zemye . . . f. cedit
. . . ta właſt . . . w azý . . .
w pokogý ſefly glu. gednomu
bohu flawa, za czyeff wytyez-
ſtwyc ſwatý bogyewala glu.

a wy swaty bratrzé praweho
dobrym obohaczený nebe⁴⁾ dary,
przyed stolem⁵⁾ mylostý orod-
dugte za ny, aby chom spoluto-
warzyssię byly wam dyedyczy
sławy.

List 176a.

65 (66).

Qui sunt isti, qui volant ut
nubes per aera portantes christi
per sanctum spiritum mysteria.
Hii sunt terre principes et electi
lapides, quorum sonus exauditus
est per terre climata.

Petrus antiochiam, paulus
alexandriam et andreas con-
vertit ad dominum achaiam.
Johannes in doleo in ferventis oleo
senatum devicerat. Philippus
azaticum destinavit populum ad
matrem ecclesiam. Adhunc sunt
in numero Jacobus cum Iacobo,
symon chananeus et bartho-
lomeus vocatus a domino sedens
in theloneo. Sequitur matheus
et iudas thateus, Thomas non
postponitur mathiasque colitur
vocatus a domino sorte apo-
stolica.

Ergo vos apostoli et amici domini nostrorum absolvite peccatorum vineula iuvando per secula. Amen.

ktterzy su ty, ktterzy leczý
yako oblaczý po powyetrzý ne-
fucze bozje skrzýe swateho du-
cha bozye tagemstwe¹⁾ ty glu-
zemye knyezata y zwolený ka-
menowe, gychz zwuk uslyffen-
gest po zemských kragych.

wlachy . . . rzycezko
obratyl gest ku panu
tu zemy . . . w kady we wruc-
czyem olegy rzymiske konczel-
ftwo przyemohl byesfe . . .
affszky lyd poslal gest lid k ma-
terzy k kostelu.²⁾ geste gfu
w pocztu z chany
powolan
od hospodyna sedye na myestye.³⁾
nashleduge crista
neopustye
y czten gest powolan od pana
lossem⁴⁾ apostolskym.

proto wy apostolowe a przyjaciel
bozý naszych rozwyezte⁵) hrzyce-
chow okowy pomahagycze na-
wyeky.

³⁾ neb zemye. ⁴⁾ tot boha. ⁶⁾ nebo przyed stolyczy.

65. ¹⁾ tot. wyeru. ²⁾ tot. k wyerzye. ³⁾ tot. na czle. ⁴⁾, wolenym.
⁵⁾ rozhrzyefygte.

(Pokračování).

O nové obraně padělaného Rukopisu Královédvorského.

Napsal J. Gebauer.

Roku 1886, před deseti lety, počala se nová diskusse o RKZém (= Rukopise Královédvorském a Zelenohorském). Výsledek její shrnul jsem v rozpravách *Unechtheit der Küniginhofer und Grüneberger Handschrift* (1887) v Jagiéovu Archivu für slavische Philologie X—XI a *Poučení o padělaných rukopisích Královédvorském a Zelenohorském* (v Praze 1888); a byl to výsledek ten, že RKZ podle souhlasných svědectví, nalezených na všech stranách, jsou padělky.

RZý opuštěn pak také i od mnohých, kteří se ho dotud drželi a veň věřili a jejichž víra z nějakého přesvědčení vědeckého vyplývala mohla; věřili veň kdo ještě, nemí mi povídmo.

RKý však byl opětne bráněn, třeba že slabě a neštastně, a novou jeho obranu napsal a právě vytiskl pan dr. Václav Flajšhans v ČCM. 1896, 195—282, a to obranu se strany jazykové. Zvláštní okolnost toho žádá, abych na ni odpověděl.

Z obširných výkladů úvodních vyjímám, že pan dr. Fl. brání RKého, ale nikoli též RZého, jejž prohlašuje za padělek (str. 196 a j.) a jeho češtinu za „paskvil na češtinu Xtého“ i kteréhokoli jiného století.

Já se ovšem shoduji s výkladem, že RZý je padělek, ale nemohu uvěřiti, že by byl padělán až po objevení RKého. Zbývá na toto padělání — mezi objevením RKého a RZého — málo času. RZý podle Tomka (ČCMus. 1859, 39) byl „nalezen“ „asi rok“ před svým zasláním do Prahy (kteréž se stalo v listop. 1818), tedy dejme tomu v listopadu 1817. RKý pak byl „nalezen“ 16. září 1817. RZý měl tedy za dva měsíce udělán býti. To je věc naprosto nepodobná, neboť tu by byl průběh měl býti tento: RKý, text dotud neznámý, byl 16. září z nenadání nalezen; nastávající padělatel RZého ihned jal se ho studovati, abstrahoval s něho jeho zvláštní stčeskou grammatiku, a dílem také dikci a verš; při tom a po tom sestrojoval si látku historickou a antikvární (látku tu, dejme tomu, znal ze studií svých starších, ale přece bylo třeba ji sestrojiti pro účel dalsi), a složil ji v báseň (zlomkovitou); pak tuto báseň napsal padělaným písmem na pergamen; tento padělek pak další prací tak upraven, že byl na pohled „celý prachem, hlínou a včkem zašlý“ (ČCMus. 1859, 37), patrně aby se jevil velmi starožitný; před tímto starožitným upravením nebo po něm dopraven byl na Zelenou Horu; a tu potom nalezen. Na tolik práce

byl by čas od 16. září 1817 do listop. 1817 myslím nestáčil, kdyby RKý se byl vyskytl z nenadání a kdyby pro padělání RZého nebyla bývala disposice a nebyly bývaly jisté přípravy. Naproti tomu jeví se věc s nadná a bez obtíží, když máme na paměti, že okolo r. 1817 byl u nás notorický padělatel, když jím „nalezený“ RKý uznáváme, jak toho svědectví se všech stran podávaná žádají, za padělek, a když tedy RZý ke starším výrobkům dílny padělatelské položíme jako číslo další.

RK a RZ jsou zejména se stránky filologické siamská dvojčata; kdo tu brání RKého, může podle mého mínění docela dobře bránit také RZého, — benevolence, které jest na újmu přísné kritiky potřebí pro hájení onoho, stačila by také pro hájení tohoto. Ale nemám nic proti tomu, že pan dr. Fl. RZý pomíjí, a chci v následujících výkladech také jenom k RKému hleděti.

Dále buď z výkladův úvodních ještě vyňato, že pan obhájce (str. 198) chce mítí „právo, požadavky příliš přísné (t. j. mé v kritice RKého) zmírniti ve svůj prospěch“ (t. j. aby byly tak mírné, jako prý byly požadavky mé při obraně *Mastičáře* v Listech filol. 1880 a také při výkladech RKého tamtéž v l. 1876—1879). Na tuto zásadní věc musím ihned odpověděti: „mírnost“, jaká byla na místě při Mast., není na místě při RKém; při RKém jsou koincidence, při Mast. není nijakých; koincidence poznávám jsem od r. 1881 (od vydání rkp. Hrad.), předtím jsem nevěděl o nijaké, proto jsem byl 1876—1879 ve výkladech RKého mírnější; potom, když jsem koincidence byl poznal, byl jsem při každé zvláštnosti RKého před alternativou: je to zvláštnost stará, či zvláštnost Hankova? mám zvláštnost na podezřelé bankovce*), kterou mi podává notoricky padělatel bankovek, vysvětlovati z tiskací plotny (na tištění ban-

*) RKý přirovnal jsem 1886 (*Athen.* III, 152) k podezřelé bankovce a uznávám za dobré, přirovnání to zde opakovati. Při rukopise, jejž objeví osoba v padělání rukopisů podezřelá, je potřebí stejně opatrnosti, jako při penízi, jejž udává osoba podezřelá v padělání peněz. Mám, dejme tomu, bankovku, kterou jsem příjal od jisté osoby; tato osoba upadne v podezření, že bankovky padělala; bylo by jednání neopatrné, kdybych tohoto podezření nedbal docela a bankovku svou za pravou měl, a bylo by rovněž tak neopatrné, kdybych touž bankovku pro pouhé podezření zničil; opatrnost žádala by, bankovku důkladně prohlédnouti a přesvědčiti se, je-li prává či nepravá. Učinil jsem toto přirovnání a opakuji je zde i narázím na ně doleji opětne, nikoli pro ozdobu stilistickou, nýbrž proto: důvody filologické a zvláště jazykové bývají tak subtilní, že laikové ztěžka je pochopují a že druhdy i odborník nepoznává a nevycítí hned jejich váhy; v takových případech volám na pomoc podezřelou bankovku, aby čtenář vůbec a obhájce RKého zvláště — neboť ani soudný obhájce nemůže pokládati RKý za nic více než za podezřelou bankovku — na příkladě úplně analogickém, ale mnohem zřetelnějším posuzovali předloženou argumentaci a její platnost i váhu, budiž to argumentace pro RKý nebo proti němu.

kovek) pravé, či z té padělané*), kterou nalézám u podavatele bankovky? a opatrnost kázala, nepropouštěti Hanku z podezření, kde věc ukazovala více a pravděpodobněji k tomu, než k yýkladu jinému. Příklady toho konkrétní jsou ve výkladech zde dále následujících.

Po těchto zmínkách vstupuji hned in medias res.

Pan dr. Fl. rozeznává v odchylkách jazykových koincidence s Hankou, t. j. odchylky, které se nalézají u Hanky *před* objevením RKého a *potom* také v RKém, — a „prosté chyby jazykové“. Probírá nejprve koincidence; chci se držet téhož pořádku, a také jeho řadových čísel.

I.

Koincidence.

1. Dual. 2. a 3. os. *-ta*, *-tě*.

A) Staročesky říkalo se v 3. osobě dvojněho čísla:

dva orly (masc.) letita, a
dvě orlici (femin.) letitā atd.,

t. j. sloveso mělo zde koncovku *-ta* pro rod mužský i ženský (a taktéž pro střední); —

Hanka však mylně domnival se, že koncovka *-ta* byla pro rod mužský, v rodě pak ženském (a středním) že koncovkou nálezitou bylo *-tě*, a dal toto své mínění na jevo v „Uvedení“, vytiskněném *před* objevením RKého; —

potom objevil se RKý a v něm je pro rod ženský 2krát tvar *-tě*, nedosvědčený a nebývalý nikdy v češtině staré a shodný se starší chybnou theorií Hankovou: srazistě tu obě straně Ben. 49 (psáno frazistie) a srubeně stě ruce Jar. 257 (ps. stie).

Tyto chyby a koincidence svědčí:

1. že původce RKého neuměl správně staročesky, a tedy nebyl Staročech století XIVtého; a

2. že týž původce psal staročesky podle grammatiky Hankovy, a tedy byl Novočech století XIXtého.

B) V RKém vyskytuje se jednou také správné *-ta*: stasta obě straně Ben.**) 61. Pan dr. Fl. má to za „odchylku“ od theorie Hankovy, a za svědectví proti výkladu mému (str. 215).

*) O této plotně na padělání bankovek viz doleji ve „slově o koincidencích“.

**) Zkratky: Ben. = Beneš, Čestm. = Čestmír, Jah. = Jahody, Jar. = Jaroslav, Jel. = Jelen, Kyt. = Kytice, Lud. = Ludiše, Oldř. = Oldřich, Róž. = Róžě, Skřiv. = Skřivánek, Záb. = Záboj, Zam. = Za-

Odpovídám: výklad p. Fl-ův je nesprávný; Hanka učí totiž ve svém Uvedení, nejen že bylo masc. -ta a fem. neutr. -tě, nýbrž také dokládá, že (starý Čechové) „velmi často jedno za druhé užívali nedávajíc pozor na pohlaví“; t. j. Hanka měl theorii, že koncovka 3. os. dvoj. rodu žensk. (o jiné nám tu nejde) byla pravidlem -tě, a vedle toho častou odchylkou také -ta; RKý, maje dvakrát -tě a jednou -ta, shoduje se s Hankovou právě doslově uvedenou theorii na vlas; je tu koincidence nejen v tom, co Hanka vykládá jako pravidlo, ale i v tom, co konstatuje jako prý častou odchylku; je tu se starší (před objevením RKého vyšlovenou) mylnou theorii Hankovou shoda na shodě, koincidence potencovaná.

C) Dual časem zaniká a nahrazuje se pluralem:

v 3. osobě za bývalé stčeské *dva orly letíta* (dual) je v nové češtině *dva orlové letí* (plural), jako *tři orlové letí* atd.;

a rovněž tak v obou ostatních osobách, zejména též v osobě druhé, o kterou nám zde dále také půjde, za bývalý stčeský dual: (vy dva) *letíta* je v nové češtině plural: (vy dva) *letíte* atd.

Tvar stč. -ta, *letíta* atd., je stejný pro 2hou a spolu pro 3tí osobu dvojnou.

Novočeský usus: (vy dva) *letíte*, místo stč. *letíta* atd., není však teprv z doby nové, nýbrž pronikal již v době staré, byl tu spolu vedle usu stčeského, a říkalo se kdysi tak i onak: (vy dva) *letíta* (způsobem starým), a také: (vy dva) *letíte* (způsobem novým). Výrazy *letíta* (dual) a *letíte* (plur.) atp. byly v těchto rčeních stejnoplátné; to vedlo k domněnce, že koncovky jejich -ta a -te jsou vůbec stejnoplátné, že za -ta může vůbec bývat -te; a v této domněnce bralo se pak -te v stejně platnosti za -ta nejen v 2. os. dvoj.: (vy dva) *letíte*, nýbrž také v 3.: (oni dva, dva orly) *letíte*; to jest: místo a vedle bývalých dualových tvarů *vlastních*

- 2. os. (vy dva) *letíta* a
- 3. os. (oni dva, dva orly) *letíta*

jsou potom novotvary:

- 2. os. (vy dva) *letíte* a
- 3. os. (oni dva, dva orly) *letíte* atd.,

a -te jest tu ovšem, rovněž jako -ta, pro rod mužský i pro ženský (a střední).

Toto novotvaré -te (m. -ta) vede pan dr. Fl. (str. 215) na obranu pro RKý; ale obrana jeho je naprosto chybná.

múcená, Zeh. — Zehulice znamenají jednotlivé básně RKého; — stč. — staročeský nebo stará čeština, nč. — novočeský, t. — tamtéž atd.; — výklad zkratkův, znamenajících jiné texty stčeské, viz při mé Histor. Mluvnicí.

1. Novotvaré *-te* je prý známkou staromoravskou, jak svědčí doklady: nebo ste viděly oči moji v EvVid. atp. — Odpovídam: novotvaré *-te* je doloženo nejen na Moravě, nýbrž také v Čechách (pan dr. Fl. dokládá to sám dvěma příklady z Brikelho); vyvinulo se samo a stejně na půdě moravské a na půdě české, jako se často vyvíjejí novotvary stejně na místech různých, když mají podněty stejné; není známkou moravskou a tedy také ne staromoravskou, jako na př. v plur. instr. novotvaré *chlapama* (m. *chlapy*), známé v Čechách i na Moravě, není ani moravismem v češtině, ani čechismem v moravštině; v RKém nemáme tu tedy palaeomoravismů, i kdyby bylo psáno *-te* a nikoli *-tě*.

2. Ale v RKém není v případech sem patřících *-te*, nýbrž *-tě* (psáno *-tie*). To je, podle výkladu pána Fl-ova, prý *piseckým omylem* místo *-te*! — Odpovídam: tedy písář se prý zmýlil; měl a chtěl prý napsati *-te*, ale omylem napsal *-tě* (*-tie*); zmýlil se při psaní slabiky *-te* dvakrát, a zmýlil se obakrát omylem stejným; tu namítlá se otázka: jak se stalo, že z těchto nahodilých omyleů vyšel výsledek, který jeví úplnou shodu s chybou Hankovou teorií o dualovém *-ta*, *-tě*? *Může zdravý rozum uznati, že by něco bylo výsledkem nahodilých omyleů, co se jeví jako účelná shoda?* Zajisté nikoliv a proto je výklad panem Fl-em podávaný zajisté *nesprávný*.

D) Abych z výkladů pána obhájecových nic nevynechal, připomínám ještě, co zde následuje.

1. Roku 1886 a 1887 napsal jsem, že koncovka dualová jest jenom *-ta*. To nyní třeba změníti v ten smysl: koncovka vlastní jest *-ta*, a vedle ní vyskytuje se také koncovka novotvará *-te*. Mimochodem pověděno poznával jsem příklady s novotvarým *-te* až později, neboť se vyskytuji velice zřídka; zaznamenal jsem si všecky, které se mi staly známy, a jest jich (s významem zřetelně dualovým) všeho všudy devět, kdežto dokladů *-ta* je bez čísla! Pro RKý nevyplývá z toho pranic.

2. Pan dr. Fl. uvodí také doklad: (vy, dva apostoly) nám prý *prawytye* jiesti (str. 215); ale nepraví, co by byl zamilčeti neměl: že omyl je v rukopise samém korrigován (v Athen. VI, 212), a že je to masc., tedy nijaká analogie pro femin. RKého.

3. A také prý byla tu koncovka *-ša* (str. 216): otjideša oba Blah., narodiša se dva syny rkp. XV stol. (Dudík); tu patrně opisovatel jazyka neznalý bral psané *-sta* za *-ša*, a tudy vzniklé *-ša* uznává pan obhájce za koncovku skutečnou, která mu rozmoňuje počet variant sem patřících („také i *-ša!*“), ale ovšem bez prospěchu, zejména bez prospěchu pro RKý.

4. V RKém jest: srubeně *stě* ruce obě Jar. 257 (ps. stie ¹³/₁₃), a srazistě tu obě straně Ben. 49 (ps. srazistie). To jsou přece

positivně a patrně případy dva. Pan dr. Fl. supponuje, že srazistě mohlo by prý být chybou opisovačskou, dostává tím způsobem místo případů dvou „jen jeden“, a chce abychom říkali, že v RKém je -tě „jednou nebo dvakrát“ (str. 215 a 216)!

5. V RKém je prý novotvaré -te (a za to „omyly piseckými“ -tě) místo -ta. Novotvaré -te mohlo ovšem bývat rovněž tak za masc., jako za fem. (neutr.). Otázka: proč je toto novotvaré -te (-tě) jenom za femininum -ta, a nikdy za masc. -ta? Příležitosti je k tomu v RKém dost!

E) Úhrnem: v stčeštině byla v 3. os. dvojně koncovka -ta, vedle níž vzniklo také novotvaré -te; oboje, -ta i -te, bylo pro rod mužský i pro rod ženský (a střední); — Hanka měl mylnou theorii: že bylo masculinum -ta, a naproti tomu femininum (i neutr.) z pravidla -tě a častou odchylkou také -ta; a oznámil svou mylnou theorii před objevením RKého; — pak „nalezl“ týž Hanka RKý, a v tom je úplný souhlas s mylnou jeho theorii, souhlas vzbledem ku pravidlu i k výjimkám, koincidence potencovaná; — pokus, vykládati tuto koincidenci omyly nahodilými (prý -tě omylem místo -te), jest absurdní; — potencovaná v této věci koincidence mezi mylnou theorii notorického padělatele Hanky a později označeným RKým jest a bude svědectvím, že RKý je padělek, a svědectví toto nepozbude své platnosti a váhy dotud, dokud se nenalezne text skutečně starý, který by měl v 3. os. dvoj. koncovku -ta pro masculinum a -tě pro femininum (a neutr.), ve fem. (a neutr.) bud -tě samo anebo většinou vedle -ta.

2. zamiesiti-zaměšti.

A) V AlxV. (= Alexandreidy zlomku svato-Vítského) vypravuje se o souboji Alexandrova s Aretou, vůdcem perským. Aretas padl a báseň praví k tomu (ve v. 1564 a 1565):

tehdy sě zástup zamiesi
biechu u vojště lití česi, —

t. j. tehdy se zástup zamíchal, byli ve vojště lití časové. Tvar česi je nominativ množný k jednotnému čas. V rukopisném originalu je to psáno:

tehdy fye zaſtup zamyſfy,
byechu v woystye lyty czysfy.

Hanka vydal tento zlomek Alexandreidy. Veršům zde vytčeným nerozuměl. Zejména nerozuměl slovu psanému „czyesy“ = česi, časové*); vykládal je za „češi“ a vytiskl:

*) Tomu nerozuměl také prof. Hattala, když ve své transkripci Alx. 1881 napsal za to Česi, ano neporozumění svého ještě brání, když jsem pak byl vyložil, že se tu má čísti česi.

biechu u vojště lítí češi.

Co psaným „češi“ (s malým č) mínil, nepověděl; vydavatelé Výboru (1, 1217) brali to za plur. nom. Češi singularu Čech, který prý se stal appellativem pro člověka udatného, a takové bylo bezpochyby také pojetí Hankovo; ale na tom nám zde nezáleží, nýbrž na tom, že Hanka druhou slabiku slova zde vytěněho vzal za -ši (četl češi místo česi). Vzav pak psané češely za = češi, soudil, že i předcházející slovo, ježto se s češi rymuje, musí miti koncovku -ši, a četl i vytiskl tedy zamysly = zaměši.

Tím dostal Hanka čtení — ovšem chybné:

tehdy sě zástup zaměši
biechu u vojště lítí češi, —

a šlo ještě o význam slova „zaměšiti“. Slova takového není v češtině ani jinde ve slovanštině, — bylo tedy třeba vyhledati a dátí mu význam nějaký takový, jaký by se podle smyslu na tomto místě hodil. Hledal tedy Hanka a hádal, a ustanovil se (v slovníčku připojeném k vydání Alexandreidy), že zaměšiti je = zaškarediti, zaměšiti sě = zaškarediti se, — ovšem zase chybně.

Úhrnem: slovo „zaměšiti = zaškarediti“ je chybné, vzniklo z mylného domnění Hankova a existovalo okolo 16. září 1817 (kdy „nalezen“ byl RKý) jenom u Hanksy (totiž jenom v jeho hlavě a v jeho transkripci Alexandreidy).

V tom „nalezl“ týž Hanka RKý (16. září 1817) a v něm čte se totéž slovo tříkráte:

- a) zaměšichu sě voji Čestm. 54,
- b) zaměši sě chám jich krutým hněvem Jar. 12,
- c) vrah zaměši zraky Jel. 12.

V originale je na těchto místech psáno zamiesi-, a to by se ovšem mohlo čísti také = zamiesi-; ale čteme-li tak, nedostáváme smyslu dobrého, zejména

- v b) zamiesi sě = zamíchal se chám a
- v c) vrah zamiesi = zamíchal zraky,

kdežto čtením a výkladem „zaměši = zaškaredi-“ všude smysl dobrý se dostává, smysl dobrý zejména pro RKý.

Z toho pak ze všeho usuzuji:

že v RKém je (ovšem nevědomky) reprodukován omyl, který se Hankovi při čtení AlxV. přihodil, a tedy že RKý je padělek, při jehož fabrikaci Hanka byl účasten.

B) To je výklad můj (ČČMus. 1893, 412 sl.). Naproti němu překládají obhájeové — jménem jejich posledně pan dr. Fl. — obranu a prý „úplné vyvrácení“ a to smyslu tohoto: v RKém

je prý *zamiesi-*, nikoli *zaměši-*; čtení *zaměši-* v RKém je prý omyl Hankův; a taktéž je toto čtení omylem Hankovým v AlxV.; Hanka dopustil se tohoto omylu prý dříve při čtení v RKém, a potom přenesl jej také do své transkripcie AlxV.

Jde tu o chronologii: co se stalo dříve, Hankův omyl při čtení AlxV. „*zamyesy* = *zaměši*“, či Hankovo „nalezení“ RKého (16. září 1817). Abychom o té věci soudit mohli, předkládám nejprv všecka chronologická data, na kterých tu záleží.

Díl 2. Star. Sklád. vyšel r. 1818.

Tisk obsažených v něm stč. textů, mezi nimi též textu AlxV., byl hotov před 1. únorem 1818, neboť po předmluvě toho dne datované (a jiných výkladech od Hanky dále přidaných) následují též „omyly tisku v dílku II“ (na str. XLIV).

Text AlxV. je pro tisk jakž takž upraven. Tato úprava žádala zajisté nějakého času, a byla vykonána zajisté před 3. srpnem 1817, neboť toho dne píše Hanka Dobrovskému, že se 2. díl Star. Sklád. sázeti počíná (ČCMus. 1870, 218).

V též listě píše Hanka, že vykonal kollaci svého textu AlxV. s rukopisným originalem; měl tedy Hanka před 3. srpnem 1817 také revisi AlxV. vykonanou.

A když k tomu ke všemu povážíme, že text 2. dílu Star. Sklád. (a v něm i text AlxV.) podle pravidla své doby musil být také úřadu k censuře předložen, že censura nějakého času potřebovala a že i mezi censorským imprimatur a početím tisku bývala nějaká doba (Hanka v též listě 3. srpna 1817 oznamuje, že má již Tristrrama i Tkadlečka „z censury“, Tristram pak vyšel až 1820 a Tkadleček až 1824), tedy zajisté uznáme, že Hanka úpravu textu AlxV. nejen před 3. srpnem 1817 (početím tisku) a před 16. zářím 1817 („nalezením“ RKého), ale mnohem dříve měl hotovu.

Podle toho všeho byla *genesis* Hankou upraveného a otisklého textu AlxV. tato: Hanka upravil text AlxV. pro 2. díl Star. Sklád. a předložil jej censuře; censura mu tisk povolila a text vrátila; a Hanka revidoval úpravu novým srovnáním s rukopisným originalem; to vše stalo se před 3. srpnem 1817; v touž době (3. srpna 1817) počal se také tisk 2. dílu Star. Sklád., t. j. tisk textů v tomto díle obsažených (v tom i AlxV.); a tisk ten byl ukončen před 1. únorem 1818.

Jde nyní o to, kdy v této *genesisi* Hankova textu AlxV. vzniklo chybne *zaměši* (m. *zamiesi*). To se mohlo stát 1. již v úpravě původní, k censuře podané; anebo 2. někdy potom, ale přece před „nalezením“ RKého (16. září 1817), na př. při novém srovnání spisu s originalem, vykonaném před 3. srpnem 1817; anebo 3. až mezi tiskem a po „nalezení“ RKého.

V případech 1. a 2. byla by se chyba *zaměši* stala před 16. zářím 1817, „nalezením“ RKého; to se obhajcům nehodí, po-

něvadž chtí tuto chybu v AlxV. vykládati Hankovým mylným čtením RKého.

Zbývá jím tedy jen případ 3. V tom jsou nuceni vykládati vše takto: Hanka ve své původní transkripci AlxV. neměl *zaměši*, nýbrž něco jiného, dejme tomu X (nezáleží na tom, co to bylo); toto X zůstalo také po novém srovnání, vykonaném před 3. srpnem 1817; a toto X bylo také v textě daném téhož času (před 3. srp. 1817) do tisku; tisk trval přes den 16. září 1817; mezi tiskem, dne 16. září 1817 „nalezl“ Hanka RKý; jal se ho hned studovati a transkriboval si jej, skutečně nebo aspoň v duechu; naskytlo se mu v něm slovo psané *zamiesi*, naskytlo se po prvé, po druhé, po třetí; nerozuměl mu; přemýšlel, jak by je měl čísti a jaký význam by mu měl dáti, a vymyslil mu čtení *zaměši*- a význam = *zaškaredi-*, oboje mylně; a tento omyl přenesl pak do svého AlxV. na místo, kde dotud měl X, vytiskl na str. 223 (druhého dílu Star. Skl.) *zaměši*, a vyložil na str. XXXIII *zaměšiti sě* = *zaškarediti se*.

To je výklad obháječů: Hanka měl ve svém AlxV. výklad X, ale po „nalezení“ RKého a sveden svým mylným čtením RKého změnil toto X v *zaměšiti* korrekturou mezi tiskem. Mohl bych naproti tomu ukazovati, že tisk, počatý 3. srp. 1817 nebo již před tím, kdyby byl pokračoval obyčejným tempem, do objevení RKého 16. září 1817 snadno mohl být již za stránkou 223*) a že po objevení RKého sotva již bylo možno, nešťastné *zaměši* na místo staršího X vložiti; ale obhájce mohl by zase tvrditi, že tisk nepokračoval tempem obyčejným, nýbrž že byl překážkami kdoví jakými zdržován a že mezi mylným čtením Hankovým v RKém (*zamiesi* = *zaměši*) a tiskem vytčené stránky 223 zbývalo přece něco času — třeba snad jen půl dne —, ve kterém Hanka mohl svůj omyl z RKého přenést na místo X do svého AlxV. Proto nechci o této věci dále mluviti; upozorňuji jen, do jaké nouze jsou obhájcové věhnáni — až k opravě mezi tiskem —, a obracím se ke dvěma okolnostem jiným.

α) Hanka zajisté rozuměl střeskému *zamiesiti*, vzdyl je to = nč. *zamísiti*. Kdyby byl RKý pravý, musilo by jeho *zamiesiti* dávat všude smysl dobrý nebo aspoň možný; a prý také dává, jak obhájcové dílem prý dokázali, dílem přistě ještě dokáži. Otázka:

*) Stránky jsou formátu malého, mají po 22 rádcích, většinou jen 8slabičných; stránka Listů filologických má liter více než 4krát, skoro 5krát tolik, co stránka Star. Sklád.; na arch. Listů filol. je třeba 5—6 dnů (totiž na sazbu, korrekturnu atd., při jednom sazeči), Starobylych Sklád. mohly se podle toho týdně snadno 4 archy vytisknouti; stránka 223 (*zaměšili*) je v archu 14tém, mohla snadno být vytisknuta před koncem srpna 1817, a celý 2. dílek (264 str.) na začátku září téhož roku. Po ukončení tohoto tisku sestavoval Hanka své výklady úvodní, otištěné na str. IX—XLIV (mezi nimi též slovníček a na konci omyly tisku dílku 1. i 2.), a naposled Předmluvu, vytisknou na str. V—VIII a datovanou ze dne 1. února 1818.

co svádělo a svedlo Hanku, aby v RKém nečetl *zamiesiti*, když slovo toto tu dává smysl prý dobrý a když se po případě mohl o smysl i nestarat, jako to prý činil jinde? co svedlo jej a jaký důvod měl, aby místo zřetelného a správného *zamiesiti* volil temné a mylné *zaměšti*? V AlxV. na stejnou otázku máme jasnou a evidentně pravdivou odpověď, že v mylné čtení *zaměši* zavedl Hanku rým česi, — naproti tomu pro RKý nemají obhájci důvodu ani v rýmu ani v čem jiném, nemohou podat důvodné odpovědi nijaké.

β) Hanka obíral se úpravou textu AlxV. dlouho před „nalezením“ RKého a měl drahně, snad několik let času, dopustiti se omylu a vzít rukopisné zamyesy za = *zaměši* = *zaškaredi*; ale prý nedopustil se ho, nýbrž prý měl za něj X v úpravě původní, a toto X nechal i po revisi. Když však mezi tiskem „nalezl“ RKý, tu prý hned usoudil, že rukopisné zamiesi je = *zaměši*- = *zaškaredi*- (pravím „hned“, poněvadž tisk pokračoval a času zajisté mnoho nezbývalo, zbyval-li vůbec nějaký). Otázka: 1. proč nepřejal Hanka X, které měl v úpravě svého AlxV., také do úpravy RKého, kterou si prý hned po „nalezení“ v hlavě sestrojoval? anebo 2. proč mu nepřipadlo čtení *zaměšti* v dlouhé době přípravy AlxV., kde bylo zamyesy také vázáno rýmem česky (česi), a proč mu připadlo náhle a rychle při nově „nalezeném“ RKém, kde ani rým ani prý smysl k tomu nesvádí? Také na to nemohou obhájcové odpověděti nijak!

Výklad jejich, který proti obojím těmto námitkám prostě a bez důvodu tvrdí, že Hanka se dopustil omylu dříve v RKém a potom že jej vnesl do AlxV., je tedy — právě jen bez důvodné tvrzení.

C) Já pravím, že v RKém jest

- a) *zaměšichu* sě voji Čestm. 54,
- b) *zaměši* sě chám jich krutým hněvem Jar. 164 a
- c) vrah *zaměši* zraky Jel. 12,

a že tu ve slově *zaměšti* je reprodukován omyl, který se padělateli Hankovi při čtení AlxV. přihodil.

Obhájcové naproti tomu praví, že v RKém není *zaměšti*, nýbrž *zamiesiti*; že tedy možno i dlužno čísti:

- a) *zamiesichu* sě voji,
- b) *zamiesi* sě chám jich krutým hněvem, a
- c) vrah *zamiesi* zraky.

Otázka: jak to, že lze čísti tomu tak, onomu onak? může-li býti oboje čtení správné? K tomu několik slov výkladu.

Sloveso *zamiesiti* (a vůbec všeliké *-miesiti*, *-měšeti*) je, rozumí se samo sebou, správné všude, kdekoliv se v textech pravých vyskytuje, ať má význam zcela či nezcela vhodný.

Naproti tomu *zaměšiti*, jsouc původu nesprávného, nemůže býti správné nikde, a text, který má *zaměšiti*, nemůže býti pravý.

V případech konkrétních může někdy býti na pohled čtení oboje *zaměšiti* = *zaškaredit*, anebo také *zamiesiti* = *zamíchat*; je-li to v textě pravém, tedy je čtení náležité zajisté *zamiesiti*. Ten případ je v místě vytčeném v AlxV. Čtení *zaměšiti*, které je tu na pohled také možné, je právě omyl.

Není-li někde čtení *zamiesi-* bez násilí možno a zbývá-li jen čtení *zaměši-* = *zaškaredi-*, tedy je to text zajisté nepravý.

V RKém jsou případy tři uvedené nahoře jako a) b) c). Čtení *zaměši-* = *zaškaredi-* hodí se ve všech. Aby byl RKý uhájen, musilo by se pravidivě a bez násilí podařiti čtení *zamiesi-*, jež bychom místo *zaměši-* přjmouti mohli, a musilo by podařiti se v případech všech.

Ohledejme tyto případy. V případě

a) zamiesichu sie voji Čestm. 54 dává také *zamiesichu* sě smysl dobrý (jeť to utvořeno podle „vešken sye zástup zamysy“ v AlxV.), a dejme tomu, že se ten smysl hodí i k situaci.

Pro případ

b) zamiesi sie chám jich krutým hněvem Jar. 164 a pro jeho čtení *zamiesi* sě uvozuji obhájcové stě. doklad: (Hospodin) položil mě (město) truchlostí *smiešeno*, jenž se čte v Pror. a j. a je překlad latinského textu: (Dominus) posuit me (civitatem) moerore confectam Jer. Lament. 1, 13. Tedy: truchlostí *smiešen* = moerore confectus. Tu jest prý *smiesiti* vzato ve významu „přeneseném“, a v podobném přenesení má se prý také rozuměti slovům: *hněvem sě zamiesiti* v RKém; jako bylo *truchlostí sě smiesiti* = moerore confici, tak prý bylo *hněvem sě zamiesiti* = *ira commoveri*; tedy chám sě *zamiesi hněvem* asi = *rex ira commotus est*.

Naproti tomu upozorňuji, že rozdíl mezi *confici* a *commoveri* je mnohem větší, nežli mezi *smiesiti* sě a *zamiesiti* sě; moerore *confici* je = durch Jammer aufgerieben, vernichtet, erschöpft werden (podle Klotze), *ira commoveri* pak je = hněvem se pohnouti, — kdežto pojmy *smíšiti* se a *zamísiti* se mnohem si jsou bližší.

Upozorňuji dále, že bible pozdější místo *smiešen* mají tu *zahuben*, *zhuben*, *vymořen*, *zmořen*: (Hospodin) položil mě (Jerusalem, masc.) žalostí zahubeného bibl. Praž. 1488 (a taktéž Kutnoh. 1489, Ben. 1506), žalostí zahubenau (fem., jako v lat.) Melantr. 1549, žalostí zhubenau Melantr. 1556, vymořenau bibl. sv.-Václ. 1771, zmořeného bibl. sv.-Jan. 1888 (v bibli Br. je celý passus přeložen volněji: pročež nedužívá jsem, tedy *nedužívý* za moerore *confectus*). To jest: starší překlad, *moerore confectus* = truchlostí *smiešen*, se opouští a volí se za něj překlad jiný, = žalostí *zahuben*, *zhuben*, *vymořen*, *zmořen* atd. Že při změně této překlad *zahuben*, *zhuben*, *vymořen*, *zmořen* atd. byl zároveň pokládán za

opravu a tedy překlad *smiešen* za nesprávný nebo nedosti správný, za nevhodný, rozumí se samo sebou.

Jde ještě o to, jak vznikl tento překlad *confectus* — *smiešen*, nevhodný v očích těch, kteří později (od 2. pol. XV stol.) biblický text český upravují. Myslím, že takto: střeský překladatel (v XIV stol.) výrazu *moerore confectus* náležitě *nerozuměl* (že překladatelé textů biblických neuměli dokonale latinsky, toho jsou doklady hojně, netřeba se zde důkazem zdržovati); zejména *nerozuměl* náležitě slovu *confectus*; přemýšlel, co by asi mohlo znamenati, a nalézal, že by mohlo znamenati asi to, k čemu ukazuje jeho složení, — *con + factus*; neumělý překladatel německý mohl by tím způsobem přiveden býti ku překladu — *zusammen-gemacht* atp., a takový asi význam chtěl také překladatel střeský vyjádřiti, když položil *confectus* — *smiešen*. To je výklad, jež jsem si učinil podle toho, jak znám překladatele staročeské. Je to výklad jen subjektivní a třeba jen domněnka; ale zajisté jest obsažnější, než když obhájce řekne, že v *moerore confectus* — *truchlosti smiešen* je *smiesiti* vzato ve významu „přeneseném“.

Budiž tomu jakkoliv, zajisté ani obhájcové nemohou tvrditi, že by jejich výklad, podle něhož *smiesiti* dostalo význam *conficere* „přenesením“, byl dostatečně jasuň a jistý; a poněvadž se věc temná nehodí k tomu, aby osvětlovala temnou věc jinou, proto nehodí se také překlad *moerore confectus* — *truchlosti smiešen* k osvětlensí nahoře vytčeného *zamiesiti* v RKém.

Konečně pro případ

c) vrah zamiesí zraky Jel. 12 nestal se ani pokus, jak a v jakém významu by se tu mohlo či mělo se čísti a bráti *zamiesi*. Pan dr. Fl. uvozuje, že v ŽWittb. 34, 19 je lat. *annuunt oculis* přeloženo *kývají očima*; otrocký tento překlad má mnoho sobě podobných, na př. solum sepulcrum mihi *superest* je přel. jedinký mi rov *nadjest* atd., ale z toho nevyplývá pro Jel. RKého pranic. Zůstává tu tedy čtení jediné *zaměši* — *zaškaredil*, a to jest opět tak samozřejmě vhodné a oprávněné, že ho ani brániti netřeba.

V RKém hodí se tedy Hankův při čtení AlxV. vzniklý omyl *zaměšti* — *zaškaredit* úplně, a naproti tomu čtení *zamiesiti* spolu vedle *zaměšti* jen v případě a) poněvadž je co do věci identický s AlxV., kde omyl *zaměšti* ze *zamiesiti* vznikl; v případech b) a c) se nehodí, — RKý je tedy padělek.

D) Na konec všimněme si ještě náhody: sloveso *zamiesiti* vyskytuje se velmi zřídka, je pro ně málo přiležitosti; ale bylo v stě. Alx., složené v XIII stol., a bylo prý ve třech stě. básních, dvou z doby pohanské (Čestm., Jel.) a jedné ze stol. XIII (Jar.), sebraných v tak zvaném RKém; — dva tyto texty se vzácným *zamiesiti* setkaly se po mnoha stoletích a různých osudech ná-

hodou u Hanky; — *zamiesiti* má význam zřetelný = *zamíchat* (na př. v tyčích diábylech silně zamiesiv = zamíchav Kat. v. 1309) a nelze se snadno másti čtením a výkladem mylným; ale v obou textech, které se r. 1817 u Hanky náhodou setkaly, mohlo být také čtení mylné *zaměšiti* = *zaškarediti*; — a Hanka se toho mylného čtení v obou těch textech také dopustil. Tedy náhoda na náhodě!

E) Úhrnem: mylné *zaměšiti* = *zaškarediti* je tedy v AlxV. i v RKém z blavy Hankovy, v tom se všichni srovnáváme; — obhájeové tvrdí, že Hanka dopustil se toho omylu dříve v RKém a potom v AlxV.; v AlxV. měl prý dříve *X*, a teprve mezi tiskem změnil to v *zaměšiti*, sveden omylem, který se mu při čtení RKého přihodil; — ale to je a) chronologicky nepodobné a sotva možné, a b) meritorní obsah tohoto tvrzení nemá nijakých důvodů pro sebe, ale ovšem důvody a) a b) proti sobě; — zbývá tedy výklad, že Hanka dopustil se svého omylu dříve v AlxV., a v RKém že je ten omyl reprodukován; — v tom je svědectví, že RKý je padělek a že Hanka byl při padělání jeho účasten; — a svědectví toto nepozbude své platnosti a váhy dotud, dokud se nenalezne text skutečně starý, který by měl *zamiesiti* v dokladech kvalitativně stejných s doklady RKého, zejména s doklady b) a c).

3. *otstúpiti s akk.*

V AlxV., kterou Hanka právě před „nalezením“ RKého k tisku upravoval, čte se dále ve v. 1430:

otstúpi *ho* všě náděje,

kdež *ho* (t. Daria) jest genitiv (odlukový). S tím srov. v RKém:

otstúpí náděja *vsě křestany* Jar. 104,

kdež *vsě křestany* jest akk., chybne místo gen. Chyby této mohl se snadně dopustiti napodobitel Hanka, poněvadž *ho*, které se čte ve stejném výraze v AlxV., je tvar pro gen. i pro akk.: Hanka, neznaje náležitě vazby stčeské, mohl to míti za akk., mohl podle toho miti vazbu *otstúpiti s akk.* za správnou a reprodukovati ji při padělání RKého.

Pan dr. Fl. omlouvá chybu RKého, že je prý moravismus.

Odpovidám: není to moravismus, nýbrž výbec neologismus. Viz u Kotta: odstoupiti věřitelům své jmění atd., a srov. stejnou změnu při *postoupiti*: bylo stč. *postúpiti komu čeho* (gen. odluk.), na př. král postúpí jemu královstvie svého DalC. 24, Strachkyasovi biskupstva postúpiti chtieše t. 32, Machaut má Svatě lauky postúpiti, kterú drží KolB. 182^a (1501) atd., a jest nč. *postoupiti komu co* (akk. předm.), na př. otec postoupil synovi statek atp. Us.

Verš „*otstúpi náděja vsé křesfany*“ v RKém můžeme bráti za Hankovu reminiscenci z AlxV. dotud, dokud nebudou přetrženy svazky, které spojují RKý s Hankou jako spolupadělatelem vůbec, a prostřednictvím Hankovým s AlxV. zvláště.

4. *Imperfekta tvorená mechanicky.*

Imperfektum tvořilo se v stč. podle jistého pravidla; na př. k inf. *hrnuťi* praes. *hrnu* bylo imperf. *hrniech* 3. os. jedn. *hrnieše* (pro ukrácení věci hledim zde jenom k impf. 3. os. jedn.), a podobně bylo *vstati*, *vstanu-vstanieš*, *smáhnuti-smáhnieše*, *dáti-dacieše* atd.; teprve později, když imperfektum z jazyka mizelo, klesalo i pravidlo o jeho tvoření, a z té fáze vyskytují se tvary odchylné, jako na př. od *vstanu-vstáše* (místo *vstanieše*), od *kymu-kymuše* (m. *kynieše*) atp., tvary tvořené mechanicky podle inf. a part. -l: bylo *volati-volal-voldáše*, a podle toho ustrojeno také ke *vstáti-vstal* impf. mechanické *vstáše*, a rovněž tak *kynuti-kynul-kynuše* atd. — Hanka pravidla starého neznal a dal to na jevo před objevením RKého, utvořiv chybne imperf. *dáše* místo *dacieše* a *stáše* sě m. *stanieše* sě (v 1. díle Star. Skl.); — potom objevil RKý a v něm je tvaru takových mnoho, zejména též *dáše* místo *dacieše* (2krát), *vstáše* m. *vstanieše* (2krát), *smáhše* m. *smáhnieše*, *hrnuše* m. *hrnieše*, *sdieše* m. *sdějieše* a j., t. j. tvary odchylné od pravidla stčeského a shodné se staršími chybami Hankovými.

Proti tomu hájí pan dr. Fl. RKého, jak následuje.

a) *smáhše* v Jar. 181 není prý imperfektum, nýbrž participium a vazba absolutivní. — Kontext jest:

Krutý žel tu teskné srdece rváše,
trapná žízn útrobu kruto *smáhše*,
spráhlým hrdlem Izali rosnú trávu atd.

A tu že je *smáhše* participium? —

b) Imperfekta mechanická v RKém jsou prý známky dialektické, moravské. — O d p o v í d á m : imperfekta mechanická vyvíjela se a byla svým časem rovněž tak v Čechách, jako na Moravě atd. Doklady podává historická mluvnice.

c) Jde prý jen o to, mohou-li se tvary tyto připustiti již ve XIV. stol. Panu obhájci jde tu zvláště o impf. *hrnuše* třídy II, pokročíše a j. tř. IV a půšťáše tř. V 1^b, vše místo -ieše. Chce ukázati, že tvary tyto mohly býti již v době, do které se RKý klade (1. pol. XIV stol.), a přivádí proto doklady z EvVid., EvOl. a Lvov.

V EvVid. je několikrát impf. IV tř. -íše místo -ieše, jako v RKém. Avšak tutéž jest také impf. náležité -ieše: mluwyessye Mat. 12, 46, mluwyessye Jan. 8, 44, swyetyessye (svietieše) Mat.

17, 2, vezyessye Jan 8, 2 atd., kdežto v RKém není impf. takové žádné. Dále v EvVíd. je také impf. když budyssye cum factus esset Luk. 2, 42, tluczysse Luk. 18, 13, kde -íše není mechanické, nýbrž záženina z náležitého -ieše; může tu být tedy také u impf. IV tř. -íše vykládáno z -ieše. A k tomu ke všemu jest EvVíd. ne-li o více, zajisté o půl století mladší, než RKý být chce; mělo by tu tedy být imperfekt „moravských“ -íše (m. -ieše) mnohem více, a je jich tu (pokud jsem se přesvědčil na hledáuím na několik stránek) asi stejně jako -ieše, kdežto v domuěle starším RKém jest jenom -íše a žádné -ieše (3. sg. IV. tř., o jiná zde mně ani panu dr. Fl.-ovi nejde).

V EvOl. jest i prahnuſſe 27^b, shodné s hrnuſſe RKého; ale EvOl. je až z r. 1421, imperfektum zaniká časem více a více syntakticky i tvarem, příklady jako práhnuſſe v EvOl., plynúſſe v Troj. (rkp. z r. 1468 a j.) nejsou nikterak svědectvím, že bylo tak již v 1. pol. XIV.

Rkp. Lvov. je také až z XV stol., má novotvary mnohé a ještě více chyb piseckých (jest to dílo písářů několika a vesměs neumělých), ale nijaké svědectví, že by se v 1. pol. XIV stol. na Moravě bylo říkalo brnuſſe, pokročíſſe, púſtāſſe atp.

Pro púſtāſſe Čestm. 7 vedle přicházéſe Záb. 65, uváděše Čestm. 51, docházéſe t. 146 nemá pan obhájce dokladu žádného.

d) Zvláštní váhy jsou v RKém impf. *vstáſe* Jar. 11 a 12 a *doddáſe* Jar. 159, *podáſe* Čest. 50, místo *vstanieſe* a *-dadieſe*, poněvadž Hanka tytéž tvary má ve verších, které sám před svým „nalezením“ RKého složil a vytiskl (v 1. díle Star. Sklád.):

tak sě těm manželom *staſe*, a
rozkoſi miesta nedáſe.

Pan dr. Fl. vyznává, že dokladů pro tvary tyto nenalezl, ale myslí, že možnost jejich je bezpečně dosvědčena. — Od povídám: možnost tvarů těchto je dokázána i tím, že Hanka je utvořil; pro dobu však starou, t. j. dosti starou, dokladů jim ovšem nevíme; a dokud těch nebude, dotud bude *staſe*, *dadieſe* v RKém svědectvím, že je to padělek a Hanka že byl při falsifikaci jeho účasten.

5. až 8. *ie* za *i*.

Staročesky říkalo se božím znamením (sing. instr. a plur. dat.), božíma znameníma (dat. a instr. dual.), božími znameními (plur. instr.) atp., t. j. tvary tyto měly zpravidla -ím-; — Hanka však mylně se domníval, že se říkalo božiem znameniem atd., že tvary tyto měly vůbec -iem- místo -ím- a dal své mylné domnění na jevo staročeskými chybami, kterých se dopustil v teorii i v praxi před objevením RKého; — potom objevil se

RKý a má valnou většinou *-iem-*, t. j. má tvary valnou většinou odchyloué od pravidla stčeského a shodné se starším mylným domněním Hankovým a staršími chybami Hankovými.

Staročesky říkalo se v pl. lok. oráčich, hřebích, znamenich, gen. lok. dnešních atp.; — Hanka mylně se domníval, že se říkalo *-iech* místo *-ich*, a dal své mylné mínění na jevo před objevením RKého; — potom objevil se RKý a má valnou většinou *-iech*, t. j. má tvary valnou většinou odchylné od pravidla stčeského a shodné se starším mylným domněním Hankovým a se staršími chybami Hankovými.

Staročesky říkalo se trpíš . . . , trpí, prosí atd., t. j. slovesa vzorů *trpěti* a *prositi* měla v praes. sg. 2. os. *-íš*, 3. *-í* atd., v koncovce bylo tu pravidlem *-í-*; — Hanka před objevením RKého mylně se domníval, že by ve vzoru *trpěti* mělo být *-ie-*: hledieš, hledie, hledíme, hledíte (Uvedení XXIV), a také v padělané písni Vyšehradské, jejíž original Hanka před objevením RKého „sám má“ a v 1. dile Star. Sklád. str. 200 až 201 otiskuje, je chybně *-ie-*: stojieši, drahá chodie, vše milost budie atd.; — potom objeví se RKý a v něm je v četných příkladech totéž *-ie-* místo *-í-*: uzříš Čest. 91, Vltava sě kúřie Oldř. 32, proměnie sě vsé Ben. 28 atd.

-í- ve všech těchto případech je praslovanské, je náležité v slovanštině veškeré, a bylo tedy náležité nejen v staré západní češtině, nýbrž i v staré moravštině.

Pan dr. Fl. brání RKého: v RKém je prý vedle odchylného *-ie-* také náležité *-í-*, na př. vedle 82% *-iem-* také 18% *-ím-*, vedle 80% *-iech* také 20% *-ich*, vedle praes. indik. *-ie-* prý častěji *-í-*; Hanka byl by prý provedl *-ie-* veskrze a důsledně; *-ie-* bývá sem tam i v textech pravých, zvláště moravských.

Odpovídám: Řekl jsem v Athen. III, 156 a p. dr. Fl. to konstatuje, že *-iem-* by nevadilo a dalo by se vysvětliti, kdyby nebylo koincidence s Hankou; opakuji to a vztahuji to ke všem odchylkám sem hledicím; nalezl jsem příkladů s *-ie-* místo *-í-* hojně i v textech pravých, českých (západních) a zvláště moravských; příklady z doby ovšem pozdější, ale několik také dosti starých; zaznamenal jsem si je a oznamuji je na svých místech v Mluv. Historické; také výklad jim podávám a pranic proti nim nenamítám; ale při odchylkách RKého je souhlas s notoriickým padělatelem Hankou, souhlas dílem s jeho starší theorií, jelikož učil, že tu a tu bylo stč. *-ie-*, kde v pravdě bylo *-í-*, a dílem souhlas s jeho starší praxí, jelikož v transkripcích textů staročeských psával *-ie-*, kde original žádal *-í-*; souhlasu toho nemohu nedbati, a to mne pobízí k opatrnosti: v RKém se vyskytující tvar sing. instr. kameniem Jar. 30 mohl by být tak nevinný a na svém místě správný jako zboziem v Mill. 5^a, pl. lok. kopiech Jar. 151 jako panstviech v Perw. 13, sing. 2.

uzřieš Čest. 91 jako uslyssies v MudrC. 58^b, siug. 3. Praha mlčie Oldř. 31 jako klášter lezzijs v Lobk. 69^b atd., ale svazek RKého s Hankou, jenž jest notorický padělatel a jenž před „nalezením“ RKého kladl v těchto případech odchylné -ie- místo náležitého -i-, napomíná k opatrnosti a doporučí výklad, že v RKém, který má tolík známek Hankovských, také odchylky -ie- místo -i- jsou od Hanky.

Pan dr. Fl., aby odchylek -ie- místo -i- bylo v RKém méně, než se jich dotud vidělo, volí také jiná čtení než byla dotud obyčejem; mimo jiné také čtení: (Záboj) sedě dlúho i dlúho se mítě Záb. 6, sedě aor. a mítě prý part. Je to čtení pravdě podobné? Necití obhájce násilí, které se tu jazyku děje? *Die Sprache schreit leider nicht, wie das Kind in Erlkönigs Armen*, napsal v podobném případě Miklosich, a p. dr. Fl. zajisté si zpomene, že by stč. bylo: a mítě, nikoliv i mítě.

Sem patří dále také odchylky: větřieček, konieček, křiedlo, za niem atd., místo -i-. Pro ně je závadou padělaná píseň Vyšehradská nahoře uvedená, kterou Hanka před objevením RKého u sebe měl, a která má touž odchylku: neboščiek, slavieček. Výklad předcházející platí také zde.

9. *piú, pieš, pie* atd.

Sloveso *píti* mělo ve stč. praes. 1. os. jedn. *piú*, 2. *pieš*, 3. *pie* . . . , 3. plur. *piú* (jednoslab.); a rovněž tak bylo: bítí praes. *biú*, *bieš* . . . , viti praes. *viú*, *vieš* atd. Nč. *pi-ju*, *pi-ješ* atd. (2slab.) jsou novotvary.

Hanka před objevením RKého učí, že byla stč. 1. os. jedn. *piju*, *biju* (Star. Sklád. 1, XIX a XXIII), a v padělku svém Libušině Proroctví má: podskočí i *svije* a množství tisíc (t. nepřátele) *zbije*, místo *svie* a *zbie*; měl tedy tvary: *piju*, *piješ* atd.

Mezitím „nalezl“ RKý a v něm jsou jenom novotvary:

blsky rázráz *bijú* v stany Tatar Jar. 235 (psáno *biuu*, verš 10 slab.),

ty *piješi* Záb. 153 (ps. *piyeli*),
země krev *pije* Jel. 20 (ps. *piiie*),

místo *biú*, *pieš*, *pie*.

Pan dr. Fl. uvádí tu na obranu RKého dvě věci: a) že tvary s -ij-, „vyskytuji se v památkách staromoravských“ a b) že v RKém je také správně stč. impt. *víte* m. nč. novotvaru *vijte*.

Odpovídám:

a) Tvary s -ij-, *pije-* m. *pie-* atd., vyskytují se v textech staromoravských, ale nejsou nijakou zvláštností staromoravskou, poněvadž se vyskytují také v textech českých západních, jsou to tedy novotvary obecně české.

A dále, v textech staromoravských nejsou jenom novotvary, nýbrž hojuč také tvary náležité, na př. muž lva zabie Mill 86^b, ktož koho zabie Mand. 75^b, kažlý zabie Comest 14^b, to dřevo nehně Mand. 3^a, pitie jímž sč opies Mill. 79^b, dobytek té vody nerad pie Mill. 20^b, kdož jie a pye Evol. 132^a, t. 152^b atd., ještě Blahoslav zaznamenal, že na Moravě se říká 1. sg. *pím* (= starší *piem*, přiděláno pro 1. os. podle *pie-* osoby 2. atd.) a 1. pl. *píme* (= starší *pieme*). — RKý je prý staromoravský, a tu ovšem nejstarší památkou moravskou; měl by tedy vynikati tvary náležitými, měl by mítí *piú*, *pieš* . . . , anebo aspoň vedle novotvarů také tvary náležité, jako je to v textech moravských pozdějších, a nemá nic toho, nýbrž jen tvary souhlasné s Hankou a usem novočeským.

b) Správný impt. *vítě* věnce Ben. 25 nedokazuje nic, poněvadž se obecně dosud říká impt. *pí*, *bí* atd. a poněvadž za Hankových dob i mluvnice učily psát v impt. -í- místo nynějšího -íj-: bj, hnj, pj, wj t. j. bí, hní, pí, ví Pelzel 99.

Námítka proti RKÉmu s této stránky činěná trvá tedy v plné platnosti.

10. Zájmeno *sen*.

V stčeštině bylo zájmeno *sen* = tento, lat. hic. Jeho nom. akk. byl *sen* (masc.), *se* (neutr.), gen. *seho*, dat. *semu*, lok. *sem*; v tvaroch těchto bylo vždycky *se-*, a teprve později vyvinulo se také *sie-* a říkalo se *sien*, *sieho* atd.; — Hanka mylně se domníval, že tu bývalo *sie-* již v době starší, a dal toto své mylné domnění na jevo před objevením RKÉho; — potom „nalezl“ RKý a v něm je vždycky *sie-*, t. j. tvar shodný se starší cbybnou theorii a praxí Hankovou.

Pan dr. Fl. míní, že „výklad shody s Hankou je jasný“, a rozumí těmi slovy, že shoda s Haukou dá se jasně vyložiti tím, že Hanka znal *sie-* z textů pozdějších a přenášel je neprávem také do starších. — Nemám nic proti výkladu tomu, ale doplňu jej: Hanka toto pozdější *sie-* přenesl také do RKÉho.

Podle p. dr. Fl-e prý výklad, že se *sie-* teprv od sklonku XIV stol. vyskýtá, „není naprosto správný“, má býti prý od 2. polovice XIV. Výtka rovněž tak smělá, jako nesprávná. Já jsem snesl doklady z doby staré v Hist. Mluv. III, 1, 507 sl. všecky, kterých jsem poznal; pan dr. Fl. jiných nemá a cituje z této mé sbírky; v té pak je ze stol. XIV *sie-* jen jednou, a to v rkp. Vít. z let 1380—1400; a tu prý „není naprosto správný výklad“, že se *sie-* vyskytuje teprv od sklonku XIV!

Dále, Hanka znal prý *sie-* z „Vít., AlxV. atd.“ a proto prý u něho nalézáme *sie-* pravidlem. — Proti tomu připomínám, že ve Vít. je *sie-*, jak právě pověděno, jen jednou (také doklad sem

patřící jen jeden), a v AlxV. jen 2 krát, a naproti tomu že *se-* je v samém AlxV. 20krát; otázka: kterak mohl Hanka s AlxV. abstrahovati pravidelné *sie-*, když tu je pravidlem *se-?* kterak mohl vůbec s textů, se kterými *se*, pokud víme, do té doby obíral (Vít., AlxV., Hrad.), abstrahovati pravidelné *sie-*, když v nich ve všech je *sie-* jen 3krát a naproti tomu 22krát *se-?*

Také v textech moravisujících jeví se dříve *se-* a teprve později *sie-*, nelze tu tedy RKého ani z moravštiny hájiti.

Úhrnem pak praví obhájce: *a)* difference časová prý není tak veliká, *b)* prý není tedy dokázáno, že by tvary *sie-* byly v době RKým affektované nemožny a *c)* shoda s Hankou je prý vyložena jasné. — Odpovídám: *a)* difference časová je tu zajisté, zajisté bylo dříve *se-* a potom teprve následovalo *sie-*, jehož doklad nejstarší a do XIV stol. jediný známe až ze sklonku toho století; — *b)* z toho pak vyplývá samo sebou, že by RKý maje pocházení z doby starší, měl mít pravidlem *se-*; tvrzení, že není dokázáno, že by tvary *sie-* byly nemožny v 1. pol. XIV, mohlo by se vyskýtati, i kdyby RKý chtěl být z doby praoctce Čech, lze jím hájiti všecko, ale uhájiti nic; kladu naproti němu nikoli pouhé tvrzení, ale pravdivou skutečnost: že máme do pol. XIV stol. nikoli velikou, ale přece dostatečnou hojnost dokladů a v každém z nich svědectví, že v 1. pol. XIV bylo *se-*, a žádného dokladu pro *sie-*; — *c)* shoda s Hankou je nejen jasná, ale co možná nejjasnější, když přijmeme výklad, že RKý je padělek, do něhož i Hankovo *sie-* místo *se-* bylo pojato.

11. *dle = propter-secundum.*

Novočesky říká se: *podle cesty, podle zákona atd.*, a v jazyku spisovném bývá za to a vedle toho také odchylkou *dle cesty, dle zákona*. V jazyku starém však nesmělo se říci *dle místo podlé*, poněvadž *dle* bylo = lat. *propter* něm. *wegen*, *dle cesty* bylo tu tedy *propter viam, pro cestu*, nikoli však = *podle cesty*. Ještě buď připomenuto, že *dle* *propter* bývá obyčejně postponováno, na př. toho *dle ideo ŽWittb. 118, 29*, převeliké nevěry dle ApŠ. 49; často však také *praeponováno*, na př. *dle pýchy Kat. 106*, chci smrt přijeti dle mého chotě Kat. 154; a někdy *interponováno*, na př. božie *dle lásky ApŠ. I50*, malého dle mýta AlxB. 7, 14, jehož dle svatého jména Kat. 168. — V RKém je jednou správně povíděno *dcerē-dle = propter filiam Jar. 12*, ale nesprávně:

hotovi všici Luděkova-*dle* slova Záb. 112,
postavichu sebe-*dle* dřevce Čestm. 77 a
(séde) prokní rozenie-*dle* svého Lud. 27.

A stejné chyby jsou v padělkou zákona-*dle* v ŽGloss. a v Hankově úpravě Dal. 1: *dle* može se usadichu (rkpy mají: *podlé* moře).

K tomu pan dr. Fl. praví, co zde následuje:

a) *dle = secundum* v ŽGloss. atd. je prý napodobením RKého; — výklad ten se mne netýká, a nemám nic proti němu.

b) „pravé postpositní *dle* má v RKém význam *proppter*, kdežto druhé *dle* může státi i před slovem (v RK. vlastně mezi substantivem a jeho attributem).“ — Uvedl jsem výklad páně Fl-ův doslově. On tedy rozeznává „pravé postpositní“ *dle*, a druhé praepositní (nebo interponované) *dle*. Je toto „druhé“ *dle* nepravé? Příklady nahoře uvedené svědčí, že *dle* (v stč. textech pravých) je vždy pravé a vždy = *propter*, ať je postponováno, anebo praeponováno neb interponováno.

c) V Čestm. 77 je prý „*sebe-dle = k vůli sobě, sobě k ulehčení, aby nenesli celou tíhu klad.*“ — Nekříčí tu zase smysl, že se mu děje násilí z upřílišené benevolence k RKÉmu a jeho nálezci, notorickému padělateli Hankovi?

d) „Kdežto památky české mají pravidlem *dle* postpositivní, jeví se v památkách moravisujících (LKat.) také před substantivem.“ — Citoval jsem opět doslově, a připomínám: že v Kat. je *dle* nejen „také před substantivem“, nýbrž valnou většinou (v dokladech, které mám z Kat. všecky nebo skoro všecky zaznamenány, je *dle* postponované 2krát, praeponované 11krát, a interponované jednou), a že tedy RKý, který se panu obhájci s jiných stránek zdá být staromoravský, se stránky této je rozhodně ne-staromoravský.

e) „Význam obdobný“ (t. j. význam podobný k významu *dle = secundum*, Luděkova-*dle* slova, rozenie-*dle* svého) „nemohu ovšem z této doby doložiti, ale vzhledem ke všemu uvedenému můžeme jej přece předpokládati“. — Opět doslově jsem citoval, a připomínám, že s obhájcem, který významu *dle = secundum* ze stčeštiny nemůže doložiti, ale přece jej může předpokládati, souhlasiti nemohu.

Úhrnem: *dle = secundum* v RKém jest, čím bylo před obranou páně Fl-ovou, — svědectvím proti pravosti textu tohoto.

12. Part. *usvědla, usvědevši.*

V RKém čte se: Ach ty róže! čemu si . . . usuiedla, usuiedewši t. j. *usvědla* a *usvědevši*.

Tvar první patří zajisté k slovesu *usvadnúti* a měl by znít *usvadla, odchylka* dejme tomu nedůležitá.

Ale co jest *usvědevši*, jakému to patří slovesu, k jakému infinitivu? Toho nelze se dopátrati bez úchytky od přísného stč. tvarosloví. Kdo však při RKém dopustí účastenství Hankovo, naleze vzor pro *usvědla* i pro *usvědevši*: v rkpe Hrad., kterým

se Hanka obíral před objevením RKého, čte se „(bohatec) div hořem *neusvěde*“, tvar správný (aor.) slovesa *usvadnít*; téhož slovesa participia -l a -s sem. jsou *usvadla*, *usvědši*; kdo má na myslí aor. *usvěde* a nezná dostatečně stč. tvarosloví, ten a takový, jestliže falsifikuje, snadno podle tohoto nepochopeného vzoru, aor. *usvěde*, utvoří tvary chybné *usvědla* a *usvědevši*.

Proti tomu píše p. dr. Fl.:

a) že v „Poučení“ námítka tato „zmizela“. — Odpovídám: nezmizela, poněvadž tam nebyla; a nepojal jsem ji tam, poněvadž v „Poučení“ podávám jen výběr a výtah ze mnohých rozprav jiných.

b) Tvar *usvědevši* je prý novotvar místo *usvědši*, jako prý u Štitného. — Odpovídám: Štitný nemá novotvarů -ev, nýbrž -v, na př. četv. Štit. ř. 72^b, vzdvihve 1. 91^b; tak jest i v textech jiných, zejména též ve staromoravském EvOl.: zavrhv 9^a; novotvar -ev vyskytuje se až později, na př. u Hájka padev 13^a a j., a v literatuře novočeské u Jungmanna v Atale 1805 nalezev atd.

c) Psané usuiedewsi mohlo by prý býti == usvěděvši. — Odpovídám: 1. výklad tento volá (ve prospěch podezřelé bankovky, kterou nám podává notorický padělatel bankovek) na pomoc chybou piseckou, prý psáno omylem usuiedewsi místo usuiedewsi, a již tím jest nemístný a nepodobný; a dále 2. *usvěděvši* bylo by od slovesa *usvěděti*, ale pro sloveso toto není nikde dokladu.

d) Hanka klade *neusvěde* v Hrad. == *neusvadne* (Star. Sklád. 1, XXXVI) a prý „není pravdě podobno, že by nějaký falsator tvořil participium perfecti ze třetí osoby futura“. (Slova zde proložená prokládá pro důraz sám pan dr. Fl.) — Odpovídám: nikdo nepraví, že tu tvořeno part. perfecti z indikativu *futura*; nýbrž pravil jsem a opakuji, že nedostatečný znatel stčeštiny tvarem nepochopeným *neusvěde* v Hrad. snadno mohl býti sveden k chybám z toho dálejším; tak byl na jistu sveden Jungmann, když v Slovníku vedle náležitého *praes. (fut.) usvadnu* položil domněle zastaralé a vskutku chybné a nikdy nebývalé **usvědu*; a tak mohl býti sveden také Hanka: mohl mítí jako Jungmann *praes. *usvědu*, a z toho se mu pak dala participia *usvědla* a *usvědevši* sama sebou.

Námítka trvá tedy v plné platnosti dále.

13. Sing. 2. os. -š, -ši.

V časování sloves příznakových má stará slovenština koncovku -ši, neseši atd.; naproti tomu všecky ostatní jazyky slovanští a s nimi také čeština mají -š (za starší -šb), tedy neseš atd.

Před objevením RKého Linda „nalezl“ (1816) a Hanka měl „u sebe“ padělanou Píseň Vyšehradskou (sám to Hanka po-

znamenává v Star. Sklád. 1 v předml. na str. XVI a opět doleji na str. 200, kdež ji otiskuje ovšem jako památku pravou), a tu je: ty stojieš.

Potom objevil se RKý a v něm je 2krát -ši:

kdož hada potſieti chceſi Záb. 91, a
čemu ty naſu krev pijeſi t. 153.

Krom toho jest -ši ještě v padělaném RZ a EJ.

Pan dr. Fl. uznává, že výtna jest velice závažná. Ale něco dá se prý přece na obranu říci:

a) Chybné -ši v Písni Vyšechr. vzniklo prý z mylného pochopení nauky Dobrovského. — Odpovídám: jak -ši v Písni Vyšechr. vzniklo, na tom zde nezáleží pranic; nýbrž záleží na tom, že tu jest a že Hanka píšeň tuto před „nalezením“ RKého u sebe měl a otiskl.

b) V RKém, brání p. dr. Fl. dále, vyskýtá se také koncovka správná: pějeſ, uzřieſ, stópiſ atd. — Odpovídám: v Písni Vyšechr. je v otisku Hankovu vedle stojieſi, také stojieſ, a taktéž v otisku v Dobr. Gesch.² str. 109 stoīyesy a stoīyesz; v Polyglottě 1852, 116 pak stoīyesy a stogesy, obojekrát -ši; je-li v originale stojieſi a také stojieſ, tedy je shoda s RKým zvláštní a pozoruhodná tím, že v obou je „staré“ -ši a také „mladé“ -š; je-li však v originale stojieſi 2krát, tedy je v tom svědectví dvojnásobné, že se v padělatelském kruhu Hankovu před objevením RKého za koncovku náležitou považovalo -ši.

c) -ši v RKém mohlo by prý býti archaismem, a je prý tomu podobný doklad v N. Zák. Švehlově (z pol. XV): slyſiſi (z Jirečka). — Odpovídám: doklad tento (o němž pan Fl. sám praví, že neví, jak je jistý) je zajisté omyl; důkazem toho nevývratným je ta okolnost, že veškerá ostatní čeština — mimo tento pochybný doklad — a veškerá slovanština kromě stsl. mají -š.

Svědectví odtud proti RKému plynoucí trvá v plné platnosti dále a bylo by samo sebou dostatečným důkazem jeho padělosti, kdyby ani nebylo podobných svědectví jiných.

14. Adjekt. jmenná v přívlastku: *črn les* atp.

Novočesky říká se *zelený strom* a nikoli *zelen strom, modré nebe* a nikoli *modro nebe* atd., t. j. adjektivum v přívlastku má tvar složený (koncovku t. zv. určitou): *zelený strom, modré nebe* atd.; a naproti tomu jenom v doplňku tvar jmenný (koncovku t. zv. neurčitou): *strom jest zelen, narodil jsem se chud, chci být zdráv* atp. V češtině staré bylo celkem rovněž tak, a jen některé určité výrazy mívaly adjektivum tvaru jmenného také

v přívlastku, na př. veliká noc (= velikonoce), nót měsíc, k žívu bohu, ve dne biele.

Před objevením RKého měl Hanka u sebe a vytiskl padělanou Píseň Vyšehr., a v té jsou tvary odchylné od tohoto pravidla: vok. Vyšegrade *tvrd*, po kraji řeky Vltavy *čistý*, pochládeček *mil*.

Potom „nalezl“ Hanka RKý a v tom je chyb takových veliká síla, zejména: Nový Hrad *prostran* m. *prostraný* Jar. 88, na šít střiebrn m. *střiebrný* Jar. 127, *velebyster* věhlas m. -*bystrý* Jar. 269, šít črn m. *črný* Čest. 13, tamo les *temen* m. temný Záb. 83, tobě *tiežek* želesný mlat m. *těžký* Zbyh. 27 (stě. *tobě tiežek želesný mlat* znamenalo: *tobě je želesný mlat těžký*, zde pak má být pověděno: *ty máš těžký želesný mlat*), jutro *šero* m. *šeré* Jar. 184, stenanie *žalostivo* m. *žalostivé* Jar. 263, vze varito *zručno* m. *zručné* Záb. 19, *taterska* cháma m. *taterského* Jar. 12, *udatna* Ctmira m. *udatného* Čestm. 56, z mocna hrdla m. *mocného* Čestm. 104, dryva *šíra* lesa m. *šíreho* Čestm. 105, ze *silna* Vláslava m. *silného* Čestm. 194, z *tvarda* sedla m. *tvrdého* Lud. 73, *díva tura* m. *dívého* Lud. 114, *črna lesa* m. *črného* Zab. 1, pěvce *dobra* milujú bozi m. *dobrého* Záb. 46, *prudka* Slavoje m. *prudkého* Záb. 97, kol *tvarda* brada m. *tvrdého* Zbyh. 7, s *tvarda* hrada m. *tvrdého* Zbyh. 47, ku *tvardu* hradu m. *tvrdému* Zbyh. 30, k jutru *šedošernu* m. *šedošerému* Oldř. 14, k *vyšňu* hradu m. *vyšniemu* Čestm. 52, k *radostnu* uchu a k *radostnu* oku m. *radostnému* Čestm. 203 a 204, k *modru* vrchu m. *modrému* Záb. 79 a 88, v *husté* lese m. *hustum* Čestm. 48, v *tvrdě* hradě m. *tvrdém* Čestm. 88 a Zbyh. 46, na tom *tvrdě* hradě m. *tvrdém* Zbyh. 15, v *zeleně* boreče m. *zeleném* Jah. 12, *tuhý* luki m. *tuhé* Jar. 160, a snad ještě některý příklad jiný.

Pan dr. Fl. mírní nejprv počet odchylek: navrhne na př. čtení *tuhý* luki místo *tuhý* luki, ačkoli jinde v RKém nebývá e záženo v ý. Zvláště však pozoruhodna jest oprava, kterou navrhuje pro Jar. 127, jenž spolu s následujícím zní: (Vneslav)

uderí s svým mečem na šít *střiebrn*
i choráhvá výš nad hlavu točí;

tu prý „*střiebrn*” mohlo by se vzít za chybu piseckou (následuje i) a čisti *střiebrný*“ (adj. *střiebrný* 2slabičně); tedy opět chyb a pisecká volána na pomoc ve prospěch podezřelé bankovky, kterou nám podává notorický padělatel bankovek!

Ale přece a po všech opravách a omluvách zbývá i panu obhájci tvarů téhoto v RKém 30, a prý „i to jest ovšem počet veliký.“

A vykládá pan dr. Fl. dále:

a) V RKém jsou také hojně tvary složené a falsator prý, „který jako Hanka měl pravidlo, klásti tvar jmenný všude, byl

by tak často nechyboval" (totiž proti svému domnělému pravidlu). — Odpovídám: 1. nikdo netvrdí, že Hanka měl pravidlo, klásti tvar jmenný všude; a 2. jako jsou v RKém vedle tvarů jmených také složené, tak jsou oboje vedle sebe také v padělané Písni Vyšebr., kterou Hanka před „nalezením“ RKého u sebe měl a vytiskl, RKý a starší padělek Pís. Vyš. souhlasí tedy v této věci úplně.

b) Usus RKého uchyluje se prý, pravda, velice od textů ostatních, ale uchylky ty ukazují prý na Moravu. Způsobeny jsou prý tendencí, která již v době staré zavládla a napodobením tvarů doplňkových uvozovala tvary jmenné také do přívlastku. Tato tendence zachvátila prý mnohem více nářečí moravská, než česká. A z textů moravských má prý RKý odchylek tudy vzniklých nejvíce. — Odpovídám:

1. S výkladem, jak uchylky tohoto způsobu vznikaly, ovšem souhlasím (podal jsem jej sám, jak p. dr. Fl. potvrzuje; říkalo se: uzře *smutna* přietelete — uzře přietelete, an jest *smuten*, a podle toho mohlo vzniknouti a bývati pak i v přívlastku: *smuten* přítele, srov. Histor. Mluv. III, 1, 280). Také vidím, že dokladů sem patřících je poměrně více z textů moravských, nežli z českých. Ale zároveň připomínám, že počet uchylek těchto, když se všecky shledají a shrnou, je přece poměrně pranepatrý proti ohromnému množství přívlastkových adjektiv tvaru složeného, — kdežto v RKém je uchylek těch i podle obhájců 30. Kolik je v RKém naproti tomu tvarů náležitých, nechce se mi počítati; spočítám příklady jen v Čestm., a to jen v těch pádech, kde se tu vůbec různost vyskytovává a kde čtení nemůže být obojaké, tedy jen v sing. nom. akk. masc. a neutr., dále v sing. gen. dat. a lok. všech rodů; nalézám: tvarů jmenných 10 (uvedeny jsou nahoře), a složených jen 15, — kdežto, jak praveno, jinde proti jedinému tvaru jmennému bývá tvarů složených takořka bez počtu.

2. Podle výkladu panem dr. Fl-em uvedeného mělo by jmenných těchto tvarů na Moravě časem přibývat a v RKém, jakožto nejstarší památkce moravské mělo by jich býti tedy nejméně, — a ono jich tu je naopak nejvíce a nade všecko nadání mnoho.

3. Pan dr. Fl. sebral některé příklady zvláště z textů moravujících, a mezi nimi z Baw. 358: *plav* ořík dobré jako srna *velik*; toto neprávem, neboť místo to zní: *Plaw* po bocích jeho (Laurinův) ořík, dobré jako srna *welik*, na němž byl tak drahý kropieř atd., a smysl tedy jest: jeho ořík byl po bocích *plav* a byl jak srna *velik*, t. j. obě adjektiva jsou v doplňku a tedy právem tvaru jmenného.

Úhrnem: jmenná zde vytýkaná adjektiva jsou i na dále vážným svědectvím proti pravosti RKého, obrana páñ Fl-ova svědectví tohoto neodvrátila ani váhy jeho nezmenšila.

15. Adverbia *-o* a *-ě*.

Máme adverbia s koncovkou *-ě*, na př. *dobře* stč. *dobřě*, a jiná s koncovkou *-o*, na př. *málo*. K některým adjektivům jsou adverbia oboje, na př. *dlonho* a *dlonze*, *vysoko* a *vysoce* atp. Někdy jedno i druhé může se říci, na př. koupil jsem *draho*, koupil jsem *draze*; ale zpravidla jest rozdíl u významu mezi tvary *-o* a *-ě*, a nesmíme libovolně tvarů těch zaměňovati, nýbrž jazyk žádá v jistých případech adverbia *-o*, v jiných *-ě*. Rozdíl pak v té příčině mezi jazykem nynějším a jazykem střeských památek přesných jest pranepatrný.

Před objevením RKého Linda „nalezl“ (1816) a Hanka měl u sebe a otiskl padělanou Píseň Vyšehradskou, a v té jsou odchylky od způsobu obyčejného: (slaviček) *veselo* pěje, pěje i *mutno*, místo *vesele*, *mutně*.

A potom „nalezl“ Hanka RKý a tu je stejných odchylek hojnost, 44krát *-o* proti 6 *-ě* (podle spočítání prof. Ign. Maška v ČČMus. 1893, 448).

Pan Em. Smetánka probral přes 100 památek střeských a nalezl v nich něco přes 5% adverbií *-o* (málo atp.), naproti tomu skoro 89% adverbií *-ě* (dobře atp.), a vedle toho asi 6% *-o* i *-ě* (kruto i krutě atp.); — zevrubněji: 5·19% *-o* proti 88·92% *-ě* a vedle 5·89% *-o* i *-ě*; viz Listy filol. 1895, 91 sl. — V RKém je naproti tomu 88% *-o* a jen 12% *-ě*, anebo když se nepočítají adverbia opakovaná, 80% *-o* a jen 20% *-ě*.

Pan dr. Fl. nemůže popříti a uznává, že poměr 80 : 20 od poměru 5 : 89 se odchyluje, a pokládá odchylku za dialektickou, moravskou:

v střeštině vůbec — to je tenor jeho argumentace — jest ovšem 89% *-ě* a jen 5% *-o* (ke kolísavým adv. *-o*, *-ě* nehledí);

ale jinak je v textech moravujících;

tu na př. v Kat. jest jen 85% *-ě* a 10% *-o*;

v EvVíd. pak jen 65% *-ě* a 20% *-o*;

může tedy být v RKém ... 22% *-ě* a 80% *-o*.

Odpovídám: z toho, že jest adverbií *-o* v Kat. 10% (vlastně 10·4%) a v EvVíd. 20%, nenásleduje nikterak, že by jich v 1. pol. XIV v některém dialektech moravském, k němuž RKý prý náleží, bylo mohlo být 80%; vždyť adverbia *-o* se časem zmáhají, tedy RKý, který chce být starší než Kat. i než EvVíd., měl by jich mít méně, než mají texty tyto, a má jich 8krát resp. 4krát tolík!

Pan dr. Fl. ukazuje také k tomu, že RKý má 4krát tolík procent, co EvVíd., a EvVíd. zase 4krát tolík, co stará čeština vůbec; a na základě toho tvrdí, že prý „zde v EvVíd. má p. prof. Gebauer text, který se k RKÉmu trochu blíží“! To je patrně

jen žert; že by ta trocha, o kterou tu jest EVíd. k RKému bližší než ostatní stčeština, stačila k obhájení RKého, toho pan dr. Fl. netvrđí.

Jiní obhájci bránili RKého proti svědectví plynoucím z nevidané převahy adverbii -o tím, že jali se odjinud shledávat adverbia taková, zejména adverbia -o odchylná od usu nč. spisovného. Shledali jich co možná mnoho a argumentovali:

tu hle! jsou odchylná adverbia -o;
jsou z památek pravých nebo z jazyka živého a tedy správná;
vytýkané zvláštnosti -o nejsou tedy svědectvím proti RKému!

Abych ukázal, jak je to argumentace chybána a aby chyba bila do očí, užil jsem přirovnání: dejme tomu, že by Hanku byl býval fotograf a že by nám byl podal a zanechal „vérnou“ fotografi, „skupinu lidí“ zachycenou právě v některé pražské ulici; lidí bylo by v tom skupení 100; díváme se a vidíme, že je tu mnoho jednookých; počítáme je a nalezáme, že jich je 88, a vedle nich je 12 dvouokých; proto nevěříme, že by to byla „vérná“ fotografie nějaké skutečné skupiny z ulice; ale přijde obhájce a hájí Hankovy „vérnosti“, a to tak: sezve do nějaké ohraď všecky jednooké, kteří jsou v Praze, sezve také jednooké z pražských předměstí, ano i z měst venkovských a vesnic; a demonstruje kritikům: vidíte, co je jednookých! proč by jich tedy nemohlo být na Hankově „vérné“ fotografi 88%, a jen 12% dvouokých? (Listy filol. 1895, 131).

Pan dr. Fl. podává přirovnání jiné: na místo jednookých klade osoby v kroji národním, zejména plzenském; fotografie taková by pak svědčila, že skupina není zachycena v Praze, nýbrž někde za Plzní; a tak právě, rozumí se dále, převaha adverbii -o v RKém není známkou padělanosti, nýbrž původu dialektického staromoravského. — Odpovídám: o kroji plzenském víme, skupinu s převahou kroje toho nebude nikdo pokládat za pochybnou nebo nemožnou; naproti tomu o dialektru staromoravském, který by měl v řeči skutečně 88% adverbii -o a jen 12% -ě (nebo s redukcí na abstrahovaná hesla 80% -o a 20% -ě), nikdo neví, — dialekt ten je jen fikce, ustrojená z potřeby pro RKý.

Úhrnem: svědectví nepravosti RKého, plynoucí z jeho neobyčejných adverbii -o, trvá i po obraně pána Fl-ové dále.

16. Syntaktická platnost imperfekta.

Imperfektum mělo v stčeštině svou jistou platnost. Pravidla, které tu platí, nelze vypsat krátkým slovem. Imperfektum sloves perfektivních, o které nám zde zvláště půjde, znamenalo opakování v minulosti. Opakování mohlo být trojáké: 1. buď týž podmět *S* vykonává skutek *p* několikrát po sobě,

tedy $= S$ ($p_1 + p_2 + p_3 \dots$), na př. (sv. Petr) když kokota pějíc uslyšieše, tak ihned zaplukáše Hrad. 97^a (sv. Petr uslyšel a zaplakal po prvé, po druhé ...); anebo 2. podmětů S jest několik a vykonávají každý o sobě skutek p , tedy $= (S_1 + S_2 + S_3 \dots) p$, na př. kdožkoli jemu v tvář vezrieše, ihned užasnieše ML. 91^a; a 3. druhdy bývá v příkladě konkrétním případ obojí zároveň, tedy $= (S_1 + S_2 + S_3 \dots) (p_1 + p_2 + p_3 \dots)$, na př. když mužie kam jěti chtiechu, dievky dievkám pronesiechu, tak na cestě dievky muže ztepiechu. V tomto významu opakovacím bývá imperfektum zejména v popisích, ve vypravování dějů z obyčeje kouaných atd.

Pravidla tohoto šetřeno přísně ve stol. XIV, ale časem klesá. Tu pak je důležito věděti a pamatovati, že imperfektum je po stránce tvarové i významové v 1. pol. XIV stol. ještě vzorně pravidelné, potom že upadá a brzo zaniká, a od poč. stol. XVI že ho skoro již není. Přechod od vzorné správnosti do zaniknutí vykonán v době poměrně krátké za půldruhého století, a většinou až v XV. V této době klesání vyskytuji se odchylky od pravidelnosti bývalé; mezi nimi nejčastěji ta, že se imperfektum klade za latinský konjunktiv imperfecti nebo plusquamperfecti, ovšem jen ve větách podřízených: (Ježiš) když učiníše bičík, všeckny vyhna cum fecisset EvVid. Jan 2, 15, každý patřiechu na Mojžieše, doňadž nevezdieše do stanu donec ingrederetur Ol. Ex. 33, 8 atd.; a někdy jest odchylkou také význam trvání v minulosti, na př. Dobeš všech sě otvina pojdieše do Jerusalema pergebat in Jerusalem Ol. Tob. 1, 6.

Hanka syntaktické platnosti imperfekta neznal a dal to na jeho před objevením RKého, když v interpolaci své v Hrad. napsal a vytiskl: tak sě těm manželům stáše (m. sta aor., nebo stalo jest perf.), a z této nevědomosti jeho (a nikoli nápodobením RKého) jsou také výklady „*budieše = factus est*“ a „*zbudieše = zbylo*“ (Star. Sklád. II).

Potom nalezl Hanka RKý a v něm jest chyb stejných několik, na př.:

růče sě vsé proměniše Ben. 29;
búra vstáše, vstáše dceře-dle Jar. 11 a 12;
trest Kublajeva svicezíše Jar. 60;
až noc bojém konec sdieše Jar. 177;
zvoldše Čsmír na voje Čestm. 16;
Kruvoj podáše věrnú ruku t. 50;
(milá) zadříše si trnie Jah. 3 a j.; —

verš „vše sě proměniše“ znamenal v stč. (v 1. pol. XIV a vůbec v době přísné pravidelnosti): všecko se proměnilo jednou, potom se to proměnilo opět a po druhé, pak po třetí atd., a toho autor RKého patrně říci nechtěl; nýbrž zajisté chtěl říci, že se všecko rychle proměnilo, a to měl vyjádřiti aoristem: *sě proměni*; anebo

kloní-li se kdo k výkladu, že autor chtěl říci, že se všecko *měnilo*, tedy to měl autor vyjádřiti slovesem imperfektivním *měnitī*, buď aor. *sé měni* anebo impf. *sé měnieše*; — a podobně v případech ostatních.

Pan dr. Fl. (str. 235) brání RKého také s této stránky, ale veskrz nesprávně.

a) Jde mu nejprvě o shodu RKého s Hankou a praví proti ní, že *stáše* v Hankově interpolaci je imperfektum správné (syntakticky). — Odpovídám: není správné; *stáše* (chybou tvarovou m. *stanieše*) znamenalo — stalo se jednou, po druhé, po třetí . . . (srov.: někda mé mátě *posláše* žat, tu sem srpu kázal, aby sám bez mé práce žal, a tak sě *stanieše* Pass. 293, — matka mě *poslala* a tak se *stalo* jednou, po druhé, po třetí atd.), a ten význam se v Hankově interpolaci nehodí; její kontext jest: kmet ženu šlechetnú jmieše . . . , přítel ni prvých ni posledních, ale v sboží vsé prostředniech jako Šalomún žádáše; tak sě tém manželom *stáše*, tito sě boha bojiechu" atd.; a tu přece *stáše* sě není — stalo se jednou, po druhé, po třetí!

b) K téže shodě RKého s Hankou ukazují Hankovy výklady „*budieše* = *factus est*“ a „*zbudieše* = *zbyl*“ ve „vysvětleních“ při 2. díle Star. Sklad.; dil ten vyšel až po objevení RKého; ale podané zde výklady *budieše* atd. nevznikly vlivem RKého a jeho imperfekt syntakticky chybných, jak bychom tomu podle intencí páně obhájcových rozuměti měli, nýbrž jsou tu z vlastní hlavy Hankovy a z jeho nedostatečných o imperfektu vědomostech; *budieše* jest imperfektum zvláštní (laikovi by se mohlo zdát, že je utvořeno z futura, viz nahoře při *usvědevši*), nemá v RKém vzoru, Hanka nemohl se tedy při jeho výkladu mylití RKým, psal tu tedy ze své hlavy.

c) Pan dr. Fl. uvádí příklady, prý podobné ku příkladům vytýkaným RKému. — Odpovídám: obrana je také v této části nesprávná; příčiny jsou tyto:

1. Příklady panem dr. Fl-em uvedené jsou vesměs z doby mladší, než do které se RKý hlásí (připomínám tu také zvláště, že rkp. Lvov., jejž pan dr. Fl. klade do sklonku XIV, pochází ze stol. XV a bezpochyby až z některé jeho doby pozdější); jsou z doby valně již pokročilého úpadku, který v syntaxi imperfekta nastal; i kdyby byly veskrze chybné, nebyla by v tom nijaká omluva pro stejně chyby RKého, který chce býti z 1. pol. XIV, z doby, kdy pravidelnost tu byla přísná.

2. Avšak příklady, které pan dr. Fl. vydává za chyby a uvádí na omluvu chyb RKého, nejsou veskrze chyby, nýbrž jsou to příklady namnoze správné a nijakou obdobou k chybám RKého; tak na př. v ML. vypravuje se o dítěti Ježíšovi, kterak si hrál se židovčaty a tu: „slepě hrnek v paprsek *pověsieše* a paprsek jej jako hřebík *přijmějieše*“ (Výb. 1, 407); tu jsou imper-

fe kta syntakticky vzorně správná (byla to hra, pán Ježíš udělal hrnek jeden, pověsil jej na paprslek a paprslek jej jako hřebík přijal, pak se stalo taktéž při hrnku druhém atd.), — a pan dr. Fl. uvádí je jako chyby!

Rovněž tak neprávem uvádí pan dr. Fl. doklad, opakovaný po A. Vrátátkovi. Ten namítl na obranu RKého větu z bible kterési: „když duch *vyn dieše* ot člověka, chodí po místě suchém“ Mat. 12, 43; a vykládal, že prý zlý duch „vycházeje nemohl již choditi po místě suchém“ a že prý i řecký a latinský text (*cum exierit, ambulat; ὅταν ἔξελθῃ, διέρχεται*) svědčí, že české imperfektum má zde význam perfekta neb aoristu. Odpověděl jsem v Athen. III, 395, že tu *vyn dieše* neznamená děj trvací („vycházeje“ v parafrasi Vrátátkové), nýbrž děj opakováný, a že odkaz k výrazu řeckému dopadl neštastně, jelikož *ὅταν ἔξελθῃ, διέρχεται* znamená právě děj opakováný, jaký je v českém imperfektu *vyn dieše*. Pan dr. Fl. opakuje obranu Vrátátkova slovy kratšími a tvrdí:

a) že lat. *exierit* pro českého překladatele „jistě bylo dějem jednoduchým, ukončeným“, a o tom že prý svědčí parallela EvOl., který má: když *vyn de*; — odpovídám: lat. *cum exierit* mohlo českému překladateli být dějem „jednoduchým, ukončeným“, ale český překladatel mohl také i přes páně Fl.-ovo „jistě“ postihovati, co tu ze samého kontextu a bez originalu řeckého snadno postihnouti lze, totiž že je to vypravování skutku, který se děje z obyčeje a tedy opakováně; toho smyslu správně postihl, a proto v překladě svém správně užil imperfekta; že v překladě EvOl. je za to *vyn de*, po tom nám zde nic není;

β) pan dr. Fl. namítá proti výkladu mému, že „český překlad originalu řeckého nezná“; — ale já jsem nikdy neřekl, že by ho znal!*)

Také příklady EvVid.: když *sedíše* cum *sedisset*, když *učiníše* bičík cum *fecisset* jsou podle výkladu nahoře podaného v souhlasu s usem své doby.

Proti lat. *ut appropinquavit*, *videns civitatem flevit* Luk. 19, 41 je v překladě od Husa citovaném „když sě *bližieše*“ (HusE. 2, 306); Hus postihl neshodu ve smyslu a nadepsal opravu: Lukáš die *přiblížil*; pan dr. Fl. uvodí to, ale věru nevím proč; *bližiti* sě je sloveso neskonavé; proti syntaxi imperfekt

*) Obhájce A, Ant. Vrátátko, tvrdí proti mně a na obranu RKého, že české imperfektum mívalo význam řeckého aoristu, a uvodí na důkaz toho doklad: když *vyn dieše* = *ὅταν ἔξελθῃ*; já mu ukazují, že jest na omylu a že řecké *ὅταν ἔξελθῃ* v dokladě uvedeném je sice formou aorist, ale nikoli významem; — pak přijde obhájce B, pan dr. Fl., a namítá proti mně, že český překlad řeckého originalu nezná, t. j. výtku, kterou by měl činiti svému kollegovi předchádci, činí mně a na mne uvaluje podezření, že nevím, že staročeský překlad evangelií je z latiny a nikoli z řečtiny! Je to jednaní loyalní?

sloves neskonavých v RKém nikdo nic nenamítá, a pro chyby RKého *proměněše* atd. není tu přece omluva praujáká. — Nešoda česk. *bližieše* sě s lat. *appropinquavit* dá se vyložiti buď odchylným textem, jak to učinil p. Karel Novák v programmu c. k. akad. gymn. 1894, 32, anebo zvláštním pojetim překladatelovým, kterému se dobře mohlo zdátí, že by tu mělo být = *cum appropinquaret*. — Vše to platí také o impf.: (*slepý*) *voldše* za lat. *clamavit* Luk. 18, 38, v překladě citovaném z HusE. 2, 77; že to není nijaká parallela pro chybné *zvoláše* RKého, jak to pan dr. Fl. klade (slovy: *clamavit* voláše, srov. v RK. zvoláše Čsmír), to vidí přece každý.

d) Pan dr. Fl. zmiňuje se také o imperfektech autorských (*pravieše, dieše*; výklad, že by to byla imperfekta s na hová, mám za mylný); prý „faktum jest, že se toto imperfektum vyskýtá až později místo staršího aoristu *vecě, řeče*“ a že prý „musilo zde být jakési syntaktické pošinutí“. — Odpovídám: tvrzení pana dr. Fl-e je nesprávné; „faktum jest“, že se vytčená imperfekta vyskytují v textech rovněž tak starých jako příslušné aor. (na př. v DalH. z 1. pol. XIV, v Hrad. atd., v době, kdy pravidla imperfektového ještě vzorně šetřeno); pošinutí syntaktické, kterým by se bylo dostalo imperfektum do platnosti aoristu a kterým by se mohly omlouvat chyby RKého, nestalo se tu nijaké; imperfekta autorská mají naopak důvod hluboký psychologický, ale výklad toho sem nepatří.

e) V RKém je prý „jistých“ (rozuměj bezpečně chybných) dokladů „jen několik“. — Odpovídám: je jich tu dost, a více než dost!

f) Chyby z RKého máme si vysvětlovati z „poklesnutí dialektického“, které je prý pro sklonek stol. XIV dokázáno. — Odpovídám:

1. poklesnutí, dokázané pro sklonek stol. XIV atd. (když *učinieše* = *cum fecisset* atp.), nestáčí nikterak pro chyby tak hrubé, jako jsou v RKém (vsé sě *proměněše*, milá *zadřieše* si ostré trnie atd.);

2. naproti tomu jsou i v staromoravských textech hojně příklady a v nich svědectví, že známá pravidelnost panovala také na Moravě; na př. v Kat. je pravidelnost vzorná, v Baw. jest ovšem *lev zařváše* 11^a jako v RKém *Čsmír zvoláše*, ale v Baw. jsou také příklady vzácné pravidelnosti, na př. (rytíři) co *spijiechu* neb *snědiechu*, málo tobо kde ubylo 204, kтž mezi nimi (rytíři) *umřieše*, tak jej druhý *vynosieše* 238 atd., a Baw. je z r. 1472, kdy imperfektum již je blízko svého konce, kdežto RKý chce být z doby, kdy tu panovala pravidelnost vzorná.

Úhrnem: svědectví proti pravosti RKého, plynoucí z jeho imperfekt syntakticky chybných, trvá i po obraně páne Fl-ově v plné síle dále.

17. Zájmeno če, če-.

Za prajazykové *ki*- lat. *qui*- atd. — *quid* je praslovanské náležité a pravidelné če (sg. nom. akk.) a z toho zase české náležité a pravidelné -č, jež máme ve výrazích na-č, pro-č, za-č atp., z na-čb atd. To je v češtině pravidlem veskrz a bez výjimky; odehydky dialeklické, které se kde vyskytují, mají svůj původ jiný a pravidlu obecnému neodporují.

Hanka byl však mylného domnění, že bývalo stč. také če, a dal to na jevo před objevením RKého, když ve známém „Uvedení“ učil, že se „také psávalo . . . če, něče, niče místo co, něco, nic“ a když v stč. textech, které právě vydával, místo rukopisem žádaného co, ce, če atd. transkriboval če.

Potom týž Hanka „nalezl“ RKý, a tu čte se sing. nom. akk. če několikrát (psán cie):

če jich tamo stáše Jar. 168,
vsé če plzno bieše Čestm. 31,
če řekne moje máti Jah. 21,
niče neby prosto Jar. 119;

v Jah. je če (cie) na místě radovaném.

Pan dr. Fl. (str. 237) brání RKého takto:

a) Hankovo mylné domnění, že bývalo stč. če, je z Dobrovského, a tím prý „námítka z koincidence odpadá“. — Od povídám: odkud Hanka svůj omyl měl, na tom nic nezáleží; jistojest, že ten omyl u něho, v jeho hlavě byl; rovněž tak je jistojest, že týž omyl jest také v podezřelé bankovce RK, kterou nám podává její „nálezce“, notorický padělatel Hanka; koincidence těchto fakt jest evidentní, a svědectví, které z nich proti RKému vyplývá, nikterak se neodvrátí ani nezmenší omluvou, že Hanka do omylu svého byl uveden jiným.

b) Jest prý če v dialektech. — Od povídám: svědectví o dial. če jsou dílem nespolehlivá; a pokud jsou spolehlivá, nestačí nikterak, aby zvrátila pravidlo, že z psl. čb vzniklo české č a nikoli če, dial. če je zajisté původu pozdního, srov. Hist. Mluv. III, 1, 465.

c) Grafika stčeská je prý nerohodná, psané -cze- může být če i ce a tedy — tak dlužno doplniti argumentaci páne Fl-ova — možná že se někde zachovalo stč. če, ale není nám zřetelně zjevno. — Od povídám: 1. jsou také rukopisy, které liší če a ce, a ty mají zřetelně na př. nice, nycze LMar. 2, Jid. 109, a nikoliv niče; a 2. pro texty s nezřetelným če, ce je v theoretické mluvnici svědectví svrchovaně bezpečné, že v případech sem hledících, na př. nycze Hrad. 86^a, EvVid. Jan 14, 30 atp., nesmíme čísti če a musíme čísti ce.

d) čb, „když mělo státi samostatně, musilo se“ prý „změnit v če“. — Od povídám: nemusilo se změnit a nezměnilo se, nýbrž nahradilo se genitivem čbso = č. čso, co.

e) V RKém je prý také: pytā sě jiej (dívky) skřivánek, pro-če žalostiva Skřiv. 4. Nevytýkám tvaru toho, poněvadž je možno i čtení: proč je žalostiva. Pan dr. Fl. drží se však čtení pro-če a to je prý tvar náležitý. Podle dálejšku rozumím tomu, že je to tvar náležitý, jako prý procze = pro-če v Pass. 248. Tuto je psáno: procze jsú jeho ukřížovali; měl jsem to kdysi za pro-če, nyní však beru to za proč-že, a toto je prý méně pravdě podobno. — Od povídám: Pass. je text pravý, slouží mu tedy jen čtení takové, které podává pravý tvar, a to je proč-že; že by toto bylo „méně pravdě podobno“, je liché tvrzení, srov.: procz-ze nepromluvíš Hrad. 140^a.

Svědectví, plynoucí proti pravosti RKého z chybného če a z koincidence s Hankou, trvá v plné síle dále.

18. *vše-, vsé-*.

Zájmeno veš omnis mělo v češtině a má dosud sg. nom. akk. neutr. vše, gen. masc. neutr. všeho, dat. všemu, lok. všem; tvary zde uvedené měly a mají vždycky vše-.

Hanka byl mylného domnění, že tvary tyto zněly vsé-, a dal to na jevo před objevením RKého, když vydávaje texty staročeské v 1. díle Star. Sklád. v hojných případech transkriboval a vytiskl vsé, vsého, vsému, vsém, místo náležitého a rukopisem žádaného vše-.

Potom objevil Hanka RKý, a tu jsou tvary sem patřící psány vždycky wſie-: sg. nom. neutr. wſie, gen. masc. neutr. wſieho, dat. wſiemu, lok. wſiem; psané zde wſie- jest podle grafiky RKého částí vsé-, je tu tedy: sg. nom. neutr. vsé, gen. masc. neutr. vsého, dat. vsému, lok. vsém; t. j. RKý liší se zde docela od jazyka českého (a vůbec západoslovanského) a shoduje se se starším mylným domněním Hankovým.

Kterak vysvětliti tuto shodu? Tvary jsou chybné a stejně v RKém i u Hanky; vyskytuje se u Hanky dříve a v RKém potom, a nevyskytuje se nikde jinde; nelze jich tedy v RKém vysvětliti jinak než tím výkladem, že se tam dostaly Hankou s a m ý m, t. j. že Hanka byl při padělání RKého účasten.

Pan dr. Fl. uznává, že „shoda s Hankou je úplně jistá“ (str. 238), ale po tomto „uznání“ přece proti výkladu mému polemisuje a chce dokázati, že prý „je naprosto vrátká část důkazu opřající se o RK.“

Jde o to, jak se má části psané -sie- v RKém. O tom nebudeme hledati poučení nikde jinde, než v RKém samém a jeho pravopise, t. j. v pravopisném pravidle, které pisatel RKého přijal a zachovává. A budeme hledati takto:

tvary *wſie-*, o které nám právě běží, necháme zatím stranou; prohlížíme RKý a hledáme, jaké znění se v něm psaným sie rozumí (v případech mimo *wſie-*);

a nalézáme:

že psané sie znamená 231krát znění *sě*, na př. ſiecz vyslov *sěč*, deset vysl. desět atd.; — a vedle toho jen ve 2 případech jistých (a 2 nejistých) znění *še**;

že slabika *še* je psána literami se 128krát, t. j. pravidelně a všude kromě uvedených právě 2 jistých (a 2 nejistých) příkladů odchylných;

a z toho ze všeho vyplývá zajisté pravidlo, že psané v RKém sie znamená pro výslovnost slabiku *sě*, a nikoli slabiku *še*.

S tím nálezem vraťme se k tvarům *wſie-*, které jsme zatím nechali stranou. Otázka: jak jest čísti psané v nich *wſie-*? Odpověď: zajisté ne jinak, než jak grafické pravidlo RKého žádá, totiž *vsě-*. Tedy koincidence s Hankou.

Argumentaci tuto jsem podal před desíti lety a podávám ji opět, poněvadž ji mám za jistou a nezvratnou.

Proti tomu brání pan dr. Fl. RKého, jak následuje.

a) Že prý již ten a onen obhájce RKého uvedli důkaz můj ad absurdum z neustálené a nejednotné grafiky staročeských písarů, a on, pan dr. Fl., je k tomu a onomu třetí; kdybychom prý chtěli z grafiky stě. písarů se učiti, jak některé slovo znělo, došli bychom prý k divným konecům. — Odpovídám: že si z mé argumentace někdo dělal šprýmy, aby ji před očima laiků uvedl ad absurdum, je mi povědomo; ale také vím, že ty šprýmy RKému pravic nepomohly, a také ani nyní nepomohou, když pan dr. Fl. k nim ukazuje, vývody mé zůstaly a zůstanou přes to přese všecko v plné platnosti; pro poučení, jak jest čísti a výslovovati psané sie v RKém, není nikterak po právu ani potřebí utíkat se do rukopisů jiných, tu má RKý právo odpovidati o sobě sám a podává také odpověď úplně jasnou a rozhodnou.

b) V RKém je několik setkrát cie == če, a jen třikrát cie == cě: sluncě, rucě, krocě; prý zajisté nikdo rozumný nebude chtiti

*) Tyto 2 jisté a 2 nejisté doklady pro psaní sie == še jsou benevolentní koncesse RKému a jeho obhájcům. Jsou to doklady: hnafie $\frac{24}{6}$ a opět $\frac{24}{17}$, pak holedbaſie $\frac{14}{7}$, a bursifie $\frac{7}{16}$. Doklady hnafie $\frac{24}{6}$ a $\frac{24}{17}$ jsou v Záb. v. 192 a 208 ve větách stejných a stejně psaných: wſie ſie hnafie; tu máme -ſie == -ſe, když čteme hnáše (imperf.); ale lze také čísti: vše ſie hna sě (aor.) == všecko to hnalo se; možnost tohoto čtení připouští implicite prof. Mašek v List. filol. 1876, 181 a čte i transkribuje tak skutečně Nekrasov ve svém vydání 1872; ale podobnější je čtení hnáše. Doklad bursifie $\frac{7}{16}$ byl by v Ben. 69, když bychom čtli: i v levo buříše síla; ale paralelní v. 67 „tamo sě síla hrnu“ svědčí, že se má čísti: búři sě síla (aor., jako hrnu sě), a to čtení je ve vyd. Koříkovu a j. Končečně v holedbaſie $\frac{14}{7}$. Čestm. 5 jest ie zakalen a předlán (písárem původním) v e, v. Mašek l. c.

podle počtu cie = če určovati, zněl-li lokal od *krok* v-krocē nebo krocē". Odpovídám: "každý rozumný" znalec ví, že k nom. *krok* sg. lok. zněl krocē; v rukopise nepodezřelém psané krocie by zajisté „nikdo rozumný“ nečetl kroče, nýbrž krocē; ale kdyby notorický padělatel Hanka před objevením RKého byl dal na jevo, že podle jeho mínění k nom. *krok* byl stč. lokal kroče a nikoli krocē, a kdyby pak týž Hanka „nalezl“ a podával nám RKý, podezřelý nejen svou proveniencí, ale i jinými svědectvimi se všech stran; a kdyby pak byla otázka, zda-li v tomto RKém se má čisti lok. psaný krocie = kroče v souhlase s Hankou, či = krocē v souhlase s grammatikou: tedy bezpochyby vyskytli by se obhájcové, kteří by RKý omlouvali a doporučeli čtení krocē, ale zajisté a právem by se vyskytli i kritikové, kteří by ukazovali, že podle ostatního pravopisu RKého, kde psané cie znamená z pravidla znění če, má se také psané krocie čisti kroče a že je také tu souhlas s Hankou.

c) Pisatel RKého bral prý literu -i za znaménko změkčovací, jeho -ni- máme vyslovovat -ň- atd., a tedy prý také si vyslovujme = š, a wsie = vše-. — Odpovídám: bylo-li pisateli RKého psané -si- grafickým znaménkem pro hlásku -š- a psal-li podle toho slabiku še literami sie, proč píše tak z pravidla jen v zájmenném kmenu vše- a proč nemá téhož pravopisného pravidla také pro jiné še? V RKém mělo by být a prý jest 26krát vše-, a je 128krát še ve slovích jiných, mezi těmito 92krát v nepochybném imperfektum 3. os. jed. -še; v obojích těch tvarech je slabika še znění úplně stejného; proč píše písar touž slabiku še v případech těchto (impf. atd.) z pravidla literami fe, a v oněch (vše-) vždycky literami sie? Máme se domnívat, že písar RKého měl za pravidlo slabiku identickou še psati dvojako: v zájm. vše- literami sie, a v případech jiných literami fe? Toto domnění bylo by absurdní, a tato absurdnost zbývá obhájcům, k té jim jest sábnouti, když RKý omluviti chtí!

d) „Rukopisné -sie-“ prý „může se čisti také še a jelikož může“, tedy prý se tak „také čisti musí“. Doslovně tak píše pan dr. Fl. — Co se týká jeho věty první, odkazuji do výkladu předcházejícího: proti možnosti, aby se v RKém čtlo wsie- = vše, staví se právě vyložená absurdnost. A tím padá ovšem i věta druhá.

e) Pan dr. Fl. dovolává se opět mého čtení procze Pass. 248 = proč-že (v. číslo předešlé): jsou prý zajisté tisíce dokladů pro čtení -cze- = če a naproti tomu pro čtení -č-že ani jedený, a já jsem přece volil čtení toto: a taktéž prý „musí ten, kdo uznává pravost, čisti vše-“ a RKý prý „tak čisti dovoluje“. — Odpovídám: 1. Pass. je text pravý a nikomu nepochybný, a jeho procze dlužno čisti tak, aby tvar z toho vyšlý byl v souhlase s pravou a nikomu nepochybnou theorití, že z psl. pročb bylo české proč a nic jiného; 2. RKý dovoluje čisti své

wſie = vše- s pravdě podobnosti pranepatrnou (svědčí tu 231 + 128 = 359 případů bezpečných proti čtení tomu, jenom 2 případy bezpečné pro ně, tedy pravděpodobnost = $\frac{2}{359}$), a při tom ještě dále jenom to mu, komu nevadí absurdnost prvé vyložení.

f) Pan dr. Fl. dovolává se také toho, že prý jsem před r. 1886 v RKém četl *vše-* a že mi „nic nevadil počet 231 : 2“.
— Přiznávám se a vyznávám, že jsem v RKém čítal *vše-*, ale dokládám: 1. že jsem psaní *sie* a *fe* ohledal ad hoc až kdysi (nerozpominám se určitě na rok) po vydání rkp. Hrad. (1881), když jsem mohl srovnávat transkripci Hankovu s textem staropisným, když jsem si všiml nepovšimnutého dotud vyznání Hankova, že interpolace v leg. o sv. Prokopu je složení jeho, a když jsem byl poznal, že koncovka *-tě* v 3. os. dvoj. jest jen u Hanky a v RKém; a dokládám 2. dále, že z mé nevědomosti, budiž jakákoli a z doby kterékoli, pranic nenásleduje pro správnost nebo nesprávnost ani RKého vůbec ani některého jeho místa nebo čtení zvláště.

g) Koincidence podobná, jako v tvarech *vše-*, je v též zájmeně také v tvaroch *vše-*, *všie-*, na př. *vše* sg. nom. fem. a plur. akk. masc. neutr. atd.; o té se obhájce nezmiňuje a proto přestávám zde na odkaze do Athenea III, 385—386 a Archivu für slav. Philologie X, 518—519.

Úhrnem: Svědectví vyplývající odtud proti pravosti RKého, trvá v plné síle a platnosti dále. Pan dr. Fl. mívá tu onde připomenutí ku podstatě věci nenáležité. Toho si z pravidla nevšímám, ale zde zastavuji se při věci takové zvláště: pan dr. Fl. píše, že toto (*wſie-* m. *vše-*) je „nej slabší námítka koincidenční“. To je cenění relativní, jehož správnost nechci zkoušet. Ale tvrdím a pravím: dokud bude lidský rozum a bude normalně pracovati, dotud bude tato „nej slabší“ koincidence, kdykoli si jí tento rozum všimne, dosmatečnýma nevyvratným svědectvím, že RKý je padělek a Hanka že byl jeho fabrikace účasten.

O koincidencích ještě slovo.

Pan dr. Fl. uznává koincidenci 18 (na str. 214 omylem 17) druhů; v skutku je jich o něco více, ale na tom mi zde nezáleží. Každý druh má několik případů, a těch je prý „asi 200“.

K tomu dodávám koincidenci novou. Je to inf. *zvesti*, jáž chcu zvesti Lud. 49. Měl jsem to dříve za chybu lehčí, obyčejnou, ale později jsem poznal, že je to těžká koincidence. Dobrovský vydal totiž svou Gesch. der böhm. Spr. u. Lit. po druhé 1818; o tisku té knihy víme, že 16. dubna 1817 revizoval Dobrovský s Jungmannem arch 6tý (ČČMus. 1882, 176)

a že před 27. srpnem 1817 bylo vytiskáno 10 archů (Jagić, Briefwechsel 432); a v této knize čteme na str. 99 (tedy v archu 6tém, vytiskném před objevením RKého): „*zvěděti*, ehemdem auch *zvěsti*“. Hanka mohl poznati toto mylné mínění Dobrovského z korrekturních archů anebo cestou jinou, a znal je zajisté před vydáním knihy 1818; „že žáci znali nauku mistrovu dávno před otištěním, netřeba zvláště dokazovati“ praví pan dr. Fl. při přiležitosti jiné (str. 230), a to platí také zde. A máme tedy koincidenci novou:

staročesky říkalo se jako novočesky *zvěděti*, a nejinak;

Hanka měl před objevením RKého mylné domnění, že místo *zvěděti* byl tvar starožitnější *zvěsti* n. *zviesti*;

potom „nalezl“ RKý a v něm *zviesti*, tvar nikdy nebyvalý, jest. —

Dále ještě některé úvahy.

1. Kdyby věci dotud vytýkané nebyly koincidence, nýbrž jen chyby a zvláštnosti prosté, bez svazku s Hankou, byl by RKý od podezření očištěn tehdy, když by obhájcové z textů dosti starých pro jazyk 1. pol. XIV stol. dokázali, že tu vůbec nebo v některém nářečí bývala 3. os. du. fem. -*tě*, že se říkalo *zamiesiti zraky*, že vládla imperfekta mechanická, že bylo *dle* = *secundum*, že se říkalo neseši vedle neseš, *zelen* strom vedle *zelený* strom, že bylo 80% adverbii -*o* a tak dále, podle výtek nahoře probraných až do *zviesti*, a když by k tomu potom dále rovněž tak dokázali, že se také říkalo *bodrost*, *stenati*, *plzný*, *bratř*, *zvu*, *řvu*, *bysi*, *zbroceti* a tak dále, zase podle výtek doleji připominaných; to jest, když by úhrnem o všech všudy odchylkách a zvláštnostech RKému vytýkaných dokázali, že to nejsou odchylky a zvláštnosti, nýbrž věci, které ve XIV stol. vůbec nebo v některém nářečí skutečně byly. To se podle dosavadní zkušenosti nepodaří: podaří se v textech různých a zejména pozdějších nalézti odchylku nebo zvláštnost tu a onu, shodnou více méně s tou a onou odchylkou nebo zvláštností RKého; podaří se nasbírat dokladů takových tím více, čím budou obhájcové k RKému benevolentnější a čím liberalněji budou hranič časových a místních nedbatí a hledatí obraťné analogie v různých textech pozdních a dialektech nových atd.; ale to nebude obrana RKého, nýbrž jen svědectví, že se v RKém setkalo tolik a tolik různých zvláštností, že jest v něm jazyková strakatina jinde nevidaná.

2. Avšak ve všechnách dosud vytýkaných jsou nejen chyby a zvláštnosti, nýbrž také koincidence, a ty svazují RKý s Hankou: u Hanky nalézáme mylné *A*, projevené před „nalezením“ RKého, a totéž *A* je také v RKém, „nalezeném“ potom; a nalézáme rovněž takové *B*, *C*, *D* atd., koincidencí značnou řadu, jež se vyskytuje v RKém „asi ve 200“ dokladech. Na podezřelé bankovce budeme vytýkat zvláštnosti *A*, *B*, *C*, *D*. . . .

Dokud je nalézáme jenom srovnáváním s příslušnými bankovkami pravými, jsou to zvláštnosti prosté. Když však poznáme, že ten, kdo nám bankovku podezřelou podává, je notorický padělatel bankovek, a když příslušný úřední organ vypátrá u něho kusy plotny tiskací (na tištění bankovek) a na nich zvláštnosti *A*, *B*, *C*, *D* . . . , tu nejsou na podezřelé bankovce již jen pouhé a prosté zvláštnosti *A*, *B*, *C*, *D* . . . , nýbrž koincidence s vypátranou tiskací plotnou; a úřední organ, který pátrání provedl a koincidence našel, zajisté nepustí udavatele té bankovky, nýbrž odevzdá věc soudu, a soud znalcům.

3. Pan dr. Fl. snaží se, aby koincidence s Hankou vyložil možno-li bez úrazu pro RKý, a k tomu cíli a konci ukazuje, že ta ona Hankova chyba nebo zvláštnost, která se potom také v RKém vyskytuje, není vynález Hankův, nýbrž Hanka že ji přejal odjinud (na př. mylné *-té* v 3. os. dvoj. fem. že má z Dobrovského, mylné *-ši* v 2. os. jedn. taktéž, *pije-* m. *pie-* a *sieho* m. *seho* atp. že přejal z textu mladších atd.). Ale snaha tato je marná a cíle svého nedosahuje. Když — pokračujme v historii s bankovkou — podezřelá bankovka a její udavatel odedáni byli soudu a znalcům a kdyby tu obhájce-advokat dokazoval a dokázal, že jeho klient tiskací plotnu nebo ty částky její, které u něho byly vypátrány, si neudělal sám, nýbrž že to dostal odjinud, prospělo by to snad podezřelému klientovi, který by mohl ukazovati, že bankovku tiskl právě ten, kdo tiskací plotnu před ním měl, ale bankovce (a o tu nám hlavně jde) by to zajisté neprosplelo pranic, znaci a s nimi soud uznali by ji zajisté za padělek, s nalezenou plotnou souvisící. A tak činí také kritikové RKém, snaha pana obhájce dr. Fl-e, koincidencím tímto způsobem „ulámati hrotý“, je zbytečná a marná.

Na neštěstí pak pro Hanku jest jedna z koincidencí toho způsobu, že tu obhájce omyl Hankův odjinud ani neodvozuje, protože nemůže; je to koincidence právě „nej slabší“ vsě-místo vše-: tu nelze ani nejbenevolentnějšímu obhájci nikoho mezi Hanku a RKý vsunouti, a koincidence tato sama je svědectvím dostačeným, i kdyby nebylo jiných, že Hanka je spolupadělatel RKého.

4. A konečně uvažme, jaké náhody se tu právě přihodily, t. j. ve smyslu obrany pána Fl-ovy přihoditi se musily: Hanka má ve věci *A* domnění, jež se nám podle dosavadní naší znalosti jazyka střeského zdá být mylné, a kterýsi právě staročeský básník, jehož verše právě „se nám dochovaly“ v neznámém do nedávna RKém, užívá tu výrazů (ovšem právě správných), které s Hankovým domněním se shodují a je verifikují; dále má Hanka domnění podle našeho zdání mylné ve věci *B*, a také v té se dotčený starý básník s Hankou shoduje; a rovněž tak ve věcech *C*, *D*, *E*, *F*, *G* . . . , ve značné řadě věcí; srovnávají se tedy Hanka a střeský básník ve zvláštnostech *A*, *B*, *C*, *D*, *E* . . . ,

ale ovšem nevědomky, starý básník neví nic o zvláštnostech Hankových a Hanka neví taktéž nic o zvláštnostech starého básníka; Hanka dává svá mylná domnění na jevo kus po kuse, a dotčený střeský básník a jeho RKý zůstává při tom v úkrytu nikomu neznámém; a náhodou stane se, že jej tu „nalezne“ sám Hanka; t. j. RKý, který má značnou řadu zvláštností *A, B, C, D, E* . . . nalezne osoba, která v týchž věcech *A, B, C, D, E* . . . měla domnění prý odchylná a jejíž odchylky se tu jedním rázem od *A* až do konce verifikují! Tuto mnohonásobnou náhodu musí obhájce hlásati a musí žádati, abyhom v ni věřili; já v ni nevěřím a tvrzení, které ji obsahuje, pokládám za absurdní*).

Pan dr. Fl. vyslovuje v „Závěrku“, že dvě nejhlavnější koincidence jazykové, svědčící o autorství Hankovu (*zaměstnání a vsě-, o třetí, liter.-historické v. doleji č. 97*) „vyvrátil úplně“ a z ostatních 15 (správně 16) že vyvrátil „jistě větší část úplně“, v menšině pak že „aspoň shodu s Hankou a možnost v době tehdejší vysvětlil“. — Já s tímto míněním páne obhájcovým ovšem se nesrovnávám a mám mínění docela opačné, a čtenáři nezbývá nic jiného, než aby napial svůj vlastní rozum a sám si uvážil a rozhodl, je-li to, co si pan obhájce o svých výkladech v „Závěrku“ napsal, pravda či optický klam.

II.

Jiné chyby jazykové.

Probírám je po jednotlivu a opět v témže pořádku číslovém jako pan dr. Fl.

19. *Jotace.*

Máme vok. strome a lok. na stromě, s koncovkou rozdílnou -e a -ě. Tak bylo také v češtině staré. Tu bylo však rozdílné

*) Pan dr. Fl. dokazuje naproti tomu a vůbec ve prospěch vykládání z náhody (tohoť je obhájcům RKého opětně a nevyhnutelně třeba), že prý i kombinovaná náhoda je možná, a dokazuje to na mně (str. 201). Já jsem totiž napsal v rozpravě *Unechtheit der K.-u. G.-Handschrift v Jag. Archivu 10, 523*, že chybné koncovce dualové -ta -tě učí Dobrovský „in seiner Geschichte der böhm. Sprache u. Literatur (Prag 1809 S. 29)“; v tom jsem chybíl, jelikož r. 1809 vyšlo Dobrovského Lehrgebäude a nikoli Geschichte der böhm. Spr. u. Lit., a chyba ta opakuje se v Poučení str. 67. Pan dr. Fl. pokládá to za dvojí náhodu. Neprávem, nýbrž věc se stala takto: na místě prvně je lapsus zaviněný nedopatřením, na druhém místě je to opis z prvého. A to staví pan obhájce po bok náhodám, kterých se mnsí zastávat na proužcích RKého! Nemoužu se domněvat, že by p. obhájce mluvil žertem, a proto nezbývá mi výklad jiný než ten, že nepochopuje, jaká absurdnost leží v náhodách, kterých obhájcové RKého pro své výklady se dovolávati jsou nuceni.

e a ě právem též ve mnohých jiných případech, kde v jazyku nynějším máme jednostejně e. V češtině nové zachovalo se rozdílné e a ě jen po soubláskách retních m, b, p, v, v češtině staré byl rozdíl ten po souhláskách všech, a byl tedy shodně s vok. strome a lok. na stromě také vok. svatý duše a lok. po svatém dušě, vok. milý bratře a lok. v klášteře, a podobně byl nom. hluboké moře, jasné slunce, měkké lože, a proti tomu gen. hlubokého moře, jasného slunce, měkkého lože, byla 3. os. jedn. repce, hloze, oře, piše, káže, pláče, zíšče hvízdě, stóňe, kupuje a proti tomu part. praes. repce, hlozé, oře, piše, káže, pláče, zíšče, hvízdě (vysl. -dě), stóně (vysl. ně), kupujě atd. Pravidlo toto bylo ještě v pol. XIV stol. v platnosti, mělo by se tedy v RKém jevit také, — ale tu je odchylek asi 400!

Ještě připomínám, že dvojhláska č se píše v textech střeských literami ie nebo ye (litery i a y kladou se většinou bez rozdílu) a že bývalá pravidelnost během času zaniká, do doby nové zachovala se jenom v slabikách retních.

Pan dr. Fl. (str. 239 sl.) brání RKého, jak následuje:

a) Písář RKého psal hlásku č literámi ci, hlásku š literámi si, hlásku ň literámi ni atd., t. j. vzial literu -i za pouhé měkčící znaménko, za nás háček na č, ň atd. — Odpovídám: litera i (nebo y) bývá také v jiných rkpích pouze měkčícím znaménkem, na př. když se píše sg. dat. k-niemu nebo k-nyemu a vyslovuje k-ňemu; ale to bývá jen pro ň, dě, ť, a tu vyvinulo se psaní ni, ny za ň atd. historicky a psychologicky, jak to vykládám v Hist. Mluv. I, 128; pro č a ž jsou toho příklady podobné některé až z XV stol., pro š nevím žádného, RKý nemá tu ve XIV stol. nic sobě podobného; — a dále není pravda, že písář RKého píše š spřežkou si, nýbrž š psáno z pravidla literou ſ, jak ukázáno při *vse-* m. *vše-* v č. 17; také hláska ž nepísána z pravidla spřežkou zi, nýbrž velmi často a trvám častěji literou z, jak se to vidí v dokladech: knieze ⁵/₁₂, straze ⁵/₃₀, mocná paze ⁵/₆, uizehach(u) ⁶/₂₃, ze ⁵/₃₂, ⁷/₃₃, ⁹/₁₃, strsiezehu ⁸/₁₂, tazechu ⁸/₂₀, tieze ⁸/₁₆, kaze ⁸/₂₂, ščít leze ⁹/₁₁, oruzeni ⁹/₂₇, blize ¹⁰/₇, pozduize ¹⁰/₃₂ (pro-hlédl jsem jen stránky 5—10 a nestál jsem o úplnost, nikoli v neprospech RKého a obhájcův); často bývá jenom cie za če nebo-li čě psáno, a i tu jsou odchylky: oscepow ⁹/₆, rozcepene ⁹/₁₂, rozcepichu ⁸/₂₈; domnění, že písář RKého měl pravidlo psáti ž, š spřežkami zi, si, je nesprávné, obrana z něho pro RKý v příčině jotace vyvozená je neplatná.

b) V slabikách s č-, ž-, š-, ř-, dě-, ť-, ň-, nedělá písář rozdílu mezi -e a -ě proto, poněvadž by byl musil psát na př. cie = če a ciie = čě, a to se prý nehodilo; a podobně při ž- atd., a též při j-. — Odpovídám: když písář RKého si zvolil pravopis nevhodný, zejména nevhodný pro vyjadřování jotace v slabikách č-, dě-, ť-, ň-, j-, (o ž, š to podle odstavce předcháze-

jího neplatí), tedy dal tím na jevo, že potřeb jazyka střeského (1. pol. XIV stol.) v této přičině ne cítil a neznal nebo jím hověti neuměl, a v tom není svědectví, že by byl býval Staročech stol. XI Vtěho.

c) V slabikách ostatních je prý ě v RKém, kdekoliv se vyskytuje, skoro všude po právu. — Odpovídám: v slabikách retných stačil padělateli pro tuto pravidelnost jazyk nynější, rozdíl mezi vok. strome a lok. na stromě je tu zřetelný dosud; — v slabikách l- stačila Hankova zběhlota v textech střeských, z nichž to do očí bije, že vedle střídavého ce-cě atd. bývá z pravidla le a velmi zřídka lě (upozorňuji pana obhájce, že v textech, jimiž se Hanka před objevením RKého obíral, jsou příklady pro odchylné lě: v AlxV. je vedle pravidelného le jednou lě, zemdyegy AlxV. 1794, v Mill. je odchylný lok. w chwale 39^a a v témž kodexu v Mand. lok. w kapli 4^a, jako v RKém 2krát lě vedle pravidelného le); a v slabikách c-, z-, s- jednouk pravidla není, jednak stačila úplně táz Hankova zběhlota v textech stř. (na př. při zájmennu zvratnému sě, které je v RKém 172krát).

d) Pan dr. Fl. vytýká některé sem hledicí slabiky podle druhů a tvrdí na př., že v slabice zě není prý odchylka žádná, v cě prý také žádná, a v sě prý jediná. Nahlédl jsem do „Jahod“, otisků v Athen. III, 198, a též do fotografie RKého; a tu vidím odchylky: v pochládečce v. 11 psáno pochladecze místo -cě, v bore(č)ce 12 ps. borece m. -cě, na paluce 15 ps. paluce m. -cě, v borce 20 ps. borce m. -cě, na konice 27 ps. konice m. -cě, celovach 32 ps. celouach m. cě-, vzech 41 ps. wzech m. vzech, t. j. v 21 řádcích RKého sedm odchylek, a pan dr. Fl. tvrdí, že prý v celém RKém není v slabikách c-, z- odchylka žádná! Tím upozorněn hledal jsem na str. 5—10 a nalezl jsem tu (opět nedbaje o úplnost, nikoli v neprospeček RKého) 2krát ze místo žádaného zě: v praze ⁵/₂₇, po praze ⁶/₁₁; 11krát ce místo žádaného cě: chizice pl. akk. ⁶/₂₃, howiedce pl. akk. ⁶/₂₄, vité uence ⁶/₂, cep ⁶/₃₃, na niemce ⁷/₁₆, niemcem pl. dat. ⁷/₁₈ a ⁷/₁₉, helmice ⁹/₁₅, ouce pl. akk. ¹⁰/₅, wicestue ¹⁰/₁₀ a swicezife ⁸/₃₃; a 5krát se místo žádaného sě: sekū ⁶/₅, ofenie ⁶/₂₈, kraše také ⁸/₁₀, w lese ⁶/₃₁, wsedachu ⁸/₃; t. j. prohlédl jsem jen něco málo přes čtvrtinu RKého a nalezl jsem odchylek při c- 17, při z- 3 a při š- 5 = odchylek 25, a pan dr. Fl. v RK celém jen 1!

e) Pan dr. Fl. nalézá úhrnem (když totiž byl ve prospěch RKého vyloučil, co vyloučiti chtěl), že jest v RKém prý dokladů sc z- správných 7 a nesprávný žádný, — s c- správných 11 a nesprávný žádný, — se s- správných 226 a nesprávný 1, — a s l- správných 160 a nesprávné 2; tedy 404 správné a jen 3 nesprávné, t. j. ani ne 1% odchylek. — Odpovídám: 1. proti 3 odchylkám celého prý RKého vyčetl jsem jich 25 z nevelké částky téhož textu, počítání páně obhájcově je zajisté

nesprávné*); 2. pan obhájce vyloučil slabiky ř-, ve kterých je RKý samá chyba, a rovněž tak vyloučil slabiky většinou chybné č-, ž-, š-, j-, a tím zmenšíl počet příkladů odchylních benevolentně a velice; kdyby byl stejnou benevolencí prokázal také na stranu druhou a kdyby na př. byl vyloučil slabiky l- (162 příklady) a zájmeno sě (172 příkl.), na něž Hankova zkušenost dobře stačila, bylo by mu zbylo v slabikách zejména vytýkaných dokladů správných v celém RKém 73, a proti nim ve čtvrtině RKého přes 20 odchylek (určitěji: na 6 stránkách a 21 řádech 25 odchylek), t. j. příkladů odchylních tolik co správných, a tedy libovůle místo pravidla!

Úhrnem: svědectví, plynoucí proti pravosti RKého z nedostatku pravidelné jotace, trvá v plné platnosti dále.

20. *bodrost.*

V RKém čte se: rozstápi sě *bodrost* v údech Lud. 33. Slovo vytčené je z bývalého *bzd-ro-stě* a mělo by v češtině podle pravidla jerového znít *bdrost*, anebo *bedrost* (podle adjektiva **bedr* z **bzdrīb*); znění *bodrost* je ruské (za býv. τ má čeština *e*, ruština *o*), slovo tedy přejato z ruštiny, ovšem až v době nové. V MVerb. je padělaná glossa *bodr*; bez vší pochyby chtěl padělatel touto glossou podepřiti *bodrost* RKého, o něž se obával znaje jeho nepřesný původ.**)

*) Teprve v korrektuře poznal jaem, v čem tato nesprávnost spočívá: stě. byl sg. nom. jasné slunce, a byl gen. jasného slunce atd.; chybou proti stě. pravidlu jest i sg. nom. sluncě (místo slunce), i gen. slunce (místo sluncě) atd.; já počítám za odchylky od pravidla případu tyto oboje, i ty, kde jest č odchylkou místo *e*, i ty, kde jest *e* odchylkou místo č, a tak zajisté se počítati má, zejména v textě, který chce být z 1. pol. XIV; naproti tomu pan dr. Fl. odchylek *e* místo č nepočítá, a počítá jen odchylky č místo *e*; to však je počítání nesprávné, data statistická tudy dobytá jsou nepravdivá. Konkrétní příklad: pan dr. Fl. má při č (str. 240) z celého RKého dokladu jen 11, a ty všechny správné, a já jsem nahoře ze čtvrtiny RKého uvedl *ce-cě* jen odchylek 17!

Pan obhájce ovšem připomíná, že je „drahně odchylek“, kde písář psal *e* za žádné č. Ale tím připomenutím nebyl zhaven povinnosti, pojmoti tento drahný počet odchylek do své statistiky; této povinnosti nevyhověl, a podává statistiku — nepravdivou.

Jotace časem klesá, místo stě. gen. slunce je ně slunce atd., a částečným poklesnutím mohla by se i značná část odchylek RKého vyložiti. To jsem sám napsal (v Jag. Arch. X, 568) a pan dr. Fl. se toho dovolává. Odpovidám: částečným klesnutím, jež jsem concedoval, mohla by se omluvití „značná část“ odchylek RKého (tak jsem to napsal sám); ale v RKém je v přičině č-e úplně bezpravidlí; a toho nelze vyložiti klesnutím pro stol. XIV pravděpodobným.

**) Pod čarou připomínám, že pro *bodrost* je domněle starý doklad v žertovné básni o králi Václavovi IV a Zuzaně (nerozpomínám se na titul), která před početím našich sporů o RKZém tiskem vyšla (trvám

Pan dr. Fl. (str. 241) praví, že také v češtině bývá *o za* *z* a ukazuje toho příklady dílem z mé Hist. Mluv. I, 251, dílem své. — Odpovídám: 1. odchylek *o za* *z* nelze generalisovati, nelze tvrditi, když je doloženo Třemošná, že by tím bylo dosvědčeno i Písočná (m. Písečná), a nelze tvrditi, když v českém (a moravském, nikoli též slc.) příkladě se nalezne *o za* *z*, že by tím bylo dosvědčeno i bodrost; a 2. doklady ze starých rukopisů, uvozované pro české *o za* *z*, jsou velmi pochybné: v Hist. Mluv. uvodím podle Jir. mor. stoskliv z EvVíd., a v Menčíkovu vydání, které zatím vyšlo, je stesk-, stessklyw sobě infremuit spiritu Jan. 11, 33 a v předmluvě na str. XIV jest upozornění, že „v písmě nečiní se mnohdy rozdílu mezi *e* a *o*“; podle toho je zajisté také korrigovati doklady ostatní z EvVíd. a bezpochyby také jiné.

Námítka trvá v plné platnosti dále.

21. *stenati, stenanie.*

sten- v těchto slovích je ruské a jihoslovanské; česky a vůbec západoslovanský je ston-. V RKém praví se tedy chybně:

stenanie žalostivo Jar. 236 (ps. stenanie),
stenanie žalostivých hlasov Čestm. 22 (též),
Záboj zastena Záb. 5 (zaftena).

Stejná chyba je v padělané písni Václavově.

Pan dr. Fl. (str. 242) uvodí na obranu doklad, „nevěda jak je jistý“: nechať tma mój *sten* zacloni Baw. 119. — Odpovídám: v Baw. je „sten“ omylem místo *stien* *umbra*, jak se vidí z textu lat. Aesopa Steinhöwlova (vyd. Oesterley, č. 59, str. 168 až 169): „Cervus ait: Mihi vestra necem clementia demat, Condite me latebris, nam iuvat *umbra fugam*“.

Že ston- bylo také po staromoravsku, dosvědčeno v Jir. mor. str. 61 (z leg. Kat.).

Svědectví odtud proti pravosti RKého plynoucí trvá v plné své váze dále.

22. *plzný.*

V RKém psáno:

v Plzni) a má illustrace, provedené prý věrně podle ilustrací známé bible Václavovy v knih. dvor. ve Vídni. V jedné z těch ilustrací je legenda (nápis): „jsem zuřiv i jsem *bodr*, jsem zlým zel a dobrým dobr“. Upozornil mě na to před třemi roky sám p. dr. Fl. Ptal jsem se tedy o věci té ve Vídni a dostal jsem odpověď bezpečnou, že po nápisu tom sháněl se již jeden z předních obhájců RKého na začátku sporu našeho, ale v bibli řečené ho *není*.

če *plzeno* bieše Čestm. 21 a
kaci mi z vás *naiplznei* Lud. 38.

Tu jest adj. *plzný* utilis, prý české. Ale v češtině adjektiva takového není, a slovo to v RKém dá se vyložiti jedině mylným napodobením ruštiny: v ruštině je subst. *polzsa* vysl. *polza* = utilitas; to se převádělo do češtiny; za ruské -ol- bývá české -l-, na př. *volk-vlk*, *polnyj-plný* atd., uděláno tedy také z *polza* (*polzsa*) české *plz-* a z toho adj. *plzuý*; jméno místní *Plzeň* bylo při tomto napodobení bez pochyby oporou. Ale napodobení to je mylné: za ruské -ol- je české -l- jen tam, kde obé je z původního -ol-, na př. rus. *volk* česk. *vlk* pův. *vulkъ*, rus. *polnyj* česky *plný* pův. *polnъ* atd.; toho v ruském *polzsa* není, nýbrž tu je složení *po-lzsa* = *po-lehčení* (druhý člen složeniny -lzsa je téhož kořene *lg-*, jako *lehký* pův. *lgгtъkъ*); kdybychom slovo to v češtině měli, znělo by stč. *polzé* t. j. *po-lzé*, nč. *polze*, a nikoli *plz-*; adjektivum pak z něho utvořené bylo by *polezný* anebo spíše *přežný* z *po-lg-ъno-*, nikoli však *plzný*.

Pan dr. Fl. (str. 242) brání RKého tím, že prý „bláskové změny zasahují často přes své meze“ a ukazuje na příklad „*Polžov v. Plžov*. — Odpovidám: Vzniklo-li kde *Plžov* z *Polžov* (jakýmkoli způsobem), tedy rozumí se samo sebou, že je to ojedinělá odchylka, která proti pravidlům vědecky tak hluboce založeným a tak evidentním, že totiž jen za pův. *tlт* je rus. *tolt* a česk. *tlт* a že ve složeninách -o + l- nikterak se nemění, neznamená a neváží pranic. A dále upozorňuji, že *plzný* není místo *po-lzný*, nýbrž místo *po-lezný* (n. *po-lezný*), a tu tedy ani „*Polžov-Plžov*“ nestací, tu by stačilo jenom, kdyby pan obhájce dokázal, že se místo *po-lehčení* říkalo nebo říká *płhčenі* atp.

Pan dr. Fl. se domnívá, že jeho výkladem je „možnost tohoto tvaru (*plzný*) dovozena“. Nevím, kdo ještě bude domnění téhož, a tvrdím, že adj. *plzný* je po obraně páñě Fl-ově tím, čím bylo před ní, t. j. evidentně mylným napodobením ruštiny a evidentně bezpečným svědectvím, že RKý je paradoxem.

23. *imě, iměti.*

V RKém bývá (pro míru veršovou) třeba čísti *imě, iměti*; ale v staré češtině nebylo v těchto slovích *im-*, nýbrž *jm-*, a říkalo se tedy *jmě* nč. *jméno*, *jmieti* nč. *míti*.

Pan dr. Fl. v obraně své (str. 242 sl.) praví, že se může čísti *jm-* a verš nechávat kusý; na př.:

prvý pôle králi *jmě* vzděchu Jar. 56 (= 9 slabik místo náležitých 10),

křestěně ni světi *nejměchu* Jar. 64 (též),

ten *jmeše* dcěř jedinú Lud. 5 (7 slab. m. 8),
kdybych pérce *jměla* Skřiv. 9 (6 slab. m. 7)

atd.; — nemám nic proti té nápravě, ale bojím se, že autor RKého by s ní nebyl spokojen, jelikož dbal vůbec o to, aby míru verše přijatého zachovával; a ku podivu, zase náhody: autor RKého má verše z pravidla míry náležité, ale 6krát odchylné náhodou právě tam, kde odchylka dá se napravit čtením *im-* místo *jm-*. Pro verš Jar. 7, čtený dosud „(hora) ne-vysoká, Hostajnov jéj *imě*“, navrhoje pan obhájce čtení „*je ji jmě*“ = est ei nomen; to je návrh pro RKý velice přátecký, ale RKý ho bohužel nemůže přijmouti, neboť v jeho dialektech jest sing. dat. fem. měkkých zájmen -*ie* resp. -*éj*, jak dokazují příklady: k niej svá umdlá zraky obracechu Jar. 190, tráva na niej roste Opušč. 12, po vsieji Praze Oldř. 58, po vsieji zemi t. 60, t. 61, atd., čtení navrhované s dativem *jí* se do RKého nikterak nehodí.

Námítka platí tedy dále.

24. Přehláska *a-ě*, *u-i*, zúž. *ie-i*.

V RKém je přehláska *a-ě* (*e*) pravidlem, ale odchylkou bývá také nepřehlasované *a*, na př. *náděja*, *bieda tužšíá*, *máti božiá*, *zhovadilý*, *oběcati* a j.; — je pravidlem nepřehlasované *u*, ale odchylkou bývá také přehláska *i*, na př. *klidno* Jar. 185, před kniení Lud. 133, oba dobysta tu mečí t. 75, pod ocelí Jar. 168, *Slavoji* vok. Záb. 78; — je pravidlem nezúžené *ie*, ale odchylkou bývá také zúženina *i*: *večerní tma* Jar. 121, *tuří hlava* Lud. 111, zapovídá Záb. 29. Vytkl jsem to, a o *a* místo *ě* (*e*) jsem napsal (v Jag. Arch. XI, 177—178), že by to mohly být známky východodialektické.

Pan dr. Fl. (str. 243) omlouvá *a* místo *ě* (*e*) týmže způsobem a při tom výraz máti božiá jako archaismus církevní; o *i* místo *u* se nezmíňuje; a tvary s -*í* místo -*ie* prý „pro řídkost svou a známý usus stčeský mohou se vzít snadno za chybu“ (piseckou?). — Odpovídám: dejme tomu, že tyto omluvy jsou pravděpodobné, a nechtějme ohledávat jejich pravdivost; dejme tomu, že odchylky, kterých se týkají, jsou dílem „archaismy“, dílem z dialektu, dílem „chyby“, jak tomu chce pan obhájce; zajisté však mohou být také vesměs od Hanky; proto bylo je v podezřelé bankovce RK třeba vytknouti, a námítka trvá dále*).

*) *Poznamenání.* Odpověď tohoto způsobu opakuje se doleji několikrát. Při rukopise pravém brali bychom odchylky tohoto druhu prostě na vědomost. Ale při rukopise podezřelém je kritik i při odchylkách menší váhy před alternativou: mohou pocházet od autora starého, a mohou také pocházet od padělatele nového (srov. nahoře, slovo o koincidencích); o obhájci, jemuž jde jen o omluvu RKého, může se ta ona námítka sem patřitcí zdát „slabá“, „bezvýznamná“, „naprosto bezcenná“

25. vojevoda.

V textech pravých není nikdy *vojevoda*, nýbrž *vévoda* atd., stažen je z doby předhistorické a je všeobecné.

V RKém je naproti tomu: sg. akk. *vojevodu* Jar. 82 a Čestm. 32 (ps. *voieuodu*) a dat. *vojevodě* Čestm. 28 a Záb. 75 (ps. *uoievodie*). V MVerb. je padělaná glossa *vojevoda* (2); bezvět pochyby chtěl padělatel touto glossou podepřítí RKý, o nějž se obával znaje jeho nepřesný původ.

Pan dr. Fl. miní, že RKý „se hlásí do dialektu nestahujícího“ a tedy může mítí nestahažené *vojevoda*. — Od povídám: stahování proniklo v češtině v nářečích všech, dialektu „nestahujícího“ není a nebylo; co je na pohled nestahaženo, jest novotvar, na př. mor. mojeho místo mého; a není pravda, že se RKý hlásí do dialektu nestahujícího, neboť má také tvary stažené, na př. *vévodí* Jar. 5, *má* milá Jah. 1. atd., ano i tvary až přes míru západoceskou stažené, na př. zdieše faciebat Čestm. 30 m. sdějieše; RKý patří tedy do dialektu, který libovolně stahuje a nestahuje, a to je známka pro něj nepřiznivá.

Námítka trvá tedy dále.

26. *k*, *ku*; *v*, *u*.

Pravíme *ku*-pomoci, *u*-vésti (místo *v*-vésti *inducere*), a nepravíme *ku*-radosti, *u*-nésti (m. *vnéstí* *inferre*). Je v tom zbytek pravidla bývalého, podle něhož předložky *k* a *v* v jistých případech zněly *ku* a *u*. Bývalo tak zejména před souhláskami retrními (*p*, *b*, *v*, *m*). Během času však pravidlo upadá, odchylky se množí a v novočeském jazyku spisovném (nikoli též v obecném), zejména ve verších, když jde básníkovi o to, aby měl o slabiku více, čítáme i *u*-kostele (m. *v*-kostele), *u*-oblacích (m. *v*-oblačích), *ku*-nebi (m. *k*-nebi).

V RKém jsou od tohoto pravidla odchylky:

i otnese (Zbyhoň holubicu) *u* hrad, ach *u* hrad *tvrdý* Zbyh. 6 (ps. *v* hrad, verš 12slab.), místo *v*-hrad;

a otnese, ach! *u* hrad, *u* hrad *u* *tvrdý* t. 17 (v hrad, *v* *tvrdí*, verš 12slab.) místo *v*-hrad *v*-*tvrdý*;

u kamenný hrádek Skřiv. 8 (v kameni, verš 6slab.) místo *v*-kamenný;

ku hradu *ku* *tvrdú* Zbyh. 30, m. *k*-hradu, *k*-*tvrdú*;

k vrchu *ku* hradovu Čestm. 83, m. *k*-hradovu;

ku sědáníú Lud. 46, m. *k*-sědáníú.

atp., ale kritik, jemuž jde jen o vypátrání skutečnosti, musí nicméně touž námítku činiti přece, nejen pro úplnost, nýbrž proto, že také zde může se nalézati stopa padělatelova. Moci důkazné, kterou by námítky tyto samy nepravost RKého dosvědčovaly, nepřičítal jsem jim nikdy.

Naproti tomu uvozuji se doklady z doby pozdější (XV stol. atd.), a shledává se jich víc a více; sám jsem uvedl v Hist. Mluv. I. doklady až ze XIV stol. Rozumí se samo sebou, že to jsou doklady z textů pravých a že proti nim pranic nenamítám. Rovněž tak bych nic nenamítl, nýbrž jen prostě konstatoval, kdybych v textě pravém a starém nalezl výrazy: *u-hrad*, *ku-hradu* atp., jež jsou v RKém. Povídám jsem to v Listech filol. 1893, 480, a pan dr. Fl. (str. 243) slova má cituje. Ale při podezřelé bankovce RK, kde odchylky tyto zvláštní s patrnou zálibou se hromadí, jako ve spojeních: *u hrad u hrad u tvrdý*, *ku hradu ku tvrdú*, tu je kritik povinen postupovati jinak a žádati dokladův, že odchylné *u*, *ku*, které se všude jinde ukazuje jako odchylka sporadicá, smělo se takto hromaditi; pořázné doklady dosud snesené pro obhájení RKého nestačí.

Ještě připomínám, že pan dr. Fl. doklady odchylné o jeden rozmnožil, když v Kat. v. 397 čte: *u svého srdece stanu, místo: v svého srdce stanu! = in sines herzen schrīne*, v. dr. B. Jedlička v Listech filol. 1894, 50.

Námítka tedy neodpadla, jak se pan obhájce domnívá (str. 244), nýbrž trvá dále.

27. Sg. lok. *v rovečce*, *na ložici*; *na vrse* atp.

V RKém dává se v sg. lok. o-kmenů tvrdých přednost koncovce *-ě* (*e*), a v o-kmenech měkkých koncovce *-i*, kdežto texty jiné mírají *-u*.

Pan dr. Fl. omlouvá to jako moravismus, a také lokal *u-kmeny* na *vrse* m. *na-vrchu* omlouvá dokladem *na-vrše* z Bartošovy dialektologie. — Od povídám: 1. lokaly *v-rovečce* (m. *-ě*), *na-ložici* atp. mohou být od skladatele staromoravského, ale mohou být také novovéké napodobeniny stsvoranštiny atd.; 2. novomor. *na-vrše* není svědectví dostatečné pro RKý, který chce být z 1. pol. XIV. stol.

Námítka trvá tedy dále.

28. plur. nom. *muži*, *vlcí*, *Češie*.

K sg. *muž*, *vlk*, *Čech* byl plur. nom. pravidelně *mužie*, *vlcie*, *Češové* n. *Čechy* (Bohemi).

V RKém je naproti tomu:

vskočichu *muži* Čestm. 78 (ps. *muzi*),
oklúčuce ny vnuž *vlcí* ovce Jar. 111 (wlci),
Češie za ním t. 175 (Ciesie).

Tvary *muži* a *vlcí* jsou novotvary, a při *Češie* jest připomenouti, že Hanka tyar ten má ve svém Dal. kap. 84: *Češie* za lidi stáchu,

ovšem nikoli z tradice rukopisův, nýbrž buď ze své hlavy, anebo podle mylné theorie Dobrovského, který učí v Lehrg. 1809, 244, že Čech má pl. Češi (vedle Čechově); tvar Češi ukazuje k staršmu Češie, byla by tu tedy nová shoda RKého se starším mylným míněním Hankovým (z Dobrovského vztatým), nová coincidence.

Pan dr. Fl. uvodí pro muži, vleci z pol. stol. XV, ale to nestačí pro RKý, jenž chce být z 1. pol. XIV; — a o tvaru Češie vyznává, že ho doložiti nemůže.

Námítka trvá tedy dále.

29. plur. instr. *koňmi, koni*.

Ko kón byl množ. instr. *koňmi*; v RKém je *koni*:

koni řechci vešken les Záb. 170,
koni řechce les t. 179,
s *koni* t. 181,

t. j. odchylkou novočeskou.

Pan dr. Fl. míní, že

1. „Hanka jistě by byl udělal *koňmi*“, — ale tím ovšem nedokazuje, že by tvar *koni* byl pro XIV stol. správný, naopak vyznává, že dokladu starého nemá; a praví dále, že

2. *koni* je dial. mor.: (panenka) se veze šestima koni Suš. 450, — a tím opět není dokázáno, že by to byl moravismus ze stol. XIVho.

Námítka trvá tedy dále.

30. *vzvýši*.

Stč. výraz *vzvýši* jest = *vz výši* (předložka *vz* s akk. *výši*), = do výšky, na výšku; na př. věž je *vz výši* sto loket atp. V RKém, který je prý mor. a z 1. pol. XIV, mělo by být *vzvýšu*, ale k tomu zde nehleděme, nýbrž k významu v. 48 Lud.:

vzvýši na pavlači sedieše kněz.

Věta tato je v staré češtině rovněž tak chybná a nesmyslná, jako věrný překlad její novočeský:

*do výšky na pavlači seděl kníže, nebo
na výšku na pavlači seděl kníže.*

Vysvětliti toto místo bez úrazu RKého pokoušel se prof. Mašek; s nezdarem, v. ČČMus. 1893, 422. A nyní podává pan dr. Fl. (str. 246) pokus jiný: je známo, že se zaměnují pojed kde a kam, na př. by Ruben položen w rowu Jid 113 (*kde*) = ně. do hrobu (*kam*); a tak je také prý zde položeno pojed *kam* za *kde*; tedy pojed „kníže seděl *kam* . . .“. — Od povídám: zá-

měna dotčená je známa a déje se skutečné, ale nikoli bez omezení; vyskytá se v stejné platnosti effektivní: položiti koho v *rovu* (*kde*, stč.) a též *do hrobu* (*kam*, nč.), ale přece neřekne nikdo a nesmí říci, že kníže sedí *na-horu* m. *na-hoře*; a proto jest i zůstane verš v Ludiši:

vzvýši na pavlači sedieše kněz

v očích kritiky chybou, nesmyslem a nekrasou, dokud obhájcové nenaleznou dokladu určitého, že se za nč. „N. sedí *vysoko* (*kde*)“ říkalo stč. „N. sedí *vz-výši* (*kam*)“.

Námítka a v ní implicité obsažené svědectví proti pravosti RKého trvají tedy v plné své váze a platnosti dále.

31. paže.

Subst. *paže* jest a bylo femininum. V RKém vyskýtá se několikrát správně, ale 2krát ve spojení zcela nesprávném:

a) vsech sto jmieše *mocná paže* Oldř. 8 (ps. *paze*); soudic podle adj. *mocná* mělo by býti *paže* buď akk. plur. neutr., anebo akk. du. *masc.*, — a není ani tím ani oním;

b) tiščebu jej v *přesílná paži* Záb. 62 (ps. *pazi*); tu nedají se přívlastek *přesílná* a subst. *paži* nikterak srovnati: subst. *paži* jakožto fem. může v této větě býti jenom akk. du., a k tomu nehodí se adj. *přesílná*; a přívlastek *přesílná* může zde býti jenom akk. du. *masc.* nebo akk. plur. neutr., a k tomu nehodí se zase subst. *paži*.

Z toho vyplývá, že autor RKého neuměl dostatečně stčesky.

Pan dr. Fl. na obranu RKého připomíná (str. 246 sl.), že vedle *paže* fem. bylo a jest také neutrum, a to prý zvláště v nář. moravském. — Odpovídám: doklady pro neutrum jsou až z doby pozdní; *do paži*, rúcho až do *paži* dosahovalo EvOl., je gen. plur. také pro fem. *paže* a nijaké svědectví, že by bylo bývalo neutr. *pažie* v době již staré; *paždí* ps. *pazdý* ve Veleš. jest z opisu stol. XVI; naproti tomu je doklad jistý, že *pážě* bylo femininum i ve staromoravštině: pravá *pažě* (*pazzie*) mořská Mill. 108.

Pan dr. Fl. uvodí také parallely pro vytýkanou neshodu v rodě mezi přívlastkem *přesílná* a subst. *paži*; ale příkladu, že by se bralo k subst. du. neutr., jako je prý zde, adjektivum plur. neutr. -á, neuvodí, býváť v těchto případech podle známého pravidla mluvy obecné, jak pan Fl. sám dokládá, obyčejem tvar -é na př. na rameni své EvVid. Luk. 15, 5.

Svědectví odtud proti RKému vyplývající trvá tedy i po obraně páně Fl-ově dále.

32. *bratřie, bratř.*

Za plural fratres bralo se v stěštině kollektivum *bratřie* (sklon. jako *paní*), na př. všěcka *bratřie* = omnes fratres Ote. 2^b atd. K tomu byl akk. *bratřů* přehlas. *bratří*, pozva svých *bratřů* suos fratres Hrad. 17^b, svých *bratří* těšte fratres vestros Pass. 313 atd.

Václ. Svoboda vytiskl 1814 v 5. sv. Puchmajerových Nových básní překlad Horáceovy ody I. 3, a tu čte se: „tak tě Heleny *bratř*, bliženci zhvězdění chraňte.“ Svoboda domnival se tedy, že bylo kollektivum *bratř*, a toho domnění byli také jiní, zejména Jungmann (ve Slovníku) a Hanka (ve Čtení Nikodemovu 1862, v. Jag. Arch. 10, 514); ale bylo to domnění mylné, vzniklé nepochopením střeských tvarů substantiva *bratřie*. Podobně udělal si Hanka substantivum *řebř* (v Star. Sklád. 2, XXVIII.) ze stř. *řebří* = *řebřík*, jemuž nerozuměl.

To jest: bylo stř. subst. *bratřie*; — tvarům jeho nerozuměli a brali je za tvary substantiva *bratř*, nikdy nebývalého; — a mezitím „nalezl“ Hanka RKý, a v něm subst. nikdy nebývalé *bratř* se vyskytuje.

Pan dr. Fl. (str. 247)

1. uznává, že Svobodovo a j. subst. *bratř* vzniklo z nepochopeného stř. *bratřie*, a tím prý „koincidence se Svobodou“ (rozuměj koincidence RKého se Svobodou) dá se snadno vysvětliti. S tím se srovnávám, také můj výklad jest, že autor RKého své subst. *bratř* rovněž tak si ustrojil z nepochopeného stř. *bratřie*, jako Svoboda a j. — Ale p. dr. Fl.

2. dále míní, že *bratř* bylo již v době střeské. Tomu uvěříme, až to bude bezpečným příkladem doloženo; příkladu takového nepodal ani p. dr. Fl. ani kdo jiný, subst. *bratř* je tedy i na dálé svědectvím o novém původu RKého, jako bylo dosud.

33. *třie, čtyřie.*

Stř. bylo *třie, čtyřie* nom. masc., a k tomu *tři, čtyři* nom. fem. neutr. a akk. všech rodů.

V RKém bývá však *třie, čtyřie*, kde by mělo býti -i: přetě trsie kóže Záb. 129, trsiedeset jich otide t. 134, trsie sta Oldř. 27, v trsie prúdy Jar. 165, postavichu cztirsie valné voje t. 91.

Pan dr. Fl. vykládá odchylku z dialekta moravského. — Odpovídam: sám jsem kdysi tak vykládal, v. Listy filol. 1878, 237; odchylka může býti dialektická, ale může také pocházeti od Hanky; proto bylo ji v podezřelé bankovce RK třeba vytknouti, a námítka trvá tedy dále.

34. *sloves-, dřeves-*.

Substantiva *dřevo* a *slово* byla původně kmene *-s*; ale v češtině jsou od nepaměti kmene *-o*, sg. gen. je *dřeva*, *slova* a nikoli *dřevese*, *slovese* atd.

V RKém čteme naproti tomu:

tichými *slovesy* Oldř. 12,
vetchými *slovesy* Jar. 58 a
dřeves dvadset Jar. 167,

t. j. plur. instr. *slovesy* a gen. *dřeves* podle skloňování kmene *-s* (*nebesy*, *nebes*) místo *slovy* a *drev*.

Pan dr. Fl. (str. 248) mní, že to jsou archaismy, dochované v ojedinělých dokladech RKého; a prý „není možno, hapax legomena činiti důkazem padělanosti.“ — Podivuhodný RKý! Má archaismy z doby předhistorické a při tom novoty z poč. stol. XIXtého (*bratř*, *druhdy* atd.)! Má archaismy, které mohl znáti Hanka ze stslov., a novoty, které mohl znáti Hanka ze své současné literatury! — A padne do rukou Hankovi!

Že „není možno, hapax legomena činiti důkazem padělanosti“, s tím se všichni srovnáváme a zajisté nikdo nikdy neřekl a neřekne, že by texty AlxŠ. nebo Baw. byly nepravé proto, že tam je jinde nedoložený aor. *hbe* a subst. *vila*; ale přes to přece tvrdím, že v podezřelé bankovce, kterou nám podává notorický padělatel Hanka, „archaismy“ *slovesy*, *dřeves* jsou v cel i těžkým svědectvím proti pravosti RKého.

35. *ze vsja lesa, po vsické vlasti.*

V RKém čte se:

ze vsja lesa Čestm. 179 (ps. *wfia*),
ze vsja lesa Jel. 29 (ps. *ufia*)

chybně, místo: *ze všeho lesa*. A dále je tutéž lok.:

po *vsické vlasti* Záb. 10 (ps. *wlickei*),

místo: *po vší nebo po všej*.

Pan dr. Fl. brání tvaru *vsja* tvarem prý stejným: tworcze naſſye laskavého (verš 8slab., z rkpisu XV. stol.), a tím, že v RKém „často attributivní adjektivum má tvar jmenný.“ — Odpovídám: na gen. psaný naſſye místo *našeho* ukázal jsem sám, ale doložil jsem, že to není doklad jistý a dostatečný; proti nesčíslným dokladům odevzdy pravého a dosud živého tvaru *našeho* není tento příklad ojedinělý svědectvím nijak bezpečným; kdyby se byl vyvinul v češtině novotvar podle sklonění jmenného, gen. *našě* podle oráče atd., vyskýtal by se častěji; gen. naſſye v dokladu uvedeném není „bezpečně zaručen metrem“, byl také

2slab. tvar *našeh'*, a ten se sem hodí docela dobře; že v RKém „často attributivní adjektivum má tvar jmenný“, není pro tvar *vsja* omluvou, nýbrž okolnost nepříznivá, poněvadž je to souhlas ve věci nesprávné: autor RKého měl zálibu v chybných tvarech adjektivních taterska cháma, z mocna hrdla atd., místo *-ého*, dovolil si pak užívat i tvaru ještě více chybného *vsja* místo *všeho*, a shoduje se v tom s Lindou, druhem Hankovým, jenž napsal: ze *tva* připomnění m. z *tvého* a dal tím na jevo, že se okolo r. 1817 v kroužku Hankovu chybu tohoto způsobu pokládala za tvar správný.

Stran *vsickéj* m. *vši* nebo *všiej* praví pan obhájce, že je to novotvar. Ale tím nic neobhájil, jdeť tu o to, zdali novota ta byla již ve XIV. stol., a pro to není dokladu.

Námítka trvá tedy dále.

36. té krásné, téj krásnéj.

V stě. byl k nom. *ta našě krásná země* gen. té *našie* krásné země a dat. lok. *téj* *nasiej* krásnéj zemi atp.; v RKém toho není.

Pan dr. Fl. ukazuje, že také v EvOl. toho pravidla nelze pozorovati; — ale EvOl. je až z r. 1421, jeho svědectví pro RKý nestačí.

Také upozorňuje pan dr. Fl., že v RKém je gen. dat. *-éj* a *-é*, a lok. vždy *-éj* atd.; — ale dativ a lokal ve femin. sing. je vždycky a všude v češtině (a také jinde ve slovanštině) stejný, vytčené lišení v RKém bylo by zvláštnost podezřelá, což připomínám zde jen mimochodem.

Námítka trvá ovšem dále.

37. *byvší*.

V nové češtině spisovné máme z part. *byv* atd. také adjektivum *byvší*, napodobením slov. jazyků jiných, zejména ruštiny a stslov. V češtině staré příkladu takového není, rovněž jako není ani v jazyku novém v nářečích obecných, jeť to tvar jen uměle ustrojený.

V RKém tvar ten jest:

byvšie blahost Záb. 180 (ps. *biwfie*),

a vytkl jsem jej.

Pan dr. Fl. (str. 249) uvodí na obranu tvar *wybyehſſa* v Dial. Boh. 18^a, to prý je *vyběhſá* a tedy důkazem, že adjektiva tato byla již v stě. — Odpovidám: 1. Proti čtení *vyběhſá* svědčí kontext, který jest: šlechetnost *wybyehſſa* z přebytku všeho světa a poстupуwyſſy ſwyeczkych wyeczi wraczila fye geſt atd. A tu

je patrno, že „wybychſſa a postupywſſy vráciaſa sě jest“ atd. nemůže býti — „(šlechetnost) vyběhſá a postúpivſí“; spojka a patrně svědčí, že jí spojovaná participia jsou druhu stejněho; jako nemohu říci novocešky: šlechetnost vyběhſí a postúpivſí vrátila se, tak bylo to nemožno i v sté.; rukopisné wybychſſa je patrná chyba, její oprava samozřejmá jest, že dlužno čísti vyběhſí (čtení toto uznávám za lepší než vyběhſe, part. absolut., které jsem navrhoval v Athen. VI., 13). — 2. V Dial. Boh. nebylo by nepřehlasované vyběhſá, nýbrž přehlas. vyběhſie; pan obhájce ukazuje tu na nepřehlas. řetaz v Boh. samém, ale to nestačí, tu třeba dokladu pro koncovku *-á* m. *-ie*.

Svědectví odtud proti RKÉmu plynoucí trvá a platí i dále.

38. *jiti* praes. *jde* aor. *jide, jíde*.

Stč. bylo praes. 3. sing. *jde*, a aor. *jide* n. *jíde*. V RKém čte se proti tomu:

jde má milá na jahody Jah. 1 (ps. *ide*, verš 8 slab.),
večer tich tu *projde* na noc chladnú Jar. 183 (ps. *proide*,
verš 10 slab.),
slunce *přejde* poledne Záb. 149 (ps. *pide*) atd.

Pan dr. Fl. (str. 249) navrhuje opravy:

1. *projde* v Jar. máme vzít za praeſens historicum; — tím obhájce odchylku jednu (tvarovou) odstranil a jinou (syntaktickou) na její místo položil, neboť je tu pak ve verších 180—184 tato strakatina časů: žel *rváše*-(křestěné) *lzali*-večer *projde*-noc sě *proměníše* — imperf. - perf. - praeſ. - imperf. atd., — nehledíc ani k tomu, že se *projde* (praeſ.) dá sem vinterpretovati jenom násilím.

2. Máme prý „změniti čtení“ a čísti: *jíde* má milá, slunce *přejíde* atd., třeba že se tím míra veršová měnila („*jíde* má milá na jahody“ bylo by 9 slab., místo 8 slab.); — opět se bojím, jako v č. 23, že autor RKÉho s touto nápravou by nebyl spokojen, jelikož dbal vůbec o to, aby míru verše přijatého zachovával; a ku podivu, zase náhody: autor RKÉho má verše z pravidla míry náležité, ale tam, kde měl dátí na jevo, zná-li rozdíl mezi praeſ. *jde*- a aor. *jíde*-, tam je nepravidelný!

Námítka trvá v plné platnosti dále.

39. *běhu, leže, vytrže*.

V RKém čte se:

jáz doběhu Jah. 13 (ps. *dobiehu*),

aj tu *leže* Jel. 18 (ps. *leze*),
kto ny vrahóm *vytrže* Ben. 7 (ps. *uitrze*) atd.

Namítám, že slovesa *bieci* praes. *běhu* v stč. nebylo, a že ani *rytrhu* není na jisto dosvědčeno; že podobné tvary pol. a srbechorv. mohly by se tu uvozovat pro výklad, kdyby RKý byl pravý, ale pro podezřelý RKý že jsou bez ceny; — pan dr. Fl. (str. 249) soudí z toho, že „tedy tyto odchylky takové váhy nemají“ a prý „můžeme si jich tedy nevšimati“, a soudí tak ovšem **neprávem**.

Vytýkám dále tvar psaný „*leze*“ Jel. v. 18; býval čten a vykládán tak a tak, pan dr. Fl. pak podává výklad, že je to aor. 3. sg. slovesa *léci*, a prý „aj tu *leže* = aj tu *padl*, *klesl*“ (str. 250). — Výklad ten je však nespárný, poněvadž stč. *léci* praes. *lahu* jako i stsl. *lešti lega* znamená *decumbere*, *lehniouti si*, *ulehnouti*, *položiti se* atp., ale nikoli *padnouti* nebo *klesnouti*; a mezi *lehniouti* a *padnouti*, *klesnouti* jest ovšem rozdíl; někdy je sice effekt stejný, a řekne se třeba *padl* místo *lehl* (si) atd., ale z toho nenásleduje, že by byl i význam stejný, že by se vůbec místo *padnouti* mohlo říkat *lehniouti* nebo naopak; nikdo zajisté neřekne o zabitém, že „tam si *lehl*“ nebo „tam *ulehl*“ (místo „tam *padl*“), byla by to hrubá chyba jazyková, taková, jako kdyby na př. Němec řekl: „dort *legte sich* der Getödtete nieder“; a rovněž taková hrubá chyba je ve výkladě, jejž pan dr. Fl. pro obranu RKého nabízí.

Svědectví odtud proti pravosti RKého vycházející trvá tedy v plné své váze dále.

40. *dajú*, *vzdujú*, *pleje*.

V stč. bylo *dáti* 3. plur. *dadie*, a teprve později vzniká novotvar *dají*; — bylo *vzdúti* praes. 1. sg. *vzedmu*, 3. plur. *vzedmú*, a teprve později vzniká podle infinitivu novotvar *vzdujú*; — bylo *pléti* praes. 1. sg. *plevu* 3. plur. *pleve*, a teprve později vzniká novotvar *pleji*, *pleje*.

V RKém je však:

bozi nám vícestwie *dajú* Záb. 121 (ps. *daiu*),
vzdujú větři Jar. 233 (ps. *wzduiu*),
pleje děva konopě Skřiv. 1 (ps. *pleie*).

Pan dr. Fl. (str. 250) uznává, že jsou to novotvary; nemůže dokázati, že by byly bývaly již ve XIV. stol.; námítka tedy a obsažené v ní svědectví proti pravosti RKého trvají v plné své váze dále.

41. Aor. *vypadnu-* atp., part. *lsknul-*.

Slovesa *-nou-ti*, jejichžto kmen se končí souhláskou, mají part. *-l* z pravidla bez *-nu-*, na př. *tisk-nou-ti* part. *tiskl*, *pad-nouti-padl*, *seknouti-sekl* atd. Tak bylo také v jazyku starém.

Tu pak platilo stejné pravidlo i o aoristu: k inf. *pad-nú-ti* byl aor. *padech*, a podobně *tisknúti-tiščeh* atd.

Tvary s *-nu-*, part. *padnul*, *tisknul*, *seknul* atd. a aor. *padnuch*, *tisknuch* atd. jsou novotvary, které časem se vyvinují a v době staré velmi zřídka se objevují.

V RKém jest odchylkou odtud:

(Němci) *vypadnuchu* Jar. 34 (ps. *vipadnuchu*),
mknuchu sě t. 155 (ps. *mknuchu*),
rozletnu sě radost Oldř. 60 (ps. *rozletnu*),
 by sě *lsknula* braň Čestm. 173 (*lsknula*),

místo *vypadechu* n. *vypadú*, *mčechu*, *lskla*; *rozletnúti* v stč. ani nemá dokladu.

Pan dr. Fl. brání takto:

a) stran aoristu *-nu-* ukazuje na článek M. Opatrného v Listech filol. 1884, 56 sl.; — článek ten byl pracován ad hoc, vzhledem k odchylkám RKého, a sám jsem mu byl dal podnět; spisovatel jeho snesl všecky podobné odchylky, které jinde nalezl; jsou, pokud sem patří, vesměs mladší než z 1. pol. XIV.; tvary RKého *vypadnuchu*, *mknuchu* mohou podle toho býti ze XIV. stol., ale mohou býti ovšem také od padělatele novověkého; pro ukrácení řeči upouštím od nich; ale nikoli od aor. *rozletnu*, sloveso to třeba doložiti vůbec;

b) na obranu part. *lsknula* nepraví pan obhájce ani slovíčka.

Námitka stran aor. *rozletnu* a part. *lsknula* trvá tedy dále.

42. *chtie*, *chtějú*.

K inf. *chtieti* byla v stč. 3. os. plur. *chtie*; za to je později novotvar *chtějí*. V RKém je však *chtějú*:

bozi *chtějú* stepati Vláslav Čestm. 112 (ps. *chtieiu*),
 potlačiti *chtějú* dušu našu Jar. 110 (taktéž),
 kto sě *chtějú* se mnú bít Lud. 106 (taktéž),

vedle *chtie* Lud. 53 a j.

Pan dr. Fl. (str. 250 sl.) uznává, že je to novotvar; nemůže dokázati, že by byl býval již v době, do které se RKý hlásí; námitka tedy trvá a platí dále.

43. Imperat. *pohovte.*

Stč. bylo *horēti* praes. *horēju* impt. *horēj*; nč. *hovím* impt. *hov* Us. V RKém jest odchylka:

pohorte zemdleným údom Čestm. 37 (ps. *pohowte*),

místo *pohovějte*, shodně s usem novočeským.

Pan dr. Fl. uvozuje příklad z EvSeitst.: (lidé) že již třmi dny howie ani má co jisti; — o d p o v i d á m : 1. příklad nedostatečný, poněvadž howie může být sing. jako následující má (ps. ma), sing. a plur. se tu střídá (jak v orig. lat.: misereor super turbam, quia sustinent me); 2. také texty moravské mají *horēju*: zvierata howiegij Ol. Jud. 11, 5, showicete tuto EvOl. 245^b, buď howiege Baw. 49 t. 56.

Námítka trvá dále.

44. *srazúce, oklúčúce, nosúce.*

Mají to býti participia, a tedy *-iece* a nikoliv *-úce*. Tvary s *-úc-* vyskytují se také, ale nikoli participia, nýbrž adjektiva; příklady pro ně jsou v ŽKlem. jejž Hanka před objevením RKého znal, na př. voda běžúcie, ot střely letiúcie, oběť hlasoniúciú, sediúúcim ve tmách atp.

Pan dr. Fl. míní, že jsou to participia moravská, shodná s moravskou 3. os. plur.: vraziú, trčiú; — ale příkladu takového participia z textu pravého nemá.

Námítka trvá tedy dále.

45. *naplniem, sražem.*

V RKém psáno :

by naplnema hora Čestm. 174 a

Vneslav frazem šípem Jar. 179.

Jsou to participia pass., buď praes. s koncovkou *-em* místo *-im*, buď perf. s konc. *-em* m. *-en*. Pan dr. Fl. (str. 251 sl.) volí pojednání druhé; souhlasím. Je tu tedy odchylka *-em* místo *-en*, a vytkl jsem ji. Ale výtnka ta je prý „nespravedlivá, když je táž koncovka doložena v ŽKlem. a Pass., proč činiti z ní důvod proti RKém?“ A já tu výtku přes to přece opakuj: participium *-em* místo *-en* čte se 2krát v ŽKlem.; text tento znám byl Hankovi před „nalezením“ RKého; jeho tvar *-em* je zvláštnost nápadná, které i Hanka si mohl dobře všimnouti; a proto má kritika právo a povinnost, tvary stejné v RKém vytýkat, budiž to obhájcům libo nebo nic.

46. *vymýtěno.*

Má býti vymýceno.

Pan dr. Fl. pokládá to za odchylku dialektu moravského (str. 252). — Odpovídám: napsal jsem (v Jag. Arch. XI., 183), že by pro tuto a takové chyby RKý nemusil býti padélán; vím také, že odchylka vytěčená se vyvinula jako zvláštnost v nářečích východních; vidím, že v RKém by mohla býti z některého tohoto nářečí, ale vidím také, že by mohla býti od Hanky; proto bylo ji v podezřelé bankovce RK třeba vytknouti, a námítka trvá tedy dále.

47. *letial.*

Této námítce pan dr. Fl. neprozuměl. Ukazuje pro analogie do ŽWittb.; ale tam je *letal*, *lefala*, nikoli *letial*. Námítka trvá tedy dále.

48. *odoleti.*

Stěsky říkalo se *odolati komu*. Naproti tomu je v RKém: i juž by jim byli *odoleti* Jar. 74 (ps. *odoleti*), t. j. inf. *odoleti*.

Pan dr. Fl. míní, že je to moravismus, a uvodí na doklad z Bartošovy Dialektologie: nemožu to *obdolet* = nestacím sám na všecko, a *zdolit* něco = zdolati, zmoci. — Odpovídám: sloveso *odolati* zaniká a obměňuje se všelijak; pan obhájce sám to uznává a připomíná obměny *oddolati*, *odvolati*, *udolati*; podobně vznikly také obměny novomoravské *obdolet*, *zdolit*; pro obranu RKého bylo by třeba dokladu, že bylo odoleti již v moravštině staré; dokladu takového není, nýbrž jest *odolati* i v textech stmoravských: jehož moc všemu odolá Kat. v. 3296 (rým: volá), ať pohanstvo odolá bludnému kmenu t. 2866, můdrost kteréž nebudu moci odolati Jir. mor. 48; není tedy dokladu svědčícího, že by odoleti v RKém mohlo býti z dial. stmoravského; ale je na jevě, že může býti napodobením stsl. *odoléti*, rusk. *odoléť* atd.

Námítka trvá tedy dále.

49. *zváti, řváti; dráti.*

Slovesa *zváti*, *řváti* měla v stč. tvarech praesentních *zov-*, *řev-*, praes. *zovu*, *zóves* atd., *řevu*, *řeveš* atd., part. *zovúć*, *řevúć*- atd.; — a sloveso *dráti* má tak dosud: praes. *deru*, part. *dera*, *derouc*. — Časem vznikají zde novotvary vlivem tvarů infinitivních: místo *zovu* je novočeské *zvu*, podle inf. *zváti*,

a podobně jest i řvu místo řevu a podle řvati; ano neumělý spisovatel dovedl napsati také dru místo deru, prodrnu se k němu (Rayman, Maria Magd. 1816 str. 26), ačkoli jazyk živý dosud a vždycky má deru a řiká se: inf. prodrati se někam, praes. proderu se někam atd.

V RKém jsou čtyři tvary sem hledící, a všecky odchylují se od usu střeského, jeden i od novočeského:

(Tateré) *řvúce* Jar. 171 (ps. rsuuce) m. řevúce,
z *řvúcej* huby Čestm. 196 (ps. rswucei) m. řevúcéj,
Beneš Iud *zve* Ben. 31 (ps. zue) m. zóve,
úsilno sě *dríce* Jar. 124 (ps. druce) m. derúce.

Pan dr. Fl. (str. 253) v obraně své

a) strany řvu místo řevu atd. praví, že novotvary tyto jsou doloženy již v XV. stol. a že původcem novotvarů takových „mohl býti Moravan XIV. stol.“; — stejným slovem — „mohl býti“ — dalo by se hájiti všecko, i kdyby RKý chtěl býti z doby praotce Čecha, ale nedokazuje se tím nic; —

b) stran *zve* m. zóve nepraví pan obhájce nic; — já znám novotvary až od 2. pol. XVII. stol.; —

c) stran *dríce* m. derúce hledá p. dr. Fl. příkladů obdobných; tu se zajisté nalezne některý, neboť *dráti* a *dřeti* jsou slovesa přibuzná, z téhož kořene *der-*; příbuznost etymologická obráží se pak také v tom, že slovesa tato i významem jsou si dosti blízka a můžeme v stejné platnosti effektivní říci na př., že (ve hře) někoho *odrali*, i také že ho *odřeli*; ale ze stejnosti effektivní v tom onom příkladě nevyplývá stejnost významu vůbec; a proto jest a zůstává *dríce* m. derúce v RKém chybou, dokud se nedokáže dokladem jistým a jasným, že se ve XIV. stol. říkalo: *dru* sě někam, křestěné sě *dřeli* někam, místo dosud v jazyku živém zachovaných a ode vždy pravidelných rčení: *deru* se někam, křeslané se *drali* někam atd.

Pan dr. Fl. neobhájil tu tedy pranic, svědectví z těchto odchylek proti platnosti RKého vyplývající trvá v plné platnosti dále, a je tím těžší, že autor RKého měl 4krát příležitost, ukázati svou staročeštinu, a 4krát volil výraz nestaročeský!

50. *sieti* sě, *plyti*.

Slov těchto, *sieti* sě splendere a *plyti* pluere, v střeštině nebylo, není jim dokladu.

Vyskytuje se však v RKém:

zora sě *sieje* Jar. 24 (ps. sieje),
tako sě dci *sieše* t. 27 (ps. sieše),
kytice *plyje* Kyt. 4. (ps. pliie).

Pan dr. Fl. (str. 253) praví, že jsou to hapax legomena. Ale hapax legomena textu podezřelého jsou eo ipso podezřelá, pan obhájce neuvodí a nemůže uvésti na jejich obranu platného něčeho, námítka a její svědectví proti pravosti RKého trvají tedy v plné platnosti dále.

51. *zvěděti, zvesti.*

To je vlastně koincidence: viz nahoře str. 309—310.

52. *ty by byl, ty by-si byl.*

Slovanské *bych* neslž je vlastně = portaveram, a vzato jest za kondicional = stč. portavissem, nč. portarem. Stsl. *bych* č. *bych* ve výraze tom jest aor. 1. os. sg.; osoba 2. je *by*, 3. *by* atd., jako *krýti* aor. sg. 1. *krych* 2. *kry* atd. Časem klesá *by* ve význam pouhé spojky, a jako se říká na př. *když jsem* nesl, *když jsi* nesl atp., tak vyvinuje se také novota: já *by-(j)sem* místo já-*bych*, my-*by-(j)sme* m. my-*bychom* atd.; v 2. os. jedn. zní tento novotvar: *ty by-(j)si*, *ty by-si*, *ty by-s*. V 2. os. jedn. je novotvar nyní pravidlem, neříkáme již: *ty by nesl*, nýbrž *ty bys nesl*, atp.; ale novota ta není stará, nejstarší její příklady jsou teprv ze XVII stol.

Jiného mínění o té věci byl Hanka. On měl novočeské *by jsi* také za správný výraz stčeský a dal to na jevo, když ve Tkadlecku, jejž před objevením RKého k vydání připravoval a před 3. srpnem z censury byl dostal (ČČMus 1870, 218), tohoto výrazu užil; v rkpise je totiž psáno (rkpis Strah. 52^a):

„ach neščestie, *by* ty fie asa bylo obrátilo“,

a Hanka za to vytiskl (Tkadl. II, 4):

„ach neščestie, by gſi (t. j. *by jsi*) ty se asa bylo obrátilo“.

Toto „*by gſi*“ měl Hanka beze vší pochyby již v transkripci, kterou byl podal do censury.

Potom „nalezl“ Hanka RKý, a v něm je 3krát *by-si* (psáno *bſi*) odchylné od usu stčeského a shodné se staročeskou chybou Hankovou a s odchylným usem novočeským:

ty *by si* byl válel Zbyh. 18,
ty *by si* byl vydřel t. 20,
ty *by si* byl zabil t. 22.

Pan dr. Fl. vyznává, že novotvaru *bysi* z textů starých doložiti nemůže, a tím tedy potvrzuje, že v RKém je novotvar, který má doklady teprve v jazyku novém.

Co se týká koincidence s Hankou, praví, že nevím,

„nezměnil-li Hanka text“, a chce tím říci, že v úpravě Tkadlečka, kterou Hanka měl před „nalezením“ RKého, mohlo být a bylo snad *by*, ale po „nalezení“ RKého a vlivem jeho že Hanka změnil *by* v *by-si*. Otázka: je v tom stín pravděpodobnosti, že novotvar *by-jsi*, všeobecný v usu novočeském, dán byl Hankou do Tkadlečka ne z tohoto usu, nýbrž prý z RKého?

Námítka a v ní implicité obsažené svědectví proti pravosti RKého trvají tedy v plné své síle dále.

53. *poznaje, podvihaje, srážajevě*.

Ale v RKém jest:

srážajevě obě straně Jar. 246 (ps. *frazaiwie*),
pozdvihaje sě mhla t. 247 (*poduiuhiae*),
než sě *poznaje* Čestm. 122 (*poznaie*),

s *-aje* místo *-á*. Tvary takové vyskytují se zřídka, ale několik příkladů jim jest přece, mezi nimi jeden v ŽKlem.: z bláta zdvihage chudého Cant. Annae 8 t. j. *zdvihaje* elevat m. *zdvihá*, a jeden v Hrad.: když se doptage 128^a t. j. *doptaje* m. *doptá*.

Pan dr. Fl. ukazuje k tomu, že tvary *-aje* jsou doloženy a že se do nestahujícího dialektu RKého právě hodí; — o d povídám a vlastně opakuji, co jsem již v Jag. Arch. X, 530 pověděl, že Hanka texty ŽKlem. a Hrad., které doklady s *-aje* mají, před „nalezením“ RKého znal, a to jest okolnost podezřelá, — námítka v tom smyslu vyslovená trvá tedy dále.

54. *jun, vražba*.

Slova tato v stč. nemají dokladu.

Ale v RKém jsou:

na nohy tu skočí *junov* desět Jar. 19 (ps. *iunow*),
sami *vražbu* nad sobá spáchámi Jar. 217 (ps. *wrazbu*).

Pan dr. Fl. také nemá pro ně dokladů žádoucích a jsou to tedy prý hapax legomena. — O d povídám: 1. hapax legomena textu podezřelého jsou eo ipso podezřelá; a 2. pro *vražbu* RKého pan obhájce dokladu nemá a podává za to theoretický výklad; já doklad mám: podle sdělení pana prof. dr. J. V. Nováka je nedaleko rodiště Hankova les zvaný *Vražba*; doklad ten ovšem nehodí se pro obranu RKého — naopak, svým sousedstvím s Hankou vrhá stín podezřlosti na RKý — ale zajisté stačí pro výklad záhadného slova *vražba*: proč choditi pro něj s J. Jirečkem do staré polštiny nebo s panem dr. Fl-em do říše theoretické, když měl Hanka tvar *vražba* tak na blízku?

Námítka trvá dále.

55. vlasticě, srdice.

V RKém čte se:

sírá *vlastice* Ben. 8 (ps. *wlaſtice*),
srdice udatno Zbyh. 19 (*ſrdice*).

Správně mělo by být *vlasticě, srdee*; přípona *-ica, -icě* náleží kmenům *-a*: ruka-ručicě, dušč-dušicě, kdežto ženské kmeny *-ě* a střední *-o* mají příponu *-ica -ice*, česk. *-cě, -ce*.

Uvedl jsem to v Unechtheit č. 53 a doložil jsem, že výjimky s *-ic-* místo *-(u)c-* jsou velmi řídké. Pan dr. Fl. (str. 255) z těchto mých slov vyvozuje, že prý tedy výjimky jsou, třeba byly řídké, a to prý „postačí k obhájení možnosti.“ — Od povídám: doklady, pro které jsem odchylky konstatoval, jsou piesnicě atp. vedle piesncě (pro fem.), a ložice m. ložce (pro neutr.); odchylky tyto dlužno v mluvnici registrovat a ohledávat, jak vznikly a zvláště jak se rozšířily; generalisovati tu nesmíme nic, z doloženého na př. piesnicě neplyne, že by také nč. kostice bylo původu starého; doklad pak ložice v ŽGloss. je podle nedávného nálezu páne Fl-ova padělek, a tím padla domněle stará opora pro *srdice* RKého.

Námítka trvá tedy a platí dále.

56. Lumír, Kruvoj, Střebor, Zbyhoň.

Jména osobní v RKém jsou namnoze nesprávná, a v tom je svědectví, že nejsou utvořena v době staročeské, na př. *Lumír, Kruvoj, Střebor*. Tvary tyto vykládají výsuvkami z *Luto-mír, Kruto-voj, Střeži-bor*; ale výkladu toho nelze připustiti, neboť vynechávání slabik děje se podle jistých pravidel, a tu, kdyby se z *Łutomír* byl stal *Lumír*, měli bychom také *Euměřice* nč. *Liměřice* místo *Litoměřice* atd.

Ke jménům nedosvědčeným patří dále také *Zbyhoň* (n. *Zbihoň*). Vlastně dosvědčeno jest, ale spolu se svědectvím proti pravosti RKého. Ve *Zbyhoni* RKého uchvátil totiž Zbyhoň milenku jinochovu a vězí ji v tvrdém hradě; jinoch přijde, tlouče silnou pěstí na vrata a je vpuštěn jako lovec bludný; tlouče na vrata druhá, ta se mu otevrou také; tlouče na vrata třetí, za kterými je Zbyhoň s dívkou, ale Zbyhoň mu neotvírá; jinoch rozrazí dveře mlatem, zabije Zbyhoně a vysvobodí milenku. Příběh podobný je v *Blaníku*, rytířské hře, kterou 1813 složil Klicpera: loupežný rytíř uchvátil Miloslavu, nevěstu Zdeňka Zásmuckého, a vězí ji ve svém hradě; Zdeněk přijde a vpuštěn jest jako zbloudilý poutník; tlouče na železné dveře a vysvobodí milenku, loupežného rytíře zabije vůdce rytířů Blanických. Loupežný rytíř, který Miloslavu uchvátil, jmenuje se také „Zbyhoň“, jako v RKém, je to tedy doklad pro nedosvědčené dotud jméno „Zbyhoň“ v RKém;

ale doklad obhájeům nevitany, poněvadž v *Blaniku* je příběh tolik podobný ku příběhu *Zbyhoně* v RKém a poněvadž *Blaník* byl složen r. 1813. K tomu buď ještě připomenuo, že *Blaník* strojili se hráti ochoťenci v Praze 1811, že Václav Svoboda, přítel Hankův a známý překladatel RKého, měl hráti v něm rytíře Zbyhoně a že se *Blaník* poprvé dával 25. března 1815 (v. Rybička, Křisitel č. str. 380 a 381). Tedy koincidence s kruhem Hankovým:

jméno *Zbyhoň* (n. *Zbihoň*) není dosvědčeno z doby starší;

nalézáme je poprvé v Klicperově hře *Blaníku*, složené 1813 a známé v kruhu Hankovu před objevením RKého; násilník *Zbyhoň* jest mezi prvními hrdinami této hry;

potom „nalezl“ Hanka 1817 RKý, a v něm je *Zbyhoň*, osoba téhož jména jako u Klicpery, a krom toho je osoba ta stejný násilník jako u Klicpery, a příběh její podobný jako u Klicpery.

Pan dr. Fl. vyznává (str. 256—257), že jmena *Lumír*, *Kruvoj*, „uspokojivě vyložiti“ nedovede; — výklady *Střebor* = *Střebor* nebo *Střeb-or* (ze *střebati*), jež předkládá, jsou nepodobné; — a o *Zbyhoni* nepodává výkladu nijakého.

Námítka platí tedy dale.

57. Komparativy (superl.).

Ku positivu: *já jsem chud* (masc.), *chuda* (fem.), *chudo* (neutr.), *bohat*, -*a*, -*o*, *my jsme chudi*, *bohati* atd. (adjektiv skloňování jmenného) byl střeský komparativ: *jáz jsem chuzí* (masc.), *chuzší* (fem.), *chuzše* (neutr.), *jáz jsem bohatějí* (masc.), *bohatější* (fem.), *bohatějše* (neutr.), *my jsme chuzše*, *bohatějše* (plur.); k adverbii pak *chudé*, *bohaté* bylo *chúze*, *bohatěje*. V RKém je tedy psáno chybně:

kací mi z vás naiplznei Lud. 38 m. najplznějše,
nainizeie dolov Záb. 18 m. najníže a
z srdece nainizeie pohrázena t. 23 m. najníže.

Dále ku positivu *chudý*, *bohatý*, -*á*, -*é* atd. (adjektiv skloňení složeného) byl komparativ: sg. masc. *chuzší*, *bohatější*, fem. -*šie*, neutr. -*sie* atd., a v RKém je tedy opět nesprávně:

i by pótka krutá poslednieie Jar. 248 m. poslednjéjše a
pretrpēchom nailuteiei vedro t. 209 m. najlútějše.

V Záb. mohlo by být neinizeie novotvar = *najnížejé* m. *najníže*, ale ten se do 1. pol. XIV nehodi. Tvary pak ostatní neshodují se ani s jazykem starým ani pozdějším.

Pan dr. Fl. brání takto (str. 257):

a) v Jarosl. v kontextu:

podvihajě sě mhla ote pracha
i by pótka krutá poslednieie . . .

psané poslednieie není prý adjektivum, nýbrž adverbium; tedy prý nikoli = byla půtka krutá *nejposlednější*, nýbrž prý = byla půtka krutá *nejposlze*, *nejposlrdněji*; — každý zajisté cítí násilí, které pan obhájce činí smyslu, aby podezřelou bankovku možno-li očistil od stopy padělanosti;

b) „zbývající tři tvary jsou odchylky“, uznává pan obhájce, ale jsou prý „snad jen pisecké, snad také dialeklické“; t. j. 1. obhájce opět volá na pomoc o myly písecké, aby jim bránil podezřelou bankovku a „nález“ notorického padělatele, a 2. volá na stejnou pomoc také dialekt, nevíme který, ale neuvodí ani z dialektu ani odjinud dokladu, který by byl dostačenou oporou tvarů psaných naiplznei (pl. nom.), nailuteiei (sg. nom. neutr.).

Obrana taková vytčených chyb RKého ovšem odčiniti nemůže, svědectví odtud proti pravosti RKého plynoucí trvá i po ní dále.

58. *nevzmozno*.

Jest stsl. *nevzmozno*, rus. *nevozmožno*, ale není česk. *nevzmozno*, a pokud známe češtinu starou, také nebylo.

V RKém se však slovo to vyskytuje:

nevzmozno žízní tráti Jar. 193 (ps. newzmozno),
nevzmozno vojevati t. 194 (též).

Pan dr. Fl. (str. 257) nemá dokladu žádného, který by svědčil, že slovo toto také v češtině jest nebo kdy bývalo, a je to tedy prý hapax legomenon; ale hapax legomena textu podezřelého jsou podezřelá, námítka trvá tedy dále.

59. *vterý* místo *druhý*.

V RKém čte se: *vterý* pólě Jar. 57 (ps. *wtere*), den *vterý* Jar. 118 (*wteri*) a Záb. 69 (*vteri*), na *vteré* Čestm. 81 (*wtere*), *vterým* krokem t. 124 (*wterim*) a j., místo *druhý* pôle atd. Vytkl jsem to a poznamenal jsem, že v českoslezských listinách XVI stol. se vyskýtá *vterý* a že pro *vterý* místo *druhý* nemusil by RKý býti nepravý.

Pan dr. Fl. dovolává se toho. — Já k tomu dokládám, co jsem již několikrát řekl: odchylka může býti dialeklická, ale může také pocházet od Hanky; appellativum *úterý* vedlo vždycky k tomu, aby se předpokládalo adj. *vterý*, shodné se stsl. *vštvorý*,

rus. *vtoroj*, pol. *wtory* atd.; proto bylo tuto zvláštnost v podezřelé bankovce RK třeba vytknouti, a námítka trvá dále.

60. dvadeset, tříedeset.

Staročesky říkalo se: *dva-dsét(i)*, *tři-dsét(i)* (nebo s *-dc-*místo *-ds-*). — V RKém je chybně:

tříedeset jich otide k otcém Záb. 134 (ps. *trſiedefet*),
vsých *dvadeset* Jar. 168 (ps. *-deſiet*).

V RKém je dále odchylně:

devěti-krát Čestm. 169 (ps. *deuſetikrat*),
třie sta pól sta vojnův Oldř. 27 (ps. *trsie ſta pol ſta*).

Pan dr. Fl. (str. 258) ukazuje pro prvé dvě odchylky na ABoh., kdež psáno: *deva-dezeti* m. *dva-dsěti*; ale doklad ten nestaci, v ABoh. psáno *-e* často nadbytečně (v též dokladě je také *deva* m. *dva*), srov. Hist. Ml. III, 1, 353; také nestaci doklad: v třikrát desetech z Menč. Pror., ještě je to samostatné *deset* a nikoli spřežka jako *dva-dcěti* atd. — O odchylce třetí, *devieti-krát* m. *devětkrát*, se pan obhájce ani nezmíňuje, a pro čtvrtou nemá příkladu nijakého; nejdří o to, že se říká na Moravě *půl-šesta dvacet* atp., nýbrž o to, říkalo-li se *třie sta pól sta*.

Námítka trvá v plné platnosti dále.

61. *spásati, věza.*

V RKém čte se:

by je *spásal* Jar. 107 (ps. *ſpasal*), a
Zbyhoň ju (holubici) uchváti,
jako mě zdě *věza*, tak ju v tvrdě hradě Zbyh. 46
(ps. *wieza*).

Vytkl jsem, že *spásati* v stč. nebylo; — pan dr. Fl. (str. 258) přiznává, že ho také nemůže doložiti, námítka tedy trvá.

Vytčené sloveso druhé, psané *wieza*, bráno bývá za praes. nebo aor. k inf. prý *vězati*, tedy *vězá* nebo *věza*; ale namítm, že také toho v češtině nebylo a není. — Pan dr. Fl. (str. 258) vytýká mi, že se držím „chybného čtení, vlastně výkladu“, a „za to“ prý „RKý nemůže“; měl jsem se držetí výkladu, jejž nyní nově podává pan dr. Fl. a podle něhož je tu prý *věza* (m. *vaza*) = part. praes. slovesa *viezti* praes. *vazu*, *vězeš* atd.; tedy smysl je prý: „Zbyhoň ji uchvátil, jako mne zde, tak *poutaje*, *vězně* ji v tvrdém hradu“, a prý „ovšem pak padá výtka celá“. — Odpovidám: *viezti* v dokladech bezpečných a dosud známých znamená jednak = *plést* (na př. rukavici, punčochu, něm. *stricken*), jednak = *vyšívati*; není tu tedy „smysl jasný = tak *poutaje*,

vězně ji (holubici)“, nýbrž patrný nesmysl; chce-li pan obhájce prospěti, musí ukázati doklad bezpečný, že bylo stč. *viezti* = poutati, vězniti; dokud tak neučiní, nepadá výtka, nýbrž padá RKý.

62. *zbroceti.*

Ant. Marek napsal a 1814 vytiskl v jedné své básni:

by se ten tvůj libý ocel
v mé též hříšné krvi *brocel.*

Sloveso zde vytčené *brocel* je patrně chyběně utvořeno: k -*brotiti*, *zbrotit* mělo by být *zbráceri*, jako je *kotiti-káceri* atd.

Potom „nalezen“ byl RKý a v něm je sloveso to dvakrát:

(Záboj a Luděk) vsé *zbrocesta* krvíu, i krvíu
zbrocechu je mužie Záb. 145 sl. (ps. *zbrocesta*,
zbrocechu).

Pan dr. Fl. (str. 258) míní, že je to buď a) imperfektum *brociech*, buď „novotvar nářeční“ místo „zbráceri“. — Odpovídám: a) imperfekt podobných několik jest, ale tu by pak měl RKý podle svého pravopisu míti -cie- (v slabice dlouhé), a má jen -ce-; b) výklad, že *zbroceti* je dialekticky místo *zbráceri*, je tak nepravdivý, jako kdyby chtěl někdo míti dialektické *hozeti* místo *házeti*; c) naproti tému obéma pokusům páno Fl-ovým jest zajisté nejsnadnější pokus třetí, který vykládá *zbroceti* RKého jako „nářeční novotvar“ doby Hankovy: bylo v té době sloveso *broceti*, dosvědčené r. 1814 u Ant. Marka, a z toho udělal si autor RKého své *zbroceti*.

Námitka platí tedy dále.

63. *chodívati, nosívati.*

Ně. je k *choditi* iterativum *chodívati*, k *nositi-nosívati* atd. Ale ne každé sloveso -iti má k sobě iterativum -ivati, na př. nedovedeme říci *hoditi-hodívati* (m. *házeti*), ačkoliv je to tvar úplně jako *choditi-chodívati* atd. Iterativa naše -ivati vyvíjela se tedy časem, a v době staročeské jich ještě nebylo.

V RKém však jsou:

otčík *chodíváše* Záb. 39 (ps. *choduše*),
(junoše) *chodíva* Jel. 6 a 7 (ps. *chodiua*),
(junoše) braň *nosíva* Jel. 8 (ps. *nofiuia*). . .

Pan dr. Fl. (str. 259) vyznává, že také neví dokladu, který by svědčil, že -ivati bylo již v době středoslovanském, ale míní, že prý „nemožnosti tu není“. — Odpovídám: 1) že tvary ty

jsou nemožny, nikdo netvrdil, vždyť sám novočeský usus je důkazem jejich možnosti; 2. ale to tvrdím, že pro dobu stčeskou nejsou doloženy, a to přiznává také pan dr. Fl.

Námítka trvá tedy v plné platnosti dále.

64. cházievati, pínati, zívati.

Ke slovesu jednoduchému *hoditi* jest iterativum též jednoduché *házeti*; ale k *choditi* není též jednoduché *cházeti*, nýbrž jen složené *vy-cházeti*, *na-cházeti* atd. Usus novočeský je v té přičině ustálen a nedopouští, abychom říkali *cházeti*, *vážeti* atp. Podobně ustálen byl usus staročeský, a rozdíl mezi jazykem starým a novým je v této přičině nepatrný.

Spisovatelé na počátku našeho století a před r. 1817 libovali si však ve tvarach jednoduchých mnohem více, než usus novočeský dopouští, a na př. Jungmann užívá nesloženého *tínati*, *tírati*, *ndšeti*, *píjeti*, *pájeti*, — a podobně odchyluje se v té věci RKý od usu staročeského, ještě se tu čte:

cházieva jelen Jel. 29 (ps. *chazieuia*),
jelen *piena* hrdlo t. 27 (*piena*),
Střebor Ludislava *zívá* t. 56 (*ziua*),
Srpoš Spytibora *zíví* t. 69 (taktéž),
Lubor Bolemíra *zívá* t. 87 (též),
Lubor na Ruboše *zívá* t. 97 (též),
Lubor na zemany zívá t. 105 (též);

to jest: RKý má odchylky od způsobu staročeského, shodné se stejnými odchylkami novočeskými, oblíbenými před r. 1817.

Pan dr. Fl. (str. 259) vyznává, že sloves zde RKém vytyčených pro dobu starou nemůže doložiti, ale prý mohla se vyvinouti a to prý tak a tak. — Odpovídám: zda-li a jak se mohla vyvinouti, na tom nám zde nezáleží; nýbrž na tom záleží, jsou-li či nejsou pro dobu starou doložena; a tu shoduje se pan obhájce s námi, že doložena nejsou, — námítka trvá tedy v plné síle dále.

65. kdě, zdě, veždě.

Staročesky říkalo se *kde*, *zde*, *vežde* ubique, nikoli *kdě*, *zdě*, *veždě*.

V RKém je naproti tomu jen odchylné *-dě*:

vezdě ke vsém dřevům Záb. 67 (ps. *uezdie*),
vezdě v přelítají sěči t. 147 (*vezdie*),
hradem *vezdě* Zbyh. 40 (*wezdie*),
vezdě kamo zechtě t. 52 (*wezdie*), —
zdě ny viděti Čestm. 163 (*zdie*),

kto by neplakal *zdě* Opušč. 8 (zdie),
 že *zdě* hořem nyju Skřiv. 16 (zdie),
kdě mój otčík, *kdě* moje máti Opušč. 9 a 11 (kdie),
kdě bě mnostvie Polan Oldř. 28 (kdie).

Pan dr. Fl. (259) dokladů pro stč. *kdě* atd. nemá nijakých, ale zase myslí, že prý se slova ta mohla vyvinouti, a to prý tak a tak. — A já zase odpovídám: zda-li a jak se mohla slova *kdě*, *zdě*, *vezdě* vyvinouti, po tom mi zde nic není; ale o to tu jde, jsou-li či nejsou doložena v době staré; a tu shoduje se pan obhájce se mnou, že doložena nejsou, — námítka trvá tedy dále.

66. *skad.*

Skad je v češtině slovo neobvyklé, je za ně *odkad*, *odkud*. Jungmann má je před objevením RKého několikrát v Ztrac. ráji (1811), na př. *zkad* kupci své vozí zboží I, 84 a j., patrně napodobením polsk. *zkąd*.

Potom objeven RKý a tu je 3krát (ps. *skad*):

skad hořechu meče Čestm. 84,
skad sípěchu střely t. 85,
skad se růtichu klády t. 86.

Pan dr. Fl. má *skad* za moravismus, a ukazuje na analogické *stad*, které uvodí Jir. mor. z EvOl. 356. — Odpovídám: 1. *stad* v EvOl. na místě udaném není (podle laskavého nahlédnutí a sdělení p. dr. Schuberta), dokladu analogického pro *skad* prozatím tedy není; 2. ale dejme tomu, že bylo dial. *stad* a také *skad*, zvláštnost *skad* mohla by tedy býti z dialektu, ale mohla by zároveň pocházeti od Hanky, jenž ji znal z Jungm. Ztrac. ráje; proto bylo ji v podezřelé bankovce RK třeba vynknouti.

Námítka trvá tedy dále.

67. *hoj*, *ajta*.

V RKém vyskytuje se interjekce *hoj*, *ajta* n. *aj-ta*:

hoj poslyš ty veleslavny kněže Oldř. 16 (ps. *hoi*),
ajta vece Výhoň Oldř. 15 (*aita*),
ajta kněz vze prapor t. 23 (též),
ajta hněvi uehvátichu t. 41 (též),
ajta otvrže Záboj ščit t. 173 (též),
ajta rozmnožie sé Tatar mnostvie t. 120 (též)

atd. (*ajta* 11krát, v. Unechtheit 542—543).

Napsal jsem, že se nenalézají v žádné památce pravé.

Naproti tomu pan dr. Fl. (str. 260) píše:

a) *hoj* prý „v památkách staročeských bezpečně jest dosvědčeno“, — ale dokladu neuvozuje, a bez dokladu nelze uvěřiti;

b) *ajta* máme prý rozložiti v *aj ta = aj tu*; — ale pan obhájce sám vyznává, že „tvaru *ta = tu*“ dosvědčitinem něž, a bez dosvědčení takového platí námítka dále.

68. *vrchole, posleda.*

Substantivum *vrchol* jest a bylo masculinum. Ve spisech novočeských před r. 1817 běže se odchylkou někdy za femininum, na př. Jungmann píše: sněžná *vrchole*, na parnasskou *vrcholi* atp. V RKém pak vyskýtá se táz odchylka:

na *vrcholi* na vysoké Čestm. 41 (ps. na *wrcholi*).

Rovněž tak není doloženo pro dobu starou *posleda*, a v RKém čte se:

docházéše *posleda* vojév Čestm. 146 (ps. *poſleda*).

Pan dr. Fl. (str. 260—262) naproti tomu praví:

a) *vrchole* fem. je dosvědčeno z nářečí jihočesk. a roudnického, a pro dobu starší také příjmením *Vrchole* ze XVI. stol.; — odpovídám: 1. doklady dial. novočeské pro obranu RKého, jenž chce být z 1. pol. XIV. stol., nestatí; a 2. příjmení *Vrhole* se nehodí, jednak že jest až ze stol. XVI., jednak proto, že příjmení ráda přijímají tvar *a(ja)-kmenový* místo *o(jo)-kmenového* a že tu tvary -*a* a -*ja* bývají vedle sebe, na př. *Srb-Srba*, *Velen-Velena*, *Vaň-Váňa-Váň*, *Chmel-Chmela*, *Popel-Popela*, *Sil-Sila*, *Běl-Běla-Běle*, *Bakula-Bakule*, *Mikula-Mikule* atd. (v. u Kotíka s. v.); z příjmení *Chmela* nelze souditi, že bývalo také appellativum *chmela* fem., a proto jest i příjmení *Vrhole* doklad nedostatečný pro *vrcholi* RKého.

O *posleda* vyznává pan obhájce sám, že není dosvědčeno.

Námítka trvá tedy dále.

69. *svoje křiedle.*

Odchylkou plur. *svoje*, místo du. *svoji*. Uvozuje tu odchylku pravím o ní sám, že nemá zvláštního významu (Jag. Arch. X., 543) a že by pro odchylky toho druhu RKZ nemusily být padělky (t. XI., 183).

Pan dr. Fl. (str. 262) toto mé cenění také konstatuje; ale nepraví, proč uchylky takové uvozuji přece (piši to l. c. 183), a za to hodně důrazně hlásá, „že výtka tato je naprosto

bezvýznamná“ atp.! — Dodávám k tomu: odchylka může pocházet od autora starověkého, ale může pocházet také od Hanky; proto bylo ji v podezřelé bankovce RK třeba vytknouti, a námítka trvá tedy dále.

70. *však*.

V stč. říkalo se podle známých dokladů *však* jen v jistých spojeních, na př. na *však večer*, na *však den* atp.; jindy bylo vždycky *všaký*, a zejména když slovo to bylo bez substantiva.

V RKém čte se odchylně:

*však za oružie jme cep Ben. 35 (ps. wſiak),
však jmě viero . . . , však (jmě) srdce . . . však (jmě) zbraň*
Záb. 76 (též).

Pan dr. Fl. (str. 262) tvrdí, že *však* „mohlo zajisté státi i samostatně“ a že prý já uznávám „slabost této námítky“, poněvadž prý není ani v Athen, ani v Poučení. — Od povídám: 1. že by *však* bylo mohlo „státi samostatně“, toho nám pan obhájce nedokáže žádným pouhým tvrzením, ani kdyby řekl dvakrát „zajisté“; toho by mohl dokázati jenom positivním stčeským dokladem, a toho nemá; 2. že bych já pokládal tuto námítku za slabou, není pravda.

Námítka trvá a platí dále.

71. *na paroby krále, ſvaniem býka, zlobú vraha.*

V RKém čte se: na paroby krále Záb. 104, ſvaniem býka Čestm. 61, zlobú vraha Jel. 31, místo královým, býcím n. býkovým, vrakovým.

Pan dr. Fl. omlouvá RKý takto:

1. v Záb. je prý nikoli genitiv, nýbrž adjektivum králi (tedy na př. králí parob gen. králího paroba atd.), a prý „RKý za to nemůže“, že já tohoto adjektiva nedopouštím; — od povídám: adjektiva -bjo ze subst. -jo jsou velice obmezena; je doloženo *trubač* adj. trubačé, ale nenásleduje z toho, že by bylo také na př. *pekar-pekař* atp.; tu třeba zjišťovati každé takové adjektivum zvláště, a třeba tedy, aby pan dr. Fl. podal doklad na př. králí parob nebo gen. králího paroba atd.; omlouvání jiné je marné;

2. stran odchylek dvou druhých uvodí pan obhájce analogii ze Sušila (pérečka sú *Janička* m. *Janičkovy*) a z GestKl. (mám prsten *otce* m. *otcův*); — od povídám: analogií takových je zajisté více a v době nové hojnlost, v RKém mohly by vytčené

odchylky býti od skladatele starého, ale mohou býti také a to spíše od padělatele novověkého.

Námítka trvá tedy dále.

72. *sen* — *hic*.

Zájmeno *sen* jest již v době staročeské archaismus, vyskytuje se skoro jen v jistých výrazích: na př. *sen* svět, do siedoby, *sen* i *on* atp., a má tu vždy význam = *hic*, proti *ten* = is a *on(en)* = *ille*. Dosud je nám zřetelný rozdíl významový mezi *sem*, *tam* a *onam*, a zcela podobný byl v stčeštině rozdíl mezi *sen*, *ten* a *on(en)*.

RKý odchyluje se tu od staré češtiny dvojako:

a) jednak bývá tu *sien* (m. *sen*) bez omezení a s velikou všelikou kladenou, tedy nikoli jako archaismus pro jisté jen případy omezený; a

b) jednak bývá ve významu chybném = *ille* místo *hic*; na př. Čestmír jest na hradu Kruvojovu a vykládá Vojmírovi, že do poledne mají odtud doraziti tam, kde je Vláslav se svým vojskem; to je vyjádřeno slovy:

kehdy slunce dokročí poledne,

jest nám dokročiti na *sie* miesto, kdě atd. Čestm. 104;

chybně, místo: na *to* miesto; stčešské „na *sie* miesto“ znamená = na *toto* místo = *sem*; podle úmyslu skladatelova měl Čestmír pobízeti Vojmíra, aby neotálel, poněvadž jim jest do poledne dorazit *tam*, t. j. na místo vzdálené; ale skladatel neuměl se náležitě po staročesku vyjádřiti a praví, že Čestmírovi a Vojmírovi proto je třeba neotáleti, poněvadž mají do poledne doraziti „na *sie* miesto“ = *sem*, t. j. na místo, kde již jsou!!

Pan dr. Fl. (str. 262 sl.)

a) stran první části námítky nemá omluvy žádné a k ní vůbec nehledí; a stran

b) části druhé omlouvá RKý z dialekta: (náměstka *sen*) prý „v nářečí mohla mítí význam pochýlený“, ale nedokazuje toho nijak; podávám příspěvek k důkazu, kterého by zde bylo třeba: řekneme někdy na př. *tuhle-ten* místo *tamhle-ten* atp.; ale to nestačí pro výklad vytčeného místa v Čestm., a nestáčí to pro RKý, kde těch případů s „významem pochýleným“ je mnoho.

Námítka trvá a platí dále.

73. sing. akk. *chláp*, *had*, -a.

Sing. akk. vzoru tohoto byl původně *chláp*, *had*; — nyní

je za to chlapa, hada (tvar genitivní, vzatý do akk.); — ta změna nestala se však náhle, nýbrž tímto postupem: dříve stalo se tak při jménech znamenajících osoby, tedy na př. akk. chlapa, a teprv později stalo se totéž při jménech živočišných, tedy na př. hada; u jmen neživotných zůstal tvar starý dosud, na př. dub. — Rovněž tak bylo ve vzoru měkkém oráč, kón, meč. — Akkusativy chlapa, oráče jsou pravidlem již v době střeské, akk. hada, koně teprv od stol. XVII.

RKý má tu mnohé odchylky: v *Luděk* Záb. 125, na král t. 77, na *Kruvoj* Čestm. 33, uzřieš krvácti *Kruvoj* t. 91, (Vojmír) zře krvácti *vrah svój* 94, ženi na *Zbyhoň* Zbyh. 24, místo v. Luděka, na Kruvoje atd.; těchto šest případů uznává sám pan dr. Fl.; krom toho jest několikrát koncové -a (nebo -e) vyškrabáno, na př. bozi chtejú stepati Vláslav(a) a j., ale k těm případům nehledejme; — a naopak je v RKém akk. hada: kdaž *hada* potřieti chceši Záb. 91 (potřieti conterere bylo s akk., na př. zástupy jich vše potřem AlxV. 1073), praděd mój zbi diva *tura* Lud. 114 (vedle akk. *tur* Čestm. 162).

Pan dr. Fl. omlouvá RKý takto:

1. prý „archaismem zachovalo se mnoho akkusativů jmen“ (jmen osobních); při tom odkazuje do mé Hist. Mluv. III., 1, 26; — ale ta jsou jména v tvaru prý archaistickém skoro vesmě jména cizí, zejména hebrejská, která v latině, kde spisovatelé střeští je poznali, se neskloňují; ten způsob je pak napodoben i v češtině; na př. jenž jest vyvedl Israhel ŽKlein. 135, 11 = v orig. lat.: qui eduxit *Israēl*, jméno cizí necháno neskloněno, a téhož způsobu jest i doklad, jejž pan obhájce uvozuje z EvVíd.: paddesát let nejmáš a viděls *Abraham* Jan. 8, 57 = v orig. lat.: *Abraham* vidisti; doklady takové nejsou pro archaismy RKého: *v-Luděk*, *na-Kruvoj* atd. omluvou ovšem pranijkou, to ví pan dr. Fl. zajisté a velmi dobře; zbývá tedy z těch prý „mnoha“ akkusativů archaistických, kterých se pan dr. Fl. pro RKý dovolává, všeho všudy jeden: črt v *Strachkvas* vstúpi DalJ. 32 z rkp. L (v DalC.: w toho strachkwaſa); opakuji: doklad jedinký, který se mi ve veškeré mé praxi staročeské naskytl, a na několika lístcích RKého je jich tolik!

2. naproti neoterismům akk. *hada*, *tura* má prý RKý pravidlem akk. *kón*, *konieček*, *oř* atd.; — odpovídám: tyto pravidelné akkusativy mohou pocházet od autora starověkého, ale mohou také pocházet od Hanky, který příkladů takových pro *kón* a *oř* nalézal hojnost v textech, kterými se obíral (AlxV., Hrad., Tand., Trist. a j.), a jiné mohl si podle nich snadno domyslit.

Námítka trvá tedy dále.

74. *Slovesa po- s gen.*

Stčesky říkalo se: *podati čeho*, *podávati čeho*, t. j. slovesa tato pojila se s genitivem; a podobně býval genitiv pravidlem při *povýšiti*, *pozývati*. Výjimky jsou řidké.

V RKém je naproti tomu z pravidla akk. místo gen.:

tamo si podámy *ruce* Záb. 84 (ps. *ruce*),
podasta si přesilné *ruce* t. 100 (též),
Kruvoj podáše věrná *rukou* Čestm. 50 (*rukou*),
povyš ny Jar. 224 (ny),
hadlivě **ny** pozývá Vláslav Čestm. 11 (ny).

Pan dr. Fl. (str. 264) uznává, že to jsou odchylky; ale nemusí to prý být odchylky novočeské, poněvadž jsou příklady i v starých textech pravých. — Od povídám: že výjimky z pravidla jsou již v stč., pověděl jsem sám; ale odchylky RKého vytkl a vytýkám přece, poněvadž tu je příkladů sem hledicích několik a v nich vesměs odchylky.

Pan dr. Fl. také míní, že by v Čestm. 50 „mohl býti také správný gen. du.“, t. j. navrhoje implicite na obranu RKého čtení: Kruvoj podáše věrná ruká (= věrných rukon, dvou) a obak ruká tú (= rukou tou, jednou) uváděše biedu na lud. RKý měl by o odchylku méně, — kdyby smysl nekřičel, že mu pan dr. Fl. činí násilí a že čtení jím žádané jest absurdní.

Námitka platí tedy v plné síle dále.

75. *dodati, zkusiti, střieci, ždáti s gen.*

Genitiv býval také ve výrazích: *dodati komu čeho*, *zkusiti čeho*, *střieci čeho*, *ždáti čeho*.

V RKém je za to chybě:

máti božiá dodáše jim *chrabrost* Jar. 159 (*chrabrost*),
zkusi Lubor chrabrost moju Lud. 116 (též),
střežechu jéj púti jejie *dráhu* Jar. 33 (*dráhu*),
válku ždáti Lud. 39 (*walku*),
milá *na milého ždaje* Jah. 18,
ot boha *na milost ždáti* Jar. 206;

jednou správně: *milosti ždáti* Jar. 196.

Pan dr. Fl. brání RKého takto:

a) *dodati* s akk. je prý doloženo u Kotta (z konce XV stol.); dejme tomu, že by to pro RKý stačilo, přece je to odchylka, kterou třeba vytknouti, poněvadž také od padělatele novověkého může pocházeti;

b) pro *zkusiti* s akk. dokladu neuvodí nijakého;

c) pro Jar. 33 doporučí čtení:

(Němci) střežechu *jéj* púti jejie *drahú*,

t. j. *drahú* = sg. instr. a *jej* = sg. gen. — nemám nic proti tomu, přijme-li kdo tento výklad.

d) pro *ždáti* s akk. opět doklad nijaký a tedy i obrana nijaká;

e) „milá na milého ždaje“ je „prý ovšem odchylka velice hrubá“; já jsem napsal, že *ždáti na co* je moderní germániusmus „auf etwas warten“; a pan obhájce omluvného dokladu nemá; — případ v Jar. 206 jest identicky: ot boha *na milost ždáti* chvalno; pan obhájce doporučí čtení: ot boha *nám-milost ždáti*; proti tomu svědčí však stejně místo právě vytčené z Jah., a i když připustíme čtení doporučené, zůstává přece chyba akk. místo gen.

Námitka trvá tedy dále, mimo c), k němuž nehledeme.

76. *jmu sě činiti čeho.*

Staročesky říkalo se: *jmu sě činiti něčeho*, t. j. infinitiv v tomto rčení byl slovesa imperfektivního (děje neskonaleho) a jeho předmět byl v genitivě. Odchylky velmi zřídka se vyskytují.

Spisovatelé novočeští před r. 1817 přejali toto rčení z jazyka starého, ale nepoznali zevrubně jeho pravidla a psali pak také: *jmu se učiniti* (perfektivně) *něco* (akk.), na př. jme se obnoviti mluvu, jmou se ohlásiti veliký sbor (v Jungm. Ztrac. ráji) atp.

V RKém vyskytuje se toto rčení 2krát a pokaždé s chybou novočešskou:

je sě děva *kyticu* lovit Kyt. 6 (ps. *kiticu*),
juž sě jechu *násypy* rozkotati Jar. 7 (*našpi* rozkotati).

Věta v Jar. je v stč. tak hrubě chybouá, jako kdyby někdo řekl novočešsky: *soused začal zbourati* dům.

Na to pan dr. Fl.:

a) odchylný akk. místo gen. vyskytuje se prý ne velice zřídka, nýbrž velice hojně; — mám příkladů značnou hojnost, a v nich proti odchylce s akk. velmi velikou převalu pravidla s gen.: a nevybíral jsem i nevybírám dokladů nikdy jen pravidelných, nýbrž také odchylné, a tyto zvlášť;

b) stran *rozkotati*, perfektiva místo imperfektiva, píše pan dr. Fl., že prý „nemusi být perfektivum“, že prý jest „moravské podkopati rovněž imperfektivní“ (podle dokladů u Kuldy 1, 67: tedy se dali podkopati dům) a že prý „musíme (a ovšem můžeme) i *rozkotati* v Jar. pokládati za imperfektivum“; to — citoval jsem doslovně — tvrdí pan dr. Fl.; a já odpovídám:

„moravské“ *podkopati* není imperfektivum, nýbrž perfektivum, jako v češtině; a i kdyby bylo imperfektivum, nenásledovalo by z toho, že by stč. nebo staromoravské *rozkotati* bylo též impf.; páně Fl-ovo tvrzení, že „musíme *rozkotati* pokládati za imperfektivum“, jest tvrzení ovšem důrazné, ale bez dokladu a tedy na-
prosto liché.

Námítka trvá v plné síle dále.

77. *pohýbatī koho.*

Řikáme *hýbatī něčim*, *pohybovatī něčim*; vazba s akk.: *hýbatī něco*, *pohybovatī něco* jest odchylka doby pozdější.

Naproti tomu je v RKém verš:

(Lumír) bieše polýbal *Vyšehrad i vsē vlasti* Záb. 33 (ps. Visehrad i wſie wlasti).

Pan dr. Fl. a) uvádí příklad: *nehýbaj mne ŽWittb.*; — tu je vliv latiny, moveas me, jako v ŽWittb. často; v ŽKlem. je tu naležitý instr. mnú;

b) příklady ostatní, jež uvádí, nejsou z doby dosti staré;
c) pro *pohýbatī* s akk. nemá dokladu žádného.

Námítka trvá tedy dále.

Styděti se čeho nevytýkal jsem jako chybu.

78. *kol*, *kolkol*.

V RKém čte se několikráté *kol* a *kolkol*.

jda *kol* oběti Čestm. 144,
kol sě rozléhachu rázi Lud. 123,
kol tvrda hrada Zbyh. 7,
kolkol Prahy Oldř. 59,
kolkol vrcha Jar. 145 a Čest. 164,
kolkol jejú Záb. 147

a j.; v památkách pravých toho není.

Pan dr. Fl. naproti tomu

a) uvodí doklad ze Sequ.: bývá polepšen *kol* svět; tu prý je adverb. *kol*, a prý z nářečí východního; — odpovídám: tu není „*kol svět*“ a žádné adverbinm *kol*, nýbrž složenina *kol-svět*, utvořená podle lat. *orbis terrae*, *orbis terrarum*, srov. něm. Erdkreis; doklad: *koloswjet machina* Prešp. 150; tvar plnější jest *kolosvět*: *koloswyet machina* Rozk. 264, Hymn. 70^b, tu giftu oblohu totiſ *koloswyet* wody naziwa praedictam machinam aquam vocat Comest. 2^b;

b) z domnělého východního adverbia *kol* vyvozuje pan dr.

Fl. dále předložku *kol* a zduplikované *kolkol*, což vše prý „je v nářecí východním nejen možno, ale (dokladem Sequ.) i velice pravděpodobno“; — odpovídám: pádem *a*) padlo i *b*).

Námitka trvá v plné své síle dále.

79. *hnáti koho po sobě; hnáti v koho.*

V RKém čte se:

*krupo je (Tateré křesťany) po sobě hnachu Jar. 79,
hna Srpōš v Spytíbora Lud. 72;*

oboje nesprávně, neboť *hnáti koho po sobě* je rčení v češtině rovněž tak nesprávné, jako jeho doslovne překlady lat. *persequi aliquem post se*, nebo něm. Jemanden *nach* sich jagen, — a *hnáti v koho* jest v stč. — *hnáti do nitra* čiho.

Pan dr. Fl. brání takto:

a) v ŽWttb. jest „zasé obrátil si ny po nepřeteléch našich“, a říká se „sěděti po koních“ — zády ke koním; tedy prý v RKém: (Tataři) hnali je *po sobě* — hnali je „majice je zády k sobě“; — nemohu se domnívat, že by tu pan obhájce žertoval, a proto odpovídám: 1. doklad ze ŽWittb. je doslovny překlad z latiny, avertisti nos retrorsum post inimicos nostros ž. 43, 11, a neplatí zde pranic; 2. ano, říká se, že na př. pan správce jel do města a seděl *po koních*; ale nikdo neřekne, že „koně vezli pana správce po sobě“ (podle podávaného výkladu prý — „majice jej zády k sobě“), a rovněž tak nemůže a nemohlo se také říci, že „Tataři hnali křesťany po sobě“ (podle téhož výkladu prý — „majice je zády k sobě“);

b) místo *v-Spytíbora* doporučí pan obhájce čtení *vz-Spytíbora*; — prostředek ten je zajisté vhodný k vysvětlení chyby RKého; ale já znám ještě vhodnější: Hanka znal AlxV., tu četl, že Neguzar „*v nepřátely kóň oboří*“ v. 1716, a to napodobil v RKém; výklad můj má tu přednost, že při něm netřeba v textu měnit ani litery, kdežto doporučená oprava *vz m. v* se stane místnou, až bude pravost RKého dokázána.

Námitka trvá tedy v části *a*) plně dále, a také o části *b*) nemůže obhájce tvrditi, že by ji byl odvrátil.

80. *zývati na koho.*

V RKém čteme dále:

*Lubor na Ruboše zývá Lud. 97,
Lubor na zemany zývá t. 105;*

a to je chyba rovněž tak hrubá, jako kdyby se řeklo novočesky: Václav zve *na* Matěje, místo: zve Matěje, volá Matěje.

Pan dr. Fl. vyznává, že jest „odchylka zajisté velmi hrubá“. a nemoha ji omluviti, že musí „vyvrácení ponechati jiným“.

Svědectví z této „zajisté velmi hrubé“ chyby proti pravosti RKého plynoucí platí tedy dále.

81. *zdieti, sdieti* významem prý *imperfektivum*.

V stč. bylo *dieti facere* *imperfektivum* (jako na př. *činiti, dělati*), a složené *z-dieti* *perfektivum* (jako na př. *u-činiti, u-dělati*).

Naproti tomu čte se v RKém :

kak *sě zdě* v cuzéj vlasti, tako *bieše zdieti*
dietkám i ženám Záb. 30—31 (ps. sie zdie a
bieše zdieti), —

a to jsou chyby rovněž takové, jako kdyby někdo novočesky řekl: „jak se *učinilo*, tak bylo *učiniti*“, a kdyby tím chtěl říci: *jak se dalo* nebo *činilo*, tak bylo *dělati* nebo *činiti*.

Pan dr. Fl. uznává, že „odchylka je velmi hrubá“; ale míní, že prý *sdieti* „mohlo býti dialekticky *imperfektivum*“; dokladu pro toto své mínění nemá, je to tedy mínení bezdůvodné, jehož nám dbáti netřeba.

Co pak dále uvodí „o střídání vidu slovesného“, svědčí, že v národních písňích tu onde slovesa nestejně kvantity dějové bývají, ale nestáčí nikterak na obranu RKého, kdež se čte:

čemu si raně rozkvetla,
rozkvétavši pomrzla,
pomrzavši usvědla Růže 2—5,

a kde právě spojení *rozkvetla-rozkvétavši* a *pomrzla-pomrzavši* cit syntaktický uráží; a omluva nepostačí zde nijaká, poněvadž známe ruskou předlohu těchto versů.

Námitka trvá tedy v plné síle dále.

82. *Střídání časů*.

V básnickém vypravování a líčení bývá střídání grammatického času; ale i tato licence má své meze, a když je překrajuje, bývá chybou. Chyby takové jsou v RKém často: na př. *sedieše* kněz s starostami, *sedě knieni* s zemankami . . i *káže* kněz Lud. 49sl. t. j. *impf.-aor.-praes.*, vše o dějích téhož času; — Uhřie sě *shlukú* . . . *střetnú* . . v ješut *by* chrabrost Jar. 97sl. (*aor.-praes.-aor.*); — *palováše* tu kto téci može t. 287sl. (*impf.-aor.*); — *dodrachu* sě k Olomácu, bidea *vstane*, niče *neby* prosto Jar. 115sl. (*aor.-praes.-fut.-aor.*) atd. To nejsou stilistické licence, nýbrž syntaktická matenice. Původce její neznal syntaktického

rozdílu mezi aor. a impf. a užíval libovolně a střídavě toho a onoho; často také neznal tvaru a zejména neznal dobře rozdílu mezi praes. a aor., na př. *jde* je mu praes. it a také aor. ivit, kdežto aorist zněl *jide* nebo *jíde*. Z této dvojí neznalosti vyplýnula pak matenice grammatických časů sama sebou. Do sklonku stol. XIV. není textu, kde by v této příčině panovalo takové bezpravidlí; teprv v XV. stol., když impf. a aor. zanikají a pravá syntaktická jejich platnost se zapomíná, vyskytuje se příklady podobné. S podivením pak jest, že sloveso *kázati* (iubere, monstrare) vyskytuje se v RK vždycky jako praes. histor. *káže* a nikdy v náležitém tvaru aor. *kaza*; v Lud. 15 čte se dokonce: druhdy kněz *káže*, ve významu — olim iubet princeps (Jag. Arch. X., 555).

Na to pan dr. Fl. (str. 267): *a)* nedostatek aor. *káza* není prý snad nutným důkazem podvrženosti, a *b)* že prý také jinde bývá tak, jak jsem k tomu prý sám kdysi ukázal; — od po-vídám: *a)* nedostatek aor. *káza*, t. j. pravidelné praes. *káže* místo aor. *káza*, nevydávám za důkaz podvrženosti RKého, ale za věc podivnou; *b)* roku 1879 nevěda o koincidencích RKého s Hankou měl jsem RKý za pravý a uvedl jsem doklad podobný pro střídání času z Kat.; nyní, když koincidence znám, jeví se mi věc jinak: matenice může být od skladatele stol. XIV., a může být také od Hanky.

Námítka trvá tedy dále.

83. *Supinum.*

Supina užívalo se v stč. jen při imperfektivech a mívalo při sobě předmět v genitivě; říkalo se tedy: *jdu dát pokrmu*, nikoli pak: *jdu dat pokrm*.

Vazba tato z češtiny časem vyhynula, ale spisovatelé novocíti před r. 1817. za příkladem jazyka starého užívali jí přece; chybovali však, neznajíce dobře jejího pravidla, a zejména užívali též supina z perfektiv, na př. Jungm. ve Ztrac. ráji (1811): vydal se *vyzkoumat* světa atp.

V RKém je supinum několikrát, ale většinou s chybou, a zejména dotčená chyba novočeská často se v něm vyskytá:

vyhubit vsě králevo Záb. 218 (m. *hubit*),
dat pokrm t. 230 (m. *dávat*),
dat mnostvie oběti t. 231 (m. *dávat*),
poznat nravov Jar. 18 (m. *poznávat*),
pohřebat mrch Záb. 229 (m. *pohřebovat*);

v prvních dvou případech jest i akk. místo gen.

Pan dr. Fl. vyznává, že nezná odchylek, kromě které jsem uvedl v rozpravě o českém supině (v List. filol. 1888, 100 sl.),

ale ty prý „dostačí, aby se (odchylky RKého) daly aspoň vysvětliti“; — odpovídám: nejde o vysvětlení odchylek, neboť každý vidíme, že odchylky jsou, a také každý poznává, že vznikaly analogii vazeb infinitivních atd.; ale jde o to, hodí-li se vytčené odchylky RKého do stol. XIV, anebo hlásí-li se do poč. stol. XIX; a tu připomínám: že v textech stč. pravých jsou odchylky velmi řídké (v dotčené rozpravě uvodím všecky, které znám ze stol. XIV a XV, totiž tři s akk. místo gen., mezi nimi dvě v překladu z lat., a dvě z perfektiva místo imperfektiva, z nichž jedna ze XIV a jedna v rýmu z XV stol.); RKý hlásí se tedy počtem a zvláště kvalitou (perf. místo impf.) svých odchylek do stol. XIX.

Námitka trvá a platí dále.

85. *úsilno.*

Úsilno znamená v stčeštině = těžko, namáhavo, pracno; a byl rozdíl mezi adj. *úsilný* a *násilný*, takový, jaký máme dosud mezi subst. *úsilí* a *násilí*: nesmím říci, že se někdo dopouští „úsilí“ (místo „násili“), a rovněž tak nemohlo se říci stč. *úsilný* místo *násilný* (adjekt.), ani *úsilno* místo *násilně* (adverb.).

Subst. *úsilí* místo *násilí* užil Jungm. v Ztrac. ráji 1811, ovšem chybně.

Potom objeven RKý a tu čte se:

přijide cuží *úsilno* v dědinu Záb. 28 (ps. *úsilno*);

podle patrné souvislosti a smyslu má tu býti *násilno*, a jest odchylkou *úsilno*, t. j. RKý odchyluje se tu od významu stčeského a shoduje se s chybou novočeskou.

Na to pan dr. Fl.:

a) „chyba Jungmannova je vysvětlitelná polštinou“; — odpovídám, že na tom nezáleží, odkud chyba Jungmannova jest, nýbrž na tom, že jest, a to potvrzuje i pan obhájce;

b) stč. význam *úsilé* = *vis, violentia* je prý dosvědčen z Dalimila; v Dal. praví totiž Břetislav Čechům, pobízeje jich k nastávajícímu boji proti Němcům:

nám sě jest s právem *úsilí* brániti DalC. 44;

v rkpech pozdějších Ff. (z r. 1440) a Z. (z r. 1459) je místo *úsilí* položeno *násili*, a v německém veršovaném překladě je za to *virebil* (= *Frevel*); z toho soudí pan dr. Fl., že *úsilí* = *násilí* (*Frevel*); — odpovídám: dokladů pro stč. *úsilé* a *násilé* je hojnost, a všecky svědčí, že je *úsilé* = labor, molestia, a *násilé* = vis, violentia; slova ta dlužno tedy lišiti, a rovněž tak utvořená z nich adjektiva a adverbia *úsilný* a *ná-*

silný, úsilno a *násilně* atd.; na uvedeném místě v Dal. je varianta: v jedných rkpích jest *úsilí*, v jiných *násilí*; oboje dává svůj dobrý smysl, ale nenásleduje z toho, že by bylo *úsilí* = *násilí*; kdyby někdo napsal „varuj se úrazu“, a jiný to opsal se změnou „varuj se nárazu“, byla by varianta podobná, ale přece by nebylo *úraz* = *náraz*, a proto také není stč. *úsilé* = *násilé*;

c) překlad *úsilé* = *Mühe* prý nedává v DalC. dobrého smyslu, a rovněž tak nehodí se prý pro adj. *úsilný* význam = *laboriosus*, *mühsam* ve výrazích: žida křesťanom *úsilného* Vít. — „einen Juden, mühsam den Christen“ a *najúsilnějšie* muky Kat. = „*mühsame Qualen*“; — odpovídám: já také tak nepřekládám; nýbrž překládám *úsilný* = *molestus*, tedy „žida křesťanom *úsilného*“ = *Judaeum christianis molestum*, a „*najúsilnějšie* muky“ = *molestissimos cruciatus*; přeložil jsem *úsilno* = *mühsam* = *laborioso* v RKém, abych kontextu básně co nejvíce vyhověl, a přece se vidí, že ani tento pro RKý úmyslně vybraný nejpřínivější překlad se nehodí;

d) prý „najde se nuance významu, která všecky ty doklady spojí“, t. j. pan obhájce nechává věc in suspenso a odkládá výklad do budoucnosti; — já toho potřeby nevidím, *úsilno* v RKém je slovo svým významem nevhodné.

Námítka trvá tedy dál. Připomínám k ní jen, co pan dr. Fl. nepřipomenul, že stejný rozdíl mezi *úsilí* a *násilí*, jako v stěštině, byl také v staré moravštině (doklady toho v Jirečk. mor. 47 a 56, srov. Athen. VI., 16).

84. Syntaktické vazivo nové.

Kdo umí česky (novočesky), bez mnohých obtíží může čísti RKý; co tu nalezne na pohled staročeského, tomu naučí se uvedením nebo cvičením velmi kraťoučkým: *duša* (někdy) místo *duše*, *dušu* m. *duši*, *bóh* m. *bůh*, *búřiti* m. *bouřiti*, *hlása* a *hlásáše* m. *hlásal*, atp. Týž pak zkus to a čti některý pravý text staročeský, na př. Alexandreidu: přesvědčí se, že porozuměti textu staročeskému není snadno. Jak jest tu věc vysvětlit? Tím, že v jemném syntaktickém vazivu jest veliký rozdíl mezi čěštinou starou a novou. V RKém jsou slova na pohled staročeská, syntaktické vazby však jsou novočeské, — a proto čtenář novočeský tak snadně rozumí „staročeskému“ RKému.

Pan dr. Fl. na to píše:

a) že prý je námítka „jen obecná“; — odpovídám: je proto obecná, poněvadž také syntaktické vazivo je v RKém novotné vůbec;

b) že prý námítka „je nespravedlivá“, poněvadž prý Alexandreida je památká „umělá, překlad, nářečí západního, konser-

vativní“, RKý pak památka „národní, původní, východní, více pokročilá jazykově“; — odpovídám: 1. v RKém jsou Jar., Lud., Záb., Čestm. a j., ne-li více, tedy aspoň tak „umělé“, jako Alx.; 2. že by v „překladě“ (Alx.) mělo být, poněvadž je to „překlad“, vazivo starožitnější, než v textě „původním“, jako je prý RKý, zajisté nikdo neuvěří; a 3. jest obecně známo, že v nářečích východních, i přese vši „pokročilost“ (t. novotvary atd.) je stránka syntaktická více zachována než jinde, a při „moravském“ RKém měla by být výjimka, „staromoravský“ RKý má mít vazivo již novočeské?

Námítka platí tedy plně dále.

86. *kázati* = monstrare.

Ukazovati a *kázati* jsou slova příbuzná, ale místo *ukazovati* na někoho přece nesmíme říci *kázati* na někoho. Tak bylo i v češtině staré, a proto je v RKém řečeno chybně:

i *káže* kněz na Střebora Lud. 55 (ps. kaze, na),
knězna na Lubora *káže* t. 86 (též).

Pan dr. Fl. chce RKÉmu pomoci výkladem, že prý tu jest *káže* místo *ukáže*, t. j. prý *u-* odsuto, a ukazuje při tom na AlxV. 1669: ten Řeky vsé *tu' divieše* (z *tu-udivieše*, rkp. má: wwyetu dywyelye), a na EvVid.: *y wyerzyechu* (prý m. *u-věřichu*).

Odpovídám:

a) výklad AlxV. 1669, podaný V. Kořínkem v List. filol. 1885, 279, je velmi pravdě podoben, myslím, že jistý; ale v dokladech tu snesených jsou pro elisi *u-* příklady jenom pro případ, když se dvě *u* setkávají, tedy *-u-* elisi z *-u-u-*, a není nijaký doklad a pan dr. Fl. sám také nijakého nepřináší, že by se *u-* odsouvalo, když předchází samohláska *-i* nebo *-a*, jako by to mělo být v RKém;

b) výklad, že by v EvVid. Jan 2, 11: *y wyerzyechu* veň bylo = *i' věřichu*, je libovolný; EvSeitst. má na témž místě ovšem *i uvěřichu veň* (perf.), za lat. et crediderunt, ale z toho nenásleduje, že by se totéž musilo vkládati do EvVid., když tu je zřetelné *i věřiechu veň* (impf.).

Námítka trvá tedy dále.

87. *prnúti*.

V stč. bylo sloveso *-prnúti*, z koř. *per-*, doložené ve složeninách *oprnúti sě* = resistere, *poprnúti* = hnati (na koho, proti komu), *připrnúti sě* = přihnati se, přiraziti, *vyprnúti sě* = zmeti. Vyskytuje se zřídka, a dva doklady jsou v AlxV.:

(rytieřstvo) tu k nepřátelům poprnu **1411** a
jakž sě vlk k stádu pryzprne **1422**.

Hanka poznal to sloveso vydávaje AlxV., ale nerozuměl mu dobrě a kladl *prnúti* = *prchnúti* (v 2. díle Star. Sklád. XXVII).

V RKém pak vyskytuje se čtyři doklady:

i by Němcům *prnúti* Ben. 75 (ps. *prnuti*),
že je jak zvěr plachý *rozprnuchu* Jar. 80 (*rozprnuchu*),
rozprnuchu vsé jich voje t. 102 (též),
rozprnú sě řady Čestm. 180 (*rozprnu*);

význam je tu patrně *prnúti* = *fugere*, *rozprnúti* = *fugare*, tedy význam souhlasící s výkladem Hankovým *pr-* = *prch-*.

Pan dr. Fl. shoduje se s výkladem z koř. *per-*. Ale prý lidová etymologie spojila *prnúti* s *prchnúti*, a to již v době staré, a toto prý lidoetymologické *prnúti* = *prchnúti* je prý v RKém, a také prý i v AlxV. 1411.

Odpovídám: a) v AlxV. 1411 není *poprnúti* = *poprchnúti*, (rytířstvo) k nepřátelům poprnu t. j. rozehnalo se, vyrazilo proti nepřátelům, nikoli *poprchlo*! b) teleologický výklad z lidové etymologie je při podezřelé bankovce RK nemístný, tu pomohl by jen doklad z textu pravého, že *rozprnúti* je = *rozechnati* atp.; c) považme ještě náhodu: sloveso *-prnúti* vyskytuje se velmi zřídka; ale bylo 2kráte v stč. AlxV. a 4kráte v starém prý RKém; oba tyto texty se zvláštností *-prnúti* setkaly se pak náhodou u Hanky! Jak snadna jeví se naproti tomu věc při výkladě z falsace: notorický padělatel Hanka připravoval k tisku AlxV.; tu nalezl sloveso *-prnúti* a vzal je mylně za = *-prchnouti*; měl pak to slovo za zvlášnost staročeskou (jako *zaměšiti*, v. nahoře v č. 2), a užil ho v RKém 4krát.

Námítka trvá dále a je tím těžší, že je to koincidence téhož způsobu, jako *zaměšiti*.

88. *postúpati, upěti.*

Sloveso *postúpati*, *postúpati*, *postupovati* bylo vox media, znamenalo takořka jen pohyb; směr, kterým se pohybování rozumělo, vysvítati měl z kontextu: *postúpati za sě*, nebo *před sě* atp. Samotné *postúpati*, když se vyskytá, má význam *cedere*, *abire* atp.

V jazyku novém ustálil se význam *postúpati* = *progredi*, tedy jen směrem *ku předu*; za *cedere* přijato z němčiny *couverati*. —

V RKém čteme:

(strana straně, v bitvě) *postúpati* brání Jar. 72 (ps. *postupati*); to znamená po staročesku: strana straně brání *couverati*; ale ten

význam zde nemůže být; zde chce být patrně význam *progredi*, a to je význam z doby novější.

Pan dr. Fl. tvrdí, že *postúpiti* bývá také stč. — *progredi*, a uvodí doklady: ana po jich zlé vieře *nepostúpi* Lvov., a jimž jsem dával pomoc mnohů *nepostúpie* pro mne nohú Baw.; — odpovídám: 1. *postúpiti* po zlé vieře není — *progredi*, nýbrž — abire, srov. *nepostúpil* po radě nemilostivých non abiit ŽWittb. 1, 1; a 2. v dokladě z Baw. je *nepostúpie* — neučiní kroku, a nikoli *postúpiti* — *progredi*; naopak i v staro-moravském Baw. je *postúpiti* — *cedere*: Ctnost (personifikovaná) nevidíc širší rady postúpí na své hrady 35 (= *ustoupila*), bezděky se rozrazichu a od brány *postúpichu* 229 (= *ustoupili*).

Námitka trvá tedy dále a potrvá dotud, dokud nebude přinesen bezpečný stč. doklad, že v kontextu podobném, jako je v RKém (o bojujících atp.), bylo *postúpati* — *progredi*.

Stran *upěti* prostě konstatuji, že pan obhájce volí čtení a význam „*upěti* = *naříkati*“; jaká má být potom interpunkce, nepraví (o interpunkci odjinud nabízené vyjadřuje se slovy „i kdyby nebyla veskrze správná“, tedy nikoli se souhlasem nebo důvěrou); čteme tedy — podle něho — prozatím bez interpunkce:

ulekú sě u Vláslava súcí
úpěchu (= *naříkali*) vzhóru na stráň otsud
skryto před Ctmírovým videm . . .

89. *druhdy*.

V stčeštině znamenalo *druhdy* — lat. *interdum*, něm. *mitunter*, *bisweilen*; v tom významu mohli bychom říci na př.: *druhdy nalezne se i čtyrlistý jetel*.

Slovo to vyšlo z užívání. Spisovatelé novější před r. 1817 přijali je ze spisu starých zase, ale někteří nerozuměli mu dobře a omylem dali mu význam — *olim*, *einst*, *kdysi*; na př. Jungm. ve Ztrac. ráji 1811: nebes *druhdy* našich (m. *kdysi* našich), Ant. Marek 1814: jako *druhdy* srdce naše nejsou na rozporu (m. jako *kdysi*, t. j. za časů husitských).

V RKém vyskytuje se totéž slovo 2krát;

bieše *druhdy* kněz Zálabský Lud. 3 (ps. *druhdi*),

aj *druhdy* kněz káže poslóm 1. 15 (též),

obékrát s mylným významem novočeským — *olim*.

Na to pan dr. Fl.: „jako ně. *jindy* můžе miti význam *olim*, tak“ prý „musíme připustiti pro stč. *druhdy* (dialekicky) týž význam“; — citoval jsem pana obhájce doslovně a odpovídám, že „nemusíme“, a také že neuznáme jeho výkladu, že by stč. *druhdy* bylo — *olim*, dotud, dokud nám toho nepotvrdí bezpečným dokladem stčeským.

Svědectví, plynoucí z této námítky proti pravosti RKého, trvá tedy v plné síle dále.

90. *sémo tamo, v pravo v levo* atd.

K jazyku počítám také dikci a vytýkám, že v RKém často se vyskytují prázdná a nikoli starožitná adverbialní určení *sémo tamo, v pravo v levo* atp.; na př.:

Polené skáciú *sémo tamo* Oldř. 52,
rozprnú sě řady *sémo tamo* Čestm. 180,
(duša) po drvech *sémo tamo* . . . t. 198,
(děva) chodi *sémo tamo*, vezdě *kamo zechtě* Zbyh. 52,
pójdem *v pravo v levo*, buď *v před* buď *v zad* Oldř. 21 sl.,
(mužstvo) rozstápi sě *v pravo v levo* Záb. 95,
rozstápi sě vás jeden bluk *v pravo i v levo* t. 168,
míjechu hory i lesi *v pravo i v levo* t. 187 a j.

Pan dr. Fl. míni, to že nepatří na stránku jazykovou, nýbrž aesthetickou, a nevyvraci nic.

Námítka tedy trvá dále.

91. *Novoromantika.*

V dikci a tedy, poněvadž dikce je stránka jazyka, v jazyku vytýkám dále mnohé výrazy a fráze v RKém, které zajisté nejsou rázu středověkého, nýbrž novoromantického, a jsou tedy v RKém jazykové anachronismy; na př.:

(holub) žalostivo vrká hoře vsému lesu Zbyh. 2;
(junoše) s němým lesem mlčie t. 10;
(Praha) mlčie v jutřiem spaní, Vltava sě kúří v raniej páře, za Prahu sě promodrujú vrši, za vrchy vzchod šedý projasňuje Oldř. 30—34;
na lícech růměnci ktviechu, oči jako nebe jasné Lud. 10 sl.;
(hněvi) rozohnichu zraky jejú Ben. 45;
jarota mu z žhavú zrakú pláše Jar. 270;
(Záboj) hořúciema očima v Luděk měří Záb. 125;
zře Záboj na Slavojeva zapolena zraky Záb. 48;
skad hořechu meče Čestm. 184;
meči běsnichu protiv mečém t. 62;
rozstápi sě síla v údech, rozstápi sě bodrost v myslech Lud. 32 sl.;
(Kruvoj) řváše chrabrost v svoje ludi Čestm. 64;
vzmužte chrabrost bujných srdec Oldř. 22;
zjutra záhe rozpálímy krutost vsju Čestm. 37;
ruči koni neste v patách za nimi našu krutost Záb. 182;
čemu naše braň má tepruv ot vrcha soptati krutost t. 88;

*hluci soptichu krutú krutost t. 185;
tamo dobúři naše pomsta t. 212.*

Pan dr. Fl. ukazuje, že také u Ovidia silent frondes, silet humidus aer atp. — Od povídám: parallely z Ovidia neplatí, tu třeba, chce-li obhájce něco pořídit, parallel z české doby středověké.

Námitka trvá tedy v plné platnosti dále.

92. Výrazy moderní.

Vytýkám jich RKÉmu značnou řadu: prokní eválá Oldř. 44, — dlugo obih ktrvše Jar. 10, — (Kublajevna) otpravi sě poznat nrávov czuzích Jar. 18, — vicestrie sě nikamo nekloni t. 119, — k spodu súžichu sě v ostrú hranu t. 135, — mácháchu silno ostré meče t. 161, — ot boha n i milost ždáti chvalno t. 207, — lev nastřelen t. 273 (m. zastřelen = postřelen), — palováše tu kto téci móže t. 287, — kto rozplaka vaše hlasy Čestm. 24, — (Kruvoj) urádiše biedu na lúd t. 51 (srov. uvedl v nátuřu bídú Jungm. Ztrac. ráj. 1811 I. 284), — drva spevnichu úžemi t. 76, — voji ozvučení hlukem t. 142, — z niej vznikáše jeket t. 154, — zrači sě kořist t. 204 (stč. zračiti se = vyjeviti se, vyplniti se, na př. o snech), — uondána biesta Lud. 62, — oba sta unavena t. 80, — rozezlených muž Ben. 44, — tamo sě síla hrnu, i v levo bůři sě síla t. 67 a 69, — (junoše) na skále si sede Zbyh. 9 (m. sěde, bez si), — duše vyleté táhlým hrdlem Jel. 16, — „kto to?“ s hrada slova Zbyh. 32, — drahá = milenka Zbyh. 20 (srov. kdé drahá chodie, v padělané Pisni Vyšehr.), — den sě rozhořievá na poledne Jar. 186, — slunce přejde poledne i otoledne na pól k večeru Záb. 149, — večer tich tu projde na noc chladnú, noc sě proměniše v jutro šero Jar. 183 sl., — noc sě převališe přes pól noci, pokročiše k jutru šedošeru Oldř. 13 sl., — jde pastucha po šerém jutře Oldř. 38, — pokroč vz rané blaho t. 90, — vznide Vojmír v blahopřejné jutro t. 92.

Pan dr. Fl. miní, že tyto véci „vymykají se obraně po stránce jazykové“, a brání jen něco, co je sem nesprávně — prý — zařazeno:

- a) na milost ždáti, odkazuje do č. 75; — já též;
- b) (junoše) na skále si sede: to je prý chybné čtení, prý „nutno čísti“: na skále sí (= této) sede; — odpovídám: v RKém nebyl by lok. sí, nýbrž siej (srov. č. 23), čtení, kterým by obhájce podezřelé bankovce rád pomohl, bankovka sama odmítá;
- c) mácháchu ostré meče, doklad analogický: ač kto sochor vzmácháše Baw. 263 je pozdní, ale chci jej míti za dostatečný;
- d) (Kublajevna) otpravi sě poznat nrávov czuzích; rčení to

prý „je nyní doloženo moravsky“ v Bart. Dial.; — odpovídám: je to rčení nejen moravské, nýbrž také české (*odpraviti posla Jg. a Us.*), a nalezl jsem mezitím také doklad dostatečný ze stol. XV.

e) jde pastucha *po šerém jutře*, pokroč *vz rané blaho*, vznide *v blahodějně jutro*; pan dr. Fl. uvádí na obranu výrazy: toulati se *po noci*, jít i *v jitře*; ale tu je samozřejmo, že to jsou analogie nedostatečné (jdiechu *v jitře* a vznide *v blahodějně jutro* atd.).

Námítka mimo dva výrazy trvá tedy dále.

93. Výrazy a rčení zvláštní, ani staročeské ani novočeské.

Těch vytýkám sedm:

nadivno vám sluchu Jar. 4,
upěchu před Ctmírovým videm Čestm. 201 (vid prý = conspectus),

opač chody kolem hory Čestm. 166,
po všech vlastech *Iud sbierati stanú* Jar. 90,
násypy zakopané kolkol vrcha 145,
smrt sie bude bohem zamieřena t. 315,
chorůhví tu sbory na most vraziú Oldř. 47.

Na to pan dr. Fl.:

a) *nadivno vám sluchu*; máme prý čisti *nad-divno*, prý „*nad-divno* dle známé stč. vazby“; — přiznávám se, že této „známé stč. vazby“ neznám; —

b) *upěchu před Ctmírovým videm*; tu je prý chybná interpretace, totiž slovesa *upěti*; — ale já (v Jag. Arch. X, 565, na místě od pana dr. Fl-e citovaném) vytýkám subst. *vid* (o slovese *upěti-úpěti* píší tamt. na str. 560); —

c) *opač chody kolem hory*, místo opakuj chůzi atp.; — o tom nemá pan obhájce nic; —

d) *Iud sbierati stanú*; sám jsem uvedl v Jag. Arch. výraz na pohled podobný: on stane tluka perseveraverit pulsans EvVid. Luk. 11, 8, a mezitím přibyl jiný v nově nalezeném Baw.: (rytíř) rány vymýšluje stane 126; pan dr. Fl. uvodí tyto dva doklady a praví, že na jejich základě „se snadno vyloží místo v Jar.“ (jak se vyloží, pan obhájce nepověděl); — odpovídám: nevyloží se snadno, poněvadž význam je neshodný; *stanu* tluka jest = perseverabo pulsans (srov. ktož *setrvá* tluka ChelčPost. 83^b), *stanu* vymýšleje = perseverabo excogitans; a tento význam, *stanú* = *perseverabunt*, se do Jar. nehdí; zajisté se sem více hodí význam *stanú* = *začnou*, a to je rusismus;

e) *násypy zakopané*; je prý „doloženo“ substantivem: *zákopa* profodium Prešp.; — odpovídám: není to doloženo, jakoby na př. rovněž tak chybný výraz „*násypy přikopané*“ nebyl dočlen substantivem *příkop* mor. *příkopa*;

f) smrt sie bude *zamieřena*; — o tom nemá pan obhájce opět nic; —

g) chorúhvi tu (s) sbory na most vraziú; máme prý čisti: *chorúhvi* (akk.) *sboři* (nom.) *na most vraziú* — pevně postaví, vztyčí; — já však nevím, zda-li by autor Oldřicha se smyslem tohoto čtení souhlasil, ale dejme tomu.

Námítka trvá tedy mimo případ *g)* dále.

94. *Pravidlo jerové.*

Říkáme sebrati a *s-bratrem*, a ucho naše by se urazilo, kdyby někdo řekl *sbráti* nebo *se-bratrem*; mezi souhláskami týmiž *s-br-samohláska -e* jednou jest (sebrati), a podrubé není (*s-bratrem*). Případů takových je v jazyku našem množství nesčíslné a prof. A. Havlík nalezl o nich *pravidlo*: *-e* za jer vyskytá se jen tam, kde šly za sebou slabiky jerové dvě nebo více, a bývá tu *-e-* v každé slabice druhé nebo sudé (od konce počítajíc, tedy v slabice 2hé, nebo 4té . . . , nikoli v 1ní, 3tí atd.); jest tedy šev, poněvadž bylo před tím *šb₂v_{b₁}* a dat. *švu*, poněvadž to je ze *šb₁vu*, a podobně švec ze *šb₃v_{b₂c₁}* gen. ševce ze *šb₂v_{b₁ca}*, instr. ševcem ze *šb₄v_{b₃c_{b₂m₁}}* a stc. s-ševcem ze *šb₅-šb₄v_{b₃c_{b₂m₁}}* atd. Pravidlo toto platí velikou měrou dosud, a platilo ještě více v jazyku starém.

V RKém jsou dílem shody s tímto pravidlem, a to shody některé zvláštní, dílem neshody.

a) Pan dr. Fl. klade důraz na shody zvláštní, t. j. na ty, které jsou přes míru novočeskou, a vytýká zejména správné nebo shodné:

Vojmír vzvola *skály* t. j. *s* skály Čestm. 108,
Výhoň *snahú* chváta t. j. *s* snahú Oldř. 4,
sedieše knéz *starostami* t. j. *s* starostami Lud. 49,
prokní teče *koném* svojim t. j. *k* koném Jar. 62,
Jaroslav ves *ve krvi* s ořem zbrocen Jar. 280,
trapná *žízen* útrobu kruto smáhše Jar. 181,
za mnú, za mnú, koho vy *žízn* trápí Jar. 201,
sedm sich vládyk s udalnými sbory Oldř. 3,
vskočí knéz na most *sedm* vládyk za niem t. 43.

Smysl pak obrany páně Fl-ovy jest, že tyto shody nemohou býti od padělatele novověkého, že původce jejich jest tedy skladatel starověký.

Odpovídám: všecky tyto shody mohou býti od padělatele novověkého, který čítal stčeské verše, kde právě tyto zvláštnosti Novočechovi jsou nápadné; mohou býti zejména od notorického padělatele Hanky, který před „nalezením“ RKého byl zpracoval pro tisk stčeské texty AlxV., Hrad., Vít., který

zajisté také jiné texty byl četl, a který svou padělatelskou nákloností byl k tomu veden, aby si zvláště pilně všímal toho, cím se liší čeština stará od nové; příkladů pak, které pro RKý mohly být vzorem, je tu dosti:

pro *s s-*, zjednodušené v *s-*, jako skály m. *s* skály atp. v RKém: (ovčicé) skály spadne AlxV. 1118 m. *s* skály, král Filip swyeta snide t. 114 m. *s* světa, nevies ře mi swyeta sniti Vít. 35^b m. *s* světa, (měsíc) sě slunczem sejme AlxV. 2412 m. *s* sluncem, král svým sě rytieřtvem potáza t. 322 m. *s* svým;

pro *k k-*, zjednodušené v *k-*, jako koněm m. *k* koněm v RKém: vedú jej kayphaffowy Vít. 50^a m. *k* kajfašovi, knyezy náhle přiběžechu Hrad. 272 m. *k* knězi;

pro *ve krvi* (celek 2slab.): ve krvi (Cyra) utopichu Dal. 10 rkp. Lobk., a tak i v textě upraveném Hankou;

pro *žízn* (jednoslab.) ve verších 8slabičných: proto pojde w kazn jich duš 114^a, Josef pro bazn nesměl vzieti t. 45^a, ti jako jeden blazn činie t. 99^b atp., a poučení theoretické v Dobr. Gesch. 1792, 72, kdež piesn položeno za jednoslabičné (pan obhájce sám to připomíná);

pro *sedm* (jednoslab.) v 8slab. versích: matko pro tvých *sedm* radostí Hrad. 119^b, a na druhéj *sedm* jich bieše t. 93^b.

b) O neshodách RKého praví pan dr. Fl. jen krátce, že tu „je, pravda, řada odchylek: se skály Čestm., ke druhému Jar. atd.“; — dodávám k tomu, že neshod těchto je řada značná a podávám některé příklady další: se svým Oldř 44, se svým Čestm. 93, se dřeva Zbyh. 1, t. 49, se svojim t. 49, t. 51, rozezpě Záb. 196, ze silna 194, se scitem Čestm. 17, ke hradu t. 62, ze stienov t. 177, ve vlasti Jar. 5, ke druhému t. 42, ote pracha t. 247 (výčet není úplný); — místo velebyster Jar. 269 má být velebystr; — blsky Jar. 235 je 2slab. a má být jednoslabičné; celý verš: *blsky rázráz bijú v stany Tatar* Jar. 235 je 10slab., v skutku byl však v stčeštině 8slabičný, poněvadž *blsky* bylo 1slab. a *bijú* (místo *bijú*) taktéž; také *drvo* má být vždy jednoslabičné a předložka měla být vokalizována, ale bývá tu odchylka: *v* drva Čestm. 60 m. *ve* drva, *drva* 2slab. t. 110 atd.; — nejhřebší však jsou odchylky *u* vsé místo ve všě: bóh ti bujarost da *u* vsé údy Oldř. 17 (vers 10slab.), buď v před buď v zad *u* vsé pótky Iúté t. 21 (též), strach uderi *u* vsé u Polany Oldř. 49 (též); tak nemluvilo se nikdy a neříká se nikde!

Pro úplnost dodávám, že podle pana dr. Fl-e

a) prý také *krviú* ve verších 145 a 146 Záb. je jednoslabičné, a příslušné verše tedy že prý jsou 8slabičné: i vsé kolem zbrocesta krvíú i krvíú zbrocechu je mužie; — ale toto tvrzení páně Fl-ovo je čirá libovůle, neboť míra veršová je tu volná, verš

předcházející je 10slabičný, následující 11slabičný, není tedy nikde důvod, proč by verše vytčené měly být 8slab.; a dále

b) že prý Hanka „řídil se druhým vydáním“ Dobr. Gesch. (1818), ve kterém poznámka o jednoslabičnosti slova *piesn* není, a že tedy (to je asi smysl) nevěděl nebo věděti nemohl, že sté. *piesn* atp. bylo jednoslabičné; — otázka: a před vytisknutím vydání druhého (1818) Hanka Dobrovského Gesch. neznal, nečetl?

Svědectví plynoucí z téhoto věci proti pravosti RKého trvá a platí tedy dále.

95. *mhla ote pracha.*

V AlxV. vypravuje se, kterak perští jezdci hnali na Řeky a kterak se zdvihal prach, kudy jeli:

a kadyž koli hnachu,
jakžto mhla bieše ot prachu (v. 1823).

Verš podobný jest v RKém, kde při srážce dvojího vojska podvihaje sě *mhla ote pracha* Jar. 247.

Rozdíl jest, že v AlxV. je přirovnání: *jakžto mhla*, == kady jezci hnali, tam bylo od prachu *jako mhla*, — v RKém pak metafora: zdvívá se *mhla od prachu*. Metafora je zde nápadná, poněvadž neobyčejná; říká se *mrak* (n. *mraky*) *prachu*, ale nikoli *mhla prachu*. Podivnost přestane, když verš v RKém vezmeme za reminiscenci z AlxV.:

Hanka připravoval AlxV. pro tisk a tu poznal verš 1823: *jakžto mhla bieše ot prachu*;

tuto myšlenku napodobil v RKém, ale nedostí obratně, místo přirovnání *jako mhla* atd. položil neobvyklou metaforu *zdvívá se mhla ode prachu*.

Pan dr. Fl. bráni a míni takto:

a) že „metafora ta není neobvyklá“; — to by měl, o d povídám, dokázati příkladem a dokladem, že někde tak psáno, ale toho nepodává; —

b) a kdyby metafora *mhla od prachu* třeba prý byla neobvyklá a prý „kdyby RKý měl tuto věc z AlxV., nebyl by přec padělkem“, poněvadž Alx. je z 2. pol. XIII stol., reminiscense z něho mohla se do RKého dostati v době staré, od skladatele staročeského; — tu však zase bude obhájcům třeba dovolávat se podivné náhody: myšlenka *mhla-prach* byla v XIII stol. v AlxV. a přejata odtud do RKého, a dva tyto různé texty setkaly se náhodou u Hanky, notorického padělatele!

Svědectví odtud proti pravosti RKého plynoucí trvá tedy dále.

96. Reminiscence z *Millionu*.

V Jaroslavu RKého stojí na bojišti proti sobě křesťané a Tataři, a nežli se boj začne, praví básník, že

„Kublaj káže vsém svým čarodějém,
hadačem, hvězdářem, kúzelníkům,
aby zvěstovali uhodnúce,
kteraký by konec boj jměl vzieti“ (Jar. 47—50);

na to prý

„sebrachu sě nalit čaroději,
hadači, hvězdáři, kúzelníci,
na dvě straně kolo rozstápicihu
i na dli trest černú položichu
i ju na dvě póle rozčepicihu:
prvěj pôle Kublaj imě vzděchu,
vteréj pôle králi imě vzděchu;
vetchými slovesy nad sím vzpěchu;
počechu trsti spolu vojevati,
i trest Kublajevo svíceziše“ (t. 51—60).

Rovněž tak v Marco Polově cestopise zvaném „Million“ králové Uncham a Chinchis stojí proti sobě, a před početím boje

„Chinchis, taterskej král, přikáže čaroděňkům a
„hvězdářům svým, aby pověděli uhodnúce, kterakej
„by konec jejich boj jměl vzieti. Tehdy ti odpověděli
„a na dvě rozdělili trst na dlí i položie před sebú
„na zemi, a jedněj straně převzděli Chinchis a druhéj
„Uncham a řekli královi: když my budem čísti v
„svých knihách nad těmi trstmi rozščepenými, tehdy
„té dvě polovici trsti budú spolu bojovati, a ten
„král zvítězí v boji, čiež polovice té trsti na druhéj
„usědne“ atd.

Tak vypravuje se v českém překladě Millionu, a to v jediném jeho rukopise (z XV. stol.), jejž máme. Tento rukopis byl před objevením RKého v rukou Hankových (Hanka vyslovuje to sám v listě psaném Dobrovskému 3. srpna 1817 a otištěném ČČMus. 1870, 218), a byl, jak víme odjinud, také majetkem Hankovým (nyní je v ČČMus.; na předním listě vytisknuto štamplíš: „z Hankových“);

Že myšlenka (t. j. děj v RKém a v Millionu líčený) je stejná, jest každému patrno; patrno jest také, že i výrazy námnoze jsou nápadně podobné, ano stejně. Jak vysvětlit toto podobu a stejnost?

Náhodou zajisté nikoliv.

Také ten výklad je nemožný, že by věci, které jsou v Millionu a Jaroslavu stejné nebo podobné, pocházely z nějakého

pramenem společného; nemožný je ten výklad proto, že Marco Polo svůj cestopis podle vlastních zpomínek a zápisek složil (r. 1298) a nezkompiloval ho z pramenů cizích.

Nezbývá tedy výklad jiný, než ten, že vytčené věci stejné jsou přejaty z jednoho z našich textů do druhého: a poněvadž nelze mysliti, že by Marco Polo byl znal a užil českého Jaroslava (i kdyby byl Jaroslav ze XIII stol.), tedy vyplývá z toho nevyvratně, že skladatel RKého čerpal z Millionu.

Million byl sepsán jazykem starofrancouzským, pak od Fra Pipina (asi r. 1320) vzdělán latinsky, ze vzdělání Fra Pipinova přeložen do češtiny atd.; skladatel Jaroslava mohl čerpati z Millionu latinského, ale máme bezpečné svědectví, že čerpal z českého*. Million český, jak povíděno, před „nalezením“ RKého byl v rukou Hankových, Hanka. tedy mohl z něho čerpati, a zajisté z něho čerpal.

Reminiscence z Millionu mohla by pocházeti ovšem také od autora staročeského. Není sice pravděpodobno, že by překlad latinský, pořízený asi r. 1320, dosti rychle se byl dostal do rukou českých a dosti rychle byl přeložen do češtiny, aby ho byl mohl užiti český básník, jehož báseň se nám dochovala opsána v RKém, a tedy nemůže být mladší než prý z 1. pol. XIV; není pravděpodobno, že by to všecko — přeložení Millionu do češtiny, studování Millionu českým českým básníkem, složení české básně s reminiscencí z Millionu, a přijetí této básně do „anthologie“ zvané RKý —, není pravím pravděpodobno, že by všecko to se bylo mohlo vykonati v době krátké od r. 1320—1350, kdyby věci byly chodily svým chodem obyčejným; ale obhájci mohou tvrditi, že chod nebyl obyčejný, nýbrž mimořádně rychlý, a proto řekl jsem v Unehchtheit (Jag. Arch. XI, 30), že reminiscence z Millionu mohla by pocházeti také od autora staročeského, že je to pomyslitelné, když nehledíme k věcem všelikým jiným.

Pan dr. Fl. nemůže z mé argumentace vyvrátiti ovšem pranic †), ale spokojuje se s tím, že jsem přejetí reminiscence z Mill. do Jar. v době staré prohlásil za pomyslitelné; to prý „obráncům

*) V Jaroslavu praví se, že čarodějnici položili třtinu na délku; je to rěčení nepřípadné, poněvadž třtiny nelze položiti jinak než na délku; vysvětluje se pak nepřípadné toto rěčení tím, že skladatel, bera tu věc z českého Millionu, textu jeho chyběně porozuměl: v českém Millionu praví se totiž, že čarodějnici na dvě rozdělili trst *na délku* i položie na zemi, t. j. „*na délku*“ patří tu k „rozdělit“, „*rozdělili na délku*“ = *rozstípli*“, skladatel Jaroslava pak zmýlil se a vzal „*na délku*“ k „položie“; omyl ten je bezpečným svědectvím, že skladatel Jaroslava čerpal z Millionu českého.

†) Něco vyvraci přece; osudné pro RKý „*na délku*“ nevztahuje se prý ke třtině, nýbrž prý „*k čarodějům*“, kteří podle „starého“ básnička „na dvě straně *kolo rozstúpichu*“ a v tomto „*kole*“ podle pana dr. Fl-e prý „*položili třtinu podél svých řad*“!

postačí“; — že jsem to však omezil jen pro ten případ, když nehledíme k věcem jiným, a že jsem právě vzhledem k témtoto věcem jiným dále uvedl, že reminiscence v Jaroslavu sotva od autora starého a nejspíše od notorického padělatele Hanky pochází, to pan obhájce nepověděl.

Svědectví, plynoucí z této věci proti pravosti RKého, trvá tedy a platí plně dále.

97. „*Kytice*“ a „*Na sebe*“.

Báseň RKého *Kytice* má některé podoby s básní Hankovou „*Na sebe*“ a jsou složeny jedna podle druhé. Jde o to, kdy báseň *Na sebe* byla složena.

Životopisec Hankův Glückselig (1852), který měl zprávy od Hanky samého, napsal, že „*Na sebe*“ je první báseň Hankova: „Diesen Gefühlen (t. citum českovlasteneckým) gab Hanka Worte in seinem ersten, unmittelbarsten, ihn am meisten charakterisirenden Gedichte“ (t. „*Na sebe*“); a poněvadž Hanka básnil již před 1817, vyplývá z toho, že báseň „*Na sebe*“ je z doby před „nalezením“ RKého. Na tom založil jsem námítku, že *Kytice* RKého je skládána po ní a podle ní.

Naproti tomu uvozují obhájci některá data, podle kterých prý u Glückseliga jest udání mylné a báseň „*Na sebe*“ složena prý jest až po r. 1817 (zejména též vlastní udání Hankovo, že báseň jeho první je „*Lidka*“); z dat těchto však ani v jediném ani ve všech dohromady není svědectví bezpečného, že by složení básně vytčené (o její složení se jedná, ne o vydání) bylo z doby po objevení RKého a nemohlo býti z doby před tím.

Ale také já nemohu dokázati, že positivní udání Glückseligo ani potud není mylné, že by složení básně *Na sebe* bylo starší než „nalezení“ RKého, a proto od námítky sem hledicí upouštím.

98. *Míra veršová*.

V RKém je v Jar. verš 10slabičný, rhythmu celkem trochejského a s caesurou po 4. slabice, nikoli přísně zachovávanou; podobně v některých částech Záb. a Čestm. — Verš takový v době staré nebýval, aspoň není tomu dokladu. — Naproti tomu má verš na vlas stejný Herder v překladě několika písni srbských.

V Lud. pak je strofa 4veršová, s verši po 8-7-7-6 slabikách. — A téže míry jsou štoly trojdílné strofy leg. o sv. Dorotě, kterou Hanka z rkp. Vít. znal a v Star. Sklád. III, 122 sl. otiskl.

Oboje tyto verše mohl napodobiti padělatel doby nové, zejména padělatel Hanka.

Pan dr. Fl. na to

a) stran verše v Jar. atd. praví, že „vyvrácení o nemožnosti tohoto verše obsahuje již Echtheit bratří Jirečků“; — odpovídám: verš ten je možný již proto, že v RKém jest; že by byl nemožný, nikdo nepraví; ale o tom jsou pochybnosti, že by byl býval také u básníků staročeských a to již v době prastaré; neboť vidíme na něm, že je patrně ustrojen podle srbského desaterce, a o srbském desaterci víme, že není z doby staré; —

b) stran strofy v Lud. nepraví pan obhájce nic.

Námítka trvá tedy dále.

99. *Parallely.*

Bylo ukázáno, že v RKém je velmi mnoho parallel, t. j. míst upomínajících na stejná nebo podobná místa jiných plodů literárních, známých před objevením RKého. V Jag. Arch. XI, str. 26—28 podávám z nich výbor, 22 kusů.

Z těch dotýká se p. dr. Fl. pěti:

1. *těžcí meči po bocích jim visá* Jar. 240 upomíná na Jungm. Ztrac. ráj (1811) II, 226: *po boce mu visel meč*; tu prý „stejná situace přivodila stejná slova“; — dejme tomu, že je tu „stejná situace“; ale otázka: jak se stalo, že staročeský skladatel v Jaroslavu má „stejnou situaci“, jako je v Ztrac. ráji? a jelikož tu celá situace je vystižena pojmy ovšem stejnými meč-viseti-bok, ale výraz slovný mohl při tom přece býti rozdílný, jak se stalo, že slovný výraz těch věcí je tak nápadně stejný v Jar. a v českém překladě Ztrac. ráje? zajisté ne náhodou; zbývá tedy výklad: přejetím ze Ztrac. ráje do Jar.;

2. *Vláslavoboje* v Čestm. 202 a *Titanuboje* u Jungm. v Hlasateli I. (1806), 251; — tu je v námítce omyl, má býti Titanubijce; parallela trvá ovšem i potom, ale jest oslabena a dále nic na ní nechci zakládati; —

3. *kdaž hada potřeti chceši, na hlavu mu najjistějje* Záb. 91 a *kterýž hadu potře zlému hadovi* Ztrac. ráj (1811) II, 270; tu prý v Ztrac. ráji je reminiscence z bible a v RKém nikoli; — souhlasím úplně, i v tom, že v RKém není reminiscence z bible; ale o to tu nejde, nýbrž o to, že v RKém je reminiscence ze Ztrac. ráje; —

4. *ty zhovadilý, ty veliká potvoro hadov* Záb. 136 sl. a *člověk tvor nezhovadilý* Ztrac. ráj II, 32, *přepotvorný had* t. 176; pan dr. Fl. uvodí z toho ze všeho jen adj. *zhovadilý*, které je prý doloženo tam a tam; — ale zde nejde o výraz, nýbrž o parallelu, a té se omluva páně Fl-ova ani nedotýká; —

5. *jak by hory s horami válely* Čestm. 185, *jak by les v les se valil* Ben. 50 a *hora o horu se stýká lítým srážením*

Ztrac. ráj I, 306, jako hora uvalená na horu t. I, 256; v RKém je prý krásný obraz boje, kdežto v Ztrac. ráji neválčí hory, nýbrž andlé, a vrhají jen hory na sebe, ty se srázejí; — parallela trvá ovšem i potom, ale jest oslabena, upouštím o d ní.

Parallely, kterých pan dr. Fl. vyvrátiti nedovedl, trvají ovšem dále; a rovněž tak parallely, kterých se ani slovem nedotekl, mezi nimi na př.:

kehdy bieše pět sluncí Záb. 99 a *bylo sedmmečítmé slunce* Jungm. Atala (1805) 65;

(mužstvo) taže hlubinami lesov Záb. 98 a *hlubinami lesův* Jungm. At. 91;

mlat i dušu vyrazi Záb. 161, *vrah vyrazi z junoše dušu dušicu* Jel. 15 a *Vlasta vyrazila jednou ranou duši* Hněvk. Děvín (1815) 178;

tamo vele duš těká sěmo tamo po dřeviech Záb. 225 a *duši nemluvňátku těkající po kvití* Jungm. At. 37;

Kruvoj uwádieše biedu na lud Čestm. 51 a *uvedl v náture bídú* Jungm. Ztrac. ráj 1, 284;

trudno nám váleti s těmi vrahý Čestm. 156 a *trudno válčiti se Všemocným* Jungm. Ztrac. ráj. 1, 176;

vyprážená ústa otvieráchu Jar. 188 a *vypráhlá ústa otvírají* Jungm. v Hlasateli I. (1806), 258;

Ludiše mu věnec staví, věnec z dubového listie Lud. 135 sl. a *vstavím jí na hlavu věnec ze slézu modrého* Jungm. At. 27.

Nalézají se kde jinde takové zřetelné a výmluvné shody básně pocházející prý ze stol. XIV. s plody písemnictví novějšího a poměrně nejnovějšího? Zajisté nikoliv. A zajisté nelze shod těch vysvětliti jinak, než tím, že autor RKého byl Novočech, který z literatury novočeské čerpal.

Námítka mimo dva případy vytčené trvá dále.

100. *hapax legomena.*

Hapax legomena textů pravých jsou ovšem pravá a vzácným rozmnovením zásoby slovní. Ale jinak jest při hapax legomenech textů podezřelých, a tedy také RKého: ta jsou eo ipso podezřelá. Úkolem obhájců, chtí-li podezření odvrátiti, jest, přivésti doklady shodné z textů pravých.

O hapax legomenech vytčených RKému pověděl jsem, že některá snad existovala skutečně („einige von den als nicht verbürgt angeführten Ausdrücken sind wenigstens denkbar und können existirt haben“ Jag. Arch. X, 568); třeba jich jen dožití.

Pan dr. Fl. praví, že jsem hapax legomena vytkl 53, a uvodí je (abecedně) na str. 278—280. Ale tu jich několik zapomněl:

pravíš před tím na několika místech, že ta a ta námítka patří do hapax legomen, na př. na str. 253 č. 50 *sieti* sě splendere a *plýti* fluere, str. 257 č. 58 *nevzmožno*, str. 258 č. 61 *spásati*, str. 273 č. 92 *uondati*, *cvalati*, *nastréliti*, *palovati*, *zračiti* sě, *drahá* (= milovaná) z téhož č. 92; a patří sem také *uváděti*, *ozvučený*, *rozezený* (Unechtheit I. 98); tedy 13 zapomenutých, ne-li více.

Pan dr. Fl. se domnívá, že z vytčených 53 je jich nyní doloženo 15, = 28%; s korrekturou, které tu třeba (66 místo 53), bylo by to jen asi 23%, zbývá tedy doložiti jich ještě více než tři čtvrtiny.

Ale doložení, které pan obhájce podává, není vždy tak dosatečné, jak on se domnívá. Na př. jest *škoditi* a adj. *škodlivý*, ale z toho nenásleduje, že by bylo také *hoditi-hodlivý* atd., a *hadlivý* RKého není tedy dosvědčeno slovesem *haditi*; — *kot* vetchých dřev v Ben. 60 není omluveno dokladem *kot* *discus* v Prešp.; — *mužstvo*, rozstúpi se mustvo Záb. 94, není „za-jištěno“, když je doloženo *panstvo*; — tako *krupo* je po sobě hnachu Jar. 79: adj. *krupý*, známé ve významu = *hrubý*, není tím také dosvědčeno pro význam = *krutý* atp., ani když se přidá výklad, že je to „dialektycky pochýlený význam“; — *rozhoralý* není omluveno tím, když obhájce řekne, že je to místo *rozho-řalý*; — také doložení z uč. nářečí není vždy dostatečné; — ale některá doložení, po případě výklady, ovšem uspokojují, zejména pro výrazy vytýkané: *bystrý*, *dlužný*, *luna* (o tom viz ještě doleji), *panstvo*, *podváhati*, *prorada*, *zlobný*, a pro ukrácení řeči chci nehleděti také k slovům doloženým jenom z něč. nářečí.

K slovu *luna* mám tuto poznámku: V RKém je: lepá Kubala jevna jako *luna* Jar. 15, a v Baw. 216 v „Arnoštu“: (panna) bieše podobna k *luně*. Mohlo by se zdát, že obrazný výraz tu a tam je zvláštnost moravská a že je tu tedy nové svědectví pro staromoravský původ RKého. Ale zdání toho nebylo by lze zastávati: přirovnání dívky k měsici je známo v básničtví staroněmeckém, srov. *sam der māne* = jako měsíc (o Kriemhildě, v. Listy filol. 1874, 111); český vzdělavatel „Arnošta“ měl buď výraz podobný ve své předloze (v rkp. D, vyd. v Hagenových Gedichte des Mittelalters I. 1808, mně nebylo lze do textu toho nahlédnouti), anebo jej sem vložil jako reminiscenci z lektury své německé, a v RKém může přirovnání být reminiscencí z Nibelung, ovšem také od skladatele novověkého.

Pro *protknuti* pan dr. Fl. dokladu nemá, ale poznamenává, že je to prý „odchylka nepatrná“. Avšak není tu námítka proto, že by slovo to bylo vůbec hapax legomenon, neboť doloženo je hojně, nýbrž pro odchylný význam (mělo by tedy být jinde a ne v I, 100): *protknuti* je vlastně = *probodnouti*, *propichnouti*, a v RKém je vzato ve významu = *přetíti*, *roztíti*. Je tu totiž:

(Jaroslav) mečem Kublajevica zachváti,
ot ramene šúrem kyčlu protče Jar. 282;

básník chtěl patrně říci, že Jaroslav Kublajevicovi šourem od ramena kyčli přetral nebo rozřal, a za to řekl, že kyčli šourem od ramena probodl n. *propichl*. Kdo chce chybu náležitě viděti, představiž si dobře konkretní výjev: Jaroslav i Kublajevic jsou na koních, vrazí na sebe, Jaroslav zachváti Kublajevice mečem a mečem prý *probodne mu od ramene šourem kyčli!* Skutek ten je naprosto nemožný a proto jest i výraz *protknuti* zde naprosto chybný.

Počet hapax legomen vytčených zmenšíl se tedy o něco; ale zůstala jich pořád ještě značná řada, mezi nimi *holedbat sě*, *chrabryj* (adj.), *lánie* (štěkot), *mrkavý*, *shluk*, *stúpati* (zdupati), *šuma*, *tábor*, *tiežný* (těžký), *umdlý*, *úporný* (vzdorovitý), *varito*, *zapřietiti* (ve věté: noc zapřeti zraky) a j.; a nebyla (v Jag. Arch. X, 566—568) uvedena všecka, počet jejich lze opět zvětšiti uvedením nových, jako jsou: *rozenie* v Ben. — *urozenost*, *vznešenost* rodová, *blesk* gen. *blska* plur. *blsky* (s pohybným *-e-*, tedy z *blsktъ*, jako v stsl.).

Námítka tedy valnou většinou případů starých a pro jiné nové trvá dálé.

Novoty a novotvary.

V jazyku vyvinují se novoty, na př. když *dle*, které má v stčeštině význam = *propter*, později se běže ve významu = *secundum* (v. nahoře č. 11), nebo když *druhdy*, které znamenalo = *interdum*, později ve významu = *olim* se vyskytuje (v. č. 89); novota tvarová, vzniklá myluou analogií, nazývá se novotvar, na př. když místo starého *praes.* zovu podle inf. *zváti* časem vzniká a se ujmá nové zvu, nebo rovněž tak řvu podle inf. *řváti* místo *řevu* (v. nahoře č. 49). Vznikajice časem, mají novoty a novotvary také svou chronologii, ze které tolik poznáváme, kolik se ze známých a jistých dokladů vybrati dá; na př. doklady *dle* = *propter* a *zvu* u Rosy (r. 1672) jsou svědectvím, že nové tyto věci byly již v stol. XVII, a kdybychom stejně doklady nalezli v textě některém pravém třeba až ze XIV stol., byly by svědectvím, že tytéž nové věci byly již ve stol. XIV. Indukce ovšem učí, že jako nikde, tak ani zde není nijakých skoků velikých a náhlých a nalézám-li na př. *praesens zvu*, zveš impt. *zvi* atd. porůznu a cím dále tím hojněji od stol. XVII tého, nikoli však ve dvacíti, třicíti textech stol. XVI tého atd., tedy usuzuji z toho — se stejným právem, jako se to děje při všech indukcích jiných —, že novotvar *zvu* atd. v stol. XVI tého, XV tého, XIV tého

atd. ještě nebyl, a usuzuji to pro dobu čím starší tím jistěji. Podle novot a novotvarů, jež ve kterém textě nalézáme, pozuáváme pak také, jak asi nejvýše by mohl být stár: na př. text, který chce být starý a ve kterém je novotvar *zvu* (m. *zovu*), položíme nanejvýše do stol. XVII; text, který má novotvar *řvu* (doložený teprv od XV stol., m. staršího *řevu*), položíme nanejvýše do stol. XV; text, který má novotu *druhdy = olim* (dosvědčenou teprve z XIX stol.), položíme do stol. XIX; a text, který má pospolu novotvary *zvu*, *řvu* a novotu *druhdy = olim*, položíme ovšem též až do stol. XIX.

V RKém je novot a novotvarů hojnost. Kdyby RKý byl text bezpečně tak starý, jak být chce, t. j. z 1. pol. XIV, každý jeho doklad, jenž obsahuje nějakou novotu nebo nějaký novotvar, byl by svědec výměně positivním, že nová v něm obsažená věc existovala již v 1. pol. XIV, a historická mluvnice by tato fakta a svědectví prostě zaznamenávala. Ale RKý je text podezřelý (ani rozumní obhájcové nemohou jej za více brát); a tu nelze fakta prostě zaznamenávat, nýbrž tu je třeba postupovati kriticky, takto: při každé jeho novotě, při každém jeho novotvaru musí být kontrola, musí být ze stč. textů pravých doklady bezpečnými dosvědčeno, že nové tyto věci byly v čestině již ve stol. XIVtém; a je-li tu někdy rozdíl mezi 1. a 2. polovici XIV (když totiž nová věc právě během stol. XIV se vyvíjela a vyvinula), tedy musí být týmže způsobem dosvědčeno, že to, co je novotuho v RKém, bývalo již v 1. pol. XIV. Jenom ty novoty a novotvary, které při této kontrole obstojí, může kritik propouštěti jako nezávadné; všecky ostatní musí, jde-li mu o výsledek bezpečný, pokládati za svědectví pravosti RKého nepříznivá.

Pan dr. Fl. obírá se ve své obraně novotvary a novotami RKého velmi často, a vyznává mimo jiné (na str. 282): „všecko své vyvozování založil jsem na principu . . . : na uznávání východního původu RKého a na uznávání novotvarů v něm“ (místo „novotvarů“ mohli bychom říci „novot“ vůbec); t. j. vyznává, že jistých odchylek RKému vytýkaných brání jakožto novot a novotvarů, ovšem nezávadných podle jeho zdání. Příklady a doklady toho jsou ve velmi mnohých číslech nahore probraných.

Ale jak tu operuje pan obhájce! Měl by svých výkladův potvrzovati doklady bezpečnými a dostatečně starými, a místo toho uvodí na př. pro *hrnúše* analogii o sto let mladší, pro *dáše, stáše* nijakou; o *dle = propter* praví, že se mu naskytly první doklady až koncem XV. stol., ale neuvádí nijakého; pro adjektivum jmenné v přivlastku (*čern les* atp.) měl by ukázat text RKému v té věci trochu podobný, a neukazuje; rovněž tak pro adverb. -o místo ě (pastýř *hlasno* trábi atd.); pro zájmeno sing. nom. akk. če místo č má doklady až z XIX. stol., a to doklady nevhodné; pro stenati podává doklad, o kterém sám

vyznává, že neví, jak je jistý, a který je vskutku zhora omyl; pro plzný, pl. nom. Češie, subst. bratř zase doklady nijaké; pro instr. koní opět až z XIX stol.; pro aor. jde, praes. běhu, 3. sg. pleje, 3. plur. dajú, vzdujú, chtejú doklad zase nijaký; pro by-si, spásati, chodivati, nosivati, cházievati, pienati, zývati, taktéž; pro kdě, zdě, vezdě, ršák quisque taktéž; pro ždáti na koho, zývati na koho, postúpati progredi, druhdy olim taktéž; atd. Pan dr. Fl. to častěji výslovně oznamuje, že dokladu žadoucího nemá. Někdy pak, nemaje dokladů, míní, že by prý nová věc, o kterou se jedná, přece byla „mohla“ bývat, na př. v č. 49 (rvu, zvu atd.), a 89 (sdieti prý imperfektivum), a „důkazu z možnosti“ vůbec v předmluvě důrazně se ujímá (str. 200 a 209); avšak a posse ad esse non valet conclusio, a podezřelý RKý potřebuje svědkův, že to, co on v sobě novotného obsahuje, ve XIV. stol. skutečně bývalo, svědectví pouhé možnosti mu nestačí.

Všecky tyto obrany páně Fl.-ovy lze svéstí na obhajovací formulí, a ta jest: v RKém jest odchylná novota N; pro obranu její bylo by třeba dokladu ze XIV stol., ale není ho, nýbrž jest doklad až ze stol. XV; praví tedy formule: odchylné N není doloženo ve stol. XIV, ale je doloženo v XV, a proto mohlo být již ve XIV; — není-li dokladu z XV, nýbrž až ze stol. XVI atd., praví formule obhajovací: odchylné N není doloženo ve stol. XIV ani v XV . . ., ale je doloženo v některém století pozdějším, mohlo tedy bývat také ve stoletích starších, a také ve XIVtém; — a není-li dokladu vůbec, ani v době staré ani v nové a nejnovější, praví formule: odchylné N není doloženo nikdy, ale nemožnost jeho není dokázána, mohlo někdy přece bývat, mohlo bývat zejména v 1. pol. XIV. — Touto formulí lze ovšem hájiti všecko všudy a RKý dal by se jí také hájiti, kdyby se hlásil třeba do doby praoce Čeche; ale uhájiti se tím způsobem nemůže nic, zejména nijaký rukopis podezřelý, a proto neuhájil tu také pan dr. Fl. RKého nikterak.

Moravismy.

V RKém jsou moravismy; na př. uderiti m. udeřiti, chyžice m. chyš-, a j. Mohly se sem dostati buď starověkým skladatelem Moravanem, anebo také novověkým padělatelem Hankou. Hankovi bylo dialektické chyža známo před objevením RKého (dal to na jevo ve Vysvětlení při 1. díle Star. Sklád. str. XXXIV a v listě k Dobrovskému, otištěném v ČČMus. 1870 str. 219); bylo mu známo mor. uderi- (dal to na jevo r. 1838 v opravách při Jungm. Slov. na konci IV dílu a mohl to věděti dávno předtím); znalost této dvou věcí svědčí, že si Hanka moravštiny vůbec všímal, a tedy věděl z ní beze vší pochyby mnohem více a nejen

tyto dvě věci vytčené; kromě toho jest připomenouti, že před „nalezením“ RKého měl při sobě kodex moravizující Mill., z něhož také mnoho moravského mohl poznati; slovem: moravismy RKého nejsou překážkou, pro kterou by Hanka nemohl být spolupůvodcem RKého.

Moravismy jsou velle novotvar a novotvaru druhá věc zásadní, druhý hlavní instrument, kterým pan dr. Fl. ve své obraně RKého operuje, jak to také sám praví ve vyznání nahoru položeném: „všecko své vyvozování založil jsem na principu . . . : na uznávání východního původu“ atd. (str. 282). Mimo-ehodem řečeno, sám jsem kdysi byl toho mínění, že RKý je text staromoravský, vykládal jsem některé jeho zvláštnosti jako moravismy; po mě činil pak totéž J. Jireček; a činí nyní pan dr. Fl.

Mnohé příklady tohoto vykládání pána Fl-ova jsou v číslech nahoru probraných. Poněvadž se však nelze domnívati, že by v RKém některý výraz byl z „východního dialekta“ M_1 , jiný z M_2 atd., tedy patří vlastně RKý všecky jistému jednomu „dialekta východnímu“.

Rozuměti pak jest tu dialekt moravský (n. moravskoslezský), jak jej pan obhájce sám několikráté nazývá. Ale již Palacký upozorňoval jazykové reformatory své doby v ČČMus. 1832, 362, že na Moravě není nářečí jedno, nýbrž jest jich několik. RKý kdyby byl „dialektu moravského“, měl by se hlásiti do některého z nich speciálně. Otázka: hlásí se do některého? a do kterého? Odpověď: nehlásí se speciálně do žádného! To jest, do žádného z moravských nářečí dnešních. Proti tomu namítně pan dr. Fl., že míni nářečí staromoravské, během času tak změněné, že ho v nářečích dnešních dost určitě již nepoznáváme. Dejme tomu, a jmenujme to nářečí KM (=královédvorsk-moravské).

Nářečí KM je theoretická fikce — prozatím dovolená —, a máme ohledati její pravděpodobnost. Tu však nalézáme, že je to nářečí podivuhodné:

má na pohled archaismy, ale vskutku zvláštnosti v češtině a v západní slovanštině ani v nejstarších dobách nikdy nebývalé 2. os. jedn. chceši, piješi, a vedle toho zároveň germanismus z doby velice nové: milá na milého ždaje;

má ve slově piješi zdánlivě předhistorický archaismus v příponě osobní -ši, a zároveň pozdní novotvar ve kmenu pije-;

má archaismy předhistorické pl. gen. dřeves, pl. instr. slovesy, a spolu novotu ze stol. XIX. dřuhdy = olim;

je prý „nestahující“ (str. 243 rojevoda), a má spolu impf. sdíše perficiebat, stažené přes míru stahování západního;

má 3. os. množ. vraží Oldř. 47, trčí t. 53, a spolu visá Jar. 240, stojá Čestm. 39 a prosíce Záb. 216, búře t. 220;

má hojná adjektiva tvaru jmenného v přivlastku (*čern* les, *taterska* cháma), a nemá v té věci sobě podobného mezi moravskými texty pravými; — některé zvláštnosti tohoto způsobu vy-

výjí se časem, RKý jakožto text prý moravský nejstarší, měl by jich mít poměrně méně než texty moravské jiné, a má jich neslychaně mnoho a nade všecko přirovnání více, než který jiný text moravský;

má 88% adverbí -o (junoše žalostivo vzdýchá) proti 12% -ě (chrapavě), a nemá v té věci nic sobě podobného v moravských textech pravých, které tu mají poměr téměř opačný; — některé zvláštnosti tohoto způsobu vyvýjí se časem, RKý jakožto text prý moravský nejstarší, měl by jich mít poměrně méně než texty moravské jiné, a má jich nade všecko přirovnání více, má jich na př. čtyřikrát tolik, co text mladší EvVíd., jenž mu je v té příčině nejbližší;

má zvláštnosti, které skutečně ukazují na Moravu, na př. uderiti, chyžice, ale spolu také zvláštnosti, které ukazují do Čech, na př. fem. *vrchole* (podřip.), anebo dokonce k Hankovi, na př. *vsě-* místo *vše-* dual -ta, fem. -tě;

atd., a má těch a jiných zvláštností sílu náramnou; je to nářečí, ve kterém jsou zároveň vedle sebe věci v češtině nikdy nebývalé a také věci pravé; věci včasné a anachronistické; archaismy z doby předhistorické a také novoty a novotvary z doby pozdní a nejnovější, až ze stol. XIX. až po dnes; je to nářečí moravské, které má výhonky své také v Čechách, a také v mylných teoriích Hankových. Že nářečí takové je naprosto nemožné, vysvítá samo sebou; je to tedy theoretická fikce naprosto nepravidlivá. Platí o ní totéž, co jsem v Athen. III, 164 napsal o fikci „jazyka básnického“, kterou prof. Hattala brání RKZ: je to šťastně nalezený pytel, do něhož lze naházeti a tím před kritikou bránit všecky vsecinky jazykové odchylky RKého (a třeba i RZého), a to nejen všecky odchylky dosud oznamené, ale i všecky ty, jež snad v čase teprve příštím na jevo vyjdou; škoda jen, že mnohé zvláštnosti tohoto „moravského“ nářečí znal také Hanka a že se tím projevil dříve, než „nalezl“ RKý*). — Vytčenou fikci a operací páně Fl-ovou bylo by lze hájiti RKý, i kdyby v něm byly jazykové chyby a absurdnosti nevím jaké; ale uhájiti se tím způsobem nemůže nic, zejména nijaký text podezřelý, a proto neuhájil tu také pan dr. Fl. RKého nijak**).

*) Podobně vyslovil se dr. Fr. Pastrnek v Jag. Arch. 12, 199 o J. Jirečkovi, jenž ve spise „O zvláštnostech češtiny ve starých rukopisech moravských“, vydaném 1888 na obranu RKZého, s moravštinou podobně zacházel, jako nyní pan dr. Fl.: „(es) scheint fast, als ob sich der Verfasser die čechische Sprache Mährens als einen grossen Dialektensack vorstellte, in welchen man ebenso beliebig jede sonst unerhörte Form hineinwerfen, als man sie aus demselben hervorholen könne.“

**) Pod čarou oznamuji, že pan dr. Fl. svědectví textů staromoravských neuvádí, když jsou proti RKÉmu; na př. bylo také v staré moravštině imperfektum tvarem i syntakticky správné, bylo stonati gemicre, úsilé labor, postúpati cedere (Baw.), praes. řevu, zovu atd., a pan dr. Fl. ve své obraně moravského prý RKého nepraví o tom nic. — A

Náhody.

„Konečně nemůžeme zavrhovati úplně ani důkaz z pouhé náhody“, praví pan dr. Fl. výslovně (str. 201), a rozuměti jest těmto jeho slovům v tom smyslu, že musí býti dopuštěn i výklad z náhody, když obhájeům výkladu rozumného podati nelze; ano prý „musíme připustiti někdy i dvojí náhodu a nesmíme býti k RKÉmu příliš rigorosní“ (tamit.). A v skutku jest náhoda — vedle jazykových novot a „moravského nářečí“ — třetí věc zásadní, třetí hlavní instrument, kterým pan dr. Fl. ve své obraně RKÉho operuje. Neoznamuje toho tak zřetelně, jako oznamuje novoty a moravismy, poněvadž by se přátelé RKÉho polekali, kdyby jim obhájce vykládal, že toto je „náhodou“, ono druhé zase „náhodou“, třetí zase atd.; ale kritik pozná nieméně, že v argumentaci jeho vystupuje náhoda přes tu chvíli jako agens, bez něhož obrana se obejít nemůže.

„Náhodon“ stane se ledacos; ale náhodou na náhodě, náhodou dvojnásobně a několikonásobně kombinovanou ve výkladech vědeckých nic se uspokojivě nevysvětlí; zajisté neobrání kombinovanými náhodami nikdo žádné podezřelé bankovky, a neobrání tedy žádný obhájce podezřelého RKÉho.

Vytýkal jsem tuto nedostatečnou stránku obrany páně Fl-ovy nahoře při některých případech jednotlivých; zde vytknu některé pro rekapitulaci a pro příklad:

sloveso *zamiesiti* vyskytuje se zřídka, je pro ně málo přiležitosti; ale vyskytovalo se v stě. AlxV., a ve třech stěeských básních, pojatých v době prý staré do sborníku řečeného RKY; a dva tyto různé texty se vzácným *zamiesiti* setkají se 1817 náhodou u Hanky, vydavatele textů stěeských a notorického padělatele;

zamiesiti je vždycky \equiv *zamísiti*, *zamíchatī*; ale v RKém

naproti tomu co se mně navýčítá, že jsem to ono nepověděl, co jsem podle jeho mínění prý pověděti měl! Musím se při věci té zdržetí, poněvadž se z ní usujuje, že jsem o RKém zamílel, co prý svědčí pro jeho pravost. Pravím tedy: v RKZém je všechno dohromady asi 6000 slov, když i každá částice za slovo se běže a každé opakování se počítá; v tomto pak počtu slov jest přes 1000 chyb mluvnických; to obě pověděl jsem již v Poučení 20; připadá tedy průměrem na 6 slov 1 chyba; ten průměr platí o RKém a RZém dohromady, a platí také o RKém samém; vedle tohoto události sumarního neměl jsem zapotřebí vykládati ještě podrobně, že v RKZém jsou vedle vytýkaných chyb také ty a ty nechyby; když obhájce RKÉho na tyto nechyby ukazuje, tedy je to věc právě tak zbytečná, jako kdyby někdo chtěl hájiti podezřelou bankovku tím, že by ukazoval, že proti podezřelému A' v řádku a slově tom onom je zcela nepodezřelé A' v slově nebo v řádku některém jiném; uznavá-li však některý kompetentní soudce, že by byl RKY nepadl, kdybych byl vedle chyb udával vždy také příslušné nechyby, tedy vyslovují politování nad svým opomenutím a dokládám, že v RKém vedle chyb ABC... jsou také nechyby A'B'C'..., jak je pan dr. Fl. uvozuje.

a náhodou prý také v AlxV. je kontext takový, že se psané *zamiesi-* může bráti také za „zaměši-“ (= *zaškaredi-*), a Hanka náhodou podložil tento význam slovu *zamiesi-* v RKém a potom prý také v AlxV.;

sloveso *-prnúti* vyskytuje se zřídka; ale vyskytovalo se dvakrát v stč. AlxV., a v několika stčeských básních, pojatých v době prý staré do sborníku RK; a dva tyto různé texty se vzácným *-prnúti* setkají se 1817 náhodou u Hanky;

u Hanky nebo v jeho kroužku nalézáme zvláštnosti *A*, *B*, *C*, *D*, *E*... (koincidence), jež se nám podle dosavadní naší znalosti jazyka stčeského zdají být omyly, a kterýsi prý staročeský básník, jehož verše prý „se nám dochovaly“ v neznámém do nedávna RKém, užívá tu výrazů (ovšem prý správných), které s Hankovými v našich očích mylnými zvláštnostmi *A*, *B*, *C*, *D*, *E*... se shodují a je verifikují; a prý náhodou stane se, že RKý, mající zvláštnosti *A*, *B*, *C*, *D*, *E*..., „naleze“ Hanku, který tytéž zvláštnosti *A*, *B*, *C*, *D*, *E*... má také;

v stč. AlxV. je verš: *otstúpi ho vše nádějě*, a v rovněž prý starém RKém je verš *otstúpi náděja vsé křestany*; oba tyto texty mají vytčený verš podobný prý náhodou, a oba setkávají se 1817 u Hanky prý náhodou;

v stč. AlxV. je verš: jakžto *mhla bieše ot prachu*, a v rovněž prý starém RKém je verš: *podvihaje sě mhla ote pracha*; oba tyto texty mají vytčený verš podobný prý náhodou, a oba setkávají se 1817 u Hanky prý náhodou;

samohláskové *r* (vrch, hrdlo) píše se v textech stčeských velmi zřídka zdvojeninou *rr*; zdvojeniny té užívá někdy písar rkp. Hrad. a píše tím způsobem mimo jiné také *vrrch*, *hrrdlo*, *hrrnu*, *wrrczy*; také je psáno v rovněž prý starém RKém: *wrrsi*, *hrrdlo* (7krát), *hrrnu* (2krát), *wrrhu*; oba tyto texty shodují se ve vytčené zvláštnosti a oba setkávají se 1817 u Hanky prý náhodou;

v Mill. popisuje se, kterak před bojem se předvídá vítězství, a tento popis i co do věci a dílem i doslovнě přejat do RKého, ovšem prý v době stčeské; a oba tyto texty, z nichž jeden v době prý staré byl pramenem druhému, setkávají se 1817 u Hanky prý náhodou;

shod mezi AlxV. (= Alexandreidy zlomkem svato-Vítským), jež Hanka k tisku upravoval a tiskem vydal, a RKým, jež Hanka „nalezl“, je značně mnoho; naproti tomu mezi RKým a na př. AlxH. (= Alexandreidy zlomkem Jindř.-Hradeckým), jehož Hanka před „nalezením“ RKýho neznal, není shoda zvláštní nijaká; to zase jen náhodou;

atd. Stačí komu víra, stačí důvěřivost, aby souhlasil s výklady, které takto v samou náhodu vybíhají? Náhodami bylo by lze omlouvat RKý, i kdyby při něm byly věci ještě podivnější,

nežli skutečně jsou; ale za výklad vědecký omlouvání takové nikdy nebude uznáno.

Úhrn.

Pan dr. Fl. „postavil se na stanovisko pravosti“ RKého; tak praví sám na str. 213.

Jsa na tom stanovišti, pojal myšlenku, „že odchylky v RK musí se dát vyložiti“; tak praví opět sám a tamtéž.

Kdo je „na stanovišti pravosti“, a komu odchylky RKého „musí se dát vyložiti“, tomu je RKý pravý na všech stranách, t. j. nejen na stránce jazykové, nýbrž také na stránce historické (v nejširším smyslu), palaeografické i technologické, a ten měl by RKého brániti nebo bránit chtiti se všech těchto stran. Toho p. dr. Fl. nečini*), nýbrž jal se brániti RKého jen se stránky jazykové; výtky se stránek jiných, mezi nimi i se stránky literarně historické, prý netýkají se jeho oboru a on prý neosobuje si v cizích věcech úsudku (str. 206).

Tu pak vykládá jeho odchylky a zvláštnosti způsobem trojím: a) jako novotvary a novotvary, b) jako moravismy a c) jako náhody. Že způsobem prvním ani druhým RKého neubránil a že způsob třetí ani výkladem vědeckým není, ukázal jsem v odpovědech k jeho číslům jednotlivým a v úvahách o tom všeobecných, zde předcházejících.

O podstatě a výsledku své práce vyslovuje se pan dr. Fl. sám na několika místech, ale ne vždycky stejně; totiž (užívám

*) Jen málo se stránek jiných mimo jazykovou dotýká: k námítkám historickým, které přednesl prof. Goll a ke kterým přibyla „Hrubá Skála“ od dr. Pekaře, tálne se *jediný řádek* na str. 196, že „řada obhájců bráníla“ atd.; k námítkám se stránky historie literární zvláště *nenalézám nic*; — k námítkám palaeografickým hledí tvrzení na téže stránce, že RKý prý „opět a opět v tomto sporu obdržel vysvědčení nejpříznivější“; že však z téhoto „nejpříznivějších“ vysvědčovatelův ani jedinku nedovedl vyvrátiti námítky činené z palaeografických zvláštností a anachronismů RKého (p., -eo, ev) a že bez tohoto vyvrácení nemůže být pro RKý žádoucí „vysvědčení přizuvlé“, toho pan dr. Fl. nepraví, ačkoli to zajisté pověděti měl; — k stránce technologické pak hledí zmínka na téže str. 196, že RKý chemicky „chová se ve všem jako rukopisy staré“; ale tu zase pan obhájce *nedokládá*, co zajisté doložiti měl, že totiž toto chemické vysvědčení nijak nedokazuje pravosti RKého a že prof. Ant. Bělohoubek, když ze svých zkoušek více ve prospěch RKého vyzvozoval, od prof. Wislicena byl korrigován; — a dále hledí sem poznámkou na str. 205, že prý „důkaz proužkový je zajisté ne-li vyvrácen, tedy aspoň v podstatných částech otřesen“, což zase zkrátka řečeno *není pravda*: prý je kdesi v RKém možný „řez, kterým bychom nedostali vůbec žádné litery rozříznuté“; dejme tomu; na tom však není dosti, nýbrž pan dr. Fl. musí jestě přivést i vandala, dát mu nůžky a pobídnoti ho, aby list maně přestrihl; až půjde-li tento stříh náhodou právě tou čarou, kde prý se náhodou nedostane žádná litera rozříznutá, pak teprv bude lze této věci se dovolávat.

většinou jeho slov): na str. 206 praví, že nedokazuje pravostí RKého, nýbrž ukazuje pouze, že ty a ty námítky proti němu činěné dají se tak neb onak vyložiti bez újmy pravosti jeho; že námítky, k nimž nedovede odpověděti, budou i dále svědčiti o nepravosti RKého, že RKý zůstane i po jeho práci památkou pochybnou (ale je prý naděje, že se v budoucnosti podaří obhájení doplniti); — na str. 282 pod čarou nechce tvrditi, že by jím uvedené doklady a výklady svědčily o pravosti RKého, a soudí, že „vyvrátil jen menšinu“ (námitek); ale nad čarou na téže stránce a na str. 281 myslí, že koincidencí vyvrátil prý jistě větší část úplně a také z ostatních jazykových námitek že prý jistě největší část vyvrátil, ostatek oslabil; — a konečně rozhodnutí, co vyvrátil, co podvrátil, čím pouze otrásl a co zůstává ve své váze, vzkládá na str. 282 na čtenáře.

Naproti tomu, probrav páne Fl-ovy výklady kus po kuse všecky, podávám zase já svůj **úhrn**:

výklady páne Fl-ovy nejsou „pouhým ukazováním“, že ty a ty námítky dají se tak neb onak vyložiti bez újmy pravosti RKého, nýbrž jsou věcně i formálně bráněním RKého; —

z hekatomby námitek jazykových, které jsem byl přednesl, nepadl obranou páne Fl-ovou ani jediný kus (číslo 97, od něhož jsem upustil, není z hekatomby); jenom sem tam z několika málo kusů podařilo se panu obhájci vytrhnouti nějaký chloupek; —

z koincidencí nevyvrátil pan dr. Fl. pranic; a zdá-li se komu, že koincidence zamiesiti-zaměsiti jest oslabena dokladem „truchlosti smiešen = moerore confectus“ (č. 2), tedy přibyla koincidence nová a velmi těžká zvesti (č. 51), která jako důkaz padělanosti RKého váží tolik, jako zaměsiti; —

RKý je padělek po obraně páne Fl-ově, jako byl přední, a padělanost jeho jest nyní patrnější než byla před tím, ježto se vidí, že ani pan dr. Flajšhans, vědomostmi a přípravou odbornou nade všecky dosavadní obhájce vynikající, ho obhájiti nemohl.

Marcus Curtius vrhl se do propasti, která Římu hrozila zkázou, a propast se nad ním zavřela; pan dr. Fl. vrhl se do propasti, která dělí RKý od textů pravých, a propast se nad ním nezavřela, ba nezmenšila se ani o píď.

* * *

Ještě několik slov závěrečných. Nepatří k věci, ale nemohu se jich vzdáti.

Pan dr. Fl., dotud známý svým přesvědčením, že RKý (a též RZý) je padělek, přišel ke mně dne 13. dubna t. r. a oznamoval, mi své obranné výklady o RKém. Povíděl jsem mu, že se s ním nesrovnávám, a na rozchodu žádal jsem ho, aby o věci ještě

rozvažoval, a až se na něčem ustanoví, aby vystoupil na veřejnost. Že pan dr. Fl. byl krok na veřejnost již učinil a že rukopis jeho obrany RKého byl již před několika dny redakci ČČMus. podán, nebylo mi známo.

Ještě také oznamuji, že pan dr. Fl. mi spontanně nabídl a dne 5. května t. r. poslal koncept své obrany, dříve než se vydával se sít ČČMus., v němž je vytiskena.

Nemyslil jsem, že mi bude třeba odpovídati, ale okolnost zvláštní pohnula mne k tomu přece: vystoupil jako obhájce RKého konvertita; vyznáni konvertitů mívají do sebe zvláštní kouzlo a výkladům jejich ochotně se věří; ve výkladech těch bývá také vždy nějaké novum, které obrácení způsobilo, a to buď nově poznaný důvod objektivní, nebo nové pojímání subjektivní; obecně pak domnění bývá, že konvertita má těchto důvodů objektivních a subjektivních několik a nejspíše mnoho; hledal jsem tedy v obraně páne Fl-ově novum, kterým se asi jeho přesvědčení o padělanosti RKého zvrátilo; nalezl jsem, že pan obhájce si snížil míru požadavků kritických; napovídá to výslavně (na str. 198) a provozuje to prakticky v každém skoro čísle; snížení toto v tom se jeví, že obhájce omlouvá odchylky RKého novotami a novotvary jazyka až pozdějšího, nebo dialektem *jen fingovaným* a pravdě nepodobným, nebo i náhodami, spokojuje se ukazováním, že odchylka bývá *mohla*, a že to vše pokládá za omluvy pro RKý dostatečné; tedy nikoli nově poznaný důvod objektivní, nikoli dostatečné nové doklady atp., nýbrž nové pojímání subjektivní, snížené kritické měřítko udělaly panu dr. Fl-ovi z padělaného RKého text právý; ale v míře kritických požadavků nemůže býti volnosti, neřeku-li libovůle, a proto nebude páne Fl-ovo snížení měřítka kritického nikdy uznáno za správné; nebude uznáno za správné ani od soudců povolaných ani obecně; a k tomu ke všemu a přes to nalézal jsem, že v případech jednotlivých ani sebe větší snížení řečeného měřítka pro obránění RKého nestačí. Abych to vše ukázal, zejména pak aby se vidělo:

1. že obrana páne Fl-ova nepřináší nijakého důvodu objektivního, který by zvrazel přesvědčení o padělanosti RKého; že
2. bránění jeho vychází ze změny subjektivní a zakládá se na nesprávném snížení požadavků kritických; a že
3. velmi často a zejména v nejtěžších případech (v koïncidenčích) ani požadavkům sebe více sníženým nevyhovuje,

proto napsal jsem tuto odpověď.

Nevzdávám se práva, mluviti o RKém opět, ale doufám, že mi toho více nebude třeba. Má ovšem kdokoliv právo, zkusiť znovu a opět nějaké hájení RKého, ale já nejsem povinen, abych znovu a opět vykládal a poučoval, že nové hájení bez nových důvodů nic není platno. Odstraňte koïncidence — **odstraňte tiskaci**

plotnu (na tištění bankovek padělaných), kterou jsem u Hanky objevil a s jejímiž zvláštnostmi se shodují zvláštnosti vytýkané na podezřelé bankovce RK —; uvedte doklady, že již ve XIV. stol. byly novotvary a novotvary, které v RKém jsou a v textech jiných teprve ve stol. XV. až XIX. se objevují; vyvratěte námítky činěné se strany historického obsahu, historie literární, palaeografie a technologie; vyložte to všecko tak, aby se tomu bez násilí rozumu, bez sacrificium intellectus uvěřit mohlo: a přijdeme všichni, vyznáme své omyly a uznáme, že RKý je pravý. Všeliké bránění jiné je marné plýtvání důmyslem a maření času.

Já na obrany takové nebudu již odpovídati. Pověděl jsem opětne (v Unecht. 568 a Pouč. 67), že snad tu onu z námitek přednesených bude lze platně vyvrátiti; ale vidím zároveň, že se vyvrácení námitek všech nikdy nepodaří, ano při některých, nejtěžších námítkách podle povaby jejich vůbec podařiti se nemůže, že tedy důkaz o padělanosti RKého (a rovněž tak RZého) proveden jest plně a navždy. A z tohoto svého přesvědčení, z této vědecké jistoty pravím, že mi nebude více třeba, o padělanosti RKého (nebo též RZého) psati, když si obran marných všimati nechci a nebudu.

Když šlo o dokázání padělanosti, připadl při tom jistý úkol také mně, a tu učinil jsem trpké povinnosti v plné míře zadost. Při nejnovější obraně RKého zdalo se mi, že táž povinnost žádá dodavkem ještě nějaké oběti a práce, jakoby pro dotvrzení věci, a napsal jsem tedy odpověď nynější. Ale nadále nehodlám si obran marných všimati*), zejména nehodlám k nim odpovídati.

*) A také ne nájezdů novinářských. Tu jen oznamuji, že v této věci nade vše vyniká „Čech“, list některých katol. kněží českých. Ten od několika let je se mnou rozhodně nespokojen. Vytýká mi opět a opět nedostatky tak veliké a vlastnosti tak zlé, že ani nechci říci jaké. Dílem mně samotnému, dílem zároveň některým mým kollegům. Jemu hlavně platí „Prohlášení“, které jsem vydal 15. listopadu 1894 jménem svým a svých některých „realistických“ kollegů, professorů c. k. české fakulty filosofické. Ale nic to nepomohlo. Nejnovější, když se stalo známo, že pan dr. Flajšhans napsal proti mně obranu RKého, vedlo se mi v „Čechu“ zase zle. Vím, že budoucí kulturní historik si bude velice lámati hlavu, proč povolaná vyšší moc proti mně nevystoupila, když jsem prý byl, jak „Čech“ po kolik let piše, takový ... Proto tedy, abych k osvětlení věci přispěl, předkládám zde pro kulturního historika několik authentických dat: já si hledím svých prací vědeckých a úředních; s „Čechem“ nemám při tom styků nijakých a jeho stoupencům jsem nikdy za vlas neukřivdil; já jsem „Čechu“ naopak prokázal ochotnou službu s úmyslem zajisté dobrým, když jsem jeho ředitel, křesťanské kněží a tedy theology ex professo, v ČCMus. 1893, 425 upozornil, že RKý ani se stanoviště českých dějin církevních nemůže být pravý (poněvadž křesťanství v Čechách ve XIV. stol. nejen podle jména panovalo, ale i tak do krve a do nitra bylo proniklo, že tu nebylo v příslušných krůžích nikoho, kdo by sestavuje básnickou „antho-

Čas a sly, které mi v tomto životě ještě zbývají, chci věnovati dilům jiným, která jsou zajisté důležitější a národu českému prospěšnější*), než by bylo nové a nové uvažování o tom, jak je RKý (nebo též RZý) padělaný a kterak ho obhájcové hájí a uhájiti uemohou.

logii*, zvanou nyní RKý, byl přijal pro ni „ze starší tradice“ také po-hanského Záboje a Cestmíra, kdo by ty kusy byl opsal a kdo by je byl čítati chtěl; ani nemám nijakých styků s těmi, kdo, pokud vím, „Čecha“ řídí a do něho piší: jen na jedno utkání se rozpomínám, které by mohlo vzbuzovati v redakci „Čecha“ upomínu na mne nemilou: pan Oldřich Seykora-Kostecký, nynější spoluredaktor „Čecha“, mluvil kdysi frivolně o svaté Kateřině, a já jsem jej za to z úřední své povinnosti pokáral; svědkové této události dosud žijí; nevím, jak pan S. o ní nyní soudí, ale mně je dosud nemilá; rád bych ji odčinil, rád bych způsobil, aby pan S. se byl nedopustil toho, čeho se dopustil, ale není mi to možno; a rovněž tak není mi možno získati u pana S. tolik lásky, aby mne v „Čechu“ netupil; ale mám tu pomoc: stojím a citím se — s dovolením — tak vysoko, že nepřátelství „Čecha“ mne nedosahuje.

Proti surovým křívdam, které se v křesťansko-katolickém „Čechu“ nade muou páší, dostalo se mi velmi milého zastání ze řad katolických kněží samých: veledůst. pan theolog. dr. Pavel Vychodil v Rajhradě, redaktor „Hlídky“, zastal se mne důtklivou poznámkou v Příloze k 6. číslu svého časopisu dd. 23. května 1896, a slav. redakce „Katechetických Listů“ (redigují vdp. katecheti pražští Xaver Dvořák, Hubert Duda a Vavř. Hojsa) učinila totéž zvláštním prohlášením v čísle květnovém 1896 str. 216. Oboje toto zastání vzniklo a přišlo samo sebou. Nemohu opakovati slov, kterými se mi s obou těchto velevážených stran obrany dostalo; oznamuji jenom věc, a pánám, kteří se mne tu veřejně zastali, vzdávám za jejich šlechetný skutek veřejně nejsrdceňejší díky.

*) Pan dr. Fl. psal v březnu t. r. v Naší Době o jedné části těchto děl, novém díle Historické Mluvnice (III. 1), řekl o ní to a ono a vyslovil na konec „vřelé přání: aby (autor) se dočkal dokončení životního dila svého“. Za krátko pak po tom pan dr. Fl. „postavil se na stanoviško pravosti“ RKého, napsal lichou jeho obranu a uvaliv na mne povinnost odpovědi připravil mě o kolik neděl času. Zmařený tento čas jest mi při celé věci ztráta nejbolestnejší. Jak rád bych místo této odpovědi byl pracoval o dalším díle Historické Mluvnice!

VATROSLAV OBLAK.

Narozen v Celji 15. května 1864, zemřel tamtéž
15. dubna 1896.

Konečně jej udolala, ta hrozná pliení nemoc, po zápasu více než desítiletém. Ještě než postoupil na Vídeňskou universitu v r. 1886, zachvátila jej a vtiskla mu znamení předčasné smrti na čelo. Nevěřil nikdá, že dny jeho života jsou sečteny. Svou neobvyčejnou duševní energií rozšířil ukrutnou lhůtu na deset let. A tato lhůta stačila, aby si pojistil v slovanské filologii jméno trvalé.

Oblak byl filologickým talentem první velikosti. Všechny své vrstevníky, celou mladší generaci slavistickou záhy předčil vědomostmi, důmyslem, neunavou, přímo zimničnou pracovitostí. Byl žákem prof. Vatroslava Jagiće, žákem, který celou svou vysoce vnímanou duši vpil se ve vědecký směr svého učitele. Z nadšeného žáka stal se záhy spolupracovník, pokračovatel, prohlubitel.

Největších zásluh dobyl si Oblak o svou rodnou řeč slovinckou. Jeho práce znamenají v tomto oboru důležitý krok ku předu od stavu, ve kterém toto odvětví slovanského jazykozpytu zanechal veliký rodák jeho Frant. Miklosich. Neméně vážné jsou příspěvky jeho k ostatním jihoslovanským jazykům, jmenovitě k jazyku bulharskému. Obširné jeho kritické referaty o všech zjevech slovanského jazykozpytu přivedly ho do styku se všemi slov. jazykozpytcí. Byl v té příčině novým představitelem všestrannosti, jakou pěstoval Fr. Miklosich, jakou pěstuje V. Jagić.

F. P.

O prosodii české.

Napsal Josef Král.

(Dokončení.)

V druhém, opraveném a rozmnoženém vydání Kovářovy „Mluvnice“ (v Praze, 1875) jsou výklady o přízvuku v podstatě nezměněny. Ale na str. 269 n. přidán jest nový obšírný oddíl „Metrika“.

V oddíle tom jsou mnohé omyly. Tak na př. na str. 269 tvrdí se, že rhythmus vyžaduje mimo jiné „přízvuku rytmického, t. j. rozličného pronásení slabik buď vyšším, jasnějším, buď hlubším, temnějším hlasem; ono sluje arsis — z dvih, toto thesis — kles čili nástup“ (srv. i str. 272 n.). Zdá se, že skladatel pokládá přízvuk rhythmický (iktus), spočívající na thesi (dle jeho terminologie na arsi), za vyšší tón, kdežto je to přece důraz. Na str. 270 je obsaženo prapodivné vymezení metra a rhythmus: „Řada dlouhých a krátkých slabik bez ohledu na arsis a thesis jmenuje se rozměr, metrum. Teprv když se k němu přidá měření hlasu dle hudebního taktu, nazývá se rytmem“. Tomu vůbec nerozumím. Dle té definice by vlastně každá věta byla rozměr, metrum.

Prosodie čili časomíra dle str. 270 obírá se měřením slabik. „Míra slabik (dle délky a krátkosti) bere se v jazyčích rozličných rozličně. V jazyku řeckém a latinském měřila se délka a krátkosť jedině dle doby k vyslovení jich potřebné. V moderních jazyčích většinou dle přízvuku slabiky se měří.“ V češtině je prý obojí měření slabik v užívání. I tu i později (srv. str. 272) Kovář, jako činil před mnoha lety Jungmann a mnozí po něm, nerozlišuje přesně obojího principu prosodického; v časomíru jest principem prosodickým trvání slabik, v přízvučné prosodii však jejich různý důraz, který aspoň v češtině nemusí být ve shodě s delším nebo kratším jich trváním. Je to — nejméně řečeno — velmi nepřesné, tvrdí-li se na str. 272,

že „u dvojslabičných slov považuje se podle přízvuku ve výslovnosti prvá slabika za dlouhou, druhá za krátkou“ (ať jsou přirozeně dlouhé nebo krátké), trojslabičná slova že „mají přízvuk a s ním délku na první a třetí slabice“ atd. Mělo se tu přece mluvit aspoň o prosodické délce. Při tom stanovisku lze arci vskutku obojí prosodii směštuati pod jedený pojem časomíry. Nepřesnost ta se neodčiní, když se v připomenutí na str. 272 tvrdí, že v takových případech přízvuk slabiky neprodlužuje.

Pravidla časoměrné prosodie (str. 270 n.) připouštějí obojetnost slabik; ale posici mezislovou zavrhují, ježto v pravidle γ) o obojetnosti slabik (str. 271) tvrdí se, že, „když za samohláskou dvě neb více souhlásek stojí, které však ku slovu následnému přísluší, tu jest obyčejně krátkou, má-li však arsi, oby-

čejně dlouhou“, na př. směle kráci atd. To je tedy celkem asi stanovisko Sušilovo (v. Listy fil. XXIII, str. 5). Co hned za těmito slovy následuje jako připomenutí: „Stojí-li však dvě souhlásky před nimi neb za nimi, berou se vždy za dlouhé; na př.

rozhraní, předplacení" je zcela nesrozumitelné. Patrně se to táhne k pravidlu β) o obojetnosti; ono před nimi a za nimi znamená před l, r, \check{r}, m, n nebo za nimi, jež dle pravidla β) o obojetnosti po němé neb vanuté dovolují obojetnost.

Mezi „výminkami“ (str. 271) objevují se i dvě pozuámky, které měly být zařáděny mezi pravidla o obojetnosti slabik. „Hlásky *j* a *v*..., stojí-li před neb za nimi jedna souhláska, nechávají předcházející samohlásku obojetnou; na př. „*übjeví*, *výkvétá*“ a „*Obojetnou* nechává slabiku obyčejně též *ě*, když předcházející souhlásku nezměkčuje a tudiž co je se vyslovuje;

rovněž tak i $c = ts$ a $\check{c} = t\check{s}$; na př. tōbě (= tobje), plevě, věci atd. (str. 272). Kovář tu patrně starší pravidla o obojetnosti značně rozšiřuje, a zase jiným, novým spůsobem.

Pravidla prosodie přízvučné jsou celkem obvyklá; trojslabičná slova (str. 272) jsou dle pravidel těch vždy kretiky - u -, ač jest zajisté možno měřiti je i jako daktyl - u u . Tak jsou i měřena v příkladech daktylských veršů přízvučných na str. 290. Ale připouští se tu i n e s e t r ě n í přízvuku, ježto v poznámkách čteme, že u slov dvouslabičných „řídceji jen bere se prvá za krátkou a druhá za dlouhou, zejména ve verších jambických; pak ale má se hleděti na přirozenou jakost slabik“. Podobná výjimka připouští se i u slov trojslabičných.

Nepřesnosti je i jinak v této metrice dost. Tak na př. na str. 275 zcela chybně se určuje caesura (rozkol či přerývka).

Dle spisovatele je přerývka, označovaná dvěma kolmýma čárkama ||, na př. v těchto verších

Nezá || vidím napě || něně číše
tomu, jenž mi pokla || dů ne || čítá

uprostřed slov! Definice caesury, arci málo jasná, již spisovatel podává o něco výše, se s tímto naznačením caesur ani neshoduje.

Mezi příklady veršů časoměrných jsou i takové, které by se sice také mohly měřiti časoměrně, ale napsány byly jako verše přízvučné; na př. verš Čelakovského: „Jiskra padla pod koníčkem“ (str. 277).

Neschází tu ovšem ani výklad o časoměrných strofách indických (str. 283).*)

Z veršů přízvučných i Kovář zná jen trochejské, jambické a daktylské, které prý jsou však řidší (str. 287 a 290). Tvrzení Sušilovo pořád a pořád se bez rozmyslu opakuje. U nás, řekne-li kdo něco třeba nesprávného a platí-li za autoritu, může být jist, že se jeho názorů následovníci budou držeti houzevnatě a že od nich neupustí, dokud zase jiná autorita první nevytlačí.**)

Daleko přesnější než v „Mluvnici“ Kovářově jsou tyto výklady v „Rukověti české literatury a básnictví“ Jana Vítka (v Táboře 1875), str. 33 n.

Výklady o prosodii i metrice jsou tu sice stručné (až snad příliš stručné), ale celkem přesné. Spisovatel dobré odlišuje měření slabik dle času a přízvuku, tedy dle toho, jak slabika dlouho u vyslovení trvá, anebo jak mocně se pronáší. V pravidlech prosodie časoměrné připouští se i mezislovňá posice i oboujetnost (str. 34; před skupinou kterékoli souhlásky a *l*, *r*, *ř*, *m*, *n*, *ň*, běžeme-li pravidlo to doslovně, ať následují po sobě v jakémkoliv pořádku). Pravidla prosodie přízvučné (str. 34) jsou celkem obvyklá. Mezi stopami přízvučnými uvádí spisovatel vedle jambu (a my, a když že dnés a j.) a trocheje i daktyly a anapaesty (a tu král) a připouští i verše anapaestické; zcela správně, ač prý velmi zřídka se daktylský a anapaestický chod objevuje čistý, „poněvadž velké píle vyžaduje a jen dokonale podařený dobře se vyjímá“ (str. 39). Příkladů přízvučných veršů anapaestických neuvedl ani on.

*) Nemohu se tuto již zdržetí poznámky, že částečně již od dob Jungmannových jména jich uvádějí se pořád nesprávně; pořád na příklad čteme akšara čhanda, ačkoli čhanda s jest neutrum. Což pak ani r. 1875 nebylo lze se poptati nebo vůbec přesvědčiti, jak ta jména vlastně zní?

**) Aby se nezdálo, že tuto mluvnici posuzuji příliš přísně, připomínám, že byla (a to její druhé vydání) posouzena, vlastně úplně odsouzena od Ignáce B. Maška, tedy od muže, jenž dle obecného mínění je velmi mírný (Listy fil. 1875, str. 213 n.).

Přes svá pravidla dovoluje Vítěk přece v přízvučných verších nešetřiti přízvuku, řka na str. 39 v poznámce, že ve verších jambických bývá někdy na prvném místě trochej. Ale u básníků vyskytoval se i daktyl místo jambů (i v jednom příkladu z Chmelenského, jež Vítěk sám uvádí, měřeno jest „provází“ $\circ - \circ$) i jiné míry nesprávné, a to na kterémkoli místě řady. Vítěk podrobuje se tu obvyklé praxi — patrně však nerad a s odporem.

Úzká je definice rhythmu na str. 34; hledí se při ní patrně jen k rhythmizomenu řeči. Verše časoměrné pokládá spisovatel za dokonalejší než přízvučné, v nichž „přízvuk často s délkou nesplývá“.

V druhém a rozmnoženém vydání této knihy (v Praze 1878) jsou tyto výklady jen zcela nepodstatně změněny.

Ve Václava Bursíka „Stručné náuce o českém básnictví“ (v Plzni 1876) je na str. 36 n. i prosodie a metrika, kterýchž obou nauk pojem správně jest tuto vymezen. V pravidlech prosodie časoměrné připouští se obojetnost (při skupině kterékoliv souhlásky v následujícím *l*, *r*, *ř*, *m* a *n*). Také slabiky, jež měly by býti dlouhé posíci mezislovou, pokládají se za obojetné. Dobře se tvrdí, že přízvuk slabiky neprodlužuje (str. 37; svr. i str. 58). Nesprávně se opět definuje rhythmus (str. 39) a také rozměr (metrum; str. 40). Nesprávně se opět dí, že zdvih (arsis, ictus) jest pozdvížení, kles (thesis) snížení hlasu (str. 40); také definice rozluky (diaeresis) je vadná (str. 41). Jinak však jest výklad o časoměrné prosodii a metrice dosti přesný.

Přízvuk jest spisovateli (str. 58) hlas zvýšený a sesílený, jímž některé slabiky nad jiné vyznamenáváme, a je vždy na prvé slabice. Jeho pravidla prosodie přízvučné jsou velmi stručná. Nesprávná je poznámka 4. na str. 58, že jednoslabičná slova (nehledíme-li k enklitikům) jsou dlouhá (mělo býti řečeno přízvučná), přicházejí-li do zdvihu, krátká (t. j. nepřízvučná), jsou-li v klesu. Nebo o větší nebo menší přízvučnosti jednoslabičných slov rozhoduje přízvuk větný, a ne postavení jich v thesi nebo arsi verše. Čtvero- a víceslabičná slova (str. 58) mají přízvuk (vedlejší) na slabikách lichých. To takto řečeno není rovněž správné. Ve verších přízvučných jest plýtván chod: trochejský, jambický, daktylický a smíšený (z chodu daktylického a trochejského sestávající). Že však jsou i jiné „chody“ v přízvučném veršování možné, bylo již častěji připomenuto.

Dle pravidel prosodie přízvučné, která skladatel podává, zdálo by se, že je příznivec přesného šetření přízvuku. Ale z uvedených příkladů (i z národních písni vzatých) vidíme, že přece všeliké ty volnosti prosodické nejsou mu nikterak proti myslí.

Za příklad daktylického chodu uvádí i národní písň:

U panského dvora
náš Vitoušek orá,
strakaté volečky má atd.

Přidává poznámku, že chod daktylický jest zřejmý, slyšíme-li nápěv (str. 63). Co s takovým příkladem, když rhythmus (hledíme-li k pouhému textu, spíše trochejský) poznáváme teprve z nápěvu? Hodi se do metriky, přihlízející jen k rhythmizomenu řeči? Ostatně jest tu skladatel téhož minění, které jsme několikráté již pronesli, že rhythmus písni národních řídí se nápěvem a že nemáme práva stanoviti jej na základě pouhého textu. Proto se však právě národní písň nehodi za příklady do české metriky.

Prvního vydání „Malé Slovesnosti“ od Jana Kosiny a Františka Bartoše (v Brně 1876) nemám; užívám proto vydání druhého z r. 1878, které dle předmluvy od vydání prvního podstatně se neliší. Na str. 1 n. obsahuje tato kniha i základy české metriky. Uznává se tu opět theorie časoměrná i přízvučná za stejně oprávněnou. Přízvučné napodobení meter antických pokládají spisovatelé za nepřipustné (str. 5: „O hexametry přízvučné pokoušeli se Puchmajer, Jan Nejedlý, Palkovič ovšem beze zdaru, anot povaha jazyka našeho přízvučnému hexametru naprostě se přičí). Uvádějí začátek Puchmayerova překladu „Chrámu Gnidského“, kterýto překlad (v. Listy fil. XX, str. 354) prosodickým pravidlům, jež si Puchmayer sám sestavil, úplně vyhovuje, a vytýkají mu nesprávné přízvukování některých slov. Právem; ale míra jich jest ve shodě s theorí Puchmayerovou.*)

V pravidlech prosodie časoměrné drží se spisovatelé celkem Sušila, ježto polohy mezislovné nepřipouštějí leč výjimkou, je-li krátký záslovny vokál v thesi (str. 2 § 5, pozn. 2), a nezmiňují se o obojetnosti slabik. Patrně nepřipouštějí vlastně ani této; obojetnost je přípustna dle nich jen výjimkou, jde-li za samohláskou některá ze souhlásek retních nebo nosovka *m* se samohláskou *č* (tobě, lově). V obou těchto výjimkách se spisovatelé od Sušila odchylují; nebo Sušil v případě posléze uvedeném takové slabiky kázal vždy měřiti dlouze, mezislovnu posici pak výjimkou připouštěl pouze před přerývkou (v. Listy fil. XXIII, str. 5).

Pravidla o přízvuku jsou obvyklá; vedlejší přízvuk připouštějí spisovatelé neprávem tepru u slov čtyř- a víceslabičných, ač je také ve slovech trojslabičných (na třetí slabice); v pětislabičných slovech má prý vedlejší přízvuk někdy slabika předposlední, jindy třetí od konce. Co se vykládá o přízvuku jedno-

* Slovo nepoukázala neměřil však Puchmayer *---* *-oo*, nýbrž *-uu-oo*, jak žádají spisovatelé, kteří tento verš Puchmayerův nesprávně četli.

slabičních slov, zasahuje částečně do výkladu o přízvuku větném, o němž měla se státi zřejmá zmínka (str. 2).

Prosodické přesnosti básní přízvučních dle spisovatelů se šetřiti nemusí. Dle § 5 b, pozn. 3 (str. 2) „ve slovech trojsyllabých přízvuk spadající na syllabu první valně slabné, jeli syllaba druhá buď přirozeně nebo polohou dlouha, tak že ve verších přízvučních někdy zcela utuchuje a se přemyká na syllabu druhou. N. p. Přízvuk krále mír vy-koupí (Vocel); Um svůj těmi bay ca-party (Čelakovský)“. Stojí tedy spisovatelé na stanovisku Čelakovského a jiných, kteří přízvuk slovný často nahrazovali délkou. Patrně čini i v knize školní nemístnou concessi chybňím prosodickým licencem mnohých básníků. Jen neměli říci, že v tom případě přízvuk valně slabne. Vím, že spisovatelé sami tak čeština nevyslovují. A ve verši se tak vyslovovati smí?

Mezi stopami přízvučními na str. 3 uvádí se i přízvučný spondej: um svůj, král náš, mocnost atd.; je prý ho však pořídku a skoro vždy je prý ze dvou rozličných slov. Vskutku? Což dvouslabičních slov o slabikách přirozeně nebo polohou dlouhých je tak málo?

Spisovatelé tu ostatně zapadají do theorie Puchmayerovy z r. 1802 (v. Listy fil. XX, str. 345), hledíce v této stopě také k délc e nepřízvučné slabiky. Ale pak měli vyčisti i jiné stopy podobné. Uznává-li se takovýto spondej, musíme uznati na př. i am f imacer (bývalá), molossus (dávavá) atd., jak to Puchmayer vskutku činil. Tato tedy jediná tříška z oné Puchmayerovy theorie (jestliže ji měli spisovatelé na mysli) do jejich prosodie přízvučné se nehodí.

Anapaest přízvučný je prý nemožný (str. 3). Je dobré možný, jak již častěji bylo řečeno; arci na začátku rhythmicke řady původní jeho tvar $\text{---} \text{---}$ nemůže se klásti zhusta, ježto dvouslabičních slov, která větušním přízvukem následujícího slova pozbyvají téměř svého přízvuku, je vskutku málo (srov. ale já, nebo král, ani já ani ty atd.). Ale anapaest připouští v časoměrné prosodii i tvar $\text{---} \text{---}$, a tomu tvaru odpovídá přízvučný jamb, jenž tedy plným právem může původní anapaest na počátku řady zastupovat.

Verše daktylské „s předrážkou“, které z Pflegera uvádějí spisovatelé na str. 5:

Tu podzimní vichr se krajinou vzdýmá
a vtírá se ve sklady skalnatých hor,
a bouří a hýká a ve stromech hřímá atd.

jsou přece zcela přesné přízvučné řady anapae-stické.

Choriamb (str. 3) vyskýtá se prý jen ve verších časoměrných; což na př. přízvučně měřené několikrát $\text{---} \text{---} \text{---}$?

Výklad o verších časoměrných drží se obvyklých zastáralých mínění; chybná je (str. 5) definice verše logaoedického a verše Archilochova (-○-○-○-○-○-○| -○-○-○), jenž se tu nazývá heptametrem. Ale je to tetrametr, lépe řečeno episyntheton ze dvou kol tetrapodických. Verše choriambické, uvedené na str. 6, jsou vesměs logaoedy.

Dle str. 6 n. verše přízvučné jsou buď trochejské, buď jambické. I tu zříti jest vliv Sušilův. Na str. 10 dovoluje se také daktyl ve slohách čtyrveršových. Proč jen čtyrveršových? Anapaesty na str. 5 také zařaděny jsou mezi daktyly („s předrážkou“). Ale čeština je schopna i jiných meter, nejen prostých, nýbrž i smíšených a složených, také při veršování přízvučném. Máme všech těch meter v literatuře dost, ale naši theoretikové nechtí se k nim znáti.

Vydání třetí z r. 1883 a čtvrté z r. 1893 nemá v těchto výkladech podstatných změn.

V Jana Gebaueru „Hláskosloví jazyka českého“ (v Praze 1877) jedná se na str. 44 „O přízvuku slabik českých“. Přízvuk je Gebauerovi právem „mocnější blas, jímž jednotlivé slabiky vynikají nad ostatní“ a je slovný a větný; slovný je buď hlavní neb vedlejší, ač — jak správně tvrdí Gebauer na str. 45 — ve skutečnosti je asi více stupňů přízvuku nežli dva. Pravidla slovného přízvuku — výklad obšírnější o přízvuku větném náleží do větosloví (str. 46) — jsou obvyklá. Vytknouti dlužno, že dle Gebauera přízvuk vedlejší nebývá vždy dosti patrný a nemívá pevného místa; nejčastěji bývá na slabice třetí a páté a mocněji tu vyniká, když sudé slabiky jsou krátké a když slabika třetí a pátá je buď kořenná nebo důležitá slabika kmenotvorná (**učitel**, **nepovezu**) anebo když tytéž slabiky dle časomíry více váží, než slabiky sousední (**obyčejně**, **nepředvídáný**). Kde takové převahy při slabice třetí a páté není nebo kde výše uvedenými vlastnostmi vyniká nad slabiku sousední slabika druhá neb čtvrtá, tu muohdy přízvuk vedlejší přenáší se na slabiku druhou nebo čtvrtou (**následovatel**, **následující**).

Na str. 46 n. jest výklad „O časomíře slabik českých“, kde jedná se stručně také o quantitě slabik metrické (o slabikách krátkých, přirozeně a polohou dlouhých a obojetných). O prosodii arci Gebauer nejedná.

Gebauer výklady své o přízvuku českém později znamenitě rozšířil a prohloubil, a proto tuto přestávám na pouhém zaznamenání jeho mínění z r. 1877.*)

Téhož roku uveřejnil Antonín Škoda v článku „Časomíra česká a metrický překlad 6. zpěvu Homérovy Iliady“ (Program realného a vysšího gymnasia v Domažlicích za školní rok 1877), str. 3 n. stručný nástin déjin prosodie; nejstarší naše básnictví

*) Na str. 130 n. kloní se Gebauer k mínění, že verše staročeské jsou přízvučné.

(patrně RK a RZ) jest přízvučné, od 13. století počítají se v básních větším dílem pouze slabiky, teprv působením humanismu zavedena prosodie časomérná Blahoslavem, ač jakési stopy rozměrů antických viděti prý již v starší době (v Cisiojanu Muichovském, u Konáče, Optáta). Jsou to názory tehdy běžné, které jsem již v první hlavě této práce pokusil se opraviti; běžným spůsobem soudí též spisovatel o „Počátcích“, o „Zlomečích“ Huévkovského a o prosodickém sporu vůbec. I v té věci nyní leckde soudím jinak, jak již bylo vyloženo.

Výsledkem prosodického sporu dle spisovatele bylo, že časomíra podržela vrch k následování básničtví staroklassického. Spůsobnost jazyka českého k časomérnému veršování pokládá za úplně dokázanou (str. 6). Ale právem stěžuje si na to, že časomíra nemá v češtině pevných, všeobecně uznaných pravidel, ježto jedni drží se prý prosodie řecké, uznávajíce posici mezislovou, druzí latinské, jež prý posice té neuznává. Také slabiky obojetně připouštějí se prý v počtu neslychaném. Spisovatel obojetnost slabik úplně zavrhuje dle Sušila. „Z toho pochází, že také ve školách každý učí prosodii časomérné, jak se mu za dobré vidí, k nemalé škodě věci samé“ (str. 6).

Spisovatel přeje si tu právem jednotnost i doporučuje ke všeobecnému přijetí pravidla Sušilova, jichž držel se i Niederle. Posice řecká prý se příčí českému sluchu. „Kdyby hned při zavádění časomíry na počátku tohoto století bylo se přidrželo posice latinské a ne řecké, nebyl by se zajisté takový odpor proti časomíře ozýval“ (str. 6).

Ke konci podává Škoda pravidla Sušilova, rozhojněná třemi novými pravidly, která ospravedlňují prosodickou licenci, dle níž ve slovech čtyřslabičných, mají-li první tři slabiky krátké, podobně ve slovech trojslabičných, jsou-li všecky jich slabiky krátké, povoleno první krátkou měřiti dlouze; podobně i při jménech vlastních dovoluje se klásti v thesi krátkou slabiku za dlouhou.

Posoudil jsem tento článek Škodův v Listech fil. IV (1877), str. 283 n. Jakožto žák Niederlův schvaloval a doporučoval jsem tehdy a ještě i později několikrát ve svých recensích pravidla Sušilova, i Škodou přijatá, zcela neprávem, jak vysvitá z nynějšího mého posouzení těchto pravidel v Listech fil. XXIII, str. 4 n. Zavrhal jsem tedy také nesprávně mezislovou posici, a to ze dvou důvodů: 1. Že jí slabiky posici dlouhé v češtině přespříliš se množí, ježto mnoho našich slov začíná skupinami hlásek, a koncovky naše jsou většinou krátké. Ale v češtině do jisté míry je totéž, a přece se tam mezislová posice připouští. 2. Ukazoval jsem k též věci — na kterou upozornil Škoda —, že, držice se směru Sušilova, zabráníme tomu, aby přízvuk rhythmický (iktus) nepadal příliš často na poslední (většinou plané) slabiky slova, čímž nesoulad mezi přízvukem slovným a rhythmickým stává se citelně nelibým. Ale tím prostředkem (nepřipouštěním

totiž posice mezislovné) tohoto nesouladu ne odstraníme, jen jej poněkud zmirníme. To je zisk velmi pochybné ceny. Výslovnost *nesnášeli jste* (- - - + +) je zrovna tak nečeská, jako výslovnost *nesnášeli jste* (+ + + +).

Zanedbávati mezislovné posice před více než dvěma konsonanty, zdálo se mi přece povážlivé. Také jsem byl nakloněn připouštěti obojetnost aspoň při *la r a* navrhoval jsem i některé jiné modifikace pravidel Škodových. O tom nyní již ani šíře nemluvím. Návrhy ty i jiné jsou zbytečné — ježto časomira po mému nynějším soudu je v češtině nepřipustná.

Nezmiňoval bych se o této své recensi, ačkoli mi dává výtahou přiležitost, abych pokáral také sebe za svá dřívější bludná mínění, jako kárám jiné: ale činím to hlavně proto, že leckdo se domnívá, jakobych článkem svým „O prosodii české“ opouštěl svůj obor a míchal se do věci, do nichž mi nic není. Není tomu tak. Otázkou české prosodie zabývám se již skoro dvacet let; články tyto jsou jen výsledkem dlouho připravovaného převratu, který v mínění mé velmi nenáhle se prováděl. Ostatně mne k rozřešení této otázky nutila takřka i má činuost překladatelská.

§ 61. Jiné grammatiky mimo ty, jež již byly připomenuty, neobsahují žádného výkladu o prosodii. Některé mají více nebo méně stručná pravidla o přízvuku českém, většinou jen slovném, celkem obvyklá; v úsudech o povaze českého přízvuku i tyto grammatiky se rozcházejí. Tak Josef Beran (Mluvnice česká ... v Praze 1872, str. 11) pokládá přízvuk za povýšení hlasu (2. vyd. z r. 1873 a 4. z r. 1880 nemám; ve vydání 3. z r. 1879 a 5. z r. 1887 není ve výkladech těch podstatných změn; přidán jest tu výklad o míře slabik). Karel Kunz v 5. vydání své České mluvnice (v Praze 1873), str. 22 rovněž má přízvuk za povýšení hlasu, ve vydání 6. z r. 1877 nemá ve výkladech těchto změn, ale ve vydání 7. z r. 1883 jest mu přízvuk mocnějším hlasem (vydání 8. z r. 1886 jest jen otiskem vydání 7.). Ferdinand Čenský v Kurzgefasste Grammatik der böhmischen Sprache für Deutsche (Prag 1871), str. 3 správně pokládá přízvuk za důraz (2. vyd. z r. 1878 má výklady o přízvuku poněkud rozšířeny), podobně Václav Faltys v Böhmisches Sprachbuch für Deutsche ... (Prag 1868), str. 7 (vydání 2. z r. 1871 nemám) a Jan Lad. Mašek v Cvičeních mluvnických a pravopisných pro žáky IV. třídy (v Praze 1869), str. 8 (v opětném vydání z r. 1872 je týž výklad). Celestín Říha ve čtvrtém vydání své České mluvnice a nauky o větách (v Praze 1867), str. 8 nazývá přízvuk silnějším neb vyšším hlasem (podobně ve vydání 5. z r. 1870 a 6. z r. 1872). Stručně o přízvuku jedná také Tomáš Cimrhanzl v Böhmischa Schulgrammatik ... (Prag 1869), str. 5, podobně Vojtěch Vrána v Deutsche und böhmische Sprechübungen (Prag 1866), str. IX.

O přízvuku (a arci ani o prosodii) žádné zmínky nečiní i v této době: Tomáš J. Hron (Stručná mluvnice česká, v Jindř. Hradci 1867; 2. vyd. 1872), Josef Jireček (Nákkres mluvnice staročeské, v Praze 1870; na str. 95 opakuje se pouze tvrzení, že v staročeských verších se slabiky počítají), Josef Jedlička (Základové mluvnice české... v Praze 1870), Jan Kypta (Proprava ku české řeči... v Jindř. Hradci a Táboře 1867), Dr. F. B. Květ (Staročeská mluvnice, třetí vydání, přehlédl Edvard Novotný, v Praze 1869; 4. vyd. z r. 1874 dle předmluvy; exemplář, jež jsem měl, má na titulu r. 1883), František Otakar Mikeš (Pravopis a mluvnice jazyka českého... v Praze 1867, 2. vyd 1868), Jan V. Poklop (Česká mluvnice... v Praze 1873), Dr. J. Procházka (Německočeská mluvnice... v Jindř. Hradci 1876), Jan Přibík (Mluvnická cvičení pro žáky druhé třídy... v Praze 1866, 2. vyd. 1867; Mluvnická cvičení pro žáky třetí třídy... v Praze 1867), Josef Růžička (Návod k vyučování mluvnici ve školách národních, v Praze 1871). Jan Gebauer (Uvedení do mluvnice české, v Praze 1876) má dle povahy věci na str. 7 jen přiležitostou zmínku o přízvuku.

Nejsou mi přístupny grammatiky, které vydali tito mužové: Bežo (1875), Cebuský (5. vyd. 1870), Formánek (3. a 4. vyd 1868, 5. vyd. 1872), Galbavý (1872), Glosz (1871), Chobodický (1873), K. D. (Koppa Daniel; 1871), Nagy-Zaymus (1872; dvě grammatiky), Paleček (3. vyd. 1868), Polák (1866), Prasek (1874), Rank (1875), Terebelinský (3. vyd.? 1872), Wolf (2. vyd.? 1867), Zaymus (1875). Rovněž nemám 3. vydání Mluvnice české a větosloví (1874).

O dřívějších vydáních některých těch grammatik byla již na příslušných místech řeč. Tituly těchto grammatik znám z nedostatečných někdy bibliografických pomůcek po r. 1864 (Oesterreichischer Katalog, Buchhändlercorrespondenz a z některých bibliografických katalogů českých) i ze zminěk přiležitostních. Za správnost uvedených jmen při chatrnosti naší bibliografie všude neručím.

Nevím, zdali vyšla F. Otta Matzenauera „Slovesnost“, jež měla dle přiležitostních zpráv vyjít r. 1875 a obsahovati i prosodii. Rovněž nevím, vyšla-li vskutku znova Sušilova Krátká prosodie česká r. 1875.

§ 62. Jednotlivých zmínek o prosodii nebudeme již ani zevrubně uváděti. Jsou ovšem dle stanoviska spisovatelů různé. Časomíra velebí se i mezi r. 1866—1877 pořád. Uvádí jen některé toho příklady. Tak Matěj Procházka ve spise „František Sušil. Životopisný nástin“ (v Praze 1871), str. 436 tvrdí o Sušilovi, že dokázal při překládání řeckých a latinských klassiků, kterak na naší řeči zazuivá týž blahozvuk, táž hudba, jako

v řečtině a latině, nepřipomínaje arci, že řeč nešetří přízvuku nemůže být blahozvučná.

I Jakub Malý v „Stručném obraze jazyka českého“ (v Praze 1872) jeví se na str. 10 a 18 jako horlivý časoměrník. Čteme na str. 18 o časomíře, r. 1818 v metrice obživené, jež „jala se povrhovati veršování přízvučné, které ovšem ve své předešlé podobě se bylo přežilo“. A jak veršoval po r. 1818 sám Malý? Časoměrně? Či myslí snad opravdu, že přízvučné verše jeho a jeho současníků jsou lepší než „přežilé“ verše přízvučné z doby před r. 1818?

Podobné výroky jsou i v jeho spisu „Vzpomínky a úvahy starého vlastence“ (v Praze 1872). Na str. 26 tvrdí se, že působením RK a RZ „mluva poetická najedou vyzula se z pout odměřeného klinkání dle vzorů německých“, dle str. 61 Čelakovský vynikal „nevyravnou uhlazeností formy“.

Velikým přítelem časomíry je též Vojtěch Šafařík, jenž v životopisu otce svého ve Slovníku naučném IX (1872), str. 3 ve výkladu o „Počátcích“ hovoří o „neslovenské od Dobrovského češtině vnučené“ prosodii přízvučné, „v nížto Nejedlý dokonče i Homéra byl počal překládati“. „Počátkové“ prý „plní nevidané a neslychané před tím vroucenosti a uchvacujícího vzletu“ ukazovaly k prosodii časoměrné „co jediné v českém jazyku přirozené“. Atd. *)

Podle Šafaříka a Zeleného vykládají pak o časomíře, prosodickém sporu z r. 1818 a vzniku „Počátků“ i jiní; tak na př. J. Kalousek v „Nástinu životopisu Františka Palackého“ (v Praze 1876), str. 8, H. H. Hradecký ve spisu „František Palacký. Stručný nástin jeho života i působení“ (1876), str. 8 a nejmenovaný skladatel spisu podobného „František Palacký, jeho život a působení“ (v Praze 1876), str. 4.

Také Karel Tieftrunk drží se při výkladech o těchto otázkách ve své „Historii literatury české“ (v Praze 1874) obvyklých názorů. Na př. tvrdí na str. 133, že Chmelenského básně mají řeč nad míru zpěvnou, ježto bedlivě toho šetřil, aby slabiky přízvučné byly také časoměrně dlouhé (to — takto vyšlo — není ani správné), na str. 138 mluví o „pěkném“ rytmu Erbenovy „Kytice“, na str. 151 o „plynném“ verši Šulcově a j.**) O vzniku „Počátků“ na str. 124 správně tvrdí, že složeny

*) Tento životopis Pavla Josefa Šafaříka vydán byl také zvláště, jak již ze současných záznamů bibliografických je patrno. Stalo se to však asi v malém počtu exemplářů. Ani universitní knihovna nemá tohoto zvláštního otisku.

**) Podobné nesprávné úsudky o verších jednotlivých básníků jsou i v A. V. Šemberových „Dějinách řeči a literatury české“ (vydání třetí, ve Vídni 1869). Na str. 263 tvrdí se, že Čelakovského „Růže stolistá“ vyniká „uhlazeností metrickou“, na str. 264, že básně Jungmannovy jsou vzorem „uhlazené metriky“ a j. v.

byly od Palackého a Šafaříka, „jimž Benediktia Jungmann jistou měrou pomocni byli“, kterýžto výrok ve vydáuň druhém a třetím (vyšlých r. 1880 a 1885) stupňoval v odvážná slova, že „Počátky“ jsou spis, „jenž s Jungmannem dříve umluven“ byl (srv. na př. třetího vydání z r. 1885 str. 104). A takový výrok ušel vlastenecké kritice! Jinak ovšem i Tieftrunk soudí, že „Počátky“ v boji prosodickém zvítězily. Druhé a třetí vydání se arci co do prosodického stanoviska spisovatelova od prvního nikterak neliší.

Horlitelkou pro časomíru je také, jak se zdá, ode dívna Eliška Krásnohorská. V „Obraze novějšího básnictví českého“ (ČČMus. 1877, str. 66 n.) má na str. 75 některé mně nejasné výroky o prosodii. „Zdroj tak rozmanitých rytmických proměn, charakteristický nás nesouhlas mezi přízvukem a délkou, působivá některým básníkům našim místo ladu zmatek, kdežto na příklad skladatelé hudební již dovedli této zvláštnosti ve prospěch zpěvu českého užiti“. Trpí prý tím nejen proud verše, nýbrž i rým; skladatelka zavrhuje totiž rýmy, jako: zákonů — na trónu, dřív-div, víra-sírá a t. p. (str. 75 n.)*). Skladatelka je vůbec velká příznivkyně prosodie časomérné, jak vidíme z výroku, že s „prosodické stránky“ nejvýše dospěl překladatel Homera Jindřich Niederle (str. 75). Úsudků jejích o formě jednotlivých básníků bych také všech nepodepsal.

Jakožto zastavatel přesnější prosodie vystupuje v té době příležitostně opět Jan Neruda. V článku „Operní libreta“ (Český obzor literární 1867, str. 119) uvádí verše z jakéhosi libretta, nemající vůbec smyslu, a přidává: „Tém slovům nerozumí nikdo, ale to neškodí, skladatel přece je vložil v hudbu! Kdo může pak žádat, aby skladatel šetřil prosodie nebo přirozené jen deklamace, ovšem aby jich šetřil potud, pokud pravá hudba vůbec jich šetřit může!“

Překladatelé básní staroklassických v celé té době pro nehotovost theorie prosodie časomérné často dotýkají se i pravidel, jimž se řídí. Uvádím tu Josefa Truhláře, jenž v překladu svém Horatiových satir (v Praze 1867) v úvodě dotýká se i otázky mezislovňné polohy. Počet slov, začínajících dvěma souhláskami, jest dle jeho zkoušek v češtině nejméně pětkrát větší než v řečtině, třemi souhláskami počínajících čtyřikrát. Ježto čeština co do počtu krátkých koncovek s řečtinou jest na rovni, musí mezislovňné polohy užívat; než poněvadž — kdyby mezislovňá poloha důsledně se uznávala — pro hojně skupiny hlásek v českém násloví počet koncovek polohou dlouhých nad mříu by

*) Mně ani rým víra — šírá nezdá se naprostot nepřípustný. Ostatní jsou zcela správné. Kdo je pokládá za chybné, myslí neprávem že naše délky jsou nějak zvlášť dlouhé. Ale charakteristikem dlouhého vokálu není délka, jak již jsme častěji vyložili.

vzrostl, káže potřeba pokládati v češtině slabiky ty za obojetné, jak činili Vinařický i jiní. Nebo každá řeč má právo pravidla časomíry přispůsobiti své povaze.

Jsou i v té době spisovatelé, kteří žehrají na nepřesné šetření pravidel prosodických v básních přizvučných i časoměrných. Uvádí tu jen některé.

Tak K. Šmídек v článku „Jan Er. Vocel co básník“ (Osvěta 1875, str. 441) vytýká Vocelovi správně mnohé jeho prosodické poklesky; některé jeho rozměry neřídí prý se určitými pravidly, vedou si zcela volně a jsou záhadné. Vše to tvrdí se tu zcela právem — Vocel dopouštěl se vskutku hojných prosodických chyb.

I Primus Sobotka v článku „O překladech v novočeské literatuře“ (Osvěta 1877), ač na str. 305 nesprávně nazývá Macháčkův překlad Götheovy „Ifigenie“ plynny, o časoměrných překladech Vinařického (str. 306) právem tvrdí, že nejsou bezúhonné co do prosodie*), o Mokrému, že bedlivěji šetří přízvuku v překladech z polštiny, než učinil Štule (str. 314), a podobné výtky vším právem činí i překladatelům jiným. „Nemůžeme ani dosti důklivě napomínati našich básníkův, aby co nejpečlivěji šetřili pravidel přízvukových, poněvadž báseň s chybým přízvukem působi na sluch jako rozladěná kytara“ (str. 317).

F. Schulz v článku „Česká balada a romance“ (Osvěta 1877, str. 378) vytýká Hankovi „pochybený, nepřirozený přízvuk“, Hollmanovi (str. 472) „divoké, špatně přizvučné daktyly“ a j.

Jak nesprávně se o prosodických otázkách pořád pojednávalo, i toho stájež tu některé doklady.

Anonymus jakýs v článku „Novověká literatura“ (Věstník bibliografický II, 1870, str. 164) tvrdí, že Puchmayer „ve veršovnictví proti Dobrovskému, dle Němců v přízvuk zastávajícímu, povástat, haje časomíru a též zdařilé příklady časoměrného veršování ve svých básních vytýkaje“. Ale Puchmayer byl přece odpůrce časomíry.

K. Sabina ve svém spisku „Václav Stach, jeho doba a spisy“ (v Praze 1870), str. 68 n. nepřeje přízvučnému napodobení antických meter; „Stachův vytříbený duch uznal, že se všickni následovníci Dobrovského v této věci nacházejí v omyleu a hojně pádných důvodů proti nim sebrav hájil časomíru.“ „Počátky“ prý došlo mínění jeho platnosti a zvítězilo. že to vše je holý mythus, vyplývá z toho, co jsme o Stachově činnosti prosodické již vyložili v tomto článku (v. Listy fil. XX, str. 420 n.).

Výroků podobných bylo by lze arci uvésti více. Postačí zajisté i tyto na důkaz, jak povrchně se u nás o prosodii a metrice české mnohdy nvažovalo.

*) Též Jan Šafránek o něco později v článku „Karel Alois Vinařický“ (Osvěta 1884, str. 289 n.), ač časoměrné verše Vinařického chválí, přece na str. 525 tvrdí, že by snesly „tu onde“ metrickou korrekturu.

Celkem ani v letech mezi r. 1866—1877 nepokročilo se v konečném rozhodnutí sporu prosodického daleko. Theoretikové pořád uznávají a velebí časomíru, pořád připouštějí a omlouvají všelijaké nerhythmické volnosti veršů přízvučných, ale nemohou se pořád dohodnouti o pravidlech prosodických. Každý jde svou cestou: prosodické theorie i těchto let jsou samý zmatek, samá nesprávnost. Spůsobilým k uklizení prosodického sporu byl článek Hostinského z r. 1870. Ale zdravé jeho zásady a důvody spůsobily jednak neoprávněný odpor, jednak u většiny theoretiků nedošly ani pověsimnutí. Přese všecky důvody Hostinského theoretikové trvají na starém stanovisku, že přípustny jsou v češtině obě prosodie, časoměrná i přízvučná. Ani Durdíkova skepse, vyslovená v „Kallilogii“ r. 1873, nevyrušuje jich z klidu.

§ 63. O nové řešení prosodického sporu pokusil se r. 1878 Josef Durdík. V článku „O poměru obou prosodií českých“ (ČCM. 1878, str. 58 n.) chee rozhodnouti otázku, „která prosodie“, zda časoměrná neboli siloměrná či přízvučná, „v ohledu aestheticém má větší právo, a která zejména se hodí pro český jazyk“ (str. 60).

Se stanoviska aesticetického jsou oba tyto principy prosodické stejně oprávněny; v některých jazycích — a k těm náleží i čeština —, kde délka i přízvuk od sebe se rozstupují, jsou oba možny (str. 61). „Jsoucnost i krása časomíry v českém jsou nepopíratelný“ (str. 62).

Časomíra i přízvuk mají tedy stejně právo, obě prosodie dokazují své nároky. „Vyřízení dvou sporných nároků může se státi spůsobem trojím. Předně jednomu nároku dá se za pravdu a druhý se odmítne. Za druhé hledí se oběma stejně učiniti zadost, aneb za třetí jeden se podřídí druhému“ (str. 62). Úplné zamítání přízvuku, nejostřejší hájené „Počátky“, o nichž správně Durdík tvrdí, že počinají si s podjatostí a že neprávem přízvučnou prosodii pokládají za germanskou (str. 64; svr. i str. 63), úplně se zmařilo; ale „rovněž tak by s nezdarem se potkalo, chtiti dokazovat, že se čeština pro časomíru nehodí; neboť jediná krásná báseň dostačí na vyvrácení“. Zavrhnutí jedné nebo druhé prosodie jest sice krátké a pohodlné, ale mylné (str. 65; svr. i str. 76).

Durdík tedy připouští oboji prosodií v češtině jako možno. Možnost její dokazuje mu i jediná krásná báseň časoměrná. Že v češtině — tak, jako v jiných jazycích, i třeba v němčině — časomíra je možná, nelze popírat. Je to i v češtině dokázáno velikým množstvím veršů časoměrných. Ale — chceme-li mluviti přesně — jiná je otázka, je-li přípustná. A tu třeba dátí zápornou odpověď. Prosodie, v určitém jazyku přípustná, musí přece šetřiti všech význačných vlastností jazyka. Časomíra však zjevu, v každém jazyku nesmírně důležitého, kterým teprve skupiny hlásek se stávají slovy, totiž přízvuku, nedbá, nemohouc

mu vyhověti. Úvodní časoměrná disticha ke Kollárově „Slávy dceří“ jsou zajisté krásná báseň, hledíme-li k obsahu; ale je forma její krásná, forma, při které pro časomíru stále a stále musíme činiti násilí českému přízvuku, a checene-li zachovati rhythmus, čisti verše tak, jak nikdy nemluvíme? V staré řečtině byl přízvuk jiné povahy než nás, a latinská časomíra je do Latia přesazena z Hellady. I Durdik dobrě tvrdí (str. 67), že v latině původně se veršovalo dle přízvuku.

Z toho důvodu vyblásil časomíru za nepřípustnou v češtině již Dobrovský, na ten důvod s důrazem poukazoval Hostinský r. 1870, z tohoto nešetření přízvuku ve verších časoměrných plynula zajisté i skepse samého Durdika o přípustnosti časomíry v češtině, vyslovená v „Kallilogii“ r. 1873. Velice lituji, že Durdík v tomto článku k témito důvodům nepřihlížel a že od své skepse r. 1873 nedošel na základě jich k úplnému zamítnutí české časomíry. Nemohu tedy souhlasiti se stanoviskem Durdíkovým, že čeština je časomíry schopna, že je to její přednost, již jsme povinni zachovávati (str. 66), jako nemohu souhlasiti s tvrzením jeho, shodným s tvrzením Truhlářovým (v. Listy fil. XXIII, str. 249), že dříve v češtině přízvuk nebyl tak určitý jako nyní a že přízvuk vůbec v moderních jazycích více a více do popředí přichází (str. 67). Již v prajazyku indoevropském hrál přízvuk velikou úlohu.

Na str. 65 n. jedná Durdík o druhé možnosti, skombinovati přízvuk a časomíru tak, aby vždy na téže slabice přízvuk i délka se stýkaly, tak že by vznikaly verše, jež by zároveň byly časoměrné i přízvučné. Durdík takovéto kombinování přízvuku a časomíry zamítá z toho důvodu, že by pro nedostatek caesur a hojně diaerese byly nanejvýš jednotvárné a nevkusné. Vskutku hexametr dle toho principu zhotovený, jež uvádí,

Ó jak pěknou září barvena obloha šírá

je nepěkný, ale jen proto, že po strádá caesury. Že však by možno bylo i při tomto spůsobu veršování vyhověti požadavku caesur, toho důkazem je druhý Durdíkem uvedený hexametr:

Možno že vínek || a božská berla ti prospěje málo,

kde je patrná caesura v druhém taktu; mohla by býti i v taktu čtvrtém, kdybychom enklitické slůvko ti zaměnily jiným krátkým, ale slabě přízvučným (na př. tu). Diaerese po četných taktech jsou arci při jednotvárnosti českého přízvuku nezbytné. Po každém taktu však diaeresę, třeba jen zdánlivá, ani při tomto spůsobu veršování býti nemusí. Na př. trochejský verš, dle té zásady složený,

vod tu záplavou vše tvorstvo zašlo
nemá po druhém taktu ani zdánlivé diaerese.

Takové diaerese, jak řečeno, při veršování přízvučném (a i tento spůsob veršování je vlastně přízvučný, jen že při něm slabika přízvučná je zároveň přirozeně nebo polohou dlouhá) jsou nezbytné. Jakýkoli náš verš, přesné přízvučný, musí mít nadbytek takových diaeres, a přece nám to nevadí. Proč by to tedy vadilo při takovém veršování přízvučně-časomérném? Mimo to není ani diaerese všude, kde končí slovo, nýbrž právě jako caesura, jen tam, kde je odděch, přestávka. Ježto pak slova v proudu řeči, pokud je neoddělujeme přestávkou, plynou nepřetržitě, nejsou diaerese ani u nás nikterak tak hojně, jak se zdá. Vezměme na př. verše z počátku Sládkova překladu Shakespearova Makbetha:

Kdy my tři se sejdeme ještě,
za hromu, blesku nebo deště?
Až ta vřava bitvy schladne,
jeden vyhrá, druhý padne.

Tu po každém taktu je zdánlivá diaerese, nebo tu každý takt vyplněn je slovem jediným, nebo sice dvěma, z nichž však druhé svůj slovný přízvuk trati (kdy my, tři se, až ta vřava): a přece jsou tu pouze tři skutečné diaeresy za slovem *v h r á*, po němž je dosti značná přestávka, a i za slovy *za h r o m u* a *b l e s k u*. Všecka ostatní slova verše při správném přednášení pojí se k sobě bez přestávek, a tedy bez diaeres. Kdo by tu sbledával diaerese, dával by se příliš ovládati pravidly antické metriky časomérné, jak se obvykle vykládají. Při řecké časomíře, kde rhythmus zakládal se na střídání slabik dlouhých a krátkých, nebylo ani možno, aby slovo a takt častěji spadaly, a proto také bylo častější náhodné spadávání taktu a slova snad vskutku pokládáno za nelibé. Hexametrů, jako známý Euniův

sparsis hastis longis campus splendet et horret,

kterýž ostatně je nelibý zvláště proto, že nemá caesury, v řečtině i v latině při veršování časomérném nenadělalo by se mnoho. A i v antických básních musíme přesuše lišti diaerese skutečné a pouze zdánlivé. V češtině jsou takové zdánlivé diaeresy nevyhnutelné, ale dle povahy našeho jazyka i veršování přízvučného úplně nezávadné.

Ale z jiného důvodu nelze tuto prosodii, která slučuje stanovisko prosodie přízvučné i časomérné naznačeným spůsobem, připustiti. Durdík uvádí jej na str. 66 (uvezl jej již Hostinský v článku svém ve Květech 1870, str. 396), že by totiž při takovém veršování ohromná většina slov českých z básnění byla naprostě vyloučena. Nebo k takovému veršování hodila by se pouze slova, jež by měla slabiky přízvučné dlouhé, nepřízvučné krátke; všech ostatních nemohlo by se ani při metrech nejobyčejnějších užiti.

Pro češtinu tedy Durdík, jak učinil již Hostinský r. 1870, takové spojování časomíry s přízvukem, při němž by slabika dlouhá byla zároveň přízvučná, právem zavrhuje.

Spor mezi prosodií přízvučnou a časoměrnou vyrovnává Durdík spůsobem třetím: jedna prosodie má se podřídit druhé (str. 66 n.).

Durdík, jak učinil Hostinský již r. 1870 ve Květech (v. Listy fil. XXIII, str. 176), rozeznává právem v češtině čtyři druhy slabik: dlouzesilné, dlouzeslabé, krátkosilné, krátkoslabé. V slovích Malá sláva jsou všechny ty čtyři druhy při sobě (str. 69). „Nynější básniectví výkonné užívá prosodie přízvučné, ale kde se proti ní probrešuje, hledí váhu poklesku zmírnit uvedením principu časoměrného“ (str. 69).

Durdík zkrátka schvaluje zvyk Čelakovského, přízvuk nahrazovati délkou, který za zákon již před ním povznesl Zikmund (v. Listy fil. XXIII, str. 163) a Niederle (ib. str. 258), paralysojícé poklesky proti přízvuku časomírou. Pravidlo o přízvuku se sice takto porušuje, „ale poruch překvapujícím spůsobem, jiným též oprávněným principem se vyrovnaná“ (str. 71). Tím lze se také vyhnout jednoslabičnosti počátku v jambických verších, jakkoli to není nic závadného. Verš „Prosáklé zpěvem slavíčím“ je dle té zásady přípustný verš jambický, jako verš „Chrám opouští zhanobená“ přípustný verš trochejský (str. 70).

Se stanoviskem tím bohužel nikterak nemohu souhlasiti z důvodů, které již na různých místech mého pojednání přiležitostně byly uvedeny.

Zásada ta opět nutí — tak jako veršování časoměrné — porušovati přízvuk a činí násilí jazyku.

Čtu-li na př. verš

Prosáklé zpěvem slavíčim

přirozeně, vždy dostanu verš logaoedický - u u - u - u - ^ a nikdy verš jambický. Chci-li té řadě vpraviti rhythmus jambický, musím čisti „prosáklé“ u - u , jak nikdo nečeť a nemluví. Miní-li pak kdo, že lze čisti „prosáklé“ správně a že přece je v řadě té slyšeti spád jambický, je v osudném omylu.

Zásada však prosodická, která kterékoli charakteristické vlastnosti jazyka nedbá, je nepřípustná. Kdyby prosodie přízvučná v češtině potlačovala přirozené trvání slabik, musili bychom ji zavrhnuti; podobně však musíme zavrhnuti časomíru i jakožto podporu přízvučné teorie, nemůže-li se při ni vyhověti přízvuku.

Mimo to tato zásada může být velice na závadu určitosti rhythmus. Mysleme si, že verš uvedený

Prosáklé zpěvem slavíčim

stojí na počátku básně. Tu lze poznati metrum teprve z druhého verše, ovšem je-li tento bezvadně jambický; není-li, teprv

z třetího nebo některého ještě dalšího. Kdyby takové nahrazování přízvuku délkou v básni bylo častější, mohlo by se metrum leckdy poznati teprve studiem aspoň větší části básně. Uvedl jsem toho již dříve dosti dokladů.

Ovšem spisovatel soudí, že takovéto nahrazování přízvuku délkou má se díti výjimkou (sr. str. 70), že se to stávati má zřídka kdy (str. 72), aby se hlavní ráz přízvučný nesetřel. A vskutku, myslíme-li si řadu na př. veršů trochejských, daktylských, jambických nebo anapaestických, v nichž by se tyto výjimky připouštěly ob čas, nemůžeme býti na rozpacích, jaké metrum básník měl na myslí. Čtenář, znaje metrum z veršů správných, čte i verše nesprávné rhythmicky dobře, ovšem — chce-li zachovati rhythmus — s porušováním přízvuku. Ale jinak jest při metrech smíšených nebo složených.

Jsou systémy, v nichž rhythmus se mění, v nichž nastupuje změna rhythmumu, a to nejen v různých verších, ale třeba ve verši též. Mohu si mysliti na př. systém tohoto rozměru:

— u — u u — u — ^
u — u — u —
— u u — u — u — ^
u — u u — u —

Takové mnohotvárné systémy (resp. strofy) nejsou ani v naší poesii vzácnosti. Versuje-li básník dle zásad Durdíkových, jak poznáme, kde je daktyl, kde trochej, kde rhythmus vzestupný, kde sestupný, když totéž slovo, na př. prosáklý, jednou možno měřiti — u u, po druhé u — u, slovo na př. jaký jednou — u, po druhé u — ?

Rhythmum rhythmizomenon řeči rozděluje se v pravidelné oddíly, takty; tato pravidelnost jest právě charakteristikem rhythmumu. V pravidelné oddíly mohu řeč rozdělovati buď dle délky a krátkosti slabik, dle časomíry, buď dle přízvuku. Ale ať dělim tak aneb onak, musím přece v tétož rhythmické řadě užívat dělidla jednoho, má-li býti dělení zřetelné; některé části rhythmizomenu řeči seskupovati v takty dle dělidla přízvučnosti, jiné dle dělidla trvání slabik, je po mému soudu nepřipustné. Jak čtenář ve verších obtížnějších má věděti, kdy dělim dle přízvuku, kdy dle trvání slabik?

Při takovém spůsobu veršování bylo by takřka nutno aspoň obtížnější schema metrické básni předeslati, anebo aspoň první strofu (byla-li by ovšem báseň strofická) zveršovati přízvučně bezvadně, aby čtenář schema si zapamatoval a dle něho se i dále řídil. Ale rhythmus v rhythmizomenu řeči má a může vyniknouti sám, bez takových pomůcek. Že by si ostatně různí básníci ouo pravidlo, aby nahrazování přízvuku délkou připouštělo se zřídka, vykládali různým spůsobem, zcela subjektivně, netřeba, myslím, připomínati.

Spisovatel ovšem v takovém nahrazování přízvuku délhou shledává i jistou krásu. „Když více veršů zcela správných proběhlo, podniká básník odchylku od schemata přízvučného zúmysla, aby v jednotvárný postup jich přivedl rozmanitost“ (str. 70). „Protiráz délky a přízvuku oživuje ono příliš toporé schema verše a přivádí rozmanitost“ (str. 71). „V aethetickém ohledu má stejnou přízvuku své nehody, zejména jde jí v zápetí protivná monotonie veršů trochejských . . . Poruch pravidla je zde občerstvením.“ — „Jednotvárnost se přeruší, pravidelnost sama přerušením a uměleckým jeho vyrovnaním tím mileji vyniká — metrum přízvučné jen získá, ano jeho schema po druhé, po závěru vyrovnacím ve sluch nás líbezněji se loudi“ . . . „Poruch takto přispívá k oživení a vyniknutí rythmu“ (str. 71 n.). Bezúhonné básně přízvučné jsou prý jednotvárné: co slovo, to trochej, co trochej, to slovo. „Dvojslabičná slova klepotají za sebou jako nudné, stále stejné tyk-tak hodinového stroje. To je nesnesitelné“ (str. 73).

Musím bohužel i proti tomu názoru vysloviti svůj diametrálně opačný. Rhythmus spočívá v pravidelném rozčlenení doby jistým pohybem, jako soumrk v pravidelném rozdělení prostoru. Každé porušení té pravidelnosti působí nelibě v rhythmu i v souměru. Dle mého názoru tato jistá „jednotvárnost“ a „nudnost“ spočívá již v samém pojmu rhythmu i souměru. Každým porušením té jednotvárnosti ruší se rhythmus i soumrk; ve mne vzbuzuje nelibý pocit, mám-li na př. rhythmus jambický náhle přerušen daktylem, a toto porušení rhythmu jest mi daleko nesnestelnější než sebe delší počet týchž rhythmických řad. Takové úmyslné porušování rhythmu musilo by mti své zcela zvláštní příčiny; náhlé té arrhythmie mohlo by se užívat jen asi v takových případech, jako na př. v hudbě dissonance — jinak vždycky po mému soudu je nelibá.

Spisovateli jsou dlouhé řady týchž veršů, na př. trochejských, jednotvárné, a dosud často se dočítáme (na př. v divadelních recensích) podobných výtek. Ale což lze se jednotvárnosti rhythmu zbýti jen arrhythmii? Také rhythmus má různé formy, a je jen na básníku, aby dle obsahu své básně rhythmus měnil. Starí básníci — lyričtí i dramatičtí — to dobře znali; mohli by tedy i naši básníci pilni býtí větší rozmanitosti rhythmu, jsou-li jim řady týchž veršů vskutku tak jednotvárné, že pro jednotvárnost jich porušují rhythmus.

Ale i když básník volí pro báseň svou týž verš, je vskutku nutno skládati jej jednotvárně? Zajisté není, ale tato jednotvárnost, je-li tak nudná, musí se odstraňovati spůsobem rhythmicky dovoleným, t. j. tak, aby rhythmus se nerušil. Na př. ve verších trochejských může se rhythmicky nezávadně za trochej klásti daktyl, v jambických za jamb anapaest.

Kde my tři se sejdem ještě
za hromu, blesku nebo deště

jsou verše trochejské, třeba v prvém taktu druhého verše za trochej stál daktyl „za hromu“, rovnající se rhythmicky trocheji. U starých Řeků platil by ten takt za tak zv. takt kyklický.

Na počátku Goetheova Fausta v prvém monologu Faustově převládají vzestupné verše jambické. Ve verších

und ziehe schon an die zehen Jahr
herauf, herab und quer und krumm
meine Schüler an der Nase herum

poslední verš je také jambický, ale má v prvém a čtvrtém taktu anapaest ($\textcircled{u} \textcircled{u} - \textcircled{u} \textcircled{u} - \textcircled{u} \textcircled{u}$); a jak je to tu vhodné! Podobně je anapaest místo jambu v druhém taktu prvního verše.

Ale aby se na př. ve vzestupném rhythmu připouštěl k zamezení jednotvárnosti náhle takt sestupný, je rhythmickej nepřípustno.

Verš

Prosáklé zpěvem slavičím

je sestupný, čtu-li jej přirozeně, a vzestupný, jen poruším-li přízvuk. Checi-li vyhověti rhythmumu, jež má básník na mysli, musím porušiti přízvuk, checi-li vyhověti přízvuku, musím porušiti rhythmus: čisti verš přirozeně dle přízvuku a zachovati jambický rhythmus, jež má básník zamýšlel, je nemožno. Jak se tedy takový verš může pokládati za správný? Jak může oživiti a občerstvití rhythmus, když jej vlastně ničí?

Verš trochejský

Chrám opouští zhanobená (str. 70)

a jambický

a v blankyt roj vychází hvězd (ib.),

které Durdík uvádí na dotvrzení své theorie, jsou vskutku snejstelné, ale z příčiny zcela jiné: ne proto, že v slovech „opouští“, „vychází“ za přízvuk nastupuje délka, ale proto, že skupiny slov „chrám opouští“, „roy vychází“, mají-li slova chrám a roj silný přízvuk větný, mají vskutku míru $- \textcircled{u} - \textcircled{u}$, ježto silný přízvuk větný slov chrám, roj zvracuje přízvuk následujícího slova ze slabiky prvé na druhou.

Je-li ve dvojverší

Chrám opouští zhanobená církev česká v hořkém pláči

vskutku silný větný přízvuk čili důraz na slově chrám, je verš v té podobě bezvadný. Přestavme silně důrazné slovo chrám a čtěme:

Opouští chrám zhanobená

a nedostaneme míru

- o - o - o - o ,

nýbrž míru:

- o o - - o - o .

Chtěl-li by však básník klásti důraz na slovo opouští, mohl by správně psát tento verš pouze takto:

Opouští chrám zhanobená.

Postavení opáčné

Chrám opouští zhanobená

dalo by míru

- o - o o - o - o .

Kdyby naši básníci více dbali větného přízvuku, také by se té zdánlivé jednotvárnosti veršů českých sprostili — ale na jiné cestě, s úplným šetřením přízvuku a správné výslovnosti.

Nebojim se tedy toho, čeho se obává Durdík na str. 72, že entusiasté přízvuku mohou dovésti vše až k nemožnosti prosodie, až ku pouhému počítání slabik, a nemyslím, že jen prostředkem této theorie spisovatelovy bude možná u nás přízvučnou prosodii zachovati (str. 73). Ta se zachová jen přísným šetřením slovného i větného přízvuku; každé odchýlení od něho je schopnější uvésti ji ad absurdum, než právě entusiasmus pro šetření správného přízvuku, správné výslovnosti.

Na str. 74 vyslovuje Durdík pro útvary strofické, jež mají být uvedeny v hudbu a při nichž pro každou strofu určen náppěv týž, tytéž požadavky, které vyslovil Hostinský r. 1870 (v. Listy fil. XXIII, str. 175 n.). I on tu tedy žádá strofy soustavné čili stejnokladné.

Durdík tedy oba principy prosodické, přízvuk a časomíru, skombinoval, sestavil, podřídil arci časomíru přízvuku; proto sám nazývá své stanovisko stanoviskem soustavnosti, při němž časomíra vystupuje jako princip výpomočný čili subsidiární (str. 75 n.).

Durdík na několika místech své práce soudí, že pravidlo jeho uzákoňuje pouze praxi básnickou. „Co výkonné básníci neklamným pudem vedeni bezdék prováděli, jest nyní vědomě vysloveno a na uznaný aesthetický vzorec, na formu vyrovnacího závěru převedeno“ (str. 76). „Nám neběží o jakous osobní choutku, o provedení svévolného ‚duchaplného‘ vrtochu, nýbrž o zjištění pravidla v praxi samé často se objevujícího“ (str. 77). Já z prohlédnutí básnické literatury mám také o té věci jiné mínění. Před r. 1865 mimo Čelakovského a Chmelenského a sem tam několik málo jiných nikdo tím principem se neřídil, a po r. 1865, co já vím, rovněž téměř nikdo ho neprováděl. Básníci často

přízvuk porušovali, ale nenahrazovali ho ani délkou; když tak činili, nečinili tak z úmyslu, nýbrž náhodou. Myslím, že v naší době Durdík se svým principem v praxi je téměř osamělý; ani Niederle, jenž vyslovil se r. 1874 pro princip týž, neprováděl ho důsledně.

Durdík (v. str. 72 a 76) dospěl k tomuto svému stanovisku, rozdílnému od dřívějšího svého stanoviska z r. 1873, na základě aesthetické věty o vyrovnacím závěru, o ladu či harmonii znova zjednané, vedle harmonie původní cíli nerušené. Srv. jeho „Všeobecnou aesthetiku“ (v Praze 1875), str. 70 n. („Forma vyrovnosti a závěru“). O oprávněnosti této aesthetické věty nenařadil mne nikterak pochybovat; ale že jí k řešení naší otázky prosodické takto užiti nelze, jest mi jasno.* Durdík na str. 72 své „Všeobecné aesthetiky“ praví: „Někdy pravidelnost by nás unavila: odchýlime se od ní, abychom si jí více vážili; souměrnost by nám jednotvárnou se zdála: i pozměníme ji, porušíme její zákon, když místo stejného na obě strany osy položíme pouze stejnoroď.“ Ale trvání slabik a přízvučnost jich nejsou, aspoň v češtině, vči ani stejně, ani stejnoroď, nýbrž docela různoroď, kteréž nelze zaměňovati. Nelze tedy tuto větu po mému soudu přenášeti na prosodii. Vede, přenesena jsouc na prosodii, k porušování buď rythmu, buď přízvuku.

Durdík patrně již roku 1875, kdy vydal svou „Všeobecnou aesthetiku“, měl v mysli své prosodický náš spor rozrešen. Ukažuje k tomu četná místa jeho „Všeobecné aesthetiky“, jež již v sobě tají zárodky této nauky. Tak na př. na str. 205 čteme: „Rhythmus, jenž jest i v celku větším jen vázán a bez odchylky proveden, činí dojem podobný jako mathematický tvar: dojem příkrosti, nehybnosti. Často však vybočí z taktu, aby silu svou ukázal: verše stále stejně vyhovující všem pravidlům svým zdají se nám příliš mechanické. Odchylka upozorní na zákon, výjimka potvrzuje pravidlo“ (srv. i str. 229). Miní-li Durdík, že nejjednodušší případ porušení pravidla vkušu, čistoty i jednoty jest časoměrný vers, kdež na místě dvou krátkých slabik může položena býti jedna délka, že základní vzorec je tu pozměněn, ale změna že provedena jest opět určitým zákonem a že se v tom jeví užiti formy vyrovnosti a závěru k celku rhythmickému (str. 205), nemohu s tím souhlasiti. V takovém a podobných příkladech není po mému soudu žádného porušení pravidla a ne-třeba žádného vyrovnávání.

Takt na př. - o o je úplně týž, jako takt --, rhythmus je tu úplně nezměněn, jen tvar taktu je jiný, ježto v obou případech jednotlivé doby taktu jsou jinak zaplněny částmi rhythmitzo-

*) Srv. o té větě pojednání Hostinského „O významu praktických ideí Herbartových pro všeobecnou esthetiku“ (zvláštní otisk ze zpráv o zasedání král. české společnosti наук), v Praze 1881, str. 18 n.

mena. Proto má však takt ten (jako i na př. takt o o o o) pořád čtyři doby a pořád týž poměr taktovy (2 : 2), není tu po mém soudu nijakého porušení pravidelnosti rhythmu. I v naší hudbě změna tvaru taktu nemění základního vzorce rhythmu. Také nemohu souhlasiti s tím, co Durdík díl na str. 206: „Rhythmus skládá se z prázdných dob, tedy . . . jest řada časová, to tiž řada představ, kdež k obsahu členů ani dost málo nehledíme . . . Nehledíme, co shrnujeme, nýbrž vždy, mnoho-li shrnujeme.“ Rhythmus se tím po mém soudu příliš odlučuje od rhythmizomena, ač, jak tvrdil správně již Aristoxenos (v. mou Rhythmiku, str. 14), rhythmus bez rhythmizomena nemá reality. Vždy musí být něco, na čem se jeví, není tedy řadou prázdných dob, nýbrž něčím určitým zaplněných; nebo právě rhythmizomenon svými díly dělí čas v určité, pravidelné oddíly, jež tvoří podstatu rhythmu.

Nelze mi také souhlasiti s tvrzením str. 229, že verše časoměrné mají přednost proti přízvučným, kdykoli se jedná o píseň pro hudbu určenou v jazyku, s chopeném obou principů, jako jest dle mínění Durdíkova čeština. Bylo-li by pravda, co čteme na str. 230, že i v češtině smysl pro různění dlouhých a krátkých slabik mizí a že vlastně zachoval se nejúplněji jen pro samohlásku a, musili bychom již z toho důvodu časomíru v češtině zavrhnouti. Po mém soudu tento smysl pro různění dlouhých a krátkých slabik v češtině dosud nevymizel, nýbrž zachoval se (nehledíme-li k některým případům vulgární výslovnosti, již spisovný jazyk dosud nehledí) při všech vokálech, jen že nesmí se naše dlouhé a krátké vokály posuzovati dle trvání, ježto se nemusí délkou od sebe hrubě lišiti, nýbrž dle spůsobu vyslovení (legato — staccato), jak již bylo častěji vyloženo (v. Listy fil. XX, str. 269; XXIII, str. 243 n.).

Bыло mi velmi těžko vysloviti bez obalu své mínění, zcela protivné mínění muže, jehož činnosti spisovatelské si vážim, jenž byl na gymnasiu i na universitě mým učitelem a jenž ke mně se chová tak, že zasluhuje z mé strany největší šetrnosti. Ale nemohu se vyhnouti výkladu o mínění, jež jest z nejzávažnějších, kteráž o naší prosodické otázce byla pronesena. Spisovatel zajisté uzná, že nepronáším téhoto námitek ani k vůli polemice ani k vůli reputaci, že ani mně neběží o osobní choutku nebo o svévolný vrtoch, nýbrž jen a jen o věc. Ale dle mého hlbokého přesvědčení nelze hájiti časomíry v češtině, a proto všeliké uznávání její rovnoprávnosti s prosodí přízvučnou, a všeliké, buď si jakékoliv, přejímání práva prosodie přízvučné časomírou je nepřipustné.

Myšlenky, naznačené ve „Všeobecné aesthetice“ a v článku z r. 1878, Durdík rozvedl šíře ve svém díle „Poetika jakožto aesthetika umění básnického“ I (v Praze 1881), str. 201 n.

I tu staví Durdík, jak učinil již ve své „Všeobecné aesthetice“, na str. 200 n. (srv. i str. 225 a 253), proti sobě „krásno vynikající z délek časových čili časův (d o b), krásno rythmické čili časoměrné“ a „krásno vynikající ze zvuků rozdílných co do sily, krásno dynamické čili siloměrné“ (str. 203). Rhythmus a časomíra je totéž (str. 205). Ale takové rozlišování není po mé mém soudu oprávněno: ono krásno dynamické je také rhythmické, jako krásno časoměrné je naopak také dynamické. Toto pojímání spůsobeno i tu, jako již ve „Všeobecné aesthetice“ (viz výš, str. 403), pojímáním rhythmumu jakožto něčeho od rhythmisomenu neodvíslelého.

„Každý průběh časový (pohyb, proměna) může zákonním, pravidelným, ladným, totiž právě krásným učiněn čili rythmisován být. Na životech, které jednotlivé rozdílně dlouhé časy oddělují a vyplňují, jen potud záleží, pokud formám rythmickým snáze a vzdorněji se podávají, pokud rythmické celky více méně rozmanité na nich provésti lze. Materialem rythmického krásna jsou vždy jen časy ve svém rozdílném trvání, ale prostředek, kterým se vyznačují a oddělují, podloha, na které se zjevují, má na provedení rythmických útvarů také svůj vliv: tak jednou provádím rhythmus dvěma palíčkama — bubnuju —, po druhé jsou mi dány schůdnější prostředky, hudební tony, připouštějící jemnějšího rozdělení časového“ (str. 205 n.).*)

Ale — jak bylo již výše (str. 403) vyloženo — materiálem rhythmického krásna nejsou časy; materiál ten — rhythmisomenon — je vždy něco v pohybu jsoucího, jež se v stejně časové oddíly dělí.

Bez rhythmisomenu není rhythmumu. A má-li se jakékoli rhythmisomenon dělit v pravidelné oddíly, stejnou dobu trvající, jest vždy nutno, aby oddíly ty naznačovány byly sesílením pohybu určité části rhythmisomenu. Řada na př. dlouhých a krátkých tónů pravidelně se střídajících, ale pronášená stále s týmž důrazem (bylo-li by to vůbec možno), nečinila by dojmu rhythmického. Teprve když některé tóny, v pravidelných mezerách za sebou následující, vytknu větším důrazem, dynamicky, rozdělí se řada v pravidelné, sluchu vnímatelné oddíly (takty) — stává se rhythmicou. Rhythmus kývadla slyšíme i vidíme; rhythmus označen tu pro sluch úhodem kývadla (ostatek taktu vyplněn tu pro sluch prázdnými dobami, pausami), pro oko největší délkou výchvěvu; podobně má se věc i při rhythmumu, znamenaném hmatem (na př. při žilobytí). Patřím, jak viděti, k těm, jichž učení Durdík na str. 221 zamítá, tvrdě, že mnozi v přízvuku rhythmickém spatřovali víc než pomůcku rhythmumu. Pří-

*) Na str. 206 správně se tvrdí, že rhythmisomenon je „materiálem rythmisace“.

zvuk rhythmickej po mému soudu není pouze pomůcka, nýbrž nutný požadavek rhythmumu.

Proto krásno rhythmickej je vždy zároveň i dynamické; bez rhythmickeho přízvuku není rhythmumu.*)

Poněvadž pak, střídám-li dle určité zásady slabiky přízvučné, jež v řečech s přízvukem důrazovým (jako v češtině) samy sebou musí být místem rhythmickeho přízvuku, se slabikami nepřízvučními, bezdůraznými, vznikají pravidelné, snadno znatelné oddíly, jest i krásno dynamické rhythmickej.**) Nehledí-li se při tom také na trvání slabik, nejsou ovšem jednotlivé oddíly rhythmickej úplně, nýbrž jen přibližně stejné, jako i při veršování časoměrném. Ale rozdíl ten jest pranepatrý a jest i při sebe přesnějším veršování časoměrném, jak lze se přesvědčiti objektivním měřením (v. Listy fil. XX, str. 278 n.), ježto rhythmizomenon řeči pro velikou různost jednotlivých částí tohoto rhythmizomenu (slabik) není vůbec schopno přesného rhythmumu (v. mou Rhythmiku, str. 31 n.).

Poněvadž dle Durdíka jest rhythmus a časomíra totéž, tedy také jest mu důsledně prosodie nauka, „jež ustanovuje trvání slabik ku potřebám rhythmickým“ (str. 206). Název prosodie přísluší tedy jen prosodii časoměrné. Proto jest výraz „prosodie přízvučná“ vlastně nepřesný.

Na str. 207 n. jedná Durdík „O prosodii časoměrné“. Hájí právem obojetnosti slabik (str. 211 n.) a zamítá nepřipouštění mezislovné posice, jaké doporučoval Susil (ib.), ovšem z důvodu, který nemohu uznati platným: že totiž jest „za samohláskou na konci slova přestávka byť velmi krátká, ale přece jistá doba, differential pausy, a pak teprv skupina souhlásek“ (str. 212). Nebo mezislovné přestávky není (v. Listy fil. XXIII, str. 253).***)

Rovněž tak nemohu se spřáteliti s tvrzením, že jen „pode svitem silomíry . . . lze polohu přechodnou zamítati“ (str. 212). Spisovatel dobře ukazuje na různou praxi časoměrných básníků českých (str. 214) a rozhoduje se pro praxi liberální (str. 215), jaké se drželi básníci nejlepší. „Jisto jest, že přisnějším utažením posičních pravidel jakési správnosti akademické se hoví, však že

*) Příklad celou věc lépe označí. Řada

je přesně rhythmická (jen tvary taktů jsou tu různé), a přece by rhythmus nebyl znatelný, kdybychom první, čtvrtou, osmou, dvanáctou a šestnáctou dobu nevytknuli íktem.

**) Durdík sám na str. 329 dobré tvrdí, že silomíra obsahuje časomíra v sobě a že ji předpokládá.

***) Sám Durdík na str. 508 mlčky to uznává, tvrdě, že na př. Búh tvůj zní jako Búch tvůj. Zajisté. Ale právě toto působení hláskoslovních zákonů i v mezisloví (sandhi) svědčí zcela zřetelně proti jeho mínění.

překážky se hromadí; buď utrpí libeznost veršů, anebo musí přísnost v zápětí zas popouštěti" (str. 216).

Spisovateli patrně se nejedná o stanovení přesných pravidel, uýbrž jen o stanovení principu, jejž určuje na základě praxe nejlepších básníků; uznává tedy obojetnost slabik, a to, jak se zdá, v dosti rozsáhlém obsahu (str. 213 n.; svr. i str. 218 o dvojháskách *aj ej oj uj*), a posici mezislovou i připouští i nepřipouští, jak básník, hledě k lahodě svého verše, za dobré uzná (str. 216). Jsou to pravidla velmi volná, která se nevyskytají ani v latině ani v řečtině, v jazycech, od nichž časomíru přejala čeština, majíc zajisté právo pravidla ta přejatá dle svých potřeb měnit; že by se však takovými volnými pravidly obětovala sice přesnost a určitost verše, ale zvýšila jeho lahoda, pochybuji. Veršujme časoměrně přesně nebo volně, verš časoměrný, čině násilí přirozené výslovnosti, vždy bude v základu svém nelahodný.

Připouštěním mezislovné posice, jak dobře poznal již Truhlář (v. výš., str. 392) a jak správně tvrdí dle něho i Durdík (str. 212), počet polohou dlouhých slabik v češtině velmi se zmužuje; nepřipouštěme-li ji vůbec — jak chtěl Sušil —, nabýváme často veršů, v nichž nuceni jsme za krátké pokládati slabiky, které vskutku jsou polohou dlouhé, a připojujeme často k nelahodě, jevíci se zanedbáváním přízvuku, i nelahodu leckterých drsností, nehledic ani k obužím, jež se naskytají zachováváním principu Sušilova při skládání složitých a rozmanitých meter lyrických. Připouštěme-li posici mezislovou jen někdy a jinde ji zamítáme, stává se verš často velmi neurčitým. Při verších téhož rhythmu, stále se opakujících (na př. při daktylském hexametu), jichž schema metrické nám pevně tkví v paměti, arci jsou tyto nesnáze nepatrné; ale co si počneme s umělými rhythmy strof lyrických? Nechať přeloží někdo na př. nějakou strofu Pindarova neb umělejší strofu některého tragika, posici mezislovou brzo připouštěje, brzo nikoliv, a jsem úpluě jist, že rhythmu té strofy nikdo přesně nepozná, kdo nevezme s překladem do ruky i originál.

Z toho plyne mně tento výsledek: časomíra jest v češtině i z toho důvodu nepřípustná, že nelze při ní vyhověti náležitě přirozeným pravidlům o posici. Potvrzuje to i kolísavá praxe většiny časoměrných našich veršovců. Proto nesdílí naděje spisovatelovy (str. 216), že uvolněním pravidel časoměrných právě za příčinou zvláštní povahy češtiny výkonné básniči se přichýlí opět k časomíře, že básní časoměrných bude hojněji a že spor obou taborů stran definitivního sestrojení pravidel jest u konce, odkázáním nároků k životu samému.

Zmínky zasluhuje, že nepřipouštění mezislovné posice dovojuje spisovatel i před skupinou tří a více souhlásek (str. 216).

Dobře tvrdí (str. 217), že průzev čeština snadno snáší a že není třeba odstraňovati ho prostředky češtině nezvyklými (skracováním, stahováním a vysouváním).

V oddílu „Stopa“ (str. 219 n.) zajímavý je výklad o důrazu rhythmickém, iktu. Důraz rhythmický dle názoru již Aristoxenova řadu činí teprve rhythmickou, děle jí v pravidelné oddíly, takty (v. výš, str. 404 n.). Spisovatel soudí jinak, jak jsme již naznačili, a proto tvrdí na str. 220: „Aby pak jedna skupina (t. rhythmická, takt) ode druhé se rozeznávala, přibíráme k u pomocí princip silomíry čili dynamiky. Některý, ku příkladu a obyčejně počátečný člen jedné a každé skupiny vyráží se s ilní èí i, čímž počátek skupiny se vytkne, a skupina co celek proti sousedním skupinám vynikne.“ Dle té stylisace k poznání rhythmu přízvuk rhythmický nebo, jak spisovatel praví, metrický důklad, názvuk, příhlas (ictus metricus; str. 220) nutný není. I bez něho lze si představiti rhythmus. Tento přízvuk je mocnější hlas, je to prý pomocka ze silomíry vzatá, nikoli přízvuk slov. Srv. i str. 230, kde se liší dále důklad hlavní (velídůklad) a vedlejší (padídůklad).

O rozdílu mezi důkladem (iktem) a přízvukem jedná spisovatel obširněji na str. 329 n. Podstatným jich obou znakem je sesílení hlasu. „Co některí na nich chtěli rozdílného vytýkat, neosvědčilo se; řekne-li se, že jeden z nich povstává zvýšením tonu, druhý sesílením zvuku, je to předně neoprávněné obmezování, neboť sesílení rozhodně objevuje se při obou. Zvýšení tonu nastane pak zcela přirozeně, an při okolnostech jinak stejných svazy a blány našich mluvidel při silnějším pronášení se více napnou, za určitou dobu více kmitů a tedy vyšší tony vydávají. — Proto všechno vyšetřování, zda přízvuk, zda důklad jest pouze sesílením nebo pouze zvýšením hlasu, musíme prohlásiti za vybozenou práci. Někteří chtěli důklad zejména co sesílení, přízvuk co zvýšení stanoviti, ale nešlo to, poněvadž i hudba proti tomu čelí. Oba jsou obojím, totiž primo loco z mocnějším hlasu, secundo loco zvýšením, z onoho nutně následujícím. Poněvadž ale za účely naučnými jistého rozlišení třeba bylo, stanovilo se odjinud, že zvýšení spíše důkladu, sesílení pak přízvuku sluší.“ Přízvuk náleží tedy „v dynamiku, kdežto důklad co zvýšení tonu v melodiku“ (str. 330).

Dle Durdíka tedy přízvuk rhythmický (= důklad) i přízvuk slovný jsou v podstatě sesílením hlasu, ale přece při přízvuku rhythmickém je patrnější zvýšení, při přízvuku slovném sesílení hlasu. Kdyby tomu tak bylo, pak by snad — těžko, ale přece snad — v časoměrných verších mohl se při čtení jich naznačovati i přízvuk rhythmický i přízvuk slovný. Ale není tomu tak. Přízvuk rhythmický jest jen a jen důraz (sesílení zvuku), a rovněž tak náš přízvuk slovný je důraz, s nímž

může, ale nemusí být spojeno i zvýšení tónu. Srv. o té věci pojednání Hostinského „O české deklamaci hudební“ (Rozpravy hudební, číslo 9, v Praze 1886, str. 25. n.).

Spisovatel domnívá se ovšem na základě své theorie o jakémko rozdílu mezi oběma přízvuky, že při čtení veršů časoměrných možno a nutno vyhověti i přízvuku rhythmickému i přízvuku slovnému. „Skanse není ani zpěv ani přednes (deklamace); ona vytýká důklad, kdežto přednes důraz a přízvuk“... „Něco jiného než skandování je tak zvané rhythmicke čtení; skanse a přednes jsou nejkrajnější členové a liší se od sebe podstatně..., kdežto rhythmicke čtení chce mít od každého něco, od skanse vyrážení rozměru, od přednesu pak ladný dojem“ (str. 251). Srv. s tím, co řečeno na str. 257: „Rozluka . . . rozlučuje verš, ale kladouc na sebe slova a stopy činí jej jednotvárným, kdežto caesura konce slov i stop od sebe šine a tím zvláště v českém jazyce způsobuje protiráz důkladu a přízvuku. Příkladův poskytuje každý dobrý verš. Důklad se v něm objevuje pravidelným postupem na určitých místech, ale přízvuk buď s ním spolu, nebo před ním nebo za ním, tak že jej obletuje, jej trefuje neb míjí, což právě výrazem protiráz důkladu a přízvuku naznačiti chceme“; a níže na téže straně: „Rozluky střídejte se s caesurami. V českém pak máme proto ještě jeden důvod položený v přízvuku, jenž by rozlukami četněji ponechauými tím více vynikal; caesura zas důkladu napomáhá, střídáním obou tedy zjedná se právě dokonaleji ona hra mezi přízvukem a důkladem a zamezí se jednotvárné ustálení poměru jich.“ Podobné jsou i další výklady o tom na str. 260 n.; srv. zvláště větu: „My v českém vedle přízvuku necháváme také důklad z dálí spolu zaznivati, tak že někdy přízvuk tím sesílí se, jindy utlumí o úděl velmi nepatrný — o un poco piu di voce, — tak že protiráz jich nezcela se ztratí, nýbrž zjemní“ (str. 261). Atd. Srv. i str. 282, 329 a j.

Spisovatel tedy vskutku soudí, že lze při čtení českých veršů časoměrných vyhověti i přízvuku slovnému i rhythmickému, a v „protirázu“ jich shledává i jakýsi půvab, jak to činil již Niederle r. 1874. Myslenku tuto slýcháme často; sám jsem dříve ve správnost její věřil. A přece je jistě mylná. Obojímu přízvuku, rhythmickému i grammatickému (slovnému a větnému), nelze nikterak v českém verši časoměrném vyhověti, a neslyšel jsem nikoho, kdo by dovedl české verše časoměrné čisti se správným přízvukem grammatickým i rhythmickým zároveň. Buď čte dle přízvuku, a pak zanedbávati musí iktu, nebo čte dle rhythmu, a pak zanedbávati musí přízvuku. Vyhověti oběma lze jen tehdy, nejsou-li podstatou totožné; to bylo možno v řečtině, kde přízvuk slovný byl tónový (vyšší tón, ne důraz), ale není to možno ani v češtině, ani nebylo v latině. Myslí-li kdo, že může

čisti časoměrný verš český tak, aby oběma těmto přízvukům výhověl, jest na omylu. Z té přičiny také v řečech s přízvukem důrazovým nutno časoměrné verše skandovati, t. j. čisti metricky bez ohledu na přízvuk. Řečtina takového skandování neměla potřebí. Z té také přičiny časomíra v češtině je naprostě nepřípustná.

Obšírný a svědomitý výklad Durdikův o prosodii časoměrné odpovídá ovšem názorům o prosodii a metrice starověké, které před proniknutím mínění Westphalových byly vůbec běžné. V terminologii zavádí spisovatel některé názvy nové; tak na př. *γέρος ἵστορ*, *διπλάσιον*, *ἡμιόδιον* nazývá rod dvojkový, trojkový, pětkový, str. 232 n.; rozeznává silné, mužské, slabé, ženské, dětské (středorodé) zakončení verše, str. 244 a j. Za těch patnáct let, co uplynulo od vydání Durdíkovy „Poetiky“, arcí i naše názory a vědomosti o metrice antické se změnily a zdokonalily, na př. učení o basi (str. 247; také o anakrusi str. 246), pojímání caesury a diaerese (str. 254 n.), amfibrachye čili skolia $\cup - \cup$ (str. 284), řad smíšených z taktů rozdílných *κατ' (str. 292) a j.*

I o metrech indických, u nás za Jungmanna napodobovaných, děje se tu zmínka (str. 285 n. a 302 n.).

Výklad o prosodii přízvučné (str. 329 n.) je z výkladů, jež do té doby o ní u nás podány byly, nejobšírnější a také nejlepší. Upozorňujeme tu jen na některé zvláště zdařilé jeho části: na výklad o tom, že některá slova i dvouslabičná (j. ale, tudy, zase a j.) v jistých případech přízvuk ztrácejí (str. 333), o působení přízvuku větného (ib.; svr. i str. 338 n.), o přízvuku vedlejším, jejž Durdík proti Hostinskému právem uznává, (str. 334; ve slovech „slova víceslabičná . . . mají vedlejší přízvuk na třetí neb další slabice, kdy je dlouhá“, třeba arcí slova „kdy je dlouhá“ vynechat), o čtyřech druzích slabik dle theorie Hostinského (str. 337), o tom, že rhythmus veršů přízvučných musí sám sebou vynikati, jsou-li verše správně skládány (str. 340) a j.

Odstavec „Bilance obou prosodií v češtině“ (str. 347 n.) přejat jest, ovšem s jistými změnami, z článku v ČČM. 1878, str. 58 n., o němž jsme již výše promluvili. Svr. i str. 382.

Důležitý jest odstavec „Verše přízvučné“ (str. 367 n.). Při verších, určených pro hudbu, spisovatel kloní se k pravidlu Hostinského o stejném uspůsobení veršů totožných (dle Durdíka stejnovořážných; str. 369).*)

*) Souhlasiti nemohu arcí s pravidlem na str. 370: „Jeli v dvojstopě (trochejské) slovo čtyrslabičné, plyně z našeho hlavního pravidla kombinačního, aby v druhé části délka zastupovala přízvuk (Bleskotání).“ To není nutno. „Jeli slovo čtyrslabičné bez této prosodické

Právem vykládá spisovatel na str. 375 o možnosti jambu v češtině a o tom, že se v nové poesii skvěle osvědčí, ač sotva si jej básníci naši oblíbili také proto, „že vjíždí stopa hodně do slov, čili, že povstávají caesury střídající se s rozlukami“ (ib.).

Záslužné jest, že také Durdík zavrhl nauku Sušilovu, jakoby možné byly v češtině jen verše trochejské a jambické, nejvýše daktylské, a že pojednává i o daktylotrochejích (str. 385 n.), o verších anapaestických (str. 387 n.), kretických a ionských (str. 389 n.).

Pro označování slabik přízvučných a nepřízvučných zavádí Durdík nové značky. Kdežto slabiky dlouhé a krátké označuje obvyklými znameními – a –, užívá pro slabiky přízvučné a nepřízvučné sice týchž znamení, ale kolmých |). Nepokládám to za nutné, ježto správný verš přízvučný ihned se rozezná od časoměrného, a nemůže tedy ani povstat nějaké pletení při označování slabik časoměrně dlouhých a krátkých nebo přízvučných a nepřízvučných týmž znamením, a ježto znamení |) nepřipouštějí zřetelného rozdělení metrických schemat taktovou čarou (|) v takty; také obvyklé označování caesury a diaerese stává se při těch znameních nezřetelným.

Jinak však měla theorie Durdíkova o verších přízvučných dojít větší pozornosti, než jaké se jí vskutku v literatuře naši dostalo.

Další pojednání Durdíkovo „O spůsobech veršovacích“ (Česká včela, V, 1880, str. 28) jedná stručně o různých spůsobech, jakými se skládají verše u jednotlivých národů, našeho sporu prosodického se však vlastně netýká.*)

podpory, dává vlastně přísný paeon (Rozdmýchuj).“ To přejal Durdík od Hostinského — v. Listy fil. XXIII, str. 175 — neprávem.

Verše:

„Vyletěla holubička
z rychtářovic okenečka.
Vyletěla, zahoukala,
na milého zavolala“

nejsou proto paionské (str. 388), nýbrž čistě trochejské. Podobně i verše:

„Co ty mi tu dás,
co ty mi tu dás“

atd. (ib.).

*) Na str. 31 n. se opět správně tvrdí, že lidové plody latinské poesie dávno před časomírou skládány byly přízvučně; „ano i starořecké písni jsou, při nichž o časomíře řec býti nemůže, tedy i hellenskou literaturou proznívá prosodie přízvučná“. Nevím, které starořecké písni Durdík miní. Míní-li staré písni lidové, není to tvrzení správné. Před změnou tónového přízvuku řeckého v nynější důrazový nelze o přízvučné prosodii u Řeků mluviti.

§ 64. Co po spisech Durdíkových psáno bylo obšírnějšího o prosodii, neobsahuje již žádného stanoviska nového. Spisovatelé rozhodují se pro některé z dřívějších mínění, a mnozí z nich k důležitým výkladům Hostinského a Durdíkovým ani vůbec nepřihlížeji.

V. Kotsmich v článku „Příspěvek k rhythmice staročešské“ (Xtý program c. kr. vyššího gymnasia slovanského v Olomouci, 1879), str. 11 n. připouští také obojí prosodii v češtině a o časomíře soudí, že se skvěle osvědčila. „Právem dovozuje hajitelé časomíry, že zásady jejich spočívají na ústrojí mluvidel lidských a mají tedy platnosť pro všecky jazyky.“ „Oba druhy rhythmus (t. přízvučný i časoměrný) svědčí duchu jazyka; jen dbej verš přízvučný co možná též vyhověti časomíře a verš časoměrný nezakládej rhythmus výhradně nebo převahou na slabikách pouze položením nýbrž přirozeně dlouhých a pokud možno na kterých by též přízvuk spočíval. Úplně provést toho pravidla ovšem nelze a bude tu rozhodovati vždy jakýs takt, tedy cit skladatelův. O tom ale nelze pochybovat, že tím plynnejší bude verš toho i onoho druhu, čím větší měrou budou oba rhythmicke živly sloučeny.“

Návrh Kotsmichův je příliš neurčitý. Pro verše přízvučné je zbytečný a hlavního nedostatku časomíry, že nemůže dbát slovního přízvuku, přece neodčinuje. Ovšem je z návrhu toho viděti, že i Kotsmich, přese všecku svou přízeň k české časomíře, tohoto neodstranitelného jejího nedostatku dobře si byl vědom.

Fr. Bartoš vydal r. 1881 knihu, zvanou „Stručná nauka o tropech a figurách a základové české metriky“. Jest to prý otisk z jeho „České čítanky pro čtvrtou třídu škol středních“, jejíž první vydání není mi přístupno. Užívám druhého, německého vydání (v Brně 1886), kde je výklad o metrice na str. 176 n.

Výklad ten hrubě se nelíší od výkladu stejného obsahu v „Malé Slovesnosti“ (v. výs. str. 385 n.), je však stručnejší, přesnější a lépe uspořádán. I tu však ještě se tvrdí, že přízvučné verše mají hlavně dva rozmetry, jambický a trochejský (str. 178), ač chodu daktylického v novější době častěji prý se užívá. Uvádějí se na doklad jeho tyto daktylské verše „s předrážkou“, t. j., lépe řečeno, a naprostické verše Elišky Krásnorské (str. 180):

Co v roklině pusté tak šepce a hlučí?
Ni vánku ni ptáčka, zda šálí mě sen? Atd.

K tomu přidává spisovatel (str. 180):

„Jednotlivé stopy daktilické vyplňují buď slova trojslabičná nebo dvojslabičná s jednoslabičnými. Poněvadž po každé stopě následuje rozkol (= dle str. 178 diaeresē), nepěkně by se nesl

verš skládající se ze samých slov trojslabičných. Pro tento rozkol poněkud jednotvárný neradno skládati delších daktilických veršů přízvučných, na př. hexametrů.“

To tvrzení není správné. Předně nutno poznamenati, že i jiná slova než jedno-, dvou- i trojslabičná mohou klásti se v řadách daktylských, resp. anapaestických; na př. pětislabičná, mající míru – u u – . Za druhé není správné, co tuto tvrdí spisovatel a co tvrdili již jiní před ním i po něm: že totiž je tuto a v jiných podobných verších po každé stopě rozkol (diaeresis) (v. výš, str. 395 n.). Ve verších Bartošem uvedených je jen přerývka (caesura) po první arsi třetího taktu:

Co v roklině pusté || tak šepce a hučí?
Ni vánku ni ptáčka, || zda šálí mne sen?

Ostatně takové „rozkoly“ musí dle povahy českého přízvuku vznikati i ve verších trochejských a jambických velmi často. Tam nám nevadí, ale v přízvučném hexametu daktylském jest nám to závadou?

Puchmayerovy přízvučné hexametry z „Chrámu Gnidského“ spisovateli se nelšíbí ani v této knize (str. 180); chybné čtení a měření jednoho z těch hexametrů, které jsme postřehli v „Slovesnosti“ (v. výš, str. 385), tuto jest opraveno.

Od „Slovesnosti“ liší se také výklad této knihy tím, že se žádá mláčky přesné zachovávání přízvuku ve verších přízvučných a že nedovolují se, aspoň zřejmě, žádné odchylky od něho na prospěch délky slabicičné. Také příklady veršů vybrány jsou pečlivě.

Josef Bartocha v článku „O starších překladech velebásní Homerových u nás“ (Listy fil. 1881, str. 242 n.) podává na str. 243—246 (srv. i str. 256 n.) velice stručný nárys dějin české prosodie, zcela shodný s tím, co se psávalo před tím rokem téměř obecně o české časomíře; i dle něho na př. Dobrovský řídl se při své theorii prosodie přízvučné hlavně analogií přízvučného básnění německého, „Počátky“ zasadily r. 1818 přízvuku rozhodnou ránu, a dalšími půtkami časomíra vítězně opanovala pole atd. atd. Jakožto horlivý přívřzenec časomíry posuzuje arcí Bartocha hexametry přízvučné v některých starších překladech z Homera velmi nepříznivě. Tak na př. hexametry Palkovičovy jsou mu „stvůry velmi nešťastné“ (str. 246), ježto připouštějí místo daktylu trocheje, molossy, amfimakry atd. Ale přízvučné hexametry nesmíme posuzovat dle pravidel časoměrné prosodie. Bartocha má tak časomíru v krvi, že i některé Palkovičovy hexametry chybně čte (srv. str. 247).

Podobně nepříznivě posuzuje, zase se stanoviska prosodie časoměrné, hexametry Jana Nejedlého, jemuž i vytýká, že si uměle pomáhal k potřebuým délkám (str. 250), ač Nejedlý

v přízvučném hexametru délek nedbal. Naproti tomu líbí se mu, že Puchmayer bral později v hexametrech svých na pomoc časomíru (str. 254), libi se mu časoměrné hexametry Hollého (str. 258) atd. O všech těchto překladech jsme arci se svého stanoviska již výše jinak vyložili.

Fr. Bílý v článku „Literární spory v době probuzení našeho národa“ (Komenský 1884, str. 369 n.) jedná také na str. 417 n. o sporu prosodickém. Správně tvrdí (str. 418), že stará česká prosodie byla přizvučná, že Dobrovský dobře poznal „umělost a strojenost časoměrného básnění, které by bylo přivedlo v zápetí ten neblahý následek, že by lid nebyl mohl básní svých ani správné čísti“ (ib.). Dobře poznal (str. 419), že „Počátky“ docela zavrhuje prosodii přizvučnou, ale jinak stojí na stanovištu obvyklém. „Počátky“, jak se r. 1884 ještě skoro vůbec dálo, posuzuje přizuivě, Huévkovského „Zlomky“ nepříznivě (str. 419 a 438), vykládá si zjev, proč Řekové a Římané básnili časoměrně, ještě nesprávně (str. 438) a konečně připouští prosodii obojí, časoměrnou hlavně při překladech básní řeckých a římských.

Čelakovský prý „rozvaděné sestry usmířil a spřátelil tím, že jal se používat časoměrné délky náhradou za přízvuk tam, kde české slovo přízvuku nemá, tedy na př. v druhé, třetí nebo čtvrté slabice, kde však přece rhythmus žádá dvih“. „Násilnost“ ta mírní se prý právě tím, že slabiky ty jsou časoměrně dlouhé. „A co Čelakovský skutkem prováděl, to již dr. Durdík ve své poesii (čti Poetice) hledí ustanoviti zákonem všeobecně platným“ (str. 440). Spisovatel nepřípustnost takového nahrazování přízvuku délkou dobře znamená, ale zdá se, že tyto zásady Čelakovského schvaluje.

O spise Hostinského „O české deklamaci hudební“, vyšlém r. 1886, byla již řeč v Listech fil. XXIII, str. 243 n.

§ 65. Leckterých otázek, prosodie se týkajících, dotýká se Václav Petřů v „Návodu ku deklamování“ (Sborník učitelský, svazek II, v Praze 1886). Ovšem i v tomto jeho spise je chyb dost. Hned na str. 6 čteme, že „u starých Řeků a Římanů se dila básnická vůbec jen přednášela, buďto od rhapsodů nebo na divadlech“. Což se také nezpívala? Samohlásky *u* a *o* vymáhají prý při vyslovování delší doby než *e* a *i* (str. 21); při našem ř nastává prý jazyku „práce věru velmi namahavá“ (str. 27). Petřů (str. 27) mluví také o výši souhlásek. Vyslovime-li s a hned po něm *t*, tu prý ihned jest znamenati, že hlasem značně klešáme! Na str. 67 jest odstavec „O přízvuku“. Přízvuk se tu správně pokládá za důraz, a je prý — spisovatel drží se tu Hat-taly (v. Listy fil. XXI, str. 252 n.) — trojí: „větný, slovný a slabičný dle toho jak silně hlasem vyrážíme celou větu, slovo neb jen slabiku“.

Ale takového „větného“ přízvuku v žádné řeči není. Co nazývá spisovatel dle Hattaly přízvukem slabičným, to slovo obyčejně přízvukem slovným, jeho přízvuk slovný je právě přízvukem větným. Nejobyčejnějším úkazem přízvuku větného jest prý otázka a zvolání (str. 67). Spisovatel neliší tu přesně přízvuku důrazového a tónového, jak i z dalšího výkladu patrno. Na str. 72 vykládá Petrů částečně dle Durdíka o přízvuku z úmyslu nám čili přízvuku v závalu, ale, jak z uvedených příkladů vidíme, neliší ho dobře od obyčejného přízvuku větného a dle mého mínění v uvedených příkladech leckde ani přízvuku větného a řečnického neoznačuje dobře.

Divný výrok je na str. 73: „Přízvuk slabičný náleží do nauky o prosodii, poněvadž se zakládá na kvantitě! R. 1886 po tolka správných výkladech vyskytne se spisovatel, který napíše něco takového!

Karel Vorovka ve své „Stylistice a poetice“, v díle II „Poetika“ (v Praze 1887), str. 9 n. jedná ovšem také o prosodii a metrice, jejichž pojmy správně vymezuje (str. 10). Rhythmus je definován jen vzhledem k řeči (str. 13); přízvuk český spisovatel pokládá správně za sesílení hlasu, zavrhuje běžnou definici přízvuku jakožto „povýšení hlasu“, a liší přesně v češtině přízvuk důrazový od melodického. Drží se tu správných výkladů Hostinského z r. 1886.*)

Rhythmus uznává Vorovka dvojí, přízvučný a časoměrný (str. 14). Ve verších přízvučných (str. 15) délka slabik má prý „váhu tolko výjimkou (totiž v náhradu za přízvuk, zvl. ve verších jambických)“. Spisovatel drží se tu patrně Niederla a Durdíka.

Nevhodnost časomíry pro češtinu skladatel dobře cítí, vytýkaje na str. 15, že ve verších časoměrných přízvuku slabik z pravidla se nedbá. Ale přece spokojuje se stanoviskem Kotsmícha o vým, jehož pojednání se dovolává (ib. pozn. 1; viz výš, str. 411).

Jeho pravidla prosodie přízvučně jsou obvyklá; tak i on tvrdí na str. 15, že vedlejší přízvuk ve slovech čtyřslabičných bývá na slabice předposlední, ve slovech pětislabičných někdy na předposlední, jindy na třetí od konce. Nevím však, proč v pozn. 3 tvrdí, že pravidlo to má v prose platnost pouze ve slovech slozených, ve verši však že se rozšiřuje též na slova nesložená, jako přesahuješ a j. I nesložená slova mají přece vždycky přízvuk vedlejší.

Dobré je pravidlo na str. 16, že jednoslabičná slova platí

*) Přidává-li však spisovatel, že latinský název přízvuku *accensus* ukazuje k melodické povaze latinského přízvuku, není to správné. Látina měla také přízvuk důrazový, latinský jeho název je patrně překladem řeckého slova *προσῳδία*.

za slabiky přízvučné, spočívá-li na nich silnější nebo slabší důraz ve větě (t. j. přízvuk větný), jinak že bývají v arsi.

V pravidlech prosodie časoměrné (str. 16 n.) nesprávně se tvrdí, že slabika dlouhá má se trváním ke krátké jako 2 : 1, že zní na př. práh dvakrát déle než prach. Že tomu tak není, bylo již častěji vyloženo. Také přesné měření polohových délek vede k jiným výsledkům, než k nimž došel Durdík ve své „Poezie“ na základě úvah pouze theoretických (spisovatel dovolává se ho na str. 17, pozn. 4).

Mezislovná posice působí dle skladatele o bojetnost slabiky (str. 18).*) Obojetnost slabiky připouští se také před skupinou ze kterékoli souhlásky a *l a r* a před retnicemi, po nichž následuje ě.

Jak viděti, i Vorovka z neshodných theorií prosodie časoměrné vybral si to, co se mu zdalo správné, a zase se v podrobnostech od některých předchůdců svých uchyluje.

Výklady jeho o taktech a verších časoměrných jsou obvyklé; i tu leckde — jako u jeho předchůdců, a to i nejlepších — setkáváme se se zastaralými názory (srv. zmínku o antispastu na str. 20, výklad o verších logaoedických na str. 28, o verši glykonském na str. 29 a j.). Ani zmínka o strofách indických tu neschází (str. 47).

Ve verších přízvučných jsou prý dva hlavní chody: trochejský a jambický (str. 22). Ale skladatel uvádí i přízvučné verše daktylské (str. 24) a zná také přízvučné verše smíšené (str. 20 n.); naproti tomu tvrdí, že anapaest vyskytá se v češtině jen ve verších časoměrných (str. 20). I on soudí, že jambické verše jsou v češtině nesnadné, a začínají-li jednoslabičným, slovem bezpřízvučným, i jednotvárné, a proto zvláště v nich připouští dle pravidla Niederlova a Durdíkova nahrazování přízvuku délkou (str. 23). Všude tu následuje dilem Sušila, nehledě důkazu Durdíkova, že v češtině i při veršování přízvučném jsou možné rozmanité rhythmy, jednak zase Durdíka. Přízvučnému hexametru daktylskému se i dle něho povaha jazyka českého příčí (str. 27). Výklady o prosodii a metrice staročeské (str. 24 n.) a o čtení versů (str. 35 n.) převzaty jsou, jak je zřejmě připojenuto, z pojednání Jirečkových a z Durdíkovy „Kallilogie“, o nichž byla již řeč.

Skladatel vyniká nad mnohé své předchůdce tím, že literaturu českou, pokud jedná o věci, o níž píše, prostudoval a vybral z ní to, co zdalo se mu správné. Proto jsou tyto jeho výklady daleko lepší než mnohé výklady jeho předchůdců; co jsme

*) Na téže straně se tvrdí, že u Vinařického působívá polohovou délku i ř (= rž). Ale není tomu tak. Vinařický často připouštěl slabiku krátkou místo dlouhé při ř i jiných konsonantech.

v nich vytýkali, vzniklo tím, že ani on nedovedl se ještě zhostiti leckterých zastaralých předsudků a mýnění, jež r. 1886 byly obecné.

Jan Lepař ve spisu „O některých sporných věcech grammatických“, v Praze 1889, dotýká se na str. 46 i přízvuku. Dobře tvrdí, že nauka o přízvuku náleží k nejlabším stránkám mluvnice pro školy obecné (sr. i str. 1), a poukazuje k tomu, že v severovýchodní Moravě, Opavsku a západním Těšínsku přízvuk slovný rozhodně kloní se k přízvuku polskému. Předložky i jednoslabičné mají prý svůj přízvuk (a nepřejímají přízvuku slova po nich následujícího), kdykoli při nejakém výčtu se opakuji (na př. ve větě: „výklad o vře, o naději a o lásce“; str. 38, pozn. 2). Lépe by bylo říci: mohou (ale nemusí) miti přízvuk svůj. Vůbec pravidlo o přejímání přízvuku jednoslabičnými předložkami třeba doplniti v tom smyslu, že větný přízvuk jména s nimi spojeného leckdy brání tomu, aby předložky jednoslabičné přízvuk následujícího slova přejimaly. Větu na př. „mluvím o matce“ mohu vysloviti tak, že přízvuk slov „o matce“ spočívá na předložce, mohu však vytknouti slovo „matce“ důrazněji (stavím-li tento pojem proti jinému, třeba zřejmě nenaznačenému), a pak vskutku vysloviji „o matce“. Kdo pozoruje bedlivě živou mluvu lidu, přisvědčí tomu zajisté.

Větě Lepařově „Přízvuk slovný a větný, jedním slovem logický neb řečnický, řídí se myšlenkovým obsahem vět atd.“ (str. 46) dobře nerozumím. Větný přízvuk lze zajisté zváti logickým (řečnickým), o slovném toho názvu užívat nelze.

Fr. Vymazal ve spise „Novočeské hláskosloví zjednodušené“ (v Brně 1889), kterýž, mimochodem řečeno, na str. 22 o přízvucích slabikách tvrdí, že vyslovují se hlasem důraznějším, vyšším, silnějším dechem, a i jinak správně vykládá o přízvuku a jeho účinech, vyslovuje se na str. 24 ve výkladu „O kvantitě hlásek“ proti připouštění polohové délky v češtině, dovolávaje se výroku Miklosichova, že slovanština, jak se zdá, nemá délky polohové (sr. co vyložil jsem s Marešem o této věci v Listech fil. XX, str. 280 n.), a přidává k tomu tento rozhodný a velmi správný výrok: „Časoměrné verše jsou u nás velikým pohlcováním, poněvadž nás nutí každý okamžik vyslovovat slova nepřirozeně, s falešným přízvukem.“ Po 19 letech objevuje se konečně opět někdo, kdo, jak učinil Hostinský r. 1870, staví se proti přípustnosti časomíry.

V Jos. Růžičky „Učebnici jazyka českého pro školy měšťanské“, stupeň II (v Praze 1889) je na str. 50 n. krátké poučení o verších přizvučných i o přízvuku; připouští se tu velle trochejů a jambů i dakyly a dakyly „s předrážkou“ (t. j. auapaesty). Mezi dakyly zařaděny jsou — jako i jinde — také dakyly trocheje. Patrně Durdikovy „Poetiky“ skladatel nezná. Počáteční výklady o verši a rytmu nejsou zcela správné. V téže

knize, stupeň III (v Praze 1889), str. 46 n. je i stručný výklad o verši časoměrném, pohybující se v běžných kolejích; zcela tak sepsáno je několik slov „O časomíře v našem písemnictví“ na str. 49. Úplné tyto výklady ani býti nemají; proto se jimi déle nezabýváme.

§ 66. První přesné rozlišení českého přízvuku důrazového a melodického v grammatice české učinil Emanuel Kovář. Vymezil sice dobře podstatu českého přízvuku v pojednáních svých z r. 1870 a 1886 již Hostinský, ale pojednání ta nedošla té pozornosti, které zaslouhovala.

Z grammatiků českých učinil tak teprve Kovář v „České mluvnici pro školy střední a ústavy učitelské“ v „Nauce o slově“ (v Praze 1889). Na str. 12 správně rozeznává přízvuk tónický, jenž je vyšší hlas (na př. přízvuk v staré řečtině) od přízvuku exspiratorního, výdechového, mocnějšího hlasu, jímž se slabika pronáší. V češtině — jako v každém jazyku — jest také přízvuk tónický, ale přízvuk slovný jest výdechový.

Stručná pravidla Kovářova o přízvuku slovném (hlavním i vedlejším) shodují se s jinými správnými pravidly o přízvuku českém. V díle druhém, v „Nauce o větě čili skladbě“ (v Praze 1890), str. 17 n., jest opět obširnější výklad o přízvuku vzhledem ke spojování slov ve větné celky. „V každém víceslabičném slově vyniká některá slabika nad ostatní hlasem mocnějším — má slovný přízvuk výdechový; a některá hlasem vyšším — má slovný přízvuk tónický. V češtině hlavní přízvuk výdechový má vždy první slabiku, a mluvíme-li prostě o českém přízvuku, myslíme vždy na přízvuk výdechový. Přízvuk tónický z pravidla nejvyšší je na první slabice a klesá, v otázkách však stoupavá a bývá nejvyšší na slabice poslední; na př. zabloudila?“ „Ve větě může míti zase některé slovo (totiž jeho první slabika) hlavní přízvuk výdechový a mimo to může v ní být několik přízvuků vedlejších. A může míti některé slovo (totiž některá jeho slabika) hlavní přízvuk tónický (z pravidla výška hlasu od počátku ke konci věty klesá, v otázce stoupá)“ Spisovatel podává pak některá pravidla o přízvuku větném.

Vše to je úplně správné, ač příliš stručné. Zvláště přízvuk tónický v češtině i přes záslužné vývody Hostinského zaslouhoval by, aby věnovalo se mu více pozornosti a zkoumání.*)

*) V posudku této grammatiky Kovářovy, pocházejícím od Fr. Prusíka (Krok 1889, str. 413), tvrdí se, že čeština nemá přízvuku výdechového. „Kdo má jen trochu hudebního sluchu, pozná, že i u nás jest přízvuk tonický, ana přízvučná slabika vyniká nad ostatní hlasem vyšším, asi o $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ tonu. Tak i při větovém přízvuku či dů-

Rovněž v „Uvedení do mluvnice“ (v Praze 1891) jedná Kovář na str. 22, ač jen všeobecně, o přízvuku exspiratorním a melodickém, jasně a správně. Hledík k podobným výkladům v jeho „České mluvnici“, neobsahuje a nemohou obsahovati arci tyto výklady nic nového.

Také Jan Gebauer ve své „Mluvnici české pro školy střední a ústavy učitelské“ I (Nauka o slově), v Praze a ve Vídni 1890, str. 47 (srv. 2. vydání z r. 1895, str. 50) n. právem pokládá přízvuk český za důrazový (exspiratorní), jež přesně liší od přízvuku tónového, melodického; správně liší také přízvuk slovný a větný, hlavní a vedlejší. Obšírně a důkladně pojednal Gebauer o této otázce ve své „Historické mluvnici,“ vyšlé o několik let později. Souhlasné jsou arci výklady o přízvuku v Gebauerově „Krátké mluvnici české“ (v Praze a ve Vídni 1891, str. 13; vydání druhé, opravené, v Praze a ve Vídni 1894, str. 16) a Dr. Jana Gebauera „Mluvnici české“, pro školy měšťanské upravené od K. Nováka (v Praze 1893), str. 62 (srv. druhé, rozmnožené vydání, v Praze 1895, str. 62).

Ve spisu Karla Vorovky „Krasočtení a přednášení zvláště ve škole“ (v Praze 1890) je na str. 14 n. výklad „O míře nebo-li kvantitě slabik“ a „O přízvuku výbec a zvlášť o přízvuku slovním“, úplnější a přesnější než v „Poetice“ téhož spisovatele z r. 1887, zdělaný na základě mluvnic Kovářovy a Gebauerovy. Lépe se tu na př. tvrdí, že lze mnoho stupňů quantity rozeznávat (str. 14), o přízvuku pak (výdechovém i tónovém) vykládá se obsažněji a správně. I výklad „O přízvuku větném a důraze“ (str. 16 n.) je pozoruhodný. Dobře se tvrdí, že i přízvuk větný je hlavně výdechový („s větším však příměskem živlu tónového nežli přízvuk slovný“; str. 16); od něho liší se důraz (přízvuk vztahu dle Durdíka, přízvuk logický). Správně dí spisovatel na str. 16: „Kdežto prostý přízvuk větný vyskytuje se vždy, jakmile se mluví, má důraz jen po příležitosti úkol svůj, tenkrát se mluví důrazně.“ Dobře tvrdí na str. 18, že v těsné spojitosti s přízvukem větným bývá i pořádek slov ve větě. Pravidla o přízvuku větném jsou tu obšírná a přesná.

Správný je i výklad „O mluvnických podmínkách zvyšování a klesání tóuu“ (str. 24 n.); výklad o čtení veršů (str. 27 n.) opírá se opět o vývody Durdíkovy. I tu znamená dobře spisovatel nepřirozenost časomíry v češtině, dovolávaje se právem vý-

razu.“ Taková neoprávněná výtka, učiněná zcela správným vývodům Kovářovým r. 1889, svědčí o neznalosti novějšího badání o přízvuku. Již Hostinský r. 1886 — a tomu snad ani Prusík jemného hudebního sluchu neupře — ukázal, že náš přízvuk nemusí být spojen se zvýšením tónu.

roku Durdíkova z jeho „Kallilogie“, že mimo hexametr a distichon ostatní metra časoměrná docela se vyjímají jako cizokrajné bylinky a nepodjaté myslí sotva znějí jako něco veršovaného (str. 28 pozn. 1). Proč by se však měl velmi pozor miti na čtení básní prosodicky bezvadných, na př. básní složených přizvučnými trocheji dokonale bezvadnými, „v jejichž verších některých každé jednotlivé slovo jest veršovou stopou“, nechápu. Právě takové verše čtou se zcela snadno dobře. Není třeba, aby čtoucí při čtení takových veršů upadal v stejnozvukost, v monotonii, jak se obává spisovatel (str. 28).

Domnění, že spadání slov a taktů v jedno je nelibé, poněvadž po každém slově je jakás přestávka, je nesprávné, jak vyložili jsme již výše (str. 395 n.).

Ve spise Ladislava Benýška „Dodatky k vyučování jazykovému na školách měšťanských“ (v Praze 1890), str. 35 n. je též výklad o přizvuku a verši, stručný, ale na rok 1890 za staralý. Nápadná jsou neodůvodněná a nesprávná tvrzení: „Jazyk český oblibuje si přizvuk na první slabice slova, ač připouští v tom ohledu velmi četné výjimky“ (str. 35). „Předchází-li slovo dvoj-tří-čtyřslabičné (víceslabičné ne?) přizvučná předložka jednoslabičná, nebo vůbec slabika přizvučná, stává se, že bývá pravidelný přizvuk slova na dobro zvrácen“ (ib.). Pro případ, že by slabika přizvučná vůbec měnila přizvuk následujícího slova, nepodává spisovatel dokladů. Může se to diti působením silného přizvuku větného jednoslabičných slov, ale takové případy musejí by se určitě vymezit.

Na počátku tohoto století oblibovali prý si básníci například rozmér trochejský (str. 37). To není pravda. Spisovatel zná opět jen rhythmus trochejský, jambický a daktylický (str. 37) a daktylický „s překázkou“ (str. 40). Výměr rhythmu na str. 38 je i tu nepřesný. Patrně i tomuto spisovateli jsou výtěžky novějších prací grammatických a prosodických neznámý.

§ 67. R. 1890 vyšlo také první delší pojednání, jednající obšírněji o historii našeho prosodického sporu.

Toho roku totiž vydal P. Vepřek pojednání „Beiträge zur Geschichte des Kampfes um das Princip der böhmischen Prosodie“ (Siebzehnter Jahresbericht der deutschen Staats-Realschule in Pilzen), jež končí se zdánlivým uklizením prosodického sporu, vzniklého r. 1818. Že Vepřek při vší svědomitosti přiliš spoléhal se na výklady těch, kdo dříve o věci této psali, bylo již výše řečeno (Listy fil. XX, str. 54); stanovisko jeho — jak jsme často měli příležitost pozorovati — shoduje se s miněním, jaké až dosud o připustnosti obojí prosodie v češtině je obvyklé.

Já sám ve své „Řecké rhythmice“ (v Praze 1890), str. 29 n. dotkl jsem se také našeho prosodického sporu. Zásadu Čelakovského, nahrazovati přizvuk délkou, zavrhoval jsem naprostě, a při-

hlížeje k tomu, že přízvuk český je důrazový, jemuž při veršování časoměrném nelze vyhovovati, usoudil jsem, že se časomíra pro češtinu nikterak nehodí. „Užíváme-li jí přece (v překladech), činíme tak jen z nutnosti, ježto některá metra antická pro jednotyárnost českého přízvuku jinak by ani nebylo lze napodobiti“ (str. 31). Soudím nyní vzhledem k časomíře v češtině rozhodněji: i kdyby se vskutku některá metra antická v češtině nemohla napodobiti přízvučně, neměli bychom práva skládati je časoměrně. Co je do rhytmu, v němž nelze šetřiti přirozené výslovnosti? Bylo by v tom případě nutno zaměnit metra taková jinými podobnými, ale přízvuku podajnými. Že však lze vskutku všecka metra napodobiti (až snad na jediné *iōvixòv ἀνακλώμενον*), vyložím obšírněji v druhé části této práce.

Ve spisu Jana Stuchla „Malý průvodce při výkladech o literatuře české“ (ve Slaném 1891) je na str. 9 oddíl „Metrika“. Definice rhythmus hledí — patrně z ohledů školských — pouze k rhythmum řeči, rhythmus pak rozeznává se časoměrný a přízvučný. Pripouští se tu posice mezislovna, jak se zdá, i obojetnost při *l r ě m n* po jakémkoli konsonantu (str. 9). Pravidla prosodie přízvučné zase zbytečně pletou přízvučnost s délkou, bezpřízvučnost s krátkostí (srv. na str. 10: „U trojslabičných a víceslabičných slov jest lichá slabika dlouhou, sudá krátkou“ — „Slova jednoslabičná jsou obojetná“). Z přízvučních stop zná skladatel jen trochej a jamb. Daktyl a anapaest jsou mu jen stopy časoměrné (str. 10), a proto uvádí také jen přízvučné verše trochejské a jambické (str. 10 n.), ač na str. 15 má sám v odstavci o rýmu řady anapaesticke.

Pojednání Otakara G. Paroubka „Z dějin českého verše“ (Dvacátá pátá výroční zpráva o obecném gymnasiu reálném ... v Praze za školní rok 1892; druhá část toho pojednání uveřejněna na též místě roku 1893) nad pojednání Vepřkovo z r. 1890 nikterak nevyniká.

Spisovatel sice stopuje vývoj prosodie české v hrubých rysech až do nejnovější doby, ale nepodává celkem nic nového a dopouští se častých nesprávností, jak v mé pojednání leckdy bylo dokázáno. Při řešení otázky o poměru obou prosodit v češtině drží se docela názorů Durdíkových. Posoudil jsem toto pojednání nepříznivě v Listech fil. XX, str. 234 n., na kterýž úsudek tuto odkazuju. Že je V. Horák v *Zeitschrift für das Realschulwesen* 1893, str. 126 chválí a při tom ryze přízvučné verše v češtině zavrhuje jakožto nerhythmicke, svědčí jen o tom, že by o prosodii vůbec neměl psati.

§ 68. Téhož roku jednal o obojí prosodii P. J. Vychodil v druhém sesítě své „Poetiky“ (v Brně 1892) na str. 221 n. stručně sice, ale jasně a rozumně.

Rhythmus vymezuje spisovatel jen vzhledem k řeči, ale

dobře připomíná, že „řada rythmická vzniká teprve, když některé doby v ní vynikají a ostatní podle nich pravidelně tak se řadí, že celá řada se rozpadá v články, ovládané dobami vynikajícimi“ (str. 222). Děje se to tím, že na některé doby připadá větší důraz, rythmický přízvuk, i e t u s (str. 223). „Přízvuk rythmický v řeči vázán jest přirozenými vlastnostmi řeči a výslovuosti, které samy sebou poukazují na to, kterak lze slabiky seřadit v rhythmus“ (str. 224). Rhythmus velice působí na volbu slov, obrátvů a vět. „Velmi zřídka... dovolena jest vlastní vlnnost básnická (licentia poetica), dle níž básník pozměňuje přirozené útvary jazykové podle rythmu, na př. krátě slabiky jinak dlouhé, přesunuje přízvuk, užívá odchylných tvarů, sklonění a pod., neboť všechno to snadno vede k porušování přesného jazyka“ (str. 226 n.). Patrně i spisovatel je právem přítel přísného zachovávání prosodických pravidel. Proto právem kárá vadu obvyklou, že zhusta pro rhythmus klade se slovo, na kterém podle smyslu je zvláštní důraz (přízvuk větný), bez přízvuku rythmického (str. 228). Dobře vykládá o diaeresi a caesuře (str. 230 n.), ukazuje k tomu, že se jimi nesmějí trhati slova těsně souvislá.

Na str. 231 n. stručně, ale přesvědčivě vykládá, proč je časomíra v češtině nepřípustná: „Poněvadž ... rythmická stopa jakožto celek vzniká tím, že jedna část její vyznačena jest rythmickým důrazem, jenž jest něco více než pouhé táhlé vyslovení slabiky, proto do rythmického přednášení (skandování) veršů časoměrných nezbytně se dere také přizvukování těžkých, totiž dlouhých slabik. Nad to sama slova podržují svůj přirozený přízvuk, jenž není vázán na slabiky dlouhé a tím méně tedy na slabiky, opatřené přízvukem časoměrně rythmickým“. — „Když tedy stopy se vyznačují důrazem rythmickým, bylo by lze časoměrné verše české čisti docela správně rythmicky jen tehda, kdyby ten důraz rythmický připadal pokaždé na slabiku nejen dlouhou nýbrž také přízvučnou“ (str. 232). Takové spojování časomíry s přízvukem je pro větší počet veršů v češtině nemožné (také lze říci, nač upozornil Hostinský — v. Listy fil. XXIII, str. 243 —, že by tím veliká část slov českých z básnění byla vyloučena); je tedy časomíra v češtině nepřípustná. Ve verši časoměrném nelze zároveň vyhověti i přízvuku rythmickému i přízvuku slovnému. Dobře ukazuje spisovatel na to, že v češtině byl přízvuk slovný zvýšením hlasu, a tam že tedy časomíra je arci oprávněna (str. 232 n.).

Prostředek Durdíkův, nahrazovati někdy z nouze přízvuk délkou, spisovatel zavrhuje: „nejen vydatně nepomůže, ano vedl by, jsa častěji prováděn, k úplnému porušení rythmu“ (str. 232; svr. i str. 238). Spisovatel je tedy rozhodný protivník časomíry.

Ve výkladu o verších časoměrných (str. 233 n.) spisovatel kloní se k uznávání mezislovné posice, ale zmiňuje se též o tom, že někteří připouštějí v té příčině obojetnost. Obojetnost uznává pouze při slabikách, po nichž následuje retná souhláska nebo *m s ě* (str. 233 n.). Zdá se tedy, že jinde obojetnosti slabik v středosloví nepřipouští. Dále vykládá jen o některých důležitějších verších časoměrných, ježto verše časoměrné mají — snad mimo šestimér a pětimér — význam jen pro překládání. „Pro původní skládání zdají se příliš umělé, tak že by volný vzlet myšlenek spíše obtěžovaly než na perutech svých povznášely“ (str. 236). Zajisté to pravda.

Ve výkladu o verších přízvučných (str. 236 n.) dobře se český přízvuk pokládá za sílu a důraz a liší se přesně od přízvuku melodického. Rozeznává se přízvuk slovný, větný a řečnický, ale nesprávně se tvrdí, že řečnickým přízvukem klade se důraz na celé věty. Přízvuk řečnický (důraz *κατ' ἔξοχήν*) jest jen sesílený přízvuk větný. Při veršování přízvučném žádá spisovatel přesného zachovávání přízvuku slovného i větného (str. 236). S tvrzením na str. 237, že přízvuk vedlejší, jenž prý je zpravidla na lichých slabikách, není ani tak silný ani tak stálý, aby nepřipouštěl dosti veliké rozmanitosti, ne-souhlasím, jak již vyplývá z dřívějších mých výkladů. „Jednotvárnost“ začátků vzestupných veršů (str. 239), jež v češtině musí počinat se slovem nepřízvučným, je po mému mínění jen zdánlivá, jen pro oko. Spisovatel ji vytýká neprávem, a hledě k tomu, že prý se dosud nepodařilo větší množství bezvadných veršů jambických vedle sebe — což není ani správné —, neprávem připouští, ač, jak se zdá, nerad, na počátku jambických řad rhytmicky nemožný daktyl (str. 239). To není ani ve shodě s oprávněným jeho požadavkem, aby se prosodická pravidla přesně zachovávala.

Obyčejně verše přízvučné jsou prý trochejské, jambické a daktylotrochejské (str. 239). To je do jisté míry pravda; ale, jak jsme již častěji vyložili, vyskýtají se v češtině i verše jiné, a nejsou právě řídké. Nevím, zdali tu na spisovatele příliš nepřísluhily názory Sušilovy.

Ale přes tyto některé menší vady jasný a přesný výklad spisovatelův o prosodii zasluguje vřelého doporučení; pro mne je zvláště potěšitelné, že spisovatel shoduje se se mnou v mnohých názorech, které jsem pronesl ve své „Rhythmice“ r. 1890.

Článek Aloisa Lisického „Prosodie časoměrná v literatuře české ode dob nejstarších až po Dobrovského, Příspěvek k dějinám české prosodie“ (Česká škola XV, 1893, str. 375 n.) je jen přepisem pojednání Vepřkova z r. 1890, o němž jsme se častěji zmiňovali. Německý text Vepřkův je tu — bez označení tohoto pramene — více méně volně přeložen a na několika místech bezvýznamnými všeobecnými výklady rozvodeněn. Nového

nepodává tedy tento spisovatel pranic, ač nemyslil-li, že učiní pojednání staré svým, vypsal-li z Jungmannovy a Dobrovského literatury, z grammatiky Drachovského a Rosovy a, jak se zdá, i z Nudožerského překladu žalmů a z článku Bartochova v Listech fil. 1881 něco více, než co je obsaženo u Vepřka. Proto o tomto pojednání ani déle nemluvím.

Jos. Brunclík v „Obrazech z písemnictví českého“ (Mladá Boleslav 1893) jedná na str. 112 také o „chodu“ čili „rythmu“; rozeznává „chod“ přízvučný a časoměrný. Jeho pravidla prosodie přízvučné uzákoňují všelijaké volnosti básníků. Tak na př. tvrdí na str. 113, že jednoslabičná slova pokládají básníci za obojetná, t. j. kladou na né přízvuk nebo nikoli, jak toho potřebují. To básníci vskutku dělali a dosud dělají, ale smí se taková volnost vyhlásiti za pravidlo? Dále prý, má-li jednoslabičná předložka neb spojka přízvuk, následující víceslabičné slovo má přízvuk zvrácený (na př. a nebeské - u - o). V přízvučném veršování zná spisovatel řady trochejské, jambické, daktylské a také smíšené (na př. daktylotrocheje). Kde jsou řady ostatní, na které přece správně ukázal Durdík ve své „Poetice“ již roku 1881?

V pravidlech prosodie časoměrné pokládají se slabiky za obojetné, když za samohláskou přirozeně krátkou následují dvě souhlásky teprve v následujícím slově aneb když v následující skupině souhlásek druhá souhláska jest *l* a *r* (str. 117). Spisovatel tedy mezislovné posice vlastně neuznává, jak ostatně vlivěti i z pravidla o posici, a obojetnost připouští v míře velmi obmezené. Jinak také jeho výklad jeví, že stojí na velmi zastaralém stanovisku metrickém. Kdo pak ještě r. 1893 na př. by tvrdil, že „třetí stopa pentametu jest kusá“ a „mimo to i roztržena tak, že druhá její slabika položena jest za stopou pátou“ (str. 118)? Omluvou pro takové poklesky nemůže být ani stručnost výkladu ani účel knihy, určené učitelstvu a mládeži škol měšťanských.

Jiné podobné nesprávné výklady o prosodii a metrice české vydal opět Václav Petruš v „Stručné slovesnosti“ (v Praze 1893). Na str. 303 n. má také odstavec „Základní pojmy české metriky.“

Spisovatel tu připouští obojí prosodii, oblíbena je prý však nyní přízvučná (str. 303); pravidel prosodie časoměrné ani ne-podává (srv. str. 310), ač v knize uvádí některé verše časoměrné (srv. str. 225). Přízvuk pokládá správně za důraz. Pravidla o přízvuku jsou velmi stručná, ale ne ve všem správná; tak prý — jak tvrdil Durdík (v. výš, str. 409) — slova víceslabičná mají vedlejší přízvuk na třetí nebo další slabice, když je dlouhá (str. 303). Kde dle toho pravidla má na př. vedlejší přízvuk *ne e me* (nikde?), *ne opatrny* (na poslední?) a j. v.?

„Jednoslabičné tvary jmenné jsou ve dvihu přízvuké, mohou však se přikloniti přízvukem ke slovu následujícímu nebo předchozímu, načež jsou krátky“ (na př. Zář blesku u - u, vír proudu u - u; str. 303). Jen tvary jmenné? Což na př. věta Dal knihu, nemá míru u - u? Celé to pravidlo je nepřesné; nejdříve se tu o přiklonění slova, nýbrž o silnější nebo slabší přízvuk větný. A zase se v něm mate, aspoň v slovech, přízvučnost a délka, nepřízvučnost a krátkost. Je dlouhý vokál ne- přízvučný na př. ve slově nedá vskutku krátký? Mělo se i tuto aspoň říci „prosodicky krátké“.

Jinak jest také v této metrice české nepřesnosti a chyb plno.

„Splýváli slovo i se stopou ve verši, sluje tato slovnou, ale verš, složený toliko ze stop slovných, nemile se nese ke sluchu.“ To tvrdil i Durdík (v. výš, str. 399), jak jsme již víděli, neprávem.

Po spůsobu básnictví časoměrného měříme prý také verše přízvučné, trochejské i jambické, dle dvou a dvou stop (dipodie) (str. 304). Sám spisovatel však měří na str. 305 jeden jambický verš po monopodii!

Spisovatel zná pouze verše trochejské, jambické a daktylské; anapaestických ani jiných nepřipomíná. Za to praví, že pro jednotvárnost „chodu“ daktylského verše daktylské se proměňuje trochejskými (str. 305). To by tedy byly řady složené (episyntheta), z kol daktylských a trochejských, které u nás, pokud vím, nejsou hojně. Ale spisovatel patrně chtěl označiti hojné u nás verše daktylsko-trochejské, verše smíšené z taktů daktylských a trochejských (na př. -○○-○○-○-^), jen že se nedobře vyjádřil.

Obliba verše jambického zakládá prý se — jak tvrdil i Durdík (v. výš, str. 410) — hlavně na tom, že povstávají v něm časté přerývky a rozkoly, čímž vzniká libé střídání, živost a jemná rozmanitost (str. 304). Nevím, že by v jambických verších bylo více přerývek a rozkolů než ve verších jiných. Přerývka přece není všude tam, kde končí slovo u prostřed taktu, ani rozluka všude tam, kde končí slovo s taktem, nýbrž jen tam, kde také zároveň smysl připouští oddech, malou přestávku (v. mou Rhythmiku, str. 137). Ovšem nevím, zda-li si spisovatel pojme přerývky a rozkolu nevykládá vůbec špatně, pravě na tétož straně: „Přesahuje-li slovo z jedné stopy veršové do druhé, tak že jí nevyplňuje, nýbrž článkuje a v lad uvádí i souměr (co? stopu?), vzniká přerývka, caesura; přesahuje-li do ní a ji zabírá celou, vzniká rozkol čili diaeresis:

staří | čký me | zi du | by kmet —
Nena | říkej || v své chu | dosti —

Zdá se, že i Petrů soudí, jako soudil Matěj Kovář (v. výš, str. 382 n.), že caesura je na těch místech, kde tištěna čárka |, t. j. uprostřed slova. Nebo, není-li tomu tak, caesura v těch verších (druhý má jen diaeresi), ač se o ní mluví, vůbec není naznačena.

Verš jambický (str. 305) počsná se pravidelně jednoslabičným slovem bezprizvučným, ale poněvadž takových slov je prý v češtině nemnoho (vskutku?), nesnadno skládati delší básně o dobrých jambech; proto prý básniči (jen ve verších jambických?) nahrazují přízvuk slabiky prvé délkou slabiky druhé. Tedy i Petrů schvaluje, jak se zdá, stanovisko Durdíkovo.

Neodpuštiteľné jsou zvláště tyto chyby. Jamb šestistopý jest prý obvyklým veršem dramatickým (str. 304). Byl jím v starověku — nyní jest jím pětistopý blank-verse. Jamb pětistopý slove prý také veršem alexandrinským, jako např. „A není víc on domu tomu přítelem“ (str. 305). To však přece není alexandrín!

Proměnou poslední stopy jambické (v každém jambickém verši?) vzniká prý verš, jemuž říkají senarius (str. 305). Z metrického schematu $\circ - \circ - \circ - \circ - \circ - \circ$ vidíme, že tu mní spisovatel starověký choliamb, jenž vlastně ani v prizvučné poesii se nevyskytá, a jemuž nikdo neříkal a neříká jen senarius. Senarius je přece latinské jméno pro řecký trimetr jambický! *)

I jinde jsou všeobecné záhadné výroky: „Spojení veršů ve slohu přivádí se ve skutek rythmem a rýmem.“ „Kolik veršů do slohy počítati se má, zakládá se na rozloze básně.“ „Slohy jistým počtem veršů a určitým rýmem se nesoucí činívají samostatnou slohu“ atd.

Odkud tyto vědomosti spisovatel čerpal, je mi hádankou; píše tak o české metrice r. 1893! Lituji těch žáků, kteří dle takové knihy učí se metrice. Nebo kniha ta je určena za čítanku a učebnici vyšším třídám škol středních!

Jan Gebauer v „Historické mluvnici jazyka českého“, Díl I. Hláskosloví (v Praze a ve Vídni 1894) jedná na str. 573 n. o přízvuku, zatím slovném (zvrubnější výklad o přízvuku vétném odkazuje do větosloví; str. 573), hlavním i vedlejším. Přízvuk je Gebauerovi právem mocnější hlas (str. 573). Pravidla Gebauerova o přízvuku slovném jsou neobyčejně podrobná, nejpodrobnejší ze všech pravidel přízvukových, dosud podaných. Na str. 585 jest i stručný výklad o výšce hlasu, o přízvuku melodickém.

*) Zajímavé jest, že ve své „Poetice“ z r. 1870 spisovatel měl správný pojem o senaru, choliambu i o alexandrinu (srov. jeho Poetiky str. 47 a 59). R. 1893 ho nemá!

Výkazy Gebauerovy o přízvuku — nad jiné důkladnější — budou základem našich pravidel o přízvuku a našich pravidel prosodických v druhém díle této práce. Proto tuto přestaváme na pouhé zmínce o nich.

Jan Nešpor a Josef Horčička ve spisku „Stručný nástin písemnictví českého se zretelem k čítánkám pro školy měšťanské“ (v Ústí nad Orlicí 1895) mají na str. 7 n. i stručnou nauku o verších časoměrných a přízvučných. Na třech stranách nelze ovšem nauku o těchto věcech odbýt. Proto nelze z výkladů spisovatelů činiti přesné výsledky. V časoměrné prosodii připoštějí mezislovou posici, ale o obojetnosti slabik se nezmínují, snad ze snahy po stručnosti (str. 7); přízvuk je jim správně mocnějším hlasem (str. 7). I dle nich, poněvadž patrně drží se toho, co jinde četli, jsou přízvučné verše trochejské nebo jambické, řídčeji daktylské. Nového arci ten výklad neposkytuje nic.

V pátém, zcela přepracovaném vydání „Malé Slovesnosti“ od F. Bartoše, F. Bílého a Leandra Čecha (v Brně 1895), str. 295 n. jest i odstavec „Základové české prosodie a metriky“, proti vydáním dřívějším znova a na svůj prospěch spracovaný; použito tu již také mé „Rhythmiky“ z r. 1890. Správně tvrdí se na str. 295, že rhythmus český přirozeně jest přízvučný a že teprve vlivem latiny, Blahoslavem počínajíc, zaveden byl do češtiny též rhythmus časoměrný. V definici přízvuku (str. 295) jest kolísání: „Mocnější nebo vyšší hlas, jímž slabika některá vyniká nad ostatní, jmenuje se přízvuk (akcent).“ Definice ta byla by správná, kdyby přihlížela i k přízvuku dynamickému i k přízvuku melodickému zároveň. Ale skladatelé mají patrně, jak z následujících pravidel přízvučných vyplývá, na myslí jen přízvuk dynamický, a charakteristikem toho je důraz, větší mocnost hlasu. Pravidla o přízvuku slovném a větném jsou správná; jen s výkladem o „kolísání“ přízvuku vedlejšího nejsem docela srozuměn. Ale o tom vyložím obširněji až v druhé části své práce.

V pravidlech prosodie časoměrné, jak se většinou zachovávají (skladatelé jsou si tedy dobře vědomi toho, že shody v těchto pravidlech nikdy docíleno nebylo, a že básníci veršů časoměrných dělají si často pravidla libovolná a dovolují si různé odchylky, str. 297), nepřipouštějí podle Sušila mezislovné posice; slabiky krátké v thesi, za nimiž jde slovo s náslovím dvou nebo tří souhlásek, pokládají zcela podle Sušila jen za obojetné (str. 296 n.).

Stopy přízvučné znají skladatelé zase jen tři: trochej, jamb a daktyl (str. 297). Proč však, když se vedle trocheje uznává právem i jamb, nemluví se také aspoň o anapaestu? Což vskutku nemá čeština anapaestů? Ve shodě s tím neznají skladatelé jiných veršů přízvučných než trochejské, jambické a daktylské, k nimž

počítají i logaoedy (str. 298 n.). K čemu psal Durdsk r. 1881 svou „Poetiku“?

Na str. 297 tvrdí se, že kolon a perioda měly u starých společné název metron. To není zcela přesné; jen zcela určitá kola byla také zároveň metry (v. mou Rhythmiku, str. 112 n.). Na str. 298 čteme, že původní verš český byl asi přízvučný o čtyřech thesích s volnými arsemi a za takové verše se dle Lva Šolce pokládají i verše Erbenovy, který přece sám tvrdil, že v prosodii máme se řídit vzorem písniček národních (v. Listy fil. XXI, str. 428 a XXIII, str. 13 pozn.).

Že by v přízvučných verších měřily se trocheje, jamby a anapaesty (kde se tu najednou berou anapaesty, když jich skladatelé mezi stopami přízvučnými neznají?) po dipodi, daktyly po monopodi, je nesprávné. Ani ve starověké metrice časoměrné nebylo tomu vždy tak, a pro metriku přízvučnou takové pravidlo, přejaté ze starověku, vůbec se nehodí.

Jambické verše, ježo dle povahy českého přízvuku musí počinati jednoslabičným slovem nepřízvučným, jsou prý nesnadné; proto básníci dovolují si odchylku tím, že začínají verš d a k t y l e m. To se tvrdilo již v druhém vydání mluvnice Zikmundovy (v. Listy fil. XXIII str. 165), ale je to nesprávné. Vměšovati mezi vystupné takty jambické sestupný daktyl, bylo by rhythmicky nesprávné (vmísiti by se mohl jen anapaest), a básníci naši také neměřili takové přízvučné daktyly jako daktyly, nýbrž, znásilňující český přízvuk, měřili a měří je jako amfimakry (˘ - ˘). Tu se omlouvají opět špatné licence básníků spůsobem rhythmicky nemožným.

Další výklady metrické jsou správné. Ale obě části pentametu nejsou odděleny caesurou (str. 300), nýbrž diaeresi. Na str. 303 nerozumím dobré větě: „Básně Růže stolisté skládají se ze strof dvoudílných a každá strofa zase z dvoudílné periody, každý díl pak má dva verše“. Zdá se, že skladatelé každou strofu v „Růži stolisté“ rozkládají ve tří strofy; ale každá báseň tvoří tu přece jedinou strofu, složenou ze tří čtyřkolových (čtyřveršových) period. Báseň „Šporkova chasa“ (str. 106) není složena, jak se tvrdí na str. 303, ze strof čtyřdílných, nýbrž dvoudílných, strof ze dvou period, jedné o čtyřech, druhé o pěti verších; to přece zřejmě ukazuje pořadí rýmů. Ani strofa básně „Trmal z Toušic“ (str. 107) není, jak se tvrdí na str. 303, čtyřdílná, nýbrž dvoudílná.

Podivné je, co se tvrdí na str. 434 o Klopstockovi. „Básnické jeho ódy a odpory proti přízvuku mocně působily na našeho Palackého, který potom se Šafaříkem a v souhlase s Jungmannem zahájil u nás boj proti přízvuku.“ Jaký pak měl Klopstock odpór proti přízvuku, když i čistě antická metra skládal vždy jen přízvučně? Přece nejsou jeho básně časoměrné! Ne mohl tedy svým „odporem proti přízvuku“ pobádati naše časo-

mérce; pobádal je napodobením starých útvarů metrických, které také oni chtěli zaváděti, jen že — a v tom je velký rozdíl mezi nimi a Kleistockem — nesprávně časomírou.

V. Horák, o jehož stanovisku prosodickém zmínili jsme se příležitostně v Listech fil. XX, str. 241 pozn. (v. i výš, str. 420), napsal, jak sám praví, na základě druhé části Paroubkova pojednání „K dějinám českého verše“ z r. 1893 (v. Listy fil. XXI, str. 140 pozn.) čtyrstránkový výklad „Zur Prosodie der slavischen Sprachen“ (*Zeitschrift für das Realschulwesen*, Wien 1895, str. 1 n.). Jako již dříve v témž časopise 1893, str. 128 tvrdil, že čistě přízvučné verše nemohou býti v češtině dobré, ježto jsou nepekné, drsné a nerhythmické (v. Listy fil. XXI, str. 241 p.), tak i v tomto článku na str. 4 stojí na stanovisku úplně zastaralém, vlastně na stanovisku Paroubkově. I on soudí, že žádný jiný živý jazyk není tou měrou schopen skládati verše časoměrné jako čeština. A přece na str. 3 přízvuk český nazývá energickým! Že se tohoto energického přízvuku v časoměrných verších šetřiti nemůže, to mu nevadí.

Třeba prý se diviti, že byli a jsou dosud lidé, kteří doporučují v češtině hexametry přízvučné, jež prý musí býti drsné, jak to všecky dosavadní pokusy dokazují, ježto prý každý takt v nich končí slovem a nutno v nich připouštěti trocheje, ač tři doby prý nerovnají se čtyřem. Takové názory netřeba mi, tuším, již vyvraceti. Kdo pořád stopy přízvučné měří dle počtu dob po spůsobu metriky časoměrné, ten ovšem nikdy se nespřáteli s přízvučným hexametrem českým.

České veršování jest prý nesnadné. Ta prý třeba i při veršování přízvučném svědomitě dbáti délek přirozených i polohových. Čím více se jich dbá, tím libeznější jest prý verš, a jsou prý u nás básníci, kteří, jsouce pravými umělci co do formy, tak dokonalé, harmonicky rhythmicke a hudebně plynne verše skládali, že něco podobného sotva se kde jinde najde. Ovšem jiní básníci, kterým se tohoto jemného citu nedostává, tvoří prý dosti drsných veršů.

Kteří jsou ti básníci, již skládali ony verše tak libezně dokonalé, a jakými zásadami se řídili a řídí, Horák nepraví. Ty jejich libezné verše však nešetřením přízvuku jistě trhají každé české ucho.

Zdá se, že Horák mimo pojednání Paroubkovo nic více o prosodii české nečetl. Ale pak by neměl o těchto věcech psati, zvláště ne roku 1895 a v časopise německém. On má dobrou vůli seznamovati s českými věcmi i intelligenci německou — činí to však chybně, a tím může dobré věci spíše škoditi než prospěti.

§ 69. V jiných grammatikách a knihách, dotýkajících se prosodie, vykládá se o přízvuku a prosodii stručně a obvyklým

spůsobem. Tak v Matiáše Blažka a Františka Bartoše „Mluvniči jazyka českého pro školy střední a ústavy učitelské“ (Díl I. Nauka o slově . . . Sepsal Matiáš Blažek, II. vydání. Nezměněný otisk prvního vydání. V Brně 1880, str. 31 n.) jest výklad o míře a přízvuku slabik. Stručně se tu jedná o délce přirozené a polohové a o přízvuku slovném, jenž se správně pokládá za „mocnější hlas“. Pravidla o přízvuku tom jsou obvyklá. (Vydání 1. z r. 1878, 3. z roku 1882, 4. [ze kdy?], 6. z roku 1893 nemám; vydání 5., souhlasné se 4., má výklad týž). V Jos. Jedličky „Nauce o slohu“ (v Praze 1879) je na str. 32 pouhá zmínka o prosodii „přízvukoměrné“ a časoměrné, již se prý užívá v útvarech antických, v Jindřicha Koníře „Mluvniči pro školy měšťanské“ (v Praze 1893), str. 5 a 124 jsou stručná a správná pravidla o přízvuku slovném (mocnějším, důraznějším hlase) a větném.

V Josefa Masáříka „Böhmische Schulgrammatik“ (Prag 1878), str. 11 n. jsou odstavce „Quantität der Silben“ a „Der Ton“ („Durch den Ton wird eine Silbe eines Wortes her vor ge hoben“, praví se na str. 12 nejasně), jež obsahují výklady obvyklé (ve vydání 4. z r. 1886, 6. z r. 1894 jsou výklady v podstatě tytéž; vydání 2. z r. 1880, 3. z r. 1883, 5. [ze kdy?] nemám). Podobně je tomu ve Václava Plánského „Učební a cvičební knize jazyka českého pro prvu třídu škol středních a měšťanských“, v Praze 1879, str. 28 (přízvuk se tu však nesprávně nazývá povýšeným hlasem a mluví se jen o přízvuku hlavním) a ve spisech Fr. Vymazala „Miklosičovo hláskosloví jazyka českého“, v Brně 1879, str. 21 a „Böhmische Grammatik für deutsche Mittelschulen und Lehrerbildungs-Anstalten“, Brünn 1881, str. 6.

Nic není obsaženo o těchto věcech v M. Blažka „Stilistice...“ (v Brně 1882), v J. Klicpery „Druhé čítance a mluvniči...“ (v Praze 1880), „Cvičenich mluvnických“ (v Praze 1881) a „Třetí čítance a mluvniči...“ (Praha 1883, 2. vyd. 1888), v J. Růžičky „Mluvnických cvičeních“ (v Praze 1880) a „Učebnici jazyka českého pro školy měšťanské“, stupeň I (v Praze 1889), v Jana Šťastného, Jana Lepáře a Josefa Sokola „Mluvniči pro školy obecné a měšťanské“ I—III, v Praze 1884, 1885 (díl I a II je nezměněný otisk „Nauk mluvnických“ z r. 1883 a 1884; nezměněný otisk „Mluvnice“ vyšel také r. 1889; „Nauky mluvnické“ z r. 1879—1882 nemám), v Josefa V. Vlasáka „České i německé mluvniči v příkladech..“ 12. vyd. v Praze 1879, 15. vyd. 1893 (13. a 14. vydání nemám), ve Františka Zenkla „Methodickém výkladu mluvnice pro školy obecné“ (Urbánkova bibliotéka paedagogická, sv. 155), v Praze 1891 (díl III. v Praze 1896).

Nejsou mi vůbec přístupny tyto grammatiky a grammatické spisy, mezi r. 1878—1895 vyšlé:

Bežo Tretia čítanka a mluvnica pre vyššie triedy . . . (v Senici 1881), Bobrovský Vyučování mluvnici... (Knihovna učitelská, vyd. Ot. Sadovský, 1894), Krátký Cvičení mluvnická a pravopisná (1880), Matzenauer Stručná mluvnice slovenského jazyka (v Trnavě 1883), Mluvnice třetí česká (1881), Mluvnice čtvrtá česká (1881, 1882), Náprstek Čechoslavischer Sprachquetscher (Wien 1881), Růžička Mluvnice pro školy měšťanské (v Praze 1891; je ten titul správný?), Vojtíšek Der kleine Čeche (6. Aufl., Brünn 1882; v. Listy fil. XXI, str. 255; snad je to táz grammatika, co grammatika jeho, připomenutá v Listech fil. XXIII, str. 4), Z háněl Mluvnická a pravopisná cvičení (Knihovna učitelská, vyd. Ot. Sadovský, 1892 a 1894), Zigmundík Škola řeči slovenskej (2. vyd. 1889; 1. vyd. ?), Z druhého Základové českého pravopisu a mluvnice (Chicago 1882). Na ten čas není mi přístupen spis Růžičkův Jazyk český ve školách národních (Urbánkova bibliotéka paedagogická, sv. 176, 1894).

Za správnost titulů tuto uvedených, neměv knih těch v ruce, ovšem neručím.

§ 70. Přiležitostních zmínek o otázce prosodické jest i v letech 1878—1895 hojně. Časomíra přese všecky vývody Hostinského se pořád velebí a pokládá za zvláštní přednost češtiny, a všelijaké porušování přízvuku ve verších přízvučných pořád má dosti zastavatelů a obdivovatelů. Proto chválí se často i vadné verše jako plynne a ublazené. Uvedu z těchto přiležitostních zmínek jen některé, jsa si toho dobré vědom, že by bylo lze je rozhojit. Není také ani třeba uváděti jich více; jsou to stále jen variace na totéž thema.

Václav Štulc v předmluvě druhého svazku svých „Sebraných spisů“ (Národní bibliotéka, 1878, díl 52), str. X n. nucen jest omlouvati přízvukové nesprávnosti ve svých překladech z polštiny, jež „přirozenou měrou urázejí ucho české“, a omlouvá je nevhodně příkladem Čelakovského. Doufá, co vzornému Čelakovskému nebylo za porok kladeno, že promine se i jemu, „bude-li snad tu onde polský přízvuk vyrážeti z českého verše“. Štulc, jak viděti, dobrě znamená nepřípustnost takových chyb, ale omlouvá své poklesky proti přízvuku poklesky básníků jiných. Jeho časoměrné hexametry v „Konradu Wallenrodu“ prý sám Mickiewicz, obdržev prvé vydání českého Wallenroda, schválil, velebě patrnou přednost časoměrné prosodie české v antickém verši.

J. Malý ve spise „Naše znovuzrození“ tkví docela v době minulé a v starých názorech. Veršování před r. 1830 přenášelo prý německou rhythmickou formu na českou půdu a bylo jen zvučným „ciukáním a klinkáním“ (I, 1880, str. 17). Teprve působením RK a RZ (!) poznala se jalovost posavádního odměreného klinkání dle vzorů německých, které musilo pak ustou-

piti velikolepým výtvarům převzal národních. Napodobením písniček národních vyzulo prý se básnictví české z pout cizoty a pozdvihlo se k smělému letu do říše ideálů (ib., str. 19).

Malý patrně ještě r. 1880 pokládal prosodii přízvučnou za německou a rým za pouhé cinkání a klinkání. Ještě r. 1880 musí „Počátky“ z r. 1818 dodávat jiným myšlenky!

Jak nesprávné představy měl Malý, jenž sám přízvučně básnil špatně, jak jsme již viděli, o přízvučné prosodii, vysvítá také z toho, že básně Čelakovského klade co do stránky formální nad básně Kollárovy, ač právě básně Kollárovy vynikají prosodickou přesnosti (ib. IV, 1883, str. 35). Dobu české literatury mezi r. 1830—1855 nazývá klassickou (ib. str. 56) a o básnické škole nejnovější, která působila kolem r. 1880, tvrdí, že, jakkoli jejím přičiněním básnictví české vstoupilo jaksí do vyššího stadia vývoje, přece co do formy zůstává pozadu (ib., VI, 1884, str. 215). A přece i forma českého básnictví v nejnovější době je průměrem daleko lepší než dříve.

Malý patrně i na konci svého života žil v „klassické“ době české literatury mezi r. 1830—1855 a nových směrů a proudů již ani nepochopoval. Jeho stanovisko v prosodii je úplně zastaralé.

Fr. Bílý v článku „Od kolébky nové poesie české“ (Komenský 1880, str. 614) vyslovuje mínění své o prosodii české dosti nejasně. Ze slov: „Dobrovský byl totiž velkým odpůrcem veršování časoměrného. Zdalo se mu být násilným a českému jazyku nepřiměřeným“ mohlo by se souditi, že spisovatel přeje časomíře, kdežto o něco dále se tvrdí: „My dnes po těch velikých bojích, které se vedly pro časomíru a proti ní, nemůžeme než podivovati se Dobrovskému, jak měl jemný cit pro potřeby jazyka českého v době nejvyššího jeho úpadku, a býti mu vděční za to, že neostýchal se, zásady svoje šíriti i spůsobem kroměvědeckým“. Ze slov těchto mohlo by se opět souditi, že Bílý je velmi horlivý přízvučník.

Určitější je pozdější jeho stanovisko prosodické; Bílý později přijal za své názory Durdíkovy, pronesené r. 1878 (v. výš, str. 413). Také ve výkladu F. L. Čelakovského „Růže stolisté“ (Bibliotheka mládeže studující, Serie I., č. 3., v Praze 1888), str. 103 praví: „Té dokonalosti formy básník docílil také tím, že zkusil sloučiti prosodii přízvučnou s časoměrnou, nechávaje dopadati dvih rytmický (nebylo-li možná na první slabiku slova) na slabiku časoměrně dlouhou, čímž hleděl získati nahradu za přízvuk slabice scházející, jakož i odstraniti násilné a nečeské vyslovování (čtení) verše. Na př. Jakéž kouzlo tě vodívá; s námi štěstí nech zahrálo; ó mladosti, ó mladosti! Šťastná zásada tato se ujala a usnadňuje značně užívati trocheje nebo jambu i u slov troj- a

viceslabičených bez násilí nebujmy přirozeností jazyka českého“. Ale je tomu právě naopak; kdo přízvuku nedbá a nahrazuje jej délkou, ten právě čini češtině násilí, vyslovuje nečesky! Vydání druhé tohoto spisu z roku 1894 není mi po ruce.

Dost nesprávností v otázce prosodické obsahují výklady J. Ježka ve spise „Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou“ (v Praze 1880). Tak na př. o Stachovi se tvrdí (str. 23), že „později přilnul k časomíře“ a „ostře“ (to byla pěkná „ostrost“!) proti Dobrovskému polemisoval. Raymann prý složil báseň „Josef Egyptský“ versem časoměrným (str. 25), básně Rokosovy jsou prý „rýmovaná prosa“ (str. 25). Lépe je řečeno, že Doucha mluví k srdeci maličkých někdy i „proti zákonům prosodie“ (str. 27). Za to na str. 35 se tvrdí, že Puchmayer nemohl se „dlouhospráteliti s prosodií Dobrovského“ (!) a že převodem Montesquieuova „Chrámu gnidského“ a prvního zpěvu Iliady „stojí jako na rozhraní mezi přesnými stoupenci Dobrovského, a horliteli pro časomíru“ (str. 35), Sušilova prosodie prý „opírá se o národní písňe a rythmus řeči české“ (str. 114) a t. d. Že to vše (i jiné) je nesprávné, vysvitá z dřívějších našich výkladův.

Horlivý časoměrník byl, jak jsme již poznali, Josef Jireček. Již v „Anthologii z novočeské literatury“ (v Praze 1861), str. VIII, dotýkaje se prosodie Dobrovského, mluvil o „domnělé nepřípustnosti časomíry a o „nečeskosti“ (!) prosodie přizvučné. V druhém vydání této knihy z roku 1865, ve vydání třetím z r. 1872, čtvrtém z r. 1876, ba i v pátém z r. 1881, v tomto na str. VIII, čteme však výrok mnohem ostřejší, shodný co do smyslu s výrokem z jiného spisu Jirečkova, jež jsme připomenuli již výše (v. Listy fil. XXIII, str. 10): „Dobrovského prosodie zajímavým je důkazem, kterak jazyk náš ku konci XVIII. věku byl poklesl. Že přízvuk vůbec na první slabice slov českých záleží, o tom ovšem pochyby není; ale že by slabiky, přirozenou svou povahou krátké a u výsluva bystré, přízvukem se dlouzily, nad to pak, že by délka samohlásek v slabikách následujících byla překonávána a ovládána, že by se tudíž na přízvuku takto pojatém zakládati mohl rythmus: toť jest sebeklam, který jedině vzniknouti mohl v době, kde jazyk náš, pozván i v obecném hovoru životvorné sily, co předmět na polo umrtvělý důmyslným učencům (rozuměj Dobrovskému) se podával.“ A to se tisklo ještě r. 1881 a bylo to i ve škole snad i déle přijímáno a žákům vštěpováno!

Jaroslav Vlček ve spise „Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy“ (v Praze 1881), str. 104 dobré sice ukazuje na nedokonalý prosodický tvar básní slovenských, o němž jsme se nejednou v pojednání svém zmínili, ale praví, že

před r. 1880 přestává „na prostém počítání slabik asi jako v legendách za středověku“. Avšak básníci slovenští nikdy pouze slabik nepočítali; měli na mysli určitá metra, ale vyplňovali je slovy bez ohledu anebo s nedostatečným ohledem na přízvuk. Spisovatel sám vlastně tvrzení své vyvrací, když na str. 122 naznačuje, jakým rozměrem Sládkovič na jednom místě své „Mariny“ veršovati chtěl. Kdo má, skládaje verše, na mysli určitý rozměr, nepočítá pouze slabik.

Na nedostatečnost prosodie slovenských veršů školy Štúrovy stěžuje si Vlček právem i v „Dejinách literatúry slovenskej“, (v Turč. Sv. Martine 1890, str. 139); ukazuje právem k tomu, že písne lidové svedly básníky této školy k mylnému stanovisku, jakoby umělecké básni slovenské nebylo třeba ani určitého rhythmu přízvučného. Oč vyšší byla by umělecká úroveň Sládkovičova, kdyby vnitřní technika jeho veršů byla dokonalejší! Uznává arci správně, že studium písni lidových a nové poesie polské nedopouštělo, aby se opět ujala Hollého prosodie časoměrná.

Také Frant. V. Jeřábek ve spise „Stará doba romantického básničtví“ (v Praze 1883) dotýká se na různých místech naší otázky prosodické. Že Nudožerský své žalmy psal v hexametrech, nebyla prý v 16. století taká protimyslnost aesthetická, jakouž se nám dnes býti vidí, a ještě více prý byl v souhlase s aesthetikou svého věku, když sapické ódy rýmoval. Avšak co do časomíry prý bloudil rozhodně. Měli-li klassikové naši v době renaissanční hned na to pravé uhoditi, na přízvuk, byli by prý museli kromě latiny a řečtiny znáti také západní jazyky; němčina, již asi jediné znali, nenaučila prý jich ničemu (str. 257 n.). Patrně Jeřábek, ač ve svém mládí také se pokusil o verše časoměrné (v. Listy fil. XXIII, str. 19), r. 1883 příznivcem časomíry nebyl, třeba na str. 30 tvrdil, že čeština spíše snese verš časoměrný než kterýkoli jiný jazyk moderní.*)

Přes to však, že Jeřábek nepřeje časomíře, není přece příznivcem přesné prosodie přízvučné ani v theorii, jako jsem nebyl ani v praxi; aspoň na str. 144 pokládá Čelakovského, hledě k jeho přízvučným básním, za mistra jazyka a verše. Prapodivné je, co vykládá na str. 30, řka, že Jungmann, co muž skrz na skrz moderní, zcela správně náš spor metrický rozhodl ve prospěch přízvuku! Jungmann, od něhož vyšel boj proti přízvučné prosodii Dobrovského a jenž do konce svého života byl neústupným časoměrníkem!

*) Ve výkladě jeho o starších českých verších časoměrných jest jedna nápadná chyba. Na str. 260 pochybuje Jeřábek, že by Komenský byl vskutku žalmy překládal. A přece již r. 1868 uveřejněním listu Komenského k Montanovi vyšlo nepopiratelně na jevo, že Safáříkem nalezený překlad žalmů jest vskutku Komenského; v. Listy fil. XXI, str. 79.

V. Brandl ve spise „Život Josefa Dobrovského“ (v Brně 1883), str. 110 ve výkladu o prosodii Dobrovského praví: „Avšak nesluší zapomínati, že čeština nemajíc ve skloňování článku a v časování neužívajíc náměstek touto vlastností svou podobna jest staroklasickým jazykům (vždyť i řečtina ve verších článku užívati nemusí), a hodí se za tou přičinou lépe než všecky ostatní řeči evropské živoucí, aby zvučnost latinského hexametru a rytmus Pindarových ód výtečně vyrážela.“ Dále tvrdí, že spor o prosodii zdánlivě se rozhodl ve prospěch odpůrců Dobrovského; „v pravdě však jiného nic dokázáno nebylo, než že časomíra se hodí jen pro klasická metra, přízvuk však do moderní poesie. A skutečně také všickni čestí básníci užívali a užívají prosodie přízvučné Dobrovským ustanovené; jen v překladech klasiků, anebo když se báseň v staroklasickém metrum skládá, vládne vším právem časomíra.“

Podobně se vyjadřuje o několik let později v „Životě Pavla Josefa Šafaříka“ (v Brně 1887), str. 91. Vykládá tu o vzniku „Počátků“ a o sporu prosodickém obvyklým spůsobem a mezi jiným praví: „Přízvučná prosodie hodí se lépe modernímu básníkovi českému, ale mezi soudnými znalci nemůže býti pochybností, že kterémukoli antickému metrum jen časomíra svědčí; kdo na příklad staroklasický hexametr přízvukem skládati chce, ten plodi nestvůry, jakých se J. Nejedlý překladem prvního zpěvu Iliady dopustil.“ Na str. 92 přidává: „Ačkoli tedy přízvuk má platnost v moderní poesii české, přece užíváním časomíry zúšlechtovala se básnická řeč česká.“

Také Jan V. Novák drží se ve spisku „Pavel Josef Šafařík, nástin životopisný“ (Osvěta mládeže I, v Praze 1885) na str. 85 n. obvyklého výkladu o vzniku „Počátků“. že by „Počátky“ byly dokazovaly, kterak v češtině je časomíra také přípustna, není správné; „Počátky“ dokazovaly, že jest v češtině přípustna pouze časomíra.

V kruhu zastaralých myšlenek pohybuje se docela i Fr. Bačkovský ve svých „Zevrubných dějinách českého písemnictví doby nové“ (v Praze 1886 a 1887).

Dobrovský, který prý r. 1802 veršoval i časoměrně (dokládá se Osvěty 1875, str. 865), ač neměl pro poesii valného smyslu, zaváděl po příkladě básníků německých prosodii přízvučnou (str. 51 n.).*) Puchmayer prý brzo poznal, že třeba

*) Bačkovský na doklad pravdě nepodobněho svého tvrzení, že Dobrovský básnil časoměrně, dovolává se románu A. V. Šmilovského „Za ranních červánkův“ v Osvětě, kde Dobrovskému vkládá Šmilovský v ústa časoměrný hexametr:

„Ejhle bukáč baňatý podepřen tamo o stěnu chrouní“. Ale to je patrně verš Šmilovského.

uvésti ji v srovnalost s povahou mluvy české a hověti v ní také časomíře, jak v některých básních vskutku činil (str. 65 n.), Na str. 91—110 je dosti obšírný, ale přece jen velmi kusý výklad „O boji ve přičině prosodie“, kde se jedná o Stachovi, o „Počátcích“, při nichž jistou měrou pomocen byl i Jungmann (srov. i str. 112 a str. 113), o Hněvkovského „Zlomečích“, jenž „ostýchavě... zastávaje se přízvuku, více mu uškodil nežli prospěl“ (str. 107).*) Raymann prý básnil „časoměrně“ (str. 109) atd. Vykládá se dále o činnosti Jungmannově v tomto sporu (str. 112 n.). mluví se o názorech Kollárových o prosodii (str. 695 n.), o názorech Čelakovského (str. 698 n.) atd., vše dílem správně, ale — jak při povaze díla ani jinak býti nemohlo — úryvkovitě. Celkem Bačkovský stojí na obyčejném stanovisku, připouštěje také prosodii časoměrnou, a vykládaje o těchto věcech obvyklým u nás spůsobem.

Ve spise „Několik rozprav o Frant. Lad. Čelakovském“ (v Praze, 1887), str. 25 Bačkovský také opět tvrdí, že Čelakovský vynikl nad Kollárem „co do stránky formální“, ač je tomu právě naopak. Snad tu následoval Malého (v. výš, str. 431).

Že Josef Zubatý v pojednání „Některé myslénky o vývoji metrické formy“ (Listy fil. 1886, str. 28, pozn. 4) první ukázal k důvodu, proč čeština není schopna časomíry, že totiž má přízvuk dynamický, bylo připomenuto již v úvodě k mému pojednání (Listy fil. XX, str. 52 pozn.).

Zajímavé je, jak se Svatopluk Čech v básni své „Václav Živsa“ ve „Vstupu“ omlouvá, že užil v ní časoměrných hexametrů (Květy 1889, I, str. 60 n.).

Básník ví, že

„Přízvuk prostoduchý učenou porazil Časomíru“

a je ho dalek záměr

„boj dávný poznovu nítit
a snad vyrvati zas samovládné vítězi žezlo.“

Ale, ač hlas rozvahy leccos namítá, skládá přece časoměrné hexametry, sám neuměje pověděti, proč rhythmus ten jej vábí: snad to vzpomínkou na otce, jenž verš ten miloval, snad duch jeho, hrouže se z přítomnosti v minulost, bezděky chýlí se k tomuto rhythmumu staromodnímu. Ironicky přidává:

*) Tvrzení to vyskýtá se již v jeho spisu „Stručný přehled dějin literatury české doby nové...“, v Praze 1879, str. 17 n. (2. vyd. z 1894 nemám), ve spisu „O básnické činnosti P. J. Šafaříka a F. Palackého“, v Praze 1885, str. 28, a ovšem i v úvodu k „Básním P. J. Šafaříka a F. Palackého s úvodem o básnické činnosti jejich“, v Praze 1889, poňevadž úvod ten jest totožný se spiskem právě jmenovaným.

„snad mě i choutka pudí, zpupnému Přízvuku jednou mrkvičku strouhat, jenž poutá ve jho tyranské nás veršovce nové, jeho řád rozbiti na krátко, řeč ztrnulou v jinaké na chvíli promíchat obrazce, v poskoku antickém jemu v líc vysmát se pedantu.“

Básník jest si vědom, že nevalný kruh s tou formou se shodne; nechtěl podati odlesk metriky klassických mistrů,

„než rouškou zahalit obstárlou děj doby zašlé.“

Básníku zdál se patrně pro látku, kterou volil, časoměrný hexametr nevhodnější; ale znamená dobré jeho přežilst a ne-přípustnost. Již tou rozsáhlou omluvou dává na jevo, že horlivcem pro časomíru není. To vysvítá i z rozpravy o přípustnosti přízvuku a časomíry v další části básně (ib., str. 437 n.).

Proti časomíře vyslovil se Jaroslav Vrchlický ve „Výboru básní Carducciho“ (v Praze 1890), str. 19: „Uznávaje krásu antických meter, jsa však odedávna odpůrce časomíry v češtině, volil jsem cestu prostřední, dosti odvážnou, napodobiti metra ta na základě ryzího přízvuku. Nemysliž si nikdo, že věc je tak snadna, jak se zdá na první pohled. Mně se zdá, že jsou metra antická přízvukem napodobená českému uchu bližší a přístupnější a duchu jazyka našeho přirozenější. Žádám jen, aby četl každý klidně, přirozeně, bez afektace a špatného přízvuku, a metra ta jistě vyniknou, aniž by dříve byla schemata jich nad básní vyznačena . . . Šroubovat však jazyk do dávno odbytých trdlíc a svorů časoměrných se mi nezdálo.“ Zcela správně řečeno.

Podobně vyjádřil se Vrchlický o prosodii časoměrné o něco později, roku 1893, v přednášce „Jana Kollára dílo básnické“ (Almanach české akademie . . . , ročník IV, v Praze 1894, str. 75).

Naproti tomu horlivým časoměrníkem jest příznivec Vrchlického Eduard Albert. V článku, oslavujícím Vrchlického, ve Světozoru 1893, str. 147 vytýká šetrně Vrchlickému, že nepřestuje básničtví časoměrného. „Básník, jenž antiku přestuje s takovou láskou, nemá záliby v kvantitových metrech antických. Jeho přízvětný hexametr nemá tudíž césur.“ „Nevím, co toho přičinou; vím, že o tom Vrchlický mival hovory zejména s Krásnohorskou. Zdá se mi, že Vrchlický netančí.“ Ale i přízvětný hexametr má a může míti caesury, a i kdo tančí, může být, tuším, vším právem zarytým odpůrcem časomíry.

Také Frant. Šilhavý v článku „Bohumír Štěpnička“ v Časopise Matice moravské 1894, str. 321 drží se obvyklých dosud výkladů o prosodickém sporu. Tak na př. Hněvkovský prý ve „Zlomcích“ provedl úlohu svou zcela nešťastně, Štěpničkovo „Vi-

dění a posouzení (?) přízvuku a časomíry“ prý zapověděla censura a nepotačil ho Jungmann (v. Listy fil. XXII, str. 31 n.) a j. Dobře tvrdí, že v „Počátcích“ zavrhuje se prosodie přízvučná do celá.

Podobně i K. Jireček v článku „P. J. Šafařík mezi Jihoslovany“ (Osvěta 1895) drží se obecných názorů o prosodickém sporu. Srv. na př. str. 701, kde tvrdí se, že Hušekovského „Zlomky“ jsou „knížka důvody a myšlenkami slabá, oplývající za to hrubými slovy“. To není správné. Kéž by páni časoměrníci nebyli oplývali hrubými slovy!

Antonín Truhlář v přednášce „O vědecké činnosti Pavla Jos. Šafaříka“ (Oslava stých narozenin Pavla Josefa Šafaříka, v Praze 1895, str. 7) soudí také o prosodickém sporu obvyklým spůsobem a těší se dokonce, že princip časomíry v praktické potřebě trvale zůstal uhájen, byť i ne v tom rozsahu, jak v prvním zanícení bylo žádáno; že v tomto uhájení spočívá podstatná zásluha, „sotva komu podaří se upřít“. Truhlář je špatným prorokem. To „uhájení“ a ta „zásluha“ o to je asi taková, jako „uhájení“ a „zásluhy“ o uhájení RKZ. I v houževnatém lpění na zcela makavých předsudcích je pro někoho — *άδεια τέλος*.

R. 1896 dotkl se obšírněji otázky prosodické Fr. Bílý, jenž dříve byl přívržencem zásad Durdíkových (v. výš, str. 431).

V kritickém rozboru Fr. L. Čelakovského „Ohlasu písni českých“ (v Praze 1896), str. 19 vytýká právem Čelakovskému, že v rytmu dal se zavéstí písně národními, že nedbal pravidelnost rozměru ani shody jeho s přízvukem přirozeným. Jestliže však kárá ho proto, že v „Ohlasu“ nedovedl provésti zásady své, dle níž přízvuk může nahrazovat délka slabiky, vykročuje z pravé míry. Zásady té držel se Čelakovský na př. v „Růži stolisté“, v „Ohlasu“ jí úmyslně nehlédl, a nesmíme tedy tyto jeho básně dle této zásady posuzovat. Já sám jsem v pojednání svém prosodii „Růže stolisté“, „Ohlasu písni českých“ a „Ohlasu písni ruských“ přesně lišil (v. Listy fil. XXI, str. 426, 437 a 438). V „Ohlasu písni českých“ napodobuje Čelakovský úmyslu písně národní i co do prosodie; pokud se to napodobení týká písní, majících vskutku ráz písni národní, lze, jak jsem pravil (v. Listy fil. XXI, str. 426), počinání to aspoň omluviti; přiznávám se však, že by mně byla milejší v básních, které, třeba byly leckde skládány dle určité melodie národní, přece jen určeny jsou původně k pouhému čtení, prosodie přesná. Jiným tato nedokonalá prosodie „Ohlasu písni českých“ nevadí, ač nepřesnost její uznávají, ježto ji právě omlouvají vzory, jež tanuly Čelakovskému na mysl. Arci pravý rythmus těchto vzorů, t. národních písní, neurčuje text, nýbrž melodie, a kdo skládá písni v duchu národním bez melodie, pro pouhé čtení, ten by právě, chce-li aby rythmus jeho básní byl všude patrný, a chce-li zachovati

pravý rhythmus národní písni, jevíci se v melodii, měl veršovati přízvučně přesně.*)

Václav Řezníček ve spise „František Palacký“ (Modré knihovny č. 30, v Praze 1896) drží se na str. 19 n. při výkladu o vzniku a významu „Počátků“ také názorů obvyklých.

Kratších zmínek o prosodii sebral by se ovšem i v těchto letech veliká řada. Mínim zmínky, jimiž se verše některých básníků co do formy své nesprávně posuzují. Ale těch již ani neuvádím. Méně je zmínek, v nichž se vadná prosodická forma básníkům právem vytýká.

Tak na př. J. V. Frič ve svých „Sebraných spisech“, sv. III (v Praze 1880), str. 107 v „Připomenutí“ tvrdí, že ho příliš úzkostliví přátelé varovali, aby „pro nedokonalost formy a rýmu“ a vzhledem k dokonalosti básnické formy mladší generace nepočítal v sebraných spisech svých básními staršími. Tito „příliš úzkostliví přátelé“ byli patrně také přáteli přesnější formy prosodické.

J. Hc. (Hudec) v posudku „Nové sbírky veršovaných prací Svat. Čecha“ (Věstník bibliogr. I, 1880, str. 123) přeje si, aby co do formy bylo šetřeno více správnosti jambického rhythmu na počátku rádek. „Není tu povoleno klásti za jamb trojslabičné a dvojslabičné slovo nebo slabičné předložky. Arcíl mnohdy není zbytí, ale výjimky takové jen velmi po skrově nechť se objevují.“ Atd.

Přehlédneme-li stručně theoretické výklady o prosodii v letech 1878—1895, shledáváme, že časomíra v theorii se stále ještě udržuje, a že se jí dostává i obránců tak závažných, jako byl r. 1878 Durdík. Teprve r. 1886 vyslovuje se proti ní první po Hostinském, jenž tak učinil r. 1870, Zubatý, a r. 1889 Vymazal, a to velmi rozhodně, po něm zamítají časomíru v češtině já a Vrchlický r. 1890 a r. 1892 Vychodil. Shody však v té věci není dodnes. R. 1889 z grammatiků první Kovář, a po něm r. 1890 Gebauer přesně odlišují český přízvuk důrazový a melodický, jak učinil Hostinský již r. 1870 a 1886. Doufejme, že správné jich názory proniknou záhy do všech českých grammatik. Kombinační stanovisko Dur-

*) Bílý uvádí z mého pojednání citát v uvozovkách: „Prosodická forma básní v „Ohlase písni českých“ jest daleko nedokonalejší než v Ohlase ruském“. Ale citát ten je z nějakého neopatření nesprávný. Pravil jsem, že prosodie „Ohlasu písni českých“ je nedokonalejší než prosodie „Růže stolisté“, právě proto, že Čelakovský napodobí v něm prosodii písni národních (Listy fil. XXI, str. 426), v „Ohlasu písni ruských“ jsem leckde vůbec neviděl metra (ib. str. 438). — Verš „Jeničku můj milej“, jejž Bílý na str. 19 kárá, řka, že zdá se mítí spád napřed daktylský a pak jambický a že je to trochaeus, je přece vpravdě docela bezvadný verš trochejský. Větný přízvuk slova „milej“ působí, že „můj“ je velmi slabě přízvučné, tak že slova „Jeničku můj“ tvoří zcela správný ditrochej.

díkovo schvaluje z theoretiků jednu dobu (r. 1880 a 1888) hlavně Bílý. Naproti tomu správný výklad Durdíkův, v „Poetice“ podaný, o možnosti různých veršů přizvučných v češtině jakoby ani nebyl napsán. Metrikové čeští i přes tento výklad pořád mluví v theorích svých jen o verších trochejských, jambických, daktylských a nanejvýš daktylských „s předrážkou“, jakoby jiných veršů v češtině nebylo a jakoby ani v ní nebyly možné; čini tak Bartoš r. 1881, Růžička r. 1889, Benýšek r. 1890, Brunclík a Petruš r. 1893, ba vlastně i „Malá Slovesnost“ r. 1895. Tak těžko se u nás ujímají správné myšlenky!

§ 71. Vyloživše o různých prosodických theorích let 1866 až 1895, měli bychom, jako jsme učinili při obdobích dřívějších, vyložiti také o prosodické praxi této doby. Ale obšírný výklad je tu zbytečný. V praxi ráz české prosodie je tu skoro týž, jako v době mezi r. 1854—1865; nedošli bychom tu, myslím, k vysledkům jiným a musili bychom shodné výklady hlavy předešlé — až na jména básníků — takřka s malými změnami opakovati.

Prosodie časoměrná je i za naší doby v též úpadku, jako v době předešlé, přese všecko její velebení a vychvalování. Veršů časoměrných je ovšem v té době daleko více než v době předešlé, snad i více než v době mezi r. 1818—1853. Příčina toho je ta, že dle praxe, zavládlé po r. 1818, básně staroklassické překládají se i nyní vzhledem k větší části meter časoměrné. A z literatury staroklassické překládá se právě po r. 1866 hojněji a soustavněji než dříve. Vznikly v té době časoměrné překlady velikých básní (dvojí překlad Homerovy Iliady a Odysseie, nový překlad Vergilia, překlad Ovidiových Metamorfos) vedle úplně nebo částečně časoměrných překladů básní jiných (na př. dramat), tak že počet různých českých veršů časoměrných je hojný. Ale v tvoření původním, jak tomu bylo i mezi rokem 1854—1865, úplně zavládá přízvuk. Sem tam vyskytla se nějaká, hlavně přiležitostná báseň časoměrná, pro niž zdalo se některé metrum staroklassické zvláště vhodné; ale časoměrné básně větší anebo časoměrné překlady básní moderních jsou velkou výjimkou. Svatopluk Čech se svým „Václavem Živsou“, o némž jsme již výše se zmínili (str. 435), a Eliška Krásnohorská se svou ukázkou časoměrného překladu Hamerlingova „Krále Sionského“ (Lumír 1894, str. 385 n.) jsou takořka osamoceni.

Nynější verše časoměrné pocházejí valnou většinou od klasických filologů, antické metriky znalých, a proto jsou průměrem lepší než časoměrné verše dřívější. Ale, ježto téměř každý překladatel drží se v jednotlivostech jiných pravidel prosodických (a tomu nelze se diviti, poněvadž ani v theorii nedocílilo se a nemohlo se dociliti shody v těchto pravidlech), jest v nynějších

časoměrných verších veliká různost. I všelijakých vad prosodických a nesprávností metrických našlo by se dosti. Sledoval jsem a posuzoval naši činnost překladatelskou v oboru staroklassické literatury od počátků své literární činnosti. V dotýčných recensích mých i v recensích jiných posuzovatelů by se dokladů pro toto tvrzení nasbíralo dosti. Ale nezdá se mi potřebné ani vhodné tyto rány znova otvírat.

Také prosodie přízvučná rázem svým docela se podobá prosodii doby předešlé. Říká se často, že v naší době forma básnická učinila veliký pokrok, a je to pravda: co do rozmanitosti a vkušnosti metrických forem nemohou předešlá období s naším závoditi. Ale vzhledem k prosodické stránce našich básní nebyla by tato chvála, tak všeobecně jsouc vyslovena, docela platna. Máme básníky, kteří dbají velmi přesné prosodické formy svých básní, ale máme i básníky (a nejsou to snad nejhorší), kteří veršují prosodicky velmi nepečlivě. Kdo by chtěl rozvrhovati nyní působící básníky vzhledem k jich správnosti prosodické v jednotlivé kategorie, vyplnil by snadno všech pět oněch kategorií, jichž jsme uživali při výkladu o prosodické praxi doby mezi r. 1818—1853 a 1854—1865. Většina básníků hledí si ovšem i v této době, zvláště v posledních letech, přesnosti.

Zajímavé je, že někteří básníci právě v posledních letech začali napodobovati některá metra antická i přízvučně. Tak učinil J. Vrchlický ve „Výboru básní“ G. Carducciho (v Praze 1890), str. 127 n. (vyskýtají se tu na př. přízvučné strofy sapické, strofa alkajská, hexametry, elegická disticha), v Dante Alighierihho „Básních lyrických“ (v Praze 1891), str. 117 n. (tu vyskýtají se přízvučné hexametry, arci bez caesur), ve „Třech knihách vlaské lyriky“ (v Praze 1894), str. 124 n., 158 n., 270 n. a j. v.

Vedle Vrchlického užil přízvučných hexametrů J. V. Sládek v překladu Tegnérovy „Písň o Frithiofově“ (v Praze 1891), str. 15 n., hledě také k náležitému šetření zákonných caesur; podobně v překladu Mickiewiczova „Konrada Wallenroda“ (Sborník světové poesie, ročník I, č. II, v Praze 1891), str. 50 n.

Také se v poslední době, asi za příkladem Vrchlického, dějí pokusy o napodobení starověkých strof prosodit přízvučnou v básních samostatných. Srv. na př. básničce Ant. Klášterského ve Světozoru 1894, str. 10 (strofa sapická) a v Aug. Eug. Mužíka „Písních života“ (v Praze 1894) oddil „Antickým rytmem“, str. 81 n., kde napodobena strofa sapická, alkajská a elegické distichon. Připomínám však, že ne vše, co v posledních letech vydává se za skladbu rhythmem antickým, je vskutku antickým rhythmem sepsáno. Ale do podrobného rozboru těchto

zajímavých a celkem zdařilých pokusů se již nepouštím; vyložím své zásady o napodobení meter antických prosodií přízvučnou co nejdříve obšírněji.

Také některí klassičtí filologové jali se v posledních letech překládati básně staroklassické vesměs přízvučně; činili tak Charvat, Veverka, Štolovský a Vaňorný (Naše doba 1896, str. 695 n.). Učinil tak i Šimáček, ale metra starověká po spůsobu Nebeského zbytečně měnil. O těchto pokusech — mimo pokus Vaňorného — byla již v těchto Listech na příslušných místech (v úvahách) řeč.

V nejnovější době často se také mluví o tak zv. „volných rhythmech“ neboli „rhythmicke prose“, která dle domnění některých je schopnější, aby podala se všelikým odstínům myšlenek než přesný rhythmus. Úvádím zde z četných o té věci zmínek výklad neznámého mi posuzovatele „Melodií“ Františka Tábor-ského v Čase 1893, str. 531. Úřadně prý uznává se dvojí verš, časoměrný a přízvučný. Již první věta toho výkladu je nesprávná. „Úřadně“ uznává se spůsobů veršovacích několik, jak i v naší literatuře Durdík stručně vyložil již r. 1880 (v. výš, str. 410). Všecky ty jiné spůsoby veršování, jež spisovatel níže uvádí, byly arei již dávno známy. Ale pravda je, že v češtině „úřadně“ se až dosud uznává prosodie přízvučná a časoměrná. Přízvučný verš zvítězil prý nad časoměrným jako vyšší útvar a časoměrný verš dnes jest odbyt. Ale přízvučný verš není útvar vyšší než verš časoměrný; oba jsou útvary rovnocenné, ale přípustné jen za zcela určitých podmínek, přízvučný v řečech s přízvukem dynamickým, časoměrný v řečech s přízvukem melodickým. Kdyby čeština nynější důrazový přízvuk zaměnila za melodický, jako jej v jedné fasi své zaměnil již indoevropský prajazyk a jako obrácené řečtina a sanskrť zaměnily svůj přízvuk melodický v dynamický, upustí zajisté i čeština od veršování přízvučného.

Spisovatel, přihlížeje k různým spůsobům veršovacím, jež nelze směšovati s veršováním ani přízvučným ani časoměrným, soudí, že ode davná byl ještě jakýsi rhythmus odchylný a že dochází stále výrazu. „Komu nenapadají mimo to i snahy básníků francouzských, básniček zcela bez obvyklého rytmu, v prose, bez sloky, v nichž však lze znamenati rytmus?“ Pokusy tyto nyní hojně jsou prý dokladem, že verš přízvučný se přeživá, ježto nynější forma veršová jest úzká, působí násilí, nedopouští, aby se myšlenka vyjádřila veršem plně. Proto hledá se nová forma verše a nalezne se. „Bude to zdánlivé snad prosa, ale prosa s patrným rytmickým vlnobitím, snadno podajná, mající všechny vlastnosti moderní, sensitivní hudby (?). Rytmus bude zvláštní, ale půvabný, jemuž dnešní uši teprve budou si musit zvykat. Zákony jeho dosud nejsou nám známy, ale zákony ty zde jsou“ (?).

Neupírám, že přesný rhythmus není pro báseň požadavkem nezbytným. I v prose lze básnit, a kdo myslí, že tak lépe své

myšlenky vyjadřuje, ať tak básní. Ale nemělo by se o těchto „volných rhythmech“ nebo té „rhythmické prose“ mluviti jako o rhythm u.

Rhythmus byl, jest a zůstane vždy týž, co člověk bude člověkem; jeho charakteristická známka byla, je a bude vždy pravidelnost jistého pohybu. Kde není té, není rhythm u. Ty „volné rhythmy“ nejsou rhythm y v pravém slova smyslu. Tu se zneužívá slova rhythm u k označení něčeho, k čemu slovo to se nehodí: nedokonalý rhythmus není rhythmus, jako nedokonalý souměr není souměr, a „rhythmická“ prosa bude vždy jen prosa. Pochybuji, že se kdy „zákony“ té rhythmicke prosy najdou.

Tato „rhythmická prosa“ bývá doporučována v nejnovějších dobách také pro překlady prací veršovaných. Tvrdí se, že pouto verše a rýmu nedovoluje často překladateli, aby vystihl řádně myšlenky cizího básníka, a že takto povstávají překlady nevérné, nezdařilé. Je tomu někdy vskutku tak, ale ne vinou verše a rýmu, nýbrž vždy vinou překladatelovou. Dobrý překladatel,jenž věnuje svému překladu dosti píle a času, dovede po mému soudu vždycky vystihnouti i obsah i formu básně, pokud ji v překladu vůbec vystihnouti lze. Že překlad nikdy úplně nenabradí originálu, o tom by, tuším, neměl býti již spor. Ani překlad prosaický ani překlad básní veršovaných, pořízený „rhythmickou prosou“, nevyrovnaná se ani co do myšlenek a jejich podání úplně originálu; tomu není závadou verš ani rým, nýbrž ta okolnost, že ani jazyky moderní národů civilisovaných, ač jsou co do spůsobu vyjadřování myšlenek sobě velmi blízké, v té příčině nikdy se úplně nekryjí. Dobře o té věci vyložil Jaroslav Vrchlický v předmluvě své sbírky překladů „Z cizích Parnassů“ (v Praze 1895), str. VI n., mluvě o svém spůsobu překládání: „Jsem z těch starých šosáků, kteří ještě myslí, že forma jest nerozlučitelnou částkou obsahu a proto jsem se snažil tu to stejně vedle obsahu zachovati. Vím, že nové doktriny krčí nad tímto spůsobem polohrlivé rameny a žádají jen překlady otrocky věrné — tedy prosaické. Ale pak bych raději vůbec nepřekládal. Rhytmovaná mluva prosaická, kterou zde zařazenci nového směru odporučují, zdá se mi novým a ještě nebezpečnějším kamenem urážky; pak to není ‚ani žába ani pulec‘, jako vůbec tak zvanou ‚báseň v prose‘ pokládám za největší nestvůru stylistickou.“

O těchto „volných“ verších praví také dobře René Doumic (v. Literární listy 1896, str. 150): „Ten předstíraný ‚volný verš‘ jest, až po dnešek, naprostě neexaktný . . . co se nás týče, již nemáme klíče k jejich (t. básníků, již toho verše užívají) hudbě, my nevidíme v těchto seriích slov než různé řádky, roztríděné klamnou typografií . . . Ze tří živlů, z nichž se skládá verš, potlačuje se jeden, rým, a druhé dva, počet a sestavení

slabik, se ponechávají osobní fantazii. Vidí se lehce, co zbývá. Podle toho neuví prosy, jež by se nemohla stejným právem prohlásiti za verš. A možná že nebylo třeba dělati tolik hluku proti, abychom se navrátili konečně k tomu bastardnému systému poetické prosy, již se druhdy tolik vysmívalo. Volný verš jest totéž: poetická prosa, rytmovaná prosa, hudební prosa, nádherná prosa, neb jakýmkoli epithetem nechť se ozdobí, ale vždy prosa."

To vše řečeno jest sice o některých básnických francouzských — ale platí to plnou měrou i o některých našich básnických nejnovější dobý.

* * *

Končím tímto až snad příliš obšírný svůj výklad o vývoji české prosodie. Byl jsem však k této obšírnosti takřka krok za krokem nucen. Neměl jsem dosud vskutku správné představy o tom, jak mnoho se u nás básnilo a také o theorií prosodie psalo, ale také neměl jsem náležité představy o tom, jak se často básnilo prosodicky chatrně a jak chatrné prosodické theorie byly u nás vydávány. Nezhroziv se práce, prohlédnouti dotyčnou část naší, tuto vskutku přebohaté, literatury soustavně, shledal jsem ovšem, že bychom byli bohatší, kdyby dosti značné části této literatury ani nebylo. Nás spor prosodický mohl být dávno rozhodnut, kdyby o prosodii nebyli psali lidé, kteří nebyli k tomu povoláni, ježto nekonali hlubších studií metrických a často přejímali jen to, co v přístupnějších prameňech snadno nalezli, ať to bylo dobré nebo špatné. Kdyby všichni, kdo o prosodii psali, byli aspoň hleděli seznámiti se s literaturou naší, pokud toho předmětu se týká, věru, že by leckteré ty dobré výklady o této věci byly dávno vyplnily ten účel, který já jsem měl na myslí, spisuje tento článek. Ale u nás se mnoho píše, málo čte a ještě méně myslí. Snad správným posouzením naší činnosti v oboru prosodie urovná se konečně cesta k nutné již dávno shodě o prosodickém principu v češtině.

V pojednání mém je vlastně důkaz o nepřípustnosti časomíry v češtině, jež jsem v úvodě slíbil podati v druhé části práce, při posuzování méně opáčných již proveden. Zbývá mi pouze jednotlivé důkazy shrnouti v přehledný celek a podati pravidla, jakými bychom se měli řídit při přízvučném napodobení meter antických. Učiním tak ve zvláštním stručném článku, ač mám sebráno tolik látky, že bych mohl napsati celou českou metriku, která, hledíme-li k tomu, jak málo dobrých knih máme o prosodii a metrice, nebyla by snad zbytečná. Ale nemohu pro nepřízeň poměrů ani na světlo vypraviti druhý díl své „Řecké a římské rhythmiky a metriky“ — a tak snad i českou metriku, úplnou a uspokojující, napiše nějaký můj šťastnější epigon, až se někdy u nás zase vrátí zlaté časy Saturnovy. Pro své epigony

v prosodii a metrice české podám ještě řadu oprav a doplňků ke svému článku, jejž psal jsem a uveřejňoval postupně a nemohl tedy přehléduouti celý, abych všecky nesrovnalosti vyrovnal a mazery jeho vyplnil nebo výklady nadbytečné zkrátil. Nebude však těchto oprav a doplňků mnoho. Záhy vydám také úplně přizvučný překlad Šofokleovy Elektry, abych ukázal, že, co žádám v theorii, lze zcela dobré provést i v praxi.

V Praze, dne 12. května 1896.

O rozličné kvalitě dlouhých samohlásek a dvojhlásek indoevropských.

Referuje Josef Zubatý.

(Dokončení.)

II.

1. Dvojakost tonové kvality v litevských dlouhých samohláskách a dvojhláskách způsobila, že v jistém případě jeví se nám v litevštině jakási nedůslednost v provádění změn hlásko-slovných; jest to ovšem nedůslednost jenom zdánlivá, protože ne stejnou střídnic samohlásek a dvojhlásek sice stejných vykládá se právě jakožto výsledek nestejnosti jejich v příčině kvality tonové. Jak nejprve Leskien poznal (v Jagičově Arch. V 188 nn., svr. dále n. př. Brugmann Grundriss II § 664 3, Hirt 65 § 50), krátí se v koncových slabikách slov litevských původně dlouhé samohlásky a dvojhlásky dle určitých zákonů, ale jen tenkráte, byla-li původní kvalita jejich tonu sestupná, ražená (v. výš str. 192), kdežto dlouhé samohlásky a dvojhlásky s tonem taženým, vzestupným, zůstávají bez krácení, aspoň bez krácení takového, jež by vedlo k samohlásce určité krátké.* Doklady, na nichž zakládá se Leskienův zákon, jsou velmi zajímavý a poučny: vidíme na jedné straně, jak slabiky koncové krátké jeví se dlouhými, je-li slovo rozšířeno nějakým slovem enklitickým, tak že ony slabiky přestávají být koncovými, na straně druhé, kterak ona různost osudů dlouhých původních koncovek bez výminky se srovnává s dvojí různou kvalitou tonovou. Svr. n. př.: nom. sg. kmenů na -*ā* (ř. -*ā*, -*η* atd.), lit. *galvā* „hlava“, *gerā* „dobrá“

*) Nějakou měrou ovšem i takovéto délky koncové se kráti (prý z délky třímorové v dvojmorovou: přesného měření nepodnikl posud nikdo). V některých dialektech kráti se úplně délky v koncových slabikách s tonem vzestupným, někde jen, nemají-li přízvuku slovného, jinde vůbec: to jsou již změny pozdější, ne vůbec litevské.

s krátkým *a* (ale dle složené deklinace, s připojeným ukazovacím zájmenem, *geró-jí*: *o*, v lit. spis. vždy dlouhé, je střídnicí staršího *ā*); v 1. os. sg. sloves příznakových *-u* krátké, n. př. *vedū* „vedu“, ale reflex. *vedū-si* „vedu se, si“, *meldžiū* „prosim“, ale stlit. *meldžiū-t(i)* „prosim tě“ (-*ū* střídnice pův. -*ō*, srv. *qéqω*, lat. *ferō* atd.); akk. sg. kmenů na -*ē* krátké -*e* (z pův. -*ēm*, -*jēm*), n. př. *žēmę* „země“, ale s postposicí -*q* *žemén-q*, s dlouhým *ē* (Indog. Forsch. VI 272); stlit. enklitikon *tī*, *t* „tibi, te“, ř. *toī* (partikula, pův. však dat. eth. jako naše -*t*), s krátkým *i*, ale *tē-g(i)* „zajistě“ (Ind. Forsch. IV 47); *ē* vedle *ai* je lit. stříd. pův. *oi*; akk. pl. kmenů na -*i-*, n. př. *naktīs* „noci“, s koncovkou zkrácenou ze staršího *-ts* (jež vykládá se, nevím, právem-li, z pův. *-ins*); atd. Vedlé toho zachované délky koncové s tonem vzestupným n. př.: g. sg. kmenů na -*ā*, n. p. *galrōs* „hlavy“ s dlouhým, vzestupným *o* (srv. ř. -*ās* -*ης*, lat. *familiās* atd.); g. sg. *naktēs* „noci“ (pův. koncovka asi -*ois*, srv. g. t. -*ais*); 3. sg. opt., n. př. *te-rezē* „ať veze, ať vezou“ (srv. ř. *qégoi[τ]*; nom. sg. kmenů na -*en*, n. př. *akmū* „kámen“ (srv. lat. -*ō*); atd.) Všude pravidlo Leskienovo nedá se při posavadní nedokonalosti studia litevského vyslovování přímo dokázati: totiž tam ne, kde nejde o koncovky přízvučné, poněvadž různost kvality jen pod přízvukem jest dosti zaručena (str. 192). Tak n. př. víme, že koncovka *-os* v g. sg. kmenů na -*ā* má ton vzestupný, poněvadž slova, v tomto tvaru mající přízvuk na koncovce, vždy vykazují ton vzestupný, ale nevime toho s bezpečností o -*os* jakožto koncovce nom. pl. týchž kmenů, poněvadž tato koncovka mimo jednoslabičné tvary zájmenné, které pro svou jednoslabičnost řídí se v příčině kvality tonové zvláštními pravidly, nikdy v lit. nemá přízvuku; totéž platí n. př. i o koncovce gen. sg. kmenů na -*a-* (pův. -*e-* -*o-*), -*o* (pův. -*ōd*), o koncovkách 3. os. slovesných kmenů na *ā* a *ē* (-*o*, -*e*, z pův. -*āt*, -*ē*). A podobně nedá se při koncovce infinitivné *-ti* (n. př. *věsti* „vésti“) vedle reflex. *-tē-si* (*věstē-si* „vésti si, vésti se“) prokázati, že zkrácení -*ē* v -*i* je výsledkem Leskieuova zákona, protože litevština nemá infinitiv s přízvukem na koncovce.* Příklady takovéto nedokazují správnosti Leskie-

*) Sama povaha přízvuku *věsti* ukazuje, že v I. třídě slovesné bývaly i oxytonové infinitivy (srv. r. *bresemī*, *oocmū*, *inecmū* atd. a Obeleitovo pozorování, uvedené v Anz. für idg. Sprw. V 272). V infinitivě snad litevské některé dialekty daly příslušením analogie vzniknuti nesprávným zvukoslověně tvarům, jednak refl. *věsti-si* vedle správného *věsti* (s apokopou *věsti*), jednak akt. *věstē* vedle správného *věstē-si*; ale jsou dialekty, jež mají správné tvary *věsti* (*věst*) při *věstē-si*, k jakýmž ukazuje tuším i lotyština (*vest*, *vestē-s*). Litevské infinitivy jsou tvary kmene na -*t*, nikoli kmene na -*ti* (-*tei*), srv. de Saussure IF IV 461 (kmene infinitivního jména na -*t* je i v ar. instrum. tvaru -*tā* -*tām*, srv. IF III 134, Bartholomae Grdr. der iran. Philol. I 146 § 259 a; slov. inf. -*ti* mohl by být rovněž z kmene na -*t*, pův. -*tai*); nesrovnávám se však s de Saussurem v tom, že by lit. -*tē* bylo nutně jiným tvarem

nových zákonů, ale ovšem jí ani neodporují, pokud bedlivějším pozorováním litevského vyslovování (anebo snad srovnáváním s jinými jazyky) by se nedokázalo, že slabiky, o něž jde, mají jinou kvalitu tonovou, než jakou pro ně zatím dle zákona Leskienových předpokládáme.

Pro spojení dvojhásková v litevštině není analogických příkladů tak zřejmých a nepochybnej, jako jsou příklady práve uvedené a jiné podobné; per analogiam lze se ovšem domýšleti zákonů podobných i při nich. Daly by se uvésti asi příklady následující. Kmenová připona *-ant-* participia praes. act. (pův. *-ont-*) má patrně kvalitu vzestupnou (srv. *de Saussure* Mém. de la Soc. de Ling. VIII 425): nom. sg. m. *-as*, nom. pl. *-a* (pův. tvar střední?), s kvalitou nepochybnej vzestupnou, v dialektech, které nevyslovují nosových pazvuků, zní s dlouhým *ā*, v dialektech jiných zní s nosovým pazvukem, kdežto v akk. sg. kmene na *-a-* (*vilką*, pův. *v̄lqom*) zní jen krátké *a* (v jednoslabičených akk. zájmenných je ovšem kvalita vzestupná, a proto i dlouhé *ā*, resp. *-a* s pazvukem). V akk. sg. kmene na *-u-* zní koncovka krátce (*sūnų* „filium“); v supině však dlouze (*vēstų*, s dlouhým *ū*), resp. s nosovým pazvukem.*). V složené deklinaci adjektivné ovšem akkusativné koncovky, nestojíce na konci, znějí jako nosové samohlásky uprostřed nebo na začátku slova, totiž dlouze, resp. s nosovým pazvukem (*gerą*, *sałdu* „dobrého, sladkého“, s krátkým *-a*, *-u*, proti *gerą-jí*, *sałdu-jí*): ovšem akkusativné tvary deklinace složené nejsou v litevštině (ani ve slovanštině), jak se zdá, znění hláskoslově správného (v. Ueber die sog. Flickvokale des lett. Volkslieds, Věstník Král. Č. Spol. N. 1895 9).

než *-ti -t*. Tvar pruský *west* jest ovšem jistě tvarém jiným, než lit. *vestē-* (*vesti*), sice by pruština měla asi **westai* (nebo **uestei*?). Předpokládati jest pro baltské tvary dvojí původní koncovku infinitivnou (mimo prus. *-twei* a tvary supinové): *-ti* (— av. *-tī* Bartholomae § 259 b, které zde tuším neprávem se vykládá za instr. kmene *-ti*) v pr. *-t* a snad i v *-ti*, *-ti-s* některých lit. dialektů, a *-tai* (— av. *-tē* Bartholomae § 260 d) v lit. a lot. *-tē- -ti- -t*; o těsné souvislosti dativní a lokálné koncovky *-i* - *-ai* v. n. p. Bartholomae § 217 a 219. Lit. dativy kmenej substantivních (konsonantových) na *-i*, které se i apokopuje (*piumeni*, *vēspat* de Saussure I. I 460; sem i dat. sg. *szūn*, tříkráte v Schleicherově čítance 98) mají buď (a sice nejspíše) pův. *-ai*, zkrácené v lit. dle Leskienova zákona v *-i*, anebo pův. *-i*. Koncovka *-ai* v dat.-lok. sg. kmenej konsonantových měla asi kvalitu raženou: srv. ř. *χauai* a Streitberg Urgerm. Gramm. 189 (4 b).

*) Podle svědectví slovanštiny (akk. sg. *synъ*, sup. *vestъ*) a jaz. stind. (sūnūm akk. sg., kárтum sup.) se zdá, že akk. sg. substantiv kmene na *-u* (-eu-) i supinum jsou tvary stejně koncovky. Hirt pro supinu a některé kmény na *-u-* (z jiných příčin) sice domýslí se zvláštní deklinace (pův. kmene na *-uo-*): domněnka jeho je však příliš nejista. Různost kvality v koncovkách akk. substantiv lit. kmene *-u-* a supina zakládá se snad na tom, že supinum lit. s optativem kořene *bhū-* „esse“ pojí se v perifrasticky optativ (*vēstum-biau*, *-bei* atd.), v němž koncové *-m* se zachovalo; supinum (jehož samého se užívá v 3. osobě za optativ) mohlo

Zdrželi jsme se při těchto úkazech hláskosloví litevského o něco déle pro jejich důležitost methodickou: ukazují totiž zřejmě, že rozličnost kvality tonové při dlouhých samohláskách, dvojháskách (i dvojhláskových spojeních) sice stejných může způsobiti, že dlouhé samohlásky atd. mění se nesjevným způsobem, není-li jejich tonová kvalita stejna. A poznání toto jest pramenem, z něhož jazykozpyt čerpá nepřímo dalsí svědectví o nestejně kvalitě dlouhých samohlásek a dvojhásek indoevropských vůbec. A k některým těmto nepřímým svědectvím, jichž váha ovšem dle rozličných okolností může být i více nebo méně pochybná, chceme obrátiti pozornost čtenářovu právě v tomto odstavci svého referátu.

2. Zvláště nepochybně a zajímavé výsledky nalezl jazykozpyt v této přičině v jazycích slovanských. Jde o pozorování, jež počali již Brandt ve spise výše uvedeném a Fortunatov v článku *Zur vergleichenden Betonungslehre der lituslavischen Sprachen* (Jagiéuv Arch. IV 575 nn.) a jež nabývá čím dálé tím většího významu i n. p. pro poznání zákonů kvantity české (srov. Gebauer Historická mluvnice I § 502). Souhrny posavadních studií zde konaných (ovšem posud neúplných) obsaženy jsou m. j. v Jagiéově přednášce o slovanské kvantitě a slovanském přízvuku (stručný obsah v Anzeigeru III 251—254) a v Hirtově spise na str. 70 a nn.

Zvláště zřetelně význam kvalitativních rozdílů tonových jeví se v slovanských střídnicích dvojhláskových spojení s *r l*. Jak jeví se rozdíly tyto v době praslovanské, nelze říci ovšem s určitostí: ale podle střídnic ruských se zdá, že litevskému přízvuku taženému, vzestupnému, v slovanštině odpovídá sestupný, a litevskému sestupnému, raženému naopak vzestupný. Střídnice rozličných jazyků slovanských jsou ovšem rozličné. Ruština má za praslovanské sestupné (litevské vzestupné, tažené) *-or-* atd. má-li střídnice této skupiny slovní přízvuk, plnohlasné *-oro-*; n. p. lit. *barzdà, galvà*, akk. *bařzdq, gałvq*, r. *borodá golová*, akk. *bórodu góloru*, za praslovanské vzestupné (lit. sestupné, ražené) *-or-* však *-oró-* atd.: n. p. lit. *várna bérzas*, r. *voróna berěza*. Čeština má zde za r. *-oro-* atd. krátké *-ra-*, za r. *-oró-* dlouhé *-rá-*: n. p. *brada, hlava, vrána, bríza*. Srbskina má kvantitu opáčnou než čeština: *bráda brádu, gláva glávu**) při *vrána bréza*. Původně byly jednoslabičné střídnice za téžeslabičné *-or-* atd. asi vůbec dlouhé, ale s kvalitou tonovou různou: v srbském zanikla délka při slabikách v praslovanštině vzestupných, v češtině při slabikách v praslovanštině sestupných.

by mít odchylnou kvalitu z tohoto optativu, v němž jest oprávněna odchylnou konstrukcí slabiky.

*) O kvalitativní různosti přízvuku v *bráda brádu* (a dlouhé a s přízv. vzestupným, a s přízv. sestupným) v. d.

Úkaz tento není v slovanštině ojedinělý, a smíme předpokládati, že podobné rozdíly byly a ku podobným výsledkům vedly i při jiných původních délkah slovanských: t. j. při střídnících za dvojhásková spojení s nosovkami (stsl. *ɛ q*) a za původní dlouhé samohlásky i dvojhásky (stsl. *a ē i y*). Zde zhlédává ovšem ještě vykonati veliký kus práce, která najde a nachází látku snad ve všech jazyčích slovanských. Nejméně příznivými prameny témoto studiím jeví se jazyky, které daly zaniknouti staré rozmanitosti i v příčině místa přízvuku i v příčině kvantity samohlásek: jest to polština (bez kašubštiny) s lužičtinou, ač i zde bedlivé studium historické časem najde snad leckteré poučení. Nejdůležitějším zůstane v příčině této ovšem jazyk srbský, jenž zachoval rozmanitost přízvuku i kvantity, se slovinštinou, o níž platí totéž, v mře skrovnejší (Jagić I. l. 251). U Hirta vyčteny jsou stručně výsledky posavadní, s některými pokyny novými, z nichž uvedeme následující.

V bulharštině již Fortunatov nalezl úkaz, svědčící snad o různém měnění původních délek podle různosti jejich původní kvality tonové: podrobněji obíral se jím *Conev* v článku *За ударението въ български езикъ* (Sbornik VI 2—12). Zde ukazuje se tento zákon, jenž v podrobnostech (zvl. v příčině některých výjimek) vyžaduje ještě objasnění: praslovanská délka s tonem sestupným zachovává přízvuk na kořeni, kdežto při prasl. délce vzestupné mívá bulharština přízvuk na příponě; n. př. r. *smórod*, s. *smrād*, č. *smirad* b. *smrudz̄t*, s. čín b. *činz̄t* (i *činzt*), ale r. *poróg*, s. *prág*, č. *práh* b. *prágz̄t*, s. *rús* b. *rúsi*. Ovšem podobně jeví se i původně krátké samohlásky, mají-li v srbském nepůvodní zdložení (n. př. s. *mór* b. *morz̄t*, ale s. *gro^zb* b. *gróbz̄t*), což snad ukazuje, že pravidlo toto může být původu pozdějšího.

Srbština rozpadá se ve dva díly: v čakavštinu (na pobřeží a na ostrovech dalmatských) a v štokavštinu (vlastní srbštinu; o kajkavštině vlastně se ještě neví, je-li ji počítati za dialekt srbský, či za slovinský, či za přechodní). Čakavština zachovala věrněji staré přízvukování a podlé toho má i jednoduché přízvuky: krátký ' a dlouhý '. Dle Leskienvých pozorování (Abh. d. K. Sächs. Ges. d. Wiss. XIII č. VI 24 = 550 n.) v slabikách kořenných zůstávají pod přízvukem praslovanské délky dlouhými, byl-li pův. ton sestupný (a délka zůstává i v slabice před přízvukem), ale krátkí se pod přízvukem, byl-li pův. ton vzestupný: n. př. nom. sg. *glāvá*, *brádá*, akk. *glávu*, *brádu*, r. *golová borodá*, *gólovu borođu*; pod. č. *rūkā*. ak. *rúku*, lit. *rankā* *raňka*, č. *drúg* *drúga*, lit. *draūgas*, ale *vrâna*, lit. *várna*, zet *zèta*, lit. *žéntas* „*zeť*“, č. *lìpa* „*lipa*“, lit. *lēpa*, č. *žìla*, lit. *gýsla* atd. Štokavština změnila často místo původního přízvuku, tak, že pravidlem jej nechala přejít o slabiku k začátku slova; na začátku slova tento přechod nebyl možný, ale přízvuk původní má zde jinou kvalitu než přízvuk, který sem se dostal ze slabiky

následující; původní přízvuk zde se označuje na krátké samohlásece „, na dlouhé ^(^)*, nepůvodní na krátké samohlásece ‚, na dlouhé ‖**). Odečtou-li se tyto rozdíly, srovnává se čakavština se štokavštinou; n. př. č. glávà glávu, brádà brádu, rúkà rúku, drág drúga, vrána, zét, lípa = st. gláva gláru, bráda brádu, rúka rúku, drág drúga, vrána, zét, lípa, žíla.

V češtině, jako nahoře bylo řečeno o dvojhláskových spojeních s *r l*, výsledek původních rozdílů tonových při původních délkách jeví se opačným způsobem než v srbském. Praslovanský vzestupný ton (lit. sestupný, ražený) jeví se pravidlem samohláskou dlouhou: n. př. *vrána*, *lípa*, *žíla* atd.; praslovanský se-stupný ton (lit. vzestupný, tažený) naproti tomu pravidlem samohláskou krátkou, byl-li na ní původně přízvuk: n. př. *ruká*, *druh*. Délka, jako v srbském, v druhém zde uvedeném případě jeví se podle všeho, kde původně byl přízvuk na slabice následující, n. př. s. *díra* (*z dírā*), *úcha* (*z júchā*), *hvála* (*chválā*) atd., č. *díra*, *jícha*, *hvála* (Hirt 84). „Z toho viděti, že věci jsou zde dosti spletity, a že dán jest podnět k hojněmu vyrovnávání rozdílů ... Různosti v kvantitě při tolikých (českých) slovech a odchylky od srbskiny a ruštiny právem vykládá Jagić (l. 1.) ze starého střídání místa přízvuku“ (Hirt).

I pro dlouhé koncovky slovanské z rozličných způsobů, jakými se ve slovanštině jeví, hledány byly stopy původních podobných rozdílů tonových: v. Hirt 85 nn. Bezpečnějších výsledků zde posud není.

3. V jazycích *arijských*, v řečtině, ani v jazycích *italských* nebylo posud nic nalezeno, co by s bezpečností se dalo vykládati podobným způsobem za následek rozdílů tonových při hláskoslovny útvarech sice stejných, nehledíme-li k rozličné platnosti dvojhlásek akutových a circumflexových v koncovkách řeckých (str. 194 n.); oojedinělém pokuse *Streitbergové*, latiny se týkajícím, v. Hirt 44.

Za to v germanštině shledán již dosti dávno (nejprve W. Schererem ve spise *Zur Geschichtie der deutschen Sprache* 1868) úkaz, který docela upomíná na různosti osudů litovských koncovkových samohlásek, o nichž jsme vyložili na str. 444 n. Studium koncovek germánských s hlediště tonové dvojakosti délek prajazykových, na které jazykozpyt přirozeně během času se postavil, vedlo v posledních letech k dosti podstatné změně posavadních názorů o hláskoslovny zákonech týkajících se konce slov germánských, a třeba výsledky jeho se ještě neuznávaly ode všech germanistů za správné a třeba i některé jednotlivosti i při

*) Tento přízvuk na dlouhé slabice je sestupný („schleifend“ dle Jagiće l. I. 251, 252): svr. n. p. *brēg*, *sēno*, dial. *vysl. bri* jeg, *si* jeno; *gro*-hot, *pra*ha, kontrakcí *grōt*, *prā* (Jagić l. 1.)

**) Tento dlouhý ton je vzestupný („gestossen“): *mléko*, *lépa*, *sréda* zní dial. *mlijèko*, *lijèpa*, *srijèda* (Jagić 252).

novém tomto hledišti zůstávaly záhadnými, upříti nelze, že hypothese dvojakosti délek a dvojhásek koncovkových zdá se být povolanou, aby vyjasnila rozmanité záhadu germánských koncovek. Starší theorie o nich shrnutý jsou na př. v Brugmannově *Grundrisse I* § 659 nn., theorie novější, vycházející právě z naznačeného hlediště, u Hirta (str. 52 nn.), a podrobněji v Streitbergově knize *Urgermanische Grammatik (Sammlung von Elementarbüchern der altgerm. Dial.)*, hsg. v. W. Streitberg, I, Heidelberg 1896, na str. 178—191), po které vůbec by sáhnouti měl každý, komu jde o stručné poučení o novějších pokrocích jazykozpytu srovnavacího na poli germanistiky. Následující výklad vzat jest v podstatě z knihy Streitbergovy; zákony, o něž jde, počal, nehledíme-li ku prvním pokusům Scheiterovým a Mahlowovým, sestrojovati Fr. Hanssen (KZ XXVII 612 nn.).

Koncovkové délky pragermánské zkrátily se, mély-li ton ražený, ale zůstaly délkami při tonu taženém: platí tedy pro germanštinu zákon týž, co pro litevštinu. Rozdíl jediný (dle Streitberga; Hirt se zde s ním úplně nesrovnává) jeví se v tom, že dlouhé samohlásky koncovkové, následuje-li za nimi *-s*, v litevštině se krátí nebo zůstávají dlouhými podle téhož pravidla (u. př. *galvōs* g. sg. „hlavy“, ale *naktīs* „noci“ akk. pl., v. str. 445), ale v germánštině zůstaly dlouhými při obojím tonu (u. př. v koncovce g. sg. a n. pl. kmenů na *-ā*, pův. *-ās* s tonem taženým, got. n. p. *gibōs*, a pod. 2. sg. opt. sloves bezpríznakých, pův. *-īs* s tonem raženým a i v got. n. p. *wileis*, t. j. *wilīs*). Srv. n. př.: abl. sg. got. *undarō* „ze spodu, dole“ (stind. *adharād*), s pův. taženou koncovkou *-ōd* (nebo *-ād*), got. *-ō* v gen. plur. z pův. taženého *-ōm*, 3. sg. opt. got. *baírái* (= ř. *φέρω*) s pův. taženým *-oīt* a p. vedle střídnic za pův. koncovky s délkami raženými, n. př. 1. sg. g. *baíra* (= ř. *φέρω*), nom sg. kmenů na *-en-*, pův. *ōn* nebo *ō* (ř. *-ων*, l. *ō*), n. př. got. *guma* (= l. *homō*), pův. *-sai -tai* v 2. 3. sg. med. (ř. *-σαι -ται* s akutovým *ai*) v got. *baíraza*, *baírada* (srv. φέρεαι φέρεται).

Podobnost úkazu tohoto v litevštině a germanštině bije v oči, a jest ještě větší, přihlédneme-li k němu bliže. Mimochodem jsme se již zmínili, že v litevštině koncovkové dlouhé samohlásky, které zůstaly původně délkami dle Leskienova zákona, později se přece v některých dialektech zkrátily (tak i lotyština vesměs je zkrátila): v. str. 444*; tak zkracují se i v pozdějších dialekttech germ. délky starší, které ještě délkami se jeví v gotštině (n. př. g. pl., got. *-ō*, sthněm. *-o*; 3. sg. opt. got. *-ái*, sthněm. *-e*), kdežto pův. ražené délky, zkrácené v gotštině, v dial. pozdějších dle určitých pravidel na mnoze se úplně ztrácejí (i v lit. je cosi podobného, jen že apokopování neřídí se zde nijakými pravidly; ale dialektické krátké samohlásky, vzniklé ze starších pův. tažených délek, ani v litevštině se neapokopují, mimo případy ojedinělé a zvláštní). V litevštině časem tvary jednoslabičné osudy

svými liší se od koncovek slov víceslabičených (srv. n. př. deklinaci jednoslabičených zájmen se shodnými tvary kmenů víceslabičených): dle pravidel, jež Fortunatov slibuje objasnití, ražený ton pro jednoslabičenosť mění se druhdy v tažený, a působí pak zachování délky (n. př. v instr. sg. kmene na *-o e-*: *tū* „tim“, ale *vilkū* z **vilkū*; pův. konec. ražené *-ō*). I v germanštině, snad podobným postupem, jednoslabičená slova s koncovkou pův. raženou zachovávají v gotštině délku: n. př. srv. nom. sg. kmenů na *-ā*, v got. *a*, ale got. *sō* (= stind. *sā*) „ta“.

III.

Rozličné úkazy, o kterých byla řeč v odstavech předešlých, nalézají dnešního dne při přestitelích jazykozpytu indoevropského veliké pozornost. A to plným právem: nejen pro to, že vědecké hláskosloví všimati si má všech možných rozdílů v hláskování, jevících se v rozličných jazycích, jimiž se obírá, nýbrž i proto, že patrně máme před sebou úkaz, původem svým se hlásící za jeden ze společných znaků jazykův indoevropských, úkaz, jenž u vývoji hláskosloví jazykův indoevropských měl veliký význam. Dosti dlouho sice trvalo, než úkazy tyto, již dříve nikoli neznámé, vymohly si pozornost, která jim slúší, jsou i dnes jazykozpytci, kteří ještě nepochopili plné jich významu, ba i takoví, kteří v bádání o kvalitách tonových shledávají zbytečné, nýbrž škodlivé novoty a ptají se, má-li na př. germanista, chce-li historii germanštiny rozuměti, dříve si osvojiti litevské přízvukování, a p.: ale hlasy takovéto již jen nesměle a zřídka se ozývají.

Ovšem nelze upřít, že nová tato pozorování výsledků nepochybnej posud mnoho neposkytla. Nepochybnej výsledky posavadní o významě různosti tonové kvality a vývoji jazykův indoevropských shrnouti lze asi v následující větu: rozdíly kvality tonové v dlouhých koncovkách jeví v tvarosloví litevském se strany jedné, a řeckém se strany druhé tolik shod, že patrně takovéto rozdíly předpokládati musíme již pro prajazyk indoevropský. Poznání toho pochází již od Bezzenergera (BB VII 66 nn.) a Hansse na (KZ XXVII 612) a opírá se o celou řadu koncovek, v nichž litevskému přízvuku taženému odpovídá v řečtině circumflex, litevskému přízvuku raženému akut. Některé neshody v ménění rozličných učenců strany totožnosti nebo různosti jednotlivých koncovek litevských anebo řeckých v podstatě na věci ničeho nemění. Doplňuje se poznání toto dále ještě přibrá ním koncovek germanských (dle theorie, o niž byla řeč na str. 449 n.) a staroindických: koncovek posléze jmenovaných dle ménění referentova (str. 196 n.) neprávem. Tak srv. na př. nom. sg. kmenů

na -ā-, ř. *τιμή* atd., v ř. nikde s cirkumflexem, lit. *gerā*, zkrácelo z *gerí* (v. *geró-ji*), akk. sg. týchž kmenů ř. *τιμήν*, lit. -ā, vyslovované krátce a tudíž pův. s tonem raženým (v. str. 446); u kmenů ž. na -ī v nom. sg., n. př. participií, germ. -ndi (g. *frijōndi*), s krátkým i a tedy dle str. 450 pův. raženým -ī, lit. -anti; nom. du. kmenů na -e o-, ř. θεώ, lit. *vilkū* (u zkrácelo z raženého ī = ē); 1. os. sg. ř. *qéow*, s -ō pův. raženým dle got. *baíra* (s krátkým -a), lit. -ū (refl. -ū-si). Naproti tomu: gen. sg. kmenů na -ā-, ř. *τιμῆς*, lit. ōs, instr. (dat.) pl. u -e o- kmenů, ř. -oīs, lit. *aīs*; gen. pl. všech kmenů, ř. -ōv, lit. -ū (s tonem taženým), got. -ō (-ē), dle str. 450 nezkrácelo; v opt. themat: ř. *qéou(t)* s tonem cirkumflexovým (proto n. př. *πράσσοι*, ne *πράσσοι*, str. 195), lit. *te-vežě* „ať veze“, got. *baírai* (s nezkráceleným *ai*) a j.

V příčině slabik nekoncových, zvl. kořenných, není posud podobných shod konstatováno, a sotva se kdy najdou. Aspoň posud kvalitativné rozdíly tonové v slabikách kořenných dají se konstatovati jen v jazycích větve baltskoslovanské (aspoň s nějakou bezpečností), a právě zde v slabikách kořenných jeví se povaha tonu méně stálou než v slabikách koncových. Jeví se nestálou i v jazyce též, takže odvozeniny jistého způsobu mívají svoji stálou kvalitu tonovou (tak n. př. vedle lit. *várnas*, r. *vóron*, č. *vran*, pův. **vornos* s kvalitou v lit. taženou, v slov. sestupnou, je lit. *várna*, r. *voróna*, č. *vrána* s kvalitou raženou, resp. vzestupnou); srv. o tom de Saussure Mém. de la Soc. de Ling. VIII 429 *), Hirt 133. Jeví se kvalita tonu (aspoň zdánlivě) nestálou v slabikách kořenných, srovnáme-li jazyky rozličné mezi sebou: lotyština v slabikách kořenných skoro pravidlem má kvalitu tonu opačnou než litevština, a totéž platí o slovanštině (n. př. lit. *várna* s raženým, sestupným, lot. *váRNA*, sl. **vornā* s taženým, vzestupným tonem); srv. Hirt 149 nn. (v lot. i kvalita tonová koncovek bývá odchylná od litevské, ač zde ještě není podle všeho naše záložnost lotyštiny, založená na pracích Bielensteinových, ve všem hotova a nepochybna). Pro jiné jazyky indoevropské není v příčině tonové kvality slabik nekoncových zatím nijakých bezpečných indicií, ani přímých ani nepřímých. Z věcí, které sem by patřily, budiž zde uvedeno, že roz-

*) Zde odporučuje se úkazu tomuto pojmenování metatonie (změna intonace původní v jinou; intonací je de Saussurovi tonová kvalita, a rozeznává inton. *rude* = ražená, a int. *douce* = tažená). Zvláštní zajímavosti jsou doklady metatonie při tvorení jmen hypokoristických: n. př. lit. *Dóvydas* „David“, ale hypok. *Dōvas*; srv. ř. hypok. jako *Ἐπαφρᾶς*, *Θεοδᾶς*, ion. *Aneklῆς* a p. (s koncovkou sice akutovou). Je-li pravda, že tažené délky jsou vlastně délky nadmerné (trímorové, v d.), měli bychom zde podobné dloužení, jaké nalezáváme i při konsonantech jmen hypokoristických (srv. str. 134, při čem mítí jest na mysli, že „zdvojování“ souhlásek je vlastně jen prodlužováním jich).

díl mezi t. zv. krátkými a dlouhými samohláskovými liquidami a nosovkami dle toho, co shledali o jich střídnicích v litevštině Fortunatov (Arch. f. sl. Phil. IV 586 nn.) a de Saussure (l. l. 431 n.), dal by se pochopiti za rozdíl v tonové kvalitě dvojhláskových spojení *ər əl ən əm.**)

Jaký byl původní rozdíl mezi obojí tonovou kvalitou samohlásek dlouhých a dvojhlásek, jest a zůstane asi neznámo. Jest způsob, jak Litvan vyslovuje tyto rozličné kvality, nejbližší prajazykovému, či způsob Lotyšův, či Srbův atd.? Otázky podobné zdávají se mi vždy illusorními, byť často s určitostí se k nim odpovídávalo. Fortunatov v pojednání svém o přizvuce pruském (v. str. 193, a nyní i résumé v Anzeigeru VII 174 nn.) mluví při dlouhých samohláskách o trvalých, nepřetržitých délkách a přetržitých (dvojvrcholových, s exspiračním proudem v díly se rozpadajícím), při dvojhláskách a dvojhláskových spojeních hledá rozdíl v krátkém či dlouhém trvání druhé části dvojhlásky (n. př. *ei eī*). O délkách tažených mluví se často (tak Streitberg, Hirt a j.) jako o dvojvrcholových nadměrných, třimorových, na rozdíl od ražených, dvojmorových prostých: nestejnost střídnic v koncovkách lit. a germ. vykládá se tak za výsledek krácení v podstatě všude stejného, o jednu moru, tak, že při původní koncovce třimorové (tažené) zbyla délka dvojmorová, při původní koncovce dvojmorové mora jediná, t. j. vokál krátký. — Kdo tohoto výkladu se drží, odvolávají se na Baranowského litevské přizvukování (ve Weberových Ostlit. Texte, Výmar 1882). Jsou-li výklady Baranowského správny (připomínám, že nejsou založeny na nijakém skutečném měření, a jsou tak ve všem úměrny, že skoro tato neobyčejná úměrnost zdá se znakem umělosti), platí rozhodně jen o dialektach, jež líčí, a není správno, jak činí n. př. de Saussure a Hirt, vykládati přizvukování Baranowského za vůbec a ne-pochybně litevské (v kuse pro system jeho důležitém, totiž v přičině kvantity přizvučného *i u*, Bezzemberger prohlásil, BB XXI 291, že v dialektach jemu známých rozhodně znějí krátce, ne jak Baranowski je popisuje; ref. setkal se teprv jen se dvěma Litvany, ale jejich vyslovování mimo všechnu pochybnost také se příčilo soustavě Baranowského). A kdyby i výklady Baranowského byly správny, nedokazují ovšem ničeho o výslovnosti prajazykové. Jakéhosi pravdě podobnějšího soudu o výslovnosti této bychom se tuším dobrali teprv, kdyby se ukázalo,

*) Vlastně „irracionálný vokál“ a v těchto spojeních nebyl asi jednotným: slov. *ər bl*, *ər ol*, a lit. *ir il*, *ur ul* nutně ukazuje k jeho kvalitativní různosti původní (a sice asi tak, že v řadě *e o* sl. *ur bl*, lit. *ir il* jest asi seslabením pův. stupně *er el*, sl. *ur ol* seslabením pův. stupně *or ol*).

že rozličné způsoby vyslovování známé z jazyků rozličných ukazují k jistému společnému východišti: to se posud nestalo.

Rovněž ne dosti jasný ještě původ těchto rozdílů tonových, ač o něm vysloveny byly některé domněnky více nebo méně pravdě podobné. Ovšem že tyto domněnky vychází v již stadií vývoje prajazyka indoевropského, které nejsou vlastně již přímo dostupny srovnáváním historických fakt jazykových, a druhdy vedou i k usuzování, jež bliží se značnou měrou chyběmu kruhu logickému. Výklady tyto, jsou-li původně opravdu tažené délky indoevropské třímorovými, dávají viděti ve vzniku délek tažených cosi podobného t. zv. dloužení náhradnému: taženost délky dle nich jest výsledkem ztráty buď celé slabiky, anebo druhé části dvojhláskové. Srv. Streitberg Urgerm. Gramm. 159, kdež uvedena podrobně literatura věci se týkající.

Vzniká dle toho tažená délka 1. stažením různoslabičních samohlásek v jedinou dlouhou nebo v dvojhlásku. Tak prý n. př. tažené *-oi-* v optativě thematickém z *-o-* (them. samohlásky) a *-ā-* (znaku optativního), tažené *-ās* v gen. sg. kmenů na *-ā-* z *-ā-* (kmenového) a (dle některých učenců) z *-es* (koncovky genitivní), atd. Výklad tento zvl. shledáváme často při rozborech tvarů deklinačních kmenů na *-e o- i -ā-*, ovšem i jinde; a taženost či raženost koncovkových délek zde brává se za kriterium správnosti rozborů dřívějších, dle nichž dlouhé samohlásky zde byly vykládány skoro vžebec za výsledek stažení samohlásky kmenové se samohláskou připony pádové (n. př. koncovka neutr. pl. *-ā-*, s tonem raženým, a proto prý nikoliv výsledek stažení). — 2. Podobně vzniká tažený ton na délce, za kterou zanikla slabika synkopou (neb apokopou). Tak n. př. v gen. sg. kmenů na *-i a -u-*, pův. *-ois -ous* s taženými dvojhláskami, ze staršího *-oi-so -ou-so* (tak vykládá Streitberg IF III 369 nn.). — Nejvíce setkáváme se s nepochybnými útvary jazykovými při 3. případě vzniku tažených délek. Dvojhláska s dlouhým raženým hlavním vokálem (*ōi*, *āu*, a p.) anebo podobná skupina dvojhlásková (*ēn*, *ōr* a p.) mění se v samohlásku dlouhou taženou, zanikne-li druhá její část. Tak n. př. ř. *Zῆν*, ved. *djáim*, lat. *diem* z **djéum*, hom. *ἰχω* z *ἰχώω*, *βῶν*, stind *gáim* z *gʷóum*, lit. *duktė* z *duktér*, ř. *κρυφή* s touženou koncovkou co lit. *sédá* „sedě“ (pův. *-ām*), ř. *ἄκμων* (s akutovým *ω*), lit. *akmū* atd. Ovšem shledáváme se zde s leckterou neshodou; často lze vyložiti odchylnou kvalitu tonu za výsledek působení analogie (u. př. lit. dial. *akmū*, s taženou koncovkou, ze staršího **akmōn* může mít taženost nepůvodní vlivem druhého tvaru, *akmō*, lit. *akmū*, s nímž střídalo se původně dle jistých větových zákonů; ř. *έγω* místo očekávaného **έγω* naopak může mít akut z pobočného tvaru *έγώ* se správným akutem, *Διώ* m. **Διώ* z *Διώτι* a p.) a také se tak i druhdy vykládá; ale neshody tyto jsou přičinou, že rozliční jazykozpytcii o platnosti tohoto zákona se

nesrovnávají, tak že n. př. někteří připouštějí jej jen pro některé z dlouhých dvojhlásek a dvojhláskových spojení a p.

Že podobné příčiny mohou mít vliv na změnu tonové kvality, jest viděti zejména v jazyce litevském, kde zvláště při synkopování a apokopování zajímavé věci nalézaváme (srv. Brugmann Grundriss I 563 n.). Tak n. př. při *sēnas* „starý“ jest synkopovaný tvar s odchylnou kvalitou tonu, *sēns*, při *gāli* „může“ podobně *gál*. Tak n. př. i *ēlnis* „jelen“ předpokládá tvar s plnější odvozovací příponou, **ēlenis*. Jak viděti, v uvedených zde dokladech nalezáme při synkopě změnu tonu taženého v ražený, tedy úkaz opačný zákonu, hledanému pro prajazyk. Za to jsou v littevštině případy více nebo méně nepochybné, kde na jediné samohlásce původně dlouhé nebo na dvojhlásce synkopou či apokopou z tonu raženého vzniká tažený. Tak na př. v lok. pl. *vilkusē* „ve vlcích“, *mergosē* „v divkách“, podle všeho s raženým *ū*, *o*, apokopou vzniklo *vilkūs*, *mergōs*, s taženým *ū*, *o*. Z *gāusi* „chyti“, s raženým *āu* vzniká apokopou tažené *gaūs*. V mluvnici Universitas linguarum Litvaniae z r. 1737, právě vydané od J. Rozwadowského (v Krakově 1896, nákl. Akad.) na str. 43 čteme paradigma futurové sl. *dalýti* „dělit“ takto: *dalisiu*, *dalisi*, *dalīs*, *dalisme*, *dalisite*, *dalīs*; dle pravopisu této knihy je antikvové *i* = raž. *ī* (dnes psáno *ý*), kursivné *ī* = taž. *ī* (*ŷ*): taženosť kmenového *ī* by se srovnávala s faktem, že 3. os. *dalīs* vznikla apokopou z *dalýsi* (s raž. *ý*). Ovšem působením analogie mnoho takového rozdílu zaniká a tak se říká dnes (aspoň dle mluvnice známých) *dalýs*, s týmž raženým, v apokopovaném tvaru nesprávným *ý*, co v tvarech ostatních (1. os. *dalýsiu*, 2. os. *dalýsi* atd.).

Kterak kontrakcí vzniká ton tažený (circumflex), zvl. v řecině, viděti v dokladech, jichž bylo by zbytkem uváděti.

Klasobraní po rukopisích.

XLIX. České glossy k latinským hymnům napsaným I. 1418.

Opsal V. Hauer.

(Dokončení.)

List 177b

66 (67).

Plausu chorus letabundo hos plessem sbor weßelym tyech
attolat, per quos mundo sonant pozdwyhny, skrzye kterež swyetu

ewangelia. Voce quorum salus fluxit, nox processit et illuxit sol illustrans omnia. Curam agens sui gregis pastor bonus, auctor legis quatuor instituit. Quadriformis ad medelam formam juris et cautelam, per quos scribi voluit.

Circa thema generale habet quisque speciale stili privilegium. Quos designat in propheta forma scriptus sub discreta vultus animalium. Pellens nubem nostre molis intuetur iubar solis Johannes in aquila. Supra celos concendit summi patris deprehendit natum ante secula.

Os humanum est mathei in humana forma dei dictantis propria. Eius genus sic contexit, quod a stirpe david exit per carnis materiam. Vultus bovis luce datnr, in quo cristus figuratur nova factus hostia. Hora crucis fit mansuetus mactatus bos, sic et vetus transit observancia. Et leonis rugientis marco vultus resurgentis, que patet potencia. Voce patris excitatus surgit cristus laureatus immortali gloria.

Hiis quadrigis deportatur mundo deus, sublimatur istis archa vestibus. Paradisi hec

znye dobro swyestye.¹⁾ hlassem kteryehz spassenye roste, nocz²⁾ przyella gest a za swyetylo sýe sluncze oswyeczuge w swyeczkno. peczý czynýe swego stada pastyrz dobry, rozmnozytel³⁾ zakona cztyrzy ostawyl gest. cztwera k lekarzstwý twarnost prawa ku ostrzyehany, skrzye ktere psaty chtyel.⁴⁾

podle zalohy obecne gma kazdy zwlastryne pýsu wlozenýe, ktere znamenawa w proroczye twarnost psany pod rozomnu twarzý⁵⁾ zwyerzat. otehnaw oblak⁶⁾ na sýe tyezkoftý opatrzył gest bleskot slunczye⁷⁾. . . w orlyczye twarzý. na nebesa kdyz wstupyl gest, wychopyl gest narozenego przyed wyeký.

usta⁸⁾ lidfska gest . . . w lydzke twarzý bozye naprawugczyeho^{*)} porozeny. gyebo rod tak fetkal gest, genz z rodu dawydowa wylel gest skrzye pokolenýe tyela. oblyczyeg wolow swatemu lukassowy dan gest, w kteremz syn bozý znamenawa sýe nowa uczynen obyet. w hodynu krzyzye byl gest pokorny⁹⁾ zabýt jako wol, tak stary odesla gest chowatelnost.¹⁰⁾ gest lwa rzwuczyeho . . . oblyczyey wstaleho z mrtwych, kteraz zgewna gest mocnoſt. hlassem otczyewym zбуzen wital gest syn bozý okrasleny nefmrzedlnu¹¹⁾ flau.

tyemito kolý woſy sýe¹²⁾ na swyetye buoh, powysuge sýe tyemto krzyestanska wyera ru-

66. ¹⁾ tot. chteny. ²⁾ tempnoſt (= těpnoſt). ³⁾ tot. buoh. ⁴⁾ tocz lydy gest nauczyty. ⁵⁾ oblyczyegy. ⁶⁾ tot. tempnoſt. ⁷⁾ syna bozeho. ⁸⁾ tot. twarz. ⁹⁾ tychy. ¹⁰⁾ tot. zakon. ¹¹⁾ tot. wyecznu. ¹²⁾ nad tím psáno wnoſy sýe, ale jest to přetrženo.

^{*)} psáno: naprawugczyech, e před ch jest přetrženo. Chtěl-li písat vynechatí ech, spojoval slovo to s twarzý.

fluenta nova fluunt sacramenta,
que irrorant gentibus. Non est
domus ruitura hac subuixa qua-
dritura, hec domus domini.
Glorietur in hac domo, qua be-
atus vivit homo, deus iunctus
homini.

chem.¹³⁾ raystý ty potokowe
nowe teku¹⁴⁾ swatostý, ktere
rossu¹⁵⁾ pustyegy ... nenyen ten
gest dom¹⁶⁾ padly¹⁷⁾ tyemyto
podstawený cztyrzmy flupy, to
gest dom bozý. flawen bude
w tomto domyé, kterymz blaho-
sławný zyw gest czlowszek, boh
przygiednaný czlowszeku.

List 181a.

67 (68).

O beata beatorum martyrum
solempnia. O devote recolenda
victorum certamina. Digni dignis
fulgent signis et florent virtu-
tibus. Illos semper condecenter
veneremur laudibus.

Fide, voto, corde toto adhese-
runt domino. Et invicti sunt
addicti atroci martirio. Carcerati,
trucidati per tormentorum ge-
nera. Igne lesi, ferro cesi per-
tulerunt plurima. Dum sunt
torti, cedunt morti carnis per
interitum. Ut electi sunt adepti
beatorum premia. Per contem-
ptum mundanorum et per bella
porcia meruerunt angelorum vi-
ctores consorcia.

Ergo facti coeredes cristo
n celestibus Aput ipsum vota
nostra promovete precibus. Ut
dost huius finem vite et post
transitoria In perhenni merea-
mur exultari gloria.

o blahoslawene blahoslawe-
nych muczednykow hodý, o na-
boznýe czytedlna wytyezow bo-
yowaneye. dostoynы dostoynymy
ftkwyegy fye dywy a ktwu
cznostmy. ty gyfte wzdy flusnye
czyemý chwalamy.

wyeren, zadoštý¹⁾ y wßym
frdczem przydryzely fu fye ho-
spodinu. a jako neprzyemozeny
gfu przydany ukrutnemu mu-
czenyu. w zalarz wlazeny, mu-
czenyu muk rody. ohnem y ura-
zeny, syeczeny zelezem przyetr-
pyely gfu mnohe. kdy býechu
muczený, poступly gfu smrtý
tyela skryze muczenýe. jako
zwoleny przyyal gfu hlaho-
sławnych otplaty. skryze potu-
penye swyetskych a skryze bogye
sylne zafluzyly gfu andyelskeho
wytyezewe towarzystwýe.

proto*) uczyný dyedyczý
bohu na nebesyech u nyeho
zadosty nasýe przyprawugte pro-
fsbamy, aby po skonczeny tohoto
zywota a po mynugycznych wye-
czech wyeczney flawy zafluzyly
bychom radowaty fye.

¹³⁾ tot. ewangelystamy. ¹⁴⁾ neb wydawagý. ¹⁵⁾ tot. nabozenstwýe.
¹⁶⁾ tocz. czlowszek. ¹⁷⁾ letugýczy.

67. ¹⁾ neb flybem.

*) pto.

List 182b.

Agone triumphali militum
regis summi dies iste celebris
est populis cristo regi credulis.
Hii delectamentum respuerunt
mundanorum Et crucem tunc
turpem quotidie baiolarunt.

Quos nullius feritas a cristo
separat, quin ad deum milenis
mortibus properent. Non carcer
ullus aut cathena molunt for-
cia in cristo pectora. Sed nec
ferarum morsus diri martirum
solidum excavant animum. Non
iminens capiti gladius territat
fortissimos milites optimi do-
mini.

Nunc manu dei complexi
persequentium insultant furo-
ribus condam crudelibus Et plebi
cristi solamen supeditant in
eunctis laboribus lubrici seculi.
Vos christi martyres nos valde
fragiles precibus nos iusto iudici
sinceris iugiter comendare curate.

List 184b.

Spe mercedis et corone stetit
martir in agone ad mortem obe-
diens. Morte cristum itamitus
fide firmus et firmatus firmo-
gressu gradiens.

Furit furor militaris, ut vir

68 (69).

bogem wyteznym rytyerzow
krale naywyssyeho den tento
flawny lydem bohu kraly wyer-
zyczym. ty kochanye zhrzyely
gfu swyeczkych wyeczych a
muku¹⁾ tehdy ohawnu²⁾ na
wfaky den y pyestowaly gfu.

kterez byzadneho vkrutnoft
ot wyery krystowy otluczyla
gest, . . . k bohu tyssyczyemy
smrtmy³⁾ przyblyzowachu sýe,
ayu zalarz y geden nebo rzetyez
obmyekczyly gfu sylnych v bo-
zye prsy. any zwyerzat kufanýe
ukrutne⁴⁾ muczedlnykow pe-
wny⁵⁾ promyenyly gfu um.⁶⁾
ne naftawagye . . . mecz vhro-
zyl*) gest naysylnyeyssy rzy-
tyzyewe naylepsyeho pana.

nynye ruku bozý zhopený
swych protwynykow klamagy
mukamy kdyss⁷⁾ ukrutnym(i).
ofadye bozýe utyechu y podda-
wagy na wffyech dyelech plzkeho
fwyeta.⁸⁾ a wy bozy muczed-
lnyczý, my welmy krzechezy
prosbamy naß sprawedlywemu
ſudecy cristowý^{*)} czystymý
fnaznýmý poruczte tbaýte.

69 (70).

nadyegye odplaty a koruny
stal gest muczedlnyk na mukach
do smrtý poſlussen gfa. smrtý
boha naſhledowaw, wyeru pe-
wny¹⁾ y potvrzen twrdym chod-
dem²⁾ chodye.

prcha³⁾ zloſt⁴⁾ rytyerska, aby

68. ¹⁾ krzyz. ²⁾ hrozn. ³⁾ tot. muczenymy. ⁴⁾ hrozne. ⁵⁾ twrdy.
⁶⁾ vmyſl. ⁷⁾ tot. na swyetye. ⁸⁾ tot. nevſtawyczneho.

*) psáno: v krozył; można też císti i v kroczył.

69. ¹⁾ twrdý. ²⁾ tot. pewnym obyczegem. ³⁾ neb zbudyla. ⁴⁾ neb
prchlywoſt.

sacer sacris aris imoletur hostia. Quem occidunt et scientes introducunt nescientes ad eterna gaudia. Cristi fortis hic athleta, qui subire mente leta mortem non abhorruit. Ut sit salus infirmorum et medela peccatorum, graciam promeruit.

Ceci, claudi, surdi, muti sunt ad usum restituti divina potentia. Non est morbus, quem non curet, dum morbosum non obduret tanta diffidencia. Hostes christi christo cedunt, signa signis dum succedunt argumenta fidei. Ergo martir invocetur, ut per eum nobis detur ad superna provehi. Amen.

muz swaty fwatym oltarzom obyetowan bý byl obyet.⁵⁾ ktreho zabychu a wyeducze uwedly gsu newyeducz do wyecze radosty. bozý fylý tento muczedlnyk,⁶⁾ genz podgytý myfly wesselu smrt newfshrozyl sye gye, aby bylo zdrawýe nemocných a lek hrzyefnych, mylost zafluzyl gest.

flepy, chromý, hluffý, nyemý gsu k uzytku⁷⁾ nawraczený bozý moczý. nený neduh, ktreho neleczyl bý, kdyz neduzlywe⁸⁾ nezatwrdyo by fýe takym zuffanym. neprzyetele⁹⁾ bozý bohu postupugý, dywy znamenym kdyz naftawagý powtrzenýe wyery. proto muczedlnyk nazwan ma býtý, aby skrzye gyeg nam dano bylo do nebeff, kdez ty muczedlnyczy gsu, dogyty.

List 190a.

70 (73).

Ave gemma confessorum pontifex, Ave dulcis lapsorum tu virtutum artifex. Indignatur presens mare, timor instat undique, ne mergamur, o preclare, tutum pontem effice.

Ave pie consolator promptus in periclis, paupertatis sublevator. Spes in necessariis, ne succumbat mens moriori, presto sis solacium. fame corpus aut dolori refove cum gaudiis. In procinctu vie stamus, lapsis manum

zdraw bud stkwyeny wyznawatelow byskupe, zdraw sladka nadyegye padlych¹⁾ ty cznolty rzemeflnycze. mutye fýe nyneffye morze,²⁾ bazeu naftawa wffudy, abychom neutopyly fýe w hrzyefyech, o przyekrafný, bezpeczny most³⁾ uczyn.

zdraw myly utyeffytelý hotowy w skodach,⁴⁾ chudoby pozdwyhowately, nadyegye w potrzyebach, aby nepodlehla mysl zalosty, hotow bud utyecha, hladem tyela nebo bolestý opraw f radostmý. na padený⁵⁾ czye-

⁵⁾ tot. bohu na czeſt. ⁶⁾ rytyerz. ⁷⁾ k zdrawý. ⁸⁾ tot. frdcze hrzyefne. ⁹⁾ newyerzyczý.

70. ¹⁾ letyelych, hrzyefnych. ²⁾ tot. swyet. ³⁾ tot. czyesty. ⁴⁾ w negyftotach. ⁵⁾ na przyewraczny.

porrige, tua prece, ne cadamus,
gressus nostros dirrige.

ſtye ſtogimý, padlym ruku poday
twu modlytbu, abychomu ne-
padly, naſſye chody⁶⁾ zpraw.⁷⁾

Lisf 191a.

71 (74).

Exultent filie syon in rege suo
nescientes thorum delicti cri-
mine sordidatum. Quarum criste
sponsus virginum virginis es
filius, Cuius gracia mira opera
in sanctis tuis sunt edita. Ut
das cernero hac in virgine, cuius
hec festa sunt hodie. Que fra-
gili sexu femineo viriliter carnis
iure domito Angelicam hic vitam
duxerat, in carne dum preter
carnem vixerat.

Hoc miratur serpens antiquus,
calcaneum eius observare ca-
lidus, quum, nocere dum machi-
natur, sub pedibus femine caput
eius teritur. Insidias hostis hanc
criste docuisti virginem vincere
in prima congreſſione. Dum non
consentiret, sed illi resisteret,
vincere qui solet temptatas,
si non repugnet. Quem hec virgo
resistens a se fecit fugere. Quo
fugato appropinquabat tibi do-
mine.

Nunc inter virgines es ad-
ducta post eam, que mater est
intacta, filium virginis marie
digna es pedisequa. Te agnum
sine macula iam sequitur stola
candida, filium virginis, quocon-

radugte ſye dczerky¹⁾ w fwy-
tloſty w kraly fwem newyeducze
lozye opuſtenye hrzyechem fm-
rudeho. kterychſſ, boze, chot
dyewek dyewký gſy syn. czyez
myloſt dywna tyela (!) w fwa-
tych twych gſu uczynena. yakoz
dawall opatrzyty na teto dyew-
czye, czyez tyto hody gſu dneſ.
kteria krzehkym rodem zenskym
muzliký tyela prawem vkrocze-
nym andyelsky zde zywoſ wedla
geſt, w tyele²⁾ kdyz bez tyela
zywa byla.

tomu dywy ſye had³⁾ ſtary
ſlepegye⁴⁾ gyege pozorowaty
chytry, ze, ſkodyty kdyz uſy-
luge, pod nohamy zeny hlawa⁵⁾
gyeho zetrze ſye. oſyda⁶⁾ ne-
przyetele tuto, boze, navczyl
ſy dyewku przyemoczy na prwem
przystupenym. kdyz nepowolya
by, ale gemu odolala by, przye-
moezy kteryz ſwykuge poknſſeny,
ne oſtawy. ktereſo dyahla tato
dyewka oſtawly, ot ſebe kazala
geſt uteczy.⁷⁾ ktereſo zahnawſy
przyblyzyla ſye tobye pane.⁸⁾

nynye mezy dyewkamý przy-
wedena po nyey, ktera matye
geſt nepoſkwrnena, ſyna dyewky
ſwate marzye doſtoyna ſy^{*)} na-
ſhledownyczye. tye beranka bez
poſkwrny gyz naſhledugye ſtkwu-
czym ruchem, ſyna dyewky, kte-

⁶⁾ w przykazanym bozym. ⁷⁾ zproſt.

71. ¹⁾ tot. tohoto fwyeta. ²⁾ tot. bez hrzyechu. ³⁾ dyabel. ⁴⁾ tot.
cznoſty. ⁵⁾ tot. mocz. ⁶⁾ lſtý. ⁷⁾ byezyety. ⁸⁾ hofpodyne.

^{*)} pod ſy napsano: geſt.

que virginum flos ierit, Cuius
intercessione tu nos tuere.

rufkolywyek dyewek kwyet⁹⁾
fel bý, czymz orudowanym ty,
boze, naſſ bran.

List 193b.

72 (75).

Hic est sanctus, cuius bodie
recensetur memoria. Iam reve-
lata facie regem cernit in gloria.
Illic regina virginum transcen-
dens culmen cordium Excuset
aput dominum nostrorum lapsus
criminum. Nos ad sanctorum
gaudia per ipsius suffragia post
presentem miseriam perducat
cristi gracia Amen.

tento geft swaty, czylz dnell
doſtala fye pamyet. gyz zge-
wenu twarzy krale nebeskeho
opatrzygýe w flawýe.¹⁾ tam
kralowna panen²⁾ przyestupu-
gycz wyloſt frdecz,³⁾ wymluw
u hospodyna naſſych padenýe
hrzyechow. naſſ swatych radoſtý
ſkrzye gyeho ſpomoczy po ny-
nyessim hubenſtwý dowed. . . .

List 194a.

73 (76).

Mittit ad virginem non quem-
vis angelum, sed fortitudinem
suam archangelum amator ho-
minis.

Fortem expedit pro nobis
nuncium nature, faciat ut pre-
iudicium in partu virginis. Na-
turam superat natus rex glorie,
regnat et imperat et zyma scorie
tollit de medio. Superbiencium
terat fastigia, colla sublimium
calcet vi propria potens in prelio.
Foras eiciat mundanum prin-
cipem matremque faciat secum
participem patris imperii.

poſlal k dyewczye ne wſſa-
keho¹⁾ andyela, ale ſynnoſt ſwu
archangelyela*) mylownyk lyd-
ſky.

ſylneho wypraw za ny poſla
przyrozený, uczýnyl aby przye-
korzye na porodye dyewky.
przyrodu przyemaha kral naroz-
eny²⁾ flawný, kralugýe y przy-
kazuge y kwass³⁾ troſky⁴⁾ zdwy-
huge z proſtrzyedka,⁵⁾ pycha-
gycznych⁶⁾ zetrzy tefknosty, ſy-
gye pozdwyzanych potłacz moczy
zwlaſtnu moczný w bogý. Wen
wrwrz ſwyetſke knyezye,⁷⁾ ma-
terz y uczyn ſlobu vcaſtu otcze
nebeskeho czeſtarzſtwý.

wygdy, genz⁸⁾ poſlan fy ty
dary wyprawyty, zgew ſtarę
ſtarego przykrytye cztene⁹⁾
moczy poſla.¹⁰⁾ przyſtup rzeczy:

⁹⁾ boh.

72. ¹⁾ tot. w bozſtwy. ²⁾ neb dyewek. ³⁾ tot. nebeſſ.

73. ¹⁾ tot. nesproſtneho. ²⁾ syn bozý. ³⁾ tot. hrzyech. ⁴⁾ zloffity.
⁵⁾ tot. z fwyceta. ⁶⁾ pyfnych. ⁷⁾ dyabla. ⁸⁾ ktery. ⁹⁾ zakona. ¹⁰⁾ cnoſtý
poſſelſtwye

*) archangla.

plena gracia, dic: tecum dominus, et dic: ne timeas virgo, suscipias dei depositum, in quo perficias castum propositum et votum teneas.

Audit et suscipit puella nuncium, credit et suscipit et parit filium sed admirabilem. Consiliarium humani generis et deum forcium et patrem posteris in fine stabilem. Qui nobis tribuat peccati veniam, reatus diluat et donet patriam in arce siderum. Amen.

zdrawa, blyze rzczý: plna mylostý, rzczý: stobu pan, a rzczy: neboy ſyé dyewko, przygmy bozye wlozenýe, w kterem dokonaff czysty vmyſl a flyb drz.

flyſſy a przygyma¹¹⁾ dyewka poſla, wyerzý y poczye y porody ſyna ale przjedywneho, radczý lydſkeho pokolenýe¹²⁾ a boha ſylnych¹³⁾ y otczye buduczym na konczy vſtawyczneho, který nam day hrzyecha myloſt, wyny y fhlad y day właſt na wyſloſtý hwyezd.¹⁴⁾ tak bud.

Úvahy a zprávy.

Lykophron's Alexandra. Griechisch und deutsch mit erklärenden Anmerkungen von Dr. Carl von Holzinger. Leipzig, 1895 (Teubner). Str. 427.

Plodům literatury doby alexandrijské, právě jako byzantské, úsilněji věnováno studium filologů, můžeme říci, teprve v posledních desetiletích. Ještě r. 1879 říci mohl Scheer, od něhož pochází kritické vydání básně Lykofronovy (Berl. 1881), že kdo obírá se Lykofronovým dilem, pracuje téměř úplně bez moderní literatury; avšak Holzinger měl při své práci již veliké množství monografických prací, příspěvků a článků, které jednak podporovaly ho při chystaném vydání, jednak však ukládaly mu také úkol, aby kriticky odbadoval a zkoumal tyčená a minění novověkých badatelů. V celku, možno říci, dostál spisovatel úloze této i jiným známenité, tak že zajisté stane se toto vydání základem pro všecky další studie o tomto Lykofronově díle, jediném nám z jeho činnosti zachovaném.

Spis rozvržen jest takto. V rozsáhlém úvodu (str. 1—90) nastiněn nejprve (po zmínce o moderní literatuře předmětu) život a spisovatelská činnost Lykofronova, načež, aby stanovil dobu složení Alexandry, probírá spisovatel obsah básně, rozdělení a charakteristiku její (spolu s úyahou o dikci Lykofronově); potom pokouší se o datování básně.

¹¹⁾ a przygme. ¹²⁾ rodu. ¹³⁾ tot. andyelow. ¹⁴⁾ na nebeſſyech.

Již tu nalezá se mnoho pozoruhodného a originálního. Tak hned pojetic Lykofrona samého; H. proti běžnému podečnování a odsuzování Lykofrona hájí minění, že vskutku byl Lykofron básník, arci básník své doby, či, jak (str. 28) praví, „oběť své doby“. Vytipkaná tak často temnost a nechutné napěchování narážek na mythy odlehlé a neobvyklé, snaha po blýskání se učeností a „důvtipnosti“ byla dle vkusu tehdejší doby a jen pozdějším a arci nám bije v oči a se protiví.*). Lykofron měl opravdový úmysl podatí báseň; co napsal, jest, jak dobré podotkl Wachler, (knihovné) „epické monodrama“, při němž mu byl vzorem (i v jednotlivostech dikce) především Aischylos. Ale Lykofron nedovedl — patrně prý vlivem studia řeckých klassiků — udržeti se na výši tragického kothurnu. H. ukazuje, že komický živel v jeho básni jest hojně zastoupen (str. 31—35). Zajimavé a správné jest také, co poznámenává spisovatel v přičině stanovení „pramenů“ Lykofronových. V této věci právě monografické práce snadno zapomínají, že stanovime-li, kde nalézáme nějaký mythus neb údaj historický, geografický a pod., s nímž se shodují básníkova slova, ještě nijak jsme nedokázali, že právě odtud nutně čerpal auktor své vědomosti. Můžeme často udati, kde na př. poprvé se setkáváme s podobou toho či onoho mythus, jak jej zná Lykofron, ale nijak odtud jestě neplyne, že ji Lykofron také odtamtud přejal. H. právem připomíná, že, vyloučime-li to, co snad Lykofron zvěděl z Timai, zbývají skoro samé véci, při nichž netřeba hledati zvláštních „pramenů“, nýbrž které básník třeba průběhem dlouhé doby nastrádal si v paměti a které ostatně po většině tehdy byly zcela běžny a známy. Nejjávážnější však výtěžek úvodu jest datování Alexandry. H. klade ji velice pravděpodobně okolo r. 274 př. Kr., odchylně tedy od dosavadních určení.

Čeho jediné v úvodu postrádáme, jest podrobnější přehled disposice básně, ale i tento nedostatek do jisté míry odčiněn jednak při překladu stručnými obsahy in margine, jednak v komentáři u příslušných veršů.

Po úvode následuje text a překlad (str. 91—164). Zásady, jimiž se při úpravě textu vydatel řídil, vyloženy jsou v úvodě, i lze je schváliti; kritický apparát, scholie a parafrase H. úmyslně nepojal do svého vydání a text sám upravil si dle vydání Kinkelova. Překlad (první to v němčině a druhý výbec) nazvatí jest vskutku uměleckým kouskem. Skýtá-li překlad každého antického básníka řadu obtíží, Lykofron, jenž jakoby úmyslně snažil se býti nesrozumitelný a každým versem davá, aspoň novějšimu čtenáři, hádanku, činí těchto obtíží mnohonásobně více. Avšak H. nevymknul se této nevděčné věru práci a hleděl proplouti úskalím nesrozumitelnosti básníkovy a požadované přece srozumi-

*) Ostatně obdobné zjevy v moderních plodech symbolistů, impresionistů atd. jsou každému na jevě, jakož výbec básnická literatura doby alexandrijské v nejedné přičině podobá se novověkým směrům dekadencním.

telnosti překladu, piluje nad to senáry své tak, že ani hiatu ne-připouští. Referentovi skoro se zdá, že tu vyplýtváno příliš námahy a že docílený výsledek jest přece nepomérný s vynaloženou use-davou píli. Třeba vyznati, že vyniká podaný překlad i značnou věrností i nevídánou obratností, ale sám původce jeho dobře ví, že jest jen pomůckou k porozumění textu Lykofronova, a bez textu že by ujíjak nepodal náležitého obrazu oné básně.

Vinu této nedostatečnosti každého překladu hledati slusí, jak již naznačeno, v manýrách Lykofronových, vrcholících jednak v há-dankovitě strojených frasích, jednak ve vyměstnání leckdy celého mytu v jediné slovo (zejména epitheton). Nebude snad od místa, když na okus uvedeme čtenářům těchto „Listů“ aspoň některé příklady, při čemž podotykáme, že jsme očekávali, že vydavatel sestaví sbírku aspoň nápadnějších takovýchto obratů a slov anebo je pojme do rejstříku. Tak na př. ve v. 23 παρθενοτόρων Θέτιν
θέτιν (= lodi) brázdily Hellespontos; v. 24 zovou se lodi ιονλό-
πεζοι (= huňaté nohami) = mnohoveslé; v. 31 θηλαμών (= kojná
= matka) = rodné město; v. 51 Αἰδηγρ δεξιοῦσθαι (δεξιά =
χείλιο, proto δεξιοῦσθαι = χειροῦσθαι) = pokročiti Hada; v. 88
ὑγρόσοιτος τόγος = Zeus, (jenž v podobě labutě přiblížil se k Ledě);
v. 143 πεντάλευτος θνιάς Πλευρωνία (= paterosvatbá bacchantka
Pleuronská) = Helena; ve v. 183 se zove Ifigenie προγεννήτεια
ονδλαμωνύμον (= matka člověka zvaného dle zhouby, t. j. války) =
matka Neoptolemova; v. 400 Αίσκος Κρναιθεύς (δίσκος = oblý
kámen k házení, pak „kámen“, s narážkou na mythus o Kro-
novi, jemuž dala Rhea místo Dia kámen) = Zeus; v. 431 Αἴθω-
ρος αὐτάδελφον ἐν πλασταῖς γραμμῖς = Idomeneus (poněvadž Odys-
seus v Od. 19, 183 nn. ve vymýšlené řeči vydává se za
Aithona, mladšího prý bratra Idomeneova); v. 869 ἄρπης Κόρον
πήδημα = Drepanou; v. 1289 προσφιλεστάτη = otčina; v. 1333
Τήλαμος (= dálná řeka) = Tanais a m. j.

Pak následuje komentář (str. 166—388), velmi obsáhlý a přece nikterak rozšířený nad míru; neboť spisovatel se v nejedné příčině obmezoval, na př. pravidelně vyhýbaje se polemice proti miněním jiných badatelů, nezaznamenávaje věci, jež k pravému porozumění místa nepřispívají anebo jichž se dočte snadno každý v příslušných knihách. Rovněž jen příležitostně dotýká se tu kritiky textu, celkem si počínaje konservativně a snaže se nejasnosti odstraniti spíše jiným (grammatickým) výkladem než konjekturami. I v komentáři sluší připomenouti, že H. podal bojuč samostatných výkladů a že zdařile vysvětlil některá dosud sporná a záhadná místa; arcí některé verše zůstávají i po jeho práci nerozřešeny, jako v. 1026, 1058, 1083 a j. Zvláště však zasuahuje při té příležitosti s pochvalou býti vytěmeno, že dobrě stanovil obecný princip pro výklad Lykofrona (v. na př. úvodu str. 35 n.).

Kniha zakončuje index vlastních jmen a věcí, jenž však

týká se jen textů a nikoli komentáře Alexandry. Jest litovati, že není připojen také rejstřík slovní, jímž by i leckterá zvláštnost Lykofronova lépe vynikla i užívání komentáře by se stalo přistupným též pro toho, komu právě nejde o Lykofrona sama, nýbrž na př. o dícej básníků doby alexandrijské.

Frant. Čáda.

Paulys Real-Encyclopaedie der klassischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung. Unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenosse herausgegeben von Georg Wissowa. Erster Band. Aal—Apollokrates. Stuttgart 1894, Mezler. XIII. str. a 2902 sloupců formátu slovníkového. Cena 30 marek. Zweiter Band, seš. 16—29. Apollo—Babylon. Stuttgart 1896. Sešit po 2 markách.

Souhrn poznatků nějaké vědy může být podán ve formě buď systematické neb lexikální. Příkladem spůsobu prvního pro klasickou filologii jest známá encyklopaedie, pořádaná Ivanem Müllerem, druh druhý zastupuje dílo, o němž referovati hodláme. Obě formy mají své přednosti: spracování systematické doporučuje se svou přehledností, slovník zase svým bohatstvím látky podrobné. Za doby, kdy dělením práce nastalo i ve vědě naší značné roztríštění, uvítati dlužno s radostí podnik, jenž chce kodifikovati veškeré dosavadní vědění v tomto oboru.

Paulyho Encyclopaedie vycházela poprvé v letech 1837—1852; první díl vyšel v 2. vydání v l. 1861—1866. Nové spracování nemá se starým kromé nakladatele pranic společného; články jsou zcela nové. Jméno prvního vydavatele ponecháno k čestné upomínce na muže, jenž v poměrech daleko nepříznivějších se skvélým na ten čas výsledkem ujal se díla tak záslužného. Byla-li stará Encyclopaedie oblíbená, lze téhož doufati i o nové. Wissowa, professor na universitě v Marburgu, získal přes 100 vynikajících pracovníků, tak že každý, i sebe kratší článek napsán jest od odborníka a podepsán jeho jménem. Uvedeme některé příklady. Velmi dobře zastoupeny jsou dějiny literatury: o Aischylovi pojednává Dieterich, o komických básnicích Aristofanovi, Antifanovi, Alexidovi Kaibel, jenž převzal též některé lyriky, ač obyčejně má obor tento Crusius (Alkmán, Anakreon, Archilochos). Řečníky řecké, Antifonta, Andokida, Aischina, pěkně spracoval Thalheim, jenž napsal též všechny čládky, týkající se práva řeckého. Filosofii zastupují Natorp (akademia, Antisthenes), Wellmann (Anaximandros, Anaximenes), Gercke (Aristoteles). Literaturu doby alexandrijské obrali si Knaack a Schwartz, grammatiky Cohn, rhythmiky a metriky Jan. Z literatury římské shledávame témař všechnu poesii v osvědčených rukou Fr. Marxe (Accius, Afranius, Atellanae fabulae, Albius Tibullus, Annaeus, Lucanus); z prosaiků uvádíme

články o Asiniu Pollioovi od Groebe, o Annaeu Senekovi od O. Rossbacha a Ammianu Marcellinu od Seecka. K nim drží se čestně hesla mythologická, jež namnoze jak rozsahem, tak vnitřní cenou překonávají slovník Roscherův. Nejvíce článků z oboru toho podal Wernicke; ovládá nejen mythologický, nýbrž i archaeologický materiál, a tudiž jsou články jeho jednotné. I jiní (Bethé, Dümmler, Thrämer) počinali si podobně; pouze v několika případech (Aphrodite, Ares, Amazones) rozdělen úkol mezi dva spolupracovníky. Mythologii římskou zdařile probírá sám Wissowa. Neméně vynikají články starožitnické: chronologii spracoval zevrubně Kubitschek, jenž napsal též mnohá hesla o římské ústavě; řecké starožitnosti státní zastupují Oehler a Szanto, římské Brandis, Frankfurter, Neumann a j. O kultu a agonistice jedná Reisch a Hiler z Gärtringenu; články o životě soukromém jsou od Maua. I topografií věnována naležitá péče. Článek Atheny sice zatím vynechán; nechtěl jej Wachsmuth psát ve chvíli, kdy právě důležité výkopy v Athénách se podnikají, jimiž zajisté mnoho v dosavadních názorech bude pozměněno, vyjde však ve zvláštním dodatku. O Attice se stanoviska zeměpisného jedná Milchhöfer, s historického Judeich; římskou topografií převzal zcela Hülzen. K článkům topografickým přidány jsou často přehledné plány (dosud 9), k heslu „Attika“ připojena mapa demů. Archaeologické články pocházejí od Fabricia, Puchsteina, Roberta a j.

Než i v oborech, kteréž filologu z pravidla bývají vzdáleny, postaral se pořadatel o osvědčené odborníky. Hesla Aigypotos, Ammon, Ammoneion, Anubis, Aithiopia napsána jsou od Pietschmanna, Arabia od D. H. Müllera, Assyria od Bezolda. Arithmetiku, astronomii a řecké mathematiky obrál si Hultsch, alchemii a astrologii Riess. Přirodopis zastupuje Wagler, Nies, Olck a j., právnictví Neumann, Wlassak, Leonhard a j. Všechny články tyto přihlížeji ovšem k potřebám filologů a jsou psány spůsobem i neodborníku srozumitelným.

Jaké mužství látky uloženo jest v této encyklopaedii, o tom budiž podáno několik ukázek. Nápisy rozmnožily mezi jiným též naši znalost osob a jmen. To patrno zde velmi jasné. Vypočítává se tu 107 Alexandrů, 77 Apollodorů, 73 Antiochů, 129 Apolloniů, 184 Aeliů, 180 Aemiliů, 131 Antoniů, 83 Atiliů a j. Než přes to jest hledání dosti snadné. Řecká jména sestavena v jednotlivých kategoriích (básníci, státníci, grammatikové a pod.) v pořádku chronologickém. Jména římská uvádějí se až do Diokletianova dle jména rodového, a sice položeny jsou napřed osoby, u kterých známo jest pouze *nomen gentile*, pak jména s praenominem a konečně ty osoby, u kterých všechna tři jména jsou dosvědčena. V jednotlivých oddilech těchto zachováván opětne pořádek alfabetický a chronologický. Při jménech císařů pozna-

menán pro každý rok plný titul jejich dle nápisů. Jako zvlášť praktické uvádíme, že pod heslem „archontes“ podán chronologický přehled archontů athenských od nejstarších dob až do r. 388 po Kr. Že nescházejí četné rodokmeny, mnohdy velmi objemné (srv. čl. Achaimeniden), rozumí se samo sebou.

Co se rozsahu jednotlivých článků týče, lze celkem říci, že zachovali skoro všechni autorové náležitou míru, shodující se s důležitostí předmětu. Jen některá řečsla jsou spracována s ne-poměrnou objemností, n. pr. Apollon (111 sloupeň), Artemis (105 n.), Athena (79 n.), tak že jsou to takřka malé monografie. Než jsou to právě práce velice cenné, a pak postarano zde, jako všude jinde, přehledovým rozčleněním a častými nadpisy o to, aby čtenář nemusil hledati dlouho, co právě potřebuje. Opačný případ, velikou stručnost, shledal jsem pouze v článku „Aristoteles“, kdež věnováno pouze několik rádků spisu o ústavé athenské i spisu o básniectví. Obsahem stojí články, pokud ref. mohl se přesvědčiti, na výši vědy; zvláště chvály hojno jest, že spisovatelé referují stručně o různých méněních, zejména pronášejí-li úsudek od obecného odchylný. Ke každé statí připojena jest literatura, obsahující vše důležité; úplné bibliografie arci žádati nemožno.

Celkem může ref. po delším praktickém užívání prohlásiti: bude to dílo monumentální, jediné svého druhu, výborná pomůcka jak pro badatele, tak pro učitele, nahrazující rozsáhlou knihovnu příruční. Jednotlivec arci může jen v řídkých případech dílo to si opatřiti, za to však nemělo by scházeti v žádné knihovně gymnasijsnf.

Frant. Groh.

Stephanus Cybulski: Tabulae, quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur. V Petrohradě 1895, Fenoult. (V Lipsku v komissi K. F. Koehlera.)

Oblibených u nás tabulek Cybulského vyšla nově tři čísla: 3, 9 a 10. Krom toho vydáno čís. 2 v druhém, změněném vydání.

Tab. 2 (cena 4 marky) vykazuje naproti vydání prvnímu obrazy zcela jiné. Kdežto dříve byli tu řečtí vojnové více méně idealisováni, přidržel se Cybulski v novém spracování určitých památek. Tak zobrazen téžkooděnec dle bronzové sochy z Dodony, jezdec dle vlysů na Parthenoné, trubač a Skyth dle malovaných vas atd. To má sice výhodu větší správnosti, ale zároveň tu vadu, že obrazy ty, patříce k určité situaci, nemohou zastupovati typy, o něž se škole především jedná. Jezdec na př., pouze pláštěm oděný, jest výtvar umělcův, který zajisté neodporvídal skutečnosti. Všech šest osob na tabulce této znázorněných předvedeno v náležité velikosti. Výraz bojovníka z doby mykenské i Amazonky jest přiliš bojovný; Amazonka zdá se nám nejméně zdařilá.

O tab. 3, obsahující řecké mince, nemůžeme podat zprávu, poněvadž redakci zaslána nebyla.

Velmi zdařilá jest tab. 9 (cena 4 m. 40 pf.), na níž v šesti obrazích vidíme rozmanité stroje válečné, řecké i římské. Jsou tu testudines, plutei, vineae, catapultae, ballistae, berany bořící a věž dobývací. Provedení jest velmi jasné a názorné, tak že tabulka tato pro výklad Caesara velmi dobře poslouží.

Za to o tab. 10 (cena 9 m.), představující dům řecký, musíme vyznati, že postrádá náležitě zřetelnosti, ježto neméně než 28 předmětů zde zpodobeno. Pan C. lépe by byl "činil, kdyby byl obsáhlou látku tu rozdělil na dvě tabulky, zvláště když téměř polovice obrázků nepatří pod záhlaví „řecký dům“, nýbrž pod heslo „architektura“. Shledáváme tu totiž plán paláce tiryntského, dva plány domu homerského, čtyři plány domu z dob pozdějších a dva nákresy domu, dále břevnoví slohu dorského, ionského, korintského kromě četných podrobností ornamentálních. V jednotlivostech dlužno poznamenati toto. V plánu paláce tiryntského označeny jednotlivé části nevhodně. Tak v menším propylaiu stojí nápis *ἐρώπια παμφαρόωτα*; přísluší pouze stěnám této části epitheton toto? Dvěře v levé stěně prodomu před mebarem mužů nazvány jsou orsothyrou, autor sám však představuje si orsothyru homerskou zcela jinak; k čemu tedy tento název, jenž zavdati může podnět jen k omylům? Plán domu homerského jest zastaralý. Megaron je tu síní na sloupích (4 : 7), také kolem dvora obíhá sloupořadí o 33 sloupech. V zadní stěně megara jsou troje dvěře: jedny vedou do zbrojnice, druhé do ložnice, třetí do pokladny. Toť přece odporuje zřejmě situaci, vyličené v 22. zpěvu Odysseie. Orsothyru představuje si p. C. v podélue stěně megara, hned u vchodu, a zdá se, že uznává ještě druhou orsothyru na konci též stěny; aspoň spatřujeme tam stejnou značku. Patro (*ίπερρον*) umístěno bylo dle p. C. nad celým mebarem, a sice způsobem zvláštním. Na třech stranách rozkládala se otevřená sloupořadí, z nichž vedly vchody do četných, od sebe oddělených komnat; strana čtvrtá, zadní, měla rovněž podobné světnice, ale bez sloupořadí. Uprostřed komnat nebylo, ježto megaron povznášelo se ve středu svém do výše patra. Pak by mělo megaran tvar basiliky, což přece předpokládati nelze. Obraz, představující vnějšek domu (*οίκος, τὸ ἔξωθεν*), jest ref. nejasný. Obrazy jednotlivých slohů jsou provedeny velmi pěkně dle nejlepších vzorů; u kymat přáli bychom si názvy nyní vůbec obvyklé: „dorské, ionské, lesbické kyma“ místo neurčitých „římsa malovaná, pestrá“. Celkem však i tato tabulka může v rukou věci zualého učitele přinést náležitý užitek.

Dle úmyslu p. C. má příště vyjít tab. 4 (lodi řecké a římské) a 15 (plán starého Říma), čímž bude první serie ukončena. V další serii zobrazeny budou kroje, domácí nářadí a pod.

Frant. Groh.

Cvičebná kniha jazyka latinského pro třetí třídu gymnasijní. Ke skladbě Latinské mluvnice pro školy střední, kterou napsal František Hrbek, sestavili prof. František Hrbek a prof. Petr Hrubý. V Praze, 1896. Nakladatel I. L. Kober. Cena 90 kr.

Žákům, kteří užívali v I. a II. tř. gymn. Latinské mluvnice a cvičebných knih Hrbkových — obě cvičebné knihy v druhém, přepracovaném vydání lze s dobrým svědomím doporučiti —, podává se tuto nutná další pomocka, aby mohli, i pokud se týče skladby latinské, týmž směrem a na týchž vědeckých základech pokračovati, jimž byli vedeni již při osvojování znalosti grammatických tvarů latinských. Hrbek si vytkl velikou úlohu. Vida nedostatečnost, ba neudržitelnost dosavadní metody při vyučování latinském na našich gymnasiích, jakož i bezmyšlenkovité lpění na starých výsledcích vědeckých, částečně již dávno zastaralých, vzal na sebe ovšem záslužný, ale spolu obtížný úkol, postavití učení jazyku latinskému na českých gymnasiích na rozumovější a vědečtější základ, vykládati latinské zjevy grammatické, hlavně syntaktické, z jediné správného stanoviska jazyka českého, uvéstí vyučování latinské ve vzájemnou shodu s užívanými mluvnicemi jazyka českého (Gebauer) a řeckého (Niederle) a obmezením učiva na skutečnou potřebu, jakož i vypuštěním všech zbytečnosti usnadnití a zjednodušení učení samo (srov. intenci instrukcí z r. 1884 a min. výn. z r. 1887).

Ref. jest přesvědčen, že se tímto způsobem při náležitém působení školy nejen větší zájem pro studium latiny u mládeže vzbudí, ježto lépe vnikne v ústrojí jazyka, nýbrž i výsledky vyučování latiny se v nedalekých letech značně zlepší. Úloha Hrbkova je tím větší, že bude třeba spracovati nové cvičebné knihy latinské pro všecky, i nejvyšší, třídy v souhlase s jeho mluvnici, a to ve lhůtách rychlých, aby žáci, postupujíce po roce do třídy vyšší, vždy příhodnou knihu již do ruky dostali. Práce to při konání povinnosti školních zajisté nad pomyslení značná; proto slusi v zájmu rychlého postupu chváliti, že se pro další pořizování cvičebných knih od III. tř. počínajíci spojili odborníci dva.

Uvedená cvičebná kniha obsahuje pro III. tř. předepsané cvičení o částech větuých a jejich shodě, o pádosloví, k némuž právem přiřáděno zde sklonení řeckých slov — arci v odporu se cvič. kn. pro II. tř., kde mu také již zvláštní cvičení bylo venováno — a o předložkách, dle synonymních skupin v jednotlivá cvičení pojatých. Dle ustáleného a didakticky odůvodněného zvyku sestává cvičivo ze cvičení větných a souvislých článků. Cvičení větná postupují soustavně dle §§ mluvnice a obsahují věty na každé pravidlo i vazbu latinskou odchylnou od češtiny. Že tím vzrostl počet vět v jednotlivých cvičeních, jest ovšem pravda; avšak třeba zase uvážiti tu výhodu, že v každém cvičení se na-

lézá několik vět snazších, pro pochopení pravidla syntaktického vhodných, tak že učitel, vyloživ dle instrukcí pravidlo syntaktické na vzorné věté z mluvnice, má ihned po ruce zásobu příkladů pro náležité procvičení pravidla ve škole a není nucen při vlastní přípravě sháněti zdaleka vhodné příklady; při tom zbude cvičebních vět pro domácí přípravu žáků ještě dosti. Proto by přece nebylo knize na závadu, kdyby se některá dlouhá cvičení zkrátila vypuštěním několika vět, kde pro obyčejnější pravidlo více příkladů se uvádí; tak ve cv. 14, 21, 41, 57, 69 vzhledem k 70. Na důkaz, že možno všecky ve cvičeních obsažené věty přeložiti, vypočítávají pp. spisovatelé, že připadá při 80 pracovních hodinách 15 vět na hodinu; avšak těžko bude tímto způsobem učivo děliti na hodiny a cvičení v různé hodiny trhati; spíše bude asi učitel hleděti po vynechání vět, ve škole při výkladu přeložených, jen nejpřihodnější věty dle vlastního uznání za přípravu z hodiny na hodinu ukládati, a pokud možno, každé cvičení, což lze u velké většiny provést, v jedné hodině probrati. Někdy bude snad možno i dvě cvičení s menším obsahem cvičiva v jedné hodině probrati a ušetřeného tak času užiti pro opakování. Cvičebné věty jsou obsahem svým žákům přiměřené; historické osoby neb události, o nichž jest tu řeč, jsou žákům z dějepisu neb čtení Nepota většinou známý.

Chváliti jest, že pro opakování učiva není užito cvičení větných, nýbrž že tomu mají sloužiti články souvislé. Pro ně zpracovali pp. spis. v chronologickém pořádku události z dějin řeckých od válek řeckoperských až po Alexandra (mimo čl. I. o Korneliu Nepotovi), jsouce jisti, jak praví, že uení obsah ten tak nechutný jako parafrasování Nepota.

Referent asi správně soudí, že je k volbě této látky vedla hlavně ta okolnost, že nejvíce přiléhá k latinské četbě III. tř.; při ní lze nejlépe užiti slovného materiálu Nepotova, a žák se tu setkává s osobami a ději z Nepota známými. Zpracování těchto souvislých článků dalo práci nemalou a uznání hodnou; hojně je v nich užito obratů a frasí, ba i delších míst z Nepotových životopisů, j. ve článcích o druhé válce perské z Kimona, o válce peloponneské z Alkibiada, v XXVII. z Agesilaia. Dobrou stránkou souvislých článků jest dále, že v nich nejsou nahromaděny obtíže grammatické; vypravování jest prosté, a šetří se v nich přesnosti jazyka českého; jazyku latinskému se nedělají zbytečné koncese ve slohu českém, a přece překlad nečiní obtíží. Přes to soudí ref., že budou tyto souvislé články jednak svou jednotvárností jak žáka tak i učitele unavovati, jednak že bude vaditi jejich rozměr, ježto těžko bude na př. vypravování o třetí válce perské, skládající se ze 7 částí o 17 odstavcích, neb o válce peloponneské o 6 částech a 12 odstavcích celé přeložiti; a překládati jednotlivé kusy z celku vytržené bude odpovádati souvislosti věcné. Menší zaokrouhlené celky z oboru též historie neb články z oboru

mythologie, ba i starožitnosti poskytovaly by více rozmanitosti i zajimavosti a nezůstaly by bez ceny pro další studium klassické. Také by ref. nebyl proti tomu, aby byly položeny po větších partiích souvislé články, zpracované dle Nepota; neboť nehledík k tomu, že je žáci rádi překládají, nezápasice při nich s obtížemi lexikálními, dobré se hodí hlavně za úlohy, ježto na nich lze kontrolovatí přípravu žáků na Nepota a zároveň pochopení pravidel syntaktických.

Kniha předpokládá u žáka pouze znalost tvarosloví a hlavních vazeb syntaktických z prvních dvou let, celou zásobu slovní, v knize se vyskytující, obsahuje připojený slovníček, až na fráze, shodující se s češtinou neb uvedené v mluvnici. V didaktické příčině slúší obojí toto zařízení chváliti; nebylo by však na závadu, ani slovníček by tím p. dstatně nevzrostl, kdyby v něm při slovesech, kde se nutné více synonym neb výrazů smyslu přeneseného uvádí, bylo naznačeno, v kterém cvičení toho či onoho neobvyklejšího výrazu jest užiti; tak s. v. bořím, dbám, odrážím, pomáhám, vykládám atd. Málo jest tertianů, kteří by dovedli mezi několika významy vybrati vždy vhodný. Kde třeba při cvičení upozorniti žáka na nějakou zvláštnost pro překlad, hlavně v příčině stilistické, děje se to vesměs poukazováním na příslušné odstavce v mluvnici; pp. spisovatelé totiž hledí žáka nabádati k tomu, aby při domácí přípravě nahlédal co možná nejčastěji do mluvnice. Snaha didakticky zcela odívodněná; avšak zkušenosť ukazuje, jak těžko jest i přísností většinu žáků k tomu přiměti, aby při přípravě udané odstavce v mluvnici hledali; spíše se žáku věc znechutí, má-li při přípravě do dvou, po případě do tří knih nahlížeti, naučiv se již pravidlu, jehož cvičení žádá; také čas tím trati, než někdy vyrozumí z odstavce látky dosud neprobrané smysl poznámky; ba někdy snad ani nepochopí, co nalézti má. Ref. nemyslí že se má žákům samočinnosti při přípravě ubírat, ale kde slovem lze na pravou věc ukázati, zdá se zbytečno odkažovati k mluvnici. Ostatně ani učiteli se tím neusporej času ve škole, poněvadž jest nucen, ježto si všichni žáci pravidla nevyhledali aneb mu neprozuměli, ve škole teprve vyložiti, o co běží. Výhodou pro učitele může být při vlastní přípravě, že sám jest upozorněn, aby vyložil tu či onu věc, již by snad byl opominul.

Ref. si dovolil pronést některá vlastní odchylná mínění o uspořádání knihy, poněvadž se o celou věc upřímně zajímá; proto však nepokládá své mínění za jedině správné, nýbrž rád vyčká, jak o tom praktické užívání knihy rozhodne. V jednotlivých vostech dovoluje si upozorniti na tyto věci.

Mluvnice v § 340. 2 neuvádí při intererst vazby snažové věty s ut (ne); avšak cvičebné věty 37. 9, 12, pak XVI. 15 (Perkleovi na tom záleželo, aby se zbavil Kimona), XVI. 17 (domní-

vali se, že na tom záleží, aby se vojsko nedovědělo o smrti vůdce toho) žádají vazby té, nemá-li se do latinského překladu vložiti jiný smysl než jest v češtině. — Ml. § 378 vyuechána nedopatřením předložka *cis*, příklady na její užívání ve cv. 73 ovšem se nalázají. — Někdy neužije žák při překladu pravidla, jehož cvičení žádá; tak ve větě 21. 20 vazby dvojitého akkusativu, 55. 12 ablat. *temporis*; v 72. 3 přeloží příležitost k plavbě pravidelnou vazbou *occasio navigandi*; obtíž pro správný překlad bude mu dělati věta 14. 20. — Při větě 6. 11 odkazuje poznámka, patrně omylem, k vazbě inf. c. acc. místo ut *consecut.* — Zbytečné jsou poznámky, ježto již v češtině neb v slovníku naznačeno, čeho třeba pro dobrý překlad, k témtoto větám: 21. 21, 22. 5 (první), 28. 20 (druhá), 40. 2. XXIV. 8. Za to neměla zůstat bez poznámek tato místa: VII. 2 takový konec byl učiněn válce (*exitum habere*), XI. 3 důmyslný Themistokles, XII. 4 ničemný Efialtes, 33. 14 druhy obilí (*frumenta*), 38. 4 člověk má být si vědom svých práv (*sing.*), 41. 15 vypravuji o Gigantech, že —, táz vazba 41. 22, 43. 11 nebylo větsího nepřitele (*non fuit quisquam inimicitior*), XXI. 1 pod vůdci Kleonem, Demosthenem a jinými, rovněž 70. 13, 52. 1 mosty hellespontské, 53. 3 po usmrcení Geryona, XXVI. 11 majice dobrý přístav, mrtvoly nedopustil pochovati, ib. 12 úplným zničením lodstva, XXVII. 3. měly větší sílu, XXIX. 1 po obsazení Kadmeie. — Při překladu věty 36. 13 třeba změnit v latině vazbu vět vedených. — Úplného poučení nepodává slovníček o těchto věcech: ve větě 5. 8 (o podmínkách míru) promlouвати dle slovníčku dicere místo *colloqui, agere*; 20. 18 známí a pohostinní přátelé (*familiares et hospites*); známý dle slovníčka jen *notus*; XI. 3 do výhnanství poslatи dle slovníčka *mittere m. obvyklého eicere*, XV. 13 mítí spolek dle slovníčka *habere m. facere*, 56. 9 v posledních letech — v příštích letech dle slovníčku na obou místech *his annis m. his annis* — *proximus annis*. — Ani v slovníčku ani v mluvici nejsou uvedeny tyto od češtiny odchylné vazby: stavěti most přes řeku (III. 2), sděliti se s někým o něco (18. 8), ohlédati se na koho (71. 6). — Dále opominuto ve slovníčku těchto slov a rčení: 21. 4 *Lysis z Tarenta* (slov. Tarentský), IX. 4 některí, X. 1 vypravuji se s lodětvem, 27. 5 *pndim*, 27. 8 obecný lid, 42. 3 Arverňan, XIX. 6 vytvořuji, XX. 10 připlouvám, 48. 1 odcestuji, XXI. 1 provádí, XXI. 2 v čas (teprve Ml. § 361 ke cv. 55), 52. 18 ukryvám se, lesnatý, 59. 10 posuzuji, 59. 13 zbožnuji, 62. 12 výloha (slov. náklad), 67. 13 a XXVIII. 1 vyznamenávám, XXVI. 11 a 12 odplouvám, XXVI. 12 poslové byli odesláni (slov. *dimittere*), XXVII. 2 v cestu se stavím (slov. na odpor se stavím), 76. 20 šťastné znamení, XXX. 4 mužové strany lidu, jedním rázem, XXXI. 3 smrtonosný, XXXI. 6 kudy se jde, ani ne tisíc jezdců (minus) — Tato jednotlivá slova nebo jich psaní neshodují se s tituly ve slov-

níčku: 6. 2 zdrželiv, slov. zdrženliv, XVI. 15 pokladna — pokladnice, 26. 7 vědění — věda, 47. 16 běhání — běh, 57. 15 takto — tak, XXXI. 5 skvost — stkvost, XXXI. 11 žalostuý — žalostivý.

Jazyk český jest všude správný; ani proti slohu není vad. Ve větě 30. 14 zbytečně užito v češtině plusquamperfekta o opakování děje v minulosti.

Omylem tisku čísti jest na str. 8 ř. 1 zdola: *) Ml. II., § 470. 1. 3. — **) Ml. II., § 469. 3; str. 13, ř. 9 zdola: známo; str. 25 ř. 2 zdola: ***) Ml. II., § 482. 3; str. 35, ř. 17 zdola: dal †) a ř. 8 zdola: vlasteneckého. ††)

Ref. přeje cvičebné knize Hrbkové a Hrubého zaslouženého rozšíření a mládeži studující hojněho prospěchu z jejího užívání.

Jos. Němec.

**Publia Ovidia Nasona Proměny II. (Zpěv VIII.
až XV.)** Přeložil Jan Červenka. (Sbírka klassiků řeckých a římských. Pořádá Jos. Král. Svazek XII; seš. 18, 22, 24, 25, 27 a 28.)

Dvanáctým svazkem uvedené sbírky dokončil Červenka svůj překlad Ovidiových Metamorfos a rozmnožil tak překlady naše z literatur starověkých o nejlepší dílo jmenovaného básnika překladem — a o to hlavně jde — velice zdařilým jak po stránci věcné, tak i po stránci formální. Cena překladu stoupá i tím, že se nám v něm podává poprvé celá báseň Ovidiova v roně českém.

Žádá-li se od každého překladatele dokonalá znalost jazyka vlastního i toho, z něhož překládá, jest toho především třeba žádati při překládání Ovidia, jenž právě v Metamorfosách dokázal, jak dovede ovládati jazyk latinský a jemu plynnosti a lehkosti dodati; a tyto vlastnosti dovedl Červenka i v českém překladě řádně vystihnouti, což svědí o tom, jak hluboko vnikl v ústrojí obojí řeči. Překlad ovšem nemůže být všude otrocky doslovny; na tom také nezáleží jeho vérost, jež žádá, aby dovedl překladatel vystihnouti náležitě myšlenku originálu a stlu-močiti ji v duchu jazyka vlastního. A to se právě podařilo panu překladateli v míře nejširší.

Srov. VIII. 49 pulcherrime rerum — světa krásu, 509 male vincetis, sed vincite fratres — vítězství bude zlé, ale mějte je, bratři, 850 n. qui raptae praemia nobis virginitatis habes — který's ulovil první květ mého panenství, XI. 283 n. mediae quoque commoda plebi nostra patent — i mužům z lidu bývá srdce otevřeno mé, XIV. 384 laesaque quid faciat, quid amans, quid femina, disces — zvíš a zkusiš, co to jest ženu urazit, jež plane láskou.

Za to se nesnáší ref. s překladem těchto míst: VIII. 18 (petere) exiguo lapillo — věžní oblázky (spovštěla), 27 clipeum sumpsisse decebat — pavéza vzatá byla slušná, 45 doleo, quod Minos hostis amanti est — ach žel, že hrozi Minos muě ctitelce, 103 (iussit) impleri remige puppes — lodi vesly po hánět, 343 spargit canes (aper) — psy plašil, 446 cum videt extinctos fratres referri — když spatřila bratry se blížit mrtvé, IX. 74 crescentemque domui vetuique renasci — ač vzrůstal, přec zmohl jsem jej a rozsápal zmoreného, 452 n. Cyanee praestanti corpora forma, Byblida cum Cauno, prolem est enixa gemellam — děva Cyanee, a ta krásná postava pak porodí dvojčátka B. s C., 549 cum tibi sit iunctissima, iunctior esse expetit — ač blízka ti jest, XI. 166 Tyrio saturata murice palla — řízu, kterou nasytil v Tyru nach, 175 stolidae aures — uši hloupé, 322 faciemque deae culpavit — tvář božky nalezla nehezkou (k tomu dodačná poznámka: Patrně také ji nehezkou nazvala!), 472 seque toro posuit — lehne na duchnu, XII. 218 quod paene fefellimus omen — bez mála jsme zvrblí však úkaz, XIII. 97 atque Ajax armis, non Aiaci arma petuntur — neschází Aiakovi zbraň —, XV. 311 admotis Athamanas aquis accendere lignum narratur — v mok dřevo prý Athamani norí a potom teprv ohněm rozněcuji.

Kde jest verš doplněn obratem v textu Ovidiově se nenalezájícím, děje se tak buď při substantivě epithetem předmět charakterisujícím neb jinde od Ovidia užitým, buď slovem situaci doplňujícím; vždy však v duchu básnikově. Nevhodné vložky jsou IX. 504 positaeque det oscula frater — bratr pak nechať tam si mě libá, VIII. 470 carina — mořská loď, XIV. 619 n. fratre suo sceptrum moderatior Acrota forti | tradit Aventino — Acrota mírnější než onen zhasl. Žezlo statečný | převzal Aventinus, XIV. 814 unus erit — nuž bude z dvou to jeden. — Za to neprávem vypuštěno XIV. 377 ferox (ipsumque precesque repellit) — jí i její prosbou opovrhnuv.

Pokud se týče formální stránky jazyka českého, vládne p. překladatel češtinou dokonale a hoví ohebnosti její. Slova neb formy, jichž nelze schvalovati, shledal ref. tyto: machem rozhvějujícím (VIII. 375), svalná (pravice), úchvatce (raptor), příbyt, obchopem (amplexus IX. 52), strmuý roh (rigidum cornu 85), nebesko, jezerisko, plůdee (zploditel X. 326), vrcheň pisku (summa harena), zvára (rus), štětiní, běrcí (crurorum XIV. 64), rána úsmrtná (letiferi ictus), výšné polštáře (alti tapetes), těžko-kyjí (claviger).

Rovněž nelze souhlasiti s častým zaměňováním tvarů transgressivu minulého s futurálným, jako humi fusus — vrhna se na zem (XIII. 529), qua (pinu) visa — loď spatřic (XI. 497) a j. neb s praesentuim, j. insurgens — výše si vystoupic (XI. 530), tempora concutiens — skráněmi potřesa (XIII. 644) a j.

Konečně jest v přičině jazyka vytknouti nedůsledné psaní v Cyclops (XIII. 755 a j.), ale nivy cyclopské (XIV. 2) a v Caneus (XIV. 338), ale Kaneus (417 a j.).

Hexametr Červenkův jest plynny a metricky téměř bezvadný, šetře všech zákonů časomíry. Slov o třech krátkých slabikách v mře daktylské užil bych na počátku hexametru jen výjimkou, a to jednou u slov cizích, jednak u těch, kterých nelze jinak nahraditi a jichž překlad nutně žádá. Poměrně mnoho slov tak mérených shledáváme ve XIV. zpěvu.

Šťastně si vede překladatel s řeckými a římskými jmény vlastními, jichž tak hojně u Ovidia se naskytá; všude zachovává quantitu původní, leda že si dovoluje měřiti zpočátku verše jména o třech krátkých slabikách - u u, jako VIII. 4 Cefalu, a j., aneb o čtyřech krátkých - u u -, j. XV. 51 Sybaridy a j. Úchylku sbledal ref. pouze v X. 238 Propoetovny proti správnému Pro- poetovnám ve v. 221.

Jinak dovolil si překladatel za přičinou metra užiti té licence, že pro posici přidal enklitické t, kde není na místě: X. 527 Odstrčilať a XIV. 77 tam.

Ozdoby básnické, jevíci se v různých figurách, palilogiích, antithesích, onomatopoioích daří se panu překladateli dokonale. Jako příklad vzorného překladu uvádím píseň Polyfemovu v XIII. 789 nn.

Poznámky pod textem jsou jednak k tomu, aby usnadnily porozumění basné vůbec, jednak aby doplnily báje, jichž se Ovidius v básni své pouze dotýká. Vypustiti se mohly tyto poznámky: X. 190, 211, XI. 14, XIII. 1. Poznámka 40. v XIII. má zniti v druhé části „Kdežto matka Aiakova byla Periboia“; jinak se nehodí k textu.

Chyby tisku shledal ref. tyto: X. 476 an m. na, XII. 353 Thesea m. Therea, XV. 11 toho m. toto.

Na konci jest přidán vhodný pro praktickou potřebu ukazovatel k jednotlivým bájím.

Výtky shora uvedené neubírají ovšem překladu na jeho veliké ceně. I končíme přáním, aby p. překladatel ještě více básnických děl starověkých do češtiny převedl a pokusil se také v překladu přízvučném.

Jos. Němec.

Řeči M. Tullia Cicerona. II. Řeč za Sexta Roscia z Amerie. III. Řeč o svěření vrchního velitelství Cn. Pompejovi. Přeložil Petr Hubý. (Sbírka klassiků řeckých a římských v překladech českých. Pořádá Jos. Král. Svazek X, seš. 23, cena 38 kr. a svazek XI, seš. 26, cena 30 kr.)

Obě oznamené řeči Ciceronovy vyšly v rouše českém již r. 1870 a 1872 v překladé Tomáškové; ale tento nový překlad není přece zbytečný. Nehledic ani k přesnosti překladu, učinila jednak kritika textů Ciceronových, jednak formální stránka jazyka našeho takový pokrok, že každý dobrý překlad spisů, před několika desítiletími přeložených, jest vždy vitán. A že překlad Hrubého jest velmi dobrý a znamená značný pokrok, můžeme směle tvrditi: jeť obratný, jasný a plynny, a přece véruj; čte se, jak by řeči ty byly složeny jazykem českým. Rádi pohřešujeme toho školáckého, nečeského slohu, jemuž jsme zvyklí v staršch překladech. Pořádek slov ve větě i vět samých upraven v duchu jazyka našeho, a proti překladatelům dřívějším jest i toho p. překladatel dbalý, aby fraseologických a stilistických zvláštností čisté latinských neuváděl v češtinu.

Na několika jen místech se ref. s překladem nesrovnává. V řeči II. § 145 quod animus aequus est — protože jest mi to lhostejno m. protože jsem člověk mírný. V řeči III. § 44 ex summa inopia et caritate rei frumentariae — po největší nouzi obilní a po největší drahotě obilnin; proč ne „po největší nouzi a drahotě obilní“?; § 45 socios et vectigalia (conservaturus sit) — zachrání spojence a přátele (?). Jinde se zdá, jakoby se překladatel úmyslně vyhýbal staršímu překladu Tomáškovu; ref. by některé věci podržel, na př. II. § 10 hoc onus si vos aliqua ex parte adlevabitis — jestliže mi pomůžete nésti (T. polehčíte); § 20 inopia et solitudo — bezradnost a bez pomocnosti i opuštěnost (T. opuštěnost a osamělost); § 66 magnam vim, magnam necessitudinem, magnam possidet religionem . . . — velikou sílu, velikou nutivost (Zwang? T. velikou moc, velikou silu . . .). — V řeči II. § 2 vypuštěna neprávem v překladu slova: id quod in hac causa fieri necesse est; v III. § 51 ze slov: et necessarium bellum esse et magnum et in uno Ca. Pompeio summa esse omnia nelze vypustiti „et magnum“, jak se stalo v překladu. Za to lze zcela dobře s Nohlem i Krskem vymýtit zbytečná slova v II. § 28 po slově Hispaniense: mixtum ex civitatibus et bellicosissimis nationibus. — Do zámezí zahýbá snaha po jasnosti a důrazu v II. § 64 quid poterat tam esse suspicium? Co jiného mohlo býti do té míry podezřelým? Ba, co díl, jen podezřelým? aneb v III. § 63, kde slovo praesertim (cum) přeloženo opakováním celé myšlenky předcházející: nechť uznají, že musí zdát se počinání jejich tím nespravedlivější a nesnesitelnější, (ježto . . .).

Každé řeči předeslán je stručný, ale pro porozumění dostatečný úvod, udávající přičinu řeči.

Rovněž přiměřeny jsou poznámky, uváděné pod textem. Ježto však překlad není určen pro školu, jako spíše pro širší obecenstvo, mohly býti poznámky někdy obširnější j. v II. řeči, 5 pozn. o soudech porotních a quaestio inter sicarios, zvláště že tato

řeč jest první promluvená v causa publica, již nám překlad podává; v pozn. 18 „k začátku písmeno lat. názvu pomlouvače“ má býti tento název (alumnior) uveden. Poznámky zasluhovalo též toto místo: II. § 124 Přicházím nyní k onomu z latému jménu *Chrysogona*.

Chybou tisku stojí v II. řeči str. 46, ř. 6 shora „vám“ m. „nám“.

Jos. Němec.

Demosthenovy Řeči Olyntské. Přeložil *František X. Pelikán*. Ústřední knihovna. Sešit 288. V Praze 1893. Cena 10 kr.

Za překladem každé řeči následuje obsah, rozčleněný dle části řeči. Vysvětlivka je za 3. řečí jediná: 1 talent = 2500 zl. Úvodu není. Překlad budiž charakterisován touto ukázkou (ε 29): „Vsickni tedy za ziskem vlastním kráčejí. Vy však, kdykolivék zraků svých k záležitostem špatně se majícím obrátíte, náčelníky viníte; kdykolivék však řeč davše o nesnázích jejich uslyšíte, z obžaloby je propouštíte. Zbývá vám ještě, abyste se vespolek hašteřili a svářili, protože jedni tak, druzí onak přesvědčeni jsou, věci společné však aby se špatné mély. Nebot dříve, o mužové Athenští, přispívali jste o symmoritech, nyní však obec po symmoritech spravujete. Řečník té neb oné strany náčelníkem, vojevůdce pod ním a těch křiklounů tři sta. Ostatní pak přiděleni jste jedni k těmto, druzí k oněm.“

Nesprávná někde interpunkce vznikla asi vinou sazečovou. Z hojných chyb tiskových některé ruší smysl, jako na str. 8 prospějete m. přispějete; str. 17 vyjednávali m. vyjednávati; str. 19 zkušený m. zkušeným; Ještě m. jistě; důkazy m. důkazem; str. 22 mzdy m. mzda; o symmoritech m. po s. Mdle přeloženo α § 22 τοὺς ἡμέρας . . . καιροῦσθαι ani přistavů a tržišť užívati m. bráti důchody z přistavů atd.; ib. λαμβάνειν přijimal m. bral n. dostával; ε § 5 βλαχέος λόγον krátkého důvodu m. odůvodnění; ε 24 ἀπολωλεκότες zahubivše m. ztrativše n. majice ztraceno. Sousedsky přeloženo α 23 o Paionu a o Illyru m. o Paionech a Illyrech; chybně α 1 z těch věcí m. stran toho; též větosed je pochybený v první větě; dále všeho m. ze všeho; α 23 ἐλευθέροις moudrými m. svobodnými; ε 2 προτεμέ-
ρος γαλεσθαι docela v šanc vydati m. patrně; ε 29 τοίνυν ještě m. tedy. Málo určitě přeloženo α 25 ἀν δ' ἐκεῖνα λαβῆ pakliže však oněch se zmocní m. oné říše; τὰ τὸν Ὀλυμπίων věci Olyntske m. Olyntští n. říše Olyntská. Nepřeloženo α 1 τοῦ συμφέροντος; α 21 καὶ λογίσασθαι; o 14 προθύμως.

Celkem správný a úzkostlivě originálu se držící překlad tento jest jistě pro některé naše septimány poklad neocenitelný, ale

značci originálu není požitkem jej části, laika pak odstraší již první věta od další četby.

Petr Hrubý.

Petr Šesták: **O podvrženosti Alkibiada I.** (Část prvá). (Výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Litomyšli za škol. rok 1895.) V Litomyšli 1895. Str. 16.

Spisovatel obrál si uvedené thema, jehož důležitosti nepřečnuje (str. 3), chtě na základě revise dosavadního rozvoje kontroversy oceněním důvodů i protidůvodů ukázati, že správné jest mínění o podvrženosti Alkibiada I., jakž také soudí většina, aspoň novějších, badatelů. Práce jest rozvržena a pokračuje obvyklým a jedině správným postupem, uvažujíc nejprve doklady či důkazy vnější a potom zkoumajíc vnitřní povahu spisu sama. Proto p. Šesták promlouvá nejprve o starověkých svědeckých a úsudcích o sporném tomto dialogu a pak po krátké povšechné úvaze o původu tohoto dialogu přechází 1. k filosofické stránce rozmluvy 2. k „podnětu“ (t. j. thematu) a tendenci její. 3. k poměru této rozmluvy k jiným Platonovým. Ostatních pět částí, speciálnějších, týkajících se podrobnosti obsahu, komposice, metody, mluvy a imitací tohoto dialogu, ponechal si pro příští část. Pokud se týče ocenění vnitřních důvodů, zcela případná jest poznámka páne spisovateli (str. 11), že (positivní) hodnota obsahu ještě pranic nerozhoduje v otázce pravosti; referent, souhlase s tím, poukazuje na př. na Alkibiada II., jehož jádro (jak sluší se modliti a prositi boha) jest velmi pěkné a pronáší vznešenou myšlenku, ale o podvrženosti dialogu onoho přece lze ještě méně snad pochybovat nežli o Alkibiadu I.

Vůbec jest monografie tato psána s rozvážlivostí a svědomitostí chvály hodnou. Že jest v první části spisovatel poněkud rozvláčný, vykládaje věci obecně známé a týkající se dialogů Platonských vůbec, omlouváme tím, že u nás o Platonské otázce posud tak málo jest psáno. Filologické literatury hleděno s velikou úplností. Dodali bychom na př. k I. skupině (těch, kdo hájí pravost dialogu onoho): Benjam. Andreatta, Sull' autenticità dell' Alcibiade primo (Prog. gym. v Roveredu 1876); za povšimnutí stál také pěkný článek Rud. Hirzela: „Aristoxenos und Platons erster Alkibiades“ (Rhein. Museum 1891, str. 419—435), v němž onen badatel hledí dokázati, že náš dialog jest odpověď na útok Aristoxena Tarentského, namířený proti Sokratovi, a že auktora jeho třeba hledati v kruzích Akademie, v níž tehdy ožily snahy po obnovení staré Sokratiky.

V jednotlivostech připomínáme toto. První věta pojednání „O žádném z dialogů pode jménem Platonovým zachovaných nerozcházejí se mínění učenců tou měrou, jako o Alkibiadu I.“

lépe by bývala odpadla; lze ji týmž právem říci o většině dialogů Platonských. že by „Christ zejména“ uváděl ve svých dějinách literatury řecké přehled literatury, týkající se Alkibiada, referent neshledává; aspoň v druhém vydání uvádí onen učenec k Alkibiadu I. (na str. 391, pozn. 3) jediného Madviga. Nedopatření jest, když (na str. 6) Iamblichos se zove „zakladatelem novoplatonismu“.

Tisk rozpravy jest velice pečlivý; chyb tiskových postřehli jsme velice málo.

Frant. Čáda.

Lukianův Anacharsis čili o tělocviku. Rozbor. Podává Dr. Václav Petřík. (Program c. k. vyššího státního gymnasia v Přerově z roku 1895.) Str. 26.

Pan spisovatel podává v jedenácti kapitolách pěkný úvod k Lukianovu dialogu Anacharsis, podobný oněm, které bývají při větších vydáních. V kap. první jedná se o době a místě sepsání Anacharsida; p. spis. klade jej se Sommerbrodtem do druhé perioody Lukianova tvoření a myslí, že sepsán byl po r. 160 v Athénách. Podrobnějším výkladem o oněch dobách tvorby Lukianovy byl by se p. spis. zajisté zavděčil těm, pro něž úvod tento určil. V kap. 2. popsán úpadek tělocviku řeckého za doby Lukianovy a ve 3. ukázáno, co Lukiana vedlo k názvu Anacharsis. Kap. 4. věnována jest osobám rozmlouvajícím. O Solonovi sice p. spis. pro známost věci se nešíří, za to však podrobně vyličeuje, kterak se představa o Skythu Anacharsidovi od dob Herodotových do časů Lukianových měnila. Právem přidržel se zde p. spis. duchaplne domuňenky Heinzovy, že hlavní příčinou toho bylo učení kyniků. V dalších dvou kapitolách stanoví se, kde a kdy rozmluva se dála.

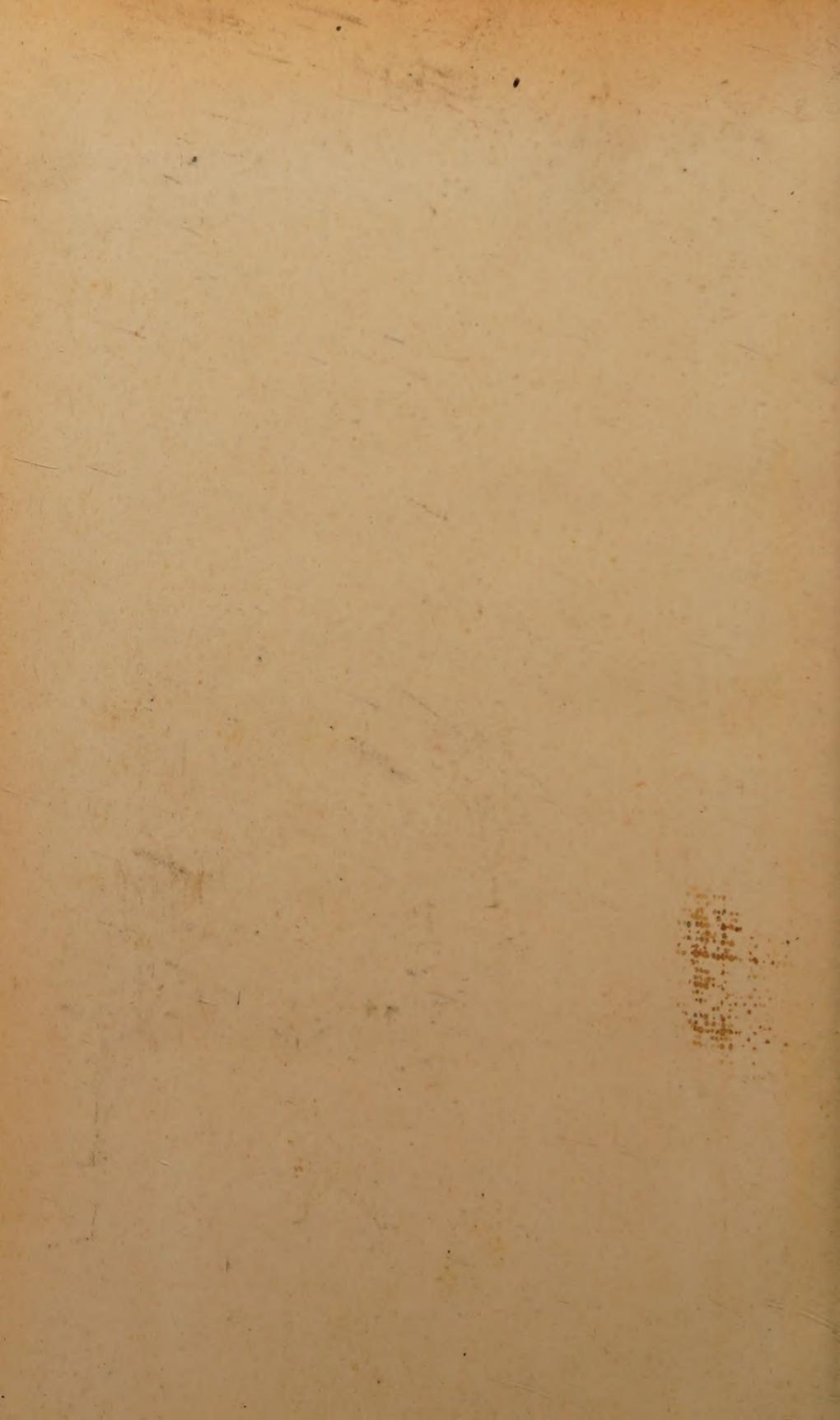
Těžištěm celého pojednání jsou kapitoly následující. V kap. 7. podána jest velmi přehledná osnova celé rozmluvy, v kap. 8. nalézáme podrobný rozbor, provázený jasným překladem četných míst a v k. 9. případnou charakteristiku jednotlivých osob. Za účel dialogu stanoví autor úmysl Lukianův, obhájiti tělocvik proti předsudkům doby tehdejší a povzněti starý spůsob vychování (k. 10). Pojednání končí stručným výkladem o slohu Lukianové; spisovatel vypočítává, v čem se mluva Lukianova v dialogu tomto od attické liší.

Jakož přirozeno opírá se článek p. Petříkův o mnohé prameny, podávaje tak výsledek dosavadního zkoumání. Vlastní přemýšlení spisovatelovo jeví se hlavně v kap. 7.—9., kteréž pokládáme za nejsamostatnější. Méně šťastný jest p. spis. tam, kde upozorňuje čtenáře na vhodné pomůcky; tu nejeví náležitou znalost příslušné literatury. Tak při chronologii spisů Lukianových mnoho důležitého vynecháno, ale leccos méně závažného uvedeno. Pomůcky, na

které p. spis. při Solonovi čtenáře své odkazuje, jsou vesměs zastarale; o důležitých spisech, které vzbudila Aristotelova *Ἀθηναϊκὴ πολιτεία*, není tu ani zmínky. Rovněž postrádáme odkazů na českou literaturu. Tak v kap. 2. měla býti uvedena kniha Scheinerova „Télesná cvičení ve starém věku“, v kap. 8. mohlo býti poznamenáno, že rozmluva tato přeložena byla r. 1873 v časopise „Sokol“ od Oštádala*). Tiskových chyb jest dosti; zvláště nápadno jest, že velmi často vytištěno β ve zvláštním u Francouzů a Novořeků obvyklém tvaru na místě σ. Rovněž koncové σ má mnohdy podobu nesprávnou.

Frant. Groh.

*) Omluvou p. spis. může býti, že překlad tento není zaznamenán ani v pilné práci Truhlářově ve Sborníku prací filologických. Mimochodem poznamenávám, že jsem tam rovněž pohrešil Havlíčkův překlad Lukianova Alexandra, vyšlý ve Slovanu r. 1851, str. 241—258.

PF. LS 896 V23

a39001

003365114b

8/72

467-5